

William A. Bleiziffer

*IUS PARTICULARE
IN CODICE CANONUM
ECCLESiarum ORIENTALIUM*

DREPTUL PARTICULAR
AL BISERICII ROMÂNE
UNITE CU ROMA,
GRECO-CATOLICĂ
ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

Presa Universitară Clujeană

WILLIAM A. BLEIZIFFER

IUS PARTICULARE

IN CODICE CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM.

DREPTUL PARTICULAR

AL BISERICII ROMÂNE UNITE CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ

ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

WILLIAM A. BLEIZIFFER

***IUS PARTICULARE
IN CODICE CANONUM
ECCLESiarum ORIENTALIUM.***

**DREPTUL PARTICULAR
AL BISERICII ROMÂNE
UNITE CU ROMA,
GRECO-CATOLICĂ
ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2016

*Volum publicat cu sprijinul financiar
al PS Virgil Bercea, Episcop eparhial de Oradea.*

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Isidor Mărtinică

Prof. univ. dr. Cristian Barta

ISBN 978-973-595-944-9

**© 2016 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.**

Corectură text: Cecilia Frățilă

Traducerea rezumatului în limba franceză: Iulia Mateiu

Traducerea rezumatului în limba engleză: Lavinia Margea

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr.51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuvânt de binecuvântare

Într-un moment în care se lucrează intens la redactarea Dreptului particular al Bisericii noastre, teza de doctorat a Părintelui dr. William Alexandru Bleiziffer, „*Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium* – Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective”, nu poate decât să ne bucure. Binecuvântăm efortul Părintelui doctor și sperăm ca noutatea adusă prin această lucrare și modul de abordare a temelor să fie de un real folos tuturor celor care astăzi lucrează la redactarea Dreptului nostru particular.

Blaj, 14 decembrie 2015

† Cardinal Lucian
Arhiepiscop Major

Prefață

Documentul conciliar *Orientalium Ecclesiarum*, document care se referă la Bisericele Orientale Catolice, afirmă printre altele că patrimoniul acestor Biserici, ca patrimoniu al Bisericii Universale în care se reflectă varietatea disciplinelor care le caracterizează sunt supuse în măsură egală cărmuirii pastorale a Romanului Pontif (OE 3), în timp ce admirabila comuniune dintre acestea nu dăunează unității Bisericii Catolice ci mai degrabă o manifestă. Biserica Greco-Catolică din România, după vicisitudinile cauzate de regimul comunist s-a reorganizat instituțional conform indicațiilor conciliare și a asumat un rol pastoral important pentru propriii credincioși.

Considerată din perspectiva conciliară ca fiind o Biserică Catolică de tradiție constantinopolitană acestei Biserici îi este recunoscut, – ca de altfel tuturor Bisericilor *sui iuris* –, „dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor” (OE 5). Exigența trăirii propriei identități disciplinare nu poate face însă abstracție de dispozițiile canonice prevăzute în *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, Cod comun pentru toate Bisericile *sui iuris*: alături de aceste dispoziții comune aplicabile fiecărei dintre cele 23 de Biserici *sui iuris*, diferitele organe legislative competente sunt invitate să completeze prin dreptul particular acea realitate care este specifică și caracteristică fiecărei dintre acestea.

Statutul ecleziologic asumat în anul 2005 de Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, când Papa Benedict al XVI-lea ridică la data de 14 decembrie această Biserică la demnitatea de Biserică Arhiepisco-

pală Majoră, a determinat ierarhia acestei Biserici la o nouă atitudine față de raportul dintre dreptul comun și dreptul particular. Nou constituitul Sinod al Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, ca organ legislativ pentru stabilirea dreptului particular în interiorul limitelor teritoriale ale acestei Biserici, a trebuit să reglementeze funcționarea tuturor acelor noi instituții care s-au născut ca urmare a acestui demers canonic, stabilind prin drept particular norme care să corespundă noului ei statut.

Cartea părintelui dr. William Bleiziffer, ca rezultat al unei aprofundate cercetări doctorale, vine în întâmpinarea unei necesități concrete și urgente și se înscrie într-o direcție actuală a cercetării canonice și teologice din Biserica Catolică: ea apare dintr-o necesitate de ordin științific și legislativ pentru Biserica Greco-Catolică din România. Merită să subliniem faptul că lucrarea de față este prima cercetare sistematică a temei în arealul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în contextul în care publicarea dreptului particular se află într-o anumită întârziere comparativ cu alte Biserici *sui iuris*, întârziere justificată în mare măsură de dificultățile reșezării în societate după anul 1989.

Citind această lucrare ajungem la concluzia că prezentarea concisă a autorului reliefează corect tipul de raport care se găsește între dreptul comun și dreptul particular, evidențiind nu doar locul pe care îl ocupă Bisericile *sui iuris* în cadrul Bisericii Catolice, ci și limitele de competență ale diferitelor organe legislative care sunt chemate să stabilească dreptul particular. Lucrarea impresionează prin volumul mare de documente studiate în timpul redactării lucrării doctorale: în special izvoarele legislative ale propriei Biserici, dar și studii și articole ale unor canoniști consacrați.

Elementul de noutate al lucrării constă în faptul că până în prezent nici un autor de limbă română nu a tratat despre necesitatea promulgării unui Drept particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, stabilind principiile deduse din Dreptul universal al Bisericii, din Documentele Magisterului recent și din legislația locală a sfintelor

Sinoade. Modul laborios, explicit și deosebit de bine organizat și structurat, în care autorul lucrării și-a elaborat lucrarea, dovedește un nivel ridicat de competență în domeniul teologiei și un aport substanțial la literatura teologică și canonistică în limba română. Din aceste motive consider că pentru realizarea acestei lucrări, pr. dr. William Bleiziffer merită admirația tuturor, pe de o parte, atât a celor care l-au însoțit și călăuzit în timpul studiilor doctorale și a specialiștilor din domeniu citați în lucrare, cât și a întregii comunități academice din țară care își desfășoară activitatea în domeniul dreptului canonic oriental și latin.

Având în vedere nivelul științific ridicat, calitatea soluțiilor originale, valoarea de ansamblu a întregii lucrări, consider că volumul *„Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective”* poate fi considerat ca o nouă provocare pentru continuarea operei de redactare a dreptului particular pentru Biserica din care autorul face parte. Sper ca și în viitor pr. dr. William Bleiziffer să-și continue cercetarea în acest domeniu, pentru ca Biserica Greco-Catolică din România să-și poată promulga cât mai curând un Drept particular. Îi dorim succes și binecuvântarea Domnului.

Pr. prof. univ. dr. Isidor Mărtincă

Introducere

„...intenția noastră este aceea ca toți cei care au putere legislativă în fiecare Biserică *sui iuris* să realizeze cât mai curând (celerrime) norme particulare, ținând cont de tradițiile propriului rit, precum și de dispozițiile Conciliului Vatican II”¹.

La data de 18 octombrie 1990 când publica *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO), codul comun pentru toate Bisericile Orientale Catolice, Sfântul Papă Ioan Paul II își exprima intenția ca diferitele organe legislative ale Bisericilor *sui iuris* să-și redacteze propriul drept particular.

Începând cu 1 noiembrie 1991, data la care Codul a intrat în vigoare, cele 23 de Biserici *sui iuris* (așa cum sunt ele definite de can. 27) au la dispoziție un instrument juridic apt să reglementeze realitatea canonică a acestora. Publicarea codului, ca moment unic în istoria Bisericii a oferit posibilitatea observării particularității și originalității acestor Biserici, dar în același timp a urmărit „să tuteleze, să asigure și să promoveze vitalitatea, creșterea și vigoarea în îndeplinirea misiunii încredințate lor [...] să fie considerat ca aparținător al patrimoniului disciplinar al Bisericii universale la fel ca și «Codex iuris canonici»”². Codul se inspiră mult din conținutul documentelor Conciliului Vatican II iar canoanele CCEO transpun în normă directivele și învățăturile acestui Conciliu. Decretul despre Bisericile Orientale Catolice *Orientalium Ecclesiarum* (OE 5, 6) afirmă printre altele că

¹ IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio apostolica *Sacri canones* qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur, 18 octobris 1990: AAS 82 [1990], 1033-1044; EV 12/1990, 507-528, 518.

² IOAN PAUL II, „Discorso alla presentazione del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990”, în *Nuntia* 31 (1990), 10-23, aici 18.

aceste Biserici, chemate să revină la vechile tradiții care le determină, au dreptul și datoria să se conducă după propriile discipline particulare, iar conținutul can. 1493 trasează tipul de raport existent între dreptul comun și cel particular.

Interesul față de o temă care să prezinte raportul dintre dreptul comun al Bisericilor Orientale Catolice, și dreptul particular ca formă de manifestare a identității proprii a diferitelor Biserici *sui iuris*, s-a născut în anul 1999 la Roma, la Facultatea de Drept Canonic Oriental din cadrul Institutului Pontifical Oriental, pe când urmăream în ultimul an de licență seminarul *Despre redactarea dreptului particular (De iure particulare condendo)*. Tratarea mai aprofundată a acestui raport și evidențierea dreptului particular al Bisericii Greco-Catolice din România au constituit motivul principal pentru lucrarea de față: „*Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective*”.

Numărul mare de trimiteri pe care dreptul comun le face la dreptul particular (cca. 180 de ori) evidențiază, dreptul și datoria pe care le au aceste Biserici de a se conduce după propriile discipline. Tocmai de aceea fiecare dintre cele 23 de Biserici *sui iuris* trebuie să elaboreze propriul drept particular care, alături de dreptul comun, constituie cadrul canonic după care aceste Biserici se conduc. Dreptul particular este o noțiune care indică o serie de drepturi care diferă în funcție de destinatari, de autoritatea competentă care îl emană sau de tematica pe care o conține. Prin expresia *drept particular* se înțelege în CCEO toate legile, legitimele obiceiuri, statutele și toate celelalte norme ale dreptului prin care se definește particularitatea unei determinate Biserici *sui iuris*. Aceeași expresie acoperă și o altă realitate mult mai circumscrisă: dreptul particular se poate rezuma la limitele teritoriale ale Eparhiilor și îi are ca destinatari doar pe credincioșii care se regăsesc în limitele teritoriale ale respectivei Eparhii. De asemenea avem acel drept *mai particular* care conține Tipicele sau Statutele, precum și Regulamentele Mănăstirilor sau a ale Institutelor Religioase; expresia se mai poate referi și la legile speciale pe care Romanul Pontif (cann. 159; 178 § 2; 182 § 2), Scaunul Apostolic (cann. 29 § 1; 30; 554 § 2; 888 §3; 1389) sau Autoritatea Supremă a Bisericii (cann. 56; 58) le aprobă sau le

stabilește pentru o determinată Biserică *sui iuris*; normele liturgice și prescrierile cărților liturgice ale respectivei Biserici *sui iuris*. În sfârșit prin expresia drept particular se mai înțelege și convențiile pe care diferitele Biserici *sui iuris* le pot stipula.

Istoria dificilă a Bisericii Greco-Catolice din România ultimei jumătăți a secolului trecut a cauzat multe suferințe și a blocat dezvoltarea instituțională a Bisericii. După evenimentele din 1989 Biserica Greco-Catolică a fost încurajată să asimileze și să integreze disciplina noii discipline promovate în principal de documentele Conciliului Vatican II și de noul Cod al Canoanelor Bisericilor Orientale. În același timp a fost ajutată să iasă din clandestinitate, să se reorganizeze și să-și pregătească proprii canoniști în Instituții academice pontificale de prestigiu, să creeze în propriul țesut organizatoric acele structuri și organisme care să corespundă legii canonice.

Un moment fundamental în reconsiderarea misiunii referitoare la analizarea și studierea izvoarelor dreptului particular sau la redactarea acestuia l-a constituit evoluția ierarhică a Bisericii Greco-Catolice din România și trecerea acesteia de la rangul de Biserică Mitropolitană *sui iuris*, la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră *sui iuris* (14 decembrie 2005). Acest eveniment a creat premisele conștientizării faptului că redactarea dreptului particular reprezintă o exigență absolută pentru buna desfășurare instituțională a activităților diferitelor instituții din cadrul Bisericii. În același timp a reafirmat și obligația morală, atât de clar subliniată de Romanul Pontif, de a redacta propriul drept particular cât mai curând posibil.

Pentru ca acest deziderat să poată fi concretizat într-o serie de norme clare a trebuit să se facă apel, ca urmare a constituirii *Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*, la studiul izvoarelor canonice și al literaturii de specialitate: s-a creat astfel posibilitatea propunerii spre aprobare Sinodului Episcopilor a unor texte clare de drept particular. Pentru a funcționa canonic Biserica avea nevoie de un nou cadru legislativ, format din norme de drept particular, apt să coordoneze activitatea tuturor instituțiilor nou create: în primul rând a Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore ca for legislativ superior pentru Biserica Greco-Catolică. De asemenea, s-a impus

organizarea tuturor celorlalte instituții capabile să ofere ajutor Sinodului sau Arhiepiscopului Major: Sinodul permanent; Curia arhiepiscopală majoră diferită de curia episcopală; econom al întregii Biserici diferit de economul eparhial, diferite comisii sinodale; aparat judiciar etc.

Din cauza faptului că în spațiul românesc nu există până în acest moment o lucrare care să trateze raportul dintre dreptul comun și dreptul particular tratarea acestui subiect a devenit tot mai provocatoare. Tocmai de aceea prezentul studiu încearcă să evidențieze acest raport și să acorde o atenție deosebită dreptului particular al Bisericii Greco-Catolice din România.

În literatura de specialitate există o serie de lucrări ale unor autori greco-catolici prezenți în bibliografia lucrării, care au abordat această temă din diferite perspective: sacramentală, istorică, legislativă sau ecumenică. Aceste lucrări publicate în limbi de circulație internațională au constituit, alături de lucrările unor canoniști de renume internațional, un punct de plecare în încercarea de a aprofunda studiul dreptului particular roman și de a-l raporta atât la conținutul canoanelor cuprinse în CCEO, cât și la exigențele pastorale și administrative concrete ale Bisericii Greco-Catolice din România.

Lucrarea se structurează în cinci capitole astfel încât logica internă a acestora să asigure o dezvoltare coerentă a temei cu intenția evidentă de a oferi la final atingerea scopului lucrării.

În primul capitol lucrarea prezintă încadrarea canonică a CCEO și locul pe care acest text legislativ îl ocupă în ansamblul sferei canonice a Bisericii Catolice. Particularitatea Bisericilor Orientale Catolice este dată de varietatea Bisericilor *sui iuris* (*varietas Ecclesiae sui iuris*), care sunt chemate să-și trăiască cu autenticitate propriile valori. Dreptul și îndatorirea acestor Biserici de a se conduce după propriile discipline particulare sunt subliniate pregnant de documentele Conciliului Vatican II, care a influențat mult forma de redactare a canoanelor CCEO. Această parte a lucrării surprinde semnificația unor termeni pe care eclesiologia Conciliului Vatican II îi propune îndeosebi în decretul despre Bisericile Orientale Catolice, *Orientalium Ecclesiarum*: autonomie, comuniune, pari dignitas, conceptul de *Ecclesia sui iuris*. Sublinierea gradului ierarhic al celor 23 de

Biserici *sui iuris* cărora CCEO li se aplică, precum și analiza termenului *Ecclesia sui iuris* rezultă din însăși necesitatea de a înțelege care sunt în mod concret aceste Biserici. Odată înțeles acest aspect este ușor de precizat care sunt organele legislative care în interiorul acestor Biserici pot promulga norme de drept particular. Tocmai de aceea am considerat necesară sublinierea limitelor de competență a CCEO și a sferei de aplicabilitate a acestuia. Această subliniere evidențiază limitele în care dreptul particular, stabilit de organele competente ale diferitelor Biserici *sui iuris*, se poate manifesta.

Cel de-al doilea capitol surprinde raportul care se creează între cele două expresii: drept comun/drept particular. După o analiză completă a canoanelor CCEO și identificarea tuturor acelor cazuri în care expresia drept particular sau echivalentele acesteia apare, sunt prezentate toate acele autorități competente în redactarea și aprobarea dreptului particular: Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, pentru Bisericile Patriarhale (cann. 110 §1; 78 §2; 182 §3); Sinodul Bisericii Arhiepiscopale Majore, pentru Bisericile Arhiepiscopale Majore (cann. 152, 110 §1; 78 §2; 182 §3); Consiliul Ierarhilor, pentru Bisericile Mitropolitane *sui iuris* (can 167 §1); Episcopul celorlalte Biserici *sui iuris* (cfr. CCEO can. 176) cu intervenția Scaunului Apostolic. Această privire de ansamblu asupra temelor pe care dreptul particular le poate reglementa, precum și asupra autorității competente în stabilirea dreptului particular oferă posibilitatea unei mai bune înțelegeri a raportului dintre cele două forme de drept, comun și particular.

Din perspectiva compunerii efective a textelor dreptului particular cel de-al treilea capitol identifică și pune în evidență chestiuni referitoare la unele principii redacționale și de producție normativă a dreptului particular. Aceste principii ar trebui să stabilească în linii mari cine sunt cei care participă la opera de culegere a izvoarelor și de redactare a normelor de drept particular, care sunt sarcinile acestora, fazele de elaborare, scopurile și prioritățile, și nu în ultimul rând să stabilească și să clarifice chestiunile mai importante și mai urgente atât de ordin teoretic cât și practic.

Aceste posibile principii, inspirate fără îndoială din principiile redactării dreptului comun, pot oferi redactorului normelor de drept particular

unele repere clare în perspectiva redactării unor propuneri: coerența cu obiectul legii; respectarea legalității și a ierarhiei normelor; autonomia legislativă și justa interpretare a principiului subsidiarității; raportarea corectă față de izvoarele dreptului particular și corecta interpretare a binomului organica progressio în paralel cu simetricul revenire la vechile tradiții; și nu în ultimul rând, necesara coerență a limbajului și a terminologiei redacționale.

În al patrulea capitol mi-am îndreptat atenția asupra întregului conținut al dreptului particular al Bisericii Greco-Catolice din România publicat până în anul 2015. Este vorba de acel drept particular publicat de către Sinodul Episcopilor acestei Biserici începând cu momentul ridicării Bisericii la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră. În diferite etape, Sinodul Bisericii Arhiepiscopale Majore, a publicat în organul neoficial al Sinodului, *Acte Sinodale*³, mai multe părți ale dreptului particular. Făcând o clasificare a acestor texte din perspectiva autorității care promulgă, și a temei tratate am analizat conținutul următoarelor documente:

- norme de drept particular stabilite și promulgate de către Sinodul Episcopilor: Statutul Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore; Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore; Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță; Statutul Tribunalului Ordinar; Statutul Seminarilor Majore;
- documente cu caracter liturgic, publicate de Sinodul Episcopilor; Scrisoarea circulară referitoare la formulele de pomenire a Sfântului Părinte și a Arhiepiscopului Major; Scrisoarea Circulară referitoare la introducerea sărbătorii Sfântului Sfințit Martir Iosafat († 1623), în mineiul lunii noiembrie, ziua 12; Decretul referitor la Calendarul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică – reguli generale pentru uniformizare; Decretul referitor la Postul și ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică; Decretul referitor la Veșmintele Liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică; Scrisoare Circulară: indicarea

³ BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, nr. 1-5, 2006-2011.

- edițiilor oficiale ale Liturghierelor aprobate pentru celebrarea Sfintei Liturghii; Scrisoarea Circulară pentru beatificarea Episcopilor Greco-Catolici, morți în faimă de martiri sub regimul comunist;
- norme de drept particular aprobate și promulgate de Episcopul eparhial: Statutul Colegiului Consilierilor Eparhiali; Statutul Consiliului Preoțesc; Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri Economice; Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice (Statutul Congregației Inimii Neprihănite); Statutul Asociației Generale a Românilor Uniți, Greco-Catolici (AGRU); – Decrete de numire a diferiților Vicari (Protosincol – Vicar general; Sinceli – Vicar episcopal administrativ; Vicar episcopal cu pastorală; Vicar judecătoresc).

Un ultim capitol prezintă, sub forma unor propuneri, texte care s-ar putea constitui ca norme de drept particular sau cel puțin ca posibile puncte de referință pentru redactarea acestuia în toate acele circa 180 de cazuri în care CCEO face trimitere la expresia drept particular.

Bibliografia și suportul informativ utilizate pentru redactarea acestei lucrări au oferit spații largi de utilizare a acelor informații care au ajutat la atingerea obiectivelor acestei lucrări. Baza documentară pentru realizarea studiului, în principal formată din izvoare ale Bisericii universale și izvoare greco-catolice (acte și decizii sinodale), este întărită de o amplă bibliografie, preponderent internațională, formată dintr-o serie de articole și studii ale unor canoniști recunoscuți. Cu scopul de a oferi o privire de ansamblu asupra prezenței termenului drept particular în Cod, și pentru o mai ușoară identificare a principalelor lucrări care conțin izvoare de drept pentru Biserica Greco-Catolică din România, lucrarea prezintă la final patru anexe. De asemenea, pentru o mai ușoară identificare și consultare a unor termeni am alcătuit la finalul lucrării un indice de nume și de termeni.

Capitolul I

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium: un Cod comun pentru varietas Ecclesiae sui iuris

Publicat de către Papa Ioan Paul II prin Constituția apostolică *Sacri canones* din 18 octombrie 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*¹ (Codul Canoanelor Bisericii Orientale), intră în vigoare începând cu data de 1 octombrie 1991. În acest fel, alături de *Codex Iuris Canonici*² – codul canoanelor care se aplică Bisericii Latine –, și de constituția apostolică *Pastor Bonus*³ referitoare la organizarea internă a Curiei Romane, avem un „unic *Corpus Iuris Canonici* în Biserica Universală”⁴.

Pentru prima dată în istoria Bisericii legislatorul suprem publică un Cod care cuprinde legile comune tuturor Bisericii Orientale Catolice, în paralel cu Codul de drept canonic latin. În ziua publicării Codului, Romanul Pontif de fericită memorie Ioan Paul II, în cea de-a douăzeci și opta Adunare Generală a Sinodului Episcopilor, sublinia:

Când am promulgat Codul de Drept Canonic pentru Biserica latină eram conștient că încă nu a fost totul făcut pentru instaurarea necesarei

¹ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus, Libreria editrice Vaticana, 1995. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/1990, 695-887; I. MUNTEAN (trad.), *Codul canoanelor Bisericii Orientale*, ediție pro manuscripto, Presa Universitară Clujeană 2001.

² *Codex Iuris Canonici*, publicat la 25 ianuarie 1983, în AAS [1983]; EV 8/1984, 637-1089; Traducere în limba română (pro manuscripto) *Codul de drept canonic*, Iași, 1995.

³ Constituția apostolică *Pastor Bonus*, publicată la 28 iunie 1988, în AAS 80 [1988], 841-912; EV 11/1988-1989, 787-1070.

⁴ J. ABBAS, „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, 207-256, aici 217. Același lucru este subliniat și de *Avvertenza* de la Prefața Codului, EV 12/1990, 30.

«tranquilitas ordinis». Lipsea [...] de mai multe secole un cod care să conțină [...] dreptul comun (s.n.) al tuturor Bisericilor Orientale Catolice, un Cod care să nu oglindească numai patrimoniul ritual și să garanteze salvagardarea acestuia, ci care, în primul rând, să tuteleze, să asigure și să promoveze vitalitatea, creșterea și vigoarea în îndeplinirea misiunii încredințate lor [...] și în lumea întreagă să fie considerat ca aparținător al patrimoniului disciplinar al Bisericii universale la fel ca și «Codex iuris canonici»⁵.

1.1. Bisericile Orientale în documentele Conciliul Vatican II

1.1.1. Referințe ecleziologice ale Conciliului Vatican II asupra Bisericilor Orientale Catolice

Multitudinea Bisericilor din Orient, poate reprezenta o dificultate chiar și pentru specialiști, așa cum dificultăți în cunoașterea lor totală prezintă și comunitățile ecleziaști născute în Occident ca urmare a Reformei. Biserica, trupul lui Cristos, a fost la începuturi Una, ca și cum ar fi avut un singur suflet: mărturisirea o singură credință, dar, relativ timpuriu, creștinii s-au împărțit din motive doctrinale sau disciplinare. Referindu-se la principalele rupturi petrecute în Biserică, Decretul conciliar *Unitatis Redintegratio* afirmă:

cele dintâi (rupturi) s-au petrecut în Orient, fie prin contestarea formulilor dogmatice ale Conciliilor din Efes și Calcedonia, fie, mai târziu prin ruperea comuniunii bisericești dintre Patriarhatele orientale și Scaunul roman⁶.

Eforturile Bisericii Occidentale pentru recuperarea unității pierdute au obținut doar succese parțiale. Tentativele de unire în credință și comuniune ierarhică au fost totuși marcate de unele rezultate pozitive, ducând la

⁵ IOAN PAUL II, „Discorso alla presentazione del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990”, în *Nuntia* 31 (1990) 10-23, aici 18.

⁶ *Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituții, decrete, declarații*, Traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Nyiregyháza, 1990, *Decret despre ecumenism* (Unitatis redintegratio) UR 13.

formarea unor Biserici Orientale, care în mod expres sau tacit erau recunoscute ca atare de către suprema autoritate a Bisericii. În acest proces,

liturghia și disciplina lor, precum și liturghia și spiritualitatea lor au fost uneori puternic latinizate, cu alte cuvinte, conformate la ceea ce în Occident era în general considerat ca și punct de referință sau normativă după Conciliul din Trento⁷.

Fenomenul de introducere a comunităților orientale în comuniunea catolică a fost deseori indicat cu termenul peiorativ de uniatism, și a creat multe dispute la nivelul dialogului ecumenic dintre Biserica Catolică și cea Ortodoxă.

Este bine știut că din punct de vedere istoric toate Bisericile Orientale Catolice care păstrează comuniunea cu Scaunul Apostolic, provin din acele Biserici Orientale care în epoci diferite au rupt comuniunea cu Roma. Unele încercări de unire⁸ din cel de-al doilea mileniu creștin au dus la obținerea unor rezultate care pot fi definite modeste: în timp ce doar o mică parte din aceste Biserici a restabilit unitatea, partea cea mai relevantă din punct de vedere numeric a rămas totuși în afara comuniunii cu Roma. Biserica Catolică, recunoaște însă fără nicio rezervă că aceste Biserici aparțin Bisericii unice a lui Cristos. Formularea pe care Conciliul o prezintă atunci când se referă la natura Bisericii Catolice nu lasă nicio șansă interpretărilor eronate: „Biserica unică a lui Cristos [...] subzistă în Biserica Catolică”⁹.

Conciliul dorește, așadar, ca tot ceea ce face parte din patrimoniul Bisericii Universale, să fie păstrat și trăit „într-o mai mare puritate și plinătate”, cerând de altfel propriilor fii orientali să păstreze acest patrimoniu, și să trăiască în deplină comuniune cu frații din Occident, și „declară că tot acest patrimoniu spiritual și liturgic, disciplinar și teologic, în diferitele lui tradiții, aparține deplinei catoliciități și apostoliciități a

⁷ G. NEDUNGATT, *Presentazione del CCEO*, în EV 12/1990, 889-903, aici 891.

⁸ Vezi mai ales Conciliul Basilea-Ferrara-Firenze-Roma, în G. ALBERIGO – G. DOSSETTI – P.P. IOANNOU – C. LEONARDI – P. PRODI, consultanță H. JEDIN (sub îngrijire), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ediție bilingvă, Edizioni Dehoniane Bologna, 1991⁴, 453-592. Tentativele de unire s-au îndreptat mai ales spre Armeni (Sesio VIII), Copti (Sessio XI), Sirieni (Sessio XIII), Caldei și Maroniți (Sesio XIV).

⁹ Conciliul Ecumenic Vatican II, *Constituția dogmatică despre Biserică (Lumen gentium)* LG. 8.

Bisericii”¹⁰. De altfel, Bisericilor Ortodoxe le este recunoscută „facultatea de a se conduce fiecare după disciplina proprie, ca fiind mai adecvată firii credincioșilor și mai aptă să favorizeze binele sufletelor”¹¹.

Conciliul dedică astfel două documente conciliare Bisericilor Orientale: unul tratează în decretul *Unitatis Redintegratio* o problemă arzătoare pentru epoca pe care o trăim – ecumenismul; iar celălalt document se referă la Bisericile Orientale Catolice cărora le este dedicat decretul *Orientalium Ecclesiarum*.

Date fiind importanța și rolul pe care Bisericile Orientale Catolice le joacă în realizarea unității dorite de Cristos, prin implicarea concretă în efortul ecumenic, scopul acestui decret este bine evidențiat și reliefat încă din primele sale cuvinte: „acest Sfânt Conciliu ecumenic, dorește ca ele să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică”¹². Chiar dacă Conciliul nu folosește termenul de Biserică *sui iuris*, – acesta fiind adoptat pe parcursul procesului de revizuire al canoanelor conform principiilor dictate de Conciliul –, el exprimă clar această realitate printr-o serie de alți termeni, care chiar dacă nu reușesc să definească în totalitate realitatea istorică, teologică, culturală, rituală sau spirituală a acestor Biserici Orientale Catolice, reprezintă totuși o tentativă de clarificare a acestei realități ecleziale și juridice:

Biserica sfântă și catolică, Trupul mistic al lui Cristos, este alcătuită din credincioși uniți organic în Duhul Sfânt prin aceeași credință, aceleași sacrameente și aceeași conducere și care unindu-se în diferite comunități, formează *Biserici particulare* sau *Rituri*¹³.

Accentul cade așadar, cel puțin în acest text conciliar, pe termenul *Biserici particulare* sau *Rituri*, termen care nu oferă însă o explicitare suficientă pentru a înțelege pe deplin natura, esența și misiunea Bisericilor Orientale – identificate aici cu termenul de *Rit* – în ansamblul Bisericii Catolice.

¹⁰ LG 17.

¹¹ LG 16.

¹² Conciliul Ecumenic Vatican II, *Decret despre Bisericile orientale catolice (Orientalium Ecclesiarum)*, OE 1.

¹³ OE 2.

Mai clar este, din acest punct de vedere, un alt text conciliar care introduce noi formule oferind astfel mai multe elemente pentru înțelegerea termenului:

Prin providența divină, diferite Biserici, întemeiate în diferite locuri de către apostoli și urmașii lor, s-au constituit în decursul timpurilor în mai multe grupuri legate în mod organic, care, păstrând unitatea credinței și unica structură divină a Bisericii universale, au o disciplină proprie, o uzanță liturgică proprie, un patrimoniu teologic și spiritual propriu. Unele dintre ele, mai ales vechile Biserici patriarhale, au odrăslit ca niște trunchiuri, alte vlăstare ale credinței, cu care au rămas unite până astăzi printr-o legătură mai strânsă de iubire în viața sacramentală și în respectul reciproc al drepturilor și îndatoririlor. Această varietate de Biserici locale ce converg în unitate, demonstrează și mai limpede catolicitatea Bisericii nedespărțite¹⁴.

Bisericile Orientale Catolice, chiar dacă inițial erau parte integrantă a diverselor Biserici Ortodoxe și au fost ulterior recunoscute ca Biserici autentice din partea Bisericii Catolice cu care acestea au realizat în diferite epoci unitatea în credință, sacrameinte și ierarhie, își datorează întreg patrimoniul liturgic, teologic, disciplinar și spiritual acelei Biserici originare din care s-au format. Acest patrimoniu, este identic în ceea ce privește împărtășirea din aceeași tradiție, respectiv tradiția constantinopolitană pentru Biserica Greco-Catolică Română și Biserica Ortodoxă Română, și trebuie în mod absolut evitată confuzia dintre termenii tradiție constantinopolitană și rit ortodox.

Conciliul subliniază în repetate rânduri onoarea și valoarea acestor Biserici, în cadrul Bisericii Catolice. Rămânând stabil primatul Papei ca și cap văzut al Bisericii Catolice, ca și garant al legitimei varietăți rituale care nu dăunează ci dimpotrivă, folosește în această Biserică

...între membrii săi există o diversitate, fie în ceea ce privește funcțiunile – unii slujind prin preoție spre binele fraților lor –, fie în ceea ce privește condiția și orânduirea vieții – mulți tinzând la sfințenie pe o cale mai strâmtă, în starea călugărească, și stimulând, prin exemplu pe frații lor. În virtutea aceleiași catolicități există în mod legitim în comuniunea eclezială Biserici particulare, înzestrate cu tradiții proprii, [...] Tot de

¹⁴ LG 23.

acolo provin, în sfârșit, legăturile de comuniune intimă dintre diferitele părți ale Bisericii, în ce privește bogățiile spirituale....¹⁵.

De altfel, alături de sublinierea diversității în unitate, Conciliul accentuează aspecte referitoare la raportul care se realizează între aceste Biserici, cât și între aceste Biserici și Scaunul Roman.

Aceste Biserici particulare, atât din Orient cât și din Occident, deși diferă parțial între ele prin așa numitele Rituri, și anume în privința liturghiei, a disciplinei bisericești și a patrimoniului spiritual, sunt supuse în egală măsură cârmuirii pastorale a Pontifului Roman, care, prin hotărâre divină, este Urmașul Sfântului Petru în primatul asupra Bisericii universale. De aceea, ele se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una dintre ele nu se află asupra celorlalte în privința Ritului, se bucură de aceleași drepturi și sunt supuse aceluiași obligații, chiar referitor la vestirea Evangheliei în lumea întreagă (cf. Mc. 16, 15), sub conducerea Romanului Pontif¹⁶.

Fiind deci în mod explicit afirmat principiul „*pari dignitas*”¹⁷ existent între toate Bisericile catolice, Conciliul declară așadar în mod solemn că Bisericile din Orient ca și cele din Occident au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor¹⁸.

¹⁵ LG 13.

¹⁶ OE 3.

¹⁷ Conform principiului reliefat de Constituția apostolică *Etsi pastoralis* (26 mai 1742) și Enciclica *Allatae sunt* (26 iunie 1755), ritul latin era considerat superior celorlalte rituri orientale catolice, iar în celebrările liturgice, ritul Bisericii Latine *quae Mater et magistra aliarum Ecclesiarum, reliquis omnibus Ritibus praeferri debet*. Paradigma introdusă de Papa Benedict XIV, prin cele două constituții apostolice citate nu mai este în vigoare deoarece contravine spiritului documentelor Conciliului Vatican II. Cf. I. ŽUŽEK, „Incidenza del *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* nella storia moderna della Chiesa universale”, în *Ibidem*, *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, Roma 1997, 285-327.

Deja la Conciliul Vatican I (1860) orientalii reclamau un cod de drept canonic pentru tradiția liturgică orientală. „Acest lucru s-a putut realiza deoarece era definitiv depășită doctrina lui Benedict XIV referitoare la *prestantia ritus latini*, definită de către Leon XIII prin *Orientalium dignitatis Ecclesiarum* din 30 noiembrie 1894. [...] Acel document nu s-a născut la întâmplare ci era rodul unui plan precis de depășire a *prestantia ritus latini*”: BUCCI O., „Storia e significato giuridico del *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 61-136, aici 97.

¹⁸ OE 5.

Această capacitate de a se conduce după propriile discipline particulare implică o autonomie proprie care nu este absolută, ci relativă. Relativă în sensul pe care îl oferă dezvoltarea ierarhică a acestor Biserici, și necesara ascultare pe care ele trebuie să o aibă față de Romanul Pontif ca și cap văzut al Bisericii Catolice¹⁹.

1.1.2. Clarificarea unor termeni conciliari referitori la Bisericile *sui iuris*

O analiză a unor termeni utilizați de Conciliul Vatican II și CCEO, dar care se referă de fapt la una și aceeași realitate eclezială, pretinde ca aceștia să fie explicați. Se observă deci, în Conciliu, folosirea sintagmei Biserici Particulare sau a termenului Rituri, ca și sinonime pentru Biserică *sui iuris*.

Biserica universală, după cum bine subliniază decretul conciliar LG 8, „orânduită și organizată în această lume ca societate, *subzistă* în Biserica Catolică...”. Biserica Universală, în conformitate cu ecleziologia lansată și susținută de Conciliu, nu este o realitate diversă, distinctă sau paralelă Bisericilor Particulare, ci este o unică realitate, pentru că din, și în Bisericile particulare, Biserica Universală subzistă.

În aceeași optică, – conform Scrisorii Congregației pentru Doctrina Credenței *Communio Notio* „Asupra unor aspecte ale Bisericii înțelegă ca și comuniune”²⁰ (28 mai 1992) –, trebuie înțeles și raportul dintre Biserica Universală și Bisericile particulare în sensul că acestea din urmă, chiar fiind particulare „fac prezentă Biserica universală cu toate elementele sale esențiale”. Tocmai de aceea Bisericile particulare sunt constituite „după imaginea Bisericii Universale” (LG 23, 1 și AG 20, 1), fiecare dintre acestea fiind, – iar formula este ulterior preluată din decretul *Christus Dominus* nr. 11, 1, în formularea canonică – „parte a poporului lui Dumnezeu încredințată grijii pastorale a Episcopului, ajutat de preoții săi”²¹.

¹⁹ Vezi CCEO, cann. 43, 54, 58, 78 § 2, 85 § 1, 156, 162, 167 § 2.

²⁰ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Communio notio*, Lettera ai Vescovi della Chiesa Cattolica su alcuni aspetti della Chiesa intesa come comunione, 28 mai 1992, Documenti e Studi 15, Città del Vaticano 1994, 80-91; (*Communio notio*).
http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_28051992_communio-notio_it.html (consultat 8.05.2014).
http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_28051992_communio-notio_it.html (consultat 21.05.2014)

²¹ *Communio notio*, 7.

Pentru a putea percepe pe deplin sensul analogic al termenului comuniune în ansamblul Bisericilor particulare este necesar să se înțeleagă faptul că acestea, tocmai în calitatea pe care o au de „părți ale unicei Biserici a lui Cristos”²², au cu Biserica Universală un raport particular de reciprocă interioritate, deoarece în fiecare Biserică particulară, este într-adevăr prezentă și acționează Biserica lui Cristos, Una, Sfântă, Catolică și Apostolică. De aceea,

Biserica universală nu poate fi concepută ca sumă a Bisericilor Particulare²³. Ea (Biserica Universală) nu este rezultatul comuniunii lor, ci, în misterul său esențial, reprezintă o realitate ontologică și temporală ce precede fiecareia dintre aceste Biserici particulare²⁴.

În această optică ecleziologică Biserica universală nu este de altfel nici suma sau confederația Bisericilor particulare (a eparhiilor sau a diecezelor cf. cann. 177 CCEO și 368 CIC): acestea formează împreună un organism unitar și vital „în care este într-adevăr prezentă și operează Biserica lui Cristos, una, sfântă, catolică și apostolică” (can. 177 § 1 CCEO).

Deși canonul 177 § 1 CCEO identifică aceste Biserici particulare cu *pars populorum Dei* încredințată păstoririi Episcopului eparhial, sau mai precis cu eparhia, trebuie îndepărtată orice urmă de eroare care ne-ar duce la identificarea eparhiei cu Biserica particulară înțeleasă ca *sui iuris*²⁵. Trebuie însă bine subliniat faptul că Biserica Catolică, conform documentului conciliar *Lumen Gentium* 8, formată deci din unitatea sacramentală, disciplinară și ierarhică a credincioșilor catolici, nu se identifică nici cu Biserica universală și nici cu Biserica Latină. Biserica Catolică se compune deci, din aceste diverse Biserici particulare sau Rituri, adică din Bisericile

²² CD 6 § 3.

²³ Termenul trebuie înțeles aici ca făcând referire nu doar strict la Biserica particulară înțeleasă ca Dieceză (cf. CIC can. 368–430), sau la celelalte circumscripții ecleziale asimilabile acesteia (prelatura personală, abația teritorială, vicariatul apostolic, prefectura apostolică, administrația apostolică). Termenul poate fi aplicat, ținând cont de clarificările pe care le-au făcut documentele conciliare, și Bisericilor *sui iuris*.

²⁴ *Communio* 9, 9.

²⁵ G. NEDUNGATT, „Ecclesia universalis, particularis, singularis”, în *Nuntia* 2 (1976), 75-87. L. LORUSSO, *Lo statuto giuridico e la cura pastorale dei christifideles orientales nel CCEO e CIC: collaborazione e problematiche interecclesiali nei due Codici, excerpta ex disseratione ad doctoratum*, Pontificium Institutum Orientale, Facultas iuris canonici Orientalis, Bari, 1999, 26-31.

din Occident și cele din Orient, sau mai precis din Bisericile *sui iuris*²⁶. Se poate astfel afirma fără riscul de a greși, că în conformitate cu eclesiologia propusă de Conciliul Vatican II, și cu normele stabilite de CCEO, și Biserica Latină se poate bucura de titulatura de Biserică *sui iuris*²⁷.

Dreptul și îndatorirea de a se conduce după propria disciplină, implică existența unei autorități superioare și a unei autonomii interne, rămânând însă stabilă autoritatea supremă a Sfântului Părinte asupra acestora, sau într-o sferă mai largă, a Conciliului ecumenic. Diferența numerică atât de însemnată dintre Biserica Latină și celelalte Biserici Orientale Catolice, nu de puține ori a dus la interpretarea eronată a rolului și a demnității acestor biserici, inferioare e drept, din punct de vedere numeric²⁸. Principiul egalei demnități este subliniat, așadar, și de existența a două Coduri de legi distincte care se referă la două realități eclesiastice diverse: una orientală (CCEO) și una latină (CIC)²⁹: lucru de altfel clar subliniat de Papa Ioan Paul II și cu ocazia vizitei în România³⁰.

²⁶ Asupra acestor principii fundamentale teologice, vezi L. CHIAPETTA, *Prontuario di Diritto canonico e concordatario*, Roma, 1994, 215-216.

²⁷ Afirmția va fi explicitată în continuare. De altfel trimitem la o serie de canoane: 32, 403 § 1, 432, 451 etc... care prin formularea lor acceptă afirmația. Recent, Consiliul Pontifical pentru Textele legislative a publicat o notă explicativă asupra Can. 1 CCEO, în care aduce lămuriri asupra acestui argument: *Communicationes* XLIII, Nr. 2, [2011], 315-316. Vezi și LORUSSO L., „Interrelazione dei due Codici nella Chiesa” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 291-292, n. 48.

²⁸ La sfârșitul celui de-al doilea mileniu creștin se estima că numărul credincioșilor catolici este de peste 1.005.000.000 din care aproximativ 900 de milioane aparțin ritului latin; cf. *Ghidul pelerinului pentru Marele Jubileu al anului 2000*, Editat de ASTRU, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1999, 47. Un studiu mai recent publicat de agenția de știri FIDES, Organo di informazione delle Pontificie Opere Missionarie, estimează în baza «Annuario Statistico della Chiesa» publicat și actualizat la 31 decembrie 2010, că numărul catolicilor este la nivel global în creștere. Astfel, dintr-un total mondial al populației de 6.848.550.000 persoane, numărul catolicilor era de 1.195.671.000, cu o creștere de 15.006.000 față de anul precedent. Cf. <http://www.fides.org/it/news/40065#.U1kBhyh3vRw> (consultat 24.04.2014).

²⁹ C. VASIL', „CIC e CCEO - differenze e similitudini”, în GEROSA L. (a cura di.), *Giovanni Paolo II legislatore della Chiesa: atti del convegno di studio, Lugano, 22-23 marzo 2012*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2013, 146-159, 149-154.

³⁰ „Omilia rostită de Sfântul Părinte la Sfânta Liturghie de rit bizantin concelebrată cu ierarhii greco-catolici, Catedrala Sf. Iosif, sâmbătă 8 mai 1999”, punctul 4, în ARHIEPISCOPIA ROMANO-

Aceste Biserici au așadar dreptul și îndatorirea de a se conduce după propriile discipline, care pot fi concretizate în dimensiunea dreptului particular, ce își asumă astfel valența unui *mediator*. Pe de o parte acesta particularizează normele comune care au îndeosebi o formă abstractă, universală, oferindu-le o vigoare aparte și adaptându-le diferitelor circumstanțe particulare asigurând astfel faptul că dreptul superior poate ajunge în manieră efectivă la comunitățile locale și la fiecare credincios în parte; iar pe de altă parte aproape „universalizează” dimensiunea particulară desfășurând un relevant rol mediator față de dreptul universal³¹.

Deoarece în raporturile interecleziale principiul „comuniunii” își recâștigă în timpuri recente rolul său dominant de altădată, poate că și funcția de mediere a dreptului particular „spre înalt”, adică spre dreptul universal va putea obține spații mai ample. Acest lucru va putea oferi un ulterior „echilibru organic” între nivelurile universal și particular al orânduirii canonice, contribuind la realizarea unui sistem de guvernământ care se va găsi mai armonizat față de imaginea comunională a Bisericii, model care, în timp ce salvgardează prioritatea unei „una Sancta”, demonstrează și un echilibru dialectic între Biserica universală și Bisericile particulare³².

Egalitatea demnității între toate *Riturile* sau *Bisericile particulare* a fost de altfel bine pusă în evidență de documentele Conciliului Vatican II: „ele se bucură de o demnitate egală, astfel încât niciuna dintre ele nu se află deasupra celorlalte în privința Ritului”³³. În mod particular acest principiu a fost subliniat și de cuvintele Sfântului Papă Ioan Paul II, care se adresa Conferinței interrituale a Episcopilor catolici din România astfel:

CATOLICĂ DE BUCUREȘTI, *Papa Ioan Paul II în România – discursuri și omilii*, 1999, 25-26. De altfel alte două documente evidențiază în conținutul lor această realitate: *Scrisoarea apostolică Orientale lumen a Suveranului Pontif Ioan Paul II către Episcopat, cler și credincioși în amintirea centenarului enciclicii «Orientalium Dignitatis» a Papei Leon XIII*, Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Blaj, 1995; CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE RĂSĂRITENE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO*, Libreria Editrice Vaticana, 1996, 7-21.

³¹ P. Szabó, „Autonomia disciplinare come carattere del fenomeno dell'Ecclesia sui iuris: ambito e funzione”, în L. Okulik (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 67-96, 94.

³² *Ibidem*, 95.

³³ OE 3.

... diferitele rituri în sânul unicei Biserici Catolice nu pot fi considerate concurente, ci diferite căi spirituale, care fiecare în modul său, își aduc bogăția îndelungatelor lor tradiții pentru binele tuturor și în serviciul comuniunii³⁴.

Documentele conciliare nu folosesc expresia *Biserică Orientală* la singular, ci folosesc pentru desemnarea acestor grupuri de credincioși constituiți unitar în jurul ierarhiei expresiile *Biserici particulare* sau *Rituri*, terminologie corectă, dar dintr-un anumit punct de vedere insuficientă în același timp. Corectă pentru că într-adevăr Bisericile Orientale Catolice se mai numesc și Biserici particulare, dar insuficientă pentru că această denumire nu reușește să definească în întregime caracterul și rolul pe care aceste Biserici le dețin în cadrul Bisericii Catolice: s-a văzut deja că atât CIC (can. 368) cât și CCEO (can. 177 § 1) definesc eparhia sau dieceza ca fiind *Biserică particulară*³⁵. Conciliul definește însă *Bisericile particulare* sau *Riturile* ca fiind un grup stabil de credincioși, în mod organic unit cu propria ierarhie, și care-și trăiește propriul patrimoniu liturgic, teologic, disciplinar și spiritual, în unitatea Bisericii Catolice³⁶.

1.1.3. Sinteză asupra conținutului documentului *Orientalium Ecclesiarum*

O analiza aprofundată a documentului *Orientalium Ecclesiarum* scoate în evidență specificitatea Bisericilor Orientale Catolice³⁷. Este ușor de înțeles faptul că acest decret a modificat profund concepția despre Bisericile

³⁴ IOAN PAUL II, „Discorso ai membri della Conferenza inter-rituale dei Vescovi della Romania, 7 dicembre 1996”, în *L'Osservatore Romano*, 8 dicembre 1996, 5.

³⁵ M. BROGI, „La novità del CCEO all luce dei «Principi Direttivi»”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 118-136, aici 128-130; MIRAGOLI E., „La legislazione sul Sinodo Diocesano: il Vaticano II nella Chiesa particolare”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 4 (1991) 12-42.

³⁶ Cf. OE 2; J. L. GUTIERREZ, „I raggruppamenti di chiese particolari”, în *Monitor ecclesiasticus* 116 (1991), 437-455. Vezi și W. BLEIZIFFER, *Termenul ecleziastic de Biserică “sui iuris”*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, 63-72, îndeosebi 63-68.

³⁷ POSPISHIL V. J. (by), *Orientalium Ecclesiarum. The Decree on the Eastern Catholic Churches of the II Council of Vatican. Canonical-Pastoral Commentary*, Bronx – New York, 1965.

Orientale Catolice, concepție care se va regăsi ulterior pe deplin în formularea canoanelor CCEO. Iată în mod sintetic punctele esențiale ale documentului³⁸:

- Bisericile Orientale Catolice sunt parte din Biserica Catolică, iar patrimoniul lor ecleziastic și spiritual este considerat patrimoniu al Bisericii lui Cristos (nr. 1 și 5)³⁹;
- sinoadele Bisericilor Orientale Catolice constituie instanța legislativă superioară pentru respectivele Biserici (nr. 9)⁴⁰;
- varietatea acestor Biserici nu dăunează unității, ci – din contră – o manifestă mai deplin (nr. 2)⁴¹;
- toate Bisericile, atât din Occident cât și din Orient, sunt încredințate în egală măsură guvernării Romanului Pontif, și se bucură de *pari dignitas*, de aceleași drepturi și obligații referitoare la propovăduirea Evangheliei în lume (nr. 3)⁴²;
- grija față de toate Bisericile și atenția care trebuie acordată creșterii lor: această creștere poate fi văzută numai în perspectiva unei reale colaborări a tuturor acestor Biserici (nr. 4);
- orientalilor li se cere să păstreze cu maximă fidelitate patrimoniul tradițiilor strămoșești, să-l cunoască cât mai în profunzime și să facă tot ce le stă în putință pentru a recupera patrimoniul abandonat pe nedrept (nr. 6);
- Conciliul invită la considerarea posibilității de a înființa parohii sau, acolo unde se consideră oportun, chiar a unor ierarhii proprii orien-

³⁸ LORUSSO, *Lo statuto...*, op. cit., 31-35.

³⁹ Can. 39 CCEO.

⁴⁰ În cazul specific al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, CCEO reglementează acest lucru în can. 167, §2.

⁴¹ Can. 39 ss CCEO.

⁴² Can. 585 CCEO. Ample studii asupra conținutului OE 3 la P. VALDRINI, L'“*aegualis dignitas*” des Églises d'Orient et d'Occident, în A. AL-AHMAR - A. KHALIFÉ - D. LE TOURNEAU (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik, Liban, 1996, 51-68; L. LORUSSO, „Il riconoscimento della pari dignità nella comunione cattolica: il decreto “*Orientalium Ecclesiarum*” e il Codice dei canoni delle Chiese Orientali”, în *Angelicum*, 83 (2006), 451-473; N. LODA, *Uguale dignità teologica e giuridica delle Chiese sui iuris*, în L. OKULIK (ed.) *Nuove terre e nuove Chiese, Le comunità dei fedeli orientali in diaspora*, Venezia 2008, 37-79.

talilor (nr. 4)⁴³, Institutele religioase sau asociațiile de rit latin care își desfășoară activitatea în teritorii orientale sau printre orientali, sunt invitate să fondeze case sau chiar provincii de rit oriental (nr. 6)⁴⁴;

- Bisericilor patriarhale, și implicit celor Arhiepiscopale Majore, le este recunoscut dreptul ca în conformitate cu disciplina în vigoare să poată constitui ierarhi în afara limitelor teritoriale ale Bisericii; aceștia sunt direct legați de ierarhia patriarhatului (nr. 7)⁴⁵;
- fiecare și toți orientalii, în orice parte a lumii s-ar găsi, să-și păstreze propriul rit (nr. 4)⁴⁶; același lucru îl solicită decretul și orientalilor acatolici, cărora, în cazul în care sunt mișcați de Spiritul Sfânt și revin la comuniune cu Biserica Catolică, nu li se va cere decât simpla profesiune de credință catolică⁴⁷; clerul care revine la unitate are de asemenea facultatea de a exercita propriul ordin (n. 25)⁴⁸;
- Bisericilor care sunt în deplină comuniune cu Scaunul Romei le revine sarcina specială de a promova unitatea între toți creștinii, mai ales între orientali, conform principiilor decretului despre ecumenism (n. 24)⁴⁹;
- prescripțiile juridice enumerate în decretul conciliar „sunt stabilite pentru condițiile prezente, până când Biserica Catolică și Bisericile Orientale despărțite vor ajunge la deplină comuniune” (n. 30). Expresia „pentru condițiile prezente” dorește să pună în evidență stabilitatea prescripțiilor juridice ale decretului: acestea au vigoare până în momentul în care sunt abrogate de legislator, însă, în situația actuală, sunt proiectate spre unitatea deplină dorită între Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe⁵⁰.

⁴³ Cf. *Nuntia* 6 (1978), 17.

⁴⁴ Can. 432.

⁴⁵ O. CONDORELLI, „Giurisdizione universale delle Chiese *Sui iuris*? Tra passato e presente”, în P. GEFAELL (ed), *Cristiani Orientali e pastori latini*, PUSC Monografie giuridiche 42, Giufre Editore, Milano 2012, 33-106, aici 53-55; N. EDELBY, „Les Église orientale catholiques. Décret *Orientalium Eccelsiarum*”. Texte latin et traduction française. Commentaire par N. EDELBY, Métropolitte d'Alep et I. DICK du clergé d'Alep (Unam Sanctam 76), Paris 1970, 267-376.

⁴⁶ Can. 35.

⁴⁷ Can. 896.

⁴⁸ Can. 899.

⁴⁹ Can. 903.

⁵⁰ *Sacri canones*, EV 12/1990, 507-530, aici 512. EID E., „Le droit latin et les droits orientaux” în *Actas de III Congreso internacional de derecho canonico, La norma en el derecho canonico*, Pamplona, 1979, 1-35, 26-28.

Cel de-al doilea document conciliar adresat orientalilor, *Unitatis redintegratio*, trasează în linii mari doctrina catolică referitoare la raporturile ecumenice. Fără a ne propune o analiză a acestui document trebuie subliniat totuși faptul că el inspiră în mare măsură cele 7 canoane (902-908) ale Titlului XVIII CCEO, *De oecumenismo seu de christianorum unitate fovenda*.

1.2. Conciliul Vatican II și etapele de publicare a CCEO

Fără îndoială Conciliul Vatican II a marcat profund realitatea eclezială a ultimelor decenii. Iar în momentul în care fac această afirmație mă gândesc în primul rând la legislația canonică, o legislație care a avut de suferit însemnate modificări pentru a răspunde exigențelor și noilor viziuni pe care documentele conciliului le-au impus. Procesul de *aggiornamento*⁵¹ a marcat mult realitatea vieții Bisericii iar repercusiunile pozitive ale acestui proces au fost profund resimțite și în cazul viziunii pe care acesta a lansat-o asupra noilor raporturi pe care Biserica le are cu lumea.

Principiile directoare de revizuire a Codului, dar și documentele finale ale Conciliul Vatican II, au avut o influență covârșitoare asupra formei finale a textelor canonice, deopotrivă pentru CIC dar și pentru CCEO⁵².

1.2.1. Publicarea CCEO: un proces întrerupt

Problema unei codificări canonice orientale, în paralel cu redactarea unui cod latin, a fost ridicată încă dinaintea celebrării Conciliului Ecumenic Vatican I (1869-1870)⁵³. Tentativa unificării normativelor canonice sau a

⁵¹ Termenul a fost folosit pentru prima dată de Papa Ioan XXIII într-un discurs adresat la 14 iunie 1959 membrilor Colegiului Pontifical Grec, cf. A. FRANZEN, R. BÄUMER; *Storia dei papi*, Editrice Queriniana, 1987, 342; Termenul poate fi tradus *ad literam* cu expresia *aducere la zi*. În limba română acesta are ca sinonimi termenii: reînnoire, modernizare, revizuire, perfecționare, recalificare, adaptare etc.

⁵² E. LANGE, „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes”, în *Canonique* 33 (1990), 11-27.

⁵³ Cf. A. G. CICOGNANI, *Prefazione sull'opera della codificazione orientale*, Roma 1931. Deja la Conciliul Vatican I (1860) orientalii reclamau un cod de drept canonic pentru tradiția liturgică orientală. Un rol fundamental în recuperarea patrimoniului Bisericilor Orientale l-a avut în respectiva perioadă însuși Papa Leon XIII, care printr-o serie de inițiative a readus disciplina și particularitățile orientalilor în actualitate. Cea mai importantă inițiativă în ceea ce privește procesul de redactare a viitorului Cod Canonic Oriental este

legilor orientale catolice s-a concretizat astfel în 1893, și mai apoi în 1907 într-o a doua ediție, prin publicarea unei culegeri *Bullaria* sau *Collectanea*, care – departe de a răspunde rigorilor unei colecții canonice cum sunt cele moderne – conținea totuși acte referitoare la orientali, chiar dacă acestea erau amestecate cu cele ale latinilor⁵⁴. Înaintea începerii lucrărilor, consultorii *Comisiei misiunilor și Bisericilor Orientale pregătitoare Conciliului* au ridicat această problemă, contribuind astfel la nașterea ideii unui corp de legi „care să reglementeze disciplina, un cod autoritar, complet și general pentru toate națiunile, și în armonie cu toate circumstanțele timpului, care să nu se numească nici *Pidalionul* grecilor, nici *Pravila* românilor”⁵⁵. Ideea unui corp de legi comun tuturor Bisericilor Orientale Catolice a fost astfel receptată ca o exigență cerută de buna desfășurare a activității Bisericii⁵⁶.

Comisia *Plenaria* a cardinalilor Congregației pentru Bisericile Orientale, întrunită la 27 iulie 1927 sub președinția cardinalului Pietro Gaspari, a recunoscut unanim necesitatea și urgența unei astfel de opere⁵⁷. Invitați, doi ani mai târziu, să-și exprime propriile păreri și indicând în același timp și modalități concrete de realizare a unui astfel de cod, Ierarhii diferitelor Biserici Orientale Catolice au fost cooptați în procesul de culegere a diferitelor izvoare canonice care mai târziu vor sta la baza CCEO⁵⁸. Astfel, la data de 13

instituirea la data de 21 septembrie 1867 a Comisiei Conciliului Vatican I *Super missionibus et Ecclesiis ritus orientalis* care în decursul celei de-a șasea adunări identifica necesitatea realizării unui cod comun pentru toate Bisericile Orientale, idee care succesiv a fost transformată în favoarea unui dualism disciplinar în Biserică, cf. BUCCI O., „Storia e significato giuridico del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...”, *op. cit.*, 97-98. A se vedea și COCO G., „Canoni e concili: L’idea e lo sviluppo della prima codificazione orientale tra il Vaticano I e il Vaticano II”, în *Iura Orientalia* IX (2013), 14-59.

⁵⁴ A. COUSA, „Codificazione canonica orientale”, în *Oriente Cristiano* (1962), 35.

⁵⁵ *Congressus VI commissionis orientalis*, 5 apr. 1868, J. D. MANSI, *Sacrum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961, (Mansi), t. 49, col. 1012.s.

⁵⁶ W. A. BLEIZIFFER, „Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în *Studia Theologica* III, 3/2005, Cluj-Napoca, 148-159.

⁵⁷ Asupra etapelor de elaborarea CCEO vezi „Discorso di S. E. Mons. Emilio Eid alla presentazione del Codice dei canoni delle Chiese Orientali al Sinodo dei Vescovi”, în *Nuntia* 31 (1990), 24-34.

⁵⁸ Din partea Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică) un rol activ a avut canonistul Ioan Bălan, canonic al Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, Blaj, singurul membru român al

10 iulie 1927, papa Pius XI instituia *Commissione cardinalizia per gli studi preparatori della codificazione canonica orientale*⁵⁹, comisie însărcinată cu pregătirea terenului pentru această mare acțiune care va fi redactarea codului⁶⁰.

O ulterioară etapă în pregătirea CCEO a constituit-o instituirea de către același papă a *Comisiei pontificale pentru redactarea Codului de drept canonic Oriental*⁶¹, la 17 iulie 1935, comisie însărcinată cu examinarea și analizarea răspunsurilor trimise de Ierarhi referitoare la conținutul viitorului cod, stabilirea textului canoanelor și reglementarea publicării codului.

Până la o dată anterioară desfășurării lucrărilor Conciliului Vatican II (1962-1965), mai precis în perioada 1949-1957, întregul proces de codificare s-a concretizat prin publicarea următoarelor *Motu proprio*⁶²:

Comisiei membrilor delegați orientali pentru codificarea dreptului canonic oriental, cf. A. COUSA, „*Codificazione canonica orientale... op. cit.*”, 38. Un alt român care și-a adus o contribuție hotărâtoare la redactarea CCEO a fost Aloisiu Tăutu, canonic al Eparhiei de Oradea Mare, și a cărui asiduă muncă de cercetare în domeniul izvoarelor de drept canonic s-a concretizat în publicarea a treisprezece volume din așa-zisa *Fontes – Series III*, una dintre cele trei mari serii de documente canonice referitoare la orientali, și care conține documente papale nepublicate referitoare la orientali, din sec. I-XVI. Vezi *Nuntia* 10, 127-128; pentru rezumatul în limba română a acestor treisprezece volume vezi lucrarea L. D. PERIȘ, *Aloisie Tăutu - aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003, 87-159. În sfârșit, pentru contribuția greco-catolicilor români la elaborarea decretului *Orientalium Ecclesiarum*, și îndeosebi a episcopului Vasile Cristea, se poate vedea R. BURIGANA, „In punta di piedi... La presenza greco-cattolica romana tra i padri conciliari del Vaticano II”, în *Colloquia Mediterranea*, 3/1 (2013), 45-63.

⁵⁹ AAS 21 (1929), 669.

⁶⁰ În același an 1929, la data de 31 iulie, Papa Pius XI înființa o comisie specială de culegere a izvoarelor care vor inspira Codul, comisie care urma să funcționeze în paralel cu cea care se ocupa efectiv de procesul de codificare. Colecția, sintetizată sub numele *Fonti della Codificazione Orientale*, a început să publice încă din anul 1930 și a programat o serie de 50 de volume împărțite în 3 *Serie* astfel: a) primele două serii conțin texte ale diferitelor legislații orientale, universale și particulare, b) a treia serie conține actele Romanilor Pontifi referitoare la aceste Biserici. Colecția a fost prezentată integral de Ioannis Lahzi Gaid, *Sources of CCEO & CIC*, Kanonika 17 Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 2011. Autorul face o clasificare clasică a acestor izvoare și prezintă alături de opusculul de dimensiuni reduse un suport electronic ce conține întreaga colecție.

⁶¹ Pontificia commissione per la redazione del Codice di diritto canonico Orientale; AAS 27 (1935), 306-308.

⁶² Făcând distincție între actele publicate de romanul pontif, despre *Motu proprio* se poate spune că este un act considerat sub aspectul *ocaziei*, un act emanat în mod spontan de către Romanul Pontif, fără ca emanarea acestuia să fie precedată de cereri sau instanțe anterioare, iar dacă acestea totuși există nu sunt luate în considerare.

În ceea ce privește publicarea, a părut oportun să se continue cu publicarea pe părți. De aceea la începutul lui 1949 Sfântul Părinte a ordonat să se tipărească pentru promulgare canoanele despre sacramentul matrimoniului, deoarece erau considerate foarte urgente, și apoi, pentru administrarea justiției, canoanele despre judecăți: primele canoane constituiau Titlul XIII din viitorul cod, celelalte Titlul XXI. Astfel se întâmplă că deja din 22 februarie al aceluiași an 1949, sărbătorea Catedralei antiohiene a sf. Petru, cu scrisoarea apostolică scrisă din proprie inițiativă *Crebrae allatae sunt* (AAS 41 [1949], 81-119) au fost promulgate canoanele referitoare la «sacramentul matrimoniului», care au început să intre în vigoare din ziua de 2 mai anul următor. Cu scrisoarea apostolică *Sollicitudinem nostram* dată din proprie inițiativă la 6 ianuarie 1950 (AAS 42 [1950], 5-120), la Botezul Domnului, au fost promulgate canoanele despre «judecăți» care pentru un an întreg au rămas vacante, obținând forță juridică la 6 ianuarie anul următor. La sărbătorea sf. Ciril de Alexandria, episcop și doctor, cu scrisoarea apostolică *Postquam apostolicis litteris* scrisă din proprie inițiativă la 9 februarie 1952 (AAS 44 [1952] 65-150) au fost promulgate canoanele despre «călugări», despre «bunurile temporale ale Bisericii» și despre «semnificația cuvintelor», care au intrat în vigoare la 21 noiembrie al aceluiași an, la sărbătorea Intrării în Biserică a Maicii Domnului. [...] În sfârșit, cu scrisoarea apostolică *Cleri sanctitati* scrisă din proprie inițiativă la 2 iunie 1957 (AAS 49 [1957], 433-600), papa Pius XII, aproape ca un cadou onomastic, a promulgat canoanele despre «rituri» și despre «persoane» care au început să intre în vigoare la sărbătorea Ridicării la cer a Sfintei Fecioare Maria, anul următor. [...] Din 2666 de canoane conținute în schema viitorului cod din 1945, 3/5 au fost promulgate. Toate celelalte canoane, mai precis 1095, au rămas în arhiva Congregației. Cu anunțarea conciliului Vatican II de către papa Ioan XXII, pentru că se prevedea o revizuire a disciplinei canonice a Bisericii universale după sfaturile și principiile conciliului, redactarea propriu-zisă a Codului de drept canonic oriental a fost întreruptă...⁶³.

⁶³ *Codice dei canoni delle Chiese orientali, Prefazione*, în EV 12/1990, partea II, 49-53. Pentru mai multe detalii referitoare la procesul de publicare a acestor părți ale codului vezi A. COUSA, *Codificazione canonica orientale... op.cit.*, 47-55; *Nuntia* 1 (1975). A cincea parte, *Motu proprio De Sacramentis*, care trebuia să însoțească promulgarea era deja pregătită la 9 octombrie 1958 când Papa Pius XII părăsea această lume, iar Papa Ioan XXIII a decis ca publicarea Codului să se facă doar după terminarea Conciliului Vatican II; I ŽUŽEK, „Le texte non publiés du Code de droit canonon Oriental”, în *Nuntia* 1 (1975), 24; W. A. BLEIZIFFER, *Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, op. cit.*, 148-150.

La data de 10 iunie 1972 Papa Paul VI desființează Comisia pentru redactarea Codului și constituia, printr-o scrisoare a Secretarului de Stat, Comisia Pontificală pentru revizuirea Codului de Drept Canonic Oriental (PCCICOR)⁶⁴. Actul de înființare al acestei comisii subliniază clar rolul și scopul acesteia:

Ea va avea misiunea să pregătească, mai ales în lumina decretelor Conciliului Ecumenic Vatican II, reforma *Codex iuris Canonici Orientalis* atât în părțile deja publicate în cele patru *Motu Proprio* (*Crebrae allatae sunt, Sollicitudinem nostram, Postquam apostolicis litteris și Cleri sanctitati*), cât și în părțile, deja definitivare, dar nepublicate încă⁶⁵.

Nu putem trece cu vederea un alt aspect, cu siguranță particular și privat, dar care datorită ideilor care converg din expunerea autorului lor, evidențiază liniile directe și marcante ale codificării orientale ca realitate susținută de însăși dorința Romanilor Pontifi⁶⁶. Referitor la această intenție și la grija față de un proces atât de laborios, canonistul I. Žužek, iezuit sloven și secretar general al PCCICOR, subliniază un aspect important anterior constituirii PCCICOR și rezultat din audiența acordată de Papa Paul VI la data de 29 octombrie 1972:

Sfântul Părinte spuse că această instituire a comisiei i se părea foarte potrivită, deoarece urmărea să reînnoiască opera de codificare orientală care trebuia să se desfășoare fără niciun fel de apriorism, excepție cel al credinței. Printre altele, S. Părinte spunea că se dorește să se acorde și orientalilor posibilitatea de a reactualiza (*aggiornare* s.n.) codul lor,

⁶⁴ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo* (PCCICOR), organismul însărcinat cu revizuirea canoanelor viitorului cod oriental, începând cu anul 1972, anul înființării sale, și până la publicarea CCEO, în 1990, s-a ocupat cu studierea izvoarelor canonice și cu adaptarea textului canoanelor la noile reglementări juridice dictate de documentele Conciliului Vatican II. Toate lucrările acestei Comisii sunt publicate în periodicul *Nuntia*, Libreria Editrice Vaticana.

⁶⁵ G. VILOT, „Istituzione e composizione della Commissione”, în *Nuntia* 1/1975, 11; cf. și D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizione Dehoniane, Bologna/Roma 1993, 49.

⁶⁶ Cu toate acestea nu lipsesc reacții critice la adresa CCEO din partea canonistilor ortodocși, H. J. ERICKSON, „Il Codice dei canoni delle Chiese orientali (1990): un evento che favorisce le relazioni fra le Chiese?”, în H. LEGRAND, J. MANZANARES, A. GARCÍA, Y. GARCÍA, (ed), *Recezione e comunione tra le Chiese: atti del Colloquio internazionale di Salamanca (8-14 aprile 1996)*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998, 311-332.

respectând tradițiile lor proprii, și că nu se dorește să se impună nimic altceva ce ar putea fi contrar tradițiilor și caracterului lor. Și a continuat spunând că dorește ca această activitate să se deruleze cu rapiditate (*speditamente* s.n.), pe cât ar fi posibil în paralel cu opera de revizuire a codului Latin, chiar dacă munca ar fi considerabilă, foarte dificilă, și de mare importanță... [...] Se spera ca înșiși orientalii care trebuiau să redacteze acest cod vor ști să își atingă scopul păstrând o mai mare unitate între ei, chiar conservând particularitățile diferitelor lor Biserici⁶⁷.

1.2.2. Influența Conciliului Vatican II asupra dreptului canonic oriental

În legislația canonică din trecut nu putem găsi nicio influență istorică atât de însemnată și profundă cum este aceea pe care Conciliul Vatican II a avut-o asupra evoluției și revizuirii substanțiale a celor două corpuri de lege canonică a Bisericii Catolice: CIC⁶⁸ și CCEO⁶⁹. Aceeași influență a fost resimțită și în cazul celui de-al treilea document juridic care împreună cu cele două coduri formează unicul corp de lege canonică după care este condusă Biserica Catolică: Constituția apostolică *Pastor Bonus*⁷⁰.

Conciliile au avut mereu o influență decisivă, determinată și corectă asupra legislației Bisericii, dar ceea ce s-a petrecut cu conciliul Vatican II nu are precedent. Relevanța pe care documentele acestui Conciliu au avut-o

⁶⁷ Cf. I. ŽUŽEK, „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa universale”, în *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, Roma 1997, 296.

⁶⁸ Referitor la influența conciliului Vatican II asupra *Codului latin* poate fi consultat studiul lui V. FAGIOLO, „Vaticano II e *Codex juris canonici*”, în *Teologia e diritto canonico*, Studi Giuridici XII, Libreria Editrice Vaticana 1987, 33-52.

⁶⁹ I. DICK, „Vatican II et les Eglises orientales catholiques», în *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965). Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome (Rome 28-30 mai 1986)*, Roma, 1989, 615-625; S. KOKKARAVALLAYIL: „The Inspiration of Vatican II for the Revision of the Eastern Canon Law” în *Iustitia* III, 2/2012, Bangalore, 217-246; C. THUNDUPARAMPIL: „Vatican II as the First Source of CCEO Canons” în *Iustitia* III, 2/2012, Bangalore, 265-274.

⁷⁰ Structura canonică a Bisericii Catolice deși este una, se împarte în trei corpuri de lege distincte și anume *Codex iuris canonici* (codul canonic al Bisericii Latine) republicat în 1983, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (codul canonic al Bisericilor Orientale Catolice), publicat în 1990, și *Pastor Bonus* (constituția apostolică asupra Curiei romane, care stabilește norme pentru organizarea internă a diverselor Dicasterii romane), publicat în 1988: EV 11/1988-1989, 787-1070.

asupra textelor legislative este cu atât mai semnificativă și pregnantă cu cât o analiză sumară a Conciliului ne descoperă un fapt puțin frecvent în istoria conciliilor: Conciliul Vatican II nu a publicat documente disciplinare, așa cum au făcut spre exemplu alte concilii. Părinții conciliari au exclus în mod intenționat acele scheme elaborate de Comisiile pregătitoare care aveau un clar caracter disciplinar și normativ, lăsând ca aceste teme să fie mai profund analizate într-o etapă succesivă. Așa de exemplu, teme cum ar fi consiliul preoțesc, expresie vitală a comuniunii preoțești, și multe altele, au fost intenționat omise, pentru a fi mai apoi clarificate de comisii specializate.

Cu toate acestea, mai mult decât conciliile precedente, Conciliul Vatican II a influențat profund legislația canonică actuală⁷¹. Rămâne singular în istoria Bisericii momentul anunțării desfășurării unui conciliu ecumenic: la data de 25 ianuarie 1959 Papa Ioan XXIII anunță⁷² în bazilica San Paolo Fuori le Mura, desfășurarea unui conciliu, care – departe de a fi disciplinar – dorea reîntinerirea Bisericii și raportarea acesteia la noile mutații socio-culturale ale lumii. Odată cu anunțarea desfășurării conciliului, papa anunța și revizuirea Codului de drept canonic⁷³. Chiar dacă se referea la actualizarea disciplinei canonice latine, papa subînțelegea uniformizarea disciplinei și la nivelul viitoarei legislații orientale; această disciplină, ținând cont de specificitatea comunităților orientale catolice, se adapta totuși principiilor generale de drept ale Bisericii Catolice în ansamblul ei. Acest lucru este cu atât mai clar cu cât la scurt timp de la

⁷¹ I. DICK, „Vatican II et les Eglises orientales catholiques», în *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965). Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome* (Rome 28-30 mai 1986), Roma, 1989, 615-625; S. KOKKARAVAILAYIL: „The Inspiration of Vatican II for the Revision of the Eastern Canon Law” în *Iustitia* III, 2/2012, Bangalore, 217-246; C. THUNDUPARAMPIL: „Vatican II as the First Source of CCEO Canons” în *Iustitia* III, 2/2012, Bangalore, 265-274.

⁷² „Anunțăm proiectul unei duble celebrări, acela al unui sinod diecezan pentru Urbe și acela al unui Conciliu ecumenic pentru Biserica Universală. [...] Aceste proiecte vor conduce mai apoi la doritul Cod de drept canonic. Viitoarea promulgare a Codului de drept oriental ne anunță asupra acestor evenimente”: AAS 51 (1959) 65-70, aici 69.

⁷³ Este vorba de primul *Cod de drept canonic* al Bisericii Catolice, publicat în 1917: *Codex iuris canonici, Pii X pontificis maximi, iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E. Mo Petro card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.

anunțarea noului conciliu, același papă a instituit comisia pontificală pentru revizuirea legislației canonice din 1917⁷⁴.

După desfășurarea primei sesiuni a Conciliului, – la data de 28 martie 1963 – se reunește comisia pontificală *De concilii laboribus coordinandis*, în prezența secretarului de stat card. Amleto Giovanni Cicognani. Cu această ocazie, papa, afirmând obiectivitatea unei astfel de comisii, adaugă: „revizuirea codului va fi un mare eveniment iar materia care trebuie organizată va fi foarte vastă. Dacă aveți ceva de spus, puteți să o faceți liber”⁷⁵.

Este important de subliniat atenția pe care Legislatorul Suprem o demonstrează față de un proces atât de anevoios; ceea ce doresc însă să subliniez în această circumstanță, nu este neapărat atenția cu care este urmărit procesul redacțional, cât mai ales continuitatea și coerența pe care Papa dorea să le promoveze în cadrul acestui proces: în momentul constituirii Comisiei de cardinali pentru studiile pregătitoare codificării canonice orientale cardinalul Cicognani era numit, la 13 iulie 1929 pe când nu era nici măcar episcop, secretar al respectivei comisii. Concomitent el ocupa și funcția de asesor la Congregația pentru Bisericele Orientale. Din acest amănunt istoric se poate înțelege ușor faptul că în cadrul comisiei, o serie de membri ofereau posibilitatea ca lucrările de redactare a CCEO să beneficieze de o oarecare continuitate, continuitatea ce corespunde dezideratelor și liniilor directoare trasate de Romanii Pontifi⁷⁶.

Intenția Papei Ioan XXIII era aceea de a trasa Comisiei de revizuire a codului latin sarcina de a urmări cu cea mai mare atenție toate fazele desfășurării Conciliului pentru a recepta îndeosebi spiritul acestuia și pentru a-l putea aplica mai apoi ca pe o exigență pe care ar fi cerut-o însăși logica documentelor publicate ulterior. De altfel, în ciuda unor supoziții legate de un așa-zis pontificat de tranziție, Papa Ioan XXIII exprima cu claritate programul pontificatului său; în discursul din 25 ianuarie 1959 adresat cardinalilor papa a stabilit transformarea unui sinod diecezan

⁷⁴ F. D'OSTILIO, *La storia del Nuovo Codice di Diritto Canonico, revisione – promulgazione - presentazione*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1983, 24-33.

⁷⁵ Cf. V. FAGIOLO, *Il codice del postconcilio*, Città Nuova Ed. 1984, 29 ss.

⁷⁶ Cf. I. ŽUŽEK, *Incidenza del CCEO nella storia moderna*, op cit., 294-299.

roman într-un conciliu ecumenic, și revizuirea codului de drept ecleziastic (s.n.) ca sarcini principale ale pontificatului său⁷⁷.

Dacă la scurt timp a început revizuirea *Codex Iuris Canonici* conform principiilor Conciliului, același lucru s-a petrecut și cu documentele care au fost culese pe durata a câtorva decenii și care reuneau izvoarele dreptului oriental; acestea se constituiau în părțile deja publicate de cele 4 Motu Proprio, și în propunerile de text pentru părțile nepublicate încă din Codul de drept canonic oriental.

În mod diferit față de alte Concilii Ecumenice, Conciliul Vatican II a ridicat o problemă de interpretare, o particularitate care rezultă din însăși modalitatea de înțelegere a Conciliului în globalitatea sa; Conciliul nu a dorit să definească puncte doctrinare sau de disciplină, ci mai degrabă să pună în valoare însuși modul de gândire și trăire al creștinilor⁷⁸. Această intenție este confirmată de absența unor definiții dogmatice, realitate care a cauzat o amplă dezbatere asupra naturii documentelor conciliare și a aplicabilității lor⁷⁹.

Toate conciliile ecumenice au avut proprii istorici care au contribuit la furnizarea unor interpretări ce pornesc întotdeauna de la viziunea pe care Conciliu însuși a avut-o despre sine; cu toate acestea, particularitatea Conciliului Vatican II este dată de existența a două hermeneutici diferite și în același timp contrare: pe de o parte hermeneutica continuității Conciliului cu linia magisteriului autentic al Bisericii, și implicit cu a Tradiției, iar pe de altă parte o hermeneutică a discontinuității care tinde să evidențieze valoarea conciliului ca eveniment ecleziastic. Un eveniment unic în istoria Bisericii care este considerat din perspectiva unor caracteristici particulare: absența unui scop istoric determinat, modalitatea de elaborare a documentelor și percepția opiniei publice asupra acestora⁸⁰.

⁷⁷ Discursul a fost publicat la 27 februarie 1959, AAS 51 (1959) 65-69; A. FRANZEN, R. BÄUMER; *Storia dei papi*, Editrice Queriniana, 1987, 342.

⁷⁸ Giovanni XXIII, Allocuzione del 14 novembre 1959, L'Osservatore Romano, 15 novembre 1959, apud R. DE MATTEI, *Il Concilio Vaticano II. Una storia mai scritta*, Torino 2010, 127.

⁷⁹ R. DE MATTEI, *Il Concilio Vaticano II. Una storia mai scritta*, Torino 2010, 6, 15.

⁸⁰ *Ibidem*, 9.

Felul în care conținutul documentelor conciliare a influențat procesul de revizuire al CCEO confirmă hermeneutica continuității. În același timp se observă cum aceste principii se inspiră profund din principiul continuității în noutate. Principiile dictate de documentele conciliare ne ajută să înțelegem într-o perspectivă mai largă procesul de cristalizare a conceptului de Biserica *sui iuris*, dar și să înțelegem importanța pe care aceste principii o au pentru sublinierea valorii și originalității dreptului particular.

1.3. Principiile directe de revizuire a codului

Instituirea comisiei PCCICOR a fost mai mult decât necesară, iar activitatea ei s-a desfășurat rodnic pe perioada a aproape douăzeci de ani⁸¹. Este lesne de înțeles rolul major pe care această comisie⁸² l-a avut în opera de revizuire a tuturor textelor, fie ele publicate sau nu. Prima adunare plenară a membrilor comisiei⁸³, reuniți între 18 și 23 martie 1974, a aprobat unele principii directe ce vor fi aplicate în marea operă de revizuire a codului. Ulterior aceste principii au fost ratificate de Sfântul Scaun devenind astfel un instrument de lucru autorizat de cea mai înaltă instanță ecleziastică. Datorită importanței pe care aceste principii au avut-o, ne propunem în continuare o prezentare sintetică a acestora⁸⁴.

⁸¹ E. EID, „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes”, în *L'année canonique* 33 (1990).

⁸² Unele aspecte istorice relevante în I. ŽUŽEK, „Presentazione del «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium»” în IBIDEM, *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, 110-135, aici 113-118.

⁸³ Membrii Comisiei au fost numiți la 24 septembrie 1973 AAS 65 (1973), 519-521. Este de remarcat faptul că printre cei 70 de membri ai comisiei care era formată din reprezentanți ai tuturor Bisericilor *sui iuris* se regăsesc și doi români: Rev. Mons. Benția Ștefan și Rev. Mons. Aloisie Tăutu. Din comisie mai făcea parte un al treilea român, care se distingea printr-o foarte bună cultură juridică: Petru Tocănel OFMC; *Nuntia* 1 (1973), 9-11.

⁸⁴ *Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale* în EV 5/1974-1975, 114-152; Pentru o mai coerentă consultare a acestora, în strânsă legătură cu alte texte de interes preferăm citarea din *Nuntia* 3 (1976), 3-24 (trad. fr. și eng.). Pentru elaborarea și aprobarea acestor principii *Nuntia* 30 (1990), 51-88. KOKKARAVAYIL S., *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, *Kanonika* 15, PIO, Roma 2009. M. D. BROGI, „Le novità del CCEO alla luce dei «Principi direttivi»”, în Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali, La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria

Introducerea trasează imediat necesitatea revizuirii codului conform directivelor Conciliare:

unul dintre mijloacele cele mai eficace pentru actualizarea Bisericii (*aggiornamento*), așa cum a dorit și decretat conciliul Vatican II, este revizuirea Codului de drept canonic oriental, conform normelor și spiritului acestui conciliu⁸⁵.

Iar această afirmație nu lasă nici cea mai mică umbră de îndoială asupra rolului pe care Conciliul Vatican II l-a avut în opera de revizuire a Codului.

Principiile se constituie ca rod al unei asidue colaborări dintre diferiți specialiști de drept canonic, îndeosebi din rândul profesorilor de la Pontificio Istituto Orientale – Roma. În zece sesiuni de lucru, cu începere din luna iunie 1972, aceștia au creat un prim studiu asupra «*Principia quae Codicis Orientalis Recognitionem Dirigant*» ca punct de plecare în realizarea acestor principii. Acest prim studiu a fost comunicat membrilor comisiei care au propus observații și sugestii pentru formarea concretă a principiilor de revizuire. Se poate afirma așadar, că aceste principii⁸⁶ – considerate *Magna Charta* pentru toate lucrările PCCICOR⁸⁷ – se regăsesc aplicate în textele canoanelor, ele fiind prezente într-o formă sau alta în întreg cuprinsul CCEO.

Editrice Vaticana, 2011, 117-137.; EID E., „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes”, în *L'année canonique* 33 (1990); T. J. GREEN, „Reflections on the Eastern Code Revision Process”, în *The Jurist* 51 (1991), 18-37; E. LANNE, „La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l'Orient”, în *Irènikon* 54 (1981), 485-497. Pentru un studiu aprofundat al principiilor de codificare a *Codex Iuris Canonici* din 1983 trimitem la CANOSA J., *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico: la ricerca giuridica del Concilio Vaticano II*, Giuffré Editore, Milano, 2000

⁸⁵ Nuntia 3 (1976), *Principi direttivi*., Proemio, nr. 1.

⁸⁶ Aceste 10 principii sunt următoarele: Cod unic pentru toate Bisericile Orientale; Cod autentic oriental; Cod autentic ecumenic; Cod de natură juridică; Cod cu caracter pastoral; Cod bazat pe principiul subsidiarității; Riturile și Bisericile particulare; Laicii; Canoanele *de procesibus*; și Canoanele *de delictis*.

⁸⁷ I. ŽUŽEK, Presentazione del “Codex Canonum ... op. cit., 297.

1.3.1. Cod unic pentru toate Bisericile Orientale Catolice

În Bisericile Orientale, patrimoniul juridic se fondează în mare parte pe aceleași canoane antice, care se regăsesc în aproape toate colecțiile orientale și în tradițiile comune, așa cum apare în înseși aceste colecții, deseori formulate prin legi cu caracter aproape identic. Aceste canoane și tradiții oferă o bază comună pentru un cod unic pentru toate Bisericile Orientale⁸⁸.

Un astfel de cod, bazat în mod fundamental pe canoanele vechi bisericești, nu se opune patrimoniului ecleziastic propriu fiecăreia dintre aceste Biserici care, dimpotrivă, ar găsi într-un cod unic o expresie mai clară și o mai puternică garanție a sublinierii acelei particularități pe care Codul comun dorește să o păstreze în mod legitim.

În ciuda existenței unor diferențe în ceea ce privește anumite norme disciplinare care au fost introduse local de-a lungul timpului, fiind specifice unor anumite arii și putând crea neplăceri care se opun mișcării de unitate (UR, § 14), Codul se dorește a fi unic, chiar dacă ulterior se oferă spațiu pentru redactarea unor norme particulare aplicabile doar ariilor pentru care au fost publicate. Codul comun nu se opune patrimoniului ecleziastic propriu respectivelor Biserici, dimpotrivă, poate contribui la o mai mare evidențiere a diversității legitime a acestora. Conciliul garantează de altfel în decretul referitor la orientalii catolici (OE) dreptul și obligațiile pe care aceste Biserici le au în a se guverna conform propriilor discipline particulare, iar existența unui cod unic care să conțină norme comune și generale trebuie să țină cont de diversitatea condițiilor socio-culturale în care se găsesc aceste Biserici. Însă practica Bisericii a confirmat că publicarea celor 4 *Motu Proprio* ca părți ale unui Cod comun tuturor Bisericilor Orientale Catolice, le-a fost utilă acestora.

Cu toate acestea, problemele legate de realitatea chestiunilor interrituale, ca particularitate a fiecăreia dintre aceste Biserici, dar și de cea a unei terminologii diversificate, trebuie considerate cu maximă atenție, subliniindu-se necesitatea luării unor măsuri apte să realizeze un eficace

⁸⁸ *Ibidem*, 3-4. Pentru elaborarea și aprobarea acestui principiu *Nuntia* 30 (1990), 53 s., 70 s., 74., 88.

schimb de păreri și opinii între cele două Comisii de redactare a noilor Coduri, latin și oriental, astfel încât să existe o coerență terminologică față de acele realități juridice care sunt comune⁸⁹.

1.3.2. Cod autentic oriental

Datorită faptului că se adresează orientalilor, caracterul codului trebuie să fie profund oriental. Acest principiu este întărit și de trimiterea la dispoziția conciliară subliniată în decretul OE 5. Conciliul subliniază de fapt acest lucru atunci când declară în mod solemn că Bisericele din Orient, ca și cele din Occident, au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor. Datorită acestui motiv, codul trebuie să se inspire mai ales din patrimoniul juridic oriental, adică din acele izvoare care exprimă disciplina comună conținută în:

- a) tradiția apostolică; b) în canoanele conciliilor și sinoadelor orientale;
- c) în colecțiile canonice și în normele consuetudinare comune Bisericilor Orientale, care sunt încă în vigoare⁹⁰.

Opera de codificare va trebui să țină de altfel cont de circumstanțele socio-culturale în care se găsesc credincioșii orientali din afara teritoriilor propriilor lor Biserici; va trebui astfel ca normele interrituale să țină cont de aceste condiții particulare, iar în cazul unor eventuale lacune ale izvoarelor canonice orientale, se va putea recurge la alte izvoare eclesiastice.⁹¹

1.3.3. Cod autentic ecumenic

Codul este destinat doar acelor care aparțin în mod legitim uneia dintre Bisericile Orientale Catolice, așa cum codul latin se adresează numai credincioșilor latini. Ca linie de principiu, este exclus orice prozelitism și implicit acuzațiile care ar putea apărea ca urmare a unei interpretări tendențioase a normei. Acest cod nu se aplică așadar credincioșilor Bisericilor Orientale Ortodoxe, care, spune conciliul, „au facultatea de a se

⁸⁹ *Ibidem*. M. BROGI, „La novità del CCEO all luce dei «Principi Direttivi» *op. cit.*, 124-125.

⁹⁰ *Ibidem*, 4-5.

⁹¹ *Ibidem*.

conduce fiecare după disciplina proprie, considerată ca fiind mai adecvată firii credincioșilor și mai aptă să favorizeze binele sufletelor. Observarea desăvârșită a acestui principiu tradițional (care la drept vorbind nu s-a respectat întotdeauna) face parte dintre condițiile prealabile absolut necesare pentru restabilirea unității”⁹².

În cod se va ține cont mai ales de dispozițiile Conciliului Vatican II care exprimă dorința ca Bisericile Orientale Catolice „să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică” (OE, § 1), atât în ceea ce privește binele sufletelor, cât și referitor la „deosebita misiune de promovare a unității tuturor creștinilor”, după principiile decretului despre ecumenism” (OE, § 24)⁹³.

Pentru o mai adecvată coerență față de aceste principii, în revizuirea codului va trebui să se țină cont și de pașii pe care Bisericile Ortodoxe, numite de Papa Paul VI *Biserici surori* care au o *comuniune aproape plină*, îi fac în sfera propriului drept canonic, astfel încât să se creeze premisele, cel puțin teoretice după părerea noastră, ale unui drept canonic comun tuturor Bisericilor Orientale⁹⁴.

1.3.4. Cod de natură juridică

Pentru a se putea lucra eficace asupra textelor care vor compune noul cod, este necesar să se definească natura acestuia: chiar dacă se fundamentează pe dogmă,

Codul nu trebuie să fie un ansamblu de adevăruri și exortații referitoare la credință și moravuri, ci trebuie să fie un complex de legi care să guverneze viața practică a credincioșilor⁹⁵.

Din această cauză, codul va trebui să definească într-o manieră cât se poate de clară drepturile și obligațiile persoanelor fizice și juridice deopotrivă. Cu toate acestea, caracterul juridic al codului nu se opune legii

⁹² UR, § 16

⁹³ R. METZ, „Codification et oecuménisme”, în *L'Année Canonique* 40 (1998), 71-86.

⁹⁴ *Nuntia* 3 (1976), *Principii...*, 5. Pentru elaborarea și aprobarea acestui principiu *Nuntia* 30 (1990), 35-39, 42, 49 s., 88.

⁹⁵ *Ibidem*.

iubirii, atâta timp cât dreptul este perceput în interiorul Bisericii ca „drept al vieții creștine”, „dreptul harului”, „dreptul teologic”, și nu doar ca un drept de natură juridico-practică, legalistă. Norma canonică, trebuie, în cele din urmă, să prezinte un fundament teologic deoarece acesta tinde la sfințirea poporului creștin. În acest sens dreptul canonic devine „dreptul diaconiei mântuitoare”⁹⁶.

1.3.5. Cod cu caracter pastoral

Codul trebuie să urmărească nu doar aplicarea dreptății în spiritul observanței rigide a legii (*ἀκρίβεια* adică rigiditate în interpretare, observanța strictă a legii, rigurozitate, severitate), ci și o înțeleaptă echitate bazată pe iubire, înțelegere, condescendență, adică pe ceea ce Sfinții Părinți denumeau din cele mai vechi timpuri cu termenul de *οὐκονομία* (filantropie, bunăvoință, atitudine plină de caritate)⁹⁷.

Codul trebuie să observe în acest sens directivele generale stabilite de decretul conciliar *Christus Dominus* 44, în care se cere în manieră explicită ca în revizuirea codului „să fie definite legi adecvate normei și principiilor stabilite în decretul despre oficiul pastoral al episcopilor”⁹⁸. Astfel:

În redactarea legilor, Codul să se preocupe nu doar de dreptate (giustizia), ci și de o înțeleaptă echitate, care este rodul condescendenței și al carității. [...] De aceea, normele canonice nu trebuie să impună obligații, atunci când pentru a atinge mai bine scopul Bisericii, sunt suficiente instrucțiunile, exortările sugestiile și alte mijloace prin care să

⁹⁶ Cf. D. SALACHAS, *Istituzioni...op. cit.*, 51; SALACHAS D., „Implicanze ecumeniche del "codice dei canoni delle Chiese orientali" alla luce del nuovo direttorio ecumenico”, în AA.VV. Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale (Studi giuridici, n. 34), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, 76-105. SALACHAS D., L'ecumenismo nello schema del Codice di diritto canonico orientale, în *Apollinaris*, 61(1988), 205-227; SALACHAS D., „Ius oecumenicum” e sua attuazione nel codice dei canoni delle Chiese orientali”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Carithatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 145-186; SALACHAS D., „Ecclesia Universa et Ecclesia sui iuris nel Codice Latino e nel Codice dei Canoni delle Chiese Orientali”, în *Apollinaris* LXV, 1992, 65-76.

⁹⁷ *Ibidem*, 51-52. Asupra acestei teme să se vadă și amplul articol al lui D. SALACHAS, „Il principio di *Oikonomia* e di *Akribeia* nella Chiesa Ortodossa”, în *Oriente Cristiano*, (I) anno XII, ottobre-dicembre, nr. 1, 1972, 51-57; (II) anno XIV, gennaio-marzo, nr. 4, 1974, 59-63.

⁹⁸ *Nuntia* 3 (1976), *Principi...*, 6.

fie favorizată comuniunea dintre credincioși. Codul să nu stabilească prea ușor legi care fac invalide actele juridice sau persoanele inabile, mai puțin cazul când obiectul lor este de mare importanță și într-adevăr necesar binelui public sau disciplinei ecleziastice.

Să se acorde păstorilor și celor care au grija sufletelor o adecvată putere discreționară [...] normele să nu fie prea rigide, [...] o libertate majoră acordată ordinărilor care să facă mai vizibil caracterul pastoral al Codului⁹⁹.

Principiul pastoral de interpretare condescendentă a legii (*oikonomia*), principiu cu aplicabilitate încă din antichitate în Bisericele din Orient, a reprezentat ulterior stabilirii acestui principiu redacțional al Codului, un moment de reflecție al PCCICOR¹⁰⁰ care într-un grup restrâns de doar patru membri a subliniat că *oikonomia*, ca și concept teologic se exprimă în planul mântuirii tuturor oamenilor prin acțiunea lui Dumnezeu, în baza planului de mântuire prin care Dumnezeu Tatăl își trimite propriul Fiu căruia îi acordă puteri depline în îndeplinirea misiunii de mântuire a lumii. La rândul său, Cristos a transmis această putere Bisericii, prin Sfinții apostoli (Mt. 28, 18).

Această putere se extinde asupra întregii misiuni pastorale a Bisericii și nu se limitează doar la ordinea juridico-canonică; este vorba, deci, de un concept care trece dincolo de competențele înseși ale Codului¹⁰¹.

Ca atare, în redactarea normei canonice se va ține cont de învățătura autentică a Bisericii bazată pe formulările magisteriale și transmisă posterității, avându-se în vedere în primul rând fundamentul ultim al legii: *suprema lex salus animarum*¹⁰². Codul se dorește a fi așadar nu doar o simplă

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ *Nuntia* 10 (1980), 92-94, asupra revizuirii canonului 8, din schema canoanelor preliminare.

¹⁰¹ Ibidem, 92.

¹⁰² O interpretare eronată a legii, prea mult marcată de elasticitate și derogare în materie de drept și etică creștină, ar duce la relativizarea periculoasă a legii canonice, cu relativele consecințe abuzive și de necontrolat. Rezultatele comisiei care a reflectat asupra conceptului de condescendență în interpretarea legii, par azi mai actuale ca niciodată, în contextul discuțiilor referitoare la disciplina canonică ce interzice admiterea divorțurilor recăsătorite la primirea Sf. Euharistii. Contrastele asupra unei interpretări *comode* a realității cauzate de această realitate l-au condus pe Cardinalul Carlo Caffarra, Arhiepiscop de Bologna, la a face următoarele afirmații: „Nu vă atingeți de căsătoria fondată de Cristos. Nu poate fi judecată după caz. Nu poți binecuvânta divorțul iar ipocrizia nu poate fi milostivire. Papii au considerat mereu că puterea lor nu poate să depășească așa ceva:

colecție de norme juridice, care să impună doar obligații, ci va conține și acele mijloace necesare pentru realizarea scopului Bisericii. Un spațiu de interpretare destul de larg se lasă acelor care au grija sufletelor: aceștia se bucură de o oarecare putere discreționară prin intermediul căreia vor putea determina directive care să se aplice persoanei și cazului, fără a face însă rabat de la ceea ce în mod autentic învață Magisteriul ecleziastic¹⁰³.

1.3.6. Cod bazat pe principiul subsidiarității

Datorită structurilor lor tradiționale Bisericile Orientale au aplicat de-a lungul secolelor acest principiu. Comisia PCCICOR, în ceea ce privește tutelarea acestui principiu antic, trasează următoarele directive:

- codul se va limita la a codifica *doar disciplina comună tuturor Bisericilor Orientale Catolice*, lăsând diferitelor lor organisme abilitate libertatea de a reglementa materia canonică specifică, dar care nu este rezervată Sfântului Scaun¹⁰⁴;

asupra unei căsătorii încheiate și consumate Papa nu are putere". <http://www.ilmfoglio.it/soloqui/22326>, (consultat 25.04.2014). *Perorazione del cardinal Caffarra dopo il concistoro e il rapporto Kasper. Non toccate il matrimonio di Cristo. Non si giudica caso per caso, non si benedice il divorzio. L'ipocrisia non è misericordiosa.*

<http://www.catholica.ro/2014/03/19/cardinalul-de-bologna-impotriva-pozitiei-exprimata-de-cardinalul-kasper/> (consultat 25.04.2014).

¹⁰³ Acest principiu se realizează cel mai bine prin însăși formularea canonului 1401, care este, după părerea noastră, cel mai „pastoral” canon din întreg codul. Același principiu discreționar se subînțelege și din formularea multor canoane penale, care – folosind expresia *congrua pena* – lasă autorității competente dreptul de a aplica o anumită pedeapsă în funcție de gravitatea delictului. Datorită caracterului strict pastoral, prezentăm în cele ce urmează conținutul can. 1401 care prezintă în mod admirabil echilibrul dintre cele două tipuri de aplicare a legii penale: „Deoarece Dumnezeu ia în considerare orice inițiativă pentru a readuce oaia rătăcită, cei care au primit de la El puterea de a dezlega și de a lega vor da medicamentul potrivit bolii celor care au greșit, îi vor dojeni, le vor reproșa, îi vor ruga cu toată răbdarea și doctrina, le vor impune chiar și pedepse pentru a îngriji rănilor cauzate de delict, astfel încât nici delicvenții să nu fie împinși spre pragul disperării, dar nici frânele să nu fie slăbite până la relaxarea vieții și la disprețul legii.” Un studiu asupra acestui canon: W. A. Bleiziffer „Medicina salutis” ca principiu de aplicare a dreptului penal. Reflecții asupra can. 1401 CCEO”, în *Studii Franciscane XIV*, Serafica, Roman, 2014, 278-291.

¹⁰⁴ Discorso del Santo padre alla presentazione del Codice dei Canon della Chiese Orientali alla XXVIII Congregazione Generale del Sinodo dei Vescovi il 25 ottobre 1990, în *Nuntia* 31 (1990), 22.

- ceea ce fiecare episcop în parte poate realiza în propria eparhie să nu fie sustras autorității acestuia. Comisia PCCICOR citează la acest punct principiul stabilit de conciliu în decretul *Lumen Gentium* 27, conform căruia

această putere pe care ei o exercită personal în numele lui Cristos este proprie, legată de consacrare și imediată, deși exercitarea ei este reglementată în ultimă instanță de autoritatea supremă a Bisericii și poate fi circumscrisă în anumite limite, ținând seama de binele Bisericii și al credincioșilor¹⁰⁵.

- episcopii, evaluând competențele legitime ale colaboratorilor lor, sunt chemați să se abțină de la îndeplinirea acelor acte care pot fi lăudabil îndeplinite de aceștia, îndeosebi dacă ei sunt capabili și înzestrați cu necesarele calități; ba mai mult, sunt invitați să favorizeze justele inițiative acordând diferitele facultăți colaboratorilor apropiați, fie ei persoane individuale sau organisme colective.

- o atenție particulară va fi acordată normelor referitoare la constituirea consiliilor prezbiterele și pastorale, care vor fi compuse, acolo unde cazul o cere, și din credincioși laici și persoane consacrate: aceștia vor asigura ca și organisme legal constituite o mai profundă comunicare între diferitele instanțe ecleziastice. Nu este lipsit de importanță faptul că referitor la constituirea acestor organisme, Comisia citează două documente ale conciliului, *Christus Dominus* 27, respectiv *Presbiterorum ordinis* 7¹⁰⁶.

1.3.7. Riturile și Bisericile particulare

Dacă la data fixării principiilor directoare de redactare a viitorului cod problema termenilor ecleziologici, care se referă la comunitățile ecleziastice, așa cum s-a văzut mai sus, era destul de neclară, această problemă a fost rezolvată în urma unor ulterioare studii în care expresii de tipul *ecclesia particolare*, *ecclesia locale*, *ritus* etc¹⁰⁷ și-au găsit exacta explicitare, reușind mai apoi să definească deplin realitatea la care se refereau.

¹⁰⁵ LG 27.

¹⁰⁶ O ulterioară dezvoltare și explicitare a acestui principiu în *Nuntia* 30 (1990), 53 ss.

¹⁰⁷ Vezi studiul lui G. NEDUNGATT, „*Ecclesia universalis, particularis, singularis*”, în *Nuntia* 2, 75-87; W. BLEIZIFFER, „Termenul ecleziastic de Biserică *sui iuris*”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, 2001, 63-72.

Structura acestor Biserici particulare va fi reglementată conform disciplinei antice, a tradiției nealterate a orientalilor, dar și în conformitate cu directivele documentului conciliar referitor la Bisericile Orientale Catolice.

Cât despre privește structura fiecăreia dintre aceste Biserici particulare, se urmărește codificarea consecințelor juridice ale principiului de egalitate între toate Bisericile din Orient și Occident, principiu afirmat de Conciliul Vatican II (*Orientalium Ecclesiarum* 3), cum ar fi faptul că fiecare Biserică orientală trebuie să aibă propria ierarhie organizată conform anticilor canoane și genuinelor tradiții orientale¹⁰⁸.

1.3.8. Laicii

În privința laicilor, PCCICOR, în conformitate cu aceleași documente conciliare, trasează principiul director care ar trebui să stea la baza revizuirii canoanelor: „adevărată egalitate” care există între toți membrii Bisericii, mai ales în ceea ce privește demnitatea și acțiunea comună în edificarea trupului lui Cristos, valori care se bazează pe însuși sacramentul Botezului. În ultimă instanță este vorba de recunoașterea triplei valențe a laicului în realizarea propriei misiuni: profetică, sacerdotală și regală¹⁰⁹.

Trebuie subliniat de altfel faptul că viziunea conciliului asupra laicului a modificat substanțial locul pe care acesta îl ocupă în ansamblul Bisericii¹¹⁰.

Chiar dacă prin mandat divin Biserica este organizată ierarhic iar *potestas ordinis* aparține intim structurii sale esențiale și prin aceasta puterea Mântuitorului este transmisă prin Apostoli urmașilor acestora care se bucură de caracterul preoției ministeriale, totuși organizarea bisericească pretinde multe alte oficii care nu sunt neapărat marcate de această *potestas*. În această perspectivă, Conciliul le recunoaște laicilor posibilitatea de a fi:

chemați în diferite feluri, și la o cooperare mai directă cu apostolatul ierahiei, în felul acelor bărbați și femei care îl ajutau pe apostolul Pavel

¹⁰⁸ *Nuntia* 3 (1976), *Principi...*, 7; Pentru elaborarea și aprobarea acestui principiu *Nuntia* 30 (1990), 55-63, 71 s., 75-78, 88. M. BROGI, „La novità del CCEO all luce dei «Principi Direttivi» *op. cit.*, 128-130.

¹⁰⁹ LG, 32; 34-36.

¹¹⁰ Cf. BLEIZIFFER W., „*Christifidelis laicis* în Codul canoanelor Bisericilor Orientale, titlul XI, can. 399-409”, *Cultura Creștină*, anul V, nr. 3-4, 2002, 123-127.

în evanghelizare [...] fiind cooptați de ierarhie la exercitarea unor funcții bisericești în scop spiritual¹¹¹.

Aceste funcții nu pot fi considerate secundare, ci angajează laicul pe deplin în sprijinirea activității Bisericii. Rolul fundamental al laicilor poate fi cu ușurință remarcat îndeosebi în acele circumstanțe sau ambiente în care accesul clericilor sau al persoanelor consacrate este dificil. În această perspectivă funcțiile laicilor nu pot fi reduse la doar câteva acțiuni și activități secundare manifestate în ambient liturgic, administrativ sau de predicare a Evangheliei.

Viitorul cod să lase o amplă putere episcopilor pentru ca aceștia să-i admită pe laici la exercitarea oficiilor ecleziastice care sunt adaptate lor și care corespund competenței lor tehnice¹¹². De asemenea, apostolatul laicilor, activitate larg recunoscută și promovată de către conciliu, trebuie promovat în noul cod, conform directivelor conciliare, evidențiind nu numai libertatea laicilor în manifestarea variatelor opere de apostolat, dar și recunoscând și protejând dreptul laicilor la spontaneitatea apostolică. Cu toate acestea, inițiativele prudente ale laicilor sunt totuși supuse unui control: astfel, „nici o inițiativă să nu-și aroge numele de catolică fără consimțământul autorității bisericești legitime¹¹³.

Dreptul laicilor la informare și la manifestarea propriei opinii este tot un drept subliniat de conciliu:

în măsura științei, competenței și prestigiului de care se bucură, ei au dreptul, ba uneori chiar datoria, de a-și spune părerea în cele ce privesc binele Bisericii. Aceasta se va face, dacă este cazul, prin instituțiile stabilite în acest scop de Biserică și totdeauna în spiritul adevărului,

¹¹¹ LG, § 33.

¹¹² *Nuntia* 3 (1976), *Principi...*, 8.

¹¹³ AA, 24; textul conciliar inspiră mult formularea can. 403 § 2. Cât privește însă expresia folosită de către conciliu, aceasta se regăsește *ad litteram* în formularea canonului 19: „Absolut toți credincioșii creștini, deoarece participă la misiunea Bisericii, au dreptul să facă să progreseze sau să susțină activitatea apostolică cu inițiative proprii, în funcție de starea și condiția fiecăruia; cu toate acestea, nici o inițiativă să nu își atribuie numele de catolică dacă nu a obținut consimțământul autorității bisericești competente”. Chiar și o analiză sumară a canonului demonstrează influența majoră pe care a avut-o textul conciliar în redactarea conținutului canonului 19.

tăriei și prudenței, cu respect și iubire față de aceia care, în virtutea misiunii lor sacre, îl reprezintă pe Cristos¹¹⁴.

Obiceiurile orientalilor, uneori imemorabile, referitoare la participarea laicilor la administrația ecleziastică și la apostolat trebuie apărute și încurajate. Se recomandă ca fiind foarte oportună admiterea laicilor în tribunalele ecleziastice, mai ales în acele locuri unde aceștia pot decide asupra efectelor civile ale căsătoriei conform statutelor personale ale fiecărei comunități în parte¹¹⁵.

1.3.9. Canoanele *De processibus*

Administrarea justiției în Biserică ține cont, desigur, de norme clare, uneori eronat considerate de anumite categorii de persoane poate prea îndepărtate de spiritul Bisericii sau ca fiind prea rigide pentru timpurile. De aceea pentru a risipi orice dubiu în ceea ce privește administrarea justiției, unul dintre principiile directoare după care, ținând cont de modificările

¹¹⁴ LG, 37; și în acest caz, textul conciliar se regăsește deplin în textul canonului 15:

§ 1. Credincioșii creștini, conștienți de propria responsabilitate, sunt obligați să-și însușească cu ascultare creștină ceea ce păstorii Bisericii, care îl reprezintă pe Hristos, ca învățători ai credinței, proclamă sau stabilesc în calitate de conducători ai Bisericii.

§ 2. Credincioșii creștini au dreptul integru de a-și prezenta păstorilor Bisericii nevoile proprii, mai ales cele spirituale, precum și propriile doleanțe.

§ 3. În temeiul științei, al competenței și al prestigiului de care se bucură, aceștia au dreptul, ba chiar obligația uneori, de a face cunoscută păstorilor Bisericii părerea lor despre binele Bisericii și de a o aduce la cunoștința celorlalți credincioși creștini, rămânând intactă integritatea credinței și a moralei, precum și respectul față de aceiași păstori, și ținând seama de binele comun și de demnitatea persoanelor.

¹¹⁵ *Nuntia* 3 (1976), *Principi...*, 8.

Canonul 1087 § 2, chiar dacă nu face trimitere directă la acest principiu, îl prezintă totuși în manieră neechivocă:

Can. 1087, § 1. În eparhie vor fi numiți de către episcopul eparhial judecători eparhiali, care să fie clerici.

Așa cum vom vedea ulterior, acest canon își găsește aplicabilitate în actualul Statut al Tribunalului Ordinar al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

§ 2. Patriarhul, după consultarea sinodului permanent, sau mitropolitul care prezidează Biserica mitropolitană *sui iuris*, după ce i-a consultat pe cei doi episcopi eparhiali mai vechi în hirotonirea episcopală, poate permite ca și alți credincioși creștini să fie numiți judecători, dintre care, în caz de necesitate, unul poate fi ales pentru a forma colegiul; în celelalte cazuri se va recurge la Scaunul apostolic în această problemă.

aduse de către conciliu, se va ghida aplicarea canoanelor *de processibus*, dar și *de delictis* va fi tocmai *salus animarum*¹¹⁶;

un singur lucru este important în *de iudicis*: administrarea justiției în deplină aderență la realitatea lucrurilor, la condițiile indivizilor și la societatea ecleziastică¹¹⁷.

Chiar dacă se insistă asupra caracterului universal (catolic) al Bisericii atunci când se subliniază necesitatea ca toți catolicii să aibă aceleași norme procesuale, se evidențiază totuși caracterul specific al diferitelor tradiții orientale atunci când se cere ca în procesul de perfecționare a textelor canoanelor să se țină cont de „structura particulară a acestor Biserici”¹¹⁸. Fără a mai cita decretele conciliare referitoare la orientali, aceleași principii directe de revizuire a canoanelor fac tacită referință la conținutul acestora atunci când subliniază necesitatea organizării unor tribunale proprii, deci implicit posibilitatea de a asuma o nouă vigoare în cadrul Bisericii Catolice:

fiecare Biserică Orientală să aibă facultatea de a-și organiza propriile tribunale astfel încât să poată trata cauzele (nerezervate Sfântului Scaun¹¹⁹) în toate instanțele până la sentința finală...”¹²⁰.

¹¹⁶ Chiar nefiind prezentă textual în vreun canon CCEO, formula, prin spiritul ei, se găsește inserată în globalitatea canoanelor îndeosebi penale. Amintit textual însă de can. 1752 CIC, acest principiu este valid tocmai în virtutea canonului 1501 CCEO. Totuși o interpretare mai detaliată a canonului introductiv al Titlului XXVII *De sanctionibus penalibus in ecclesia*, respectiv can. 1401, pe care îl considerăm cel mai teologic canon existent în cod, risipește orice urmă de dubiu asupra veridicității acestei afirmații. Un valid studiu canonic asupra temei este prezentat de E. PETER, „*Salus animarum: suprema lex. La funzione dei riferimento alla salvezza delle anime nei due codici della Chiesa Cattolica*”, în *Congregazione per le Chiese Orientali, Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 573-586.

¹¹⁷ *Nuntia* 3 (1976), *Principi* ..., 8-9. Pentru elaborarea și aprobarea acestui principiu *Nuntia* 30 (1990), 65-67, 78 s., 88.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ Această referință, chiar dacă tangențială, deschide anticipat perspectiva asupra acelei realități marcate de exercitarea supremei autorități a Romanul Pontif care poate interveni în stabilirea unui *ius particulare* în dreptul procesual. Istoria recentă a Bisericii, este marcată de unele intervenții nete în această direcție: *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei*

Fără îndoială că și la baza acestui principiu se găsește documentul conciliar *Orientalium Ecclesiarum*. Arbitraritatea administrării justiției în Biserică este evitată prin aplicarea principiului de tutelă juridică aplicat fără discriminare, atât superiorilor cât și supușilor acestora din urmă prin înființarea unor tribunale cu diverse grade de competență.

Acest principiu redacțional și de revizuire al Codului face explicită referința și la acea realitate particulară Bisericilor Orientale Catolice de rang patriarhal, în care Sinodul patriarhal trebuie să devină „un nou tribunal pentru cauzele criminale majore”¹²¹.

1.3.10. Canoanele *De delictis*

În coerență cu disciplina canonică CIC care a redus în schemele de revizuire a codului pedepsele *latae sententiae*, și ținând cont de disciplina antică a Bisericilor orientale în care caracterul medicinal al aplicării pedepselor este mai coerent cu însăși natura acestora, PCCICOR, în revizuirea canoanelor CCEO nu solicită numai „abolirea tuturor *poena latae sententiae*” ci solicită explicit o considerare mai largă a disciplinei orientale antice referitoare la „monitio canonica”.

În ceea ce privește așadar cel de-al zecelea principiu de revizuire a canoanelor Codului oriental, cel referitor la delictе și sancțiuni, PCCICOR

reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis, 21 maggio 2010. AAS 102 (2010) 419-434; http://www.vatican.va/resources/resources_norme_it.html (consultat 28.03.2014).

Astfel au fost introduse o serie de modificări sau completări ale disciplinei referitoare la acele delictе deja existente, dar care necesitau o clarificare suplimentară datorită conformației pe care au dobândit-o în ultima perioadă, fie ca urmare a dezvoltării mijloacelor tehnice de comunicare în masă (internet, înregistrare, stocare informații înregistrate), fie ca urmare a unor diferite interpretări eronate ale patrimoniului dogmatic al Bisericii: amintim doar delictеle împotriva credinței; violarea sigiliului sacramental și înregistrarea și divulgarea cu malițiozitate a acestora; atât de „vehiculatele” delictе *contras mores* ale unor clerici, delictе rezervate Congregație pentru doctrina Credinței. <http://www.osservatore.romano.va/it/news/modificate-le-norme-de-gravioribus-delictis#.U2E6zih3vRx> (consultat 28.03.2014).

¹²⁰ *Nuntia* 3 (1976), *Principi* ..., 9. M. BROGI, „La novità del CCEO all luce dei «Principi Direttivi» op. cit., 133-134.

¹²¹ *Ibidem*.

stabilește sintetic, într-o sesiune de lucru relativ restrânsă ca durată, următoarele: 1. abolirea tuturor *poena latae sententiae*¹²² deoarece sunt străine spiritului autentic al autenticelor tradiții orientale, nu sunt cunoscute de către Bisericile ortodoxe și nu reprezintă o materie necesară din punctul de vedere al adaptării Codului la exigențele timpurilor; 2. conform disciplinei penale care se inspiră profund din vechile canoane orientale, înaintea aplicării oricărei pedepse să se dea o mai mare importanță la *monitio canonica* (avertismentului, atenționării, admonestării canonice); 3. revizuirea conceptului de pedeapsă canonică, concept care nu trebuie să corespundă principiului privativ *privatio alicui boni*, ci trebuie să reflecte mai mult sensul pedepsei ca fiind un act pozitiv, *impositio actus positivi*.

Referitor la acest din urmă principiu din seria celor trei, decizia Comisiei – în spiritul deciziilor conciliare¹²³ care trebuie să inspire revizuirea textelor canonice și considerând structura ecleziologică a poporului lui Dumnezeu care impune o organizare ierarhică ce necesită și aplicarea unor pedepse canonice, dar numai „spre zidire, iar nu pentru dărâmare” (2 Cor. 13, 10) –, justifică astfel caracterul medicinal și curativ al pedepselor:

Este adevărat atunci că pedepsele ar trebui să se cheme mai degrabă *poenitentiae* decât *poenae*, ceea ce ar corespunde mai mult străvechii și sănătoasei discipline orientale. Trebuie subliniat faptul că astăzi și în Bisericile ortodoxe pedepsele – *poene* – sunt toate *privationis boni*, dar și ortodocșii recunosc de altfel că disciplina antică conține aproape în fiecare caz două elemente ale aceleiași *poena*: respectiv *privatio boni* și impunerea unui act pozitiv. Azi, se înțelege, nu mai este posibilă

¹²² Este interesant de urmărit procesul dezbaterilor pe acest subiect, și mai ales faptul că majoritatea membrilor au votat, cu excepția a două abțineri, împotriva menținerii acestui tip de pedepse, chiar și pentru acele delictе care aduc atingere unității Bisericii. Această propunere nu a fost acceptată deoarece: „Normae de sanctionibus poenalibus Ecclesiae Latinae iam missae sunt ad conferentia episcopales. Videat coetus studiorum commissionis orientalis quid ex hoc depromere possit iusta *spiritum orientalem* (s.n.). Bene pensetur quid dicatur de abolendis omnibus poenis latae sententiae praesertim quoad delicta contra unitatem Ecclesiae”; *Nuntia* 30, (1990), 79. Pentru elaborarea și aprobarea acestui principiu *Nuntia* 30 (1990), 67-69, 73, 79, 85, 88.

¹²³ Conciliul Vatican II folosește termenul „delictum” doar în două locuri, respectiv LG 8, 37 și LG 9, 25, în timp ce termenul „De Poenis” este folosit o singură dată în GS 43; Cf. *Nuntia* 4, (1977), 72.

impunerea unor asemenea penitențe publice, dar cel puțin să poate gândi eventual introducerea în înseși pedepsele a unui element pozitiv, care ar corespunde mai mult caracterului medicinal (s.n.) al pedepselor canonice, aproape unicul caracter cunoscut în Orient.¹²⁴

Inspirată așadar din străvechea disciplină orientală bazată pe canoanele Sfinților Părinți (îndeosebi can. 7 a Sf. Grigore Taumaturgul și can. 74 și 84 ale Sf. Vasile cel Mare) dar și pe canoane de o valoare la fel de însemnată în materie, Comisia a creat premisele pentru eliminarea dicotomiei existente la nivelul CIC între termenii *poenae* și *poenitentiae*, deoarece:

nu este cea mai adaptată pentru a fi înțeleasă de către orientali, și că rolul și caracterul medicinal al tuturor pedepselor canonice este pus în evidență mai precis prin intermediul pedepselor care impun acte pozitive. Este adevărat că acest medicament își poate avea efectul doar dacă este în mod liber acceptat de către contravenientul legilor canonice....¹²⁵

1.3.11. Notă concluzivă asupra principiilor

Sarcina PCCICOR de a actualiza și revizui Codul oriental conform directivelor stabilite de documentele conciliare a reprezentat o dorință explicită a Romanului Pontif. În vederea realizării acestui obiectiv atât de important, comisia a considerat necesară redactarea acestor principii sau norme care au avut ca scop principal să conducă opera de revizuire spre o finalitate pozitivă: cu rol indicativ, aceste norme au dorit să ofere un cadru general în misiunea de revizuire a codului. În același timp trasând principal liniile directoare, au acordat diferitelor subcomisii posibilitatea de a stabili acele detalii organizatorice care să conducă efectiv la realizarea revizuirii. Intenția comisiei în stabilirea acestor principii a fost evidențiată încă de la început: realizarea unui cod comun care să corespundă exigențelor credincioșilor Bisericii Catolice Orientale, în paralel cu codificarea unui *propriu drept particular* (s.n.) de către fiecare dintre aceste Biserici¹²⁶.

¹²⁴ Nuntia 3, (1976), *Principi...*, 9-10.

¹²⁵ Nuntia 4, (1977), 74. W. A. BLEIZIFFER, „Medicina salutis” ca principiu de aplicare a dreptului penal. Reflecții asupra can. 1401 CCEO, în *Studii Franciscane XIV*, Serafica, Roman, 2014, 278-291.

¹²⁶ Nuntia 3, (1976), *Principi ...*, 3, Proemio.

Principiile au fost rodul unei asidue colaborări dintre diferiți specialiști în drept canonic, îndeosebi din rândul profesorilor de la Pontificio Istituto Orientale – Roma, care în zece sesiuni de lucru, cu începere din luna iunie 1972, au creat un prim studiu asupra *Principia quae Codicis Orientalis Recognitionem Dirigant* ca punct solid de plecare în realizarea principiilor care au fost mai apoi redactate. Acest prim studiu a fost comunicat membrilor comisiei care au propus diferite observații și sugestii pentru o necesară cristalizare a principiilor de revizuire, pe care Romanul Pontif le-a aprobat, și a constituit într-un fel de «pre-cod» care a putut fi analizat de către membrii Comisiei îndeosebi în punctele sale mai dificile.

Se poate afirma, așadar, fără riscul de a greși că aceste principii – pe bună dreptate considerate *Magna Charta* pentru toate lucrările PCCICOR¹²⁷ – se regăsesc aplicate în textele canoanelor, ele fiind prezente într-o formă sau alta în întreg cuprinsul CCEO.

1.4. Conceptul de Biserică *sui iuris* în CCEO

În cadrul Bisericii Catolice există mai multe Biserici particulare în mod comun numite *sui iuris* sau Rituri Orientale, care se disting prin diversificate forme de cult liturgic și pietate populară (OE 12-18), prin disciplina sacramentală, terminologie, tradiție teologică și organizare canonică proprie¹²⁸. Autonomia¹²⁹ de care se bucură acestea a fost recunoscută de Conciliul Vatican II.

¹²⁷ I. ŽUŽEK, *Presentazione del "Codex Canonum ... op. cit., 297.*

¹²⁸ W. BLEIZIFFER, „Termenul ecleziastic de Biserică *sui iuris*”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, 2001, 63-72. Alte două studii valide care se constituie ca precursoare pentru definirea conceptului de Biserică *sui iuris* I. ŽUŽEK, „Che cosa è una Chiesa, un Rito Orientale”, în *Seminarium* XXVII – nova series XV, nr. 2, Aprili – Junio, 1975, 263-277; I. ŽUŽEK, „Le Ecclesiae *sui iuris* nella revisione del Diritto Canonico” în *Vaticano II, bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, Assisi, 1987, 869-882. J., ABBAS „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, 207-256, aici 218-219.

¹²⁹ Este vorba de o autonomie relativă, de diferite grade, și evident delimitată de primatul Romanului Pontif cf. *Nuntia* 26 (1998) 19. Această autonomie nu se identifică însă cu autocefalia considerată din punctul de vedere a concepției confesionale ortodoxe, care implică o independență juridică totală. În funcție de gradul ierarhic, avem astfel Biserici

În mod diferit de „familiile” sau „confederațiile” Bisericilor sau Comunităților Religioase formate din recunoașterea reciprocă a corpurilor eclezi-ale distincte, (cum ar fi Comuniunea Anglicană sau Federație Mondială Luterană), Biserica Catolică se consideră o unică Biserică ce se recunoaște într-o pluralitate de biserici particulare, fiind „o realitate ontologică și temporală preexistentă fiecărei Biserici individuale”¹³⁰. De aceea, având deplină comuniune cu Romanul Pontif și deplină comuniune între ele, Bisericile *sui iuris* confirmă faptul că în interiorul lor este „într-adevăr prezentă și acționează Biserica lui Cristos, Una, Sfântă Catolică și Apostolică”¹³¹.

De o deosebită importanță pentru punerea în practică a documentelor conciliare referitoare la Bisericile particulare este formularea canonului 27 din CCEO. Îndelungatele discuții care au avut loc în cadrul PCCICOR au dus la reevaluarea tuturor definițiilor date până în acel moment Bisericilor Orientale Catolice, și la găsirea unei formule care să le definească în întregime. Canonul definește Bisericile *sui iuris* din punct de vedere strict juridic astfel:

Can. 27 – Se numește, în acest Cod, Biserică *sui iuris* o grupare de credincioși creștini legată de ierarhie conform normelor de drept, pe care autoritatea supremă a Bisericii o recunoaște în mod expres sau tacit ca *sui iuris*.

Termenul *sui iuris* nu este nou; el este prezent în formularea canonului 303 § 1 din codul precedent publicat de Papa Pius XII prin *Motu Proprio Postquam apostolicis litteris*. Diferența esențială față de noua formulare, este faptul că termenul de *sui iuris* era asimilat nu unei Biserici, ci unui Rit¹³². În

Patriarhale, Arhiepiscopale Majore, Mitropolitane și Alte Biserici *sui iuris*. D. SALACHAS, „Ius oecumenicum” e sua attuazione nel codice dei canoni delle Chiese orientali”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 145-186, 154-161.

¹³⁰ *Communio notio* 9.

¹³¹ *Ibidem*; CD 11.

¹³² Câteva aspecte fundamentale asupra raportului dintre termenii „*varietas Ecclesiarum sui iuris*” și „*Ritus*” precum evoluția istorică a celor mai importante momente de decizie asupra unuia sau altuia dintre termeni în I. ŽUŽEK, *Incidenza del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium ... op. cit.*, 320-321.

acest fel se risca să se acorde Riturii, ca patrimoniu liturgic, teologic, dogmatic și spiritual, un statut juridic, ceea ce nu este tocmai exact. Iată care este răspunsul dat de *Coetus de expansione observationum* la propunerea unui membru al PCCICOR care solicita introducerea termenilor de *Ecclesia sui iuris* și de *Ritus* pentru definirea Bisericilor Orientale Catolice, definiție care dorea să modifice textul prezentat de canonul 27 din Schema *Codicis Iuris Canonici Orientalis* publicată în 1986¹³³:

Propunerea nu este acceptată pentru că termenul “ritus” este judecat ca fiind nepotrivit pentru a marca pe deplin realitatea unei determinate comunități catolice adunată în jurul unei ierarhii proprii și dotată cu specifice elemente etnico-religioase, mai ales după ce le-a fost recunoscut acestor comunități “statutul” de Biserică “sui iuris”, statut care nu implică de fapt nicio caracteristică teritorială.

Astfel, a fost într-adevăr depășită, și se speră în mod definitiv, terminologia ambiguă, în uz încă din secolul XVI, prin care se indicau acele comunități cu termenul “ritus”, lucru care atrăgea atenția asupra particularităților liturgice, în dauna celor spirituale, culturale și disciplinare.

Cu această decizie s-a făcut definitiv lumină asupra definiției Bisericilor Orientale Catolice și asupra caracterului juridic pe care acestea trebuie să-l asume. Termenul de Rit a fost astfel clarificat și a fost introdus în definiție, evitându-se astfel orice echivoc care ar putea duce la identificare lui cu o Biserică *sui iuris* în sensul canonului 27 CCEO. O precizare este însă necesară. Canonul 27 din Schema *Codicis Iuris Canonici Orientalis* 1986 a rămas în fond neschimbat, suferind doar o modificare structurală: astfel, cele două paragrafe sub care se prezenta inițial au fost regrupate în actualul Cod în două canoane distincte, can. 27 § 1 CICO 1986 devenind can. 27 CCEO, iar can. 27 § 2, 10 și 20 CICO 1986 devenind can. 28 §§ 1, 2 CCEO. Odată publicat CCEO, canonul 28 se prezintă sub această formă:

Can. 28 – §1. Ritul este patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar diferențiat prin cultură și împrejurări istorice ale popoarelor, care se exprimă printr-un mod de trăire a credinței care este specific fiecărei Biserici *sui iuris*.

¹³³ *Nuntia* 28 (1989), 18-19.

§ 2. Riturile despre care este vorba în Cod sunt, dacă nu cumva rezultă cu certitudine altfel, acelea care își au originea în tradițiile Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldeeană și Constantinopolitană.

Din aceste două canoane¹³⁴ introductive ale Titlului II CCEO „Despre Biserici *sui iuris* și rituri” se pot sublinia trăsăturile esențiale ale unei Biserici *sui iuris*:

a) grup de credincioși, comunitate bine încheagată de credincioși. Acest grup este constituit din persoane umane care participă la misterul lui Cristos mort și înviat, iar prin primirea botezului devin *persoanae cristianae*. Această grupare de credincioși creștini constituie *coetus* cu relevanță istorico-ecclesială, inserată și determinată juridic și administrativ în Biserica universală, constituită din una sau mai multe Biserici particulare. Gruparea constituie o realitate istorică-existențială, o comunitate de credincioși creștini, parte a poporului lui Dumnezeu care îi cuprinde pe toți credincioșii: laici, clerici și persoane consacrate;

b) acest grup se raportează la o ierarhie proprie care în mod legitim și în conformitate cu prescrierile dreptului unește această comunitate într-un grup compact, omogen și organizat, formând o *communio* caracteristică. Această ierarhie organizată de autoritatea supremă a Bisericii devine elementul organic de coeziune pentru întreaga comunitate. CCEO prevede patru grade de autonomie sau tipuri de Biserici *sui iuris*, structurate în manieră diversă chiar și la nivel ierarhic:

1. Biserici Patriarhale conduse de un Patriarh (can. 55-150);

2. Biserici Arhiepiscopale Majore, conduse de un Arhiepiscop Major; aceste Biserici foarte asemănătoare structural și ierarhic cu Bisericile Patriarhale au totuși un rang ierarhic inferior față de cele dintâi, diferențele fundamentale fiind precizate de cann. 151-154¹³⁵;

¹³⁴ Importante sunt de altfel izvoarele care au stat la baza redactării acestora două canoane, așa cum sunt ele prezentate în CCEO *fontium annotatione auctus*: pt. can. 27 nota 1, Pius XII, m. p. *Postquam Apostolicis Litteris*, 9 feb. 1952, can. 303§1 n.1; Vat. II, const. *Lumen gentium*, 23 “Cura”; decr. *Orientalium Ecclesiarum*, 2-3; decr. *Unitatis redintegratio*, 16; pt. can. 28 § 1 nota 2, Vat. II, const. *Lumen gentium*, 23 “Cura”; decr. *Orientalium Ecclesiarum*, 3; decr. *Unitatis redintegratio*, 15 “Ditissimum”, 17; pt. can. 28 § 2, nota 3, Pius XII, m. p. *Postquam Apostolicis Litteris*, 9 feb. 1952, can. 303 § 1 n. 1.

¹³⁵ Can. 151 - Arhiepiscopul major este Mitropolitul unui Sediului determinat sau recunoscut de către autoritatea supremă a Bisericii; acesta prezidează o întreagă Biserică orientală *sui iuris* care nu este investită cu titlul patriarhal.

3. Biserici Mitropolitane *sui iuris* care au ca și cap un Mitropolit *sui iuris*. Aceste Biserici sunt guvernate de cann. 155-173 și nu trebuie confundate cu Mitropoliile care fac parte integrantă din Bisericile Patriarhale sau Arhiepiscopale Majore și despre care se vorbește în can. 133-139.

4. celelalte Biserici *sui iuris* în mod direct dependente de Scaunul Apostolic și care sunt conduse de un Ierarh (can. 174-176).

c) recunoaștere expresă sau cel puțin tacită din partea autorității supreme a Bisericii, respectiv Romanul Pontif (can. 42-54) sau Conciliul Ecumenic. Această recunoaștere face certă, sigură și determinată situația juridică a unei Biserici *sui iuris*, inserând-o astfel în țesutul Bisericii Universale¹³⁶. Elementul recunoașterii juridice se unește strâns cu constituirea ierarhiei proprii a acelei determinate Biserici, care solicită, și primește din partea Autorității supreme a Bisericii respectiva recunoaștere¹³⁷.

d) rit propriu, adică patrimoniu liturgic, teologic, disciplinar și spiritual distins prin cultură și împrejurări istorice, specific unei Biserici. Ritul ca element juridic constitutiv este parte esențială a identității respectivei

Can. 152 - Ceea ce se spune în dreptul comun despre Bisericile Patriarhale sau despre Patriarh, se înțelege că se va aplica și Bisericilor arhiepiscopale majore și Arhiepiscopilor majori, exceptând cazul în care este prescris altfel în mod expres de către dreptul comun sau rezultă din natura lucrurilor.

Can. 153 - § 1. Arhiepiscopul major este ales după norma cann. 63-74.

§ 2. Sinodul Episcopilor Bisericii arhiepiscopale majore, după acceptarea celui ales, trebuie să înștiințeze Pontiful Roman despre alegerea canonică săvârșită, printr-o scrisoare sinodală; însuși cel ales trebuie să ceară de la Pontiful Roman confirmarea alegerii sale, printr-o scrisoare scrisă de mâna proprie.

§ 3. Cel ales, după obținerea confirmării, trebuie să facă profesiunea de credință și promisiunea de a îndeplini cu fidelitate funcția sa, în fața Sinodului Episcopilor Bisericii arhiepiscopale majore, după care se va proceda la proclamarea și înscăunarea sa; dacă însă cel ales încă nu este hirotonit Episcop, înscăunarea nu poate fi făcută în mod valid înainte ca cel ales să fi primit hirotonirea episcopală.

§ 4. Dacă, în schimb, confirmarea este negată, noua alegere se va face în limitele de timp stabilite de Pontiful Roman.

Can. 154 - Arhiepiscopii majori obțin precedența de onoare imediat după Patriarhi, în Biserica arhiepiscopală majoră, după ordinea înființării Bisericii pe care o prezidează.

¹³⁶ P. GEFAELL, „Le Chiese *sui iuris*: 'Ecclesiofania' o no?“, în L. OKULIK, (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Venezia, Marcianum Press, 2005, 7-26.

¹³⁷ O clară prezentare a temei recunoașterii exprese sau tacite din partea Scaunului Apostolic a acestor Biserici P. GEFAELL, „Determinazione dello stato di Ecclesia *sui iuris*“, în *Iura Orientalia* VI (2010), 109-122, îndeosebi 111-114.

Biserici și se manifestă întotdeauna ca patrimoniu de credință exprimat în trăirea propriilor particularități, și aparține în mod absolut acelei determinate comunități care se distinge astfel de toate celelalte. Astfel, în ciuda existenței unui patrimoniu ritual identic care se inspiră din aceeași tradiție liturgică – și pe care can. 28 §2 le enumeră: Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldeeană și Constantinopolitană – cultura și evenimentele istorice determină particularitățile și fizionomia unei Biserici *sui iuris* evidențiind identitatea distinctă, integrală și indivizibilă a acesteia. Ritul reprezintă, așadar, un element esențial de identificare și identitate a unei determinate Biserici *sui iuris*, și „chiar fiind înserat în can. 28, în mod expres redactat, formează totuși un singur ansamblu juridic cu can. 27”¹³⁸.

1.4.1. Care sunt Bisericile *sui iuris*

Caracterul particular și reprezentările sub care se prezintă astăzi Biserica, sunt expuse într-o manieră foarte diversificată de către constituția dogmatică despre Biserică *Lumen gentium*. Astfel, Biserica se prezintă sub diverse forme și modele nu doar teoretic, ca staul, turmă, ogor, mlădițe, zidirea lui Dumnezeu...etc,¹³⁹ ci și practic, sub forma celor 23 de Biserici *sui iuris*¹⁴⁰. Unitatea poporului lui Dumnezeu se evidențiază în diversitatea Bisericilor, care manifestându-se prin particularitățile proprii nu aduc prejudicii unității ci mai degrabă slujesc acesteia:

în virtutea acestei catolicități, fiecare parte comunică celorlalte și întregii Biserici darurile proprii, astfel ca întregul și fiecare parte să sporească prin contribuția tuturor celorlalte spre plinătatea în unitate. Prin urmare, poporul lui Dumnezeu nu numai că este constituit din diferite popoare, ci se dezvoltă și înlăuntrul său în varietatea funcțiunilor. Într-adevăr, între membrii săi există o diversitate, fie în ce privește funcțiunile, unii slujind prin preoție spre binele fraților lor, fie în ce privește condiția și orânduirea vieții, mulți tinzând la sfințenie pe o cale

¹³⁸ N. LODA, „Diritto particolare come strumento di inculturazione”, în Ș. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 13-37, aici 15.

¹³⁹ Cf. LG 6.

¹⁴⁰ Canonisții nu sunt încă de acord asupra unui număr fix în ceea ce privește numărul acestor Biserici. După unii ar fi 23, iar alții consideră ca sunt 24 de Biserici *sui iuris*. Acest aspect îl vom clarifica ulterior, vezi infra nota 107.

mai strâmtă, în starea călugărească, și stimulând, prin exemplu, pe frații lor. În virtutea aceleiași catolicități există în mod legitim în comuniunea eclezială Biserici particulare, înzestrate cu tradiții proprii, rămânând neatins primatul Catedrei lui Petru care se află în fruntea adunării universale a carității, ocrotește formele de diversitate legitime și veghează, în același timp, ca ceea ce este particular să nu aducă niciun prejudiciu unității, ci mai degrabă să o slujească¹⁴¹.

Așadar, acest text are marele merit de a sublinia *varietas Ecclesiarum* în sânul Bisericii Catolice; în interiorul acesteia rolul catedrei lui Petru este acela de a prezida comuniunea universală în caritate, în tutelarea varietății legitime și în atenția pe care o manifestă în a veghea asupra raportului dintre universal și particular, ca instrument de comună și reciprocă îmbogățire. Chiar dacă CCEO se referă la toate și numai la Bisericile Orientale Catolice, nu toate aceste Biserici sunt considerate *sui iuris* conform principiului ierarhic care le definește. Conform cann. 27 și 174 Bisericile *sui iuris* se situează din punct de vedere al organizării ierarhice în cele patru tipuri de structuri conținute de amintit canonul 174: Biserici de grad ierarhic patriarhal, arhiepiscopal major mitropolitan, și alte Biserici *sui iuris*.

O viziune de ansamblu asupra tuturor Bisericilor *sui iuris*, viziune care să țină cont de toate principiile enumerate până în acest moment s-ar prezenta astfel¹⁴²:

I. Biserica Latină – condusă după normele CIC, cu rit latin și ambrozian¹⁴³;

¹⁴¹ Cf. LG 13. Aduc pe această cale un pios omagiu celui care a fost Preot Vasile Mărginean, profesor de „Drept Canonic” și „Conciliu Vatican II” la Institutul teologic Universitar – Blaj, și care a învățat atâtea generații de seminariști să prețuiască *unitatea în diversitate*.

¹⁴² Cf. D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico ... op. cit.*, 68-71; I. ŽUŽEK, *Presentazione del «Codex Canonum ... op. cit.*, 136-139; G. NEDUNGATT, „Presentazione del CCEO”, în EV 12, 893-894.

¹⁴³ Biserica Latină are alături de liturgia romană, cea mai cunoscută și într-o proporție aproape totală practică azi în biserică, și alte liturgii care în diferite epoci istorice s-au celebrat în areale bine circumscrise și care azi sunt puțin practicate sau chiar dispărute: africană, galicană, hispanică, ambroziană, celtică și altele. J. PINEL - G. RAMIS „Liturgie locali antiche” în D. SARTORE - A. M. TRIACCA - C. CIBIEN (ed.), *Liturgia*, Edizioni san Paolo, Milano, 2001, 1098-1109, aici 1100-1104. Aceste liturgii nu se pot identifica nici măcar teoretic cu riturile orientale înțelese în dimensiunea can. 27 CCEO. http://ro.wikipedia.org/wiki/Ritul_latin

II. Biserici orientale – conduse după CCEO:

a. **Biserici Patriarhale**, conduse după Dreptul particular și CCEO.

CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul IV, *De ecclesiis patriarchalibus*, cann. 55-150, în timp ce Conciliul face referire explicită la acestea în LG 23, OE 7-9:

1. Biserica Coptă, de tradiție Alexandrină;
2. Biserica Maronită, de tradiție Antiohiană;
3. Biserica Siriacă, de tradiție Antiohiană;
4. Biserica Armeană, de tradiție Armeană;
5. Biserica Caldee, de tradiție Caldee (Siro-occidentală), și
6. Biserica Melchită, de tradiție Constantinopolitană.

b. **Biserici Arhiepiscopale Majore**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul V, *De Ecclesiis archiepiscopalibus maioribus*, cann. 151-154. Conciliul face referire explicită la acestea în OE. 10:

1. Biserica Siro-Malabareză, de tradiție Caldee;
2. Biserica Siro-Malankareză, de tradiție Antiohiană;
3. Biserica Ucraineană, de tradiție Constantinopolitană, și
4. Biserica Română, de tradiție Constantinopolitană.

c. Biserici **Mitropolitane**, conduse după Dreptul particular și CCEO. CCEO se referă în mod special la acestea în Titlul VI, *De ecclesiis Metropolitanis ceterisque Ecclesiis sui iuris*, Cap. I, cann. 155-173:

1. Biserica Etiopiană, de tradiție Alexandrină;
2. Biserica din Eritreea, de tradiție Alexandrină¹⁴⁴;
3. Biserica Ruteană, de tradiție Constantinopolitană;
4. Biserica Slovacă; (Slovacia, Presov);
5. Biserica Ungurească.

(consultat 20.05.2014). Anuarul pontifical 2013, 1136, vorbește despre riturile Bisericii amintind alături de riturile orientale și *ritul latin*.

¹⁴⁴ Vezi infra nota 112. Recent, la 19 ianuarie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica din Etiopia și Eritreea.

d. **Alte Biserici** care au un statut determinat de Capitolul II al Titlului VI, *De ecclesiis Metropolitanis ceterisque Ecclesiis sui iuris*, cann. 174-176, și care se conduc după Dreptul particular și CCEO, și aparțin toate tradiției Constantinopolitane:

1. Biserica Albaneză;
2. Biserica Bielorusă;
3. Biserica Bizantină a Croației, Serbiei și Muntenegrului;
4. Biserica Bulgară;
5. Biserica Greacă;
6. Biserica Bizantină Catolică din Italia;
7. Biserica Macedoneană (ex-Iugoslavia);
8. Biserica Rusă.

Multitudinea Bisericilor orientale, reprezintă o realitate foarte complexă, nu atât din punctul de vedere al diferitelor denotațiuni¹⁴⁵, în interiorul aceleași tradiții liturgice găsindu-se chiar mai multe astfel de Biserici, cât și din punctul de vedere al reciprocei recunoașteri dintre acestea¹⁴⁶. Chiar dacă numărul mare al Bisericilor Orientale Catolice ar putea produce unele neclarități inclusiv în sânul Bisericii Catolice¹⁴⁷, reciproca recunoaștere

¹⁴⁵ Nu mai puțin de 57 de denotațiuni există semnalate în lucrarea E. SAÏD, *Les èglises Orientales et leurs droits hier, aujourd'hui... demain*, Paris 1989; același număr îl precizează și R. ROBERSON, *Bisericile Creștine Răsăritene. O Scurtă prezentare*, Sapientia, Iași 2004.

¹⁴⁶ În Ucraina există trei Biserici autocefale ortodoxe, care se raportează la diferite sedii patriarhale; două dintre acestea sunt considerate ca având statut necanonic; R. ROBERSON, *Bisericile Creștine Răsăritene...op. cit.*, 130-131, 137-140.

¹⁴⁷ Există autori care în ceea ce privește numărul Bisericilor Orientale Catolice propun cifre diferite: L. LORUSSO, *Lo statuto giuridico... op. cit.*, 40, precizează numărul 21; F. COCCOPALMERIO, „Presentazione”, în Pontificio Consilio per i Testi Legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali, La storia, le legislazioni particolari*, op. cit., 5, amintește numărul 22; Emilio Eid în „La Costituzione Apostolica Sacri Canones” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI (ed.), *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Carithatis, Atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana, 2004, 41 și 47 amintește de 21 de Biserici, în timp ce R. ROBERSON, *Bisericile Creștine Răsăritene...op. cit.*, 150-202, vorbește de 23 de astfel de Biserici, precizând, lucru care rezultă și dintr-o analiză detaliată a prospectului prezentat de *Annuario Pontificio*, că 4 dintre acestea sunt fără ierarhie, deci nu ar corespunde (oarecum) în totalitate exigențelor impuse de definiția oferită de can. 27; M. BROGI, „Prospettive pratiche nell'applicare alle

singole Chiese *sui iuris* il CCEO, în *Ius in vita et in missione Ecclesiae. Acta symposii internationalis Iuris canonici occorrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Città del Vaticano 1994, 739-751, 746 ss., vorbește de 21 de Biserici *sui iuris*, și aduce o serie de argumente pentru a justifica faptul că acele grupuri etnice reduse ca număr, dar constituite în jurul ierarhiei proprii și recunoscute de către Sfântul Scaun, pot fi considerate în mod efectiv Biserici *sui iuris*; de altfel asupra aceleiași chestiuni referitoare la recunoașterea diferitelor Biserici *sui iuris* și la evoluția pe care organul semioficial al Vaticanului *Annuario Pontificio* o prezintă de-a lungul timpului se poate vedea C. VASIL', „Etnicità dell Chiese sui iuris e l'Annuario Pontificio”, în L. OKULIK (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 97-108, care fără a aduce în discuție chestiunea numărului exact al Bisericilor *sui iuris*, prezintă o serie de realități care evidențiază complexitatea și mai ales mobilitatea structurală, socio-politică, etnică sau culturală a acestora; iar I. ŽUŽEK, „Presentazione del «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium»”, în *Understanding the Eastern Code*, Roma 1997, 123-124, după ce clarifică unele realități contemporane anului 1997 când își publică lucrarea, și neconsiderând Eparhia de Križevci din fosta Republică Iugoslavia (actualmente Biserica Bizantină a Croației Serbiei și Muntenegrului) ca fiind Biserică *sui iuris*, este de părere că numărul Bisericilor *sui iuris* este de 21; același număr îl confirmă când propune și o scurtă prezentare acestora în I. ŽUŽEK, „Incidenza del CCEO nella storia moderna...” *op. cit.*, 324-326. Canonistul de origine maghiară Péter Szabó identifică în ambientul tradiției bizantine existența unei posibile probleme în ceea ce privește recunoașterea unora dintre aceste 10 comunități ca fiind pe deplin inserate în criteriile pe care can. 27 le solicită pentru a fi considerate Biserică *sui iuris*; el consideră că existența „unor anomalii structurale” exclude unele dintre aceste Biserici din clara distincție pe care dreptul o face referitor la acest subiect și împarte aceste *caeterae ecclesiae sui iuris* în două categorii din punctul de vedere al redactării dreptului particular: cele care pot fi considerate în actuala lor configurare Biserici *sui iuris*, și cele despre care, datorită statutului lor, se poate vorbi mai degrabă de un *status sui iuris "in fieri"*, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic; SZABÓ P., „Appunti teorici e pratici per l'elaborazione dello ius particolare superius nelle Ceterae Ecclesia sui iuris”, în A. SZUROMI, *Il quindicesimo anniversario dell'Istituto di diritto Canonico "Ad istar Facultatis" dell'Università Cattolica Pázmány Péter*, Budapest, 2011, 276-291, aici 276; dar și SZABÓ P., „L'attività legislativa delle Chiese sui iuris «minori» di tradizione bizantina”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 303-344, aici 304-308; Canonistul latin Pablo Gefaell, vorbind despre raportul dintre dreptul comun și dreptul particular în contextul prezentării Codului Oriental afirmă că „în diferite locuri este subliniat faptul că este vorba de un cod care este comun la douăzeci și una, ba chiar la douăzeci și trei de Biserici *sui iuris*, și deci (chiar în unicitatea și unitatea sa) este proiectat înspre respectarea dreptului de autonormare referitor la propria specificitate, care revine de fapt fiecăreia dintre acestei Biserici”, cf. IOAN PAUL II, „Discorso al Sinodo dei vescovi nella presentazione del «Codice dei Canonici delle Chiese Orientali», 25 ottobre 1990, (con nota di P. Gefaell: La presentazione del codice orientale)”, în *Ius ecclesiae* 3 / 1 / 1989, 344-355, aici 348-349.

precum și deplina comuniune pe care acestea o realizează cu Scaunul Roman exclude orice posibilă neînțelegere ulterioară. În ceea ce privește însă numărul *official* al acestor Biserici, în ciuda oricăror posibile păreri contrare, fac referire la datele puse la dispoziție de *Annuario Pontificio 2014*, care enumeră 23 de astfel de Biserici Orientale Catolice, pe care canonistul de origine iugoslavă Ivan Žužek, le definește astfel:

O Biserică Orientală Catolică este o parte din Biserica Universală care-și trăiește credința (liturghia, patrimoniul spiritual, disciplina) într-un mod corespunzător uneia dintre cele cinci mari tradiții orientale (Alexandrină, Antiohiană, Constantinopolitană, Caldee, Armeană), și care conține sau cel puțin este capabilă să conțină, ca și componente minore ale sale, mai multe comunități diocezane reunite în mod ierarhic sub conducerea unui cap comun (Patriarh, Arhiepiscop Major, Mitropolit), legitim ales și în comuniune cu Roma, care împreună cu propriul Sinod constituie instanța superioară pentru toate afacerile cu caracter administrativ, legislativ și judiciar ale acelei Comunități, în ambientul dreptului comun tuturor Bisericilor, determinat în canoanele stabilite de Conciliile Ecumenice sau de Sfântul Părinte, menținând mereu dreptul acestuia din urmă de a interveni în cazuri singulare¹⁴⁸.

Există însă o întrebare punctuală la care Ivan Žužek oferă un răspuns clar și exhaustiv, care depășește dilema numărului exact al Bisericilor *sui iuris*: „Câte și care sunt Bisericile orientale *sui iuris* pentru care viitorul cod va avea valoare? Dacă se deschide *L'Oriente cattolico* ed. 1974 la paginile 846-847, se pot număra mai mult de 25 de Biserici orientale catolice. Aș exclude din lista Bisericilor *sui iuris* pe Giorgienii catolici de rit bizantin (cei de rit armean aparțin Bisericii Armene) despre care din anul 1914 nu mai există nici un fel de informație. Aș avea o oarecare dificultate și în a denumi *Ecclesia sui iuris* Adminsitrația postolică a Albaniei meridionale, cele două exarhate Apostolice pentru rușii din URSS și Manciuria, toți fără [episcopi] titulari. Dubitez asupra faptului că se poate chema Biserică *sui iuris* Eparhia de Križevci din Iugoslavia, de altfel înfloritoare, totuși compusă din credincioși de diferite rituri, deci aparținători diferitor Biserici *sui iuris* (descendenți usochilor sunt nucleul original, însă marea majoritate a eparhiei este compusă din ucraineni, ruteni, Macedoniei și români, locuitori ai Iugoslaviei.

Trebuie subliniat totuși, cum dubiul se centrează asupra formalității *sui iuris*, în timp ce cu siguranță este vorba de *Ecclesiae orientales* și tocmai de aceea nu există nicio îndoială asupra obligativității viitorului CICO și pentru acestea...”, I. ŽUŽEK, „*Presentazione del «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...op. cit.*, 123.

¹⁴⁸ I. ŽUŽEK, „Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale?” în *Seminarium nova series*, anno XV, aprili-iunio 1975, 276.

Tradițiile din care se inspiră aceste Biserici, și care își găsesc însăși rațiunea de a fi prin manifestarea particularităților proprii, sunt așadar cele 5 tradiții liturgice pe care can. 28 le enumeră: Alexandrină, Antiohiană, Constantinopolitană, Caldee, Armeană¹⁴⁹. Considerând prezentarea acestor Biserici din punctul de vedere al apartenenței lor la o familie liturgică, Anuarul pontifical 2014 prezintă astfel această situație:

1.4.2. Viziune de ansamblu asupra ierarhiei Bisericilor Orientale Catolice¹⁵⁰

I. Tradiția Alexandrină

1. Biserica Coptă

Egipt: *Bis. Patr.*: Alexandria coptilor – *Ep.*: Alexandria (ep. patr.), Assiut, Guizeh, Ismayliah, Luqsor, Minya, Sohag.

2. Biserica Etiopiană

Etiopia: *Bis. Mitrop. sui iuris*: Addis Abeba – *Ep.*: Adigrat, Embeder, Bahir Dar – Dessie¹⁵¹.

3. Biserica din Eritreea

Eritreea: *Bis. Mitrop. sui iuris*: Asmara, – *Ep.*: Barentu, Keren, Segheneity¹⁵².

¹⁴⁹ Anuarul Pontifical 2013 și 2014 prezintă o scurtă notă istorică asupra acestor tradiții, notă care în edițiile precedente lipsește. Tot astfel, și Bisericile Arhiepiscopale Majore, alături de cele Patriarhale și Mitropolitane, au în ultimele ediții ale Annuario Pontificio un scurt spațiu de prezentare istorică: Annuario Pontificio 2014, 1800-1801, pentru Bisericile Patriarhale, Arhiepiscopale Majore și Mitropolitane *sui iuris*, 1811-1813 pentru note istorice referitoare la Tradițiile Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldee și Constantinopolitană.

¹⁵⁰ Cf. *Annuario Pontificio* 2014, 1136-1139. În ciuda faptului că pare o înșiruire tehnică de date și nume, această viziune de ansamblu oferă posibilitatea de a înțelege și aprofunda forma de organizare a acestor 22 de Biserici *sui iuris*, care în fond, la diferite nivele de competență reprezintă autoritatea care poate redacta normele de drept particular pentru propria circumscripție ecleziastică. Trebuie subliniat că recent numărul acestor Biserici a crescut: înființarea Bisericii Mitropolitane din Eritrea modifică numărul total al acestor Biserici la 23.

¹⁵¹ Noua Eparhie de Bahir Dar – Dessie în Etiopia, este înființată da la data de 19 ianuarie 2015, odată cu reorganizarea canonică a Bisericii din Etiopia și înființarea unei noi Biserici Mitropolitane *sui iuris* în Eritrea. Vezi infra.

II. Tradiția Antiohiană

4. Biserica Siro-Malankareză

India: *Bis. ArhiEp. Maj.*: Trivandrum – *Ep.*: Martandom; Mavelikara, Pathnamthitta. Mitropolie: Tiruvalla – *Episcopii*: Battery, Muvat-tuputza, Puthur.

Statele Unite ale Americii: Exarhat Apostolic *Statele Unite ale Americii* (New York).

5. Biserica Maronită

Liban: *Bis. Patr.*: Antiohia Maroniților – *Arhiepiscopii*: Antélias, Beirut, Tripoli din Liban, Tyr – *Episcopii*: Baalbek-Deir El-Ahmar, Batrun, Jbeil, Joubbé, Sarba și Jounieh, (Ep. patriarhală) Saïdā, Zahleh.

Cipru: *ArhiEp.*: Cipru.

Iordania: Exarhat Patriarhal.

Israel: *ArhiEp.*: Haifa și Pământul Sfânt.

Palestina: *Exarhat Patriarhal* de Ierusalim și Palestina.

Egipt: *Ep.*: Cairo.

Siria: *ArhiEp.*: Alep, Damasc – *Ep.*: Lattaquié.

Argentina: *Ep.*: San Charbel în Buenos Aires.

Brazilia: *Ep.*: Nossa Senhora do Líbano în São Paulo.

SUA: *Ep.*: Our Lady of Lebanon în Los Angeles, Saint Maron în Brooklyn.

Australia: *Ep.*: Saint Maron în Sydney.

Canada: *Ep.*: Saint-Maron în Montréal.

¹⁵² Această Biserică nu apare în Anuarul pontifical 2014 în forma pe care o avem actualmente. Recent, la 19 ianuarie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica din Etiopia și Eritrea: a înființat Biserica Mitropolitană *sui iuris* din Eritreea, separându-o de Arhieparchia Mitropolitană de Addis Adebā (Etiopia). Sediul noii Biserici Mitropolitane este în Asmara, care a fost ridicat la rangul de Arhieparchie Mitropolitană. De asemenea a fost înființată o nouă Eparhie: Segheneity.
<http://press.vatican.va/content/salastampa/de/bollettino/pubblico/2015/01/19/0048/00098.html#Erezione%20della%20Chiesa%20Mitropolitana%20sui%20iuris%20eritrea%20e%20nomina%20del%20primo%20Metropolita> (consultat 23 ianuarie 2015).

¹⁵² *Sacri canones*, EV 12/517.

Mexic: *Ep.*: Nuestra Senora de los Mártires del Libano în México.

Franța: *Ep.*: Notre Dame du Liban în Paris.

6. Biserica Siriacă

Liban: *Bis. Patr.*: Antiohia sirienilor – *Ep.*: Beirut (ep. patr.).

Irak: *ArhiEp.*: Bagdad, Mossul – *Exarhat Patriarhal*: Bassorah.

Iordania: *Exarhat Patriarhal* la Ierusalim.

Kuweit: *Exarhat Patriarhal*.

Palestina: *Exarhat Patriarhal* la Ierusalim.

Egipt: *Ep.*: Cairo.

Sudan: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Siria: *Mitropolie*: Damasc, Homs – *ArhiEp.*: Alep, Hassaké-Nisibi.

Turcia: *Exarhat Patriarhal*.

SUA și Canada: *Ep.*: Our Lady of Deliverance of Newark.

Venezuela: *Exarhat Apostolic*. Venezuela (Maracay)

III. Tradiția Armeană

7. Biserica Armeană

Liban: *Patriarhat*: Cilicia armenilor – *Mitropolie*: Beirut (ep. patr.).

Iran: *Ep.*: Ispahan.

Irak: *ArhiEp.*: Bagdad.

Egipt: *Ep.*: Iskanderiya.

Siria: *ArhiEp.*: Alep – *Ep.*: Kamichlié – *Exarhat Patriarhal*: Damasc.

Turcia: *ArhiEp.*: Istanbul.

Palestina: *Exarhat Patriarhal*: Amman și Ierusalim.

Ucraina: *ArhiEp.*: Lviv.

Franța: *Ep.*: Sainte-Croix-de-Paris.

Grecia: *Ordinariat* (Atena).

America Latină și Mexic: *Exarhat Apostolic*: America Latină și Mexic (Buenos Aires).

Argentina: *Ep.*: San Gregorio de Narek în Buenos Aires.

România: *Ordinariat* (Gherla).

SUA și Canada: *Ep.*: Our Lady of Nareg în New York.

Europa Orientală: *Ordinariat* (Gumri).

IV. Tradiția Caldee sau Siro-Orientală

8. Biserica Caldee

Australia: *Ep.* Saint Thomas the Apostle în Sydney.

Irak: *Bis. Patr.* Babilonia Caldeilor – *Mitr.:* Bagdad (ep. patr.), Kerkuk – *ArhiEp.:* Arbil, Bassorah, Mossul – *Ep.:* Alquoch, Amadiyah, Aqra, Sulaimaniya, Zaku.

Iran: *Mitr.* Teheran, Urmayā – *Arhiep.:* Ahwaz – *Ep.:* Salmas.

Ierusalim: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Liban; *Ep.* Beirut.

Egipt: *Ep.* Cair.

Siria: *Ep.* Alep.

Turcia: *Arhiep.:* Dairbekir.

SUA.: *Ep.* Saint Peter the Apostle în San Diego, Saint Thomas the Apostle în Detroit.

Canada: *Ep.:* Mar Addai, Toronto.

9. Biserica Siro-Malabareză

India: *Bis. ArhiEp. Maj.:* Ernakulam-Angamaly – *Mitr.:* Changanacherry – *Ep.:* Kanjirapally, Palai, Thuckalay – *Mitr.:* Ernakulam-Angamaly (Arhieparchia Arhiepiscopului Major) – *Ep.:* Idukki, Kothamangalam – *Mitr.:* Kottayam – *Mitr.:* Tellicherry – *Ep.:* Belthangady, Bhadravathi, Mananthavady, Mandya, Thamarasserry – *Mitr.:* Trichur – *Ep.:* Irinjalakida, Palghat, Ramanathapuram – *Ep.:* Adilabad, Bijnor, Chanda, Gorakhpur, Jagdalpur, Kalyan, Rajkot, Sagar, Satna, Ujjain. *Ep.:* Faridabad.

SUA: *Ep.:* Saint Thomas the Apostle în Chicago.

V. Tradiția Constantinopolitană sau Bizantină

10. Biserica Albaneză

11. Biserica Bielorusă.

Bielorusia.

12. Biserica Bizantină a Croației, Serbiei și Muntenegrului.

Croația: *Eparhie*, Križevci.

Serbia: *Exarhat Apostolic*: Serbia și Muntenegru (Novi Sad).

13. Biserica Bulgară

Bulgaria: *Exarhat Apostolic*: Sofia

14. Biserica Grecească

Grecia: *Exarhat Apostolic*, Atena.

Turcia: *Exarhat Apostolic*, Istanbul.

15. Biserica Greco-Melkită

Siria: *Bis. Patr.*: Antiohia a Greco-Melkiților – Mitr.: Alep, Bosra, Damasc (ep. patr.), Homs – Arhiep.: Lattaquié.

Liban, *Mitropolie* Beirut și Jbeil. Tyr – *Arhiep.*: Baalbek, Baniyas, Saïdā, Tripoli de Liban, Zahleh și Furzol.

Iordania: Arhiep.: Petra și Filadelfia.

Israel, Arhiep.: Akka.

Ierusalim: Teritoriu dependent de Patriarhie.

Brazilia: *Ep.*: Nossa Senhora do Paraíso în São Paulo

SUA: *Ep.*: Newton.

Canada: *Ep.*: Saint-Sauveur de Montréal

Mexic: *Ep.*: Nostra Señora del Paraíso în Mexic

Irak: *Exarhat Apostolic* (Bagdad).

Egipt și Sudan: Teritorii dependente de Patriarhie.

Kuweit: *Exarhat Apostolic* (Salamieh)

Australia: *Ep.*: Saint Michael's of Sydney.

Venezuela: *Exarhat Apostolic* (Caracas)

Argentina: *Exarhat Apostolic*. (Cordoba)

16. Biserica Bizantină Catolică în Italia

Italia: *Ep.*: Lungro, Piana degli Albanesi

Abație, Santa Maria di Grottaferrata.

17. Biserica Macedoneană

Macedonia Ex-Republica Iugoslavia: *Exarhat Apostolic*: Macedonia (Ex-Republica Iugoslavia) (Skopje).

18. Biserica Română

România: Arhiep. Majoră.: Făgăraș și Alba Iulia – Ep.: Cluj-Gherla, Lugoj, Maramureș, Oradea Mare, București¹⁵³.
SUA: Ep.: Saint George's în Canton.

19. Biserica Rusă

Rusia: Exarhat Apostolic: Rusia.
China: Exarhat Apostolic: Harbin.

20. Biserica Ruteană

SUA: Bis. Mitrop. sui iuris: Pittsburg a Bizantinilor – Ep.: Holy Mary of Protection Byzantine catholic eparchy of Phoenix, Parma, Passaic.
Ucraina: Ep.: Munkachevo.
Republica Cehă: *Exarhat Apostolic*: Republica Cehă, (Praga)

21. Biserica Slovacă

Slovacia: Bis. Mitrop. sui iuris: Prešov – Ep. Bratislava. Košice.
Canada: Ep.: Saints Cyril and Methodius of Toronto.

22. Biserica Ucraineană

Ucraina: Bis. Arhiep. Majoră: Kyiv-Halič – Mitr.: Kyiv (arhiep. Arhiep. Major). Arhiep.: Lviv – Ep.: Sambir-Drohobych, Sokal-Zhovkva, Stryj – Mitr. Ivano-Frankivsk, Ep.: Kolomya-Chernivtsi – Mitr. Ternopil-Zboriv – Ep.: Buchach, – Exarhate Apostolice: Donetsk-Kharkiv, Lutsk, Odessa-Krym.
Polonia: Mitr.: Przemyśl-Varșovia – Ep.: Wrocław-Gdańsk.

¹⁵³ Chiar dacă nu apare în ediția Annuario Pontificio 2014 consultată pentru acest studiu, trebuie amintit faptul că la data de 7-9 mai 2014, cu ocazia desfășurării sesiunii sinodale ordinare Preafericirea Sa Lucian Cardinal Mureșan, cu respectarea prevederilor canonice impuse de can. 85, a înființat Eparhia „Sfântul Vasile cel Mare” de București. Preafericitul Părinte Cardinal Lucian Mureșan a decis, cu acordul Sfântului Părinte Francisc, înființarea Eparhiei „Sfântul Vasile cel Mare” de București (Eparchia Sanctus Basilius Magnus Bucarestiensis Romenorum). PS Mihai Frățilă a devenit Episcop eparhial al noii eparhii, iar biserica „Sfântul Vasile cel Mare” din București a primit rangul și statutul de Catedrală a noii eparhii. Teritoriul canonic al noii eparhii greco-catolice cuprinde capitala României și județele provinciei istorice a Țării Românești (Oltenia, Muntenia și Dobrogea). Cf. <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-de-presa-infiintarea-eparhiei-greco-catolice-sfantul-vasile-cel-mare-de-bucuresti-si-alegerea-primului-sau-episcop-eparhial-preasfintitul-mihai-fratila/> (consultat 29 mai 2014).

SUA: Mitr.: Philadelphia – Ep.: Saint Josaphat în Parma, Saint Nicholas of Chicago, Stamford.

Canada: Mitr.: Winnipeg – Ep.: Edmonton, New Westminster, Saskatoon, Toronto.

Marea Britanie: Ep.: Holy Family în London.

Australia: Ep.: Saints Peter and Paul în Melbourne

Germania și Scandinavia: Exarhat Apostolic: Germania și Scandinavia (München).

Franța: Ep.: Saint Vlafiomir le grande de Paris.

Brazilia: Ep.: São João Batista în Curitiba

Argentina: Ep.: Santa María del Patrocinio în Buenos Aires

23. Biserica Ungurească

Ungaria: Mitr. Ep.: Hajdudorog – Ep. Miskolc, Nyíregyháza¹⁵⁴.

VI. Ordinarie pentru credincioșii Bisericilor Orientale fără Ierarh propriu

Argentina (Buenos Aires).

Austria (Viena).

Brazilia (Rio de Janeiro).

Franța (Paris).

Polonia (Varșovia).

1.5. Caracteristici, sferă de aplicabilitate și limite de competență ale CCEO

Romanul Pontif rezervă Bisericilor Orientale *sui iuris* – diferențiate între ele prin tradiția liturgică, prin disciplina proprie și prin propriile ierarhii în deplină comuniune cu Scaunul Romei –, un propriu cod canonic:

¹⁵⁴ Recent, la 20 martie 2015, Papa Francisc a reorganizat canonic Biserica Ungurească pe care a ridicat-o la demnitatea de Biserică Mitropolitană: a ridicat Eparhia de Hajdúdorog pentru catolicii de rit bizantin la demnitatea de Mitropolie, cu sediul la Debrecen; a ridicat Exarharul Apostolic de Miskolc la rangul de Eparhie sufragănă Mitropoliei de Hajdúdorog; a înființat Eparhia de Nyíregyháza cu teritoriu separat de Eparhia de Hajdúdorog, sufragănă Mitropoliei de Hajdúdorog.
<http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/20/0201/00454.htm>
l#PROV (consultat 21.03.2015).

acesta tutează legitimele diversități și obiceiuri, care nu dăunează unității ci mai degrabă slujesc acesteia¹⁵⁵.

Un aspect ce trebuie subliniat este acela referitor la atenția care trebuie acordată celor trei cuvinte-cheie ce caracterizează CCEO: *unitas*, unitatea patrimoniului disciplinar antic, *varietas* – varietatea și diversitatea Bisericilor *sui iuris*, și *novitas* – noutatea propusă de documentele Conciliului Vatican II; cuvinte cheie ce reprezintă, în cadrul unității și diversității din Biserica Catolică o forță vitală bine apărută de raportul drept comun/drept particular¹⁵⁶. Celui care are curiozitatea să se aplece asupra studiului CCEO din perspectiva acestui raport

îi va apărea imediat (...) atât chipul propriu al fiecăreia dintre aceste Biserici orientale stabilit de legea canonică, cât și statusul *sui iuris* și deplina comuniune cu Romanul Pontif (...) care în calitatea de păstrător al comuniunii universale în caritate, tutează legitimele varietăți și veghează în același timp ca tot ceea ce este particular să nu dăuneze unității ci mai degrabă să servească acesteia (cf. LG 13)¹⁵⁷.

În momentul publicării Codului Canoanelor Bisericilor Orientale, la 18 octombrie 1990, Sfântul Părinte Papa Ioan Paul II, nutrea marea speranță ca acest corp legislativ să fie tradus în viața Bisericii și să producă o frățască mărturie de respect și dragoste față de legea ecleziastică, ba mai mult să stabilească în Bisericile Orientale Catolice acea *tranquillitas ordinis*, pe care legislatorul suprem a invocat-o încă din momentul publicării CIC. Tocmai de aceea, cu scopul evident de a oferi un spațiu temporar larg cunoașterii conținutului CCEO, Romanul Pontif, prin actul publicării codului a stabilit ca acesta să fie aplicabil doar după o bună și completă cunoaștere a lui:

Pentru ca toți cei cărora le cade în sarcină să cunoască profund și îndeaproape dispozițiile acestui cod, înainte ca acesta să intre în vigoare, declarăm și comandăm ca el să înceapă să aibă forță obligatorie începând cu data de 1 octombrie 1991, sărbătoarea Acoperământului Maicii Domnului, sărbătoare a majorității Bisericilor Orientale¹⁵⁸.

¹⁵⁵ *Sacri canones*, EV 12/517.

¹⁵⁶ Cf. M. I. CRISTESCU, „Unitas” and “varietas ecclesiarum” a Vital and Resplendent Force, Safeguarded in CCEO by the Relation “ius commune” - “ius particulare”, în *Kanon XIX* (2006), Wien, 160-207.

¹⁵⁷ *Sacri canones*, EV 12/517.

¹⁵⁸ *Sacri canones*, EV 12/530.

Prin această dispoziție, Codul este propus Bisericii cu scopul ca toți fiii acesteia să cunoască, să asume și să observe preceptele indicate cu voință sinceră și umilă: prin aplicarea cu conștiinciozitate, această nouă disciplină ecleziastică va oferi orientalilor posibilitatea de a găsi cele mai indicate modalități de a veni în întâmpinarea necesităților spirituale ale propriilor credincioși și de a acorda posibilitatea ca Bisericile Orientale cărora codul li se adresează să înflorească și să asume cu mai multă vigoare rolul încredințat lor. Acest auspiciu poate fi realizat în măsura în care diferitele instanțe legislative apte să redacteze dreptul particular vor ști să răspundă acestei exigențe.

Principiile de redactare a codului au demonstrat intenția legislatorului de a crea un cod pentru orientali; această idee a fost urmărită atât de-a lungul procesului de redactare a canoanelor, cât și la revizuirea acestora în conformitate cu directivele documentelor conciliare. Conciliul Vatican II a recunoscut solemn că aceste Biserici, alături de cele din Occident au dreptul și obligația de a se conduce după specificile discipline particulare, discipline care corespund mai deplin exigențelor pastorale ale propriilor credincioși. Chiar dacă este comun și unitar, CCEO respectă statutul „dreptului propriu” corespunzător fiecărei Biserici din perspectiva expresiei deja consacrate „*sui iuris*”; aceste Biserici sunt diferite între ele prin elementele particulare ale propriilor liturghii, dar mai ales, așa cum s-a văzut deja, din perspectiva propriilor ierarhii. Tocmai de aceea codul oferă un larg spațiu pentru ca aceste ierarhii să poată stabili în forurile competente, Sinoade sau Consilii ale Ierarhilor, acele realități care sunt prevăzute în numeroasele referințe pe care codul comun le face la dreptul particular.

Dimensiunea sinodalității corespunde deplin și este congruentă realității și puterii patriarhale despre care Conciliul declară că:

Patriarhii cu sinoadele lor constituie instanța superioară pentru toate problemele patriarhatului, inclusiv dreptul de a înființa noi eparhii și de a numi episcopi de ritul lor în limitele teritoriului patriarhal, rămânând intact dreptul inalienabil al pontifului roman de a interveni în fiecare caz¹⁵⁹.

¹⁵⁹ OE 9.

Această sinodalitate se manifestă în diferite feluri, – chiar și în acele biserici care nefiind patriarhale sau arhiepiscopale majore, deci neavând această formă instituțională de guvernare concretizată în existența unui Sinod al Episcopilor respectivei Biserici –, prin coerenta organizare a ministerului comun al episcopilor care sunt în egală măsură supuși aceluiași unic cod comun în ceea ce privește exercitarea propriului minister. Unicul cod oriental, tocmai datorită unicității lui, se articulează într-o dimensiune de permanentă colegialitate manifestată atât în cadrul aceleiași Biserici *sui iuris*, cât și în relațiile interecleziale, punând astfel în evidență diferitele raporturi de comuniune între diferitele Biserici *sui iuris*, și apoi cu Suprema autoritate a Scaunului Roman¹⁶⁰. Această caracteristică proprie a Codului, de a răspunde exigențelor organizatorice particulare a acestor Biserici *sui iuris*, nu se regăsește în CIC, chiar dacă în ultimă instanță, și episcopul diecezan în limitele propriei competențe poate emana norme pentru propria circumscripție ecleziastică, ce nu pot fi însă în contradicție cu norma legislatorului superior.

O caracteristică particulară a CCEO este aceea de a fi cod unic de reglementare a realității juridice pentru toate Bisericile Orientale Catolice. Ca atare, răspunzând principiilor de redactare, codul este aplicabil doar acestor Biserici, și pune clar în evidență comuniunea structurală și funcțională a Bisericilor orientale între ele și cu Scaunul Apostolic al Romei, facilitând activitatea pastorală comună îndreptată spre binele spiritual al propriilor credincioși. În același timp păstrează, în pofida oricărei eronate tendințe de uniformizare, acele particularități specifice legitamelor obiceiuri pe care o justă aplicare a dreptului particular ca parte integrantă din corpul legislativ le garantează fiecareia dintre aceste Biserici.

În ambientul Bisericii Catolice CCEO are pentru toți credincioși orientali catolici, oriunde s-ar găsi aceștia, aceeași universalitate și valoare normativă pe care CIC o are pentru credincioșii catolici latini. Codul

¹⁶⁰ Cf. EID E., „La Costituzione Apostolica Sacri Canones” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI (ed.), *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Atti del simposio internazionale per il decennale dell’entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Libreria Editrice Vaticana, 2004, 46.

exprimă catolicitatea Bisericii într-o manieră clară și efectivă; este expresie și normă de viață a societății bisericești care propune un corp legislativ prin autoritatea competentă și susține în același timp guvernarea celor douăzeci și trei de Biserici Orientale Catolice, cu unele referințe inter-codiale și la credincioșii Bisericii Latine¹⁶¹.

1.5.1. Can. 1 CCEO și can. 1 CIC: particularități, interdependență și limite de competență

Dubla realitate canonică ce vede în cadrul întregii Biserici Catolice aplicate două Coduri care în paritatea și complementaritatea lor dau un aspect de unitate dar în același timp și de legitimă diversitate, oferă Bisericii posibilitatea să respire – conform unei expresii consacrate de Sfântul Papă Ioan Paul II – cu cei doi plămâni ai săi „unul al Orientului și altul al Occidentului”¹⁶².

Redactat de către orientali și pentru orientali, CCEO își definește aspectul instituțional în chiar propria prezentare, atât în cea ce privește titlul, cât și în aranjarea sistematică a materiei și a caracteristicilor esențiale ale acesteia. În locul titlului original „Codul de drept canonic oriental” (*Codex Iuris Canonici Orientalis*, CICO) care prezenta în esență natura codului, s-a preferat în cele din urmă o expresie care să indice mai degrabă legătura de continuitate pe care codul trebuie să o aibă cu tradiția orientală și cu dispozițiile conciliare: într-o manieră mai obiectivă, prin formularea titlaturii de *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, se face o concretă referire la obiectul codului, adică la canoane, și la subiectul acestora, care sunt în ultimă instanță Bisericile Orientale Catolice. De altfel, s-a considerat că această formulă, care reflectă mai deplin stima ce trebuie avută față de *Sacri Canones*, este mai potrivită în raport cu colecțiile canonice orientale.

Același criteriu de apartenență la tradiția orientală se reflectă și în prezentarea sistematică a Codului, care se articulează nu în cărți precum

¹⁶¹ Noul cod Oriental menționează în mod explicit Biserica Latină de 10 ori: can. 1, 37, 41, 207, 322 §1, 432, 696 §§1-2, 830 §1, 916 §5, 1465. Cu toate acestea există o serie de canoane, care deși nu folosesc în mod explicit formula, se referă totuși la Biserica Latină considerând-o „sui iuris”, LORUSSO L., *Interrelazione dei due Codici... op. cit.*, 291-292.

¹⁶² *Sacri canones*, EV 12/1990, 516.

CIC, ci în *titluri*, împărțite în capitole și articole. Această modalitate de sistematizare a conținutului Codului a fost dintotdeauna susținută de Romanii Pontifi în procesul de codificare, iar ulterior acceptată în forma finală de prezentare a codului. Se dorea ca noul cod să nu apară ca un simplu manual scolastic cu o articulare logică determinată ce ar fi putut prejudicia o anumită doctrină canonică și teologică¹⁶³. S-a preferat așadar o aranjare sistematică a celor treizeci de titluri care compun CCEO, în baza unui criteriu care urmărea prioritatea temelor tratate și precizarea lor în titlu.

În mod diferit de CIC care începe cu normele generale de drept, și a cărui împărțire – de altfel la fel ca și în cazul precedentului CIC 17¹⁶⁴ – este făcută pe *cărți*, Codul oriental după numai șase canoane preliminare prezintă drepturile fundamentale ale tuturor credincioșilor creștini¹⁶⁵, continuând cu Suprema autoritate a Bisericii, și apoi a Bisericilor Orientale *sui iuris*, pentru a completa cu diferitele instituții și funcții bisericesti, și terminând cu unele norme de caracter general.

Structura codului poate fi observată ușor din însăși dispunerea diferitelor titluri care lasă să se întrevadă și particularitățile și caracteristicile specifice Codului oriental, astfel:

¹⁶³ Cf. E. Eid, *La Costituzione Apostolica Sacri Canones...* op. cit., 41-42.

¹⁶⁴ Codex I-Uris Canonici, Pii X Pontificis Maximi, Iussu Digestus, Benedicti Papae XV, Auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione, et indice analytico-alphabetico ab E.mo Petro Card. Gasparri Auctus, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.

¹⁶⁵ Aceste drepturi fundamentale ale tuturor credincioșilor creștini, indiferent de statul juridic al fiecărui credincios în parte, sunt ulterior completate de alte titluri, în care sunt precizate detaliat drepturile și obligațiile specifice fiecărei categorii de *chrisitiffideles laicis, clericis et monacis*; Titlul IX, X și XI.

Canoane Preliminare;

Titlul I: Despre credincioșii creștini și toate drepturile și obligațiile lor;

Titlul II: Despre Bisericile *sui iuris* și despre Rituri;

Titlul III: Despre Autoritatea Supremă a Bisericii;

Titlul IV: Despre Bisericile Patriarhale;

Titlul V: Despre Bisericile Arhiepiscopale Majore;

Titlul VI: Despre Bisericile Mitropolitane și celelalte Biserici *sui iuris*;

Titlul VII: Despre Eparhii și Episcopi;

Titlul VIII: Despre Exarhate și Despre Exarhi;

Titlul IX: Despre Adunările Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris*;

Titlul X: Despre Clerici;

Titlul XII: Despre monahi și ceilalți călugări și membri ai altor institute de viață consacrată;

Titlul XI: Despre Laici;

Titlul XIII: Despre Asociațiile Credincioșilor Creștini;

Titlul XIV: Despre Evanghelizarea Popoarelor;

Titlul XV: Despre Magisteriul Bisericesc;

Titlul XVI: Despre Cultul Divin și mai ales despre Sacramente;

Titlul XVII: Despre botezații necatolici care vin la deplina comuniune cu Biserica Catolică;

Titlul XVIII: Despre ecumenism, adică despre promovarea unității creștinilor;

Titlul XIX: Despre Persoane și despre Actele Juridice;

Titlul XX: Despre Funcții;

Titlul XXI: Despre puterea de conducere;

Titlul XXII: Despre Recursurile Contra Decretelor Administrative;

Titlul XXIII: Despre Bunurile temporare ale Bisericii;

Titlul XXIV: Despre Judecăți în general;

Titlul Xxv: Despre Judecata contencioasă;

Titlul XXVI: Despre unele Procese Speciale;

Titlul XXVII: Despre sancțiunile penale în Biserică;

Titlul XXVIII: Despre procedura aplicării pedepsei;

Titlul XXIX: Despre Lege, despre Obiceiuri și despre Actele Administrative;

Titlul XXX: Despre prescriere și despre calcularea timpului.

Codul unic, unitar și comun tuturor Bisericilor Orientale Catolice respectă însă statutul de „drept particular”, specific fiecăreia dintre aceste Biserici, distincte între ele prin, disciplină liturgică proprie dar mai ales prin Ierarhie proprie, specifică fiecăreia dintre ele. Codul respectă diversitatea acestor Biserici dedicându-le un titlu aparte, titlul II *Despre Bisericile sui iuris și rituri*. Titlurile următoare clarifică ulterior unele aspecte particulare ale Bisericilor Patriarhale, Arhiepiscopale Majore, Mitropolitane sau de alt rang, inclusiv în ceea ce privește diversitatea acestora din punctul de vedere al diferitelor autorități competente care au ca sarcină redactarea dreptului particular propriu, sau receptarea acelui drept particular stabilit prin intervenția directă a Scaunului Apostolic.

Codul a înzestrat astfel, conform disciplinei conciliare¹⁶⁶, atât Bisericile Patriarhale cât și pe cele Arhiepiscopale Majore cu acele structuri sinodale concretizate în Sinoadele episcopilor respectivelor Biserici, iar în cazul Bisericilor Mitropolitane *sui iuris*, cu propriile Consilii ale Ierarhilor, care reprezintă în ultimă instanță autoritatea superioară a respectivelor Biserici. Aceste autorități superioare sunt înzestrate și dețin puteri legislative și judecătorești, în timp ce puterea administrativă este amplu manifestată de președintele acestor structuri, respectiv Patriarh, Arhiepiscop Major sau Mitropolit (can. 55-173). Autonomia de care se bucură aceste structuri sinodale este mai mare decât aceea a diferitelor Conferințe Episcopale Naționale, chiar dacă în ultima instanță Ierarhii respectivelor Biserici Orientale sunt membri ai acelei unice Conferințe¹⁶⁷.

Dimensiunea sinodalității, evidențiată prin existența Sinoadelor sau a Consiliului Ierarhilor, reprezintă o prerogativă particulară a Bisericilor Orientale, în care puterea Patriarhului, definit ca Părinte și Cap (Pater et Caput), câștigă valențe deosebite, organice și coerente. Aceste prerogative îi permit Patriarhului să guverneze propria Biserică în armonie și deplin sens de responsabilitate pe care o împărtășește cu Episcopii săi.

¹⁶⁶ OE 9, 10.

¹⁶⁷ G. P. MONTINI, „Le Conferenze episcopali e i Sinodi delle Chiese Orientali”, în *Quaderni di diritto ecclesiale*, 9, (1996), 433-448, 442; G. MUCCI, „Concili particolari e conferenze episcopali”, în *La Civiltà Cattolica* 138 (1987), vol. II, 340-348. J. ABBAS, „CCEO e CIC a confronto, op. cit., 226; C. VASIL’, *CIC e CCEO - differenze e similitudini ...op. cit., 155- 157*. Conferința Episcopală nu este amintită în CCEO.

Într-adevăr, practica sinodală este proprie puterii Patriarhului, și se exercită în două direcții canonice: pe de o parte puterea personală a Patriarhului, individuală și eficace ca semn și factor de unitate în guvernarea Bisericii (can. 82), iar pe de altă parte, acea putere sinodală efectivă, aptă să promoveze și să tuteleze în guvernarea colegială binele comun al propriei Biserici și să confirme solidaritatea fraternă între Episcopi, în deplin respect față de autonomia autorității episcopale stabilite prin drept divin¹⁶⁸. Față de acest aspect, Conciliul Vatican II a stabilit că¹⁶⁹:

Patriarhii cu sinoadele lor constituie instanța superioară pentru toate problemele patriarhatului, inclusiv dreptul de a înființa noi eparhii și de a numi episcopi de rital lor în limitele teritoriului patriarhal, rămânând intact dreptul inalienabil al pontifului roman de a interveni în fiecare caz.

Elementul sinodalității se manifestă în întreaga Biserică – desigur la nivele diferite – chiar și în acele Biserici care din punct de vedere ierarhic nu sunt patriarhale, dar care prin coerenta organizare a ministerului pastoral al episcopilor evidențiază această realitate.

Prin promulgarea „Codului canoanelor Bisericilor Orientale” avem pentru prima dată în Biserica Catolică un unic Corp de drept canonic, complet și comun tuturor Bisericilor Orientale Catolice¹⁷⁰. Publicarea CCEO s-a constituit ca un moment unic în istoria bimilenară a Bisericii¹⁷¹ și s-a concretizat într-un relevant episod legislativ, care oferă posibilitatea unei analize istorice a întregului proces de canonizare. Alături de această posibilă analiză Codul oferă ample spații de aprofundare a diferitelor teme tratate în conținutul acestuia, dar și de interpretare a punctelor de intersecție dintre diferitele tradiții, culturi, instituții și aspecte eclesiologice

¹⁶⁸ Cf. E. Eid, *La Costituzione Apostolica Sacri Canones...*, op. cit., 46-47.

¹⁶⁹ OE 9.

¹⁷⁰ E. Eid, „Discorso alla presentazione del „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în *Nuntia* 31 (1990) 24.

¹⁷¹ CCEO este recunoscut ca fiind primul Cod oriental publicat în istoria Bisericii. Contrar părerii Mons. Emilio Eid, canonistul Ivan Žužek, consideră că opiniile conform cărora CCEO ar fi în istorie primul cod comun tuturor Bisericilor Oriental, nu ar fi tocmai exacte, Cf. I. ŽUŽEK, „Common Canons and Ecclesiastic Experience in the Oriental Catholic Churches”, în *Understanding...*, 203-238.

atât între diversificatele tradiții orientale, cât și față de cea latină: modelul dublei codificări în istoria Bisericii oferă o multitudine de puncte în analiza, aprofundarea și clarificarea raporturilor dintre cele două Coduri.

Diferența temporală relativ mică între anii de publicare a celor două Coduri canonice aparținătoare tradițiilor orientale și latină, oferă posibilitatea unei confruntări a acestor două texte legislative. Se poate afirma că cele două producții canonice actualmente în vigoare „sunt expresia aceluiași context temporal și, deci, al aceleiași matrice culturale și ecleziologice; o matrice care se înrădăcește în Conciliul Vatican II”¹⁷². Această matrice face mai ușoară apropierea dintre cele două sisteme juridice, o apropiere care aduce și o complementaritate între cele două corpuri ale unicului *Corpus Iuris Canonici*.

Publicarea Codului oriental a subliniat, pe lângă larga posibilitate de interpretare a textelor celor două coduri în paralel, și totala „aequalitas Ecclesiarum Orientis et Occidentis”¹⁷³. Acest lucru, foarte important de altfel, trebuie subliniat cu tărie dată fiind noutatea pe care Codul Oriental, – acum considerat un text nu neapărat paralel, dar complementar Codului Latin –, o aduce în istoria contemporană a Bisericii universale. În primul deceniu al existenței și aplicării CIC în Biserică (1983), a fost promulgat un al doilea cod, iar primul efect creat de acest act a fost evident: CIC nu mai reprezenta singurul text canonic al Bisericii Catolice.

S-a adăugat un cod nou, divers, dar cu aceeași demnitate și vigoare, care aparține cu deplin titlu celui «ius» al Bisericii universale, cuprins în «Corpus Iuris Canonici», promulgat în trei reprize, nu foarte îndepărtate una de alta (25 ianuarie 1983 CIC; 28 iunie 1988 Constituția apostolică *Pastor Bonus*; 18 octombrie 1990 CCEO) de către supremul legislator, Papa, al cărui guvern pastoral «aequali modo» sunt încredințate toate Bisericile «Orientis et Occidentis» (OE 3)¹⁷⁴.

¹⁷² Cf. LORUSSO L., „Interrelazione dei due Codici nella Chiesa” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum – Vehiculum Charitatis*, atti del simposio internazionale per il decennale dell’entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium, Libreria Editrice Vaticana 2004, 277-330, aici 277.

¹⁷³ I. ŽUŽEK, *Incidenza del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...* op. cit., 299.

¹⁷⁴ *Ibidem*, 229-230.

Publicarea Codului de către supremul legislator al Bisericii universale a avut loc ca urmare a exercitării puterii sale de Cap al Bisericii; urmare a exercitării autorității sale universale¹⁷⁵ prin publicarea Codului sunt determinate prerogativele prin care Capii Bisericilor *sui iuris*, Sinoadele Episcopilor Bisericilor Patriarhale și Consiliile Ierarhilor „participă, prin dreptul canonic, la suprema autoritate a Bisericii”¹⁷⁶.

În virtutea dispozițiilor conciliare precizate de decretul *Orientalium Ecclesiarum* 1 care dorește ca Bisericile Orientale Catolice să înflorească și să-și asume cu o mai mare vigoare apostolică misiunea încredințată lor, Constituția Apostolică *Sacri Canones* declară că¹⁷⁷,

derivă necesitatea ca aceste canoane ale Codului Bisericilor Orientale Catolice să aibă aceeași tărie de lege ca și canoanele Codului de Drept Canonic al Bisericii Latine, adică să rămână în vigoare până când nu vor fi abrogate sau schimbate de autoritatea supremă a Bisericii pentru juste cauze, dintre care motivul cel mai grav fiind acela al deplinei comuniuni a tuturor Bisericilor Orientale cu Biserica Catholică, motiv care corespunde deplin dorinței fierbinți a însuși Mântuitorului nostru Isus Cristos.

Cele două coduri sunt echivalente, iar acest lucru rezultă cu evidență. Era însă necesar ca declarația referitoare la posibila abrogare sau modificare a conținutului Codului să fie făcută fără echivoc pentru a clarifica unele aspecte clar prezentate în conținutul decretului *Orientalium Ecclesiarum* 30; acesta, inspirat de valențe ecumenice a declarat că „toate aceste dispoziții juridice sunt stabilite pentru condițiile prezente, până când Biserica Catholică și Bisericile Orientale despărțite vor ajunge la plinătatea comuniunii”¹⁷⁸. O astfel de declarație, interpretată doar în sfera de aplicare

¹⁷⁵ Can. 43.

¹⁷⁶ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 517.

¹⁷⁷ *Sacri canones*, EV 12/1990, 512.

¹⁷⁸ *Nuntia* 29 (1989) 34-35, prezintă conținutul procesului verbal al Adunării plene a membrilor PCCICOR (3-14 noiembrie 1988) referitor la tema *Codice «pro præsenti conditionibus»*. Considerăm relevante pentru înțelegerea acestei realități sublinierea unor detalii dezbătute în cadrul lucrărilor, detalii din care rezultă cu și mai mare claritate raportul dintre CIC și CCEO referitor la validitatea acestora în timp. În conformitate cu declarația conciliară conținută în OE 30 membrii comisiei solicită pregătirea unui document de promulgare a Codului care să fie conform dispozițiilor Romanului Pontif. Comisia

a CCEO ar fi creat o gravă și o prejudicioasă inegalitate între cele două Coduri, provocând în același timp și o gravă nesiguranță juridică în aplicarea normei canonice. Rezultă însă cu claritate din însăși natura lucrurilor că legile promulgate de suprema autoritate a Bisericii, indiferent că aparțin Codului Latin sau Oriental, au valoare, prin actul promulgării, doar pentru prezentele condiții, fiind modificabile sau abrogate de aceeași autoritate. Diferitele propuneri referitoare la o posibilă precizare a perioadei de aplicare a Codului au fost abandonate, în timp ce a fost reiterată ideea că „pentru orice certitudine juridică, Codul Oriental nu trebui să fie tratat diferit de CIC latin, ale cărui legi sunt în vigoare până când nu sunt abrogate”¹⁷⁹.

consideră, că pentru a păstra valoarea de lege a noului Cod, acesta nu trebuie tratat în mod diferit de CIC, ale cărui legi sunt în vigoare până în momentul abrogării. În fața moțiunii care propunea ca în prefața Codului să se precizeze faptul că acesta are validitate până în momentul unirii depline dintre Biserica Catolică cu Biserica Ortodoxă, câțiva membrii ai comisiei au avut păreri împărțite: parte din membri au fost de acord cu ideea moțiunii, în timp ce alții au considerat că ideea nu poate fi acceptată deoarece este considerată umilitoare și nesatisfăcătoare pentru exigențele ortodocșilor, atâta timp cât codul ar trebui să fie de așa natură încât și ortodocșii să se simtă în largul lor în prezența unui astfel de text legislativ; un alt grup a remarcat faptul că Codul limitează multe dintre prerogativele și puterile ortodocșilor, în timp ce ultimul grup a remarcat faptul că sfera de aplicabilitate a viitorului cod este doar pentru catolicii orientali – și această afirmație este de extremă importanță – chiar dacă există o diferență în ceea ce privește puterea Patriarhilor Orientali Catolici comparativ cu cea a Patriarhilor Ortodocși.

În timp ce vicepreședintele Comisiei (Ivan Žužek, SI) sublinia ideea conform căreia caracterul ecumenic al codului rezultă cu evidență, considerând inoportună stabilirea unei durate de timp pentru aplicabilitatea noului Cod atâta timp cât era clar că acest Cod garantează Bisericii Orientale catolice dreptul și obligația de a se conduce după propriile discipline, cf. OE 5, în manieră definitivă și stabilă și nu doar provizorie, au existat reacții care au subliniat în principal două direcții: 1) necesitatea de a analiza problema ecumenică plecând de la momentul separării Bisericilor din primul mileniu; și 2) necesitatea de a depăși nejustificatul complex de inferioritate pe care Bisericile Orientale Catolice îl au față de Biserica Latină, fie față de Bisericile Ortodoxe, adăugând apoi că tocmai relaționarea la Suprema Autoritate a Bisericii reprezintă o realitate de maximă importanță, esențială în același timp pentru a garanta unitatea de conducere, disciplină și doctrină. În cele din urmă, agreând această ultimă prezentare, membrii comisiei au considerat necesară abandonarea moțiunii.

¹⁷⁹ *Nuntia* 29 (1989), 34.

O confirmare a acestei afirmații o face Romanul Pontif care în actul publicării noului Cod reafirmă același principiu¹⁸⁰, subliniind încă o dată faptul că tradițiile particulare ale diferitelor Biserici *sui iuris* se inspiră din sacrele canoane, pun în evidență caracterul particular al fiecărui grup de credincioși, și reprezintă un tezaur inviolabil ce trebuie cu foarte mare demnitate respectat.

1.5.2. Interrelaționarea dintre CCEO și CIC

Materia care reglementează tipurile de raporturi juridice dintre membrii unei societăți este fără îndoială bine circumscrisă, cu scopul evitării unor echivoci interpretative. Astfel, este tutelat dreptul inalienabil al persoanei de a se raporta la un corp de norme care să îi fie aplicat, și care să garanteze liberul exercițiu al drepturilor și obligațiilor pe care respectiva persoană le are.

În actul publicării CCEO¹⁸¹, supremul legislator a subliniat faptul că ambele coduri au aceeași finalitate: dezvoltarea vieții ecleziale, a persoanelor și a societății din care acestea fac parte. Asemenea celorlalte două corpuri legislative (CIC și Constituția apostolică *Pastor Bonus*) care compun unicul *Corpus Iuris Canonici* al Bisericii Catolice, CCEO trebuie cunoscut și studiat cu atenție în cadrul Facultăților de Drept Canonice, inclusiv prin intermediul metodei comparative, astfel încât cei care obțin titluri de studii academice să fie într-adevăr cunoscători ai disciplinei canonice catolice, atât latine cât și orientale. Acest auspiciu referitor la studierea paralelă a corpurilor legislative ale Bisericii Catolice a deschis perspective largi de studiere a CCEO în comparație cu CIC dar și viceversa¹⁸².

¹⁸⁰ *Sacri canones*, EV 12/1990, 512.

¹⁸¹ *Ibidem*, 528; AAS 75/1983, Pars II, IX, 3.

¹⁸² Acest auspiciu a fost exprimat în fața Sinodului Episcopilor de Papa Ioan Paul II la 25 octombrie 1990 cu ocazia prezentării Noului Cod al Canoanelor Bisericilor Orientale; AAS 83/1990, 486-493. Ideea a fost reafirmată de Sfântul Papa Ioan Paul II cu ocazia simpozionului internațional ocazionat de aniversarea a 10 ani de la intrarea în vigoare a CIC. Papa se exprima cu acea ocazie astfel: „Sunt bucuros că în cadrul acestui Simpozion s-a găsit spațiu și pentru *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* pe care am avut bucuria să îl promulg în 1990. Într-adevăr, o astfel de atenție corespunde dorinței noastre, repetate adeseori, ca întreaga Biserică să respire cu doi plămâni. Mărturie clară a acestei idei o oferă

Acest apel papal, de îmbogățire în știință și cultură, a fost bine primit de către toți cei care studiază dreptul canonic, și, fără a intra acum în detalii [...] se poate spune că studierea CCEO în facultățile de Drept canonic îmbogățește știința canonică a Bisericii Universale și naște speranțe fondate că „*aequalis dignitas Ecclesiarum Orientis et Occidentis*” vor deveni izvor de însemnată creștere în înțelepciunea umană și creștină¹⁸³.

Conform acestui auspiciu timpul scurs de la publicarea codului a oferit canoniștilor posibilitatea aprofundării raportului care există între cele două Coduri¹⁸⁴, raport care nu se epuizează doar la nivel canonic, ecleziologic, sau ierarhic, ci poate dobândi și valențe pastorale¹⁸⁵.

Dată fiind importanța dreptului canonic pentru viața Bisericii, îndeosebi pentru acea dimensiune care se desăvârșește în practica pastorală, Congregația pentru Educație Catolică a modificat în ședința plenară din 2 septembrie 2002 conținutul articolelor 56, 57 și 76 ale Constituției

Consiliul Pontifical pentru interpretarea textelor legislative, care urmărind cu fidelitatea ceea ce am scris în Constituția Apostolică *Sacri Canones*, și anume faptul că Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium nu trebuie doar „să fie considerat ca o completare a magisterului propus de Vatican II prin care se realizează în sfârșit organizarea canonică a Bisericii universale” (veluti novum complementum magisterii a concilio Vaticano II propositi habendus est, quo universae ecclesiae ordinatio canonica tandem expletur), [Sacri canones 18 oct. 1990; AAS 82 (1990), 1038; EV 12/1990, 520], ci constituie împreună cu *Codex Iuris Canonici* și Constituția Pastorală *Pastor Bonus*, una dintre cele trei componente ale unicului „Corpus Iuris Canonici” al Bisericii universale. Cunoașterea acestui întreg Corpus, așa cum subliniam la 25 octombrie 1990 la ultimul Sinod al Episcopilor, trebuie să fie în mod adecvat promovată în formarea preoțească, și îndeosebi în toate facultățile de Drept canonic. Într-adevăr, această cunoaștere nu va putea decât să-i îmbogățească pe cei care studiază dreptul canonic, astfel încât știința canonică, practică în Atenee, să fie „plene respondens titulus studiorum, quos hae Facultas conferunt”, *Allocutio Summi Pontifici ad eos qui conventui internationalis iuri canonici interfuerunt: Communicationes* 25 [1993], 12-16, aici 13.

¹⁸³ I. ŽUŽEK, *Incidenza del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...* op. cit., 306.

¹⁸⁴ E. CAPPELLINI, „Con il Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Nuove prospettive didattiche per il Diritto canonico”, în *Osservatore Romano*, 14 februarie 1991, 8: „Să se promoveze în Facultățile de Drept Canonic un necesar studiu comparativ între cele două Coduri, chiar dacă acestea, conform propriului statut, au ca principal obiect studierea unuia sau a celuilalt. Într-adevăr, știința canonică pe deplin corespunzătoare titlurilor de studiu pe care aceste Facultăți le oferă, nu pot să negligeze un astfel de studiu”.

¹⁸⁵ D. SALACHAS – K. NITKIEWICZ, *Rapporti interecclesiali tra cattolici orientali e latini. Sussidio canonico pastorale*, Roma 2007.

Apostolice *Sapientia Christiana*¹⁸⁶ referitoare la durata studiilor teologice. Din acel moment toate instituțiile ecleziastice de învățământ din cadrul Bisericii, – Seminarii de formare teologică, Facultăți sau Institute de Drept Canonic –, au promovat studii comparative ale celor două Coduri, Latin și Oriental. Aceste studii comparate îmbogățesc reciproca cunoaștere a celor două Coduri, și sporesc stima față de unicul patrimoniu canonic al Bisericii Catolice în varietatea disciplinelor sale¹⁸⁷. O contribuție marcantă la cunoașterea și aprofundarea studiului Dreptului Oriental o pot oferi și diferitele Asociații de canoniști¹⁸⁸ prin intermediul unui studiu atent și o cercetare științifică judicioasă¹⁸⁹.

Un element important în sublinierea necesității studierii în paralel a celor două Coduri l-a reprezentat voința expresă a Papei care în cadrul Consiliului Pontifical pentru Interpretarea textelor Legislative a înființat *Comisia de lucru pentru revizuirea CIC și CCEO în raportul intereclezial* „care are ca scop studierea acelor raporturi interecleziiale care necesită o mai mare atenție și propunerea unor soluții care să armonizeze ambele Coduri”¹⁹⁰.

Codul oriental este considerat începând cu publicarea lui ca fiind o „nouă completare a magisteriului propus de Conciliul Vatican II, prin care,

¹⁸⁶ *Costituzione Apostolica „Sapientia Christiana” del Sommo Pontefice Papa Giovanni Paolo II circa le Università e le Facoltà Ecclesiastiche*, dato a Roma, presso S. Pietro, il 15 aprile 1979, Solennità della Risurrezione di N. S. Gesù Cristo, anno primo del Pontificato: : AAS 71 (1979) 469-499.

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_15041979_sapientia-christiana_it.html

¹⁸⁷ V. CYRIL, „Il Diritto Canonico Orientale quale materia di insegnamento” în AA.VV., *The Eastern Code text and resources*, Kanonika 13, Pontificio Istituto Orientale, Roma 2007, 25.

¹⁸⁸ În perioada 23-24 mai 2013 s-au desfășurat la Roma lucrările Simpozionului internațional *Milostivire și pedeapsă în dreptul penal*; cu acea ocazie, în prezența Prefectului Consiliului Pontifical pentru Interpretarea Textelor Legislative Fracisc Card. Coccopalmerio, dar și a altor oficiali ai Vaticanului, canoniștii români catolici de ambele rituri au discutat un proiect de statut pentru constituirea Asociației Canoniștilor Români (As.Ca.R).

¹⁸⁹ F. COCCOPALMERIO, „Gli obiettivi e le finalità del Convegno di Studio”, în Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Il codice delle Chiese Orientali, la storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 25-31, aici 28.

¹⁹⁰ *Ibidem*, 31. Comisia a fost constituită prin scrisoarea Prot. nr. 11753/2009 din 2 mai 2009.

în sfârșit se duce la împlinire organizarea canonică a Bisericii Universale¹⁹¹: el reflectă deplin unitatea „Ecclesiae Universa” care nu sacrifică pluralitatea și diversitatea Bisericilor particulare, ci dimpotrivă o întărește și o confirmă. Modul de trăire a acestei diversități nu a fost întotdeauna interpretat ca un element pozitiv, și a creat de multe ori, în mod artificial și nejustificat, sentimente de neîncredere față de diferitele Biserici particulare, considerate eronat ca fiind un obstacol în fața colaborării ecumenice¹⁹². Necesitatea respectării diversității și a disciplinelor particulare legitime ale Bisericilor Orientale Catolice ce urmează să fie stabilite de autoritățile competente ale respectivelor Biserici a fost, în mod repetat, clar subliniată:

Este fundamental pentru acest dialog să recunoaștem că bogăția acestei unități în credință și viața spirituală trebuie să se exprime în diversitatea formelor. Unitatea fie că este pe plan universal, fie pe plan particular, nu înseamnă uniformitate sau absorbire a unui grup de către altul. Ea se găsește mai ales în slujirea tuturor grupurilor pentru a le ajuta pe fiecare dintre ele să trăiască mai deplin darurile pe care le-a primit de la Spiritul lui Dumnezeu¹⁹³.

Patrimoniul eclezial și spiritual al Bisericilor orientale, ca parte integrantă a Bisericii Catolice este considerat patrimoniu al Bisericii lui Cristos (OE 1 și 5)¹⁹⁴; toate aceste Biserici, fie că aparțin Orientului sau Occidentului sunt supuse în egală măsură guvernării pastorale ale Romanului

¹⁹¹ Sacri Canones, EV 12/1990, 520.

¹⁹² Astfel de dificultăți au fost semnalate ca fiind artificiale și lipsite de fundament. Codul oriental dedică un titlu aparte realității ecumenice. În același timp, colaborarea intereclezială inspirată de *Corpus Iuris Canonici* tinde nu atât de mult la afirmarea diferențelor, cât îndeosebi la sublinierea unității în deplinul respect al diversității. Semnalăm astfel conținutul Exortației Apostolice, Ioan Paul II, *Una speranza nuova per il Libano*, 10 mai 1997, nr. 9; supliment *L'Osservatore Romano* (12-13 mai 1997).

¹⁹³ IOAN PAUL II, „Alla delegazione copta”, în *Irenikon* 52 (1979), 377. De remarcat este faptul că aceste afirmații reprezintă, în fond, acea intenție primară a Romanului Pontif, ulterior concretizată în publicarea și conținutul CCEO.

¹⁹⁴ Exemplificator este can. 39 care subliniază izvorul de inspirație al riturilor orientale: Riturile Bisericilor orientale, ca patrimoniu al Bisericii universale a lui Hristos în care strălucește tradiția care derivă de la Apostoli, prin intermediul Părinților și care afirmă divină unitate în varietate a credinței catolice, trebuie să fie respectate și promovate cu religiozitate.

Pontif¹⁹⁵. Nu pare deloc surprinzătoare, aşadar, necesitatea ca această legitimă diferenţiere dintre Bisericile locale sau particulare, să fie studiată şi promovată: pericolul unei posibile uniformizări la nivel ritual ar putea fi îndepărtat prin promovarea unei cunoaşteri reciproce dintre Biserici.

Redescoperirea diversităţii şi a comuniunii în cadrul Bisericii Catolice, în care Biserici de diferite tradiţii au propriul corp canonic, propriul rit specific şi dimensiunea propriei personalităţi juridice care le plasează în interiorul normei canonice ca titulare de drepturi şi obligaţii particulare, – şi deci cu recunoscuta capacitate de a se guverna după propriile discipline, *salvo restando* autoritatea Romanului Pontif de a interveni – a făcut posibilă o mai bună cunoaştere reciprocă între aceste Biserici. În această perspectivă se înţelege de ce diversitatea rituală trebuie apărută şi garantată ca patrimoniu al bogăţiei diversităţii Bisericii, una, sfântă, catolică şi apostolică.

Această Biserică una are deci două Coduri distincte care se referă nu la două categorii de credincioşi creştini, – latini şi/sau orientali – ca şi cum ar face o diferenţiere calitativă, cantitativă sau de orice altă natură, ci se referă la două categorii de credincioşi catolici cărora le este garantat dreptul de a trăi credinţa conform propriei discipline¹⁹⁶. Dacă această diversitate nu a fost întotdeauna văzută ca un element pozitiv, acest lucru s-a datorat în principal lipsei de înţelegere globală a spiritului legii, oferind o contra-mărturie a trăirii catolicităţii. Aceste dificultăţi interpretative pot fi însă depăşite printr-o sinceră şi laborioasă cooperare intereclezială¹⁹⁷, prin observarea unicului *Corpus Iuris Canonici* al Bisericii Catolice, şi prin grija acordată nu atât afirmării diferenţelor – de altfel legitime –, cât mai ales sublinierii unităţii în respect faţă de diversitate.

¹⁹⁵ Can. 585 canonizează disciplina conciliară astfel: Fiecare Biserică *sui iuris* se va îngriji neconţinut de propovăduirea Evangheliei în întreaga lume, sub conducerea Pontifului Roman, prin crainici pregătiţi în mod corespunzător şi trimişi de autoritatea competentă, conform normei de drept comun.

¹⁹⁶ LG 16.

¹⁹⁷ Aici termenul trebuie înţeles ca expresie a colaborării între Bisericile *sui iuris* dar şi între acestea şi Biserica Latină.

Se poate spune că CCEO este primul text legal al Bisericii Catolice care a fost examinat la computer și care a obținut o coerență terminologică și ortografică neatinsă până în acel moment. Desigur, redactorii și consultorii au avut mari avantaje din partea Codului Bisericii Latine, urmărindu-l în diferitele sale părți, îndeosebi în dreptul procesual. Totuși trebuie să mărturisim că CCEO a depășit în unele puncte CIC 1983 și deci marchează astfel un progres pentru întreaga Biserică Catolică¹⁹⁸.

Legitimitatea diferențelor și diversitatea formelor de trăire a credinței în sânul Bisericii Catolice au fost bine evidențiate și de documentele Conciliul Vatican II:

Mulțumind lui Dumnezeu că mulți orientali, fii ai Bisericii Catolice, care păstrează acest patrimoniu și doresc să-l trăiască într-o mare puritate și plinătate, trăiesc deja în deplină comuniune cu frații care cultivă tradiția occidentală, sfântul Conciliu declară că tot acest patrimoniu spiritual și liturgic, disciplinar și teologic, în diferitele lui tradiții, aparține deplinei catolicități și apostolicități a Bisericii¹⁹⁹.

Fidel tradiției, Conciliul declară că sfânta Maică Biserică socotește egale în drepturi și în demnitate toate riturile legitim recunoscute și vrea ca în viitor să fie păstrate și cultivate în toate modurile și dorește ca, acolo unde este necesar, să fie revăzute cu prudență, în mod integral, în spiritul tradiției sănătoase, și reînsuflețite după cum cer condițiile și necesitățile timpului nostru²⁰⁰.

Putem înțelege astfel motivația existenței a două Coduri distincte și separate care au aceeași finalitate: *illum tranquillitas ordinem instauret*, care favorizează primatul iubirii, al harului și al carismelor²⁰¹. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, la fel ca și *Codex Iuris Canonici* și *Pastor Bonus*, aparțin unicului *Corpus Iuris Canonici* al Bisericii Catolice și „poate că nu există un alt corp mai admirabil pentru a ilustra nota catolicității prezente în Biserica lui Dumnezeu”²⁰².

¹⁹⁸ B. TESTACCI, „Codice dei canoni delle Chiese Orientali, Presentazione”, în *EV* 12/1990, partea II, 6.

¹⁹⁹ UR 17.

²⁰⁰ SC 4.

²⁰¹ *Sacri Canones*, *EV* 12/1990, 528.

²⁰² *Ibidem*, 514, citat din Leon XIII, lett. apost. *Orientalium dignitatis*, 30 nov. 1894, proemio.

Analiza canoanelor 1 CCEO și 1 CIC, canoane care formulează sfera de aplicabilitate, forța și eficacitatea juridică a respectivelor Coduri, oferă posibilitatea de a observa că aceste două colecții legislative sunt distincte, dar nu separate. Din confruntarea conținutului acestora se vor naște mereu idei și posibilități de îmbunătățire a acestor discipline. Este necesar, însă, să ținem cont – și asta desigur în sfera de interes a cercetării noastre, respectiv realitatea concretă a existenței unui posibil drept particular – de diferitele principii interpretative care prevăd, printre altele, și recurgerea la alte *texte paralele*, la scopul și circumstanțele publicării legii (*ratio legis*), precum și la *mens legislatoris*. În același timp, trebuie avut în considerație și principiul dreptului supletiv atunci când ne găsim în fața unei posibile *lacuna legis*, care trebuie interpretată conform dispozițiilor legislatorului: *analogia legis; analogia iuris, jurisprudența eclezială, opinia comună și constantă a canoniștilor*²⁰³. În aceeași perspectivă interrelațională a celor două coduri trebuie considerate intervențiile și luările de poziție pe care Romanul Pontif le-a exprimat clar în documentele de publicare a celor două coduri – prin Constituția Apostolică *Sacræ disciplines Leges* CIC²⁰⁴, și prin Constituția Apostolică *Sacri Canones* CCEO²⁰⁵ – și anume faptul că „ambele Coduri se preocupă să traducă în limbajul canonic ecleziologia conciliară; atunci însă când această traducere nu reușește deplin, cel care este chemat să interpreteze și să aplice legea canonică trebuie să recurgă la doctrina conciliară”²⁰⁶.

²⁰³ Can. 1499 - (= 17) Legile trebuie înțelese după sensul propriu al cuvintelor, considerat în text și în context; dacă acesta a rămas dubios și neclar, [trebuie înțeles] în funcție de locurile paralele, dacă există, de scopul și de circumstanțele legii și de gândirea legislatorului.

²⁰⁴ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Sacræ disciplines Leges*, 25 gennai 1983: AAS 75 (1983) II, VII-XIV: „...apare destul de limpede că scopul Codului nu este nicidecum acela de a înlocui în viața Bisericii credința, harul și mai ales carismele credincioșilor. Dimpotrivă, Codul tinde mai degrabă să creeze în societatea eclezială o ordine care, acordând iubirii primatul, de asemenea harului și carismelor, să faciliteze totodată dezvoltarea lor armonioasă atât în viața societății ecleziale cât și în aceea a fiecărui membru al acestei societăți”, XI.

²⁰⁵ *Sacri canones*, AAS 82 [1990], 1033-1044; EV 12, 507-528.

²⁰⁶ LORUSSO, *Lo statuto...*, op. cit., 19.

1.5.3. Can. 1 CCEO *versus* can. 1 CIC

Modul diferit de a trăi diversitatea catolică propusă prin redactarea a două coduri pentru Biserica Catolică, și susținută de Romanii Pontifi²⁰⁷, nu a fost interpretat întotdeauna ca un element pozitiv sau lipsit de contraste²⁰⁸; paritatea de drepturi este însă fără echivoc reglementată de către cele două coduri chiar dacă în principiu există o identitate aproape completă între canoanele 1 CCEO și 1 CIC.

Cele două canoane introductive ale CCEO și CIC trasează limitele de competență ale fiecăreia dintre aceste colecții legislative și se prezintă astfel²⁰⁹:

CCEO Can. 1 – (cf 1) Canoanele acestui Cod privesc toate și numai Bisericile Orientale Catolice, exceptând cazul în care, în ceea ce privește relațiile cu Biserica latină, este stabilit în mod expres altfel.

CIC Can. 1 – Canoanele acestui Cod privesc numai Biserica Latină.

În mod diferit față de legislația latină precedentă²¹⁰ care nu obliga decât pe credincioșii latini, – chiar dacă menționa explicit disciplina „Bisericii orientale”²¹¹ –, actualul Cod nu mai face nicio referință la aceste

²⁰⁷ IOAN PAUL II, „Discorso alla presentazione del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990”, în *Nuntia* 31 (1990) 10-23,

²⁰⁸ L. LORUSSO, *Lo statuto...* op. cit., 15.

²⁰⁹ Asupra raportului dintre cele două canoane anterior publicării Codurilor vezi BROGI M., „In nuovo Codice Orientale e la Chiesa Latina”, în *Antonianum*, Annus LXVI, Iannuarius-Martius 1991, fasc. 1, 36-61, în special 42-49. În literatura canonică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, de acest argument s-a ocupat V. CHIRVARIU, *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea 1932, 211-219.

²¹⁰ Precedentul Cod latin a fost publicat în 1917 și a fost abrogat la 27 noiembrie 1983 odată cu intrarea în vigoare a noului Codex Iuris Canonici. Precedentul Cod stabilea la can. 1. *Licet in Codice iuris canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt.* Publicat la 27 mai 1917 prin Constituția Apostolică *Providentissima Mater Ecclesia*, *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus Benedicti Papae XV Auctoritate Promulgatus*, Romae Typis Polyglottis Vaticanis MCMXVII, AAS 9 (1917) 5-8; 11-456, pars II.

²¹¹ Codul prezenta însă unele dispoziții canonice care *ex ipsa natura rei* se aplicau și orientalilor: legile care prin natura lor erau considerate universale, sau cele care în mod expres se refereau la orientali, adică cele precizate în cann. 98, 257, 804, 816, 819.

Biserici în primul său canon. Codul CIC 17 nu obliga orientalii în virtutea formulării canoanelor, ci era tocmai conținutul acestora care, referindu-se la legile universale, îi avea și pe orientali ca subiecți de aplicare a normei canonice. În ciuda unei formulări clare a conținutului can. 1 CIC 17 dreptul oriental era considerat de către manualele de drept canonic latin preconiliar ca fiind doar un *drept particular (special sau personal)* „adică relativ sau derivat și oricum la un nivel inferior în comparație cu normele CIC, considerate ca drept comun”²¹².

Canonul 1 al actualului CIC formulează ambientul, forța și eficacitatea juridică a Codului fără a mai nominaliza – explicit sau implicit – Bisericile Orientale Catolice. Așadar CIC nu mai este izvor de drept decât pentru credincioșii catolici latini; credincioșii orientali în virtutea corespondentului canon 1 CCEO, dar mai ales a dispozițiilor precizate de Conciliul Vatican II „au dreptul și îndatorirea de a se conduce după propriile discipline particulare”²¹³, adică au o proprie autonomie internă reglementată de o proprie autoritate rămânând însă stabilă autoritatea supremă a Romanului Pontif.

O formulare atât de simplă și directă a can. 1 CIC a fost dorită cu scopul evitării echivocurilor și pentru a exclude orice posibilă neclaritate. Faptul că Bisericile Orientale nu au fost introduse în textul canonului a fost o alegere foarte precisă și determinată²¹⁴; în ciuda unei formulări atât de absolute însă, CIC se ocupă și de raporturile dintre catolicii latini cu catolicii Bisericilor orientale, și recunoaște într-adevăr că unele dispoziții pot să îi privească și pe aceștia în măsura în care se găsesc în raport cu latinii. Sintetizând, așadar, subiectul pasiv al CIC *primo et principaliter*, este Biserica latină; *per accidens* toate celelalte Biserici când este precizat în mod expres acest lucru sau când materia se referă la toți credincioșii catolici²¹⁵.

²¹² E. CORRECO - L. GEROSA, *Il diritto della Chiesa* (Amateca 12), Milano 1995, 49.

²¹³ OE 5, LG 23.

²¹⁴ *Communicationes* 23 (1991), 109.

²¹⁵ Este cazul legilor dogmatice (CIC 330, 331, 375), a legilor care se referă la dreptul divin (can. 113), și a decretelor disciplinare care se referă și la Bisericile Orientale (can. 1015 §2). De altfel, trebuie avut în vedere și conținutul can. 1492 CCEO - Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii, în care nu este indicat în mod expres subiectul pasiv, îi privesc pe

Codul Oriental se referă deci la toate, și doar la acele Biserici orientale catolice, care sunt în deplină comuniune cu Scaunul Roman. Prezentând un corp de norme comun tuturor acestor Biserici, intenția clară a legislatorului este aceea de a pune într-o lumină cât mai favorabilă disciplina canonică comună a acestor Biserici, propunând canoanele în bogata dimensiune a tradiției milenare ale acestora. Este vorba despre acele

sacre canoane, pe care părinții reuniți în al șaptelea Conciliu ecumenic la Niceea, în anul Domnului 787, le-au confirmat deplin [...]care au fost emanate de măriții apostoli și de cele «șase sfinte și universale sinoade și de concilii care s-au reunit local», precum și «de sfinții noștri părinți»²¹⁶.

Chiar dacă nu folosește termenul de Biserică *sui iuris* așa cum o face în alte ocazii, canonul 1 CCEO se referă la toate acele Biserici care din punct de vedere juridic pot fi definite ca și *sui iuris*, și care în ultimă instanță pot fi considerate ca subiecte de drept cărora li se aplică CCEO.

Definirea limitelor de eficacitate personală a acestor două Coduri, este clară chiar de la prima vedere. În timp ce CIC, își afirmă în mod absolut obligativitatea doar pentru Biserica Latină, CCEO admite excepții care trebuie să fie în mod expres stabilite.

În acest sens constituția apostolică *Sacri Canones* afirmă că:

chiar de la începutul codificării canonice a Codului Bisericilor orientale, însăși voința constantă a Romanilor Pontifi de a promulga două Coduri, unul pentru Biserica Latină iar altul pentru Bisericile Orientale Catolice, demonstrează foarte clar că aceștia vroiau să conserve ceea ce prin providență divină s-a constituit în Biserică, să ofere adică Bisericii unite de un singur Duh, posibilitatea de respira cu cei doi plămâni, al Orientului și al Occidentului și să ardă în dragostea lui Cristos ca o singură inimă compusă din două ventricule²¹⁷.

credincioșii creștini ai Bisericilor orientale doar ori de câte ori este vorba de probleme de credință sau de morală, sau de declararea legii divine, sau se dă dispoziție explicită în aceste legi acelorasi credincioși creștini, sau dacă este vorba de ceva favorabil care nu conține nimic contrar riturilor orientale.

²¹⁶ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 507.

²¹⁷ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 516;

Această dublă codificare, pentru Una și aceeași Biserică Catolică, are un fundament teologic bine pus în lumină de către documentele Conciliului Vatican II: constituția dogmatică despre Biserică face referire la diferite Biserici fondate de Apostoli sau de urmașii lor, care s-au constituit în mai multe grupuri organic legate între ele și “care păstrând unitatea credinței și unica structură divină a Bisericii universale, au o disciplină proprie, o uzanță liturgică proprie, un patrimoniu teologic și spiritual propriu”²¹⁸. O consecință directă a acestui principiu ecleziologic este declarația solemnă al aceluiași Conciliu care subliniază în mod clar că “aceste Biserici particulare, atât din Orient cât și din Occident, deși diferă parțial între ele prin așa numitele rituri,...sunt supuse în egală măsură cârmuirii pastorale a Pontifului Roman,...se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una nu se află deasupra celorlalte în privința Riturii, se bucură de aceleași drepturi și sunt supuse aceluiași obligații”²¹⁹.

În virtutea existenței unui cod comun pentru toate Bisericile orientale *sui iuris*, diferitele raporturi care se realizează între aceste Biserici nu ridică niciun fel de problemă. Aceste Biserici se raportează la un unic corp legislativ comun, chiar dacă în ultimă instanță existența legislațiilor particulare ar putea prezenta unele diferențieri: pot exista însă unele probleme interpretative în ceea ce privește raportarea acestor Biserici, – fie la nivel de membri ai acestora, fie în virtutea dimensiunii lor de persoană juridică²²⁰, – față de Biserica Latină, care la rândul ei este reglementată de textul legislativ conținut în CIC. În ultimă instanță este vorba de raporturile care pot să existe între două corpuri legislative, care formează unicul corp legislativ al Bisericii Catolice, și care se referă doar la catolici²²¹.

²¹⁸ LG 23d.

²¹⁹ OE. 3.

²²⁰ Can. 921 prezintă conceptul de persoană juridică și face o enumerare a acestor categorii de persoane enumerate de CCEO.

²²¹ Grupul de studiu pentru revizuirea „schema canonum de constitutione hierarchica Ecclesiarum orientalium” reunit în perioada 7-9 octombrie 1985 și ulterior în perioada 20 ianuarie – 1 februarie 1985, a analizat din perspectivă ecumenică valența canonului 1, și posibilitatea de a preciza cu mai mare claritate a limitele sale de competență. Se dorea explicitarea faptului că acest cod este promulgat „pro presentibus condicionibus” adică doar pentru orientalii catolici, și că ortodocșii nu erau în mod absolut vizați: astfel, ortodocșii ar fi fost

Formularea canoanelor 1 CCEO și 1 CIC a avut în timp diferite forme de prezentare. Ținând cont de diferitele circumstanțe istorice, ecleziologice, sau teologice, dar mai ales de înțelegerea raportului complex care se realizează între cele două producții legislative în perioada de redactare și revizuire a canoanelor în care acestea erau considerate, putem observa cu ușurință dinamica redacțională a acestor două canoane. De altfel se poate observa la fel de ușor și care au fost principiile care au justificat aceste formulări²²². În această perspectivă, preocuparea Comisiei redacționale era, printre altele aceea de a clarifica raporturile dintre catolici, latini și orientali, dar și necesitatea sublinierii fără echivoc a faptului că CCEO îi obligă doar pe credincioșii catolici orientali, excluzându-i pe ortodocși²²³. În ceea ce

asigurați, în fara oricărui dubiu, asupra faptului că în cazul unirii cu Roma se vor studia alte formule potrivite de aplicare a normativei canonice, deoarece Sfântul Scaun nu dorea extinderea observării codului și pentru ortodocși. „Fiind totul considerat cu atenție, grupul de studiu nu a considerat oportună introducerea acestei propuneri în textul viitorului Cod. Într-adevăr a fost clar manifestată ideea Legislatorului Suprem de a actualiza (aggiornamento) întreaga disciplină a Bisericii în lumina deciziilor conciliare, de a «adapta Codul de Drept Canonic la necesitățile lumii contemporane, și de a elabora un Cod de același fel pentru Bisericile Orientale» (Lett. Encicl. «Ad Petri Cathedram», AAS 51 (1959) 498). Astfel, puse pe aceeași linie de reînnoire, se înțelege că cele două Coduri, respectiv pentru Biserica Latină și pentru Bisericile Orientale, sunt valabile «pro presentibus condicionibus», și că în ceea ce privește legile pur ecleziastice, acestea rămân în vigoare atâta timp cât legislatorul nu dă alte dispoziții; *Nuntia* 22 (1986) 7-8, 12-14. Referitor la acest aspect vezi supra notele 181 și 182, cap. 1.5.1. Can. 1 CCEO și can. 1 CIC: *particularități, interdependență și limite de competență*.

²²² BROGI M., „In nuovo Codice Orientale e la Chiesa Latina”, în *Antonianum*, Annus LXVI, Iannuarius-Martius 1991, fasc. 1, 36-61. Îndeosebi pp. 40-49 pentru *iter* de redactare a can. 1 CIC și can. 1 CCEO.

²²³ Cu toate acestea codul, în virtutea respectării drepturilor fundamentale ale persoanelor face, nu de puține ori, referință la *Aatholicus*: - legibus mere ecclesiasticis non tenentur, 1490; quoad eorum receptionem in Ecclesiam catholicam, 35, 896-901; obligationes Episcopi eparchialis, 192 §§ 2-3; obligationes parochi, 293; quomodo eorum Hierarchae participare possint in conventu Hierarcharum plurium Ecclesiarum sui iuris, 322 § 4; invitari possunt ad conventum patriarchalem et eparchialem, 143 § 4, 238 § 3; in scholis, 634 § 2; quando a catholico ministro licite baptizetur, 681 §§ 4-5; patrinus, 685 § 3; minister sacramenti paenitentiae, Eucharistiae et unctionis infirmorum, 671 § 2; quoad communicationem in sacris, 670 § 2, 671 §§ 2-5, 681 § 5, 685 § 3, 702, 705 § 2, 832 § 2, 833 § 1, 834 § 2, 876 § 1, 908, 1440; vetitum Divinam Eucharistiam cum eis concelebrandi, 702; ad novitiatum admitti non potest, 450 n 1°, 517 § 1, 559 § 1, 568 § 1; relate ad eorum ius

privește autoritatea CCEO asupra credincioșilor latini era clar că aceștia erau vizați doar dacă *nisi, relationes cum Ecclesia latina quod attinet, aliud expresse statuitur*: Codul Oriental se referă în doar câteva cazuri la aceștia iar Orientalii catolici sunt obligați în virtutea can. 1 să-și respecte propriul drept *exceptând cazul în care, în ceea ce privește relațiile cu Biserica Latină, este stabilit în mod divers altfel*.

Această clauză a fost pe bună dreptate introdusă după lungi analize, pentru a realiza legătura între cele două Coduri în cazurile cele mai frecvente de relații interrituale. Luând în considerare diferitele date de promulgare ale acestor două Coduri (CIC 1983 și CCEO 1990), este de la sine înțeles că CIC nu putea conține o normă asemănătoare referitoare la CCEO atâta timp cât acesta nu era încă publicat: cu toate acestea dreptul latin face frecvente trimiteri la credincioșii orientali catolici²²⁴.

Codul oriental, la fel ca și Constituția Apostolică *Sacri Canones*, se referă doar la credincioșii orientali, însă nu trebuie neglijat faptul că tocmai trimiterea pe care clauza amintită o face, precum și prezentarea noului Cod oriental în prezența unui însemnat număr de Ierarhi latini²²⁵, constituie un punct central în evaluarea realităților juridice care se creează între cele două Coduri. Se poate vorbi, așadar, atât de o complementaritate între cele două coduri dar și de o anumită divergență în titlu, formă, denumire sau de distribuire a materiilor în interiorul acestor corpuri legislative, precum și de

matrimoniale, 780 § 2, 781; in matrimonio mixto 813-816; matrimonium attentatum coram eorum ministro, 810 § 1 n 3°, 1372 § 2; eorum sacerdos vocari potest in matrimonio coram solis testibus celebrando, 832 § 2; quoad facultatem sacerdotis catholici eorum matrimonia benedicendi, 833; forma celebrationis matrimonii initi cum orientalibus acatholicis, 834 § 2; matrimonium cum eo post concessionem privilegii paulini, 858; actor in iudicio, 1134; advocatus esse non potest, nisi auctoritas competens permittit, 1141; quoad exsequias, 876 § 1; v. oecumenismus, matrimonium mixtum; - quoad delictum eius, qui filios in religione acatholica baptizandos vel educandos tradit, 1439; Cf. ŽUŽEK I., „Acatholicus” în *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 2.

²²⁴ Canoane CIC care se referă la credincioșii orientali catolici în 19 cazuri concrete: 214, 372 § 2, 383 § 3, 450 § 1, 476, 479 § 2, 518, 111 § 1, 112 § 2, 535 § 2, 846 § 2, 923, 991, 1248 § 1, 1015 § 2, 1022, 1109, 1127.

²²⁵ AAS 82/1990, 1033: *Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, ac dilectis filiis Presbyteris, Diaconis ceterisque Christifidelibus Orientalium Ecclesiarum*.

diferențieri în ceea ce privește stilul și tehnica structurală a limbii latine sau terminologia folosită pentru desemnarea unor oficii sau instituții în sânul Bisericii²²⁶. Alături de aceste aspecte care pot fi observate la o analiză chiar și sumară a celor două coduri, există o serie de particularități mai profunde care pot rezulta în urma unui studiu mai aplicat și mai aprofundat²²⁷.

²²⁶ H. ALWAN, „Rapporto fra il Codice dei Canonici per le Chiese Orientali e il Codice di Diritto Canonico per la Chiesa Latina”, în *Iura Orientalia* I (2005), 103-121, îndeosebi 104-109; J. ABBAS, „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, 207-256.

²²⁷ Evidențiem doar următoarele realități, care în linia de circumscriere a studiului nostru referitor la posibila redactare a dreptului particular trebuie să țină cont de aceste aspecte; La nivel terminologic avem o diferențiere în ceea ce privește formularea unor termeni care se referă la aceeași realitate: Eparhie/Dieceză, Adunare Eparhială/Sinod Diecezan, Ierarh/Ordinar, Protosinodal/Vicar general, Exarh/Vicar apostolic și Prefect apostolic, Laude Divine/Ore canonice etc.; există de asemenea norme asemănătoare care se diferențiază însă sub multe aspecte (CCEO 1015/CIC 1265); norme identice dar care practic nu produc același efect CCEO 950/ CIC 168; norme asemănătoare supuse diferitelor interpretări (CCEO 1359/CIC 1673); materii asemănătoare însă diferite în ceea ce privește semnificația acestora: CCEO tratează anumite teme care nu se regăsesc în CIC (Bisericile *sui iuris* can. 27-28, Ierarhia orientală can. 55-176, Alegerea Episcopilor can. 181-178 §1, Adunarea Ierarhilor can. 322, Necatolici care convin la deplina unitate cu Biserica Catolică can. 896-901), iar CIC unele care nu se regăsesc în CCEO (Cardinali, Curia romană și Legații pontificali can. 349-367; Provinciile ecleziastice can. 431-434, Conciliile particulare can. 439-446, Conferințele Episcopale can. 447-459, Capitlurile canonice can. 503-510; Capelani can. 564-572, Prelaturi personale can. 294-297, Oratorii, Capele, Sanctuare, altare can. 1223-1239), în timp ce o altă serie de materii au o disciplină diferită de aplicare a normei canonice (Înscrierea în Biserică, CCEO can. 29-41/CIC can. 111-112; Mitropoliți CCEO can. 133-139/CIC can. 435-438; Episcopi și Eparhii/Dieceze CCEO can. 177-310/CIC can. 368-572; Exarhate CCEO can. 311-321/CIC can. 370-371; Clerici CCEO can. 323-398/CIC can. 232-293; Viața consacrată CCEO can. 410-572/CIC can. 573-746; Asociații CCEO can. 573-583/CIC can. 298-329; Evanghelizare CCEO can. 584-594/CIC can. 781-792; Magister CCEO can. 595-666/CIC can. 747-754, 756-780, 793-833; Sacramente CCEO can. 667-866/CIC can. 834-1165; Căsătoria CCEO can. 776-866/CIC can. 1055-1165; Sacramentali CCEO can. 876-895/CIC can. 1166-1253; Ecumenism CCEO can. 902-908/CIC can. 755; Recursuri administrative CCEO can. 996-1006/CIC can. 1732-1739; Pedepse CCEO can. 1401-1467/CIC can. 1311-1399; Proceduri penale CCEO can. 1468-1487/CIC can. 1717-1731), vezi ABBAS J., „CCEO e CIC a confronto...op.cit.”, 207-256. E. MIRAGOLI, „La legislazione sul Sinodo Diocesano: il Vaticano II nella Chiesa particolare”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 4 (1991) 12-42; VASIL' C., „CIC e CCEO - differenze e similitudini”, în L. GEROSA (a cura di.), *Giovanni Paolo II legislatore della Chiesa: atti del convegno di studio, Lugano, 22-23 marzo 2012*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2013, 146-159.

Canoanele CCEO în care sunt numiți explicit credincioșii latini sunt relativ puține, iar trimiterea la acestea ne ajută să înțelegem amploarea sferelor de interferență între realitățile create de aceste trimiteri²²⁸. De asemenea există o serie de canoane CCEO care se referă implicit la credincioșii latini²²⁹.

Alături de aceste trimiteri directe, există o serie de alte canoane CCEO care obligă în mod indirect superiorii ecleziastici latini: chiar dacă Biserica Latină nu este expres numită, conținutul canoanelor trebuie cunoscut și aplicat chiar și de credincioșii catolici latini. Ne referim la acele canoane care determină statutul persoanelor și îndeosebi la cazul particular al Ordinariului latin care are jurisdicție asupra credincioșilor orientali din diaspora²³⁰. Cu toate acestea, referindu-se la corespondența dintre can. 1 CCEO și omologul său din CIC canonistul George Nedungatt observă:

Există și alte canoane în care, chiar dacă Biserica Latină nu este în mod expres numită, ea este considerată ca o biserică *sui iuris*, chiar dacă în mod foarte diferit comparativ cu cele patru tipuri de Biserică *sui iuris* prevăzute de CCEO (can. 174). Spre exemplu, can. 193 tratează despre

²²⁸ Ecclesia latina – canones Codicis eam non respiciunt, nisi hoc expresse statutum, 1; transitus ad aliam Ecclesiam sui iuris in libro baptizatorum paroeciae latinae adnotandus, 37; institutio in ritibus orientalibus quoad eos, qui inter christifideles orientalium Ecclesiarum officia, ministeria vel munera exercent, 41; quoad Hierarcham et parochum proprium christifidelium, qui Ecclesiis sui iuris orientalibus ascripti sunt, 916 § 5; in relatione quinquennali Episcopi eius Sedem Apostolicam certiorum facere debent de christifidelibus orientalium Ecclesiarum sibi commissis, 207; monasteria, domus et provinciae religiosorum Ecclesiae latinae alicui Ecclesiae orientali sui iuris ascriptae, ius huius Ecclesiae servare debent, 432; quando Hierarchae eius intersint conventibus Hierarcharum plurium Ecclesiarum sui iuris, 322 § 1; quoad facultatem matrimonia celebrandi, 830 § 1; quoad delictum inductionis ad transitum ad aliam Ecclesiam sui iuris, 1465. Cf. I. ŽUŽEK, „Ecclesia latina” în *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 112. G. NEDUNGATT, *Presentazione del CCEO*, EV 12/1990, 897-900. De altfel se poate urmări și E. EID, „Conformation du Code des Canons des Églises Orientales”, în A. AL-AHMAR - A. KHALIFÉ - D. LE TOURNEAU (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 69-91, 85-87.

²²⁹ J. ABBAS, „CCEO e CIC a confronto... op.cit., 247-249.

²³⁰ Particularitățile se regăsesc îndeosebi în cazul aplicării dreptului matrimonial: can. 790; 794; 806; 809; 811; 828; 830, respectiv al celui referitor la persoanele consacrate: Cf. BROGI M., „Il nuovo Codice Orientale... op. cit, 56-59.

grija pastorală a Episcopului eparhial față de credincioșii unei alte Biserici *sui iuris*: un episcop latin are obligația de a face tot posibilul pentru ca credincioșii orientali încredințați lui „să mențină, să cultive și să observe propriul rit și să aibă relații cu autoritatea superioară proprie”. CCEO se raportează la Biserica Latină, considerată fie în membrii săi individuali fie colectiv, în cann. 29-41 care se referă la înscrierea într-o Biserică *sui iuris* sau la conservarea riturilor.

Câteva canoane cer o unitate de acțiune pastorală din partea Episcopilor care au autoritate în același teritoriu, fără distincție de rit, deci cuprinzând și Biserica Latină: aceasta se aplică pentru disciplina Bisericii în general, pentru promovarea unității creștinilor (can. 84 § 1), pentru fixarea ofertelor și a taxelor pentru diverse celebrări (can. 1013 § 2), pentru uniformitatea legilor penale (1405 § 3) etc. Superiorii Institutelor călugărești din Biserica Latină care admit candidați orientali în institutele lor trebuie să observe can. 517 CCEO. [...] Aceeași normă trebuie aplicată și pentru admiterea candidaților orientali în mănăstiri latine (can. 451)²³¹.

În virtutea principiului de osmoză²³², și canoanele CIC se referă în mod repetat, chiar dacă relativ în puține cazuri la credincioșii orientali: can. 111

²³¹ G. NEDUNGATT, *Presentazione del CCEO*, EV 12/1990, 899-900.

²³² Chiar înaintea operei de codificare a CCEO s-a putut observa faptul că dreptul Bisericii Orientale poate contribui la o mai exactă interpretare a normelor CIC: argumentarea unei astfel de poziții stă în următoarele principii: canoanele se inspiră din aceleași izvoare, care în ciuda faptului că se adresează unor destinatari diferiți ca apartenență rituală, au totuși aceeași unică finalitate (*salus animarum*) și își propun unificarea disciplinei pentru toți catolicii, de unde se deduce că nu există niciun motiv serios pentru a nu considera normele CCEO ca fiind elemente valide pentru interpretarea normelor CIC. Desigur că și reciproca este valabilă. În virtutea aceluiași principiu, se consideră faptul că în ordinea succesiunii cronologice a celor două coduri, CCEO are rolul unui „text integrator și clarificator pentru CIC”. „Cei nouă ani de experiență pe care a avut-o Biserica de la intrarea în vigoare a CIC și până la publicarea CCEO nu pot să fi trecut fără a fi lăsat vreo urmă concretă în aplicarea sa, astfel că fiind unic izvorul de producție nu putem concepe că același legislator nu ar fi ținut în niciun fel cont de o astfel de experiență în formularea noii norme... Trei sunt, astfel, condițiile care pot face posibilă, dacă nu chiar necesară, aplicarea osmozei dintre CCEO și CIC: în primul rând faptul ca CCEO urmează în mod cronologic după CIC, devenind astfel unul, și poate chiar printre cele mai autorizate mijloace de interpretare; în al doilea rând este vorba de o materie comună celor două Coduri; și în sfârșit, o astfel de materie nu suferă diferențe particulare în diferitele situații în care cele două coduri operează”, cf. L. M. DE BERNARDIS, „Possibilità e limiti dell'osmosi fra CIC e

§1, 112 §2, 214, 350 §§ 1 și 3, 372 § 2, 383 §2, 450 §1, 476, 479 §2, 518, 535 §2, 846 §2, 923, 991, 1015 §2, 1021, 1109, 1248 §1²³³.

Chiar și o analiză sumară a acestor canoane, – mai ales can. 111 §1, 112 – au determinat o seamă de canoniști orientali și nu numai, să considere Biserica Latină ca fiind o Biserică *sui iuris*, îndeosebi ca urmare a folosirii de către CIC a expresiilor echivalente *vel alia Ecclesia rituali sui iuris, alii Ecclesiae ritualis sui iuris adscribuntur și ad aliam Ecclesiam ritualement legitime transierit*²³⁴. Astfel,

CCEO”, în PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposium internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994, 785-790, aici 787-789. De asemenea L. M. DE BERNARDIS, „Un caso di osmosi fra diritto canonico Latino e Orientale: il matrimonio segreto”, în *Ius Ecclesiae* 4 (1992), 629-636.

²³³ Cf. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano, 1989, 531-653, aici 573. Vezi și N. LODA, „Ugual dignità teologica e giuridica delle Chiese sui iuris”, în L. OKULIK (ed.) *Nuove terre e nuove Chiese, Le comunità dei fedeli orientali in diaspora*, Venezia 2008, 37-79, îndeosebi 65-66.

²³⁴ Într-o recentă notă asupra acestui argument, Consiliul Pontifical pentru interpretarea textelor legislative, justifică astfel poziția oficială a Bisericii:

„Asupra acestei teme (aplicabilitatea can. 1 CCEO în raporturile dintre diferitele Biserici *sui iuris*, s.n.) nu a existat o doctrină unanimă. După cum se știe, în opera de codificare orientală s-a decis să fie în mod absolut taxativ stabilite cazurile în care Biserica Latină să fie obligată de normele CCEO (Nuntia 22, 22 cfr. *ibid.* 13), ceea ce impune un strict criteriu în evaluare a faptului dacă o normă orientală include în manieră expresă Biserici Latină. În acest sens, unii autori au afirmat că Biserica Latină este inclusă doar când rezultă „în manieră explicită” numită de normele CCEO. Majoritatea autorilor consideră, în schimb, că menționarea expresă a Bisericii Latine în canoane poate avea loc atât în mod «explicit» cât și «implicit», când acest lucru rezultă rațional din contextul în care este prezentată norma. [...] În consecință, trebuie să se considere faptul ca Biserica Latină este în mod implicit inclusă prin analogie ori de câte ori CCEO folosește expres termenul «Biserică *Sui iuris*» în contextul raporturilor inter-rituale. Se spune «prin analogie» ținând cont de faptul că caracteristicile Bisericii Latine, chiar fără a avea o coincidență totală cu cele ale Bisericilor *sui iuris* precizate de can. 27 și 28 §1 a CCEO, rezultă totuși, din acest punct de vedere, în mod substanțial asemănătoare”; Cf. *Communicationes* XLIII, Nr. 2, [2011], 315-316.

Din perspectiva acestei interpretări se poate înțelege și valența diferită pe care termenul *ius particulare (ecclesia particularis)* o poate avea în ambient oriental și în ambient latin. Pentru semnificația termenului și sfera lui de aplicabilitate în Biserica Latină vezi

...expresia *sui iuris*, în uz în Codul latin, dacă este folosită cu trimitere la Biserica Latină are o semnificație specifică, diferită de cea pe care o poate avea aplicată la Bisericile Orientale, și anume *Biserică autonomă*, *Biserică cu statut propriu*, *Biserică cu statut special*, pentru a nu vorbi chiar de termenul *autocefal*, folosit printre ortodocși. Aceste semnificații terminologice nu au sens când ne referim la Biserica Latină. Tot ceea ce se poate spune despre statutul său *sui iuris* este că ea este reglementată în baza *Codex Iuris Canonici*²³⁵.

Cele două Coduri, chiar dacă au propriile sfere de aplicabilitate și proprii subiecți pasivi cărora legea le este aplicată, nu sunt în manieră completă separate unul de celălalt, ci conțin norme care prin însăși natura lucrurilor sau prin explicită mențiune, se aplică tuturor credincioșilor catolici, indiferent de apartenența rituală. Codul Oriental nu se aplică deci exclusiv Bisericilor Catolice Orientale pentru care se constituie în drept comun, ci interesează, chiar dacă la un alt nivel de aplicabilitate, întreaga Biserică Catolică²³⁶.

îndeosebi P. VALDRINI, „Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latine,” în *Ius ecclesiae*, IX, nr. 1, 19997, 3-17; COCCOPALMERIO F., „L'élaboration du droit particulier pour les Église particulières dans le context de la loi universelle de l' Église”, în M. AOUN - J.- M. TUFFERY-ANDRIEU (sous la direction de), *Le „Ius particulare” dans le droit canonique actuel, Définitions, domanines d'application, enjeux*, Artège, 2011, 15-27; G. GHIRLANDA, „La chiesa particolare: natura e tipologia”, în *Monitor Ecclesiasticus* 65 (1990), 551-568; G. GHIRLANDA, „Autonomia delle Chiese particolari”, în B. CHIARELLI, (a cura di), (estratto da *La Chiesa particolare nel Codice del post-Concilio*) *Quaderni della Rivista di Scienze Religiose*, n. 6 / 2005, 23-58; G. GHIRLANDA, „Il m.p. Apostolos Suos sulle Conferenze dei Vescovi”, în *Periodica* 88 (1999), 609-657; G. GHIRLANDA, «*Munus regendi et munus docendi dei concili particolari e delle conferenze dei vescovi*», în Aa.Vv., *La Synodalité - La participation au gouvernement dans l'Église* (Actes du VIIe Congrès international de Droit canonique - Paris, Unesco, 21-28 sept.1990), *L'Année Canonique* 1992 (hors de série) I, 349-388. În altă ordine de idei termenul de biserică particulară se aplică nu doar diecezelor ci chiar și parohiilor, cf. J. BEYER, „Paroisse, Église locale, communion”, în *L'Année canonique* 25 (1981), 179-199;

²³⁵ I. ŽUŽEK, *Incidenza del CCEO nella storia moderna... op. cit.*, 321. Aceeași idee este susținută, de această dată în raportul analogic dintre Romanul Pontif ca și cap al Bisericii Catolice și orice alt cap al unei Biserici Orientale Catolice în I. ŽUŽEK, *Presentazione del “Codex... op. cit.*, 126-127. Biserica Romei este fondată prin însăși voința Mântuitorului; nu același lucru se poate spune despre oricare dintre Bisericile Patriarhale, separate sau în comuniune cu Biserica Romei.

²³⁶ R. METZ, *Le nouveau droit des Églises orientales catholiques*, Paris 1997, 239

1.5.4. Limitele de competență ale CCEO

Codul Oriental trebuie evaluat în dimensiunea sa unică și nu poate fi considerat ca o completare juridică a CIC deoarece „nu rezultă că dreptul oriental poate să îi oblige pe latini în mod direct tocmai datorită naturii lucrurilor reglementate de către acesta (*ex natura rei*)”²³⁷. Fiind vorba de două sisteme legislative diferite și separate, în caz de contradicție față de dreptul latin, CCEO, chiar dacă este o normă posterioară publicată de aceeași Autoritate superioară a Bisericii, nu poate să îi oblige pe credincioșii latini. Niciunul dintre cele două coduri nu se poate constitui în drept supletiv pentru celălalt cod în cazul existenței unei lacune a legii²³⁸. Cu toate acestea, așa cum am văzut deja, nu se poate vorbi de separarea netă între cele două corpuri legislative atâta timp cât CCEO folosește expresii care trimit la CIC: *nisi, relationis cum Ecclesia latina quod attinet aliud expresse statutur*²³⁹; din confruntarea celor două corpuri legislative se naște mereu ideea îmbunătățirii reciproce. Pe de altă parte, în interpretarea legilor, dincolo de semnificația clară a cuvintelor, interpretate în text și context, poate rămâne în multe cazuri dubiul sau neclaritatea, caz în care trebuie să se recurgă la locurile paralele, la scopul și circumstanța legii (*ratio legis*), precum și la *mens iuris*, ca principii de interpretare judicioasă a realității juridice confuze.

Chiar dacă intenția legislatorului este aceea de a oferi o lege clară și ușor de înțeles, nu întotdeauna textul legislativ poate fi aplicat cu ușurință: dificultățile create de modificările în țesutul social al diferitelor comunități sau persoane juridice din Biserică fac, nu de puține ori, dificilă aplicarea unei norme canonice poate prea generalizată; pe de altă parte, legile care determină condiția juridică a diferitelor persoane în interiorul comunității ecleziastice – indiferent de rit –, și care recunosc calitatea de a realiza

²³⁷ P. ERDÖ, „Questioni interituali di diritto dei sacramenti (battesimo e cresima)”, în *Folia Canonica* 1 (1998), 9-35, 11.

²³⁸ Can. 1501 - (≠19) Dacă privitor la o problemă lipsește o prescriere expresă în lege, cauza, dacă nu este penală, trebuie hotărâtă conform canoanelor Sinoadelor și ale sfinților Părinți, obiceiului legitim, principiilor generale ale dreptului canonic, respectate cu echitate, jurisprudenței bisericești, doctrinei canonice comune și constante.

²³⁹ Cf. can. 1.

determinate acte trebuie respectate de toți superiorii ecleziastici, fie ei latini sau orientali²⁴⁰.

Canonul 1501 CCEO face referire la principiul dreptului supletiv atunci când ne găsim în fața unei *lacuna legis*. Într-o astfel de realitate legile emanate în cazuri similare și care se inspiră principial din patrimoniul canonic al primului mileniu (canoanele Conciliilor Ecumenice și ale Sfinților Părinți) pot constitui o posibilă *analogia legis*; principiile generale de interpretare ale legilor pot reprezenta *analogia iuris*; într-o astfel de realitate mai trebuie ținut cont și de jurisprudența ecleziastică și nu în ultimul rând de opinia comună și constantă a canoniștilor.

În acele situații particulare când în ciuda tuturor instrumentelor puse la dispoziție de cele două Coduri nu se ajunge la o interpretare clară a normei juridice, este posibilă recurgerea la textul paralel al celuilalt Cod, chiar și într-o dimensiune *directivă* sau *orientativă* cu scopul acoperirii lacunei și al găsirii unei soluții inteligibile²⁴¹. Fără îndoială că apelul la aceste instrumente juridice își găsește o posibilă aplicare și în cazul în care norma particulară cerută de dreptul comun lipsește: ținând cont de declarațiile Romanului Pontif referitor la eforturile Codului de a transfera în limbaj canonic ecleziologia conciliară, înțelegem de ce atunci când această traducere nu reușește pe deplin trebuie să se recurgă la doctrina conciliară. Constituția apostolică *Sacri Canones*, ca de altfel și Constituția Apostolică *Sacræ Disciplinæ Leges*²⁴² subliniază elocvent această realitate:

²⁴⁰ M. BROGI, *Il nuovo Codice Orientale... op. cit.*, 55: „Există canoane în care Biserica Latină nu este amintită, dar care trebuie cu siguranță cunoscute și respectate și de către latini, și îndeosebi de superiorii ecleziastici: ... canoanele referitoare la statutul persoanelor și cazul particular al Ordinului latin cu jurisdicție asupra credincioșilor orientali”.

²⁴¹ L. LORUSSO, *Lo statuto giuridico e la cura pastorale dei „christifideles orientales” nel CCEO e CIC: collaborazione e problematiche interecclesiali nei due Codici, Excerpta ex Dissertatione ad doctoratum*, Bari, 1999, 43-44.

²⁴² AAS 75 (1983), pars II, XI; 1036; EV 8/1983, 628: „...într-un oarecare sens acest nou Cod poate fi considerat ca un mare efort de a traduce în limbaj canonic însăși doctrina aceasta (a Conciliului Vatican II, s.n.), adică ecleziologia conciliară. O traducere perfectă în limbaj canonic a imaginii Bisericii nu este cu siguranță posibilă; totuși, față de această imagine trebuie să se raporteze Codul, ca față de un model primar, ale cărui caracteristici trebuie să le exprime în sine însuși atât, cât prin însăși natura sa, îi este posibil”.

Considerăm că acest Cod (...) trebuie să fie evaluat îndeosebi în baza dreptului antic al Bisericilor Orientale. (...) Codul Canoanelor Bisericilor Orientale ... trebuie să fie considerat ca o nouă completare a magisteriului propus de Conciliul Vatican II²⁴³,

Considerând cele precizate până în acest moment referitor la interrelaționarea celor două coduri, dar având în vedere și formularea canoanelor 1490 și 1493 care stabilesc că:

Can. 1490 – Sunt ținuți (să respecte) legile specific ecleziastice botezați în Biserica Catolică sau primiți în ea, care au suficient uz al rațiunii, și, dacă nu este în mod expres stabilit divers de către drept, cei care au împlinit șapte ani de viață.

Can. 1493 – § 1. Cu numele de “drept comun” în acest cod se înțeleg, pe lângă legile și legitimele obiceiuri ale Bisericile Universale, și legile și legitimele obiceiuri comune tuturor Bisericilor orientale.

§ 2. În schimb, cu numele de “drept particular” se înțeleg toate legile, obiceiurile legitime, statutele și alte norme de drept care nu sunt comune nici Bisericii universale, nici tuturor Bisericilor orientale.

Vom desprinde următoarele concluzii:

- legile ecleziastice obligă doar pe botezații catolici sau pe cei primiți în Biserica catolică (catecumenii), care au suficient uz al rațiunii și au împlinit șapte ani de viață;
- toți credincioșii catolici, latini sau orientali, sunt supuși legilor și obiceiurilor legitime ale Bisericii universale;
- toți latinii sunt obligați de legile CIC, dar și de *dreptul particular* în vigoare în teritoriul în care au domiciliul sau quasi-domiciliul (cann. 12 și 13 CIC); excepție fac acele cazuri care sunt expres stabilite divers de către drept;
- toți orientalii sunt obligați de CCEO, dar și de propriul *drept particular* stabilit de autoritatea competentă a propriei Biserici *sui iuris*; excepție fac acele cazuri care sunt expres stabilite divers de către drept.

²⁴³ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 515.

Este dificilă o estimare a identității dintre canoanele celor două Coduri. Oricum, trebuie subliniat faptul că tocmai datorită caracterului său oriental CCEO conține canoane care nu se găsesc în CIC (spre exemplu cele referitoare la Bisericile Patriarhale cann. 55-150, la Bisericile Arhiepiscopale Majore cann. 151-154, la Bisericile Mitropolitane *sui iuris* cann. 155-173 sau la toate celelalte Biserici *sui iuris* cann. 174-176); în mod similar, datorită caracterului latin deținut de către CIC acesta conține o serie de canoane care nu se găsesc în CCEO (spre exemplu cele care se referă la Cardinali, sau la decrete generale și instrucțiuni cann. 29-34 etc.). Având ca model de inspirație textul CIC și profitând de existența acestui material, Codul oriental s-a folosit de un aparat critic bine pus la punct și a făcut posibilă realizarea unei sinapse canonice între canoanele celor două coduri²⁴⁴. Astfel, ediția CCEO din EV 12 partea II se prezintă sub o formă mult diversă de cea a CIC din EV 8. Și anume: în dreptul fiecărui canon oriental există un număr care face trimitere explicită la canonul latin. Se poate observa că în comparație cu CIC:

- multe canoane sunt identice sau cel puțin asemănătoare (=);
- multe canoane CCEO sunt noi (-);
- se poate face o confruntare între canoanele celor două coduri (cf.);
- multe canoane sunt identice doar în parte, literele referindu-se la partea canonului (a, b, c);
- canoanele precedate de un asterisc se referă la prima ediție a Codului latin – 1917 (*);
- multe canoane sunt contrare sau opuse (≠);
- există referințe și la *Acta Apostolicae Sedis* (AAS).

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium ca unic corp de normă pentru Bisericile Orientale Catolice, considerate conform disciplinei ecleziologice actuale ca Biserici *sui iuris*, este unul, dar se aplică tuturor acestor Biserici.

²⁴⁴ A se vedea B. TESTACCI, *Sinossi delle corrispondenze tra i canoni del CCEO e il CIC*, în EV 12/1990, 915-937. De altfel, o sinapsă și mai completă este oferită de ediția engleză a CCEO, CANON LAW SOCIETY OF AMERICA, *Code of Canons of the Eastern Church, Latin – English Edition*, Washington D.C. 2004, 1992.

Acestea au un numitor comun care le diferențiază net față de Biserica Latină, numitor care ar putea fi definit astfel: aceste Biserici sunt conduse de către Ierarhi și instituții juridice care sunt înzestrate *ad norma iuris* cu o putere acordată lor de către autoritatea supremă a Bisericii, putere care se manifestă ca participare la însăși suprema autoritate. Tocmai această participare *ad norma iuris* este stabilită în mod comun de către CCEO, Cod unic și comun pentru acele Biserici care în mod firesc se și inspiră din patrimoniul disciplinar conținut în *sacri canones* ale primului mileniu.

Varietatea și diversitatea acestor Biserici *sui iuris* cer ca alături de normele comune, să fie reglementate canonic și acele discipline particulare, proprii și identitare care reflectă particularitatea și în același timp diversitatea poporului lui Dumnezeu în Biserica Catolică.

Capitolul II

Diversitatea disciplinelor și Codul Oriental

2.1. Drept particular și drept comun

Considerând necesară o anumită distanțare față de uniformitatea impusă de CICO prin publicarea celor patru *Motu Proprio*¹ părinții conciliari participanți la Conciliul Vatican II afirmau în cele două documente referitoare la Bisericile Orientale că acestea au dreptul de a se conduce și guverna după propriile discipline particulare². Multitudinea Bisericilor Orientale Catolice, și necesitatea clar exprimată în momentul publicării CCEO ca fiecare dintre acestea să aibă un corp de legi proprii care trebuie să evidențieze propria particularitate în interiorul catolicității Bisericii, păreau să se opună posibilității redactării și publicării unui cod comun. Principiul unicității disciplinare precizat de un unic cod comun, părea să contrazică afirmațiile conciliare care recunoșteau și garantau dreptul și obligația de a se conduce după propriile discipline.

Când în 1972 Papa constituia PCCICOR, încredința nou înființatei comisii care urmărea revizuirea Codului oriental, misiunea de a actualiza părțile deja publicate în coerență cu principiile stabilite și publicate de către

¹ „În orice caz trebuie declarat faptul că cele patru *Motu Proprio* precedente (nu tocmai corespunzătoare tradițiilor orientale) și multe *leges particulares* (deseori latinizante) sunt abrogate de viitorul Cod. Acest lucru, într-adevăr, dorea să fie stabilit prin can. 6. Cu alte cuvinte, prin prezentul proiect al CICO s-a încercat întoarcerea la *antiquum ius*, care a fost în parte abrogat de cele patru *Motu proprio*, iar pentru o revenire efectivă, trebuie declarat că acestea nu mai sunt în vigoare...”: *Nuntia* 22 (1986), 18; Cfr. ŽUŽEK I., „The Ancient Oriental Sources of Canon law and the Modern Legislation for Oriental Catholics”, în *Kanon* 1 [1973] 147-159.

² OE 5; UR 16.

documentele Conciliului. Odată afirmat, cel puțin principal, faptul că viitorul cod urma să fie unic, în sânul comisiei au avut loc ample discuții care au dorit să aprofundeze acest aspect³: două dintre principiile de redactare ale viitorului cod au fost astfel stabilite și îndelung analizate⁴ tocmai în virtutea liniilor directoare ale acestuia:

Intenția acestor principii sau norme este aceea de a obține *un cod comun* (s.n.) într-adevăr corespunzător binelui credincioșilor Bisericilor Catolice Orientale, care trăiesc în diferite teritorii, lăsând fiecăreia dintre acestea sarcina de a codifica propriul său *drept particular* (s.n.) «ad norma iuris»⁵.

Aceste discuții au oferit posibilitatea clarificării multor aspecte legate de existența patrimoniului legislativ antic comun tuturor acestor Biserici, dar în același timp au subliniat și necesitatea ca acele particularități care țin de istoria proprie a acestora să fie evidențiate prin norme particulare⁶. Comisia a adoptat principiul unui cod unic afirmând în același timp că noul Cod va oferi fiecăreia dintre aceste Biserici spațiul necesar pentru ca în virtutea principiului de subsidiaritate, să procedeze la publicarea legilor proprii, deci în ultimă instanță, a dreptului particular.

Principiul de subsidiaritate, care presupune o anumită descentralizare, a fost aplicat de mai multe secole în Orient fără vreo precizare explicită. O astfel de aplicare se realizează în recunoașterea puterii patriarhilor și a sinoadelor; azi nu mai este cazul unei întoarceri, ci mai degrabă al unei ulterioare dezvoltări a acestei aplicări.

Acest principiu a fost relevat de Pius XI în enciclica „Quadragesimo anno” și afirmat ca valid de către Pius II „și pentru viața Bisericii, fără prejudiciu adus structurii sale ierarhice” (Alocuțiunea din 20. 11. 1946; AAS 38, 1946, 144-145). Primul Sinod al Episcopilor din 1967 a exprimat în manieră expresă votul (7 octombrie) ca principiul de subsidiaritate să fie aplicat în organizarea juridică a Bisericii. Ca urmare a acestui vot Papă Paul VI a declarat în al doilea Sinod al Episcopilor (27 octombrie

³ *Nuntia* 3 (1976), 3.

⁴ Principiul Codului unic, *Nuntia* 3 (1976), 3-4 și *Nuntia* 30 (1990), 26-33; și principiul subsidiarității, *Nuntia* 3 (1976), 6-7, și *Nuntia* 30 (1990) 53.

⁵ *Nuntia* 3, (1976), *Principii* ..., 3, Proemio.

⁶ I. ŽUŽEK, „Un codice per una «Varietas Ecclesiarum»” în IDEM, *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, Roma, 1997, 239-265, 240.

1969) că este pregătit (*prontissimo* s.n.) să accepte «omnia legitima optata, quae patefiant, ut locorum Ecclesiis plenior in modum concedatur ac probentur propriae notae peculiaresque necessitates et postulata, bene apteque in rem deducto principio illo subsidiaritatis»... (Cf. AAS 61, 1969, 728-729), chiar dacă avertiza că acest principiu nu trebuie confundat cu anumite forme de pluralism care dăunează unității Bisericii.

Bisericile Orientale împreună cu organismele lor (de ex. patriarhatul, arhiepiscopatul major, provinciile ecleziastice, eparhiile etc.) care au ca și scop însuși scopul Bisericii, trebuie să aibă deci facultatea de a crea, dacă va fi convenabil și întotdeauna în conformitate cu dreptul comun, un drept particular mai adecvat și mai eficient în vederea realizării binelui Bisericii.

Acest principiu este valabil și în ceea ce privește relațiile dintre Capii fiecăreia dintre aceste Biserici și Episcopii care în propriile lor eparhii sunt și trebuie să fie adevărați episcopi. Trebuie așadar să fie reactualizate atât puterea Patriarhilor și a altor Capi ai acestor Biserici, cât și relațiile care există între aceștia și episcopi. Referitor la acest aspect trebuie să se țină cont de ceea ce aparține episcopilor «ex iure divino»: «Episcopis, ut apostolorum successoribus, in diocessis ipsis commissis per se omnis competit potestas ordinariet imediata, quae ad exercitium eorum muneris pastoralis requiritur, firma semper in omnibus potestate quam, vi muneris sui, Romanus pontifex habet sibi vel alii Auctoritati causas servandi», («Christus Domini» n. 8a); «Episcopi Ecclesiae particulares.....circumscribi possit» («Lumen Gentium» n. 27).

Descentralizarea presupusă de acest principiu trebuie să fie aplicată și în cadrul eparhiilor, de ex. referitor la Consiliile preoțești, și pe cât posibil și în cadrul parohiilor.

Prin aplicarea acestui principiu de subsidiaritate nu se dorește negarea universalității Codului, care va trebui să se limiteze la stabilirea instituțiilor fundamentale și mai importante, astfel încât binele comun să nu sufere iar finalitatea Bisericii să fie protejată.

Totuși, normele de drept particular ar trebui să aibă o anumită flexibilitate, pentru ca episcopii să poată, în anumite cazuri și pentru motivații juste, să dispenseze de la legile generale sau să le aplice pe acestea cu prudență și responsabilitate. Pe de altă parte, cauzele rezervate Papei sau altei Autorități ar trebui să fie clar indicate și pe cât posibil reduse⁷.

⁷ „Il principio di sussidiarietà nel Codice orientale”, în *Nuntia* 26 (1988), 107-108.

Același principiu a fost ulterior întărit de Legislatorul suprem care în actul publicării Codului comun a subliniat necesitatea ca fiecare dintre autoritățile competente ale respectivelor Biserici cărora Codul li se aplică să redacteze și să publice dreptul particular:

De altfel, se observă bine cum în acest sector prezentul cod încredințează dreptului particular al Bisericilor *sui iuris* tot ceea ce nu este considerat necesar pentru binele comun al tuturor Bisericilor orientale. Față de acest aspect, intenția noastră este aceea ca toți cei care au putere legislativă în fiecare Biserică *sui iuris* să realizeze cât mai curând (*celerrime*) norme particulare, ținând cont de tradițiile propriului rit, precum și de dispozițiile Conciliului Vatican II⁸.

Fiecare Biserică *sui iuris* care se inserează în limitele de competență ale can. 1 CCEO, are deci dreptul și obligația de a redacta acest drept particular⁹. Această recomandare corespunde principiului subsidiarității, unul dintre principiile de revizuire a Codului: „noul Cod să se limiteze la codificarea disciplinei comune tuturor Bisericilor Orientale lăsând diferitelor lor organisme facultatea de a reglementa prin drept particular celelalte materii care nu sunt rezervate Scaunului Apostolic”¹⁰. În același timp, în baza aceluiași principiu, codul nu trebuie să sustragă puterii episcopilor eparhiali¹¹ ceea ce ei pot îndeplini în virtutea consacrării

⁸ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 518.

⁹ În *Index Analyticus* CCEO secretarul comisiei PCCICOR dedica termenului *ius particulare* și derivatelor acestuia, (*Ius particulare Ecclesiae Metropolitanae sui iuris*, *Ius particulare Ecclesiae patriarchalis*, *Ius particulare Ecclesiae sui iuris*, *Ius particulare in "ceteris" Ecclesiis sui iuris*) nici mai mult nici mai puțin de 9 coloane. I. ŽUŽEK, *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 167-171. Vezi anexa 1.

¹⁰ *Nuntia* 3 (1976), 6.

¹¹ „Justificarea necesarului respect acordat principiului subsidiarității în Biserică, este diferit atunci când este vorba de puterea fiecărui episcop eparhial/diecezan, sau a Sinodului Episcopilor Bisericii *sui iuris*. Autoritatea superioară trebuie să respecte puterea fiecărui Episcop eparhial deoarece în propria lor jurisdicție ei nu sunt vicari ai Romanului Pontif ci vicari ai lui Cristos, având putere originară, ordinară, proprie și imediată asupra tot ceea ce este necesar pentru buna desfășurare a ministerului lor pastoral, chiar dacă suprema autoritate poate să o circumscrie în anumite limite atunci când este vorba de binele comun eclezial (cf. CD 8a, can. 178 CCEO, 381 §1 CIC), de aceea în acest caz observanța anumitor manifestări ale principiului de subsidiaritate își găsește propriile

episcopale; această «putere pe care ei o exercită personal în numele lui Cristos este proprie, legată de consacrare și imediată, deși exercitarea ei este reglementată în ultimă instanță de autoritatea supremă a Bisericii și poate fi circumscrisă în anumite limite, ținând seama de binele Bisericii și al credincioșilor (LG 27)»¹².

2.1.1. Distincția dintre drept particular și drept comun

Codul comun subliniază importanța dreptului particular în viața oricărei Biserici *sui iuris* rezervând acestuia un spațiu larg¹³ în interiorul căruia aceste Biserici pot emana norme conform propriilor tradiții. Aceste norme pot fi norme referitoare: la alegerea Patriarhului, drepturile și obligațiile acestuia: Sinodul Bisericii Patriarhale; Bisericile mitropolitane *sui iuris* și alegerea Episcopilor precum și drepturile și obligațiile acestora; parohii și parohiile; drepturile și obligațiile clericilor; administrarea Sacramentelor și organizarea juridică a diferitelor forme de Instituții judiciare¹⁴: „ca atare Codul Canoanelor Bisericilor Orientale, conform principiului de subsidiaritate lasă un larg spațiu *dreptului particular*”¹⁵.

Codul nu oferă o definiție a dreptului particular, dar pune în evidență raportul dintre acesta și dreptul comun prin formularea can. 1493, care descrie raportul dintre aceste două forme de manifestare a dreptului.

Can. 1493 – § 1. Prin denumirea de «drept comun» se înțelege în acest Cod, pe lângă legile și obiceiurile legitime ale Bisericii universale, și legile și obiceiurile legitime comune tuturor Bisericilor orientale.

rădăcini în dreptul divin”, susține P. GEFAELL, „La capacità legislativa delle Chiese Orientali in attuazione del CCEO”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, Città del Vaticano, 137-155, 141.

¹² *Nuntia* 3 (1976), 6-7.

¹³ Vezi Anexa 2. Canoane referitoare la Dreptul Particular ale diferitelor Biserici „sui iuris”, în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO).

¹⁴ „CCEO trimite la normele de drept particular în peste 170 de cazuri”, cf. N. LODA, „Il diritto particolare come strumento di inculturazione”, în Š. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 13-37, 24.

¹⁵ *Nuntia* 22 (1986), 14.

§ 2. Prin denumirea de «drept particular» însă, se înțelege toate legile, obiceiurile legitime, statutele și alte norme de drept care nu sunt comune nici Bisericii universale, nici tuturor Bisericilor orientale¹⁶.

CCEO rezervă un spațiu amplu dreptului particular, ceea ce reprezintă o realitate foarte importantă pentru fiecare Biserică *sui iuris*: se oferă astfel posibilitatea ca fiecare dintre acestea să-și realizeze propriul drept ținând cont de propria tradiție, dar și de contextul social și istorico-cultural în care Biserica își desfășoară activitatea.

Prin expresia *drept particular* se înțelege toate legile, legitimele obiceiuri, statutele și toate celelalte norme ale dreptului prin care se definesc particularitățile unei determinate Biserici *sui iuris*, și care în același timp nu aduc prejudicii dreptului comun¹⁷. Aceeași expresie acoperă și o altă realitate mult mai circumscrisă, în limitele teritoriale ale Eparhiilor sau a diferitelor Institute de viață consacrată care animă viața ecleziastică a respectivei Biserici: expresia se mai poate referi și la legile speciale pe care Romanul Pontif (cann. 159; 178 § 2; 182 § 2), Scaunul Apostolic (cann. 29 § 1; 30; 554 § 2; 888 §3; 1389) sau Autoritatea Supremă a Bisericii (cann. 56; 58) le aprobă sau le stabilește pentru o determinată Biserică *sui iuris*; legile, decretele promulgate în limitele propriei competențe de către Episcopul Eparhial, Tipicele sau Statutele, precum și Regulamentele Mănăstirilor sau

¹⁶ Conform conținutului paragrafului 2, care stabilește o distincție între clară între „dreptul comun” și „dreptul particular”, se poate identifica o terminologie diferită care poate aparține acestor patru nivele: 1) legi pentru întreaga Biserică; 2) dreptul comun pentru toate Bisericile Orientale *sui iuris*; 3) dreptul particular; și 4) dreptul mai particular (*iuris magis particularis*), precizat de can. 1502 §2. În ceea ce privește §1 și referința la expresia „legile și obiceiurile legitime ale Bisericii universale”, trebuie subliniat faptul că termenul *Ecclesiae universa*, care în CCEO este prezentă în can. 12 § 2, 39, 43, 45 §§ 1-2, 46 § 2, 47, 49, 50 §§ 1 et 3, 92 §§ 1 et 3, 208 § 1, 329, 352 § 3, 373, 412 § 2, desemnează dreptul Bisericii Catolice, atât Latină, cât și Orientală. Pentru unele exemplificări vezi K. BHARANIKULANGARA, *Le ius particulare dans l'Église syro-malabare... op. cit.*, 127; și I. ŽUŽEK, „Qualche nota circa lo ius particolare... op. cit.”, 44. De asemenea pentru raportul dintre dreptul particular, dreptul comun și dreptul universal, K. BHARANIKULANGARA, *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, Saint Maron Publication, New York, 1996, 1-45. I. ŽUŽEK, „Ecclesia universa”, în *Index Analyticus... op. cit.*, 115.

¹⁷ După lungi dezbateri PCCICOR oferă o imagine aprofundată și de ansamblu asupra termenului. *Nuntia* 27 (1988) 31-32.

ale Institutelor Religioase, normele liturgice și prescrierile cărților liturgice ale respectivei Biserici *sui iuris*. În sfârșit prin expresia drept particular se mai înțelege și convențiile stipulate între diferitele Biserici *sui iuris*¹⁸.

Aceste două forme ale dreptului, care se aplică de fapt în viața diferitelor Biserici *sui iuris* nu pot să facă abstracție de acele dispoziții canonice care reglementează de fapt diferitele tipuri de raporturi dintre aceste realități. În această perspectivă trebuie avut în vedere conținutul can. 6 care clarifică fără echivoc spațiul de aplicabilitate și validitate a patrimoniului canonic anterior, odată intrat în vigoare CCEO¹⁹. Am amintit deja faptul că CCEO a fost promulgat în 18 octombrie 1990, și

pentru ca toți cei la care se referă să poată cunoaște în profunzime dispozițiile acestui Cod înainte de a avea vigoare, declarăm și comandăm ca acesta să înceapă să aibă forță obligatorie de la 1 octombrie 1991...²⁰.

Vacanța de un an a Codului a dat astfel posibilitatea cunoașterii conținutului acestuia pentru o justă interpretare a realității juridice, dar și pentru a considera realitatea raportului care urmează să se creeze între expresiile drept comun și drept particular.

Astfel, în virtutea canonului 6 începând cu data intrării în vigoare a CCEO, sunt abrogate:

a) toate legile de drept comun care sunt contrare canoanelor Codului sau care se referă la o materie ce a fost în mod integral reorganizată în Cod;

¹⁸ D. SALACHAS, „Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali *sui iuris*”, în *Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, 679-735, partea I; 80 (2007) 1-2, 973-991, partea II; aici partea I, 682; N. LODA, „Il diritto particolare come strumento di inculturazione... *op. cit.*, 24. BHARANIKULANGARA K., *Le ius particulare dans l'Église syro-malabare... op. cit.*, 127-129. H. N. BAKHOUM, „Il diritto particolare delle Chiese patriarcali *sui iuris*”, în *Apollinaris*, 82 (2009) 3-4, Roma, 723-741, aici 724-725.

¹⁹ Can 6 - Prin intrarea în vigoare a Codului:

1° sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului sau care privesc o materie ce a fost în întregime reglementată de Cod;

2° sunt revocate toate obiceiurile pe care canoanele Codului le resping sau acelea care sunt contrare lor, dar nu cele centenare sau imemoriale.

²⁰ *Sacri canones*, EV 12/1990, 530 a.

b) toate legile de drept particular care sunt contrare Codului, sau care se referă la o materie ce a fost în mod integral reorganizată în Cod;

c) sunt revocate toate obiceiurile reprobate de canoanele Codului, sau care sunt contrare acestora, excepție făcând acele obiceiuri care sunt centenare sau imemoriale²¹;

d) sunt revocate de altfel toate obiceiurile în mod expres reprobate de canoanele CCEO, sau care sunt contrare acestora ²².

²¹ Can. 1507 § 3 (vezi infra 3. 1. 4. Principiul justei considerări a izvoarelor canonice proprii) tratează despre obiceiurile centenare sau imemoriale, și doar acestea pot prevala în fața acelor legi care conțin clauze ce interzic introducerea de noi obiceiuri. În viața Bisericilor orientale, aceste obiceiuri centenare sau imemoriale sunt de o mare importanță, deoarece fac parte din sacralitatea depozitului al tradițiilor lor. Se poate afirma că aceste obiceiuri corespund activității Duhului Sfânt și au obținut mereu forță de drept (can 1506 § 1). De aceea, obiceiurile centenare sau imemoriale, chiar dacă se opun oarecum Codului (*contra ius*) trebuie respectate și observate. Un amplu articol asupra acestui argument, cu necesare exemplificări CONDORELLI O., „La dialettica tra diritto comune e diritti particolari nell'ordinamento della Chiesa, con particolare riferimento all'esperienza storica delle Chiese Orientali”, în Ș. MARINČÁK. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2)*, Košice, 2007, 263-322, pentru argumentul luat în considerare vezi în deosebi 307-316.

²² Can. 1506 § 2. Niciun obicei nu poate să deroge în vre-un fel dreptul divin.
Can. 1507 § 1. Poate avea forță de drept doar acel obicei care este rațional și a fost introdus cu o practică continuă și pacifică de o comunitate capabilă să primească o lege și care de altfel a fost prescris pentru un timp stabilit de drept.
§ 2. Un obicei care este în mod expres reprobabil de către Cod, nu este rațional.
§ 3. Un obicei contrar dreptului canonic în vigoare, sau care este în afara legii canonice, obține forță de drept doar dacă a fost observată în mod legitim pe o perioadă de treizeci de ani continuă și completă; în schimb, împotriva unei legi canonice care conține o clauză care interzice viitoare obiceiuri, poate prevala doar un obicei centenar sau imemorabil.
§ 4. Legislatorul competent poate aproba, cu consensul său cel puțin tacit, un obicei ca și legitim, chiar și înainte de acest termen.
Terminologia folosită de omologul can. 6 CIC, este însă oarecum echivocă, deoarece formula „celelalte legi universale ...” pare să-i oblige și pe orientali astfel: legi *universale* sunt cele emise de Romanul Pontif, singur sau în Conciliu Ecumenic pentru întreaga Biserică; lege *comună* cu aplicabilitate pentru toate Bisericile orientale pe de o parte și Biserica Latină pe de alta; drept *particular* cu aplicabilitate doar la o determinată Biserică *sui iuris* (cf. can. 1493). Este evident faptul că legile divine sunt ireformabile, neputând fi abrogate de nicio autoritate umană.

În timpul discuțiilor referitoare la fixarea termenilor care vor compune canonul, un membru al PCCICOR a propus trei variante în distingerea dreptului non-comun: *drept particular*, *drept propriu*, *drept eparhial*. Acești termeni ar putea fi definiți astfel: *dreptul particular (ius particulare)* ar fi acele norme care se aplică fiecărui grup de credincioși creștini orientali, fie într-un anumit grup de persoane de același rit, fie de rit divers dar care locuiesc într-un determinat teritoriu. Cu expresia *drept propriu (ius proprium)* se definește legislația care se aplică tuturor membrilor unei Biserici *sui iuris*. Cu expresia *drept eparhial (ius eparchiale)*, se definește legislația specifică fiecărei eparhii. În cele din urmă, Comisia a stabilit termenul de *drept particular* pentru a exprima acea realitate definită de canonul 1493 § 2. Ca atare s-a decis ca termenul *drept particular* să fie folosit ca termen de bază pentru canoanele CCEO²³.

Referitor la acest termen, un membru al PCCICOR a propus ideea,

utilă sau chiar necesară de a introduce la începutul Codului, sau în documentul de promulgare a acestuia a următorului canon:

„Fiecare Sinod la Bisericilor *sui iuris* să stabilească în manieră clară, într-un an de la promulgarea Codului (deci până la intrarea în vigoare a acestuia s.n.), toate normele dreptului său menționate în acest Cod, sau mai ales acelea la care trimite Codul, și să prezinte totalitatea acestor norme Sfântului Scaun”.

Sfântul Scaun, după o perioadă de un an sau doi, va propune propriile amendamente necesare acestor norme. Această propunere este indispensabilă atât pentru fiecare dintre Bisericile *sui iuris*, pentru Sfântul Scaun, cât și pentru toți cei care sunt chemați să aplice Codul, judecători sau profesori de drept Canonic²⁴.

Deși interesantă această propunere nu a fost acceptată pentru simplul motiv că nu era necesară forțarea lucrurilor, știut fiind faptul că multe Biserici *sui iuris* nu erau în măsură să stabilească un corp de norme particulare, fie din lipsă de cadre specializate, fie din cauza unor circumstanțe istorice; din acest punct de vedere Biserica noastră fiind un exemplu

²³ *Nuntia* 28 (1989), 14.

²⁴ *Ibid*, 15.

elocvent²⁵. Ca atare „nu este necesară și nici nu pare oportună redactarea unui astfel de canon”²⁶.

Nici dreptul comun, dar nici vreun alt document pontifical, nu stabilesc din motive evidente, o limită concretă în ceea ce privește *termenul de publicare*²⁷ a normelor de drept particular specifice fiecărei Biserici *sui*

²⁵ La douăzeci de ani de la publicarea CCEO realitatea confirmă, cu mici excepții, această stare de fapt: „Datorită unor diferite motive - lipsa unei necesare stabilități sociale în unele cazuri, lipsa unor studii pregătitoare în alte cazuri, sau pentru diferite alte motive – puține din cele 22 de Biserici *sui iuris* au reușit în acești 20 de ani, să redacteze un propriu drept particular, iar în unele dintre aceste cazuri aceste norme sunt încă provizorii și parțiale. De fapt, au emanat legi integrative sau complementare unele Biserici Patriarhale, cum ar fi Biserica Maronită, care posedă un corp complet grupat în opt părți, Biserica Melchită, Biserica Siriană, Biserica Coptă care au norme *ad experimentum*, dar și Biserica Ruteană care a elaborat norme cu caracter liturgic. În restul Bisericilor elaborarea propriului drept particular este încă în fază de studiu”, F. COCCOPALMERIO, „Presentazione”, în Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Il codice delle Chiese Orientali, la storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 5-7, aici 6.

²⁶ *Nuntia*, 28 (1989), 15.

²⁷ În cadrul lucrărilor plenare ale PCCICOR din 7 noiembrie 1988 comisia a analizat, printre altele, și tema dreptului particular și despre eventuala posibilitate de fixare a unui *termen limită* pentru publicare acestuia *în ogni caso*. Cele cinci intervenții pe marginea moțiunii introducerii în textul de promulgare a Codului a unui spațiu de timp de unul sau doi ani pentru publicarea codului particular, au fost următoarele: o posibilă întârziere prea mare a publicării dreptului particular ar crea ambiguități și incertitudini în drept; dreptul particular publicat în același timp cu dreptul comun, ar fi util nu doar pentru guvernarea fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris*, ci și pentru fiecare dintre eparhiile acestora; dacă dreptul particular ar avea nevoie de o precedentă aprobare din partea Scaunul Apostolic; se răspunde că nu și se confirmă de către Secretar acest lucru, în timp ce se subliniază faptul că „este de competența Sinodului episcopilor sau al «Consilium Hierarcorum» al fiecărei Biserici să redacteze propriul drept particular și să îl aprobe. Totuși s-a arătat că între dreptul comun și cel particular trebuie să existe conformitate și că normele de drept particular nu pot fi în contradicție sau contrast cu cele ale dreptului comun”. Ultimul dintre cei care au intervenit a ridicat problema referitoare la eficacitatea dreptului particular care actualmente este în vigoare. În condițiile în care este necesară o verificare a dreptului particular din perspectiva noului cod, ceea ce s-a publicat până la intrarea în vigoare a Codului comun poate rămâne în vigoare „De aceea, cade în competența fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris* să verifice și să stabilească propriul «ius particulare conditum vel condendum»...”. În cele din urmă se justifică motivația conform căreia nu se poate introduce în textul de promulgare a Codului comun un anume termen pentru publicarea dreptului particular chiar dacă recomandările de care va trebui să se țină cont în realizarea acestuia de către fiecare Biserică *sui iuris* vor trebui promovate de către Congregația pentru Bisericile Orientale; Cf. *Nuntia* 29 (1989), 53-54.

iuris. Acest lucru poate fi cu ușurință înțeles atâta timp cât în fața unei realități dinamice și complexe cum este procesul de elaborare și redactarea a dreptului particular, nu se poate face abstracție de condițiile socio-culturale și ecleziastice pe care fiecare dintre Bisericile *sui iuris*²⁸ le prezintă. „De aceea, cade în competența fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris* să verifice și să stabilească propriul «ius particulare conditum vel condendum»...²⁹.

În efortul de redactare și publicare a dreptului particular toate acele autorități care au competență în ceastă materie trebuie să țină cont de limitele impuse de can. 6, și să efectueze o atentă revizuire a normei canonice particulare în perspectiva a ceea ce recenta ecleziologie numește *progres organic*. În această sens autoritățile competente în redactarea dreptului particular trebuie să se lase inspirate și de conținutul can. 2³⁰.

Cu alte cuvinte, și normele dreptului particular care se inspiră fără îndoială din patrimoniul comun al dreptului antic al primului mileniu creștin, trebuie să fie evaluate inspirându-se din acel drept³¹.

Rămânând în ambientul disciplinei interpretative nu putem să nu observăm că acest canon 2, sub forma în care se prezintă astăzi evidențiază clar intenția legislatorului referitoare la continuitatea tradiției canonice, continuitate subliniată în manieră explicită. Tocmai pentru a nu lăsa impresia unei rupturi față de această milenară și comună tradiție a Bisericii nedespărțite, ultima formulare a canonului prezintă o expresie „...praecipue *ex illo* (antiquo) estimandi sunt”, diferită de formularea inițială prezentă în schema CICO 1986³², respectiv „...praecipue *ex hoc* iure aestimandi sunt”. Se elimină astfel orice impresie eronată asupra intenției legislatorului de a abroga și nu de a conserva legislația precedentă, motiv pentru care expresia *ex hoc* a fost înlocuită cu expresia *ex illo*. Dreptul antic este deci, în

²⁸ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 518.

²⁹ Cf. *Nuntia* 29 (1989), 53.

³⁰ Can. 2 - Canoanele Codului, în care, în cea mai mare parte este preluat sau adaptat dreptul vechi al Bisericilor orientale, trebuie să fie luate în considerare în primul rând plecând de la acel drept.

³¹ SALACHAS I., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millennio*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1997.

³² Cfr. *Nuntia* 24-25 (1987), 1.

conformitate cu această formulare, etalonul pentru interpretarea Codului actual, și implicit pentru interpretarea și redactarea dreptului particular³³. De altfel canoanele Codului fac deseori referire la canoanele primului mileniu, conținutul acestora fiind receptat și adaptat noilor formulări³⁴.

Canonul evidențiază faptul că nu este dreptul antic cel care trebuie interpretat plecând de la dreptul actual, ci tocmai contrariul, adică dreptul actual trebuie interpretat plecând de la dreptul antic (ex illo). Într-adevăr cele patru *Motu proprio*, care reprezentau doar o parte din CICO – codul în vigoare până la publicarea și intrarea în vigoare a CCEO – nu erau întru totul corespunzătoare tradiției orientale antice, și multe din legile particulare ale diverselor Biserici orientale nu erau altceva decât o copie mai mult sau mai puțin fidelă a normelor stabilite de CIC 1917³⁵. Iar referința pe care însuși Sfântul Papă Ioan Paul II o face în Constituția apostolică *Sacri canones* cu ocazia promulgării codului este mai mult decât clară în acest sens: „...considerăm că acest Cod, pe care acum îl publicăm trebuie să fie evaluat în special în baza dreptului antic al bisericilor orientale...”³⁶.

În Bisericile Orientale Catolice disciplina canonică se bazează pe acest inestimabil patrimoniu format din canoanele antice³⁷. Astfel, deseori

³³ W. BLEIZIFFER, „Izvoarele de drept canonic oriental din primul mileniu”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, XLIX nr. 2, Cluj Napoca, 2004, 17-34.

³⁴ Pentru o analiză aprofundată a prezenței canoanelor antice în noul Cod trimitem la PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontes annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995.

³⁵ Pentru susținerea acestei afirmații este suficientă o privire de ansamblu asupra amintitei opere a canonistului greco-catolic V. CHIRVARIU, *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea 1932.

³⁶ *Sacri canones*, EV 12/1990, 515a.

³⁷ Prin dreptul antic al Bisericilor orientale se înțelege în mod precis toate acele canoane care au fost confirmate de canonul 2 al Sinodului Trullan din anul 691, și ulterior întărite de canonul 1 al Conciliului ecumenic 7, Niceea II (787). Acestea se împart în Canoanele Conciliilor Ecumenice, Canoanele conciliilor locale și Canoanele Sfinților Părinți: P. P. IOANNOU, *Fonti*, Fascicolo IX, t. I, 1: *Discipline generale antiques, Les canons des Conciles oecuméniques*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, (COD) 6-528; Ibid., Fascicolo IX, t. I, 2, *Les canones des Synodes Particuliers*, Grottaferata Roma, 1962; Ibid Fascicolo IX, t. II, *Les canones des Pères Grecs*, Grottaferata Roma, 1963. Aceste trei volume sunt însoțite de un al patrulea volum care

Biserici Orientale care au o autonomie și ierarhie proprie, au colecții de canoane care sunt identice sau foarte asemănătoare cu cele ale altor Bisericii, colecții ce reprezintă un patrimoniu comun în redactarea și interpretarea propriei discipline ecleziastice.

În același timp, este evident faptul că disciplinele particulare care sunt inspirate de acest unic patrimoniu comun pot avea caracteristici prin care se accentuează și mai mult unitatea în diversitate; astfel, dreptul antic devine nu doar principiu de redactarea normei comune, ci și instrument de interpretare în cazul unei lacune a legii³⁸.

Prin dreptul antic al Bisericilor orientale se înțelege acea colecție de canoane din care fac parte:

sfintele canoane...ale preaslăviților apostoli, ale celor șase sfinte sinoade ecumenice, și ale celor ce s-au întrunit local pentru așezarea unor astfel de rânduieli, și ale sfinților noștri părinți...³⁹.

Toate aceste canoane sunt considerate ca un *corp unic* de legi ecleziastice, care stă la baza actualului Cod, și care este element de interpretare în cazul în care o lege specifică ar putea lipsi în CCEO. Cu siguranță, multe dintre normele antice nu își mai găsesc aplicabilitatea în

cuprinde un amplu aparat critic și un index analitic complet. În limba română, același unic patrimoniu canonic comun în Cfr. I. N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1992. Canonistul grec Dimitrios Salachas comentează astfel importanța canonului 2 Trullan: "Conciliul Trullan, prin canonul 2, a compus pentru prima dată în istoria ecleziastică o listă oficială a sfintelor canoane, recunoscute și confirmate într-un conciliu ecumenic", SALACHAS D., „La normativa del Concilio Trullano, commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos”, în *Oriente Cristiano*, An XXXI, nr. 2-3, 25.

³⁸ Can. 1501 – Dacă asupra unui lucru cert lipsește o expresă prescriere de lege, cauza, dacă nu este penală, trebuie să se rezolve în conformitate cu canoanele Sinoadelor și ale Sfinților Părinți, obiceiul legitim, principiile generale ale dreptului canonic aplicate cu echitate, jurisprudența eclezială, comuna și constanta doctrină catolică.

³⁹ Cfr. can. 1 Niceea II, în P. P. IOANNOU, *Fonti*, Fascicolo IX, t. I, 1: *Discipline generale antiques, Les canons des Conciles oecuméniques*, 245-248. I. FLOCA, *Canoanele...op. cit.*, 162; „His ita se habentibus et protestantibus, exultantes in eis sicut qui inventi spolia multa, divinos canones amplectabiliter in pectore recondimus, et integram illorum praeceptionem ac immobilitem tenemus: tam scilicet illorum qui ab almis et laudabilissimis apostolis sancti Spiritus tubi editi sunt, quam eorum qui a sex sanctis et universalibus sinodis, atque his conciliis quae localiter collecta sunt, in expositionem huiusmodi decretorum promulgati sunt: nec non et eorum qui a sanctis patribus nostris prolatis fuisse probantur...”, COD, 138-139.

societatea actuală, dar în cele mai multe cazuri aceste canoane își păstrează vigoarea de lege pentru că exprimă caracterul particular al tradițiilor Bisericii orientale.

Canonul 2 este fără urmă de dubiu inspirat din dispoziția fixată de Conciliul Vatican II, care stabilește: „toți orientalii să aibă certitudinea că pot și trebuie să-și păstreze neconținut [...] disciplina [...], iar dacă din motive legate de timpuri sau de persoane, le-au abandonat pe nedrept, să se străduiască să se întoarcă la tradițiile strămoșești”⁴⁰. De altfel, Conciliul „confirmă și laudă vechea disciplină în vigoare în Bisericiile orientale în privința sacramentelor precum și practica celebrării și administrării lor și, dacă este cazul, dorește să fie restabilită”⁴¹.

Trebuie subliniat și faptul că «dreptul particular» înseamnă atât dreptul deja în vigoare în anumite Biserici și care nu este contrar Codului promulgat, cât și acel drept care trebuie stabilit începând de acum în conformitate cu exigențele fiecărei Biserici. Cu siguranță legea de drept comun însă, exceptând cazul în care este prevăzut expres altfel în aceeași lege, nu derogă de la o lege de drept particular, nici legea de drept particular, emisă pentru o oarecare Biserică *sui iuris* nu derogă de la dreptul mai cu seamă particular care este în vigoare în aceeași Biserică (cf. can. 1502 §2)⁴².

Realitățile juridice la care norma comună a CCEO trimite în mod expres prin expresia *drept particular* sunt foarte vaste. În multe cazuri, chiar și fără a se folosi de această expresie CCEO solicită tacit diferitelor Biserici *sui iuris* să elaboreze un propriu drept particular. În unele cazuri, după stabilirea normei comune, CCEO face referire la o normă de drept particular care poate fi diferită, sau solicită chiar propunerea unei alternative pe care dreptul particular ar putea să o stabilească. De asemenea există cazuri în care dreptul particular al diferitelor Biserici *sui iuris* este stabilit, sau aprobat fie de Romanul Pontif, fie de Scaunul Apostolic⁴³.

⁴⁰ OE 6.

⁴¹ OE 12.

⁴² D. SALACHAS, *Sussidio e proposte ... op cit.*, 687.

⁴³ Can. 48 - *Sub numele de Scaun Apostolic sau Sfântul Scaun se înțelege, în acest Cod, nu numai Pontiful Roman, ci și, dacă dreptul nu dispune altfel sau nu rezultă altfel din natura lucrurilor,*

După această analiză a termenului *drept particular*, este clar că acesta nu are aceeași valență în sfera de aplicabilitate a CIC și a CCEO; ceea ce determină dreptul particular în Biserica Latină este faptul că el se aplică fie unui teritoriu circumscris (Dieceză), fie unui grup sau unei categorii de persoane; acesta nu este niciodată înțeles ca fiind aplicabil uneia dintre Bisericile Orientală *sui iuris*. În ceea ce privește valența termenului în CCEO rezultă cu claritate faptul că dreptul particular nu poate exista decât în strictă relație cu un drept comun; dreptul particular indică acel drept propriu, specific și caracteristic al unei determinate Biserici *sui iuris*, care bazându-se pe propria tradiție a Bisericii respective se aplică în exclusivitate doar în acea Biserică. O excepție de la această regulă este dată de cazul în care Romanul Pontif publică o normă de drept particular aplicabilă pentru mai multe Biserici *sui iuris*.

2.1.2. Expresii ale dreptului particular, clasificarea și distribuția dreptului particular

Din punct de vedere etimologic DEX-ul ne oferă această definiție a termenului *particular*⁴⁴:

PARTICULĂR, -Ă, particulari, -e, adj., s. m. I. Adj. 1. Care este propriu unei singure ființe, unui singur lucru sau unei singure categorii de ființe sau de lucruri; specific, caracteristic, particularist¹. ◇ Loc. adv. În particular = în mod deosebit, în special, mai ales. 2. Care se referă la indivizi izolați, care are un caracter izolat; individual. ◇ Loc. adv. În particular = de către fiecare individ în parte. ♦ (Substantivat, n.) Categorie filozofică reprezentând o treaptă mai înaltă de generalitate a singularului în raport cu el însuși. 3. Care are caracter personal,

Dicasterele și celelalte instituții ale Curiei Romane. Canonul se inspiră din Constituția apostolică *Pastor Bonus*, 1988, art. 58. Când CCEO stabilește în mod expres aprobarea din partea Romanului Pontif atunci intervenția Papei este înțeleasă ca fiind directă și nemijlocită, el însuși aprobând printr-un act formal respectiva normă canonică particulară. Atunci când un canon nu specifică clar, și cere aprobarea din partea Scaunului Apostolic, sau stabilirea unui drept particular de către Sfântul Scaun, competența este de regulă a Congregației pentru Bisericile Orientale, cf. M. BROGI, *Prospettive pratiche... op. cit.*, 740.

⁴⁴ ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN”, „Particular” în DEX, *Dicționarul explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Univers enciclopedic, București 1998, 754-755.

neoficial, care nu e destinat publicului sau publicității; privat, intim, confidențial. Loc. adv. În particular = într-un grup restrâns; confidențial. ♦ (Despre bunuri materiale) Care este proprietate individuală. ♦ (Despre școli) Care nu aparține statului. ♦ Lecție (sau oră) particulară = lecție pe care un profesor o predă unui elev în afara școlii. Profesor particular = profesor care predă unui elev lecții în afara școlii. Elev particular (și substantivat, m.) = elev care se pregătește fără a frecventa cursurile unei școli, prezentându-se numai la anumite date pentru a susține examene. Examen particular = examen la care se prezintă elevii particulari. ♦ Loc. adv. În particular = fără a urma cursurile unei școli (dar pregătindu-se singur pentru a susține examenele cerute). 4. Care este considerat străin de o activitate sau de un loc de muncă. Intrarea persoanelor particulare este interzisă. II. S. m. Persoană care nu deține o funcție oficială; persoană considerată ca individ în raport cu statul sau cu o instituție a statului; persoană care nu face parte dintr-un grup social constituit, considerată în raport cu acesta. – Din lat. *particularis*, germ. *partikular*, *Partikular*.

Pentru înțelegerea corectă a termenului *drept particular* este necesară o scurtă examinare a noțiunilor de drept universal și drept particular în cadrul normei canonice conținute în CIC și CCEO. Norma canonică se relaționează și se raportează la patru realități care oferă unele elemente de clasificare a acesteia; putem interpreta astfel norma canonică din punctul de vedere al relaționării față de subiectul pasiv, referitor la extensie, la aplicare și la efectele juridice pe care aceasta le poate crea.

În ceea ce privește subiectul pasiv⁴⁵, legea sau norma eclezială se împarte în lege universală și lege particulară: legea universală se aplică tuturor subiecților capabili să primească respectiva lege oriunde s-ar afla aceștia⁴⁶, principiul teritorialității normei fiind în acest caz înlocuit de

⁴⁵ Can. 1490 - (= 11) Legile pur bisericești îi obligă pe cei botezați în Biserica catolică sau primiți în aceasta și care au uzul suficient al rațiunii și, dacă nu este prevăzut altfel de drept, care au împlinit vârsta de șapte ani.

Prin subiect pasiv se înțelege în dreptul canonic orice botezat care a primit sacramentul în Biserica Catolică sau orice persoană primită în sânul ei, care se bucură de uzul suficient al rațiunii și, dacă nu este prevăzut în mod expres altfel, au împlinit vârsta de 7 ani. Prima condiție este de drept divin pozitiv; a doua este de drept divin natural, iar a treia de drept ecleziastic. Cf. I. TAMAȘ, *Lecții de drept canonic*, Sapientia, Iași, 2013, 64-65.

⁴⁶ Can. 1490 - (= 11) Legile pur bisericești îi obligă pe cei botezați în Biserica catolică sau primiți în aceasta și care au uzul suficient al rațiunii și, dacă nu este prevăzut altfel de drept, care au împlinit vârsta de șapte ani.

principiul universalității, care transcende aspectele legate de teritorialitate sau particularitatea categoriilor de subiecți cărora legea le este aplicată⁴⁷: legea universală se aplică tuturor categoriilor de persoane indiferent de statutul lor juridic, oriunde s-ar afla acestea⁴⁸. În această perspectivă legea universală se distinge clar de ceea ce dreptul definește ca lege teritorială și lege personală. Legile universale sunt legile promulgate de autoritatea supremă a Bisericii și sunt valabile pentru întreaga Biserică, în timp ce legea particulară obligă fie o anumită categorie de credincioși creștini, – în cazul nostru *pars populorum Dei* aparținătoare unei determinate Biserici *sui iuris* –, fie o anumită parte a Bisericii constituită în eparhie, protopopiat etc. Legile personale sunt legile care obligă direct persoanele, oriunde s-ar afla ele; cele teritoriale obligă persoanele care se află într-un anumit teritoriu.

În baza extensiei (*ratione ambitus quod ad personam*) legea ecleziastică se distinge în *lege generală* și *lege singulară*, în timp ce referitor la principiul aplicării avem *legi comune* și *legi speciale*⁴⁹. În ceea ce privește însă aspectul aplicabilității acestora avem legi *dispozitive* și *prohibitive* (care obligă la o acțiune, care interzic), sau legi care clarifică aspecte ale validității unui act juridic din perspectiva îndeplinirii unor aspecte legate de calitatea celor care realizează aceste acte, respectiv *legi inabilitante* (care declară persoana inabilă în realizarea unui act juridic) sau *legi iritante* (anulatoare, care declară nul un act juridic ce nu respectă dispozițiile canonice)⁵⁰. Există, fără îndoială o întreagă serie de alte criterii de distincție a legilor care pot

⁴⁷ Can. 1491 - § 2. (12 § 3) Legilor emise pentru un teritoriu determinat le sunt supuși cei pentru care au fost date și care au în același loc domiciliul sau cvasi-domiciliul și totodată locuiesc acolo, rămânând neschimbat § 3, n. 1.

⁴⁸ Can. 1491 - § 1. (cf 12 § 1) Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii îi obligă pe toți cei pentru care au fost date, în orice loc s-ar afla, exceptând cazul în care au fost date pentru un teritoriu determinat; celelalte legi au putere numai pe teritoriul în care autoritatea care a promulgat legile își exercită puterea de conducere, exceptând cazul în care este prevăzut altfel de drept sau rezultă altfel din natura lucrurilor.

⁴⁹ Can. 47 - (cf 335) *În timp ce Scaunul Roman este vacant sau împiedicat în totalitate, nu se va schimba nimic în conducerea Bisericii universale; se vor respecta însă legile speciale emise pentru acele circumstanțe.* În perspectiva acestui canon, prin lege specială se înțelege acea lege publicată circumstanțial datorită unei situații excepționale în Biserică; Giovanni Paolo II, *Costituzione Apostolica Universi Dominici gregis*, 22 febbraio 1996, AAS 88 (1996) 305-343.

⁵⁰ Can. 1495 - (= 10) Sunt considerate anulatoare sau inabilitante numai acele legi în care se stabilește în mod expres că un act este nul sau că o persoană este inabilă.

evidenția unele aspecte particulare în funcție de principii care sunt foarte variate⁵¹.

Clasificarea diferitelor tipuri de legi și implicit raporturile care pot să existe între ele a făcut subiectul unor dezbateri în cadrul PCCICOR; cu ocazia revizuirii canoanelor referitoare la normele generale s-a dezbătut „chestiunea referitoare la terminologia «leges territoriales, personales, universales particulares»” una dintre cele mai dificil de rezolvat, forte amplă și complexă⁵². Termenul *lege universală* folosit în CIC a fost considerat ca fiind incorect și ca atare criticat de o serie de canoniști orientali⁵³ care sugerau ideea că cel puțin din perspectiva orientală termenul folosit pentru Biserica Latină ar fi constituit un motiv pentru a identifica această Biserică cu Biserica Universală. Termenul, conform părerii acestora, nu putea fi acceptat pentru Codul oriental deoarece

termenul «leges universales» se aplică doar legilor care sunt comune Bisericii Universale, adică atât Bisericii Latine, cât și tuturor Bisericilor orientale, și unde nu poate fi utilizat acest termen pentru legile promulgate de un Sinod oriental, chiar dacă acestea (legile) se aplică tuturor Bisericilor Orientale și sunt, în raport cu aceste Biserici, «universale». Aceste legi vor fi numite tot «leges particulares» (sau „jus particulare”) deoarece sunt valabile doar pentru o anumită Biserică particulară (sau „sui iuris”). Aici trebuie ridicată chestiunea: cum să fie denumite legile eparhiale și legile care sunt valabile doar pentru anumite comunități sau instituții (ca de exemplu legile unui Ordin religios): acestea sunt denumite, de asemenea, în mod general legi particulare⁵⁴.

⁵¹ Există de asemenea o întreagă serie de canoniști (C. Coronata, F. della Rocca, M. Pessendorfer, E. Herman, M. Wojnar, A. Coussa, E. Eid) care interpretează diferențierea dreptului particular față de alte forme ale dreptului, plecând de la raportarea acestuia față de mai multe criterii: norma comună, legea teritorială, normă sectorială, lege supra rituală, lege intra-rituală, rit etc.; BHARANIKULANGARA K., *Particular law ...*, op. cit., 11-14, 11; Cf. I. TAMAȘ, *Lecții de drept canonic*, op. cit., 62-63. D'OSTILIO F., *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, 1996.

⁵² *Nuntia* 10 (1980) 94-98.

⁵³ K. BHARANIKULANGARA, *Particular law ...*, op. cit., 3 și urm.

⁵⁴ *Nuntia* 10 (1980) 95.

Decizia de a evita termenul „lege universală”, care așa cum am văzut nu este folosit de către CCEO⁵⁵, este justificată de motivația prezentată de PCCICOR⁵⁶. Așadar „CCEO nu folosește termenul «lege universală» [...]”. Expresia preferată, mai mult sau mai puțin echivalentă a legii universale este legea «adunării Bisericești», sau dreptul comun tuturor Bisericilor Orientale⁵⁷.

Aceste clarificări terminologice ne ajută să înțelegem valența pe care termenul *drept particular*, în diferitele sale forme echivalente, o poate avea în interiorul Codului. În același timp din aceste variate formulări rezultă cu claritate care sunt, în virtutea principiului de subsidiaritate, diferitele organisme care au facultatea de a reglementa dreptul particular în cazurile nerezervate Scaunului Apostolic⁵⁸.

În concret, CCEO trimite la o serie de cazuri pe care dreptul particular le poate reglementa; aceste expresii indică și autoritatea competentă legislativă sau administrativă pentru publicarea acestuia. Orientativ semnalăm următoarele exemple⁵⁹:

can. 4 „...convențiile stipulate sau aprobate de Scaunul Apostolic ...”;

can. 17 „...conform prescrierilor propriei Biserici *sui iuris*...”;

can. 26 §2 „Este de competența autorității bisericești, ..., să reglementeze...”;

cann. 29 §1, 30, „... exceptând cazul în care dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic prevede altfel”;

can. 35 „...rămânând intact dreptul de a se recurge la Scaunul Apostolic în cazuri speciale...”;

⁵⁵ Vezi supra nota 16, *cap. 2. 1. 1. Distincția dintre drept particular și drept comun*.

⁵⁶ *Nuntia* 27 (1988), 31-32.

⁵⁷ K. BHARANIKULANGARA, *Le ius particulare ... op. cit.*, 126. Aceeași idee a fost susținută pe larg de același autor în K. BHARANIKULANGARA, *Particular law ... op. cit.*, 3-5.

⁵⁸ *Nuntia* 3 (1976), 6.

⁵⁹ SALACHAS D., *Sussidio e proposte... op. cit.*, partea I, 644-645; ANDRIJIŠYN J., *Il diritto particolare... op. cit.*, 644-645. K. Bharanikulangara, *Particular law ... op. cit.*, 16. Pentru o mai ușoară consultare a canoanelor care conțin termenul drept particular în diferitele sale forme echivalente am preferat prezentarea cronologică a acestora; expresiile corespund traducerii române a CCEO: I. Muntean, *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, traducere pro manuscris, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

- can. 36 „...exceptând cazul în care rescriptul Scaunului Apostolic dispune altfel ...”;
- can. 46 „...conform normelor stabilite de Romanul Pontif ...”;
- can. 46 §2, „... normele speciale stabilite de însuși Pontiful Roman”;
- cann. 47, 92 „... legile speciale emise pentru acele circumstanțe”;
- can. 56 „...conform normei dreptului aprobat de autoritatea supremă a Bisericii”;
- can. 64 „Vor fi indicate, separat de dreptul particular, ...”;
- can. 65 §2 „...rămânând neschimbat dreptul particular...”;
- cann. 70, 1340 §1, „Exceptând cazul în care dreptul particular stabilește altfel...”;
- can. 71 §1 „... conform dreptului particular”;
- cann. 78 §1 199 §1, §2 138 302 §4 309 „... după norma canoanelor și a obiceiurilor legitime...”;
- can. 78 §2 „... cu excepția cazului în care rezultă altfel din dreptul particular aprobat de Pontiful Roman”;
- can. 81 „... exceptând cazul în care Scaunul Apostolic prevede direct la acest caz”;
- can. 82 §1, 1° „ Patriarhul prin dreptul propriu poate emite decrete...”;
- can. 98 „...Patriarhul, ... poate stipula cu autoritățile civile convenții ...”;
- can. 102, 174, 176, 182, 186 §1 194, 238 §1, 80, 296, 50 331, 353, 374, 390, 614 §4, 687 §2, 771 §1, 879, „... conform dreptului particular”;
- can. 107 §2 „Dacă dreptul particular nu cere...”;
- cann. 107 §2, 709 §2 „... Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale are dreptul integru de a stabili, cu norme proprii ...”;
- can. 110 §1 „... competența exclusivă a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale să emită legi pentru toată Biserica patriarhală ...”;
- can. 110 §4 „... dacă pentru anumite acte Patriarhul nu a stabilit altfel ...”;
- can. 112 „... competența Patriarhului să promulge legile și să publice deciziile Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale...”;
- can. 124 „... acestea [comisiile] sunt reglementate de norme stabilite de el [Patriarh]...”;
- can. 127 „...dacă dreptul particular nu stabilește altfel...”;
- can. 128, 2° „... să îndeplinească normele speciale pe care le prescrie dreptul comun sau particular, sau dispoziția Pontifului Roman ...”;

- can. 134 §1, 2° „... convoacă Sinodul mitropolitan la timpul stabilit de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale ...”;
- can. 137 „... conform obiceiurilor legitime ale propriei Biserici patriarhale...”;
- can. 137 „... Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale va determina...”;
- can. 138 „... normele speciale aprobate de Scaunul Apostolic sau stabilite de către același Scaun...”;
- can. 138 „... normele speciale propuse de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale...”;
- can. 143 § 1, 6° „...desemnați în modul stabilit de Episcopul eparhial...”;
- can. 143 § 1, 6° „...exceptând cazul în care statutele prevăd un număr mai mare...”;
- cann. 143 §3, 266, 2, 337 §2, 342 §1, 410, 512, 513, „... conform normei statutelor”;
- can. 145 „...statute aprobate de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale...”;
- can. 150 §2 „Legile emise de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale și promulgate de Patriarh ...”;
- can. 166 §1 „...exceptând cazul în care dreptul particular cere...”;
- can. 166 §2 „Consiliul Ierarhilor decide...”;
- can. 167 „...legi emanate de Consiliul Ierarhilor ...”;
- can. 171 „...statute ... vor fi transmise Scaunului Apostolic...”;
- can. 171 „Consiliul Ierarhilor își va alcătui statutele ...”;
- can. 182 §3 „Exceptând cazul în care dreptul particular aprobat de Pontiful Roman prevede altfel ...”;
- can. 191 §2 „Episcopul eparhial exercită puterea legislativă prin el însuși ...”;
- cann. 200, 209, 278 §1, 30, 403 §1, 676 § 2, 698 § 2, 704, «...conform prescrierilor cărților liturgice (ale Bisericii *sui iuris*)...»;
- can. 206 §1, „după modul stabilit de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale ...”;
- can. 220 2° „...exceptând cazul în care este prevăzut altfel prin dreptul particular al Bisericii patriarhale ...”;
- can. 220 2° „...exceptând cazul în care este prevăzut altfel prin dreptul particular al ... Pontiful Roman”;

- can. 221, 20 „...exceptând cazul în care Scaunul Apostolic a prevăzut altfel...”;
- can. 230 10 „...stabilită prin legea dreptului particular sau determinată de obiceiul legitim...”;
- can. 238 §1, 7°, 9°, „...conform modului și numărului prevăzut de dreptul particular ...”;
- cann. 238 §1, 10°, 244 §2 1, 273 §1 „...după modul determinat de Episcopul eparhial...”;
- cann. 242, 248 §2, 365, 385 §2, „...autoritatea determinată de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* ...”;
- can. 247 §2, „...exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* stabilește altfel...”;
- can. 554 § 2 „...rămânând neschimbat dreptul particular de către Scaunul Apostolic...”;
- cann. 252, §1, 1242 §2 „...exceptând cazul în care este stabilit altfel de dreptul particular...”;
- can. 261 §1 „... se vor respecta normele stabilite de Episcopul eparhial”;
- can. 265 „...statut aprobat de Episcopul eparhial...”;
- can. 266 „...conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*”;
- cann. 266, 10, 288, 295, 358, 670 §2, 697, 758 §1, 50, 758 §3, 1012 § 2, 1021 §1, „...conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris* ...”;
- cann. 268, 270 „...va fi determinat în statute...”;
- can. 274 §1, „... conform prescrierilor statutelor date de Episcopul eparhial”;
- can. 299 §1 „... exceptând cazul în care este stabilit altfel de către Episcopul eparhial”;
- can. 302 §1 „... dacă nu este prevăzut în mod expres altfel...”;
- can. 302 §1, «Drepturile și obligațiile... se deduc din dreptul comun și cel particular...”;
- can. 302 §4 „... conform prescrierilor Episcopului eparhial sau obiceiurilor legitime”;
- can. 322 §1 „... dacă statutele o prevăd...”;
- can. 322 §2 „... aprobate de Scaunul Apostolic”;

- can. 322 §4 „... statutele, pentru a avea valoare, trebuie aprobate de Scaunul Apostolic”;
- can. 322 §4 „adunarea Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris* își va întocmi propriile statute...”;
- can. 330 §1 „...Consiliul Ierarhilor va elabora un plan ...”;
- can. 330 §1 „Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale ... va elabora un plan ...”;
- can. 337 §3 „...[statutele], referitoare la regulament, îi revin autorității determinate în statut...”;
- can. 369 „...conform prescrierilor dreptului propriu ...”;
- can. 414 §1.1 „...Episcopul eparhial are competența să aprobe tipicele mănăstirilor și statutele congregațiilor...”;
- can. 414 §1.1 „...rămânând neschimbate cele ce au fost aprobate de către autoritatea superioară...”;
- cann. 422 §1, 426, 430, 431, 500, „...conform normei tipicului sau statutelor ...”;
- can. 422 § 2, „Prin dreptul particular se va stabili...”;
- can. 423 „tipicul sau statutele pot însă exclude sau ...”;
- can. 423 „... privilegii acordate de Scaunul Apostolic...”;
- can. 424 „În tipic sau în statute se vor stabili normele privitoare la ...”;
- can. 439 §1. „...Episcopul eparhial care aprobă statutele confederației...”;
- can. 473 § 1 „...conform tipicului și obiceiului legitim...”;
- can. 477 §1 „...rămânând neschimbat dreptul Superiorului...”;
- can. 508 §2 „...aparțin autorității determinate de statutele...”;
- cann. 508 §3, 514 §1 „...dacă statutele nu dispun altfel...”;
- can. 528 „... exceptând cazul în care statutele prevăd în mod expres altfel ...”;
- can. 538 § 1 „...conform normei statutelor și a obiceiurilor legitime”;
- can. 545 §2 „...conform prescrierilor statutelor noului institut călugăresc...;
- can. 579 „... printr-o concesiune specială dată de către Scaunul Apostolic sau de Patriarh cu consimțământul Sinodului permanent ...”;
- can. 609, 623 „Episcopul eparhial are competența de a reglementa ...”;
- can. 612 §1 „...Superiorilor majori le revine reglementarea...”;
- can. 621 §1 „... Consiliul Ierarhilor, în limitele teritoriului propriei Biserici, este competent să dea norme ...”;

- can. 621 §1 „Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor, în limitele teritoriului propriei Biserici, este competent să dea norme ...”;
- can. 638 §2 „...dacă nu se prevede altfel în statutele de întemeiere...”;
- can. 650 „...se vor aplica normele date de Scaunul Apostolic...”;
- can. 668 §8, „Autoritatea competentă în reglementarea cultului divin public este ...”;
- can. 683 „...după prescrierile liturgice ale Bisericii *sui iuris*...”;
- can. 696 §2 „... rămânând neschimbate totdeauna convențiile stipulate între Bisericile *sui iuris*”;
- can. 703 §2; „Episcopul eparhial are dreptul integral de a stabili...”;
- can. 709 §2 „... Consiliul Ierarhilor are dreptul integru de a stabili, cu norme proprii ...”;
- can. 722 §4 „...respectând normele stabilite de Episcopul eparhial...”;
- can. 736 §1 „...rămânând neschimbat dreptul particular”;
- can. 758 §2, 6 „... prescrise de dreptul particular”;
- can. 758 §3 „... se va respecta dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*”;
- can. 758 §3 „... se vor respecta ... normele speciale stabilite de Scaunul Apostolic”;
- can. 759 §1 „...rămânând neschimbat dreptul particular...”;
- can. 760 §1 „...exceptând cazul în care Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor a stabilit altfel ...”;
- can. 772 „... în modul determinat de dreptul particular”;
- can. 784, 815 „Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris*, ..., să se stabilească norme...”;
- can. 792 „Prin dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* nu se va stabili ...”;
- can. 799 §1 „Dacă rescriptul Scaunului Apostolic sau, în limitele competenței lor, acela al Patriarhului sau al Ierarhului locului nu dispune altfel ...”;
- cann. 837 §2, 1036 §2 1242 1420 §2 „... exceptând cazul în care este stabilit altfel prin dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*...”;
- can. 838 §2 „... se vor respecta normele stabilite de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*”;

- can. 864 §3 „... dacă nu cumva se hotărăște altfel de către autoritatea competentă”;
- can. 880 §1 „...îi revine numai autorității supreme a Bisericii...”;
- can. 880 §2 „... acelei autorități căreia îi revine stabilirea dreptului particular al Bisericilor ...”;
- can. 881 §1 „...după prescrierile sau obiceiul legitim al propriei Biserici *sui iuris*...”;
- can. 904 §1 „... prin normele speciale de drept particular ...”;
- can. 910 §2 „... exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* prevede altfel ...”;
- can. 934 § 1 „... exceptând cazul în care dreptul particular prevede altfel”;
- can. 973 §1 „... exceptând cazul în care este dispus altfel de drept, sau este prescris [altfel] de către autoritatea competentă...”;
- can. 1002 „...exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* stabilește alți termeni...”;
- can. 1006 „... conform normei dreptului particular”;
- can. 1031 §2 „... exceptând cazul în care Ierarhul locului, dintr-o cauză gravă, a stabilit altfel ...”;
- can. 1031 §2, „... conform modului stabilit de dreptul particular ...”;
- can. 1036 §1 30, „... autoritatea determinată în tipic sau în statute ...”;
- can. 1057, „... se vor respecta normele speciale stabilite de Pontiful Roman...”;
- can. 1129 §1 „... Dacă nu se prevede expres altfel de dreptul particular al Bisericii *sui iuris*,...”;
- can. 1384, „... normele speciale date de Scaunul Apostolic”;
- can. 1405 §1 „Cel care deține puterea legislativă poate, ... să emită chiar și legi penale, ...”;
- can. 1405 § 2 „... pot fi adăugate alte pedepse prin dreptul particular...”;
- can. 1405 § 2 „...prin dreptul particular se poate stabili o pedeapsă determinată sau obligatorie...”;
- can. 1420 §2 „...exceptând cazul în care este prevăzut altfel în dreptul particular al Bisericii *sui iuris*”;
- can. 1489 §1 „Legile emise de Scaunul Apostolic...”;
- cann. 1491, 1492 „Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii...”;
- can. 1491 §3, 10 „...legile dreptului particular ale teritoriului...”;

2.1.3. Clasificări ale dreptului particular și domeniile de aplicare a acestuia

Așa cum se poate observa din analiza termenilor prezenți în diferitele formulări canonice referitoare la dreptul particular, Codul menționează explicit sau implicit această formulă, precum și diferitele domenii de aplicare a acestuia. Alături de aceste trimiteri mai mulți autori au observat că dreptul particular nu se epuizează în legea scrisă (legi, obiceiuri, statute, instrucțiuni etc.), ci conține întreg complexul de norme juridice care constituie organizarea juridică a unei Biserici *sui iuris*⁶⁰. Așadar, CCEO nu stabilește o limită în ceea ce privește domeniile de activitate în cadrul cărora dreptul particular poate să intervină.

Unele formule care erau prezente în legislația anterioară au fost omise urmând ca fiecare Biserică *sui iuris* să definească, mai detaliat, domeniile de activitate pe care codul comun nu le precizează. În anumite cazuri dreptul particular este explicit menționat de textul canonic, în altele este doar subînțeles implicit, în timp ce într-o mare parte din cazuri nu se face nicio mențiune față de acesta, chiar dacă în ultimă instanță se subînțelege că o determinată autoritate trebuie să intervină în stabilirea unui astfel de drept.

Putem astfel descoperi care sunt sferele de aplicare a dreptului particular plecând atât de la temele tratate de către acesta, cât și de la autoritatea legislativă competentă în redactarea normei: „...statut aprobat de Episcopul eparhial...”, „...legi emanate de Consiliul Ierarhilor ...”, „...deciziile Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale...”, „...dispoziția Pontifului Roman”, „...conform normei tipicului sau statutelor ...”, „prin dreptul particular se va stabili...”, „...conform normei statutelor și a obiceiurilor legitime” etc.

Diferitele forme de norme stabilite de către dreptul particular sunt foarte ample. Frecvența trimitere la normele dreptului particular se datorează, așa cum am mai subliniat, respectului pe care CCEO îl acordă diversității tradițiilor orientale, disciplinei și patrimoniului propriu al

⁶⁰ M. KUCHERA, „Foreword”, în Ș. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 12; D. CECCARELLI MOROLLI, „Drept comun și drept particular”, în E. G. FARRUGIA, (coord.) *Dicționarul Enciclopedic al Răsăritului Creștin*, Roma, 2000, 242.

fiecărei Biserici *sui iuris*. Este clar că legislația particulară trebuie să ofere alternative tuturor acelor cazuri în care CCEO trimite la dreptul particular, în timp ce absența unui drept particular actualizat, duce la imposibilitatea aplicării și observării CCEO⁶¹.

Așa cum am putut observa, dreptul comun conține diferite tipuri de norme referitoare la dreptul particular, modalitatea de clasificare a acestor norme putând fi făcută în funcție de mai multe criterii:

- referitor la autoritatea legislativă care aprobă sau stabilește un astfel de drept;
- referitor la materia tratată (legi liturgice, legi consuetudinare, legi speciale ale Pontifului Roman, legi care se adaptează la dreptul civil prin așa-zisa canonizare a legilor civile, sau chiar legi particulare interrituale);
- referitor la extensia și arealul de aplicare a normei particulare⁶².

În altă ordine de idei putem avea o posibilă diferențiere a normelor de drept particular luând în considerare diferitele tipuri de norme pe care acest drept le poate stabili⁶³.

Pot exista norme prin care dreptul comun transferă întreaga capacitate legislativă în ambientul dreptului particular; acesta din urmă poate stabili unele norme mai detaliate care să acopere acele tematici pe care dreptul comun nu le definește⁶⁴. Codul comun trasează în acest caz principiile directoare ale respectivei discipline, acordând larg spațiu dreptului

⁶¹ D. SALACHAS, *Sussidio e proposte ... op. cit.*, seconda parte, 534-535.

⁶² M. I. CRISTESCU, „Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romana, Ius particulare Ecclesiae sui iuris”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, Città del Vaticano, 273-304, aici 293-294.

⁶³ H. PREE, „Il ruolo dell'interpretazione delo *ius commune* nell'identificare lo spazio a disposizione delle legislazioni particolari: un CCEO rigido o flessibile”, în *Eastern Canon Law*, 2/1, 2013, Nyiregyháza, 177-199.

⁶⁴ Cf. A. A. MINA, „Sviluppo del diritto particolare nelle chiese "sui iuris"”, în Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 535-553. Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 64, 83 §1, 94, 102 §3, 264 §2, 182 §1, 198, 204 §3, 230, 238 §1, 7°, 8°, 242, 262 §2, 266 1°, 277 §2, 287 §2, 288, 294, 295, 296 §§1, 5, 329 § 2, 353, 374, 377, 378, 382, 385 §2, 386 §1, 387, 390 §2, 392, 422 §2, 569, 574, 587 §3, 591, 2°, 653, 666 §3, 686 §2, 697, 707 §1, 758 §1 5°, 6° și §3, 771 §1, 772, 782 §1 784, 815, 838 §2857 §2, 882, 886, 904§1, 937§2, 1006, 1021, 1031 §2, 1047 §1, 2°, 1048 §3, 1127, 1192.

particular care poate să redacteze norme mai explicate privind acele realități care sunt specifice și proprii respectivei Biserici.

Pot exista norme de drept comun care pur și simplu prevăd posibilitatea ca dreptul particular să redacteze sau chiar să omită o anumită realitate canonică⁶⁵. Dreptul comun mai poate conține norme care subordonează sau limitează eficacitatea dreptului particular în raport cu eventuala existență a unei norme particulare diverse⁶⁶, cu existența unei norme stabilite de Scaunul Apostolic⁶⁷ sau de către Romanul Pontif⁶⁸. În final, putem avea norme de drept comun care interzic în mod explicit posibilitatea stabilirii unor norme de drept particular⁶⁹.

Tematicile pe care dreptul comun le precizează și le transferă spre realizare în sfera dreptului particular sunt ample și complexe; regăsindu-se răspândite pe întreg conținutul Codului comun, tratează teme care sunt dintre cele mai diversificate. Există, însă, și alte realități juridice, care tocmai datorită caracterului lor original, sunt stabilite doar de dreptul particular: de exemplu existența ordinelor clericale minore; norme care reglementează diferitele forme de viață consacrată și pe care Codul Comun nu le amintește (asceți, fecioare, văduve); societăți de viață apostolică a căror membri nu depun voturi religioase; asociațiile de credincioși; disciplina care reglementează administrarea sacramentului căsătoriei îndeosebi în ceea ce privește logodna⁷⁰.

În anumite cazuri norma dreptului comun stabilește o disciplină suficient de clară și circumscrisă, dar în același timp trimite și la dreptul

⁶⁵ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 71, 86§1.20, 106§2, 186 §1, 194, 265, 277§1, 297 §1, 297 §2, 302 §1, 321 §2, 327, 331 §1, 358 §2, 365 §2, 384 §2, 408 §2, 570, 572, 614 §4, 670 §2, 671 §5, 687 §2, 690 §3, 699 §73, 708, 800 §2, 865 §2, 1012 §2, 1013 §1, 1022 §2, 1028 §3, 1036§4, 5°, 1084§1 4°, 1152 §2 3°, 1261, 1405 §2

⁶⁶ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 40 §3, 65 §2, 70, 72 §2, 89 §2, 102 §2, 107, 166 §1, 220, 20, 224 §3, 229, 247 §2, 252 §1, 263 §1, 277 §1, 284 §§2-3 40, 287 §2, 313, 335, 357 §2, 358, 385 §2, 496 §2, 499, 610 §3, 674 §2, 77 §1693, 709, 736 §1, 749, 559 §1, 760 §1, 831 §2, 837 §2, 889 §2, 898 §§2-3, 910 §2, 934 §1, 936 §3, 948 §1, 958, 960, 965, 973, 975, 988, 1002, 1004, 1023, 1036 §2 10, 1129 §1, 1242, 1340 §1, 1342 §1, 1420 §2, 1427 §1.

⁶⁷ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 29 §1, 30, 554 §2, 880 §3, 1388.

⁶⁸ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 78 §2, 182 §3,

⁶⁹ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 764 și 793

⁷⁰ Can. 570, 572, 573 §2, 781 §1.

particular, acordând acestuia spațiu de intervenție în respectiva materie; alteori, CCEO stabilește o normă comună dar în același timp oferă posibilitatea ca dreptul particular să poată propune o alternativă⁷¹.

În ceea ce privește extensia și sfera teritorială de aplicare a dreptului particular, acesta este de regulă valabil doar în limitele teritoriului pentru care a fost promulgat, deci în ultimă instanță în limitele interne ale teritoriului respectivei Biserici *sui iuris*. Excepția de la această regulă este dată de cazul în care norma a fost aprobată sau stabilită de Romanul Pontif; în acest caz, tocmai datorită caracterului universal al puterii pe care o are Romanul Pontif⁷², respectiva lege depășește aceste limite. La fel se întâmplă și în cazul legilor *liturgice*, care tocmai datorită caracterului unitar pe care trebuie să îl prezinte manifestarea cultului public au valabilitate și trebuie aplicate pretutindeni⁷³. În această perspectivă, dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* poate fi emanat de autoritatea legislativă a fiecărei Biserici *sui iuris*, aprobat de Romanul Pontif ca urmare a solicitării exprese venite din partea autorității superioare a respectivei Biserici, sau chiar *stabilit* pentru cazuri particulare de către același Roman Pontif. În sfârșit „puterea legislativă va fi exercitată în modul prescris de drept ... legislatorul inferior nu poate emite valid o lege contrară dreptului superior”⁷⁴.

⁷¹ Spre exemplu normele CCEO conținute în can. 72 §1, 127, 220 §2, 224 §3, 252 §1, 263 § 1, 227 §1, 284 §§ 2-3, 40, 287 §2, 335 §2, 365 § 2, 610 §3, 741, 759 §1, 800 §2, 837 §2, 864 §2, 880 §2, 1002, 1004, 1028 §3, 1084 §1 40, 1129 §1, 1152 75, 30, 1242, 1340 §1, 1405 §2, 1420 §2, 1518.

⁷² Can. 43 – Episcopul Bisericii din Roma, în care dăinuie sarcina dată de Domnul doar lui Petru, primul dintre Apostoli, care trebuie transmisă succesorilor săi, este capul Colegiului Episcopilor, Vicarul lui Hristos și Păstorul Bisericii universale aici pe pământ; de aceea el, în virtutea sarcinii sale, are puterea ordinară supremă, deplină, nemijlocită și universală în Biserică, [putere] pe care o poate exercita întotdeauna în mod liber.

⁷³ Can. 150 § 2. Legile emise de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale și promulgate de Patriarh, dacă sunt legi liturgice, sunt în vigoare pretutindeni; dacă însă sunt legi disciplinare, sau dacă este vorba despre celelalte decizii ale Sinodului, au putere juridică în interiorul limitelor teritoriului Bisericii patriarhale.

§ 3. Episcopii eparhiali, constituiți în afara limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, vor atribui valoare juridică legilor disciplinare și tuturor celorlalte decizii sinodale care nu depășesc competența lor, în propriile eparhii; dacă însă aceste legi sau decizii au fost aprobate de către Scaunul Apostolic, atunci ele au valoare juridică pretutindeni.

⁷⁴ Can. 985 § 2.

2.2. Autorități competente în redactarea și aprobarea dreptului particular

Autonomia internă ca și caracteristică principală a Bisericilor Orientale Catolice impune existența unor organisme legislative și de guvern. Aceste organisme

se justifică datorită facultății pe care o au de a se guverna emanând legi potrivite, administrând justiția și îngrijind cu mijloace pastorale chiar și de ordin coercitiv pentru ca o comunitate ecleziastică să trăiască în manieră ordonată și să tindă spre propriile scopuri⁷⁵.

În deplină coerență cu disciplina conciliară precizată în decretul *Orientalium Ecclesiarum* 10 Codul a înzestrat atât Bisericile Patriarhale cât și pe cele Arhiepiscopale Majore cu acele structuri sinodale concretizate în Sinoadele Episcopilor respectivelor Biserici, iar în cazul Bisericilor Mitropolitane *sui iuris* cu propriile Consilii ale Ierarhilor, care reprezintă în ultimă instanță autoritatea superioară a respectivelor Biserici. De asemenea, Conciliul a recunoscut și afirmat dreptul și obligația Bisericilor Orientale Catolice de a se conduce după propriile discipline particulare (OE 5), cu intenția clară de a promova păstrarea integrală a tradițiilor și particularităților specifice fiecărei Biserici particulare (OE 2), care nu dăunează, ci dimpotrivă evidențiază unitatea Bisericii. Tocmai de aceea în stabilirea principiilor de redactare ale viitorului Cod, PCICCOR sublinia că:

Bisericile Orientale (Catolice) împreună cu organismele lor (de exemplu patriarhatul, arhiepiscopatul major, provinciile ecleziastice, eparhiile etc.), care au ca scop tocmai scopul Bisericii, trebuie să aibă facultatea de a crea în manieră convenabilă și întotdeauna în conformitate cu dreptul comun, un drept particular mai adaptat și mai eficace pentru binele fiecărei Biserici Orientale (Catolice) în parte⁷⁶.

⁷⁵ M. BROGLI, „Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium” în K. BHARANIKULANGARA (a cura di), *Il Diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale*, «Studi Giuridici» XXXIV, Città del Vaticano 1995, 49-75, 65.

⁷⁶ *Nuntia* 26 (1988), 107-108.

Aceste autorități superioare sunt înzestrate și dețin puteri legislative și judecătorești, în timp ce puterea administrativă este amplu manifestată de președintele acestor structuri, respectiv Patriarh, Arhiepiscop Major sau Mitropolit (can. 55-173). În ceea ce privește autoritatea superioară pentru celelalte Biserici *sui iuris*, dreptul particular al acestora este aprobat sau stabilit de Romanul Pontif.

Ținând cont de diferitele forme de dezvoltare ierarhică a Bisericilor *sui iuris* putem observa, din perspectiva canonului 1493, care sunt clasificările pe care dreptul particular le poate prevedea din perspectiva legislatorului:

1. Drept particular pentru o anumită Biserică *sui iuris*, legi emane de autoritatea competentă a respectivei Biserici *sui iuris* care poate fi:

- a. Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale care are competențe în emiterea legilor pentru întreaga Biserică Patriarhală⁷⁷;
- b. Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, care are aceeași putere legislativă ca și Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale (can. 152);
- c. Consiliul Ierarhilor Bisericii Mitropolitane *sui iuris*⁷⁸;
- d. Ierarhul Bisericii *sui iuris* care nu este Patriarhală, Arhiepiscopală Majoră sau Mitropolitană *sui iuris*, cu consensul Scaunului Apostolic⁷⁹.

4. Drept particular aprobat de Romanul Pontif (cann.78 §2, 182 §3).

5. Drept particular stabilit de Romanul Pontif (cann. 174, 159);

6. Drept particular aprobat de Sfântul Scaun Apostolic (can. 880 §3;)

7. Drept particular stabilit de Sfântul Scaun (cann. 29, 30, 1388).

⁷⁷ Can. 110 - § 1. Este de competența exclusivă a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale să emită legi pentru toată Biserica patriarhală, care intră în vigoare conform can. 150, §§ 2 și 3. Can. 152 - Ceea ce se spune în dreptul comun despre Bisericile Patriarhale sau despre Patriarh, se înțelege că se va aplica și Bisericilor arhiepiscopale majore și Arhiepiscopilor majori, exceptând cazul în care este prescris altfel în mod expres de către dreptul comun sau rezultă din natura lucrurilor.

⁷⁸ Can. 167 - § 1. Rămânând neschimbate canoanele în care este vorba în mod expres de puterea Consiliului Ierarhilor de a da legi și norme, acest Consiliu poate să le dea și în cazurile în care dreptul comun trimite chestiunea la dreptul particular al unei Biserici *sui iuris*.

⁷⁹ Can. 176 - Dacă dreptul comun trimite la dreptul particular sau la autoritatea administrativă superioară a Bisericii *sui iuris*, autoritatea competentă în aceste Biserici este Ierarhul care o prezidează conform normei dreptului, cu consimțământul Scaunului Apostolic, exceptând cazul în care este stabilit în mod expres altfel.

Din perspectiva legislatorului inferior, care emană legi particulare în propria sferă de competențe (aprobare statute, tipice, regulamente etc.) putem avea:

8. Drept particular pentru fiecare dintre eparhiile respectivei Biserici *sui iuris*, emenate de competența autoritate legislativă,

9. Drept particular pentru oricare altă comunitate care face parte dintr-o Biserică *sui iuris* și care are putere legislativă, sau este capabilă să primească aceste legi din partea autorității superioare⁸⁰.

Am observat într-un paragraf anterior că diferența dintre destinatarii celor două Coduri canonice condiționează radical atât structura cât și conținutul acestor colecții. Într-adevăr CIC este un Cod destinat unei singure Biserici care are un singur rit și un singur patrimoniu ecleziastic, și ca atare poate fi considerat complet, fără a avea nevoie de alte legi complementare atâta timp cât legislatorul suprem unic și specific pentru întreaga Biserică Catolică este *Romanul Pontif* (cann. 331-333 CIC), împreună cu Conciliul Ecumenic (cann. 337 și 341 CIC).

În paralel cu această realitate unică și majoritară din perspectivă procentuală, în Orient fiecare Biserică *sui iuris* își are propriul organ legislativ particular, legitim instituit și funcțional, care în comuniune cu Romanul Pontif și Conciliul Ecumenic (cann. 43-46 și 50 CCEO) constituie instanța superioară a respectivei Biserici. Această realitate, dublată de altfel de diversitatea rituală și disciplinară care există chiar și între diferitele Biserici Orientale *sui iuris*, face ca CCEO să nu se poată prezenta la fel ca CIC, – care poate fi considerat ca fiind un cod complet și exhaustiv⁸¹ –, ci trebuie

⁸⁰ D. SALACHAS, *Sussidio e proposte... op. cit.*, partea I, 682; CHAHINIAN K., „Il diritto particolare della Chiesa armena cattolica” în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 195-222, 199.

⁸¹ De-a lungul existenței CIC și CCEO doar trei au fost intervențiile legislatorului suprem în modificarea conținutului unor canoane astfel: Sf. Papa Ioan Paul II (1978-2005), *Ad Tuendam Fidem* (18 mai 1998) cu modificarea unor canoane CIC (750 și 1371) și CCEO (598 și 1436) referitoare la obligația de a observa unele adevăruri de credință propuse în mod definitiv de către Magisterul bisericii, cu menționarea sancțiunilor penale referitoare la această materie.

să procedeze astfel încât toate aceste exigențe să fie armonizate prin intermediul unor legislații particulare. Tocmai de aceea CCEO cere să fie emenate acele legi care prin natura lor sunt în mod necesar specifice și proprii fiecărei Biserici *sui iuris*: iar această operă de codificare particulară, ce trebuie să corespundă de altfel directivelor Conciliului Vatican II (OE 2) este încredințată diferitelor autorități competente ale respectivelor Biserici⁸².

Fiecare dintre Bisericile *sui iuris*, ca și instituție juridică, are o structură proprie care depinde primordial de gradul de autonomie pe care Codul îl atribuie acestora: un posibil criteriu de catalogare depinde deci de acest factor care în manieră progresivă scade prin trecerea de la forme mai dezvoltate spre cele mai puțin dezvoltate. În perspectiva acestor patru „grade” de Biserici *sui iuris*:

primul grad, referitor la Bisericile patriarhale, este perfect, deoarece aceste Biserici sunt înzestrate cu majoră autonomie, în timp ce al

http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_30061998_ad-tuendam-fidem.html (consultat 03.10.2015);

Papa Benedict XVI (2005-2013), *Omnium in mentem* (26 octombrie 2009), cu modificarea unor canoane CIC (1008, 1009, 1086 §1, 1117 și 1124) referitoare la respectarea normelor canonice relative la forma de celebrare canonică a sacramentului căsătoriei, la dispensa de la impedimentul de disparitate de cult, și la licența necesară pentru celebrarea căsătoriilor mixte,

http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/apost_letters/documents/hf_ben-xvi_apl_20091026_codex-iuris-canonici.html (consultat 03.10.2015);

Papa Francisc (din 2013) *Mitis et misericors Iesus* (8 septembrie 2015) asupra reformei procesului canonic pentru cauzele de declararea a nulității matrimoniale în CCEO, cu modificarea canoanelor 1357-1377,

http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-et-misericors-iesus.html (consultat 03.10.2015); în românește, în traducerea din limba italiană a Pr. dr. Traian Coste-Deak la <http://www.e-communio.ro/stire3518-scrisoare-apostolica-motu-proprio-mitis-et-misericors-iesus> (consultat 10.11.2015). și *Mitis Iudex Dominus Iesus* (8 septembrie 2015) asupra reformei procesului canonic pentru cauzele de declararea a nulității matrimoniale în CIC, cu modificarea canoanelor 1671-1691.

http://w2.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-iudex-dominus-iesus.html (consultat 03.10.2015).

⁸² Cf. H. ALWAN, Rapporto fra il Codice dei Canonici per le Chiese Orientali e il Codice di Diritto Canonico per la Chiesa Latina... op. cit., 109-110.

patrulea, poate să fie, simplificând lucrurile, asimilat statutului unei dieceze în mod imediat supusă autorității supreme⁸³.

Se poate afirma că structura Bisericii orientale este în mod tradițional cea patriarhală, căreia implicit îi este asimilabilă cea arhiepiscopală majoră: cu toate acestea istoria ne arată că această formă administrativă și de guvern nu este unică; alături de ea există și alte forme de structuri ecleziale mai puțin perfecte, și, în ultimă instanță cu un grad de autonomie mai scăzut. Această autonomie este relativă însă, și mereu supusă recunoașterii exprese sau tacite a autorității supreme a Bisericii, element care devine constitutiv pentru determinarea juridică a unei Biserici ca *sui iuris*⁸⁴.

Autonomia Bisericilor *sui iuris* se explică prin facultatea de a se guverna emanând legi particulare corespunzătoare, administrând justiția și îngrijindu-se prin mijloace pastorale, chiar și coercitive, pentru ca viața comunității ecleziale să fie trăită în manieră ordonată și să fie proiectată spre propriile scopuri.

În timp ce fiecare Ierarh (adică ordinarii), se îngrijește de propria eparhie, capii Bisericilor *sui iuris* se îngrijesc de întreaga Biserică cu o putere executivă mai amplă în cazul Patriarhilor și Arhiepiscopilor, și mai redusă în cazul Mitropoliților; ei își exercită puterea legislativă în mod subordonat față de normele dreptului pontifical numai procedând colegial împreună cu ceilalți episcopi⁸⁵.

Unul dintre elementele specifice constitutive ale Bisericilor *sui iuris* este marcat tocmai de acest grad de autonomie, care la rândul său include dreptul și obligația de a se guverna conform propriilor discipline particulare (OE 5), adică posibilitatea de a avea un statut propriu care să se manifeste concret prin exercitarea puterii de guvernământ⁸⁶.

⁸³ M. BROGI, „Strutture delle Chiese Orientali *sui iuris* secondo il CCEO”, în *Apollinaris* LXV, 1992, 1-2, 299-311, aici 299. În acest caz termenul *immediat supusă*, (*immediatamente soggetta*), nu are o conotație temporală ci se referă la absența vreunui mediator în raportul dintre respectiva dieceză și autoritatea supremă.

⁸⁴ Cf. *Nuntia* 28 (1989), 19.

⁸⁵ BROGI M., *Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium ... op. cit.*, 65.

⁸⁶ Puterea episcopală care rezidă în însăși sacramentul hirotonirii episcopale (*potestas ordinis*) este dublată în exercițiul acesteia de puterea de guvern (*potestas regimins*). Binomul *potestas ordinis / potestas regimins* nu poate fi separat atunci când avem în vedere capacitatea și

2.2.1. Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale (cfr. CCEO cann. 110 §1; 78 §2; 182 §3)

Bisericile patriarhale ocupă primul loc în ierarhia Bisericii *sui iuris*⁸⁷. Aceste Biserici au fost fondate „conform celei mai vechi tradiții a Bisericii, deja recunoscută de către primele Concilii Ecumenice” (can. 55), și au în fruntea lor un Patriarh⁸⁸. Calificat ca și *pater et caput*⁸⁹ el prezidează asupra tuturor Episcopilor din interiorul sau din afara limitelor teritoriale ale propriei Biserici (can. 58)

Decretul conciliar despre Bisericile Orientale Catolice subliniază că:

După o foarte veche tradiție a Bisericii, trebuie să se atribuie o cinste deosebită patriarhilor Bisericii Orientale, căci fiecare este în fruntea patriarhatului său părinte și cap. De aceea, Conciliul hotărăște ca drepturile și privilegiile lor să fie restabilite după tradițiile vechi ale fiecărei Biserici și după decretul conciliilor ecumenice.

Aceste drepturi și privilegii sunt acelea care erau în vigoare în vremea unirii dintre Orient și Occident, chiar dacă trebuie adaptate, într-o oarecare măsură, la condițiile actuale.

calitatea unui episcop (eparhial) de a emana legi fie pentru propria eparhie, fie chiar pentru întreaga Biserică *sui iuris*, atunci când neavând în mod efectiv *potestas regiminis* (cum este cazul tuturor episcopilor titulari care nu sunt eparhiali: auxiliari, coadiutori, emeriti etc.) poate deveni organ de publicare a legilor în mod colectiv prin faptul că fac parte din Sinodul Episcopilor respectivei Biserici. „... prezența unui Ierarh propriu care să-și exercite puterea de guvern în interiorul comunității încredințate lui, devine o condiție esențială în determinarea juridică a unei Biserici *sui iuris*, deoarece tocmai în exercitarea puterii de guvern se regăsește recunoașterea autonomiei. de fapt, această autonomie se extinde și dincolo de sfera de guvern. Incluzând întreaga viață eclezială, propria discip-lină și propriul patrimoniu. În acest fel autonomia își găsește o actualizare concretă în recunoașterea funcției normative, care diferențiază Bisericile *sui iuris*”; L. OKULIK, *Configurazione delle Chiese orientali senza gerarchia*, în IBIDEM (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 209-228, aici 221.

⁸⁷ Locul ocupat de canoanele care tratează tema în interiorul CCEO, respectiv can. 50-150, imediat după tema Autorității Supreme a Bisericii, demonstrează acest lucru.

⁸⁸ Titlul de „Patriarh” în Biserica Latină nu comportă aceeași *potestas* a unui patriarh oriental conform CCEO; conotația termenului este mult diferită, și are mai mult un caracter onorific.

⁸⁹ N. LODA, „La formula *sicut pater et caput* relativa al Patriarca nel canone 55 CCEO e le sue implicanze giuridiche”, în *Folia Canonica* 5 (2002), 107-124.

Patriarhii cu sinoadele lor constituie instanța superioară pentru toate problemele patriarhatului, inclusiv dreptul de a înființa noi eparhii și de a numi episcopi de ritul lor în limitele teritoriului patriarhal, rămânând intact dreptul inalienabil al Pontifului Roman de a interveni în fiecare caz⁹⁰.

În același timp decretul oferă și o definiție a celui care guvernează o astfel de Biserică:

Din cele mai vechi timpuri este în vigoare în Biserică instituția patriarhatului, recunoscută încă de primele concilii ecumenice.

Sub numele de patriarh oriental se înțelege un episcop care are jurisdicție asupra tuturor episcopilor, inclusiv a mitropoliților, asupra clerului și a poporului din propriul teritoriu sau rit, după normele dreptului, și rămânând neatins primatul pontifului roman.

Oriunde este stabilit un ierarh de un rit anume în afara teritoriului patriarhal, el rămâne atașat ierarhiei patriarhatului de același rit, după normele dreptului⁹¹.

În perspectiva acestui document, ulterior detaliat prin redactarea acelor canoane din CCEO care se referă la puterea și prerogativele Patriarhilor și ale Sinoadelor⁹² pe care le conduc, Patriarhul și Sinodului Episcopilor Bisericii pe care îl prezidează, reprezintă instanța superioară a respectivei Biserici, rămânând însă integru primatul Pontifului Roman.

⁹⁰ OE 9.

⁹¹ OE 7.

⁹² Tradiția autentică a Bisericilor Orientale subliniază îndeosebi caracterul sinodal și de coreponsabilitate a tuturor episcopilor Bisericii. Autoritatea patriarhului, este o autoritate primațială conform canoanelor conciliare din primul mileniu creștin; această autoritate se manifestă însă într-un context net sinodal și de comuniune cu ceilalți Episcopi, fără a aduce niciun fel de prejudiciu puterii pe care fiecare dintre episcopi o poate exercita în propria eparhie. „Astfel, distincția foarte clară dintre puterea fiecărui episcop în sânul propriei eparhii, și puterea Sinodului episcopilor Bisericii patriarhale, sinod convocat și prezidat de către patriarh, lucru care asigură legitimitate și canonicitate deciziilor, indică contextul și adevărata natură a puterii patriarhului care este *părinte și cap* al propriei Biserici patriarhale, putere exercitată *ad norma iuris*. SALACHAS D., „Église Catholique Orientales: leur autonomie dans la communion avec le Siège Apostolique de Rome”, în A AL-AHMAR. - A KHALIFÉ. - D. LE TOURNEAU (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995*, Kaslik - Liban, 1996, 93-119, 103.

Conținutul acestui principiu, atât de solemn enunțat de Conciliu a fost sintetizat în can. 110⁹³.

Canonul se referă la Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale din care fac parte toți Episcopi hirotoniți ai acelei Biserici, fie că își exercită ministerul în interiorul limitelor teritoriale ale Bisericii Patriarhale, fie în afara acestor limite, deci în diaspora (cann. 102 §1, 150 §1 și 146). Sinodul este prezidat de către Patriarh, cu unica excepție dată de cazul în care Sinodul electoral este convocat de către Administratorul Bisericii patriarhale pentru alegerea noului Patriarh (can. 65 §1, 70); are propriile statute redactate și aprobate de către același Sinod (can. 113); este unicul organ legislativ al acelei Biserici *sui iuris* (can. 110 §1) dar are și unele prerogative administrative particulare îndeosebi în ceea ce privește alegerea episcopilor sau a patriarhilor (can. 110 §§ 3-4); și nu în ultimul rând are competență în administrarea justiției (can. 110 §2, 1062 §§ 2 și 5)⁹⁴.

Fiecare dintre episcopi are în interiorul Sinodului aceleași drepturi și obligații, chiar dacă în ultimă instanță votul deliberativ al episcopilor care își exercită ministerul *extra fines*, deci în afara limitelor teritoriale al Bisericii patriarhale, poate fi limitat printr-o normă a dreptului particular (can. 102 §2). Excepția este dată de acele acte care au ca finalitate alegerea Patriarhului, a episcopilor sau a candidaților pentru alte oficii, cf. can. 149⁹⁵.

⁹³ Can. 110 - § 1. Este de competența exclusivă a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale să emită legi pentru toată Biserica patriarhală, care intră în vigoare conform can. 150, §§ 2 și 3.
§ 2. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale este tribunal, conform can. 1062.

§ 3. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale săvârșește alegerea Patriarhului, a Episcopilor și a candidaților la funcțiile amintite în can. 149.

§ 4. Actele administrative nu sunt de competența Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale, dacă pentru anumite acte Patriarhul nu a stabilit altfel sau dacă prin dreptul comun unele acte nu sunt rezervate aceluiași Sinod, rămânând neschimbate canoanele care cer consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale.

⁹⁴ P. PALATH, *The synod of Bishop Catholic Oriental Churches*, Rome, Mar Thoma Yogam, 1994.

⁹⁵ Această normă limitativă este modificată parțial comparativ cu legislația precedentă precizată de *Declaratio Congregației pentru Bisericile Orientale* publicată în AAS, 62 (1970) 179, care dădea episcopilor constituiți în afara teritoriului patriarhal posibilitatea votului deliberativ în toate ocaziile, electorale sau nu. Norma actuală se distanțează așadar de vechea disciplină, fiind motivată de cel puțin două aspecte practice: legile liturgice emenate de către Sinod au valoare oriunde, deci inclusiv în afara limitelor teritoriale ale Bisericii

Pentru ca o sesiune de lucru a Sinodului să fie validă este necesară realizarea cvorumului, cu condiția ca dreptul particular să nu solicite o prezență mai numeroasă decât cea impusă de norma comună (can. 107 §1). Sinodul stabilește modurile și timpii de promulgare a legilor, promulgare care cade exclusiv în competența Patriarhului (can. 112 §1); în timp ce procedura referitoare la aprobarea unei legi sau la luarea deciziilor este transferată spre dreptul particular (can. 107 §2).

Sinoadele patriarhale dispun de o competență deliberativă *generală*⁹⁶, iar legile emenate dacă sunt de natura liturgică intră în vigoare și se aplică oriunde (*ubique terrarum*), în timp ce cele cu caracter disciplinar se aplică doar în interiorul (*infra fines*) teritoriului Bisericii patriarhale⁹⁷, cu excepția cazului în care aceste legi au fost aprobate de către Scaunul Apostolic; episcopii din afara teritoriului Bisericii patriarhale sunt totuși invitați să asume și să aplice în propriile eparhii și aceste decizii cu caracter disciplinar (can. 150 § 2, 3)⁹⁸. Așadar, capacitatea legislativă generală a Sinoadelor de a emana legi pentru întreaga Biserică Patriarhală este limitată

Patriarhale (can. 150 §2); se evită pericolul, - de altfel real după cum arată conformația Sinodului Bisericii Ucrainene unde majoritatea episcopilor eparhiali sunt constituiți în afara limitelor teritoriale ale Bisericii -, ca aceștia să poată vota unele norme disciplinare care urmează să fie aplicată teritoriului canonic al Bisericii dar care pe ei să nu îi oblige.

⁹⁶ P. Szabó, *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 70, n. 4.

⁹⁷ În momentul promulgării Codului legislatorul suprem s-a exprimat clar referitor la autoritatea pe care Patriarhii o dețin. Canonistul Gefaell notează referitor la acest aspect că „asupra poziției juridice și a ambientului puterii care aparține Patriarhilor, Papa a vrut să ia o decizie care să fie mai întâi aprofundată în ceea ce privește chestiunile ridicate de comisie în fascicolul «Voturi referitoare la extinderea jurisdicției patriarhilor în afara teritoriilor Bisericilor Patriarhale» [cf. *Nuntia* 28 (1989) 6]. Referitor la acest argument, în discursul pontifical s-au afirmat două principii. [...] Al doilea se referă la faptul că sfera de putere a acestor Patriarhi este circumscripă teritorial (cf. nr. 12; vezi și *Nuntia* 28 (1989) 6), situația juridică tranzitorie a credincioșilor care trăiesc în afara teritoriului patriarhal trebuind să fie reglementată de norme speciale promulgate *ad tempus* (cf. ca. 78 §2)”. Cf. IOAN PAUL II, „Discorso al Sinodo dei vescovi nella presentazione del «Codice dei Canonici delle Chiese Orientali», 25 ottobre 1990, (con nota di P. Gefaell: La presentazione del codice orientale)”, în *Ius ecclesiae* 3/1/1989, 344-355, 349-350.

⁹⁸ K. BHARANIKULANGARA, *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, op. cit., 47-70, despre Bisericile patriarhale și materia ce o pot reglementa prin drept particular.

doar de intervenția Autorității Supreme a Bisericii⁹⁹, intervenție care în cazul dreptului particular se concretizează în trei posibile cazuri:

ius particulare ar putea prevedea o normă contrară lui *ius commune*, însă astfel de cazuri sunt rezervate în mod explicit Romanului Pontif, necesitând aprobare sa: cann. 78 §2; 182 §3; primul, referitor la puterea Patriarhului care poate fi exercitată în mod valid numai în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, cu excepția cazului în care rezultă altfel din natura lucrurilor ori din dreptul comun sau particular aprobat de Pontiful Roman. Al doilea, referitor la procedura de alegere a episcopilor¹⁰⁰.

Alături de aceste două cazuri – autoritatea Patriarhului exercitată în afara limitelor teritoriului proprii Biserici și dreptul Sinodului Episcopilor de a redacta și comunica Scaunului Apostolic lista candidaților episcopabili pentru primirea assensului, „nisi *ius particulare* a *Romano Pontefice approbatum* aliud fere”¹⁰¹ – care se referă în mod expres la posibilitatea intervenției directe a Romanului Pontif, un al treilea caz – referitor la canonul 880 §3 care enumeră, alături de duminici, alte cinci zile de precept

⁹⁹ Referitor la raportul care se instaurează între Patriarh și Romanul Pontif canonistul Salachas precizează următoarele: „În definirea Patriarhului, clauza decretului conciliar 'rămânând stabil primatul Romanului Pontif' a fost înlocuit cu formula 'conform normelor de drept aprobate de autoritatea supremă a Bisericii'. Această modificare este în mod particular semnificativă, deoarece accentul referitor la autoritatea patriarhală nu este pus pe conceptul juridic de *subordonare* (s.n.) față de autoritatea papală, ci față de normele de drept stabilite de autoritatea supremă a Bisericii, care conform doctrinei catolice sunt Conciliul ecumenic și Pontiful Roman. Conform can. 55 CCEO, instituția patriarhala, ca și structură de organizare administrativă, este o instituție de drept ecleziastic. Originea sa se situează în perioada când Biserica era nedespărțită. Astfel, autoritatea patriarhală care a fost acordată acestora de către autoritatea supremă a Bisericii, - autoritate care este deci de drept ecleziastic -, nu poate să fie asimilată celei a Romanului Pontif, care este primațială asupra Bisericii Universale, și care fiind acordată de către Cristos este, deci, de drept divin”; SALACHAS D., *Église Catholique Orientales: leur autonomie...* op. cit., 103.

¹⁰⁰ M. I. CRISTESCU, „L'autorità legislativa nelle varie Chiese *sui iuris* e l'intervento della Sede Apostolica sul loro *ius particulare*”, în *Iura Orientalia*, anno 6, vol. 6 (2010), Roma, 2010, 81-108, 91. În ceea ce privește particularități ale acestui proces: CRISTESCU M. I., „L'autorità legislativa nelle varie Chiese *sui iuris*... op. cit., 94-97; W. BLEIZIFFER, „Alegerea Episcopilor în Bisericile Patriarhale *sui iuris*”, în IBIDEM, *Ius Ecclesiae – Bono Spirituali Hominum. Interferențe canonice*, Galaxia Gutenberg, 2010, 233-249.

festiv comune tuturor Bisericii Orientale –, se referă la facultatea pe care o au aceste Biserici de a suprima unele dintre aceste sărbători, sau de a le transfera spre duminică „iure particulari a Sede Apostolica approbata”. Se înțelege, astfel, că toate aceste trei cazuri sunt rezervate Sfântului Scaun, dar că primele două sunt supuse intervenției directe a Romanului Pontif¹⁰².

Aceste particularități limitative ale autorității Patriarhului în afara teritoriului propriei Biserici patriarhale se aplică și Arhiepiscopului Major, deci și în ceea ce ne privește, adică și Bisericii Greco-Catolice din România¹⁰³.

De altfel, puterea executivă a patriarhului este personală și amplă, însă în ceea ce privește exercitarea acesteia i se recomandă (can. 82 § 3) să nu omită consultarea și ascultarea celor două sinoade care sunt esențiale pentru buna funcționare a Bisericii patriarhale, respectiv Sinodul Episcopilor (can. 102-113), și Sinodul permanent (can. 114-121), sau chiar a adunării patriarhale (can. 140-145.) În anumite cazuri această recomandare de consultare și sfătuire se concretizează într-o obligație clar prevăzută de către drept (can. 106 §1 1°, 120, 83 §2, 85, 90). În virtutea unui just raport între normele comune și cele particulare, raport care privește înainte de toate ierarhizarea normelor, se înțelege de ce în interiorul propriei eparhii, fiecare episcop eparhial este legislator (can. 191, 241) și că la nivelul Bisericii patriarhale Patriarhul nu se bucură de putere legislativă ci numai de putere executivă (can. 72, 78-101).

În ansamblul general al Codului demnitatea patriarhală este considerată ca fiind cea mai mare, iar Patriarhul în calitatea de *pater et caput* al întregii Biserici Patriarhale este considerat ierarh al locului care deține un

¹⁰¹ Clauza a fost introdusă în canon cu directă referință la facultatea pe care o avea, prin dreptul particular înainte de publicare CCEO, Patriarhul Maronit; acesta putea, în virtutea acestei facultăți, să prezinte candidații la episcopat: *Nuntia* 23 (1986), 10-13.

¹⁰² M. BROGI, *Prospettive pratiche* ...op. cit., 740-741.

¹⁰³ Referitor la limitele de jurisdicție ale Patriarhilor, deci implicit la imposibilitatea stabilirii unor norme de drept particular pentru teritoriile *extra fines*: O. CONDORELLI, „Giurisdizione universale delle Chiese *sui iuris*? Tra passato e presente”, în P. GEFAELL, (ed.), *Cristiani orientali e pastori latini*, Monografie giuridiche 42, Giuffrè Editore, Milano, 2012, 33-107; L. LORUSSO, „Estensione della potestà patriarcale e sinodale in diaspora: designazione dei Vescovi, erezione di circoscrizioni ecclesiastiche, clero uxurato”, în L. OKULIK (ed), *Nuove terre e nuove Chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia 2008, 101-124.

propriu aparat administrativ concretizat în existența curiei eparhiale (243-263), în paralel cu curia patriarhală ca organism de administrare a întregii Biserici (can. 114-125)¹⁰⁴.

2.2.2. Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore (cfr. CCEO can. 152)

A doua structură ecleziastică orientală cu putere legislativă și de emanare a dreptului particular, prezentată de către CCEO, este aceea a Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, structură pe care Codul comun o echivalează structurii patriarhale. În timp ce Biserica Arhiepiscopală Majoră este asemănătoare Bisericii Patriarhale prin structură și grad de autonomie, aceasta nu are însă numele de patriarhală¹⁰⁵.

Figura Arhiepiscopului Major este foarte asemănătoare cu cea a Patriarhului

chiar dacă trebuie subliniat faptul, și acest lucru spre avantajul celui dintâi, că acesta este un mitropolit (s.n.) cu putere asupra altor provincii ecleziastice pe lângă cea proprie, în timp ce patriarhul este un episcop eparhial (s.n.) cu jurisdicție asupra altor episcopi și eventual mitropoliți: diferența relevantă stă însă în actul alegerii lor¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Cf. M. BROGI, „Strutture delle Chiese Orientali *sui iuris* secondo il CCEO”, în *Apollinaris* LXV, 1992, 1-2, Roma, 299-311, aici 307-309; BROGI M., *Le Chiese sui iuris ... op. cit.*, 63-67; P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice dei Canonî delle Chiese Orientali*, în *Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001, 69-143; SALACHAS D., *Istituzioni di diritto canonico ... op. cit.*, 157-191; SALACHAS D., *Église Catholique Orientales: leur autonomie ... op. cit.*, 93-119. ABBAS J., „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, 221-222; É. SLEMAN, „De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» dans le Code des Canons des Églises Orientales”, în *L'année Canonique*, 41, 1999, 270-272.

¹⁰⁵ Cf. can. 152 care confirmă de fapt doctrina conciliară precizată de documentul OE 10: „Cele spuse despre patriarhi sunt valabile, după normele dreptului, pentru arhiepiscopii majori care se află în fruntea unei întregi Biserici particulare sau rit”, cu o notă care face largi trimiteri la disciplina canonică deopotrivă antică sau recentă, respectiv Cf. Synodum Ephesinam, can. 8; CLEMENT AL VII-LEA, *Decet Romanum Pontificem*, 23 febr. 1596; PIUS AL VII-LEA, Litt. Ap. *In universalis Ecclesiae*, 22 febr. 1807; Pius al XII-lea, *Cleri sanctitatis*, can. 324-339; Syn. Carthagenen., an. 419, can. 17.

¹⁰⁶ M. BROGI, *Le Chiese sui iuris ... op. cit.*, 64. Alegerea patriarhului, realizată în cadrul Sinodului episcopilor Bisericii Patriarhale este completă, motiv pentru care nou alesul patriarh poate fi imediat înscăunat, chiar dacă este obligat prin scrisoare scrisă de propria mână să

Arhiepiscopul Major prezidează deci Biserica Arhiepiscopală Majoră cu o autoritate și o putere executivă asemănătoare Patriarhului; diferit de alegerea Patriarhului, Arhiepiscopul Major trebuie să solicite și să primească confirmarea propriei alegeri din partea Romanului Pontif¹⁰⁷, și doar după îndeplinirea acestor formalități poate fi întronizat și intra în deplinătatea prerogativelor sale canonice¹⁰⁸.

Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore are aceeași structură, aceleași prerogative și competență exclusivă de emanare a legilor ca și Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale. Dreptul particular al unei Biserici Patriarhale sau Arhiepiscopale Majore poate intra în vigoare, în limitele teritoriale ale respectivei Biserici, când, conform normei can. 112 §1 acesta este publicat de Patriarh sau de Arhiepiscopul Major, și după ce a fost în prealabil comunicat, conform can. 113 §3 Romanului Pontif. Această comunicare a dreptului particular, are desigur scop informativ și nu poate avea niciun fel de incidență asupra promulgării și validității normei particulare, care nu are nevoie de aprobare. Dar, prin faptul că actele sinodale trebuie trimise Romanului Pontif "quam primum", este evident că acesta poate să-și exercite dreptul de a interveni în timp util dacă este necesar. Acest aspect evidențiază desigur gradul de dezvoltare juridică pe care diferitele structuri legislative ale respectivelor Biserici îl dețin, dar în același timp subliniază încă odată dreptul și obligația pe care acestea le au de a se conduce după propriile tradiții.

informeze Romanul Pontif despre alegere și să ceară acestuia „communione ecclesiastica” (cann. 76, 77). În schimb, alegerea Arhiepiscopului Major, realizată de asemenea în deplină libertate și autonomie de către Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, este lipsită de stabilitate, motiv pentru care este necesară solicitarea și primirea *confirmării* alegerii de la Romanul Pontif, pentru a putea ulterior proceda la proclamare și întronizare (can. 153).

¹⁰⁷ Motivul solicitării confirmării alegerii de către Arhiepiscopul Major este prezentată în *Nuntia* 19 (1984) 13, unde se afirmă că figura Arhiepiscopului Major poate fi considerată ca vicarială în comparație cu cea a Patriarhilor; P. V. (PINTO a cura di), *Commento al Codice... op. cit.*, 147.

¹⁰⁸ J. ABBAS, „CCEO e CIC a confronto... op. cit.”, 222-223; D. SALACHAS, *Église Catholique Orientales: leur autonomie ... op. cit.*, 114-115; SALACHAS D., *Istituzioni di diritto canonico... op cit.*, 191-196.

2.2.3. Consiliul Ierarhilor Bisericii Mitropolitane *sui iuris* (cfr. CCEO can. 167 §1)

Alături de Bisericile Patriarhale și Arhiepiscopale Majore, există și alte Biserici constituite într-o unică provincie ecleziastică¹⁰⁹: despre Bisericile Mitropolitane *sui iuris*¹¹⁰ Codul comun tratează în primul capitol al Titlului VI (can. 155-173)¹¹¹.

Biserica Mitropolitană *sui iuris* se cristalizează ierarhic în jurul Mitropolitului, care este asistat de „Consiliul Ierarhilor”, și care împreună formează unicul organ dotat cu putere legislativă pentru respectiva Biserică *sui iuris* (can. 167 §1)¹¹². Expresia *Consiliul Ierarhilor*, văzut ca organ legislativ pentru Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, deși se inspiră din documentul conciliar OE 23, este considerată inadecvată tocmai din cauza confuziei pe care o poate crea în comparație cu alți termeni asemănători: *consilium pastorale*, *consilium presbiterale*, *consilium a rebus oeconomicis*,

¹⁰⁹ Se pare totuși că termenul *provincia* nu ar corespunde deplin acestei realități, deoarece „trebuie evidențiat faptul că grupul de studiu (PCCICOR) a căzut de acord asupra faptului că aceste Biserici nu pot fi considerate «ecclesiasticae provinciae», deoarece acesta este un termen tehnic pentru a desemna Mitropoliile unei Biserici Patriarhale sau Arhiepiscopale Majore, și nu o «Ecclesia *sui iuris*» care depinde doar de «Suprema Ecclesiae universae auctoritas»; *Nuntia* 22 (1986) 115. Este clar că această precizare definește în termeni categorici autonomia relativă a acestor Biserici față de suprema autoritate a Bisericii: J. FARIS, „Metropolitan church and other Churches *sui iuris* (cc. 155-176)”, în G. NEDUNGATT (ed.), *A guide to the eastern code: a commentary on the code of canons of the eastern churches*, Rome, 2002, 207-226.

¹¹⁰ Este necesară, așadar, clara distincție dintre Bisericile Mitropolitane *sui iuris* și provinciile Mitropolitane ale unei Biserici Patriarhale sau Arhiepiscopale Majore, care sunt conduse de către un Mitropolit (can. 133-139) care are din punct de vedere ierarhic o strânsă legătură cu Patriarhul propriei Biserici *sui iuris*; J. MANGALATHIL, *The Metropolitans of Patriarchal or Major Archiepiscopal Churches: A Historical-Juridical Study of cc. 133-139 of the CCEO in Comparison with the Canons on Metropolitans of the CIC* (Excerpt, doct. dissert.), Pontificio Istituto Orientale, 1997.

¹¹¹ În ceea ce privește o etapă importantă în revizuirea canoanelor referitoare Bisericile Mitropolitane *sui iuris* vezi „La nuova revisione dello Schema canonum de costituzione hierarchica Ecclesiarum Orientalium” în *Nuntia* 22 (1986) 11-12, 114-122, 122-125.

¹¹² P. SZABÓ, „La questione della competenza legislativa del Consiglio dei Gerarchi (*Consilium Hierarcharum*), Annotazioni all'interpretazione dei cc CCEO 167 § 1, 169 e 157 § 1”, în *Apollinaris* 69 (1996), 485-515.

*consilium superioris instituti vitae, consecratae*¹¹³. În mod diferit de aceste consilii, *Consiliul Ierarhilor* este

un organ legislativ care participă la puterea mitropolitului și acționează împreună cu el. Ca atare *Consilium Hierarcharum* nu este compus din ierarhii despre care vorbește can. 984¹¹⁴. [...] Ca și organ legislativ, rămânând stabile canoanele în care se vorbește în mod expres despre puterea Consiliului ierarhilor de a emana legi și norme, acest consiliu poate să emane legi și în acele cazuri în care dreptul comun trimite la dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* (CCEO c. 167§1)”¹¹⁵.

Din Consiliul Ierarhilor fac parte toți Episcopii hirotoniți, însă prin normă comună doar Episcopii eparhiali și cei coadjutori au vot deliberativ, chiar dacă dreptul particular poate extinde această prerogativă și celorlalți Episcopi, titulari sau auxiliari (can. 164 §2).

Acest lucru înseamnă că în timp ce guvernarea Bisericii Patriarhale (Arhiepiscopale Majore) este încredințată în mod sinodal tuturor episcopilor respectivei Biserici, guvernarea unei Biserici Mitropolitane este încredințată doar episcopilor care sunt și ierarhi, adică acelor care au (în competență) guvernarea propriei eparhii.

În primul caz facultatea de a conduce își găsește fundamentul în sacramentul Hirotonirii, iar în ultimul caz se cere, pe lângă hirotonirea episcopală, și exercitarea facultății de guvern, facultatea care are ca și fundament jurisdicția¹¹⁶.

¹¹³ Cfr. J. FARIS, „Metropolitan Churches and other churches sui iuris”, în G. NEDUNGATT, ed., *A Guide to the Eastern Code: A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*, Rome 2002, 214 -215.

¹¹⁴ Can. 984 - § 1. (cf 134 § 1) Sunt Ierarhi, în afară de Pontiful Roman, în primul rând Patriarhul, Arhiepiscopul major, Mitropolitul care prezidează Biserica mitropolitană *sui iuris*, și Episcopul eparhial, precum și cei care îi înlocuiesc interimar la conducere, conform normei dreptului. § 2. Sunt Ierarhi ai locului, în afară de Pontiful Roman, Episcopul eparhial, Exarhul, Administratorul apostolic și, de asemenea, cei care, dacă lipsesc cei amintiți mai sus, îi înlocuiesc interimar la conducere, precum și Protosincelul și Sincelul; însă, Patriarhul, Arhiepiscopul major, Mitropolitul care prezidează Biserica mitropolitană *sui iuris*, precum și cei care îi înlocuiesc interimar la conducere, conform normei dreptului, sunt Ierarhii locului numai pentru eparhia pe care o conduc, rămânând neschimbat can. 101. § 3. Superiorii majori din institutele de viață consacrată, care sunt înzestrați cu puterea de conducere ordinară, sunt Ierarhi, de asemenea, însă nu ai locului.

¹¹⁵ M. I. CRISTESCU, *L'autorità legislativa nelle varie Chiese sui iuris...* op. cit., 99.

¹¹⁶ M. BROGI, *Strutture delle Chiese Orientali...* op. cit., 309.

Consiliul Ierarhilor se bucură de facultatea de a redacta propriile statute de funcționare care trebuie însă supuse atenției Scaunului Apostolic (can. 171)¹¹⁷. Pentru ca o sesiune de lucru a acestui Consiliu să fie canonică este necesară prezența majorității Episcopilor care trebuie să participe, dreptul particular al respectivei Biserici putând stipula o prezență mai mare; legile sunt aprobate cu vot al majorității absolute dintre cei prezenți care au drept de vot, însă trebuie comunicate Scaunului Apostolic; legile aprobate nu pot fi însă promulgate în mod valid înainte ca Mitropolitul să fi primit o notificare scrisă de la Scaunul Apostolic care să ateste primirea actelor Consiliului (cann. 166, 167 §2). O astfel de notificare, cu relativul răspuns scris de primire a documentelor, are un caracter juridic și poate fi considerată o adevărată și efectivă aprobare a actelor¹¹⁸.

În aceste condiții se înțelege că asemenea celorlalte structuri sinodale aparținătoare Bisericilor Patriarhale și Arhiepiscopale Majore¹¹⁹, și Consiliul Ierarhilor are putere legislativă putând promulga legi și norme pentru întreaga Biserică Mitropolitană și care au vigoare doar în interiorul

¹¹⁷ Aceste Biserici depind exclusiv de autoritatea Supremă a Bisericii, iar autonomia lor este destul de limitată.

Can. 155 § 1. Mitropolitul unui sediu determinat, numit de Pontiful Roman și ajutat conform normei dreptului de un Consiliu al Ierarhilor, prezidează Biserica mitropolitană *sui iuris*. § 2. Este de competența exclusivă a autorității supreme a Bisericii să înființeze Biserici mitropolitane *sui iuris*, să le mute, să le desființeze și să le circumscrie teritoriul în limite determinate.

Un semn distinctiv al autorității Mitropolitului care derivă din însăși numirea acestuia de către Romanul Pontif – în timp ce Patriarhul și Arhiepiscopul Major sunt aleși de către propriile Sinoade – este paliumul; acesta subliniază faptul că la originea puterii Mitropolitului stă tocmai autoritatea Romanul Pontif, și până la primirea acestuia Mitropolitul nu poate convoca Consiliul Ierarhilor și nici hirotonii episcopi, Cf. É. SLEMAN, „De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» ... *op cit.*, 273; G. ORIOLI, „La collazione del pallio”, în *Nuntia* 2 (1975-67), 88-96.

¹¹⁸ M. I. CRISTESCU, L'autorità legislativa nelle varie Chiese sui iuris ... *op. cit.*, 99.

¹¹⁹ În Bisericile Patriarhale și Arhiepiscopale Majore existența Curiei Patriarhale este prevăzută ca necesară prin însuși dreptul comun (cann. 114-125). În schimb, această structură administrativă nu este prevăzută pentru Bisericile Mitropolitane *sui iuris*: cu toate acestea există posibilitatea ca dreptul particular al Bisericii Mitropolitane să prevadă, dacă într-adevăr acest lucru rezultă convenabil, existența acesteia, Cf. SLEMAN É., „De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» ... *op cit.*, 273.

teritoriului acesteia. Promulgarea legilor se face de către Mitropolit aceasta având competență exclusivă în acest sens, bucurându-se – ca și în cazul Patriarhilor – de putere executivă la nivelul întregii Biserici *sui iuris*, competență ce poate fi exercitată autonom sau împreună cu propriul Consiliu al Ierarhilor (cann. 155, 159, 160, 167 §§ 3, 4)¹²⁰.

În Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, dreptul particular este, deci, emanat de Consiliul Ierarhilor și promulgat de către Mitropolit după ce a primit din partea Scaunului Apostolic o informare scrisă care să ateste primirea respectivelor documente.

Tot în sfera legislativă, canonul 159 care face trimitere la dreptul particular stabilește că „Mitropolitul, în Biserica mitropolitană *sui iuris* pe care o prezidează, pe lângă ceea ce îi este atribuit de dreptul comun sau de dreptul particular stabilit de Pontiful Roman, este competent:...” și sunt enumerate între n° 1-8 serie o de drepturi și obligații specifice Mitropolitului. Acestea ar putea constitui o listă suficientă pentru acoperirea acelor spații de acțiune ale Mitropolitului, însă la propunerea Consiliului Ierarhilor, Romanul Pontif, după evaluarea propunerilor poate să stabilească un *ius speciale stabile* sau *ad tempus*. „În concret, prin dreptul particular stabilit de Romanul Pontif la propunerea Consiliului Ierarhilor, Mitropolitul ar putea avea și alte competențe pe lângă cele enumerate de can. 159”¹²¹.

2.2.4. Episcopul celorlalte Biserici *sui iuris* (cfr. CCEO can. 176); intervenția Scaunului Apostolic

Din ultima categorie de autorități competente în publicarea dreptului particular fac parte acele Biserici constituite dintr-o singură circumscripție

¹²⁰ Cf. M. BROGI, *Le Chiese sui iuris ... op. cit.*, 667; M. BROGI, *Strutture delle Chiese Orientali... op. cit.*, 309-310; P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice... op. cit.*, 149-161; ABBAS J., *CCEO e CIC a confronto... op. cit.*, 222-223; D. SALACHAS, *Église Catholique Orientales: leur autonomie ... op. cit.*, 114-115; D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico... op. cit.*, 197-203; SLEMAN É., *De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» ... op. cit.*, 272-273. J. FARIS, *Metropolitan church... op. cit.*, 218-220. T. KUZHINAPURATH, «Metropolitan Church *sui iuris*: juridical Status and Power of Governance», în *Christian Orient* 21 (2000), 41-48.

¹²¹ Cfr. D. SALACHAS, *Sussidio e proposte... op. cit.*, partea I, 723, can. 159.

ecleziastică¹²². Această categorie de Biserici *sui iuris*, mai puțin dezvoltate structural comparativ cu celelalte tipuri de Biserici *sui iuris*, și care reiau într-un oarecare fel structura ierarhică a Bisericii Latine¹²³, sunt conduse după un drept particular stabilit de Romanul Pontif, sau în ultimă instanță aprobat de către acesta (can. 176)¹²⁴.

¹²² Aceste Biserici au făcut obiectul unui atent studiu din partea PCCICOR: mult diferite ierarhic de Bisericile Mitropolitane *sui iuris*, acestea își găsesc configurația în figura juridică a „Bisericii *sui iuris*... ale căror situații nu pot fi rezolvate decât printr-un «ius particulare» stabilit de suprema autoritate a Bisericii”, *Nuntia* 22 (1986), 12, 122-124.

¹²³ Cf. J. ABBAS, *CCEO e CIC a confronto... op. cit.*, 224. Referitor la afirmația susținută de canonistul Abbas pare interesant raportul care se instaurează între *dreptul particular stabilit pentru eparhiile orientale*, drept stabilit fie de Organele legislative colegiale ale respectivelor Biserici *sui iuris* (Sinod al episcopilor Bisericii Patriarhale sau Consiliul Ierarhilor), fie de către Sfântul Scaun sau propriul Ierarh cu acordul Sfântului Scaun, pe de o parte, și *dreptul particular stabilit pentru diecezele latine*, pe de altă parte. Acest raport vede puse în paralel mai multe instanțe legislative, care pot interfera cu necesare raportări canonice la nivel ierarhic și implicit în sfera de aplicabilitate și obligativitate a normelor stabilite de către aceste. În mod concret este vorba de posibilul raport care poate să existe între Episcopul Eparhial și Sinodul Episcopilor sau Consiliul Ierarhilor din care aceștia fac parte, sau/și dintre Ordinarul latin și Conferința episcopală din care acesta face parte. De asemenea, un alt raport ar putea să existe chiar și între Episcopii eparhiali membri ai Conferinței episcopale și Conferința episcopală însăși. Asupra acestei teme și H. ALWAN, *Rapporto fra il Codice dei Canonici per le Chiese Orientali e il Codice di Diritto Canonico per la Chiesa Latina*, ... *op. cit.*, 109-110; F. COCCOPALMERIO, „L'élaboration du droit particulier pour les Églises particulières dans le contexte de la loi universelle de l'Église”, în M. AOUN - J.- M. TUFFERY-ANDRIEU (sous la direction de), *Le „Ius particulare” dans le droit canonique actuel, Définitions, domaines d'application, enjeux*, Artège, 2011, 15-27; P. VALDRINI, „Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latin”, în *Ius ecclesiae*, IX, nr. 1, 1997, 3-17, 11-14; GEFAELL P., *Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico... op. cit.*, 108-109; SZABÓ P., *Autonomia disciplinare come carattere... op.cit.*, 69-71; BHARANIKULANGARA K., *Le ius particulare ... op. cit.*, 149-150. ŽUŽEK I., „Incidenza del CCEO nella storia ... op. cit., 310-312; E. BAURA, „La posizione del diritto particolare in seguito alla nuova codificazione”, în *Iustitia in caritate. Miscellanea di studi in onore di Velasio De Paolis*, a cura di J.J. CONN e L. SABBARESE, Città del Vaticano 2005, 161-177. D. SALACHAS, *Église Catholique Orientales: leur autonomie ... op. cit.*, 103 ss.

¹²⁴ Așa cum am subliniat mai sus, 2.3. *Autorități competente în redactarea și aprobarea dreptului particular*, intervenția Romanului Pontif și/sau a Scaunului Apostolic se manifestă prin aprobarea sau stabilirea dreptului particular nu doar față de aceste Biserici ci are ca obiect toate Bisericile *sui iuris*, indiferent de poziția lor ierarhică. (cann. 29, 30, 78 §2, 159, 174, 182 §3 880 §3, 1388).

Aceste Biserici *sui iuris*, după cum subliniază canonistul Ivan Žužek:

sunt încredințate unui ierarh care le prezidează conform normei dreptului comun sau a dreptului particular stabilit de Romanul Pontif (can 174) și depind în mod imediat (*immediatamente* s.n.) de Scaunul Apostolic, care delegă un ierarh ce exercită asupra lor unele drepturi mitropolitane. În ceea ce privește chestiunile pe care dreptul comun le trimite la dreptul particular al Bisericii *sui iuris*, sau la o altă autoritate administrativă superioară a aceleiași Biserici, autoritatea competentă este ierarhul care prezidează această Biserică după norma dreptului, cu consensul Scaunului Apostolic (can. 176). Astfel, dacă Biserica *sui iuris* nu este altceva decât o eparhie, episcopul eparhial poate emana legi eparhiale pe care succesorul său le poate chiar abroga. Dacă în schimb ar vrea să stabilească o lege care să devină *ius particulare* nu doar eparhial ci pentru întreaga Biserică *sui iuris*, trebuie să obțină pentru această lege consensul Scaunului Apostolic. O astfel de lege nu poate fi schimbată sau abrogată de succesorul său decât urmărind aceiași procedură¹²⁵.

Episcopul eparhial este înzestrat, în virtutea funcției sale de Ierarh, – funcție care trebuie exercitată personal în numele lui Cristos –, cu putere ordinară, proprie și imediată, care se exercită la nivel legislativ, executiv și judiciar (can 178, 191). Autoritatea legislativă a acestuia, fie că el se identifică cu capul unei Biserici *sui iuris*, fie că face parte dintr-o Biserică *sui iuris* înzestrată cu un organ legislativ concretizat în Sinodul Episcopilor sau Consiliul Ierarhilor, este în cele din urmă circumscrisă în anumite limite, pentru binele Bisericii dar și al credincioșilor (can. 178)¹²⁶. Astfel, este evidentă justificarea intervenției Romanului Pontif care își exercită autoritatea față de un Ierarh a cărui competență este considerată *inferioară*; dacă în cazul Bisericilor Patriarhale, Arhiepiscopale Majore și Mitropolitane *sui iuris*, dreptul particular este rodul unor eforturi conjugate și colegiale ale Episcopilor membri ai Sinodului sau ai Consiliului Ierarhilor, în cazul celorlalte Biserici *sui iuris*, care nu corespund acestei structuri ierarhice,

¹²⁵ ŽUŽEK I., Un codice per «Varietas Ecclesiarum»..., op cit., 263.

¹²⁶ Codificarea orientală a subliniat în mod repetat caracterul divin al autorității episcopale așa cum este ea precizată în textele conciliare LG 27 și CD 8a, încercând să aplice și mediului catolic oriental deja amintitul principiu de subsidiaritate: *Nuntia* 3 (1967), 6, nr. 3; *Nuntia* 9 (1979), 5-6; *Nuntia* 19 (1984), 15; *Nuntia* 26 (1988), 107-108. P. SZABÓ, *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 70-71.

dreptul particular trebuie să fie rod al implicării unui singur ierarh, care poate să nu fie neapărat Episcop (can. 174)¹²⁷.

Ierarhul este deci unicul legislator pentru dreptul particular al circumscripției ecleziastice, dar atunci când dreptul comun face referință și trimite la «*ius particulare ecclesiae sui iuris*» el trebuie să aplice dreptul pontifical, iar dacă ar exista *lacuna legis*, trebuie să ceară Romanului Pontif să prevadă la publicarea lui¹²⁸.

La fel ca și în cazul celorlalte Biserici *sui iuris*, și Ierarhul acestei Biserici se bucură de putere executivă, însă pentru actele ce depășesc propria competență (superior auctoritas administrativa), are nevoie de consensul Scaunului Apostolic (can. 176)¹²⁹. Distincția dintre intervenția personală a Romanului Pontif și cea a Dicasterului competent nu trebuie însă exagerată, deoarece particularitatea acestor Biserici, și implicit modalitatea lor de a se raporta direct la Autoritatea supremă, creează o realitate mult diferită comparativ cu celelalte Biserici *sui iuris* din punctul de vedere al conceptului de autonomie; atâta timp cât

au o *autonomie aproape inexistentă* (s. n.), [...] dependența lor este imediată nu doar față de Suveranul Pontif, ci și față de Scaunul Apostolic (can. 175.) Ierarhul acestor Biserici este un *delegatus*, care nu acționează decât în numele Scaunului Apostolic, și nu în cel propriu¹³⁰.

Din analiza diferitelor intervenții ale Romanului Pontif în ceea ce privește aprobarea dreptului particular, rezultă trei tipuri de aprobare a acestui drept pentru acele Biserici *sui iuris* în care lipsește un organ legislativ propriu:

¹²⁷ M. I. CRISTESCU, L'autorità legislativa nelle varie Chiese sui iuris ... op. cit., 101.

¹²⁸ M. BROGI, Strutture delle Chiese Orientali... op. cit., 310; Vezi și M. BROGI, Le Chiese 'sui iuris'... op. cit., 67.

¹²⁹ Can. 176 - Dacă dreptul comun trimite ceva (*aliquid* s.n.) la dreptul particular sau la autoritatea administrativă superioară a Bisericii *sui iuris*, autoritatea competentă în aceste Biserici este Ierarhul care o prezidează conform normei dreptului, cu consimțământul Scaunului Apostolic, exceptând cazul în care este stabilit în mod expres altfel.

¹³⁰ É. SLEMAN, De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» ... op. cit., 273-274; acesta evidențiază faptul că *autonomia aproape inexistentă* a acestor Biserici este clar exprimată și de expresia *aliquid* folosită de can. 176; referitoare la dreptul particular această expresie indică probabilitatea ca respectivul drept nici măcar să nu existe.

a) aprobarea din partea Scaunului Apostolic, în speță de către Congregația pentru Bisericile Orientale¹³¹, dacă dreptul comun face referire explicită la dreptul particular care trebuie elaborat de fiecare Biserică *sui iuris* în parte;

b) aprobarea de către Romanul Pontif *modo semplice* dacă acest lucru este prevăzut expres de către norma comună, și

c) aprobarea din partea Romanului Pontif în *mod specific*, pentru acele norme care sunt contrare normelor dreptului comun, sau când acestea nu sunt prevăzute în mod expres de către CCEO.

În acest ultim caz aprobarea trebuie făcută de către Papa însuși, el fiind supremul legislator, în timp ce pentru al doilea caz aprobarea poate fi făcută în numele Papei de către Congregația pentru Bisericile Orientale sau de un alt Dicaster competent¹³².

Rezultă clar faptul că în cadrul diferitelor intervenții ale Scaunului Apostolic în spațiul dreptului particular al acestor tipuri de Biserici, expresia de tipul *salvo iure particulari Ecclesiae sui iuris a Sede Apostolica approbato*, și cele similare acesteia, trebuie înțeleasă din perspectiva autorității de care se bucură Romanul Pontif: distincția dintre intervenția personală a Papei și cea a vreunui dicaster competent în materie

¹³¹ M. BROGI, „La Congregazione per le Chiese Orientali e le due Commissioni Codificatrici rispettivamente del Codex Iuris Canonici Orientalis e del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO)”, în *Iura Orientalia* VI (2010), Roma, 48-70. Competent pentru interpretarea CCEO este însă și Consiliul Pontifical pentru Interpretarea Textelor Legislative: GIOVANNI PAOLO II, Sommo Pontefice, *Costituzione Apostolica Pastor Bonus sulla Curia Romana*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1998; *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988), 841-912; EV 11/1988-1989, 788-1070; Articolul 154-158 al Constituției *Pastor Bonus* trasează competențele Consiliului. Funcția Consiliului constă în principal în interpretarea legilor Bisericii. Ca parte a sarcinii de interpretare este competent, în primul rând să propună interpretarea autentică, ulterior confirmată de autoritatea pontificală, a legilor universale ale Bisericii (cf. Art. 155), adică a tuturor legilor care privesc Biserica Latină, precum și legile comune pentru toate Bisericile Orientale Catolice. Alături de alte activități delegate prin mandat de către Sfântul Părinte, Consiliul decide dacă legile particulare și decretele generale, emenate de legislatorii inferioari supremei Autorități, sunt conforme cu legile universale ale Bisericii. Vezi infra nota 19; 3. 1. 2. Principiul legalității și al respectării ierarhiei normelor.

¹³² D. SALACHAS, *Sussidio e proposte... op. cit.*, partea I, 687.

nu trebuie exagerată, deoarece prin *Scaun Apostolic* se subînțelege în primul rând, conform canonului 48, tocmai romanul pontif, și deoarece o oarecare materie nu pare în mod exclusiv rezervată personal Papei (*in persona*), aprobarea unei legi particulare care să producă o schimbare în materie, constituie cu siguranță o decizie *maioris momenti*; de aceea, aceasta, chiar dacă este examinată de către Dicasterul competent, adică de *Congregația pentru Bisericele Orientale, este supusă Romani pontificis approbationi*, conform art. 18 din Constituția Apostolică *Pastor Bonus*¹³³.

Luând în considerare cele patru categorii de Biserici *sui iuris* care se diferențiază fundamental din punct de vedere ierarhic constatăm, absența elementului de egalitate dintre acestea: însuși termenul *sui iuris* și valența pe care acesta o poartă în sine pare să nu se aplice în mod egal tuturor acestor Biserici, prezentând astfel o largă paletă de aplicări, care corespund în mai mare sau mai mică măsură termenului¹³⁴, considerat de către unii canoniști ca fiind chiar un posibil eșec¹³⁵.

Conducătorul ecleziastic al acestor Biserici se bucură de o putere executivă pe care o exercită fie singur fie împreună cu propriul colegiu episcopal constituit în Sinod sau Consiliul Ierarhilor; puterea legislativă însă o poate exercita numai colegial, întotdeauna împreună cu ceilalți episcopi constituiți în structurile canonice corespunzătoare gradului ierarhic al respectivei Biserici. Episcopul izolat se raportează în schimb la Romanul Pontif.

Pentru a aplica principiul autonomiei recunoscute canonic prin norma Codului aceste Biserici *sui iuris* trebuie să se folosească de propriile instrumente pentru a putea proceda la redactarea acelei părți din dreptul particular pe care norma canonică le-o permite. Intervenția acestor organe legislative nu este însă posibilă în cazul în care dreptul particular derogă sau abrogă dreptul comun. Aceste derogări nu pot avea efect juridic decât după aprobarea specifică a acestora de către Romanul Pontif sau de Scaunul

¹³³ M. BROGI, *Prospettive pratiche* ... op cit., 741.

¹³⁴ Un interesant studiu asupra acestor realități L. OKULIK, „Configurazione canonica delle chiese orientali senza gerarchia”, în IDEM (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 209-228.

¹³⁵ É. SLEMAN, *De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris»* ... op cit., 274.

Apostolic. În acest caz este necesară distincția pe care diferitele procedee juridice o prezintă: aprobarea de către Romanul Pontif însuși, așa cum este specificat în can. 182 §3, este clar diferită de aprobarea pe care o acordă Scaunul Apostolic, cf. can. 1388 unde acest lucru este în mod expres precizat. În altă ordine de idei norma dreptului comun prevede și cazul celui drept particular stabilit de Scaunul Apostolic, și precizat în cann. 29 §1, 30.

În concluzie, evidențiem încă o dată faptul că Bisericele Orientale *sui iuris* sunt conduse de ierarhi și instituții juridice înzestrate *ad norma iuris* cu o putere conferită de către Suprema Autoritate a Bisericii ca semn vizibil de participare la aceeași autoritate. Această *varietas ecclesiarum* are o caracteristică principală „care constă tocmai *in unam conspirans*, adică în unica credință și în unica instituire divină a Bisericii Universale”¹³⁶.

Realitatea referitoare la diferitele autorități legislative care activează la nivelul Bisericilor *sui iuris* este vastă și complexă, și necesită ulterioare aprofundări în vederea redactării și publicării dreptului particular al fiecăreia dintre aceste Biserici. Ținând cont de specificitatea fiecărei Biserici *sui iuris*, ele trebuie să comunice Scaunului Apostolic propriul drept particular, solicitând în anumite cazuri aprobarea acestuia sau chiar cerând stabilirea unui *ius speciale* în sintonie cu propriile condiții și situații particulare. Sfera de competență și de autonomie a organelor legislative specifice acestor Biserici, precum și analiza limitelor de *conformitate* sau *conflictualitate* față de dreptul comun, solicită ulterioare aprofundări tocmai din cauza faptului că în anumite cazuri legislatorului inferior îi lipsesc acele indicații mai elaborate și mai concrete în ceea ce privește spațiul său de acțiune¹³⁷.

Se poate susține deci ideea conform căreia pentru o cât mai bună administrare a aspectelor juridice în diferitele Biserici *sui iuris*, este necesar ca fiecare dintre organele abilitate să emane norme proprii care să evite un recurs la acele interpretări deseori forțate cauzate de *lacuna legis*. În acest fel, existența dreptului particular, bine sistematizat, publicat, cu o relativ ușoară posibilitate de a fi consultat, nu va oferi doar posibilitatea aplicării

¹³⁶ I. ŽUŽEK, Incidenza del CCEO.... op. cit., 312.

¹³⁷ P. Szabó, *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 72-73.

normelor particulare care evidențiază specificitatea tradiției și a propriului patrimoniu al respectivei Biserici, ci va da și un răspuns favorabil invitației legislatorului suprem care a dorit redactarea dreptului particular cât mai curând posibil.

Trebuie recunoscut însă faptul că o astfel de întreprindere este dificilă și complexă, dat fiind faptul că în Bisericele Orientale Catolice nu există coduri de drept particular sau culegeri sistematice de drept¹³⁸; acestea, ca și în cazul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică¹³⁹, se regăsesc dispersate în diferitele norme publicate de Concilii, Sinoade sau alte norme particulare.

Pentru o posibilă consultare a normelor de drept particular ar fi de dorit ca fiecare dintre aceste Biserici să constituie o comisie specială de lucru care să se ocupe de întregul proces de codificare a dreptului particular: culegerea izvoarelor și pregătirea propriei codificări; organizarea unei arhive care să conțină toate aceste izvoare și informațiile istorice referitoare la geneza noilor texte; clasificarea diferitelor propuneri pentru actualizarea noilor texte legislative dar și modificările aduse acestora; organizarea informațiilor necesare pentru interpretarea acestor texte.

¹³⁸ SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale*, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932.

¹³⁹ V. CHIRVARIU, *Instituțiuni de drept bisericesc*, op. cit., 211-219. BĂLAN I., SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE. *Codificazione Canonica Orientale*, Fonti, Fascicolo X, *Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.

Capitolul III

Criterii de redactare a dreptului particular

3.1. Perspective redacționale și principii ale activității normative privind dreptul particular

În recente codificări canonice, atât cea latină cât și cea orientală, au fost elaborate unele principii pentru redactarea lor¹. Aceste principii ofereau codificatorilor principalele criterii juridice pentru transpunerea învățăturilor Conciliului Vatican II sub formă de normă canonică. Chiar dacă principiile de redactare a normei comune se regăsesc deja conținute în canoanele CCEO, este oportună elaborarea unor principii care să inspire și să coordoneze elaborarea dreptului particular al fiecăreia dintre Bisericiile *sui iuris*².

Reflecțiile pe marginea conținutului științei canonice subliniază necesitatea considerării principiilor și a importanței acestora în ambientul redacțional al normei canonice dar și în cel aplicativ. Activitatea normativă a diferitelor organisme legislative ale Bisericilor *sui iuris* în sfera de redactare a dreptului particular nu poate fi realizată fără a se ține cont de dialectica internă a raportului *ius commune/ius particulare*, precum și de interpretarea și aplicarea clauzei prevăzută în can. 985 §2: «*a legislatore inferiore lex iuri superiori contraria valide ferri non potest*».

¹ Pentru un studiu aprofundat al principiilor de redactare a CIC, deja amintita operă CANOSA J., *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico: la ricerca giuridica del Concilio Vaticano II*, Giuffré Editore, Milano, 2000. Pentru CCEO principiile se regăsesc în *Nuntia* 3 (1976), 3-9; și S. KOKKARAVAIL, *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, *Kanonika* 15, PIO, Roma 2009.

² G. NEDUNGATT, *The spirit of Eastern Code*, Dharmaram Publication, Rome-Bangalore 1993, 213.

Această clauză, cu necesara ei aplicabilitate în cazul redactării dreptului particular, are ca scop evitarea posibilelor, dar nedoritelor conflicte de lege. În limitele acestui just raport dintre *ius communelius particulare* trebuie bine înțeles și principiul de subsidiaritate, ca principiu determinant pentru redactarea CCEO: în mod evident acest principiu trebuie aplicat și în cazul operei de redactare a dreptului particular. În virtutea acestui principiu cade în sarcina *dreptului comun* tutelarea *dreptului particular*, iar în a *dreptului particular* tutelarea *dreptului mai particular*.

Asemenea puterii judecătorești și executive, și puterea legislativă trebuie să fie exercitată *ad norma iuris*. Comparativ cu celelalte două puteri, puterea legislativă are însă o aplicare mai restrictivă. Dacă puterile executivă și judecătorească pot fi delegate de către episcop, nu același lucru se poate spune despre puterea legislativă care este întotdeauna exercitată *ipse per se*³. Interdicția de a delega este legată de legalitatea actului punerii în execuție a legii. Cauza pentru care puterea legislativă nu poate fi delegată de către legislatorii inferiori care se află sub autoritatea supremă a Bisericii

nu este teologică – de fapt dreptul comun poate stabili în mod divers (cf. can. 985 §2) – ci mai degrabă legată de prudență, deoarece necesitatea activității legislative nu este atât de frecventă și nici atât de urgentă cum este aceea a activității administrative⁴.

Codificarea celor două corpuri de norme comune⁵, dar și experiența avută de către acele Biserici *sui iuris* care deja au elaborat în bună parte materia dreptului particular⁶, sugerează necesitatea elaborării unor principii și

³ Cf. can. 192 §2.

⁴ P. GEFAELL, *Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico...* op. cit., 96.

⁵ J. FARIS, „La storia della Codificazione Orientale”, în AA. VV., *Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale* (Studi giuridici, n. 34), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, 255-268, aici 263-264.

⁶ Bisericile care au publicat până la mijlocul anului 2015 un corp de norme sub forma unui Cod Particular sunt următoarele: Siro-malabareză (SYNODAL NEWS BULLETIN OF THE SYRO-MALABAR MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *Particular Laws of the Syro-Malabar Church*, vol. 11, no. 1, May 2003, Kochi, 2003), Siro-Malankareză (THE SYRO-MALANKARA CATHOLIC MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *The Code of Particular Canons of the Syro-Malankara Catholic Major*, Trivandrum, Kerala, 2012), Italo-albaneză (*Il Sinodo Intereparchiale delle Eparchie di Lungro di*

criterii în efortul de redactare a dreptului particular. Raportul de complementaritate și reciprocă îmbogățire a dreptului particular din dreptul comun și invers, se naște din faptul că orice lege are în mod necesar și obligatoriu o dublă valență: dimensiunea abstractă și dimensiunea generalității, iar această caracteristică este cu atât mai evidentă cu cât legea este mai comună. Alături de publicarea unor legi pe care autoritatea supremă a Bisericii le promulgă pentru întreaga Biserică Catolică, există și legile particulare, care pentru a fi coerente cu întreg țesutul legislativ și canonic al Bisericii universale necesită existența unor principii în redactarea dreptului particular⁷.

Aceste principii ar trebui să stabilească în linii mari cine sunt cei care participă la opera de culegere a izvoarelor și de redactare a normelor de drept particular, care sunt sarcinile acestora, fazele de elaborare, scopurile și prioritățile, și nu în ultimul rând să stabilească și să clarifice chestiunile mai importante și mai urgente atât de ordin teoretic, cât și practic.

Deoarece dreptul particular este subordonat celui comun este evident că orice principiu stabilit pentru redactarea normei particulare trebuie să urmărească cu fidelitate principiile după care a fost redactat și revizuit CCEO, sau în mare măsură să nu se disocieze substanțial de la acestea; desigur aceste posibile criterii de producție normativă trebuie să se adapteze la realitatea socio-culturală concretă a fiecărei Biserici *sui iuris*⁸.

Propunerile pe care încerc să le prezint în continuare se pot constitui, după o justă evaluare a acestora de către autoritatea legislativă competentă, în linii directive pentru redactarea dreptului particular. Subliniez faptul că aceste propuneri nu trebuie considerate exhaustive atâta timp cât spațiul de dezvoltare al dreptului particular este foarte amplu și în același timp

Piana degli Albanesi e Monastero di Grottaferata: Communion e annuncio dell'Evangelo. Orientamenti Pastoral e norme canoniche, Castrovilari, 2010), și Ucraineană (LUNIWI P., unofficial english translation by, *The particular law of the ukrainian greek catholic church according to the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk, ad experimentum for three years april 7, 2015*; format electronic la <http://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/04/Particular-Law-of-the-UGCC.pdf>).

În rest, celelalte Biserici *sui iuris* au publicat doar norme parțiale.

⁷ G. GHIRLANDA, „Diritto universale e diritto particolare: un rapporto di complementarità”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 15 (2002), 11-20, 12.

⁸ E. EID, *Conformation du Code des Canons des Église Orientales...* op. cit., 85-86.

dinamic, suferind modificări care să corespundă în mai mare măsură particularității cazurilor pe care încearcă să le rezolve; alături de aceste posibile criterii de producție normativă a dreptului particular, autoritatea legislativă poate solicita identificarea și sintetizarea altor principii; de aceea canoniștii sunt invitați să își prezinte propriile propuneri care în armonie cu principiile deja acceptate și prestabilite pot contribui la o mai ușoară abordare a operei de codificare particulară.

Această consultare, pe lângă faptul că reconfirmă caracterul colegial al codificării, ar servi în special pentru realizarea a două scopuri. În primul rând ar ajuta la identificarea acelor teme care ar avea nevoie de o normă *præter legem*. Pe de altă parte, ar fi și un instrument dintre cele mai bune pentru identificarea acelor puncte „inovative” ale lui *ius commune*, față de care există un anumit refuz (sau de-a dreptul rezistență), astfel încât să necesite o abordare foarte atentă și ponderată în activitatea legislativă *sui iuris*⁹.

3.1.1. Principiul coerenței obiectului legii

Principiul coerenței obiectului legii este clar precizat și de

Can. 6 – (cf 6) Prin intrarea în vigoare a Codului:

1° sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului, sau care privesc o materie ce este reglementată integral în Cod;

2° sunt revocate toate obiceiurile respinse de canoanele Codului sau contrare acestuia, însă nu cele centenare sau imemorabile.

Autoritatea supremă a Romanului Pontif ca legislator, comparativ cu autoritatea legislatorilor inferiori este clarificată în can. 1491:

Can. 1491 – § 1. (cf 12 § 1) Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii îi obligă pe toți cei pentru care au fost date, în orice loc s-ar afla, exceptând cazul în care au fost date pentru un teritoriu determinat; celelalte legi au putere numai pe teritoriul în care autoritatea care a promulgat legile își exercită puterea de conducere, exceptând cazul în care este prevăzut altfel de drept sau rezultă altfel din natura lucrurilor.

⁹ P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici ... op. cit.*, 284-285.

§ 2. (12 § 3) Legilor emise pentru un teritoriu determinat le sunt supuși cei pentru care au fost date și care au în același loc domiciliul sau cvasidomiciliul și totodată locuiesc acolo, rămânând neschimbat § 3, n. 1.

§ 3. (13, § 2) Străinii:

1° nu sunt obligați de legile dreptului particular ale teritoriului lor atâta timp cât lipsesc din el, exceptând cazul în care ori trecerea lor produce daune în teritoriul propriu, ori în care legile sunt personale;

2° nu sunt obligați nici de legile dreptului particular ale teritoriului în care se găsesc, cu excepția celor care contribuie la ordinea publică sau care determină formalitățile actelor, sau a celor care privesc lucruri imobile situate în teritoriu;

3° sunt obligați însă de legile dreptului comun și de legile dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*, chiar dacă, în ceea ce privește legile aceluiași drept particular, nu sunt în vigoare în teritoriul lor, nu însă dacă nu obligă în teritoriul în care se găsesc.

§ 4. (= 13 § 3) Nomazii sunt obligați de toate legile care sunt în vigoare în locul în care se găsesc.

De asemenea can. 1492, în vederea păstrării și conservării nealterate a bogăției patrimoniale liturgice a Bisericilor Orientale, limitează oarecum aplicabilitatea legii care nu precizează clar și expres subiectul pasiv al acesteia, atunci când conținutul acesteia este contrar riturilor orientale¹⁰:

Can. 1492 – Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii, în care nu este indicat în mod expres subiectul pasiv, îi privesc pe credincioșii creștini ai Bisericilor orientale doar ori de câte ori este vorba de probleme de credință sau de morală, sau de declararea legii divine, sau se dă dispoziție explicită în aceste legi aceluiași credincioși creștini, sau dacă este vorba de ceva favorabil care nu conține nimic contrar riturilor orientale.

Aceste câteva canoane, fără a exclude însă întreg ansamblul Titlului XXIX, *Despre lege, despre obiceiuri și despre actele administrative (1488-1509)*, ne oferă posibilitatea înțelegerii raportului dintre norme, precum și coerența aplicativă a acestora atunci când – ținând cont de complexitatea ambien-
tului aplicativ al legii, autoritatea competentă în publicare, materia sau

¹⁰ Asupra acestei tematici vezi *Nuntia* 18 (1984), 75-76.

subiectul legii –, se dorește publicarea unei norme care să fie coerentă cu ansamblul legislativ general și care să evite conflictul de lege. Este clară în acest caz necesitatea acordării unei mari atenții din partea autorului legii tocmai pentru a evidenția fără echivoc ierarhia normelor și a pune clar în lumină diferitele tipuri de autorități, dar și limitele lor legislative:

Can. 1502 - § 1. (= 20 § 1) Legea ulterioară o abrogă pe cea anterioară sau derogă de la aceasta, dacă o spune în mod expres, sau dacă acesteia îi este direct contrară, sau dacă reglementează integral întreaga materie a legii anterioare.

§ 2. O lege de drept comun însă, exceptând cazul în care este prevăzut expres altfel în aceeași lege, nu derogă de la o lege de drept particular, nici legea de drept particular, emisă pentru o oarecare Biserică.

Trebuie amintit și criteriul ermeneutic existent în interiorul normei canonice, care se inspiră și se referă în principal la acea realitate primordială care este dreptul divin¹¹. În ciuda oricărui progres al legii canonice, sau chiar a flexibilității acesteia în raport cu necesitatea acoperirii unei realități juridice conform principiului justiției, dreptul divin, care *formează* și *informează* dreptul canonic, are un caracter imutabil, ocupând întotdeauna și mereu locul primordial într-o posibilă ierarhizare a normelor¹². Canonistul, ca interpret al normei – la al cărei proces de redactare probabil că a contribuit – trebuie să țină cont de conformitatea legii ecleziastice în raport cu cea divină, cu scopul de a se „orienta” în respectul acesteia și de a evita erori¹³. Dreptul divin se regăsește în dimensiune eclezială și reprezintă o

¹¹ S. BERLINGO, „La tipicità dell'ordinamento canonico”, în *Ius ecclesiae* 1/1, 1989, 95-155, îndeosebi 124-136.

¹² O formă clară de evidențiere a raportului care există între dreptul divin și dreptul ecleziastic se găsește formulată în can. 780 §1 relativ la aplicare dreptului matrimonial: Can. 780 - § 1. (1059) Căsătoria catolicilor, chiar dacă numai una din părți e catolică, este reglementată nu numai *de dreptul divin* ci și de cel canonic, rămânând neschimbată competența autorității civile în ceea ce privește efectele pur civile ale căsătoriei.

Iar în ceea ce privește obiceiul ca posibilă normă de drept can. 1506 § 2 stabilește că: De la dreptul divin niciun obicei nu poate deroga, în niciun fel.

¹³ Asupra unei interpretări eronate a dreptului divin, interpretarea care nu ține cont de obiectivitatea normei GHERRO S. subliniază: „Necesitatea de a interpreta și de a duce la aplicare norma dreptului ecleziastic în armonie cu normele dreptului divin, derivă, în realitate, din însăși logica sistemului, și tocmai de aceea nu cere, pentru sine, nicio

normă în vigoare *in via di principio* fără necesitatea canonizării sau formalizării sale; chiar și atunci când el nu este cu claritate sau pe deplin recunoscut prezența lui în Biserică se realizează sub forma „profeției pentru a solicita conștiința adormită și pentru a-i restitui eficacitatea necesară. Se observă deci cu claritate că norma divină, întrupează oricum o paradigmă obligatorie pentru legislatorul uman, oricare ar fi el”¹⁴.

3.1.2. Principiul legalității și al respectării ierarhiei normelor

Caracterul central al normei necesită adoptarea unor criterii de garanție care rezultă din însăși practica milenară a Bisericii. În efortul de redactare a dreptului particular o atenție deosebită trebuie acordată reflecției și compromisului tocmai pentru ca această normă particulară să nu fie în contradicție sau în conflict cu norma dreptului. Legislatorului inferior, indiferent de calitatea acestuia, îi rămâne suficient spațiu la dispoziție pentru a redacta o normă de drept particular care să fie în deplină coerență cu celelalte norme canonice: elasticitatea și flexibilitatea normei particulare trebuie să țină cont de raționalitatea legii, de utilitatea și de unanimitatea morală (buna-credință)¹⁵.

Orice efort de producție normativă care vizează redactarea dreptului particular trebuie să respecte în primul rând două principii de bază: cel al legalității legiferării și cel al ierarhiei normative¹⁶.

intervenție de reglementare autoritară. Este vorba de necesitatea unei coerențe față de constituția materială a Bisericii: aceasta trebuie considerată ca fiind implicit destinată să se desfășoare în sensul semnificativ juridic asumat de antica, faimoasa maximă juridică «*nilhil aliud est aequitas quam Deus*»... În calitate de jurist, canonistul trebuie să anticipeze „conformitatea față de dreptul divin” a legii ecleziastice: deoarece analizează norma în discuție în cadrul unui sistem care definește juridicitatea trebuie «să se orienteze» în direcția respectului forței preceptuale inerentă normei respective; deoarece cunoaște limitele care corespund propriei funcții de interpret trebuie să se străduiască să găsească în alegerile legislatorului alternativa justiției față de neaplicarea normei care apare în contrast cu dreptul divin”, S. GHERRO, „Peculiarità del diritto canonico e scienza del diritto”, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), 531-544, 540-541; F. Z. DI CASTIGLIONCHIO, „Tra fede e Storia. Notazioni critiche in tema di ermeneutica canonistica”, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), 269- 280.

¹⁴ F. Z. DI CASTIGLIONCHIO, *Tra fede e Storia ... op. cit.*, 270.

¹⁵ *Ibidem*, 272.

¹⁶ P. GEFAELL, *La capacità legislativa ... op. cit.*, 149-150; GEFAELL P., *Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico... op. cit.*, 96-97.

Prin principiu de legalitate se înțelege supunerea autorității față de drept în exercitarea puterii (...). Introducerea acestui principiu în dreptul canonic pare să contribuie mult în traducerea adecvată în normă juridică a concepției doctrinale a puterii ecleziastice și a drepturilor anexate acesteia nu atât ca putere autarhică și nelimitată, cât mai ales ca funcție de serviciu în favoarea comunității credincioșilor (...). Este o realizare a tehnicii juridice, un evident progres juridic care se demonstrează foarte eficace în societățile mai dezvoltate, atât pentru depășirea tiraniei cât și a anarhiei¹⁷.

Can. 985 §2 stabilește că activitatea legislativă trebuie realizată conform normelor de drept; în cazul ipotetic al existenței ilegitimității în procedura legislativă norma respectivă ar putea fi atacată și în cele din urmă anulată¹⁸. Așa cum am amintit deja¹⁹, art. 158 al Constituției Apostolice *Pastor Bonus* subliniază raportul de ierarhizare a normelor – judecarea asupra conformității legilor inferioare, deci și ale dreptului particular, față de legile universale ale Bisericii²⁰ – ca și competența a

¹⁷ J. HERRANZ, „Il principio di legalità nell'esercizio della potestà di governo”, în IDEM, *Studi sulla nuova legislazione della Chiesa*, Giuffrè, Milano 1990, 113-139, aici 120-121, 123; cf. P. GEFAELL, *La capacità legislativa ... op. cit.*, 149, n. 42.

¹⁸ Câteva posibile cazuri ar putea fi acestea: can. 170, desfășurarea necanonică a Sinodului prin lipsa realizării cvorumului; can. 111 §1, convocarea ilegitimă și votarea iregulară, sau chiar publicarea deciziilor sinodale în modul și timpul diferit de ceea ce a stabilit Sinodul; can. 112 §1, promulgarea legilor sinodale de către altă autoritate, diferită de cea a Patriarhului; can. 110 §1, depășirea propriilor competențe ale Patriarhului prin arogarea unor prerogative care aparțin de fapt Sinodului Episcopilor.

¹⁹ Vezi și supra nota 214; 2. 3. 3. Episcopul celorlalte Biserici *sui iuris* (cfr. CCEO can. 176); intervenția Scaunului Apostolic.

²⁰ Art. 158 al Constituției *Pastor Bonus*, acordă Consiliului pontifical pentru Interpretarea Textelor Legislative competența de a determina, în urma cererilor adresate de către interesați, conformitatea legilor particulare și a decretelor emise de către legislatorii inferioare cu legile universale ale Bisericii. Unele studii susțin faptul că respectivul Consiliu „nu se consideră competent pentru a primi cereri referitoare la congruența legislativă a legilor particulare (*dreptul particular s.n.*) a Bisericilor *sui iuris* orientale față de dreptul comun sau universal. Această autodeclarație de incompetență a PCTL față de legile particulare orientale, se datorează probabil faptului că acest Consiliu Pontifical consideră că legile Sinoadelor Bisericilor *sui iuris* trebuie să fie judecate doar de către Romanul Pontif și nu de către un organ al Scaunului Apostolic (cum este PCTL). Astfel stând lucrurile, împiedicată fiind orice altă soluție, cei interesați ar trebui să se adreseze Romanului Pontif, pentru ca Acesta să judece respectiva conformitate a legii. Și în acest caz Sfântul Părinte va încredința poate studierea cazului PCTL sau altor organisme sau experți, însă semnarea

Consiliului Pontifical pentru Interpretarea Textelor legislative, dar același articol nu amintește nimic despre legalitatea în procedura legislativă²¹. Atribuirea unei astfel de competențe Consiliului, pentru prima dată în istoria Bisericii acordată în mod stabil unui organism al Sfântului Scaun, este asemănătoare cu acele competențe desfășurate în statul de drept de către Curtea constituțională, ca și garant al respectării ierarhiei normelor.

Puterea de a promulga legi, fie ele comune sau particulare, trebuie exercitată în conformitate cu dispozițiile canoanelor Titlului XXIX, *Despre lege, despre obiceiuri și despre actele administrative (1488-1509)*. În același timp, natura caracteristică a raportului dintre dreptul universal (comun) și cel particular își găsește fundamentul tocmai în caracterul atât de specific al ierarhiei bisericești²², care exclude posibilul conflict între diferiții legislatori; episcopii, care exprimă varietatea poporului lui Dumnezeu în interiorul Colegiului Episcopilor și își exercită, în virtutea dreptului divin, puterea ordinară legislativă în propriile limite de competență, dar întotdeauna în calitate de membri ai Colegiului și strâns uniți cu capul acestuia, trebuie să țină mereu cont în activitatea lor legislativă de armonizarea față de dreptul universal²³. Tocmai de aceea

actelor ar cădea doar în competența personală a Papei”, P. GEFAELL, *La capacità legislativa delle Chiese Orientali... op. cit.*, 152; vezi și P. GEFAELL, „Nota alla lettera della Segreteria di Stato al Presidente del Consiglio per l'interpretazione dei testi legislativi circa l'interpretazione del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali e delle leggi comuni alle Chiese Orientali”, în *Ius Ecclesiae* 4 (1992), 340-344.

²¹ „Care autoritate, și cu ce procedură, va trebui să emită astfel de judecăți de congruență (referitoare la principiul stabilit de can. 985 §2: «a legislatore inferiore lex iuri superiori contraria valide ferri non potest») sau de absență a acestuia între actul legislatorului inferior și suprema autoritate? ... Constituția apostolică *Pastor Bonus*, prin instituirea Consiliului pontifical pentru Interpretarea textelor Legislative, a rezolvat în linie de principiu respectiva chestiune, eliminând astfel acea lacună a legii care lăsa, doar în enunțarea principală, *necesara tutelă a ierarhiei normelor* (s.n.) în Biserică”; J. HERRANZ, „Il Pontificio consiglio della Interpretazione dei testi legislativi”, în P. A. BONNET, C. GULL (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. Pastor Bonus*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990, 467-482, 471-472.

²² P. VALDRINI, „Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latine,” în *Ius ecclesiae*, IX, nr. 1, 1997, 3-17, 7.

²³ G. GHIRLANDA, *Diritto universale e diritto particolare...op. cit.*, 14.

În virtutea principiului de comuniune și de subsidiaritate, legislatorul inferior nu poate emana în mod valid o lege contrară dreptului comun sau contrară unei legi generale sau speciale emanată în materie de către legislatorul suprem²⁴.

Deoarece Biserica particulară trebuie să fie în comuniune cu Biserica universală, legislația universală nu poate fi văzută ca ceva exterior, impus din afară; dimpotrivă, can. 392 § 1 al Codului (latin, corespunzător can. 201 §1 CCEO, s.n.) amintește că una dintre obligațiile Episcopilor diecezani (eparhiali) este aceea de a promova disciplina comună a Bisericii universale și de a stăruii pentru ca toate legile ecleziastice să fie observate, cu scopul de a tutela unitatea Bisericii”²⁵.

Se poate vorbi, deci, de o posibilă ierarhie a normelor din mai multe puncte de vedere: din punctul de vedere al autorului normelor, normele emane de legislatorul suprem au întotdeauna prevalență asupra legislatorului intermediar, iar acestea asupra celui inferior; ținând cont de diferitele tipuri de norme²⁶, legea și obiceiul sunt întotdeauna de rang superior față de posibilele norme administrative (decrete generale, instrucțiuni). În această perspectivă criteriul subiectiv are întâietate în dreptul canonic față de cel formal: atunci când o Congregație romană publică o instrucțiune, adică o normă care duce la îndeplinire o lege, Episcopul nu o poate contrazice nici printr-o lege diferită nici prin alte tipuri de norme²⁷. De altfel, puterea legislativă, atât la nivel de producție

²⁴ P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice...* op. cit., 147; TAMAȘ I., *Lecții de drept canonic*, Iași, 2013, 104-105.

²⁵ E. BAURA, *La posizione del diritto particolare ...* op. cit., 166.

²⁶ Szabó P. evidențiază 3 tipuri de norme care pot fi considerate *conforme* dreptului comun: 1) normele particulare care *completează* sau *adaptează* dreptul superior, precum și acele norme independente care nu contrazic direct legea superioară concretă; 2) normele particulare care ar condiționa doar *ad liceitatem* exercitarea unor drepturi atribuite de dreptul comun unor unități inferioare și care nu ar putea fi considerate conflictuale, - în consecință nici invalide - ca urmare a principiului conformității; și 3) normele particulare în care există o *condiție* impusă *ad validitatem* pentru un act juridic; legea particulară care ar pune o *condiție de formalitate* (spre exemplu notificarea autorității superioare, modalitățile formale de înregistrare) prin natura sa nu neagă în mod direct ceva acordat ca și concesiune de către norma comună, chiar dacă „în realitate, această condiție poate duce în cazul neobservării ei la lipsa de eficacitate juridică a actului realizat”; SZABÓ P., *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 89-90.

²⁷ P. GEFAELL, *Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico...* op. cit., 99; P. VALDRINI, *Unité et pluralité...* op. cit., 6-7.

universală cât și particulară este exercitată de persoane care sunt însărcinate să garanteze unitatea Bisericii, pe care Codul o prezintă ca deplină comuniune între botezați, uniți de Cristos într-o comunitate vizibilă care împărtășește aceeași credință, aceleași sacramente și este supusă aceleiași autorități²⁸.

Principiul ierarhiei normelor, clar subliniat de canoane și de practica legislativă a Bisericii²⁹, facilitează fără îndoială ascultarea față de legi, asigurând cu autoritate – fără prejudicierea jurisprudenței și a științei canonice – corecta interpretare și aplicare a normei³⁰. Alături de acest principiu, cu respectul necesar acordat diferitelor legislații particulare, este garantată și unitatea fundamentală și necesara congruență internă a întregii legi ecleziastice³¹. În ultimă instanță are rol de lege cea regulă rațională conform căreia exercitarea drepturilor și a competențelor depinde în mod fundamental de logica comuniunii³².

²⁸ Can. 8.

²⁹ Referitor la ierarhia normelor PCICCOR sublinia că: Bisericile Orientale (Catolice) împreună cu organismele lor (de exemplu patriarhatul, arhiepiscopatul major, provinciile ecleziastice, eparhiile etc.) care au ca scop însuși scopul Bisericii, trebuie să aibă facultatea de a crea în manieră convenabilă și *întotdeauna în conformitate cu dreptul comun* (s.n.), un drept particular mai adaptat și mai eficace pentru binele fiecărei Biserici Orientale (Catolice) în parte; *Nuntia* 26 (1987), 107-108.

³⁰ Există și cazuri în care norma particulară rezultă în mod formal conflictuală în raport cu norma comună și ca atare invalidă. Diferitele scenarii, care se inspiră originar din dimensiunea ecleziologică, conduc la această concluzie: ierarhia normelor și principiul de legalitate al producției normative „datorită motivațiilor ecleziologice nu pot avea decât o aplicare parțială și limitată”, P. SZABÓ, *Autonomia disciplinare come carattere... op. cit.*, 91.

³¹ În ceea ce privește o posibilă ierarhizare a izvoarelor de producție normativă, aplicabilă cu necesarele modificări constitutive în Bisericile *sui iuris*, și făcând abstracție de dreptul divin, propunem schema F. D'OSTILIO, *Il diritto amministrativo della Chiesa, Studi giuridici XXXVII*, Libreria Editrice Vaticana, 1996, 94. Aceasta, adaptată situației concrete a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, ar putea să arate astfel: a) pentru Biserica Universală: Romanul Pontif, legislator singular (CCEO can. 43, LG 22); Conciliul ecumenic, legislator colegial (CCEO can. 50-54, LG 22); Dicasteriile Curiei romane (CIC cann. 360-361); Pentru Biserica *sui iuris*: Arhiepiscopul Major, legislator singular (CCEO can. 82 §1, OE 9); Sinodul Episcopilor, legislator colegial (CCEO can. 110 §1, OE 9); Episcopul eparhial (CCEO can. 178, LG 27); pentru institutele de viață consacrată (CCEO cann. 512, 557).

³² P. Szabó, *Autonomia disciplinare come carattere... op. cit.*, 93.

3.1.3. Principiul autonomiei legislative și al subsidiarității

Aspectele legate de limitele tehnice ale dreptului particular au o importanță decisivă sub diferite aspecte: aceste limite reprezintă fără îndoială un posibil element de identificare primară cu respectiva Biserică *sui iuris*, care tinde să reglementeze propriul drept particular în funcție de propriile necesități. Considerând principiul legalității și al respectării ierarhiei normelor, se naște în mod spontan întrebarea până unde se poate extinde autonomia legislativă a Bisericilor *sui iuris*, și care ar putea fi limitele dincolo de care nu se poate trece în intenția de a rămâne totuși în sfera principiului de legalitate al normei. Este evident că în găsirea unui răspuns la o astfel de întrebare trebuie considerat și principiul autonomiei legislative, în paralel cu cel al subsidiarității; tocmai de aceea pare oportun ca legislatorii dreptului particular să aibă posibilitatea de a avea la îndemână unele sugestii clare și elaborate pentru a putea înțelege cât mai bine care este spațiul pe care *dreptul comun* – în interiorul căruia ei pot opera –, îl acordă pentru redactarea dreptului particular³³.

Episcopii exprimă în cadrul Colegiului episcopilor diversitatea poporului lui Dumnezeu, dar în același timp exercită prin lege divină în propria eparhie și puterea legislativă ordinară. În perspectiva raportului de complementaritate existent între dreptul comun și dreptul particular putem înțelege și justa autonomie a legislatorului inferior în legiferarea chestiunilor specifice și particulare propriei sfere de competență³⁴. Unitatea și catolicitatea Bisericii se realizează deplin și se evidențiază cu claritate prin comuniunea care există între Bisericile *sui iuris* și între acestea și Scaunul Romei. Fiecare dintre episcopi, în calitate de membri ai Colegiului Episcopal, acționează întotdeauna ca atare și niciodată disociat de Colegiu. Chiar dacă acționează în sfera legislativă a propriei Eparhii, bucurându-se astfel de justa autonomie în legiferarea dreptului particular eparhial, Episcopul eparhial rămâne mereu episcop al Bisericii Catolice și tocmai în

³³ *Ibidem*, 68.

³⁴ LG 27, CD 27 și PO 7. A se vedea și ABBAS J., „Subsidiarity and the Eastern Code”, în L. OKULIK (ed.), *Le Chiese `sui iuris': criteri di individuazione e delimitazione*, Venezia, Marcianum Press, 2005, 41-66, 42-43.

virtutea acestui element de coeziune este și membru al Colegiului Episcopilor: ca atare nu poate acționa niciodată în sfera legislativă fără a ține cont de principul ierarhiei normelor și de armonia față de dreptul comun.

Raportul de complementaritate dialectică dintre dreptul universal și dreptul particular se bazează pe acea *justă autonomie* care trebuie să-i fie recunoscută Bisericii particulare. Tocmai pentru deplina realizare a Bisericii lui Cristos și a catolicității sale în Biserica particulară (*sui iuris* s.n.), – și datorită faptului că Biserica Universală este comuniunea dintre toate Bisericile particulare –, trebuie să spunem că fiecare Biserică particulară se bucură prin însuși dreptul divin de o justă autonomie proprie; adică posedă toate mijloacele naturale pentru îndeplinirea misiunii pe care Dumnezeu a încredințat-o Bisericii spre a o îndeplini în lume (can. 205 CIC; 7 CCEO)³⁵.

Eparhiile legitim înființate care formează o Biserică *sui iuris* sunt prin însuși dreptul persoane juridice (can. 921); ca atare sunt guvernate de episcopii eparhiali care au (cann. 178, 191§ 1) putere ordinară, proprie și imediată, putere exercitată în ambient legislativ doar personal; această putere, de drept divin – așa cum am menționat mai sus³⁶ – nu se exercită nici independent, nici deplin suveran, ci este supusă rezervelor autorității superioare, autorității stabilite de drept sau de Romanul Pontif. Datorită faptului că episcopul eparhial este destinatarul legilor universale emanate de autoritatea superioară – concretizată uneori chiar în intervenția directă a Romanului Pontif³⁷ – „autonomia, adică acea capacitate de a se guverna, este corelată la imanența Bisericii Universale în cea particulară”³⁸. Cu alte cuvinte, principiul autonomiei legislative se exprimă tocmai în raportarea dreptului particular față de cel comun.

³⁵ G. GHIRLANDA, *Diritto universale e diritto particolare*, op. cit., 14-15. Chiar dacă autorul nostru se referă din punct de vedere ecleziologic la raporturile create între Biserica universală și Biserica particulară, văzută ca Dieceză, analogia poate fi aplicată fără rezerve și în cazul Bisericilor Orientale *sui iuris*.

³⁶ Vezi și textul nota 125; 2. 2. 4. Episcopul celorlalte Biserici *sui iuris* (cfr. CCEO can. 176); intervenția Scaunului apostolic.

³⁷ Cann. 43, 45, 49.

³⁸ G. GHIRLANDA, *Diritto universale e diritto particolare ... op. cit.*, 15.

Există astfel o fină legătură circulară între principiul autonomiei legislative și principiul de subsidiaritate care recunoaște autorității inferioare dreptul și libertatea de a se autogestiona în limitele spațiului pe care dreptul însuși le garantează: în ultimă instanță, exercitarea puterii episcopului eparhial poate fi circumscrisă în anumite limite pentru a proteja unitatea Bisericii sau a credincioșilor creștini (can. 178). O posibilă limitare a acestei autorități, care înseamnă și o posibilă limitare a autonomiei legislative, este determinată de principiul comuniunii care domină viața Bisericii. Fără îndoială că această posibilă limitare a autonomiei legislative rezultă și din justa înțelegere a semnificației termenului *subsidiaritate*.

Principiul subsidiarității nu poate fi interpretat în mod reductiv, ca și cum acesta ar putea reprezenta doar o simplă absență a intervenției autorității superioare în sfera de competență a celei inferioare; în ultimă instanță un simplu *laissez faire*³⁹. Principiul subsidiarității implică în schimb o participare activă a autorității superioare care poate suplini eventuale inadvertențe sau chiar neglijențe ale autorității imediat subordonate. În scopul realizării binelui comun, și cu evidentul interes pentru păstrarea ierarhiei normelor – dincolo de intervențiile care nu conțin în mod direct puterea legislativă, de exemplu, exortațiile sau scrisorile circulare – posibilele intervenții ale acestora pot asuma forma unor efective acte de guvern superior. Tocmai de aceea principiul subsidiarității, în strânsă legătură cu cel al autonomiei legislative implică și o dimensiune a tutelării unității dreptului⁴⁰.

3.1.4. Principiul justei considerări a izvoarelor canonice proprii

Propriul patrimoniu legislativ al fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris* reprezintă un izvor incomensurabil de inspirație pentru redactarea unor norme de drept care să corespundă situației actuale concrete în care trăiesc și își desfășoară activitatea aceste Biserici. În această perspectivă bogatul patrimoniu concretizat în izvoarele de drept ale fiecărei Biserici *sui iuris*⁴¹

³⁹ J. ABBAS, *Subsidiarity and the Eastern Code...* op. cit., 41-66.

⁴⁰ P. Szabó, *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 76.

⁴¹ Remarcabilă din acest punct de vedere este opera de digitalizare a izvoarelor de drept ale Bisericilor orientale catolice: I. L. GAID, *Sources of CCEO & CIC*, Kanonika 17, Pontificium

reprezintă un necesar punct de consultare și reflecție în ceea ce privește intenția de a redacta unele noi norme de drept particular.

Intrarea în vigoare a CCEO, ca de altfel a oricărui text legislativ care încearcă să se raporteze la textele legislative anterioare, determină în interpretarea canonului 6 o justă evaluare a legilor anterioare și provoacă la o atentă reflecție asupra temei coerenței normative: în ce măsură noua lege, actualmente promulgată, deci actuală și în vigoare, se raportează la cea abrogată!? În același timp, în mod simetric impune și o reflecție asupra modului în care legea abrogată, în virtutea aceluiași principiu al coerenței, poate influența, și în ce măsură, redactarea noilor texte ale dreptului particular⁴².

Can. 6 tratează despre consecințele intrării în vigoare a Codului în comparație cu legislațiile precedente, reglementând raportul care se creează între aceste discipline. Noul Cod valorizează disciplinele în uz până la momentul intrării sale în vigoare și aduce unele modificări necesare și esențiale datorate în primul rând faptului că unul dintre scopurile fundamentale ale noii legislații era tocmai adaptarea legislației vechi la principiile stabilite de documentele Conciliului Vatican II sau de

Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 2011, îndeosebi Serie I și Serie II, care publică fără un precis criteriu de discernământ textele dreptului canonic ale Bisericilor particulare, dar și studii și monografii ale acestor texte. Materialele publicate în aceste două Serii, chiar dacă nu s-au folosit de un criteriu critic, metodic și tehnic modern, a servit ca punct de referință și informare nu doar pentru membrii Comisiei pentru culegerea izvoarelor canonice, constituită în 1929, ci și altor interesați. Așa cum voi încerca să evidențiez, aceste izvoare reprezintă doar principalele și cele mai importante texte de drept particular ale respectivelor Biserici *sui iuris*, fără a prezenta de fapt întregul depozit legislativ; într-adevăr lipsesc din această colecție, și pe bună-dreptate, acele izvoare de drept particular care la nivelul Bisericii sunt considerate *fontes*, dar care datorită restrângerii aplicabilități teritoriale (Conciliu sau Sinoade eparhiale în cazul Bisericii noastre) nu reprezintă o importanță atât de însemnată comparativ cu acele *fontes* aplicabile pentru o întreagă Biserică (cele trei Concilii provinciale în cazul Bisericii noastre). Vezi și L. GLINKA, „Resoconto sulla pubblicazione delle fonti della codificazione orientale”, în *Nuntia* 10 (1980), 119-128; A. TĂUTU, „Relazione sulla stampa della series III delle fonti della codificazione orientale”, în *Nuntia* 3 (1976), 96-100. Pentru Series III, L. PERIȘ, *Aloisie Tăutu - aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003.

⁴² Vezi supra nota 21, cap. 2. 1. 1. Distincția dintre drept particular și drept comun.

documentele disciplinare postconciliare⁴³. Odată cu încetarea *vacanța legii* (18 oct. 1990 – 1 oct. 1991) conform can. 6, sunt abrogate:

- a. toate legile dreptului comun care sunt contrare canoanelor Codului, sau acele legi care se referă la o materie care în cod a fost tratată și reorganizată integral. În mod evident, chiar dacă canonul nu face explicită mențiune, nu sunt abrogate legile de drept divin, fie pozitiv fie natural, legi care nu pot fi abrogate de nicio autoritate umană. Sunt abrogate, de asemenea, și acele documente postconciliare cu caracter disciplinar promulgate de Scaunul Apostolic și care au ca subiect Bisericele Orientale Catolice, dar care sunt contrare canoanelor noului Cod sau care au fost reorganizate și integral tratate de către acesta;
- b. toate legile de drept particular care sunt contrare Codului sau a căror materie a fost integral organizată de către Cod.
- c. toate obiceiurile legitime comune tuturor Bisericilor Orientale, chiar și cele centenare sau imemorabile și care sunt în manieră expresă reprobate de către canoanele Codului, cum ar fi acele cazuri prezentate de can. 67, 225 § 1, 343, 764, 793, 874 § 3, 954 § 1 2º, 1031 § 2 și 1401 § 1. Sunt de asemenea abrogate toate acele obiceiuri care sunt contrare codului dar nu obiceiurile centenare sau imemorabile. În schimb nu sunt abrogate obiceiurile legitime particulare fiecărei Biserici în parte care nu sunt contrare codului, sau acelea care, chiar contrare Codului comun sunt centenare sau imemorabile, cu excepția cazului în care nu au fost în mod expres reprobate de către canoanele codului.

În drept, conform can. 1507 – § 1. „Doar acel obicei poate obține putere de lege care este rațional și care a fost introdus printr-o practică continuă și pacifică de către o comunitate capabilă cel puțin de a primi o lege și care a

⁴³ W. BLEIZIFFER, *Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...* op. cit., 148 - 159; DICK I., „Vatican II et les Eglises orientales catholiques”, în *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965). Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome* (Rome 28-30 mai 1986), Roma, 1989, 615-625; GUTIERREZ J. L., „La formazione dei principi per la riforma del Codex Iuris Canonici”, în CANOSA J., *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico: la ricerca giuridica del Concilio Vaticano II*, Giuffrè Editore, Milano, 2000, 6-23.

fost prescrisă pe un interval de timp stabilit de drept”. Sunt deci revocate toate acele obiceiuri care sunt contrare Codului, sau sunt de către acesta reprobate.

În ceea ce privește obiceiurile centenare și imemorabile Codul nu le abrogă pe acestea; într-adevăr, conform can. 1507 § 3, „împotriva unei legi canonice care conține o clauză care interzice obiceiurile viitoare, poate prevala doar un obicei centenar sau imemorabil”. Obiceiurile centenare și imemorabile ale Bisericilor Orientale se bucură de o mare stimă și importanță în viața acestora Biserici, și

fac parte din depozitul sacru al tradițiilor lor. Se poate spune că aceste obiceiuri ale comunității creștine orientale corespund acțiunilor Duhului Sfânt în corpul eclezial și întotdeauna au obținut putere de drept (cf. can. 1506 § 1). De aceea, obiceiurile centenare și imemorabile, chiar dacă sunt contrare canoanelor CCEO (*contra ius*), trebuie să fie declarate respectabile și de observat. Considerăm că nici dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* nu le poate abroga printr-o lege explicită. Grupul de studiu al PCCICOR intenționa inițial să lase deschisă posibilitatea Bisericilor *sui iuris* care doresc să abroge obiceiurile centenare și imemorabile să o poată face prin publicarea unei norme explicite de *drept particular*. Această propunere nu a fost în cele din urma adoptată (cf. *Nuntia* 22 (1986), 16-17)⁴⁴.

Justa interpretare a izvoarelor canonice proprii Bisericii *sui iuris* nu poate face abstracție de existența canonului 6 și de realitatea juridică pe care acesta o creează. În redactarea dreptului particular este importantă referire pe care noile texte legislative o fac, în virtutea continuității dar și a inovației, la izvoarele canonice, fie ele comune sau particulare. Ca patrimoniu comun al Bisericii neseperate canoanele conciliilor primului mileniu reprezintă izvoare de inspirație pentru redactarea dreptului particular; acestea au o însemnătate deosebită, în mod evident mult mai clară și mai remarcabilă din punctul de vedere al importanței pe care acestea le pot crea în raport cu izvoarele particulare ale diferitelor Biserici *sui iuris*. Canonul care face referință la abrogarea diferitelor legi precedente, antice, nu se rezumă doar la canoanele eminate de primele Concilii

⁴⁴ P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali...* op. cit., 12.

ecumenice, ci include toate legile de drept comun sau particular ale Bisericilor Orientale Catolice, emanate de diferitele autorități competente și cu aplicabilitate în diferite spații: în ultimă instanță – și este necesară această precizare – dreptul antic nu a fost integral abrogat de noua codificare, ci mai degrabă receptat sau adaptat⁴⁵.

Acesta este de fapt și spiritul can. 2 care indică principiile de interpretare a actualului cod comun:

Can. 2 – Canoanele Codului, în care în cea mai mare parte este preluat sau adaptat dreptul vechi al Bisericilor orientale, trebuie să fie luate în considerare în mod prevalent plecând de la acel drept.

În perspectiva eforturilor de redactare a dreptului particular legătura dintre canoanele 2 și 6 este evidentă: normele antice, fie de drept comun fie particular, precum și legitimele obiceiuri contrare codului sau tratate integral în Codul comun sunt abrogate, constituind însă izvor de inspirație atât pentru redactarea dreptului comun cât și pentru cel particular; în mod identic, cu o oarecare dimensiune de reciprocitate, acest patrimoniu milenar devine cheie de interpretare a noilor canoane, într-o evidentă dimensiune a continuității și a coerenței legii.

Evidențiind așadar importanța care trebuie acordată unei judicioase interpretări a izvoarelor canonice în vederea redactării dreptului particular dar mai ales în perspectiva interpretării canoanelor codului comun, însă și cu scopul de evidenția cu claritate continuitatea cu această tradiție canonică legislatorul a dorit ca formularea canonului 2 în varianta sa finală să fie aceasta: "...praecipue ex illo (antiquo) estimandi sunt", *formularea, care se diferențiază categoric de formularea prezentă în schema CICO 1986*⁴⁶, *respectiv "...praecipue ex hoc iure aestimandi sunt"*⁴⁷. Este astfel precizată relația

⁴⁵ W. A. BLEIZIFFER, „Izvoarele de drept canonic oriental din primul mileniu”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, XLIX nr. 2, Cluj Napoca, 2004, 17-34.

⁴⁶ Cfr. *Nuntia* 24-25 (1987), 1.

⁴⁷ Tocmai pentru a nu lăsa impresia că intenția legislatorului este aceea de a abroga, și nu de a conserva legislația precedentă, și pentru a clarifica și mai mult tipul de raport dintre diferitele legislații, termenul *ex hoc* a fost înlocuit cu termenul *ex illo*. Dreptul antic este deci, în conformitate cu această formulare etalonul pentru interpretarea Codului actual, și în același timp un valid instrument de inspirație pentru redactarea normei particulare.

interpretativă existentă între dreptul antic și cel actual, precum și între cel antic și dreptul particular ce trebuie să fie redactat de diferitele autorități competente ale Bisericilor *sui iuris*.

În efortul de redactare a codului comun legislatorul a făcut o amplă referire la canoanele primului mileniu, după cum bine se poate observa după o analiză a ediției critice a Codului⁴⁸. Redactarea canoanelor prezente în CCEO a fost deci făcută după ce canoanele antice au fost recepționate și adaptate într-o foarte mare măsură, criteriul de elaborare și interpretare fiind stabilit de acest drept antic, iar referința pe care Sfântul Papă Ioan Paul II o face în Constituția apostolică *Sacri canones* cu ocazia promulgării codului este suficient de clară: "...considerăm că acest Cod, pe care acum îl publicăm trebuie să fie evaluat în special în baza dreptului antic al Bisericilor Orientale..."⁴⁹. Chiar și formularea canoanelor prezente azi în CCEO nu este altceva decât o adaptare și o justă evoluție în linia tradiției, fiind exclusă orice tentativă de ruptură față de dreptul antic. Același model redacțional poate, ba chiar se impune, să fie urmat în efortul de redactare a dreptului particular.

În Bisericile Orientale (și nu exclusiv în cele catolice), patrimoniul canonic se bazează în foarte mare măsură pe patrimoniul format de vechile canoane. Astfel, deseori, Biserici Orientale care au autonomie și ierarhie

⁴⁸ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, *Fontes annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995. Pentru versiunea latină și italiană a textului: Tutela textului latin al CCEO și traducerea sa în alte limbi, decret emanat în 25 oct. 1990, la doar 7 zile după promulgarea CCEO vezi *De latino textu CCEO tuendo eodumque alias in lingua vertendo*, EV 12/1990, 531; «Osservatore romano», 27.10 1990, 6. Este elocventă în această circumstanță sublinierea faptului că izvoarele canonice ale Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, se află printre izvoarele care au inspirat redactarea Codului. În ediția critică a CCEO există multe canoane comune, îndeosebi cele ale titlului XVII, *De culto divino et presertim de sacramentis* care trimit la izvoarele de inspirație prezente în cele trei concilii Provinciale ale Bisericii Române Unite cu Roma. „Normativa Sinodului Provincial I (1872) de Alba Iulia și Făgăraș este prezentă printre izvoarele CCEO de câteva zeci de ori”, CRISTESCU M. I., „Il sacramento della penitenza nei Sinodi Romeni, fontes iuris per il Codex canonum Ecclesiarum Orientalium”, în G. RUYSEN (a cura di), *La disciplina della penitenza nelle Chiese Orientali*, Kanonika 19, Roma 2013, 99-112, 102.

⁴⁹ *Sacri canones*, EV 12/1990, 515a.

proprie, au colecții de canoane care sunt identice sau foarte asemănătoare cu cele ale altor Bisericii, iar explicația unui astfel de fenomen este una simplă: împărtășirea din același izvor canonic în redactarea noilor canoane. Iată de ce conținutul can. 1501 referitor la canoanele antice, stabilește modul de interpretare a realității juridice atunci când lipsește asupra cazului o lege specifică

Can. 1501 – Dacă asupra unui lucru cert lipsește o expresă prescriere de lege, cauza, dacă nu este penală, trebuie să se rezolve în conformitate cu canoanele Sinoadelor și ale Sfinților Părinți, obiceiul legitim, principiile generale ale dreptului canonic aplicate cu echitate, jurisprudența eclezială, comuna și constanta doctrină catolică.

Prin dreptul antic al Bisericilor orientale se înțelege în mod precis toate acele canoane care au fost confirmate de canonul 2 al Sinodului Trullan din anul 691 și ulterior de canonul 1 al Conciliului ecumenic 7, Niceea II (787)⁵⁰. Datorită rolului hotărâtor pe care l-a avut în stabilirea listei cu canoane autentice, și dat fiind faptul că a completat practic Conciliile ecumenice V și VI, Conciliului din Trullo, cunoscut și sub numele *quinisext*, sau pentru a folosi o terminologie uzitată de către ortodocși *Sinodul V-VI Ecumenic de la Constantinopol*⁵¹, îi este atribuită o importanță deosebită. Mai târziu, prin desfășurarea Conciliului 7 ecumenic, Niceea II (787), toate canoanele stabilite anterior sunt acceptate, dându-se acestora valoare juridică universală.

Importanța canonului 2 Trullan este covârșitoare, dat fiind faptul că a stabilit în premieră lista completă a canoanelor care ulterior au fost recepționate, admise și confirmate de către can. 1 al Conciliului din Niceea II (787), ca fiind autentice, și care fac parte integrantă din depozitul de canoane ce formează patrimoniul comun al Bisericii nedespărțite. Canonistul grec Dimitrios Salachas comentează în acești termeni importanța canonului 2 Trullan: „Conciliul Trullan, prin canonul 2, a compus pentru prima dată

⁵⁰ ŽUŽEK I., Incidenza del CCEO nella storia... op. cit., 272-274; D. SALACHAS, Istituzioni di diritto canonico ... op. cit., 27-28.

⁵¹ Cfr. I. N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1992, 97.

în istoria ecleziastică o listă oficială a sfintelor canoane, recunoscute și confirmate într-un conciliu ecumenic”⁵².

Canonul 2 CCEO este cu siguranță inspirat din dispoziția pe care o fixează Conciliul Vatican II, când stabilește: „toți orientalii să aibă certitudinea că pot și trebuie să-și păstreze neconținut [...] disciplina [...], iar dacă din motive legate de timpuri sau de persoane, le-au abandonat pe nedrept, să se străduiască să se întoarcă la tradițiile strămoșești”⁵³. Dealtfel, Conciliul „confirmă și laudă vechea disciplină în vigoare în Bisericile orientale în privința sacramentelor precum și practica celebrării și administrării lor și, dacă este cazul, dorește să fie restabilită”⁵⁴.

În ceea ce privește, în schimb, patrimoniul canonic antic al Bisericii noastre, conținut în diferitele sinoade eparhiale provinciale, sau în alte documente publicate de către autoritățile competente în materie, rămâne decisivă prezența monumentalelor opere ale canonistului blăjean Ioan Bălan, devenit ulterior episcop al Lugojului,⁵⁵ și ale canonistului Felician Bran⁵⁶.

Desigur că interpretarea atentă și judicioasă a canonului 6 provoacă la o profundă analiză a ceea ce reprezintă întregul volum al izvoarelor care

⁵² D. SALACHAS, *La normativa del Concilio Trullano, ... op. cit.*, 25. Întreaga colecție de canoane comune, ale conciliilor ecumenice, ale conciliilor locale și ale Sfinților părinți publicată în IOANNOU P. P., *Fonti*, Fasciculul IX, t. I, 1: *Les canons des Conciles oecumeniques*, Rome 1963; COD, 6-528; IOANNOU P. P., *Fonti*, Fasciculul IX, t. I, 2, Rome 1963; IOANNOU P. P., *Fonti*, Fasciculul IX, t. II, Rome 1963.

⁵³ OE 6.

⁵⁴ OE 12.

⁵⁵ I. BĂLAN, „*Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenae*”, în SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932, 470-584. I. BĂLAN, *Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933. I. BĂLAN, *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenae*, Tipis Polyglotae Vaticanis, 1932. Aceasta din urmă este reprodusă și în lucrarea M. KIEREIN-KUENRING & M. R. BIRTZ, (ed.) *Ioan Bălan, Episcop al Lugojului – Sfaturi pentru urmașii în Hristos*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca 2009. Alături de acestea semnalăm existența unei alte lucrări mai puțin cunoscute dar la fel de valoroasă: I. BĂLAN, *Sacra Congregazione "Pro Ecclesia Orientali", Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma, 1932.

⁵⁶ F. BRAN, *Drept canonic Oriental, vol. I, Prologomene*, Lugoj, 1929.

constituiau, sau constituie încă, în accepțiunea can. 27 dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, și care dintre aceste norme pot fi actualmente considerate abrogate sau încă în vigoare⁵⁷. Dincolo de această provocare care implică în mod evident un efort consistent de culegere și sistematizare a acestor izvoare, pot sugera câteva propuneri referitoare la unele criterii de raportare a acestora față de posibilele noi texte de drept particular.

În studierea *fontes iuris* a Bisericii Greco-Catolice din România s-ar putea urmări și analiza împărțirea propusă de Ioan Bălan în *Fonti fasc. VII*, care identifică trei mari perioade în istoria izvoarelor dreptului român: 1) de la origini până la anul 870; 2) de la anul 871 la Unirea cu Roma (1697); și 3) de la Unirea cu Roma la sec. XX. O a patra posibilă etapă a perioadelor de împărțire a izvoarelor de drept ale Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, care de fapt se adaugă tripartiției lui I. Bălan, este cea propusă de Cristescu M. I., care subliniază că perioada de persecuție a Bisericii Greco-Catolice din România (1948-1989) are importanța sa particulară,

considerând îndeosebi *fontes iuris* eparhiale a acestei perioade, adică exortațiile și scrisorile pastorale, unele dintre ele adevărate testamente de credință și adevărate mandate pentru implicarea în perioada de încercare care stătea în fața Bisericii Greco-Catolice române, căreia îi lipsa coroana martirului⁵⁸.

Se prefigurează ca fiind necesară culegerea tuturor izvoarelor pentru fiecare materie care trebuie legiferată, distingând clar raportul pe care acestea îl au cu conținutul canonului 6: este necesar să se considere

⁵⁷ Vezi anexa 3, Conciliile eparhiale și Provinciale ale Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

⁵⁸ M. I. CRISTESCU, *Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romena... op. cit.*, 302. Se poate de asemenea vedea, îndeosebi în ceea ce privește evoluția istorică a acestor izvoare M. I. CRISTESCU, „The Romanian Particular Law: relevant "Fontes iuris" and evolution" în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 373-397; M. I. CRISTESCU, „Rinnovarsi ricordando il passato: il "proprius vultus" della Chiesa greco-cattolica romena alla luce delle sue "fontes iuris" e del CCEO", în Š. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 145-176.

respectiva normă ca fiind încă în vigoare, cu evidentele consecințe canonice ce ar putea rezulta din aplicarea sau neglijarea respectivei norme, sau se poate considera norma ca fiind abrogată, deschizându-se astfel implicit posibilitatea unei noi redactări care să fie considerată corespunzătoare? La această provocare se poate oferi un posibil răspuns doar în măsura în care aceste izvoare se cunosc, și sunt posibil sistematizate în colecții de facilă consultare.

În mod evident aceste izvoare reprezintă primul punct de referință și de inspirație dar reprezintă în același timp și o etapă preliminară de studiu, necesară pentru redactarea dreptului particular. Cunoașterea materială a izvoarelor și evaluarea contribuției pe care au adus-o *progresului organic* al Bisericii Greco-Catolice române reprezintă o necesitate ce nu poate fi neglijată. Așadar,

Se impune examinarea validității unor norme și oportunitatea de a le păstra sau nu, dat fiind faptul că în istoria agitată a Bisericii Greco-Catolice din România factorul social și politic, alături de cel religios, a avut o influență enormă....⁵⁹.

Justa evaluare a acestor izvoare reprezintă o sarcină delicată în contextul diferitelor interpretări care se oferă termenului *aggiornamento*, *organica progressio* în paralel cu simetricul *revenire la vechile tradiții*, *restabilirea vechii discipline abandonate pe nedrept*, atât de uzitat de documentele recente⁶⁰. În încercarea de a încadra în mediul canonic noile realități ecleziastice, eforturile pentru evaluarea și analizarea diferitelor *fons iuris* sunt evidente, distingând între izvoarele determinate de anumite circumstanțe istorice și sociale care oscilează între tradiție, consens comun și legea consuetudinară, și izvoarele oficiale. De altfel distincția dintre *ius proprium* – dreptul actual, sau cel puțin care se inspiră din perioada istorică relativ recentă –, și *ius traditionale* – dreptul oarecum „originar” al acestor

⁵⁹ M. I. CRISTESCU, *Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romena...* op. cit., 281.

⁶⁰ CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE ORIENTALE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale Codului Canoanelor Bisericilor Răsăritene*, Libreria editrice Vaticana, 1996. Termenul este clarificat în ansamblul său la nr. 12 al Instrucțiunii, care oferă în cadrul liturgic *Criterii pentru interpretarea progresului organic*. În mod similar nr. 18-20 oferă principii directoare pentru reforma și înnoirea liturgică și criterii pentru a opera această reînnoire.

comunități înainte ca acesta să sufere „contaminări” externe –, necesită o abordare clară și o analiză atentă în efortul de redactare a dreptului particular care trebuie să răspundă exigențelor impuse de Conciliul Vatican II⁶¹. Utilizarea acelor *fons iuris* care sunt importante și relevante devine fundamentală și reprezintă o condiție de bază în redactarea dreptului particular. Deci, pentru orice etapă de redactare a acestuia

cunoașterea materială a *fontes iuris* și evaluarea lor reprezintă un imperativ pentru Biserica Greco-Catolică Română, impunându-se și revizuirea validității unora dintre acestea deoarece și normativă canonică oglindește contextul istoric, teologic, politic, social, religios divers, care întotdeauna determină o diferită formulare pentru orice problemă⁶².

Ar fi de dorit ca această atentă evaluare a diferitelor izvoare să poată fi făcută pe un suport concret de arhivă, de facilă consultare și care să conțină în mod ordonat pe cât posibil textele legislative ale trecutului; deopotrivă textele în vigoare și deci aplicabile precum și textele deja abrogate. Normele de drept particular sunt chemate să favorizeze unitatea Bisericii, indiferent de arealul de aplicare a acestora – limitele teritoriale istorice ale propriei Biserici, sau diaspora –, și ca atare să păstreze și să reînnoiască pe cât posibil propriile particularități.

Acest deziderat este de altfel explicit în ambientul liturgic:

Actuala Instrucțiune, alcătuită pe baza indicațiilor Sfântului Scaun și a tradițiilor liturgice răsăritene, se limitează la a formula principii și reguli valabile pentru toate Bisericile Orientale Catolice. Autoritățile fiecărei Biserici *sui iuris* în parte, urmând indicațiile Constituției Apostolice *Sacri Canones* (Cf. ASS 82/1990, 1037-1038), sunt invitate să le primească cu deplină responsabilitate și să le integreze în prescripțiile propriului drept particular⁶³.

⁶¹ P. SZABÓ, *L'attività legislativa delle Chiese sui iuris «minori»...* op. cit., 303-344, 327-328; P. GHERRI, „Codificazione canonica tra tecnica e sistema”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyiregyháza, 2013, 19-130, 123-124.

⁶² M. I. CRISTESCU, „Il sacramento della penitenza nei Sinodi Romeni, *fontes iuris* per il *Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*”, în RUYSEN G. (a cura di), *La disciplina della penitenza nelle Chiese Orientali*, Kanonika 19, Roma 2013, 99-112, 110.

⁶³ CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE ORIENTALE, Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice... op. cit., 6.

Raportul dintre *progresul organic/revenire la vechile tradiții* devine astfel tensionat, și dependent în primul rând de o justă interpretare a normelor canonice din izvoarele proprii. Dificultatea unui astfel de raport rezultă din percepția diferită pe care diferiții factori în redactarea și aprobarea dreptului particular o au asupra procesului global de stabilire a acestui drept. La fel ca și în alte părți, și în România, există diferite percepții asupra aceleiași unice realități: cei care doresc restaurarea riturilor și disciplinelor indicate ca fiind *mai orientale*, și alții care fac referire la riturile și diferitele nuanțe ale disciplinei ecleziastice latine. În cazul Bisericii Greco-Catolice din România

problema este mult mai complexă decât simplul raport al binomului latinizare/bizantinizare, iar o privire asupra istoriei evidențiază un astfel de fapt. Discernământul nu este ușor deoarece nu este vorba doar de restaurare, revenire sau raportare față de elemente străine propriei tradiții; este mai degrabă vorba de o întreagă specificitate și identitate, altoită pe un background divers pentru fiecare dintre cele trei provincii istorice românești atât de diferite între ele, și de trăirea unei întregi practici consuetudinare atât înainte cât și după perioada de persecuție, practică ce a menținut vie credința, și care a fost recomandată de ierarhii închiși în închisori, iar mai apoi deveniți martiri. Ar fi o gravă imprudență și semn al unei lipse de sensibilitate pastorală [...] să fie totul extirpat cu mare ușurință. Argumentul este încă deschis, iar o serioasă formare mistagogică va ajuta la înflorirea unei spiritualități care să izvorască din tradițiile liturgice proprii⁶⁴.

Realizarea unui just raport cu vechile tradiții⁶⁵, și suficienta evidențiere a caracterului modern al normei canonice trebuie să rezulte și din raportarea textului dreptului particular la diferitele situații pastorale create de variatele areale în care acesta urmează să fie aplicat. O raportare corectă față de patrimoniul conținut în izvoarele de drept este firească; tot astfel se

⁶⁴ CRISTESCU M. I., *Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romena... op. cit.*, 290-291.

⁶⁵ Ce înseamnă autenticitate în izvoarele canonice? Ce reprezintă vechile tradiții? Ce anume face parte din acestea? Cât timp în urmă trebuie să se privească pentru a face o confruntare corectă față de vechile tradiții? Există un precis punct istoric, un model istoric, o epocă ce poate fi considerată ideală, și ca atare să poată propune un posibil model de raportare? Cine anume alege un astfel de moment și model? Doar câteva întrebări care provoacă la o reflecție aprofundată și serioasă în C. VASIL', „Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progressio, con speciale riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Munkačevo”, în Ș. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007, 127-143, 127-129.

impune și o raportare a acestuia, în procesul de redactare a lui, la diferitele situații concrete în care urmează să opereze⁶⁶. Este evidentă necesitatea păstrării unui raport echilibrat dintre tradiție și reînnoire⁶⁷, atâta timp cât istoria milenară a Bisericii a menținut și conservat din patrimoniul antic doar ceea ce era „viabil”⁶⁸.

Pe de altă parte aceleași norme trebuie să fie redactate luând în considerare circumstanțele obiective prezente în diferitele culturi, și implicit necesitatea de adaptare a acestora, în subsidiar, pentru ca dreptul particular, pornind de la experiențe juridice foarte diversificate, să se adapteze pe cât posibil acestor condiții⁶⁹.

Dacă dreptul particular este bine elaborat, acesta poate deveni un mijloc pentru evanghelizarea unei culturi acolo unde sunt folosite instrumentele pentru a citi semnele timpului din propriul ambient. Dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* rebuie să aibă o finalitate a) pastorală, ca și reglementare a *Christifideles* în propria Biserică *sui iuris*; b) misionară, ca și mesaj adresat celorlalți oameni [...] Ba mai mult, elaborarea dreptului particular cere o atenție mare față de propria identitate eclezială care nu trebuie pierdută, ci revitalizată prin intermediul tradițiilor și obiceiurilor, ca baze ale unei autentice interpretări a propriei culturi. Deci, dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* nu va deveni un simplu instrument formal legislativ, ci un ansamblu de norme vii care vor suscita un respect și o implicare a culturii față de o nouă evanghelizare a culturii⁷⁰.

⁶⁶ Am putea folosi analogia din calitatea Bisericii de a fi misionară: considerând aplicarea dreptului particular *ad intra*, acesta ar trebui să se raporteze la izvoarele proprii de drept, izvoare care trebuie să informeze redactarea unui drept particular actualizat; *ad extra*, cu considerarea ponderată a situațiilor reale ale diasporei, și implicit cu o oarecare doză de inspirație din situațiile concrete ale comunităților din respectivele zone.

⁶⁷ P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici...* op. cit., 281.

⁶⁸ E. EID, „Le droit latin et les droits orientaux” în *Actas de III Congreso internacional de derecho canonico, La norma en el derecho canonico*, Pamplona, 1979, 1-35, 25.

⁶⁹ Necesitatea adaptării disciplinelor la noile exigențe ale vieții creștine poate fi observată și în diferitele Biserici Ortodoxe, care „au imitat într-o oarecare măsură sistemul occidental, ca de exemplu organizarea parohială introdusă în întreg Orientul European sau Orientul Mijlociu...”; EID E., *Le droit latin et les droits orientaux...* op. cit., 26.

⁷⁰ N. LODA, *Il diritto particolare come strumento ...* op. cit., 27. Din perspectiva autorului nostru dreptul particular are o funcțiune deosebită în cadrul dialogului cu cultura, dar în același timp poate deveni și un valid punct de referință în eforturile de realizare a noii evanghelizări și de consolidare a raporturilor ecumenice, interreligioase și chiar cu necredincioșii.

Chiar dacă legislatorul particular trebuie să țină cont de conținutul izvoarelor antice și îndeosebi de interpretarea acestora plecând de la *illo ius*, necesitatea adaptării dreptului la exigențele timpurilor moderne este evidentă chiar și în cazul existenței unor curente care insistă pe dimensiunea recuperării integrale a vechilor tradiții⁷¹, recuperarea acestor tradiții implică și discernământ atent și prudent îndeosebi în ceea ce privește inserarea acestora sau nu în dreptul particular⁷². Astfel, nu se ridică problema republicării tuturor normelor antice ci doar a acelor care corespund necesității timpurilor⁷³.

În evaluarea izvoarelor elaborate de-a lungul timpului în Biserica Greco-Catolică din România trebuie să se țină cont de diferite circumstanțe și situații în care acestea au fost produse⁷⁴. O astfel de evaluare nu solicită doar o bună cunoaștere materială a acestor izvoare – evident în totalitatea lor, realitate destul de dificilă de altfel –, ci necesită și capacitatea de a contextualiza originea lor, motivația emanării lor ca norme, și deci evaluarea autenticității lor în raport cu criteriul organicului progres. Un izvor autentic sau mai ales „*un autentic izvor* al dreptului poate fi definit de acel document care a fost emanat cu o clară intenție legislativă”⁷⁵.

Pentru justa înțelegere a principiului de interpretare a izvoarelor antice se poate face referință la indicațiile conținute în documentele magisteriului și ale eclesiologiei postconciliare.

Un punct de referință pentru evaluarea izvoarelor istorice ale Bisericilor Orientale Catolice și pentru succesiva elaborare a normelor dreptului particular ar putea fi și nr. 3 din normele elaborate de Facultatea de Drept Canonic Oriental din cadrul Institutului Pontifical Oriental și indicate pentru revizuirea dreptului canonic oriental.

⁷¹ E. LANNE, „La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l’Orient”, în *Irènikon* 54 (1981), 485-497, îndeosebi 488 - 491.

⁷² P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici...* op. cit., 278.

⁷³ K. BHARANIKULANGARA, *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, op. cit., 147 ss.

⁷⁴ „În producerea dreptului particular ar trebui să se culeagă acele izvoare juridice autentice ale Bisericii *sui iuris* interesate, însă în ceea ce privește judecarea acestei „autenticități” trebuie să se țină cont că de-a lungul timpului au existat unele sinoade particulare ale Bisericilor orientale catolice care au introdus latinizări, și tocmai acest lucru este cel care se dorește evitat”, P. GEFAELL, *La capacità legislativa delle Chiese Orientali ... op. cit.*, 147.

⁷⁵ C. VASIL’, *Valutazione delle fonti...* op. cit., 128

În acest număr, intitulat *Codul trebuie să fie oriental* sunt stabilite câteva principii gândite originar pentru susținerea unei majore *dimensiuni orientale* (s.n.) a Codului Oriental, însă *mutatis mutandis* aplicabile și în evaluarea și reelaborarea normelor dreptului particular⁷⁶.

3.1.5. Principiul ecumenic

Progresul organic trebuie în mod indiscutabil să se adapteze dispozițiilor documentelor Conciliului Vatican II care, așa cum s-a amintit deja, doresc să respecte și să promoveze identitatea Bisericilor Orientale Catolice (OE 6). Progresul organic include adaptarea dreptului particular la CCEO care a încercat cu sinceritate și consecvență să-și păstreze caracterul oriental. În ciuda existenței unor critici legate de acest argument⁷⁷ disciplina canonică orientală, – concretizată în colecția CCEO ce reprezintă fără îndoială o noutate tehnică pentru Bisericile Ortodoxe – nu aduce niciun prejudiciu posibilității tehnice de aplicare a unui eventual nou cod canonic, atunci când va exista posibilitatea unei eventuale realizări a deplinei comuniuni cu Bisericile Ortodoxe⁷⁸.

Așadar, alături de caracterul ecumenic pe care îl abordează CCEO⁷⁹, dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* ar trebui, în considerarea progresului organic, să aibă în vedere și criteriul ecumenic, purificând normele care nu se află în armonie cu cele ale Bisericilor ortodoxe; posibile excepții pot fi date de cazul în care când acesta nu este în armonie cu dreptul divin, sau când în evaluarea raportului dintre autenticitatea normelor și apropierea față de practica ortodoxă rezultă cu claritate faptul că o determinată Biserică a deviat substanțial de la caracterul oriental genuin⁸⁰.

⁷⁶ *Ibidem*, 129.

⁷⁷ „Unii autori - ortodocși și catolici - critică tocmai conținutul CCEO considerându-l necorespunzător tradiției orientale”, P. GEFAELL, *La capacità legislativa delle Chiese Orientali... op. cit.*, 148.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ M. BROGI, *La novità del CCEO all luce dei Principi Direttivi.. op. cit.*, 125-128.

⁸⁰ C. VASIL', *Valutazione delle fonti... op. cit.*, 129-130. Foarte critic față de acest aspect este P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici... op. cit.*, 278, n. 7, „... în unele situații ar putea fi ridicate serioase rezerve. Astfel, de exemplu, o Biserică orientală (sau o oarecare comunitate a acesteia),

Biserica Catolică a dorit în mod solemn să se implice în realizarea unității tuturor creștinilor, și a reglementat disciplina referitoare la ecumenism prin publicarea în CCEO a Titlului XVIII, *Despre ecumenism adică despre promovarea unității tuturor creștinilor* (can. 902-908). Conciliul Vatican II a consacrat de altfel un document separat acestei teme, pentru ca dezvoltarea tematică a acestei realități să fie ulterior aprofundată și sintetizată într-o serie de documente magisteriale de relevanță importantă pentru tratarea ecumenismului⁸¹. Or, tocmai în virtutea identității pe care o au în interiorul Bisericii Catolice, Bisericile *sui iuris* au o misiune particulară în promovarea unității creștine dorite de Cristos:

Bisericile orientale aflate în comuniune cu Scaunul Apostolic roman au *îndatorirea deosebită* (s.n.) de a promova unitatea tuturor creștinilor, mai ales orientali, după principiile Decretului „Despre ecumenism” promulgat de acest sfânt Conciliu, în primul rând prin rugăciune, prin exemplul vieții, prin fidelitatea plină de respect față de vechile tradiții orientale, printr-o mai profundă cunoaștere reciprocă, prin colaborare și stimă frățească față de lucruri și oameni⁸².

Doctrina Conciliului Vatican II este explicită: unitatea dorită de Cristos pentru Biserica sa, care trebuie să crească și să se desăvârșească, se realizează prin predicarea fidelă a Evangheliei, prin administrarea sacramentelor și prin cârmuirea exercitată cu iubire de către apostoli și urmașii lor, episcopii, în frunte cu urmașul lui Petru, sub acțiunea Duhului Sfânt⁸³.

înainte puternic latinizată, ar putea considera ca prea orientalizantă - ba mai mult, *horibile dictu*, de-a dreptul *ortodoxizante* - chiar și unele reforme juridice într-adevăr necesare pentru restabilirea propriei autenticități. Într-o astfel de ipoteză simpla reproducere a conținutului legilor comune la nivel inferior nu ar servi mult. Ar fi necesare, în schimb, pentru atingerea rezultatului unei efective implementări a legislației *sui iuris*, detaliate *norme executive* provizorii, care [...] să indice în fiecare caz concret de loc și persoane care este *calea care trebuie urmată*, astfel încât să se poată ajunge gradat la scopul final urmărit de legile *sui iuris*.”

⁸¹ GIOVANNI PAOLO II, Lettera enciclica *Ut unum sint* (25 magg. 1995), sull'impegno ecumenico, AAS 87 (1995), 921- 982; EV 14/2667-2884; GIOVANNI PAOLO II, Lettera Apostolica *Orientale Lumen* (2 magg. 1995), *Osservatore Romano* 2-3 maggio 1995; PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELL'UNITÀ DEI CRISTIANI, *Direttorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo*, AAS 85 (1993) 1039-1119; EV 13/2169-2507; Editura Presa Bună Iași, Documente 21, 2001, (DOE).

⁸² OE 24.

⁸³ UR 2, LG 14, DOE, 20.

Precizând în perspectiva conținutului can. 8 care sunt elementele constitutive ale deplinei comuniuni în Biserica catolică, can. 12 amintește că o obligație fundamentală a credincioșilor catolici este aceea de a păstra întotdeauna, în modul lor de a acționa, comuniunea cu Biserica. Conceptul de „plină comuniune” pune fără îndoială în discuție opusul acestuia, „lipsă de comuniune”. Acest din urmă termen nu este însă în mod clar și juridic explicitat de canoane (spre exemplu 35, 322 § 4, 671 §§ 3-4, 780, 781, 813, 896-901), deci o clarificare a acestuia necesită apelul la Decretul conciliar despre ecumenism sau la Directoriul ecumenic.

Canonul 670 §1 folosește chiar expresia „gradul de comuniune cu Biserica Catolică”, expresie care chiar dacă este considerată improprie oferă totuși o nouă perspectivă asupra raporturilor ecleziale și sacramentale ale Bisericii Catolice cu celelalte Biserici sau Comunități ecleziale. Botezații necatolici, care provin din comunități⁸⁴ cărora le este recunoscut dreptul de a se conduce după propriile discipline⁸⁵, chiar dacă nu se găsesc în deplină comuniune cu Biserica Catolică, păstrează față de aceasta o reală și adevărată comuniune, imperfectă, dar care tinde spre perfecțiune. În baza acestui diferit „grad de comuniune” față de Biserica catolică CCEO reglementează raporturile juridice și pastorale față de aceștia⁸⁶. Dispozițiile specifice semnalate de canoanele CCEO se referă la „comuniunea în cele sacre” (can. 670, 671); recunoașterea validității sacramentului căsătoriei

⁸⁴ Terminologic, CCEO se distanțează de expresiile folosite de Conciliul Vatican II (Biserici sau comunități separate, frați separați), și în desemnarea credincioșilor necatolici și a Bisericilor sau Comunităților religioase din care aceștia provin, folosește expresia „Biserici sau Comunități care nu au comuniune deplină cu Biserica Catolică”. Pe de altă parte CCEO face o distincție clară între „Bisericile orientale care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica Catolică” și „Biserici și comunități ecleziale care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica Catolică” (cann. 671 §§ 3-4, 780, 781). Nota 107 a Directorului Ecumenic precizează că expresia „*communitas ecclesialis*” nu include Bisericile orientale ortodoxe, care au față de Biserica Catolică, - tocmai în virtutea patrimoniului comun al primului mileniu, reciproc recunoscut -, un mai mare grad de comuniune comparativ cu „celelalte Biserici și Comunități ecleziale” (cf. DOE, nota 28) rezultate din ceea ce în mod comun se numesc Comunități reformate, născute în Occident ca urmare a Reformei.

⁸⁵ UR 16.

⁸⁶ D. SALACHAS, „*Ius oecumenicum*” e sua attuazione nel codice dei canoni delle Chiese orientali”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 145-186, 149.

(cann. 832-834); colaborarea credincioșilor catolici cu alți creștini în chestiuni care privesc promovarea valorilor umane fundamentale cum ar fi „operele de caritate și dreptate socială, apărarea demnității persoanei umane și a drepturilor sale fundamentale, promovarea păcii comemorarea zilelor patriei și sărbătorile naționale”⁸⁷.

Tocmai în perspectiva conținutului documentului conciliar OE 24, canonul 903 subliniază în câmp ecumenic sarcina specială pe care Bisericile *sui iuris* o au în promovarea „unității între toate Bisericile Orientale”. Printre mijloacele propuse de canonul 903 în promovarea unității se regăsește și

fidelitatea religioasă față de tradițiile Bisericii Orientale. Maxima fidelitate a orientalilor catolici față de propriul patrimoniu contribuie în cel mai mare grad pentru ca Bisericile Orientale care sunt în comuniune deplină cu Sediul Apostolic Roman să își îndeplinească misiunea de promovare a unității tuturor creștinilor, îndeosebi orientali⁸⁸.

Cu certitudine și eforturile de elaborare a dreptului particular al fiecărei Biserici *sui iuris* va trebui să țină cont de conținutul acestui canon. Este vorba despre o misiune ecumenică încredințată tuturor Bisericilor orientale și care

în mod obligatoriu trebuie să se realizeze în fiecare dintre acestea. Instrumentul dreptului particular în faza sa de elaborare va trebui să exprime în norme juridice propria experiență și propriile realizări în fidelitate religioasă față de vechile tradiții orientale, față de rugăciune, față de exemplele de viață, să favorizeze o reciprocă cunoaștere, să predispună mijloace și instrumente de colaborare și stimă fraternă⁸⁹.

Important, în perspectiva redactării dreptului particular este și can. 904, care vorbește explicit despre necesitatea ca inițiativele ecumenice să fie promovate prin norme speciale stabilite de dreptul particular, în deplină coerență cu normele stabilite la nivelul Bisericii Universale. Autoritatea legislativă a fiecărei Biserici *sui iuris* trebuie să stabilească în mod concret și prin norme speciale modalitatea prin care persoane sau comisii însărcinate

⁸⁷ E. EID, *Conformation du Code des Canons...* op. cit., 87.

⁸⁸ D. SALACHAS, *"Ius oecumenicum" e sua attuazione nel codice dei canoni...* op. cit., 163.

cu promovarea ecumenismului își vor desfășura această activitate, activitatea care trebuie de altfel atent urmărită pentru evitarea abuzurilor.

În lumina acestei competențe speciale de a promova și de a conduce activitatea ecumenică, ține de responsabilitatea fiecărui episcop diecezan, a sinoadelor Bisericii Orientale Catolice, sau a conferințelor episcopale să stabilească normele după care persoanele sau comisiile descrise mai jos își vor desfășura activitățile care le sunt atribuite și vor veghea la aplicarea acestor norme. De asemenea, va trebui să aibă grijă ca aceia cărora le vor fi încredințate aceste responsabilități ecumenice să aibă o cunoaștere adecvată a principiilor catolice ale ecumenismului și să fie serios pregătiți pentru misiunea lor⁹⁰.

Redactarea unor norme de drept particular care să țină cont de delicatul cadru creat de raporturile ecumenice reprezintă o provocare suficient de mare pentru a fi determinat Legislatorul suprem să formuleze în manieră negativă interdicția de a publica astfel de norme fără o prealabilă consultare a autorității competente a Bisericii sau a Comunității bisericești necatolice interesate. Can. 671, canon cu profunde valențe ecumenice și în același timp pastorale, trasează cu claritate circumstanțele pentru realizarea „*communio in sacris*” subliniind chiar necesitatea unei oarecare reciprocități. Canonul precizează la § 5: „Pentru cazurile despre care este vorba în §§ 2, 3 și 4 să nu se dea norme de drept particular decât după o consultare cu autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității bisericești necatolice interesate.”

Paragraful se referă la acel drept particular care trebuie să fie emanat pentru reglementarea paragrafelor precedente, iar autoritatea competentă a diferitelor Biserici *sui iuris* are facultatea de a stabili norme generale în această materie. Stabilirea unor astfel de norme trebuie să fie făcută doar după o prealabilă consultare a autorității competente interesate cu scopul de a găsi o posibilă reciprocitate legitimă conformă cu doctrina și tradițiile diferitelor comunități. Acest lucru este de altfel întărit de practica concretă rezultată din aplicarea documentelor magisteriale în materie.

⁸⁹ N. LODA, *Il diritto particolare come strumento di inculturazione...* op. cit., 32-33.

⁹⁰ DOE 40.

Ar trebui să existe o anumită „reciprocitate”, deoarece împărtășirea activităților și resurselor spirituale, chiar în limitele definite, este o contribuție, în spirit de bunăvoință și de dragoste, la sporirea armoniei între creștini⁹¹.

Catolicii trebuie să dea dovadă de un respect sincer față de disciplina liturgică și sacramentală a celorlalte Biserici și comunități bisericești: la rândul lor, acestea sunt invitate să arate același respect față de disciplina catolică. Unul din obiectivele consultării menționate mai sus trebuie să urmărească o mai bună înțelegere reciprocă a disciplinei fiecăruia, și chiar un acord pentru reglementarea situațiilor în care disciplina unei Biserici pune în joc sau se împotrivesc disciplinei alteia⁹².

Aplicarea acestor principii ecumenice în viitorul drept particular pare cu atât mai delicată și importantă cu cât încălcarea lor, cu relativele abuzuri în materie de „communicatio in sacris” se pedepsește penal de către can. 1440, „Cel care încalcă normele dreptului privitoare la comuniunea întru cele sacre, poate fi pedepsit cu pedeapsa corespunzătoare”.

De o deosebită importanță deopotrivă ecumenică și pastorală este realitatea creată de situația căsătoriilor mixte, care au nevoie de o atenție pastorală particulară, dată fiind delicatețea cu care trebuie tratată o astfel de situație. Numărul mereu în creștere al căsătoriilor mixte ridică problema unei necesare colaborări fraterne între Bisericile și Comunitățile religioase ai căror membri se găsesc în astfel de situații: analiza acestor realități, particularizate de la o regiune la alta, cere un studiu atent al doctrinei matrimoniale în dimensiunea sa sacramentală, a exigențelor etice pe care le impune, a situațiilor canonice pe care le creează și a implicațiilor ecumenice și pastorale pe care le provoacă. În cadrul diferitelor discuții ecumenice bilaterale problema căsătoriilor mixte a fost îndelung și atent dezbătută în toate dimensiunile sale. O problemă gravă și delicată rămân cauțiunile pe care Bisericile⁹³ – în coerență cu propria percepția asupra calităților căsătoriei – le cer propriilor credincioși pentru autorizarea acestor căsătorii.

⁹¹ DOE 105.

⁹² DOE 107.

⁹³ CCEO Can. 814 - (= 1125) Poate acorda permisiunea pentru motive juste Ierarhul locului; nu o va acorda, însă, dacă nu sunt îndeplinite condițiile următoare:

De altfel, normativă canonului 815⁹⁴, reprezintă punctul de vedere al CCEO și reprezintă o normă comună pentru Bisericele Orientale Catolice. Tocmai de aceea se lasă spațiu dreptului particular al fiecărei Bisericii *sui iuris*, ca evaluând circumstanțele de loc și timp în care se găsesc, să integreze aceste prescripții cu acele norme mai detaliate care pot să răspundă mai bine exigențelor pastorale ale acestor tipuri de căsătorii⁹⁵.

Normele CCEO referitoare la căsătoriile mixte sunt legi comune pentru Bisericele Orientale Catolice. În diferite țări acestea vor fi integrate de prescrierile dreptului particular al fiecărei Biserici *sui iuris*. Din punct de vedere ecumenic aceste prescripții ale dreptului particular vor putea fi mult mai interesante și eficace, deoarece analizează în detalii particulare, abordează situații diferite și sugerează diferite posibile soluții cazurilor concrete. Cu toate acestea, legile dreptului particular al diferitelor Biserici *sui iuris* nu pot ieși din cadrul determinat de CCEO, deoarece legile Bisericii se află într-un strâns raport cu teologia și reprezintă o expresie a pastoralei. Aceste norme de drept particular exprimă în mod practic exigențele doctrinei credinței și caută să introducă în viața credincioșilor valorile creștine⁹⁶.

Nu în ultimul rând trebuie subliniat, – în contextul autonomiei de care se bucură Bisericele *sui iuris* în raport cu Romanul Pontif –, că în ciuda prezenței în CCEO a unor lacune din punct de vedere ecumenic, acestea ar putea fi îndreptate de viitorul „*de iure condendo*”, cu norme compatibile cu

1° partea catolică va declara că este pregătită să îndepărteze pericolele abandonării credinței și va asigura cu o promisiune sinceră că va face tot ceea ce-i stă în putere pentru ca toți fiii să fie botezați și educați în Biserica catolică;

2° privitor la aceste promisiuni, care vor fi făcute de partea catolică, cealaltă parte va fi înștiințată la timp, astfel încât să rezulte sigur că ea este cu adevărat conștientă de promisiunea și obligația părții catolice;

3° ambele părți vor fi instruite asupra scopurilor și proprietăților esențiale ale căsătoriei, care nu trebuie să fie excluse de nici unul dintre cei doi logodnici.

⁹⁴ Can. 815 - (= 1126) Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* se va stabili modul în care se vor face aceste declarații și promisiuni, care sunt totdeauna cerute, și se va determina modul în care ele vor deveni cunoscute în forul extern și prin care partea necatolică va fi informată.

⁹⁵ W. BLEIZIFFER, „Căsătoriile mixte ca formă concretă de trăire a propriei identități confesionale”, în D. DUMITRAN, B. GUDOR, *Identitate confesională și toleranță religioasă în sec. XVIII-XIX*, Annales Universitatis Appulensis, Series Historica 15/II, Alba-Iulia, 385-402.

⁹⁶ D. SALACHAS, „Ius oecumenicum” e sua attuazione nel codice dei canoni... op. cit., 177.

ministerul petrin, pentru a promova restabilirea unității cu Bisericile ortodoxe”⁹⁷.

Realizarea *ius oecumenicum* conținut în CCEO este încredințată dreptului particular al diferitelor Biserici *sui iuris*. Acestea, prin reglementarea dreptului particular vor putea redacta acele norme, care în deplină coerență cu indicațiile Scaunului Apostolic au ca scop promovarea inițiativelor cu caracter ecumenic.

Ca și catolici orientali avem convingerea că nicio inițiativă ecumenică la nivel universal față de Bisericile Ortodoxe nu poate aduce rezultate solide fără contribuția Bisericilor Orientale Catolice, sau neglijând Bisericile Orientale Catolice. Această convingere este întărită de însuși legislatorul care în Scrisoarea Enciclică „Ut unum sint” 60, subliniază că „dreptul recunoscut al Bisericilor orientale catolice de a-și organiza și desfășura apostolatul, ca și angajarea efectivă a acestor Biserici în dialogul iubirii și în cel teologic vor favoriza nu numai un real și fratern respect reciproc, ci și angajarea lor comună în căutarea unității”. Faptul că Bisericile Orientale Catolice și Ortodoxe sunt conduse după același și fundamentalul patrimoniu unic al disciplinei canonice, adică după „sacri canones” ale primelor secole ale Bisericii, le abilitază să caute împreună restaurarea deplinei lor unități⁹⁸.

Ca atare, tocmai în virtutea principiului subsidiarității, CCEO lasă un amplu spațiu dreptului particular și în sfera raporturilor ecumenice⁹⁹.

3.1.6. Principiul coerenței limbajului și a terminologiei redacționale: elaborarea lingvistică a textului normativ

Legislatorul are datoria de a formula reguli precise conceptual sub aspectul profilului semantic al clarității și al inteligibilității termenilor utilizați pentru a garanta ușoara înțelegere a normei. Subiectul normei de drept particular trebuie să fie capabil să găsească în textul legii, în orice moment, acea claritate a prezentării care să garanteze înțelegerea a ceea ce

⁹⁷ *Ibidem* 155. Autorul nostru se referă la cazul concret al raporturilor dintre Patriarhii Bisericilor *sui iuris* și Romanul Pontif; acesta din urmă poate stabili un drept particular care să se refere la autoritatea Patriarhilor în afara limitelor teritoriale ale propriei Biserici (can. 78); normele referitoare la alegerea Patriarhilor orientali și funcționarea Sinoadelor (cann. 63-77).

⁹⁸ D. SALACHAS, "Ius oecumenicum" e sua attuazione nel codice dei canoni... op. cit., 184-185.

⁹⁹ *Nuntia*, 22 (1986), 14.

este permis sau interzis: în acest scop sunt necesare norme de drept particular precise, clare, care să poată fi ușor înțelese și interpretate.

Redactarea textelor normative trebuie să răspundă criteriilor de claritate, precizie, uniformitate, simplitate, economie. Un text juridic este clar dacă are un conținut cert, o structurare limpede și o prezentare coerentă. Un astfel de text este precis atunci când nu se pretează la neînțelegeri. Atât cuvintele utilizate, cât și conexiunile logice dintre propoziții ar trebui să fie pe cât posibil lipsite de ambiguitate și explicite, fără să ofere posibilitatea unor interpretări echivoce. Imprecizia și ambiguitatea, favorizează de fapt incertitudini în interpretarea textului.

Uniformitatea limbajului trebuie să permită recunoașterea fără echivoc a realității atunci când el se referă la unul și același argument. Un text este simplu dacă se acordă prioritate cuvintelor cunoscute de majoritatea cetățenilor și dacă acestea sunt folosite pentru a construi propoziții și fraze liniar. Un text legislativ trebuie să fie sintetic și economic adică să conțină tot ceea ce este necesar, și doar ceea ce este suficient pentru prezentarea conținutului său. Un text bine construit este îndeosebi acela care este lipsit de termeni repetitivi și superflui, care reiterează conceptele deja exprimate de alte cuvinte și expresii prezente în text.

Principiile de claritate, precizie, uniformitate, simplitate și economie pot, în contexte izolate, să se găsească în conflict. În această situație redactorul textului legislativ trebuie să găsească, de la caz la caz, punctul de echilibru cel mai înalt între aceste principii. Un text normativ trebuie să fie accesibil nu doar specialistului sau canonistului ci trebuie să poată fi din punct de vedere lingvistic accesibil și simplului credincios creștin, desigur în limitele permise de complexitatea textului însuși. În redactarea textului de drept particular ar fi ideal dacă s-ar ține cont de cunoștințele lingvistice și exigențele de înțelegere ale aceloră căroră textul le este aplicat, precum și de ale aceloră care urmează să aplice respectivul text. În acest caz ar trebui evitate, sau chiar excluse formulările inutile complicate.

Pentru a garanta gradul de aplicabilitate al textului autorul trebuie să acorde în permanență o atenție deosebită atât structurării generale a textului, alegerii corecte a termenilor precum și construcției frazei. Devine astfel fundamentală planificarea textului care trebuie să garanteze o

distribuire rațională, coerentă și logică a conținutului. Nu este lipsită de importanță folosirea corectă a semnelor de punctuație și a organizării grafice a textului, care devin elemente esențiale – cu ajutorul instrumentelor electronice de redactare – pentru reprezentarea vizuală a structurii textului și pentru a garanta o facilă consultare.

Nu este lipsit de importanță stilul: formularea frazei principale având pe cât posibil întâietatea față de cele subordonate; evitarea adjectivelor sau a adverbilor care nu adaugă nimic imperativității normei; uniformitatea în folosirea modurilor și a timpurilor verbale cu precădere a indicativului prezent care în limbajul normativ asumă o valoare imperativă; utilizarea formei active a verbelor, iar în cazul folosirii formei pasive să rezulte cu claritate agentul, adică cine îndeplinește acțiunea; precădere în folosirea aserțiunilor afirmative și evitarea formulărilor negative; folosirea clară a conjuncțiilor „și”, „sau”, „ori” și recurgerea la enumerări atunci când acestea pot crea ambiguități sau echivocuri; folosirea conjuncției condiționale „dacă” în acele cazuri care exprimă condiția ipotetică, sau a conjuncției „doar dacă” atunci când este necesară explicitarea circumstanței; exprimarea clară a caracterului taxativ sau exemplificativ al enumerărilor și folosirea adverbilor „doar”, „exclusiv”; limitarea folosirii propozițiilor lipsite de semnificație normativă; alegerea și folosirea termenilor comuni, iar în cazuri particulare a acelor neologisme sau expresii tehnice care se impun ca necesare; evitarea termenilor discriminatorii; folosirea corectă a termenilor tehnici și de specialitate împrumutați din limbajul tehnic, ținând cont de valența pe care respectivul termen o are în respectiva sferă de aplicabilitate; evitarea definițiilor pentru conceptele clare, sau folosirea acestora pentru clarificarea termenilor echivoci sau ambigui; evitarea folosirii sinonimelor și urmărirea unei coerențe și a unei uniformități terminologice; evitarea repetiției termenilor, cu excepția cazului când acest procedeu este necesar pentru înlesnirea înțelegerii textului; folosirea neologismelor sau a termenilor împrumutați din alte limbi doar dacă aceștia sunt suficient de uzuali în limba comună și doar dacă nu există corespondenți pentru respectivii termeni în limba română.

Aceste reguli metodologice de concepere și redactare a textului dreptului particular nu trebuie să se prezinte sub forma unor idealuri

estetice sau a unor modele formale, ci reprezintă instrumente adaptate pentru a garanta calitatea textului legislativ și prin aceasta principiul fundamental al certitudinii dreptului. Sugestiile redacționale fixează, cu titlu de recomandare, acele *standarde* minim necesare pentru garantarea calității dreptului particular¹⁰⁰.

Respectarea acestor *standarde* nu reprezintă doar caracteristici conjuncturale: ele trebuie să răspundă exigențelor de uniformitate și demnitate juridico-formală care ar trebui să se regăsească în atenția organismelor legislative. Formularea normei de drept particular trebuie să se regăsească în propriul context normativ, să fie coerentă cu alegerile care o inspiră, să fie realizabilă în plan practic și să nu ofere posibilitatea unor inutile divergențe cu alte norme; nu în ultimul rând formularea trebuie să fie ușor de înțeles și interpretat atât de către cei care aplică cât și de cei cărora li se va aplica norma dreptului particular¹⁰¹.

3.1.7. Alte posibile principii

Alături de posibilele principii de redactarea a dreptului particular deja prezentate până în acest moment, practica sugerează și existența unor alte principii¹⁰², care merită măcar o scurtă trecere în revistă, acestea fiind de altfel considerate firești și obiective pentru procesul de redactare a dreptului particular.

¹⁰⁰ *Regole e suggerimenti per la redazione dei testi normativi*, <http://www.consiglio.regione.toscana.it:8085/leggi-e-banche-dati/Oli/Manuale/man-ed-3.asp#> (consultat 14. 02. 2015).

¹⁰¹ Toate aceste elemente contribuie la garantarea respectului principiului de certitudine a dreptului. Redactarea unei norme nu diferă fundamental de construirea unui pod, care poate fi realizat într-un loc sau altul, cu o tehnică sau alta: în ultimă instanță acesta trebuie să unească două puncte și să susțină greutatea celui care îl traversează. „Acele două aspecte, legătura dintre puncte și proba de rezistență, în construcția legilor precum și în cea a podurilor, ar trebui să depindă de proiectarea tehnică mai mult decât cea politică, conjuncturală”, cf. *Regole e suggerimenti per la redazione dei testi normativi*, VI. Considerazioni conclusive.

¹⁰² P. GHERRI, „Codificazione canonica tra tecnica e sistema”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyiregyháza, 2013, 19-130, îndeosebi 50-54. Chiar dacă se referă la procesul de codificare modernă a normei codiciale, indicațiile pe care autorul le face pot fi aplicate *mutatis-mutandis* și în procesul de redactare al dreptului particular: unicitate, generalitate, prevalență, integralitate, sistematizare, organicitate, tipicitate, prevenție, exclusivitate, stabilitate, publicitate, simplitate.

În primul rând, chiar dacă pare superfluu, amintim *principiul pastoral*. În ciuda existenței unor chestiuni deschise în plan teoretic referitoare la raportul dintre exigențele pastorale și caracterul juridic al Bisericii¹⁰³, este necesară o analiză a situației ecleziale actuale cu scopul de a „filtra” atitudinea generală care există în Biserică referitor la acest raport¹⁰⁴; un raport problematic și aparent tensionat „care în corecta definire a termenilor implicați – pastorală și dreptul – oferă cheia de interpretare capabilă să armonizeze tensiunile aparent contrapuse provenite din necesitățile pastorale și exigențele juridice”¹⁰⁵.

Pentru îndeplinirea fidelă a misiunii pe care o are în sugerarea unor formulări de text ale dreptului particular, canonistul nu se poate sustrage de la atenta observare a vieții ecleziale.

Considerând raportul dintre pastorală și drept Papa Paul VI se adresa astfel participanților la Congresul Internațional de drept canonic ținut la Roma în anul 1973:

Dacă Biserica este un plan divin – Ecclesia de Trinitate – instituțiile sale, cu toate că sunt perfectibile, trebuie să fie create cu scopul de a comunica harul divin și să favorizeze, după darurile și misiunea fiecăruia, binele credincioșilor, scopul esențial al Bisericii. Acest scop social, mântuirea sufletelor, *salus animarum*, rămâne scopul suprem al instituțiilor, al dreptului, al legilor”¹⁰⁶.

¹⁰³ Istoria Bisericii a demonstrat faptul că în plan doctrinal nu a existat niciodată o construcție teoretică autentică a pretensei incompatibilități dintre drept și pastorală, ci mai degrabă inițiative care, în susținerea anumitor aspecte pastorale, ajungeau chiar la ideea unei umbriri a prezenței dreptului în Biserică. Ceea ce poate fi observat azi în Biserică este probabil lipsa unei suficiente cunoașteri, din partea unor ample sectoare pastorale, a principiilor elementare ale dreptului și corespondența lipsă de sensibilitate față de disciplina canonică „ceea ce favorizează adoptarea unor soluții ingenue care conduc la situații injuste”, cf. E. BAURA, „Pastorale e diritto nella Chiesa”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI (a cura del), *Vent'anni di esperienza canonica: 1983-2003*, Città del Vaticano 2003, 159-180, 161. Autorul nostru subliniază, de asemenea, existența unui „raport problematic, conceput în mod dialectic, între exigențele pastorale și cele juridice”, precum și a anumitor discursuri referitoare la administrația justiției în Biserică ce „disprețuiesc principiile fundamentale ale dreptului procesual deoarece le consideră formale și contrare necesităților pastorale....”. *Ibidem*, 162.

¹⁰⁴ D. COMPOSTA, „Finalità del Diritto nella Chiesa”, în *Apollinaris*, 48 (1975), 387-389.

¹⁰⁵ E. BAURA, *Pastorale e diritto nella Chiesa...* op. cit., 163.

¹⁰⁶ Paolo VI, „Discorso ai partecipanti al II Congresso Internazionale di Diritto Canonico”, 17 settembre 1973, *Communicationes* 5 [1973], 126.

În ceea ce privește așadar eforturile de redactare și publicare a dreptului particular, *salus animarum*¹⁰⁷ reprezintă fără îndoială un punct de referință central atât din punctul de vedere al existenței sale ca principiu inspirator pentru redactarea legislației canonice, dar și ca principiu esențial pentru interpretarea acesteia: „deoarece afirmarea lui *salus animarum* ca principiu informator al legii Bisericii nu vrea să nege juridicitatea organizării canonice, este logic că acest principiu este operativ și în momentul interpretativ și în cel aplicativ al normei”¹⁰⁸.

Un alt posibil principiu care ar trebui considerat în opera de redactare a dreptului particular este acela al *publicării pe părți*: această formulă¹⁰⁹, cu evidentele ei avantaje, poate oferi posibilitatea unei facile consultări a ceea ce în timp va deveni un corp de norme de drept particular unitar. Printre avantajele cele mai evidente ale unui astfel de procedeu amintim eficientizarea procesului de publicare și evitarea scurgerii unor perioade de

¹⁰⁷ Tema *La salus animarum nell'esperienza giuridica della Chiesa* a fost amplu dezbătută în cadrul Simpozionului de Studii organizat de Facultatea de Drept Canonic, desfășurat în cadrul Universității Pontificale Santa Croce în perioada 6-7 aprilie 2000 și publicată în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 2, Maggio - Agosto, unde o serie de autori remarcabili pentru știința dreptului canonic tratează tema *salus animarum* din diferite perspective: J. HERRANZ, „*Salus animarum*, principio dell'ordinamento canonico”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 291-306; P. MONETTA, „*La salus animarum* nel dibattito della scienza canonistica”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 307-327; M. C. J. ERRÁZURIZ, „*La salus animarum* tra dimensione comunitaria ed esigenze individuali della persona”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 327-342; J. I. ARRIETA, „*La salus animarum* quale guida applicativa del diritto da parte dei pastori”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 343-374; H. PREE, „Le tecniche canoniche di flessibilizzazione del diritto: possibilità e limiti ecclesiali di impiego”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 375-418; P. GEFAELL, „Fondamenti e limiti dell'*oikonomia* nella tradizione orientale”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 419-436; P. O'GALLAGHAN, „Il principio della «*salus animarum*» nelle altre confessioni cristiane”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 437-464; I. PÉREZ DE HEREIDA, „I profili ecumenici della «*salus animarum*» nella codificazione della chiesa cattolica”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 465-492; J. L. GUTIÉRREZ, „La proclamazione della santità nella chiesa”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), 493-532.

¹⁰⁸ HERRANZ J., *Salus animarum*, principio dell'ordinamento canonico... op. cit., 302.

¹⁰⁹ O astfel de propunere face și G. NEDUNGATT, *The spirit of Eastern Code*, Dharmaram Publication, Rome-Bangalore, 1993, 124: „nu este necesar să se completeze întregul Drept Particular și să se publice în bloc. În schimb, este recomandabil să se formuleze parte cu parte, completându-l treptat în funcție de priorități”. De altfel practica Bisericii a demonstrat eficacitatea acestui procedeu în însăși publicarea CICO prin cele patru Motu Proprio: *Crebrae allate sunt* (1949), *Sollicitudinem nostram* (1950), *Postquam apostolicis litteris* (1952) și *Cleri sanctitati* (1957).

timp îndelungate până la publicarea efectivă a unor norme; evitarea impresiei că odată publicat un corp de norme consistent de drept particular – chiar și sub forma unui cod – procesul de producție normativă ar fi încheiat, deci inducerea unei stări de autosuficiență și inactivitate cu posibilele pericole cauzate de absența unui „aduceri la zi”; crearea unui cadru de acțiune care să permită concentrarea eforturilor și resurselor pe acele tematici considerate esențiale și elaborarea unor norme suficient de detaliate care au ca avantaj imediat posibilitatea de adaptare la condițiile specifice ale determinatei Biserici *sui iuris*.

În același timp un astfel de procedeu ar elimina *inerția* în activitatea legislativă de publicare a dreptului particular și ar răspunde mai bine dezideratelor, în mod repetat exprimate de legislatorul suprem, în ceea ce privește publicarea acestuia¹¹⁰.

Ba mai mult, în lumina *substanțialelor eforturi* pe care o astfel de provocare o creează în mod necesar, legiferare *pe părți*, va rezulta chiar inevitabilă, date fiind capacitățile într-adevăr limitate de care dispun unele dintre Biserici¹¹¹.

Publicarea unui corp de norme care să fie unitar, chiar și în cazul unei posibile publicări fragmentare și etapizate, va trebui să țină cont de toate principiile redacționale cu scopul propunerii unor norme coerente atât din punct de vedere canonic cât și teologic sau lingvistic. Coerența în publicarea pe părți reprezintă în acest sens un motiv în plus pentru acordarea necesarei atenții acestui aspect, îndeosebi atunci când intervalele de timp scurse între publicarea diferitelor părți ale dreptului particular sunt mari. „Crearea” dreptului în sensul strict al termenului înseamnă în definitiv *distilarea* realității și extragerea a ceea ce este efectiv juridic în ea,

¹¹⁰ „Praeterea hac in provincia bene animadvertatur hunc quidem Codicem iuri particulari singularum Ecclesiarum sui iurisea omnia committere, quae ad commune omnium Ecclesiarum orientalium bonum non necessaria considerantur. Quibus de rebus mens Nostra est, ut qui legislativa potestate in singulis Ecclesiis sui iuris gaudent, peculiaribus normis, proprii ritus traditionibus prae oculis habitis necnon Concilii Vaticani II praeceptis, quam *celerrime* consulant”, *Sacri canones*, EV 12/518; *Nuntia* 29 (1989), 54.

¹¹¹ P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici ... op. cit.*, 277-279.

„deseori va trebui să se reformuleze cu simplitate ceea ce deja exista în tradiția disciplinară a Bisericii”¹¹².

Elaborarea dreptului particular reprezintă, în cazul Bisericilor Patriarhale și Arhiepiscopale Majore, o competență exclusivă a Sinodului Episcopilor, în timp ce promulgarea legilor, care în definitiv sunt părți ale dreptului particular, intră în competența Patriarhului sau a Arhiepiscopului Major, în calitate pe care acesta o are de cap și părinte al propriei Biserici. Determinarea modului în care se face publicarea acestor norme, timpul de *vacatio legis*, precum și momentul intrării acestora în vigoare reprezintă tot o prerogativă a Sinodului Episcopilor¹¹³.

Publicarea pe părți a normelor de drept particular este în mod tacit sugerată și de conținutul can. 1489 § 1, care stabilește modalitatea de publicare a legilor comune pentru Biserica Universală¹¹⁴. În mod evident aceste legi intră în vigoare la trei luni din momentul publicării lor în organul Oficial al Vaticanului *Acta Apostolicae Sedis*: diseminarea și publicarea acestora în limba națională a fiecăreia dintre Bisericile *sui iuris* trebuie făcută în cel mai scurt timp posibil¹¹⁵. În ceea ce privește timpul de publicare a legilor emenate de Sinodul Episcopilor, can. 1489 § 2 dispune ca această perioadă să fie stabilită de legislatorul însuși. Ar fi bine dacă dreptul comun ar fixa oricum un termen minim pentru publicarea acestor norme, oferind eventual diferitelor organe legislative posibilitate de a

¹¹² P. GEFAELL, *La capacità legislativa ... op. cit.*, 153.

¹¹³ Cann. 110 §1; 150 §§ 1, 2.

¹¹⁴ Can. 1489 - § 1. (= 8) Legile emise de Scaunul Apostolic sunt promulgate prin editarea lor în gazeta oficială *Acta Apostolicae Sedis*, exceptând cazurile speciale în care a fost prescris un alt mod de promulgare; încep să oblige după trecerea a trei luni socotite de la data specificată pe numărul respectiv al *Acta*, exceptând cazul în care obligă imediat prin natura lucrurilor, sau în care s-a stabilit în mod expres o vacanță mai scurtă sau mai lungă.

§ 2. Legile emise de alți legislatori sunt promulgate în modul determinat de aceiași legislatori și încep să oblige din ziua stabilită de ei înșiși.

¹¹⁵ Practica altor Biserici *sui iuris*, dar și a Bisericii Greco-Catolice Române, este de a publica legile dreptului particular fie în ziarele sau periodicele eparhiale, fie în speciale Acte ale Sinodului Episcopilor. Biserica Ucraineană se folosește de gazeta „Blahovisnyk”, Biserica Siro-Malabareză de Buletinul „Synodal News”, iar Biserica Greco-Catolică Română de publicația neoficială „Acte Sinodale”.

proroga, în caz de necesitate, acest termen. Pentru evitarea unor întârzieri nejustificat de lungi în publicarea acestor legi, și chiar pentru a putea acoperi această lacună a dreptului comun, dreptul particular ar putea stabili un termen minim concret pentru publicarea acestor norme¹¹⁶. În acest fel se poate evita amânarea publicării normelor pe o durată de timp care nu este clar precizată de către dreptul comun, chiar dacă în ultimă instanță Sinodul Episcopilor decide termenul de publicare. În orice caz, elaborarea unui text de lege, care să corespundă exigențelor cerute de însemnătatea și semnificația unui astfel de text, dincolo de faptul că reprezintă un efort redacțional de maximă importanță, nu poate fi amânată prea mult.

Procedeul de *publicare pe părți* este confirmat de altfel de rezultatele obținute până în acest moment¹¹⁷. În general, autoritatea legislativă a majorității Bisericilor *sui iuris* „s-a limitat practic la emanarea normelor doar când dreptul comun a făcut directă trimitere la dreptul particular”¹¹⁸ procedând astfel la publicarea acelor părți de drept particular „peæter legem”, sau a acelor norme care au mai degrabă un caracter urgent și imediat impus de situația concretă în care se regăsesc respectivele Biserici¹¹⁹. Chiar și rezultatele modeste obținute până în acest moment – datorate în principal absenței unui număr adecvat de specialiști în domeniul dreptului canonic –, sugerează ideea publicării dreptului particular pe părți.

Nu în ultimul rând, dar la fel de importantă pentru coerența normei canonice de drept particular este respectarea principiului de *armonizare față de dreptul civil*; acest principiu ar corespunde can. 1504 – (= 22) „Dreptul civil la care face trimitere dreptul Bisericii, trebuie respectat în dreptul canonic cu aceleași efecte, ori de câte ori nu este contrar dreptului divin și exceptând cazul în care este dispus altfel de dreptul canonic”.

¹¹⁶ J. Andrijišyn, *Il diritto particolare... op. cit.*, 649.

¹¹⁷ Vezi supra nota 6; 3. 1. Perspective redacționale sau posibile principii de producție normativă a dreptului particular.

¹¹⁸ A. A. MINA, *Sviluppo del diritto particolare nelle chiese "sui iuris"...* op. cit., 538.

¹¹⁹ M. I. CRISTESCU, „Unitas” and „varietas ecclesiarum”... op. cit., 188.

Biserică a păstrat și va păstra mereu conștiința clară că nu este dependentă de nicio autoritate umană, chiar dacă încă de la începuturile ei a adaptat din diferite motive propria normativă la cea a statului cu evidența intenție de a nu crea conflicte la care să fie supuși proprii membri, deopotrivă cetățeni ai statului și credincioși ai comunității. „Canonizarea”¹²⁰ legilor civile oferă posibilitatea evitării conflictelor între cele două realități, eclezială și socială; adaptarea legii canonice la cea civilă nu reprezintă o renunțare a Bisericii la propria sferă de competență în favoarea unui stat, ci mai degrabă asumarea unei norme externe pe care o face proprie, acordând acesteia eficacitate: în acest fel autoritatea ecleziastică acordă o valoare normativă unei astfel de norme. Această asimilare sau adoptare a legii civile este supusă însă la două excepții: când legea civilă ar fi contrară dreptului divin, sau când se opune dreptului canonic¹²¹.

În mod evident producția normativă a dreptului particular nu poate face abstracție de o astfel de prescripție canonică; în acele cazuri în care se verifică situația prevăzută de can. 1504, dreptul particular, ca drept al Bisericii, trebuie să țină cont de acest aspect. Așa cum au evidențiat deja o serie de lucrări în domeniul redactării dreptului comun¹²², este convenabil și de dorit ca autoritatea legislativă să stabilească – așa cum de fapt s-a și întâmplat în istoria recentă a Bisericii Greco-Catolice din România – o comisie de lucru formată din canoniști, consilieri sau experți care să acționeze cu spirit colegial și după o metodologie precisă. Un evident avantaj l-ar constitui efortul de consultare a mai multor instanțe, individualizând și evaluând cu seriozitate și atenție toate cerințele inițiale, precum și observațiile făcute pe marginea unor posibile scheme de lucru în care dreptul particular ar trebui să propună o normă. Această consultare ar favoriza cel puțin două dimensiuni: pe de o parte ar crea premisele elaborării unei norme cât mai complete, iar pe de altă parte ar crea efectiva

¹²⁰ Canoanele CCEO fac aproximativ 60 de trimiteri la dreptul civil: I. ŽUŽEK, „Ius civile”, în *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 167-168.

¹²¹ P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali ...* op. cit., 1174-1175; P. GEFAELL, *La capacità legislativa delle Chiese Orientali...* op. cit., 149.

¹²² J. FARIS, *La storia della Codificazione Orientale...* op. cit., 263-264.

posibilitate ca respectiva normă să fie în mod favorabil receptată de către destinatari ei. Un instrument foarte adecvat și în același timp competent pentru realizarea unei astfel de dorite consultări îl poate reprezenta adunarea patriarhală, care este

o grupare consultativă a întregii Biserici pe care o prezidează Patriarhul și care prestează, prin opera sa, ajutor Patriarhului și Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale în rezolvarea problemelor mai importante, mai ales în ceea ce privește ... disciplina bisericească, potrivit-le circumstanțelor timpului prezent și binelui comun al propriei Biserici, ținând cont și de binele comun al întregului teritoriu unde există mai multe Biserici *sui iuris*¹²³.

Dacă această consultare pare necesară, ea prezintă însă și o serie de limitări la nivelul propriei Biserici *sui iuris*: pentru a evita o astfel de restrângere doar în cadrul propriilor limite teritoriale pare la fel de oportună consultarea unor experți și canoniști din afara Bisericii respective, profesori sau oficiali ai Sfântului Scaun, a căror părere avizată ar putea lărgi sfera reflecției canonice. Această consultare este de altfel cerută atunci când ne aflăm în fața unor norme de drept particular care urmează să fie aplicate într-un teritoriu în care se găsesc și alte Biserici *sui iuris*¹²⁴.

Pare de altfel oportună, după modelul deja oferit de revistele *Communicationes* și *Nuntia*, publicarea *ad experimentum*¹²⁵ a textelor de drept particular într-o revistă oficială, cu scopul divulgării acestor texte și al primirii unor eventuale critici constructive din partea experților: scopul unui astfel de demers este fără îndoială legat de posibilitatea îmbunătățirii ulterioare a textului legislativ. Este de altfel necesar ca legislatorul să stabilească cu claritate natura oricărei intervenții proprii cu scopul distingerei cu certitudine a legii care urmează să oblige, față de simplele recomandări, exortații, propuneri, instrucțiuni, simple declarații etc. De

¹²³ Can. 140.

¹²⁴ P. SZABÓ, *Appunti teorici e pratici...* op. cit., 285.

¹²⁵ Publicarea dreptului particular *ad experimentum*, în ciuda rezervelor unora dintre canoniști, oferă avantajul posibilei rectificări a textului legislativ atunci când acesta prezintă, din diferite motive unele lacune sau imperfecțiuni. De altfel practica Bisericii susține un astfel de procedeu.

asemenea este recomandabil ca textele legislative ale dreptului particular să nu fie amestecate cu texte de altă natură¹²⁶.

Codificarea dreptului particular, corect înțeleasă în toate dimensiunile sale, este cu siguranță o sarcină dificilă și tocmai de aceea este necesar ca responsabili să stabilească procedurile de urmat în realizarea acesteia. Această codificare, bazată pe izvoarele canonice și inspirată din principiile directe, cere atât din partea canoniștilor care elaborează textul, cât și din partea destinatarilor cărora le este adresat o reală implicare în efortul de a înțelege, a transmite și a aplica normele pe care textele juridice le stabilesc. Nu trebuie exclusă nici implicarea în a înțelege corect și complet *mens iuris* ca principiu fundamental de interpretare și aplicare a normei particulare. Acest tip de atitudine nu trebuie considerată ca o obligație impusă din exterior, artificial și fără o justificare corectă. Iar experiența istorică a Bisericii a demonstrat de atâtea ori că reformele disciplinare au dus întotdeauna la o renaștere a vieții bisericești.

Prin aplicarea acestor instrumente și principii redacționale se cristalizează conștiința că acestea pot deveni o resursă, nu o limită, și că ele nu reprezintă doar o realitate pur tehnică; dimpotrivă pot contribui la realizarea valorilor fundamentale ale culturii juridice și pot reprezenta o reală tutelă a normei și a organizării juridice stabilite pentru a proteja însăși norma juridică. Înțelegerea enunțului normativ constituie într-adevăr condiția pentru ca el să poată impune, credincioșilor cărora le este adresat, respectul față de lege.

¹²⁶ P. GEFAELL, *La capacità legislativa ... op. cit.*, 154-155.

Capitolul IV

Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, s-a născut în urma unirii marii majorități a clerului și a credincioșilor Mitropoliei Ortodoxe din Transilvania cu Biserica Romei. O parte din credincioși nu a aderat la actul de unire, dar cea mai mare parte a lor a rămas fidelă episcopilor uniți în primele patru decenii ale secolului al XVIII-lea¹.

Realizată după modelul unirii altor Biserici din estul Europei, unirea Bisericii ardeleni s-a înfăptuit în cadrul unui proces articulat în sinoadele de la Alba-Iulia – 1697, 1698, 1700, 1701, precum și în deciziile pontificale și

¹ O foarte bogată bibliografie referitoare la istoria Bisericii Române Unite cu Roma o găsim preponderent după anul 1989, când eforturile de stabilire a unor adevăruri istorice referitoare la perioada de persecuție, precum și posibilitate de a consulta o serie de arhive din Vatican, Budapesta sau Viena, au dus la publicarea unor lucrări de specialitate ale unor cercetători proveniți din ambientul universitar clujean sau alba-iulian. Alături de Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Unite Române*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lapuș, 2006 (ediție îngrijită de Ioan Tîmbuș), amintim doar o parte dintre acestea: R. CÂMPEANU, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Presa Universitară Clujeană, 2002; GHITTA O., *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmăr în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj, 2001; N. GUDEA, *Biserica Română Unită. 300 de ani (1697-1997)*, Cluj-Napoca, 1996; V. MARCU, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma. Documente și mărturii*, Editura Crater, 1997; G. M. MIRON, *Biserica greco-catolică din Transilvania: cler și enoriași (1697-1782)*, Presa Universitară Clujeană, 2004; M. SOMEȘAN, *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, 1999; ȘTIRBAN M., *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu Mare, 2000; M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească a curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2002; A. V. SIMA, *Vizitele nunțiilor apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, vol. I; II, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2003.

ale Curții vieneze din acea perioadă. Organizarea canonică a Bisericii Române Unite ca episcopie integrată în Biserica Catolică a fost stabilită de Papa Inocențiu al XIII-lea prin Bula *Rationi congruit* (17.08.1723).

Biserica Română Unită cu Roma a fost inițial supusă jurisdicției Arhiepiscopului latin de Esztergom, care îndeplinea funcția de Principe-Primat al Ungariei². Astfel, episcopul greco-catolic din Blaj era subordonat canonic celui romano-catolic din Esztergom. În anul 1777 a fost înființată ce-a de-a doua episcopie unită românească, Episcopia de Oradea Mare, subordonată inițial tot Arhiepiscopiei de Esztergom³. Situația s-a schimbat începând cu 26 noiembrie 1853, când prin bula *Ecclesiam Christi ex omni lingua* papa Pius al IX-lea a ridicat Episcopia Română Unită de Făgăraș și Alba-Iulia la rangul de Mitropolie, având ca sufragana Episcopia de Oradea⁴. Astfel Biserica Română Unită cu Roma a devenit provincie bisericească de sine stătătoare, subordonată direct Sfântului Scaun, ieșind deci de sub jurisdicția Arhiepiscopului primat al Ungariei.

Tot atunci au fost înființate alte două noi episcopii, cea de Lugoj și cea de Gherla, care au fost subordonate ierarhic Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul la Blaj⁵. În perioada interbelică (1930) a fost înființată Episcopia de Maramureș ca a patra episcopie sufragana a Arhiepiscopiei de la Blaj, cu sediul la Baia Mare⁶. În aceeași perioadă funcționa la București un vicariat greco-catolic aflat sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și

² A. BUNEA, *Istorie scurtă a Bisericii Române Unite cu Roma*, Blaj 1900, 43; *Erectio diocesis Fagarasiensis*, 15 iunii 1721, *Innocentius X*, «*Rationi congruit*»; CHINDRIȘ I, „Bula papală „*Rationi congruit*” de la 1721 și începuturile Episcopiei Făgărașului”, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XXXIV, 1994, 85-106.

³ *Erectio diocesis Varadinensis*, 16 iunii 1777, Pius VI, «*Indefessum*», I. BĂLAN, *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*, Tipis Polyglotae Vaticanis, 1932, 12; cfr. SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE. CODIFICAZIONE CANONICA ORIENTALE, *Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932, 12-13.

⁴ *Erectio Provinciae ecclesiasticae Alba-Iuliensis e Fagarasensis*, 26 novembris 1853, Pius IX, «*Ecclesiam Christi ex omnia lingua*»; BĂLAN I., *Fontes Iuris Canonici... op cit.*, 12.

⁵ *Erectio diocesis Lugosiensis*, 26 novembris 1853, Pius IX, «*Apostolicum ministerium*»; *erectio diocesis Armenopolitanae seu Gherlensis*, 26 novembris 1853, Pius IX, «*Ad Apostolicam Sedem*», BĂLAN I., *Fontes Iuris Canonici... op cit.*, 12.

⁶ Mai apoi a fost înființată și eparhia de Maramureș astfel, Papa Pio XI, 5 giugno 1930, *Solemnii Conventione*, în AAS, XXII (1930), 381-386.

Făgăraș. Vicariatul, după perioada de persecuție a Bisericii Greco-Catolice, a fost constituit în Episcopie ca urmare a unei decizii sinodale a Sinodului Episcopilor Bisericii Greco-Catolice în anul 2014⁷.

Dacă acestea sunt cele cinci Episcopii care se găsesc în interiorul limitelor teritoriale ale Bisericii Arhiepiscopale Majore din România, direct subordonate Sediului Arhiepiscopal de Blaj, trebuie amintit faptul că există și o a șasea episcopie sufragănă care are un statut canonic special. Înființată inițial ca Exarhat Apostolic pentru Românii Greco-Catolicii din Statele Unite ale Americii de către Papa Ioan Paul II la 4 decembrie 1982, această circumscripție ecleziastică este ridicată de către același Papă la rang de Episcopie la data de 26 mai 1987. Ulterior, la data de 20 iulie 2010 prin Prot. nr. 215/2004, Congregația pentru Bisericele Orientale îl informa pe Arhiepiscopul Major despre extinderea jurisdicției acestei Eparhii și asupra celor două parohii românești din Canada, respectiv Toronto și Montreal⁸. La data de 14 decembrie 2005 Biserica Română Unită a fost ridicată de Papa Benedict al XVI-lea la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră⁹, cu autonomie și drepturi similare celor aferente patriarhiilor catolice orientale, conform cann. 151-154 din CCEO. Concomitent, Mitropolitul acesteia era ridicat la demnitatea de Arhiepiscop Major¹⁰. Păstrând vechile privilegii legate de titlu, Arhiepiscopul Major al Bisericii Române Unite cu Roma îndeplinește în același timp și funcția de Arhiepiscop-Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș.

Această imagine de ansamblu asupra structurii instituționale a Bisericii Române Unite cu Roma, ne oferă posibilitate înțelegerii relațiilor

⁷ Cf. <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-de-presa-infiintarea-eparhiei-greco-catolice-sfantul-vasile-cel-mare-de-bucuresti-si-alegerea-primului-sau-episcop-eparhial-preasfintitul-mihai-fratila/> (consultat 29 mai 2014).

⁸ <http://www.romaniancatholic.org/2013/04/364/> (consultat 23 aprilie 2015).

⁹ *Ad totius Dominici gregis*, Bula Papei Benedict XVI de ridicare a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, la demnitatea de Biserică Arhiepiscopală Majoră *sui iuris*, 14 decembrie 2005; <http://www.bru.ro/documente/bula-papei-benedict-xvi-ad-totius-dominici-gregis/> (consultat 23 aprilie 2015).

¹⁰ *Magna cum animi affectionem*, Bula Papei Benedict XVI de numire a Mitropolitului de Alba Iulia și Făgăraș în funcția de Arhiepiscop Major, 14 decembrie 2005; <http://www.bru.ro/documente/bula-papei-benedict-xvi-magna-cum-animi-affectionem/> (consultat 23 aprilie 2015).

care există între Eparhii, și între Eparhii și Arhiepiscopia Majoră, cu evidentele repercusiuni în ceea ce privește redactarea dreptului particular.

Cu ocazia aniversării a 10 ani de la publicarea CCEO, Mons. Antonio Aziz Mina, oficial al Congregației pentru Bisericele Orientale, observa referitor la stadiul de publicare a dreptului particular al diferitelor Biserici *sui iuris* că „nu există informații referitoare la Biserica Română...”¹¹. Această stare de fapt avea însă să fie depășită odată cu modificarea gradului ierarhic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. De altfel, evenimentele politice și sociale care au influențat negativ viața și activitatea Bisericilor din Europa Orientală sau din Orientul Apropiat în ultimele decenii ale secolului XX, cu excepția Bisericilor di Etiopia, Eritreea și Kerala, justifică pe bună dreptate incapacitatea Bisericilor Orientale de a întreprinde acțiuni pentru publicarea dreptului particular.

Pusă în afara legii de către regimul comunist și cu propria Ierarhie în închisoare sau în domiciliu forțat, în absența oricărei libertăți de manifestare publică, Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, nu a avut posibilitatea să participe nici la elaborarea documentelor Conciliului Vatican II și nici la opera de revizuire a Codului după principiile stabilite de Conciliu. În aceste condiții dezvoltarea instituțională, cunoașterea și aplicarea principiilor promovate de Conciliu sau adaptarea la normele publicate de Scaunul Apostolic erau imposibile. Excepția dată de existența unor membri ai acesteia, clandestini în diaspora occidentală, precum și cooptarea lor la opera de culegere a izvoarelor sau în calitate de experți în PCCICOR, nu fac decât să întărească convingerea că Biserica Greco-Catolică din România era lipsită de acele mijloacele necesare care să o facă aptă de a recepta Codul comun. În consecință, Biserica din România nu avea la dispoziție, la finele secolului trecut mijloacele necesare pentru publicarea unui propriu drept particular, actualizat, și deplin corespunzător noilor exigențe eclesiologice.

¹¹ A. A. MINA, Sviluppo del diritto particolare nelle chiese "sui iuris"... op. cit., 541.

Odată cu mult dorita libertate oferită de înlăturarea sistemului comunist, Biserica Greco-Catolică a fost încurajată să cunoască și să aplice integral disciplina noii normative canonice care se insera în procesul de reînnoire dorit de Conciliu. În același timp era ajutată să iasă din clandestinitate, să se reorganizeze după decenii de izolare forțată, să-și pregătească proprii specialiști și să instituie în propriul țesut organizatoric acele structuri și organisme care să corespundă legii canonice, și care în anumite cazuri era absolut noi¹².

Un moment fundamental în reconsiderarea misiunii Bisericii Greco-Catolice referitoare la redactarea dreptului particular l-a constituit evoluția ierarhică din anul 2005: acest eveniment a creat premisele conștientizării faptului că redactarea dreptului particular reprezintă o exigență absolută pentru buna desfășurare instituțională a mecanismelor și instituțiilor bisericești, dar în același timp a reafirmat și obligația morală de a redacta și publica dreptul particular cât mai curând posibil.

4.1. Dreptul particular între trecut și prezent

Evoluția ierarhică a Bisericii a creat o nouă configurație a acesteia atât în ceea ce privește modificarea structurală a multora dintre instituțiile sale, – prima dintre acestea fiind tocmai organul legislativ pentru dreptul particular, respectiv Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore –, cât și a tematicilor noi care trebuie să se regăsească în dreptul particular. Începând cu acest moment nu se va mai vorbi despre *Consiliul Ierarhilor* ci se va vorbi despre *Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore* instituție care se bucură de o autonomie mult mai mare inclusiv în ceea ce privește posibilitatea de alegere a Episcopilor, a Mitropoliților și chiar a Arhiepiscopului Major. Această modificare în structura Bisericii aduce după sine o mulțime de noutăți majore care vor fi mult mai observabile odată cu funcționalizarea tuturor acelor instituții noi care se inserează în aparatul

¹² L. SANDRI, „Venti anni di esperienza applicativa del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 33-41.

guvernativ al Bisericii: Sinodul permanent, Curie arhiepiscopală majoră diferită de curia episcopală, econom al întregii Biserici diferit de economul eparhial, diferite comisii sinodale, aparat judiciar etc. Acest mecanism relativ complex are un rol bine determinat și delimitat din punct de vedere executiv și colegial, fiind abilitat să contribuie la o mai bună administrare a întregii activități bisericești, având la baza funcționării sale principii precum cel al subsidiarității și cel al sinodalității. El se prezintă, totodată, ca un instrument pus la dispoziția Sinodului Episcopilor, motiv pentru care are un caracter vicarial, o fizionomie și o misiune consultativă și instrumentală, fiind menit să înlesnească punerea în aplicare a dispozițiilor prevăzute de autoritatea bisericească competentă.

La data 30 aprilie 2006, noul Arhiepiscop Major al Bisericii Române era întronizat la Blaj, în prezența unui mare număr de Ierarhi catolici, – printre care și Card. Ignace Moussa Daoud Prefectul Congregației pentru Bisericile Orientale în calitate de trimis al Sfântului Părinte –, dar și a autorităților civile locale și de Stat. Cu această ocazie procedura de luare în posesie a Scaunului Arhiepiscopal Major se definitivează¹³; din acest moment primul Arhiepiscop Major al Bisericii Greco-Catolice din România obține în mod canonic deplinătatea oficiului. Pentru ca prerogativele canonice să poată fi exercitate canonic, cu ocazia desfășurării primei sesiuni sinodale a noului organism eclezial¹⁴, Arhiepiscopul Major a constituit prin decret¹⁵ Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică; cu aceeași ocazie Arhiepiscopul Major a îndeplinit obligația prevăzută de can. 76

¹³ Can. 77 - § 1. Patriarhul ales canonic exercită în mod valid oficiul său numai de la înscăunarea prin care obține oficiul cu drepturi depline.

¹⁴ Prima sesiune inaugurală a Sinodului a avut loc la Blaj, la Sediul Arhiepiscopului Major în perioada 20-21 iunie 2006. Din comunicatul de presă remis presei avem informația că: „S-a elaborat decretul de constituire a Sinodului Episcopilor. S-a discutat și s-a aprobat statutul de funcționare a Sinodului Episcopilor. A fost ales Sinodul permanent, Au fost aleși secretarul Sinodului, și notarul... S-a constituit comisia pentru elaborarea dreptului particular, respectiv comisia juridică.” <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-inaugurala-a-sinodului-episcopilor-bru/> (consultat 30 aprilie 2015).

¹⁵ Decretul de constituire a Sinodului nr. 1025/06 din 20 iunie 2006 este semnat sub titlul de Arhiepiscop Major, chiar dacă este un document încă emis din Curia Mitropolitană. BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, An I, nr. 1, 2006, 13.

referitoare la depunerea profesiei de credință și a jurământului de fidelitate cu ocazia primirii funcției¹⁶.

Anterior desfășurării acestei sesiuni sinodale s-a desemnat o comisie de canoniști și teologi care a început, la solicitarea ierarhiei, studierea și redactarea normelor de drept particular care să reglementeze canonic funcționarea tuturor acestor organisme. Ulterior această Comisie s-a transformat în prima comisie sinodală constituită de către Sinodul Episcopilor¹⁷: *Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică*. În diferite etape¹⁸, Sinodul Episcopilor, ca urmare a unei laborioase activități desfășurate constant de către această comisie a publicat în organul neoficial al Sinodului, *Acte Sinodale*,¹⁹ următoarele părți ale dreptului particular.

4.1.1. Norme de drept particular stabilite și promulgate de către Sinodul Episcopilor

4.1.1.1. Statutul Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore

Proiectul de statut²⁰ pentru funcționarea canonică a Sinodului fost dezbătut și aprobat în prima sesiune sinodală a Sinodului episcopilor, pentru ca mai apoi să fie promulgat. Grupul de lucru a fost inițial format dintr-un număr restrâns de canoniști și teologi proveniți din eparhiile din

¹⁶ *Acte sinodale*, Blaj, An I, nr. 1, 2006, 14-16.

¹⁷ *Acte sinodale*, Blaj, An I, nr. 1, 2006, 20, decret nr. 5/2006.

¹⁸ Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale din România se reunește statutar conform art 16 al Statutului în primă săptămâna plină a lunii iunie și în ultima săptămână plină a lunii octombrie. Până la mijlocul anului 2015 au avut loc 22 sesiuni sinodale. În baza diferitelor comunicate de presă remise de către secretariatul Sinodului Episcopilor putem observa, chiar și în mod succint, diferitele etape de publicare a actelor normative care fac parte din dreptul particular. Cf. <http://www.bru.ro/index.php?s=comunicat+sinod> (consultat 1 mai 2015). Vezi Anexa IV.

¹⁹ BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, nr. 1-5, 2006-2011.

²⁰ Can. 113 - Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale își va alcătui propriile statute, care vor prevedea despre secretariatul Sinodului, despre comisiile pregătitoare, despre ordinea lucrărilor și de asemenea, despre alte mijloace care contribuie eficient la atingerea scopului.
Can. 922 - § 1. (cf 117) Oricare persoană juridică, înființată prin concesiune specială de către autoritatea bisericească competentă, trebuie să aibă propriile statute, aprobate de aceeași autoritate, care are competența de a înființa aceeași persoană juridică.

interiorul limitelor teritoriale ale Bisericii Arhiepiscopale Majore, care au elaborat începând cu data de 2 mai 2006,²¹ un proiect de statut la baza căruia au stat alte documente similare, lucrări de specialitate în domeniu atât ale unor autori români cât și străini, dar și o seamă de documente pontificale. Odată cu Înființarea Comisiei Sinodale pentru redactarea Dreptului particular²², prima comisie înființată de către Sinod, președinte al acesteia fiind PS Alexandru Mesian, Episcop Eparhial de Lugoj, numărul membrilor comisiei a fost extins la 8, aceștia provenind din toate cele 6 eparhii ale Bisericii Române Unite cu Roma, inclusiv din Eparhia de Canton – Ohio²³.

Structura Statutului este una pe cât de simplă pe atât de funcțională și se prezintă într-un material de facilă consultare, redactat într-un limbaj canonic care nu lasă loc ambiguităților și interpretărilor eronate. Diferitele inconveniente observate ca urmare a aplicării practice a acestui Statut de-a lungul diferitelor sesiuni de lucru ale Sinodului au fost rectificate în timp prin eforturile aceleiași Comisii Sinodale care a dorit să pună la dispoziția Sinodului un document valid și concis. Acest Statut se constituie într-un instrument de lucru eficient, dar reprezintă în același timp și o garanție a canonicității acțiunilor sinodale. Un eficace punct de referință pentru ulterioarele corecturi ale acestui Statut l-au avut sugestiile Congregației pentru Bisericile Orientale, care după ce a primit, *spre știință*, traducerea Statutului a propus unele recomandări și opinii deosebit de pertinente și binevenite; acestea au fost ulterior asumate și introduse în textul Statutului.

Statutul Sinodului a fost inițial publicat *ad experimentum* prin decretul SE nr. 22/15.06.2008 și se structurează în 231 de articole organizate într-o structură internă coerentă și practică²⁴: 5 titluri și 3 anexe. Anterior acestui decret Statutul Sinodului a fost publicat în anul 2006 într-un opuscul în

²¹ Dată la care Episcopii Bisericii Arhiepiscopale s-au reunit la Blaj pentru organizarea viitorului Sinod din 21 mai 2006.

²² Decret Sinodul Episcopilor SE 5/2006 din 21 iunie 2006, *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 20.

²³ În ciuda numărului relativ restrâns de membri ai comisiei de lucru, în spatele redactării proiectului de statut a stat un singur autor, care colaborând cu ceilalți membri a propus o variantă princeps, ulterior amendată, modificată și asumată de grupul de lucru.

²⁴ *Acte Sinodale*, an V, nr. 5, 2010, 9-44.

variantă *princeps* și doar pentru *uz intern*: acesta conținea în 40 de pagini un număr de 231 articole și un indice alfabetic tematic. Actualmente este în vigoare varianta aprobată de către Sinodul Episcopilor întrunit în sesiune de lucru al Blaj în perioada 1-2 iunie 2010, și promulgată prin decretul SE nr. 18/15.06.2010²⁵. Structura Statutului este următoarea:

Titlul I. Dispoziții generale, art. 1-5.

Titlul II. Structura și desfășurarea Sinodului,

Capitolul 1. Componentă și participare, art. 6-12.

Capitolul 2. Convocare, art. 13-17.

Capitolul 3. Desfășurarea lucrărilor, art. 18-22.

A. Discuții și deliberări, art. 23-32.

B. Votări, art. 33-42.

Capitolul 4. Mijloacele care contribuie la atingerea scopurilor, art. 43.

Titlul III. Sinodul permanent, art. 44-60.

Titlul IV. Structuri auxiliare

Capitolul 1. Secretariatul Sinodului.

A. Norme generale, art. 61-65.

B. Secretarul, art. 66.

C. Notarul, art. 67-72.

Capitolul 2. Comisii pregătitoare, art. 73-75.

Capitolul 3. Arhiva Sinodului, art. 76-79.

Titlul V. Dispoziții finale și tranzitorii, art. 80-82.

Anexa A. Drepturi și obligații ale Arhiepiscopului Major

A. În cadrul Sinodului Episcopilor BRU, art. 83-104.

B. În cadrul Sinodul permanent

Consens, art. 105-127.

Consultare, art. 128-135.

Anexa B. Competențele Sinodului Episcopilor, art. 136-172.

Anexa C. Sinodul Electoral

A. Alegerea Arhiepiscopului Major, art. 173-204.

B. Alegerea Episcopilor cu misiune în interiorul Bisericii
Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 205-228.

²⁵ *Acte Sinodale*, an V, nr. 5, 2010, 9.

C. Episcopi cu misiune în afara limitelor teritoriului Bisericii
Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 229-231.

Indice alfabetic tematic.

4.1.1.2. Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore

Noua structură organizatorică a Bisericii Arhiepiscopale Majore a impus constituirea aparatului administrativ central al Bisericii, aparat care alături de Sinodul Episcopilor, „îl sprijină pe Arhiepiscopul Major în îndeplinirea atribuțiilor sale ca și Părinte și Cap al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Această Curie este distinctă de cea a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș”²⁶.

Ca și în cazul Statutului Sinodului Episcopilor, statutul Curiei a cunoscut o evoluție ascendentă din punctul de vedere al eficientizării și al funcționalizării diferitelor organisme care activează în cadrul acesteia: „Sinodul permanent, Episcopii curiei patriarhale, tribunalul ordinar al Bisericii patriarhale, economul patriarhal, cancelarul patriarhal, comisia de probleme liturgice și de asemenea alte comisii care de drept se atașează curiei patriarhale”, (cf. can. 114 § 1).

Și în cazul acestui Statut s-a optat pentru o structură simplă și eficace, centrată pe un suport comun oferit de existența organismelor curiale permanente: alături de acestea, diferitele comisii sinodale înființate de-a lungul timpului ca un răspuns concret la exigențele organizatorice ale Bisericii, au fost și ele înzestrate cu statute proprii care să le garanteze funcționarea optimă²⁷. La fel ca și în cazul Statutului Sinodului Episcopilor

²⁶ Statutul Curiei Bisericii Arhiepiscopale Majore, Art. 1, *Acte Sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 23.

²⁷ Cele opt comisii sinodale au fost înființate cronologic astfel:

1. Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular; decret al Sinodului Episcopilor (SE) 5/21.06.2006, *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 20.
2. Comisia Sinodală pentru Patrimoniul; decret SE 5/21.06.2006, *Ibidem*, 21.
3. Comisia Sinodală pentru Educație catolică; decret SE 44/24.10.2006, *Ibidem*, 24.
4. Comisia Sinodală Liturgică; decret SE 45/24.10.2006, *Ibidem*, 25.
5. Comisia Sinodală Teologico-Istorică; decret SE 46/24.10.2006, *Ibidem*, 26.
6. Comisia Pastorală; decret SE 47/24.10.2006, *Ibidem*, 27.
7. Comisia Sinodală misionar-ecumenică; decret SE 48/24.10.2006, *Ibidem*, 28.
8. Comisia Sinodală Socială; decret 37/8.11.2008, *Acte Sinodale*, an III, nr. 3, 2008, 64.

și acest statut a fost publicat într-o ediție *princeps* în anul 2006 într-un volum format din 37 de pagini conținând 225 articole și o pagină finală cu note²⁸.

Statutul a fost inițial publicat *ad experimentum* prin decretul Arhiepiscopului Major (AM) 49 la data de 17 mai 2007 pentru o perioadă de 3 ani²⁹, ca urmare a unei decizii sinodale asumate în cadrul lucrărilor sinodului desfășurate între 14-15 mai 2007³⁰. Ulterior, statutului i-au fost anexate prin decretul AM nr. 117 din 8 noiembrie 2008, *ad experimentum* pe o durată de 3 ani, un *Regulament de funcționare a Curiei Arhiepiscopiei Majore* și 2 *Fișe ale postului pentru econom și cancelar*³¹. Actualmente este în vigoare varianta Statutului aprobată în cadrul sesiunii sinodale din perioada de 8-10 iunie 2011³², publicată prin decretul SE 24/2011 din 12.06.2011³³.

Alături de aceste comisii un loc aparte îl ocupă 9. Consiliul economic; decret 52/30.11.2006, *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 30.

²⁸ În mod similar proiectelor de statute pentru Sinodul Episcopilor și Tribunale, și acest statut a fost redactat de un singur autor. Proiectul inițial a fost ulterior analizat și îmbunătățit în cadrul Comisiei pentru redactarea dreptului particular și conținea doar: I. normele generale, II. Cancelaria Curiei; III. Biroul Mass-Media al Bisericii; IV. Economul Bisericii și Consiliul economic; V. Comisiile sinodale (Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular al Bisericii Române și Comisia Sinodală pentru Patrimoniu); VI. Dispoziții finale. Ulterior, odată cu înființarea altor comisii, și acestea au fost dotate cu propriile statute, în generale redactate de membrii comisiei, și ulterior amendate de către Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular, al cărei rol este și cel de expertiză în probleme canonice (art. 61). Spre exemplu, Statutul Consiliului economic al Bisericii Române Unite cu Roma, ca parte integrantă a Statutului Curiei a fost aprobat prin decretul 38/12.04.2007 al Arhiepiscopului Major, în timp ce Comisia Sinodală Socială, ultima din seria celor 8 comisii sinodale, a fost înființată în anul 2008.

²⁹ *Acte Sinodale*, an II, nr. 2, 2007, 8.

³⁰ Comunicatul de presă informează că „Printre temele tratate s-au regăsit: Aprobarea Statutului Tribunalului ordinar al BRU și a Statutului Curiei Arhiepiscopiei Majore, materiale elaborate în cadrul Comisiei sinodale de redactare a dreptului particular”, <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/> (consultat 6 mai 2015).

³¹ *Acte Sinodale*, an III, nr. 3, 2008, 65.

³² <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-de-primavara-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unite-cu-roma-greco-catolica-blaj-8-10-iunie-2011/> (consultat 6 mai 2015).

³³ *Acte Sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 21-46.

Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore se structurează astfel:

I. Norme generale, art. 1-11.

II. Cancelaria Curiei

II.1. Cancelaria, art. 12-17.

II.2. Cancelarul, art. 18-25.

II.3. Viceregentul, art. 26-30.

II.4. Notarii și Arhivarul, art. 31-35.

III. Biroul Mass-Media al Bisericii, art. 36-39.

IV. Economul Bisericii și Consiliul economic, art.

IV.1. Economul Bisericii, art. 40-45.

IV.2. Consiliul economic, art. 46-59.

V. Comisiile sinodale

V.1. Comisia Sinodală pentru redactarea Dreptului Particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 60-73.

V.2. Comisia Sinodală pentru Patrimoniu a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 74-88.

V.3. Comisia Sinodală pentru Educație catolică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 89-124.

V.4. Comisia Sinodală Liturgică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 125-137.

V.5. Comisia Sinodală Teologico-Istorică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 138-173.

V.6. Comisia Pastorală a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 174-205.

V.7. Comisia Sinodală Misionar-Ecumenică a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 206-219.

V.8. Comisia Sinodală Socială a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, art. 220-233.

VI. Dispoziții finale, art. 234.

4.1.1.3. Statutul Tribunalului

Elaborarea Statutelor diferitelor instanțe judiciare ale Bisericii a reprezentat o importantă temă de lucru pentru CSDP. În principal Sinodul Episcopilor a urmărit crearea acelor structuri eclesiastice corespunzătoare structurii Bisericilor Arhiepiscopale Majore, și dotarea acestora cu statute funcționale, astfel încât întreaga dispoziție canonică a dreptului comun să

fie acoperită de existența unor structuri care să permită, în cazul administrării justiției, o paletă de acțiuni corespunzătoare diferitelor grade de competență ale instanțelor judiciare. Motivația existenței acestor instanțe este una prevalent pastorală: prin dotarea celor două instanțe judiciare, se acordă credincioșilor posibilitatea de a-și reglementa situația canonică îndeosebi în ceea ce privește statutul matrimonial. În același timp s-au creat și premisele administrării justiției în dimensiunea penală și sinodală. Astfel au fost înființate și înzestrate cu statute de funcționare toate cele trei instanțe judecătorești pe care structura Bisericii patriarhale le impune.

4.1.1.3.1. Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță

Acest Tribunal la a cărui constituire au consimțit toți Episcopii Eparhiali ai Bisericii Române, Unite cu Roma, devine primul Tribunal Intereparhial de primă instanță pentru toate eparhiile situate în limitele teritoriului aceleiași Biserici; Tribunalul Ordinar, ca structură judiciară superioară, devine tribunal de apel al acestuia³⁴.

Tribunalul este condus de către un Moderator numit de către Sinodul Episcopilor, și funcționează în baza normelor canonice și a unui statut propriu. Ca și structura judiciară Tribunalul Intereparhial de Primă Instanță a fost înființat, în conformitate cu prevederile can. 1067 §5, prin decretul Sinodului Episcopilor 33/24.10.2006³⁵. Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță se structurează astfel:

Cap. 1. Prevederi Generale, art. 1-8.

1.1. Moderatorul Tribunalului, art. 9-12.

Cap. 2. Judecătorii și celelalte persoane care activează în cadrul tribunalului, art. 13-16.

2.1. Vicarul Judecătoresc 17-21.

2.2. Vicarul Judecătoresc adjunct, art. 22-23.

³⁴ Sinodul a tratat printre altele „și probleme legate de organizare internă a instanțelor judecătorești. Sinodul a dezbătut și aprobat statutul de funcționare a Tribunalului ecleziastic, ca un răspuns concret la problemele pastorale ridicate de numărul tot mai mare de căsătorii irregulare”. Cf. comunicat presă <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-ordinara-a-sinodului-episcopilor-bru-blaj-23-24-10-2006/> (consultat 11.05.2015).

³⁵ *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 22.

- 2.3. Judecătorii, art. 24-29.
- 2.4. Apărătorii legăturii, art. 30-33.
- 2.5. Promotorii dreptății (cann. 1094, 1095, 1097, 1100), art. 34-36.
- 2.6. Notarii și Notarii adjuncți, art. 37-51.
- 2.7. Aprodul și/sau Curierul, art. 52-56.
- 2.8. Apărătorii stabili, 57-64.
- 2.9. Avocații și Procuratorii de Încredere, art. 65-72.
- 2.10. Experții, art. 73-77.

Cap. 3. Desfășurarea Procesului

- 3.1. Cererea de chemare în judecată și prezentarea documentelor, art. 78-87.
- 3.2. Concordarea dubiului (cann. 1190, §1; 1195, §2; 1347, §1), art. 88-89.
- 3.3. Instrumentarea, art. 90-98.
- 3.4. Publicarea actelor, art. 99-104.
- 3.5. Suplimentele instrumentării, art. 105-106.
- 3.6. Concluzia în cauză, art. 107-109.
- 3.7. Ședința de vot și sentința, art. 110-115.
- 3.8. Costurile efective ale cauzei, art. 116-120.
- 3.9. Calendarul și orarul Tribunalului, art. 121-125.

4.1.1.3.2. Statutul Tribunalului Ordinar

Din punct de vedere cronologic statutul Tribunalului Ordinar a fost redactat și aprobat de către Sinodul Episcopilor anterior Statutului Tribunalului Intereparhial de Primă Instanță. Acest lucru s-a datorat în primul rând necesităților legate de redactarea Statutului Curiei Arhiepiscopie Majore din care Tribunalul Ordinar face de fapt parte. În redactarea acestui statut s-a ținut cont de principiul unificator al tuturor acelor organisme care trebuie să funcționeze în cadrul unei singure instituții administrative curiale, dar și de principiul funcționalității și al autonomiei Tribunalului, care în misiunea pe care o are de a fi administrator al justiției trebuie să se bucure, cu respectarea dispozițiilor canonice, de existența unui statut separat care să-i reglementeze buna funcționare. Tocmai în această perspectivă temporară se poate justifica prezența unui statut de Tribunal

superior, anterior celui al unui Tribunal inferior, respectiv al Tribunalului de Primă Instanță.

Publicat pentru prima dată prin decretul AM nr. 57 din 17 mai 2007³⁶, *ad experimentum* pe o durată de 3 ani, iar ulterior prin decretul AM 121 din 18 iunie 2010³⁷, statutul conține 128 de articole și prezintă următoarea structură:

Cap. 1. Prevederi generale, art. 1-8.

1.1. Moderatorul Tribunalului, art. 9-12.

Cap. 2. Judecătorii și celelalte persoane care activează în cadrul Tribunalului, art. 13-16.

2.1. Vicarul Judecătoresc, art. 17-21.

2.2. Vicarul Judecătoresc adjunct, art. 22-23.

2.3. Judecătorii, art. 24-29.

2.4. Apărătorii legăturii, art. 30-33.

2.5. Promotorii dreptății (cann. 1094, 1095, 1097, 1100), art. 34-36.

2.6. Notarii și Notarii adjuncți, art. 37-51.

2.7. Aprodul și/sau Curierul, art. 52-56.

2.8. Apărătorii stabili, 57-64.

2.9. Avocații și Procuratorii de Încredere, art. 65-72.

2.10. Experții, art. 73-77.

Cap. 3. Desfășurarea Procesului

3.1. Procedura de apel, art. 78-81.

3.2. Cererea de chemare în judecată și prezentarea documentelor, art. 82-91.

3.3. Concordarea dubiului (cann. 1190, §1;1195, §2;1347, §1), art. 92-93.

3.4. Instrumentarea, art. 94-102.

3.5. Publicarea actelor, art. 103-108.

3.6. Suplimentele instrumentării, art, 109-110.

3.7. Concluzia în cauză, art. 111-113.

3.8. Ședința de vot și sentința, art. 114-119.

3.9. Costurile efective ale cauzei, art. 120-123.

3.10. Calendarul și orarul Tribunalului, art. 124-128.

³⁶ *Acte Sinodale*, an II, nr. 2, 2007, 50-71.

³⁷ *Acte Sinodale*, an V, nr. 5, 2010, 45.

4.1.1.3.3. Statutul Tribunalului Sinodului

Pentru a păstra o linie coerentă în ceea ce privește administrarea justiției în Biserică Greco-Catolică acest statut nu se regăsește inserat nici în Statutul Sinodului nici în cel al Curiei Arhiepiscopiei Majore; el face obiectul unei legi distincte, mai degrabă asimilabilă celorlalte Statute ale instanțelor judiciare ce activează în sânul Bisericii.

Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, este instanța cu cel mai înalt grad în materie judecătorească pe întreg teritoriul Bisericii Greco-Catolice, rămânând neschimbată competența Scaunului Apostolic de a hotărî altfel. Această instanță își exercită puterea judecătorească prin Tribunalul Sinodului format din trei Episcopi, – membri ai Sinodului aleși prin vot secret de către același Sinod menționat mai sus –, astfel: un Moderator general al administrării justiției (Președinte al Tribunalului Sinodului) și alți doi Episcopi Judecători. Acest Tribunalul are în competență judecarea în primă instanță a cauzelor contencioase referitoare la Arhieparchii, Eparhii, Episcopi eparhiali sau titulari.

Apelul împotriva sentinței emise de această instanță se face la Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

Statutul a intrat spre dezbateri în sesiunea sinodală de toamnă – 26-28 oct. 2010 – a Sinodului Episcopilor, și a fost publicat prin decretul CAM nr. 153/8.11.2010, *ad experimentum* pe o perioadă de 5 ani³⁸.

Structura acestui tribunal superior, organizată în 23 de articole, este următoarea:

Preambul³⁹, art. 1-3.

Competențe, art. 3-4.

Componența Tribunalului, art. 7-14.

Avocații, 15-16.

Norme procedurale, art. 17-21.

Taxe de timbru și norme finale, art. 22-23.

³⁸ Comunicatul remis presei amintește succint acest lucru: „...În această sesiune Sinodul a luat următoarele decizii: aprobarea Statutului Tribunalului Sinodului...,” <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-de-toamna-a-sinodului-episcopilor-blaj2628102010/> (consultat 4. 05.2015).

4.1.1.4. Statutul Seminariilor Majore

Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore a fost cel care, prin dispoziția can. 330, a elaborat un plan pentru formarea clericilor, plan aplicabil tuturor seminariilor de formare preoțească situate în limitele teritoriului propriei Biserici. Acest plan respectă cu fidelitate dreptul comun și documentele pontificale referitoare la formarea preoțească⁴⁰. Având în vedere tradiția propriei Biserici *sui iuris*, acest plan de formare, cuprinde, printre altele, norme speciale pentru formarea personală, spirituală, doctrinară și pastorală a seminariștilor, norme pentru fiecare disciplină ce trebuie predată, precum și norme pentru organizarea cursurilor și a examenelor.

Elaborat de Comisia de Educație Catolică, *Subcomisia pentru învățământ universitar și formare preoțească*, acest statut a fost aprobat de Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, și publicat *ad experimentum* pentru o perioadă de 2 ani prin decretul SE nr. 16/2.06.200841, pentru ca mai apoi să fie republicat cu modificări și completări prin decretul nr. 23/12.06.201142.

Statutul Seminariilor Majore este structurat în 50 de articole, astfel:

I. Dispoziții generale, art. 1-5.

II. Dispoziții speciale

II. 1. Conducerea Seminarului și personalul auxiliar, art. 6-18.

³⁹ În 4 paragrafe separate și diferite de cele 23 articole ale sale, Preambulul explicitează și justifică existența unui astfel de for judiciar suprem.

⁴⁰ Nota introductivă a acestui statut precizează că la baza elaborării lui au stat aceste documente „*Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 1985 – document al Congregației pentru Educația Catolică în colaborare cu delegați ai Conferințelor Episcopale și bazat pe documentele Conciliului Vatican al II-lea *Decretul privind formarea preoțească „Optatam totius”* și *Decretul privind slujirea și viața preoțească „Presbiterorum ordinis”*, *Acte sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 12-13.

⁴¹ *Acte sinodale*, an III, nr. 3, 2008, 6-26.

⁴² *Acte sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 11-20. „S-a aprobat Statutul Seminariilor Majore, ca document unic pentru toate Institutele superioare de pregătire a viitorilor preoți greco-catolici, dar și Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore și Regulamentul de funcționarea a acesteia”. Comunicat remis presei <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-de-primavara-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unite-cu-roma-greco-catolica-blaj-8-10-iunie-2011/> (consultat 11.05.2015).

II.2. Seminariștii

II.2.1. Prevederi generale, art. 19-22.

II.2.2. Admiterea în seminar, art. 23-29.

II.2.3. Formarea globală care articulează viața de seminar, art. 31.

II.2.3.1. Formarea umană, art. 31-37.

II.2.3.2. Formarea spirituală, art. 38-39.

II.2.3.3. Formarea intelectuală, art. 40-41.

II.2.3.4. Formarea pastorală, art. 42-44

Funcții și misiuni în seminar, art. 45.

Recompense și sancțiuni, art. 46-49.

III. Dispoziții finale, art. 50.

4.1.1.5. Documente cu caracter liturgic

Emanarea unor norme de drept particular în ambient liturgic reprezintă o prerogativă particulară a Sinodului Episcopilor; caracterul legilor liturgice emanate de către Sinod au un caracter universal și se aplică oriunde în lume, tocmai datorită caracterului identitar pe care acestea îl reflectă. Fiind expresie a propriei identități, Liturghia, alături de teologie, spiritualitate și disciplina ecleziastică, reprezintă o materie fundamentală pentru definirea caracterului particular al patrimoniului propriu al Bisericii; „în dorința unei recuperări urgente a dimensiunii liturgice, dată fiind și practica perioadei de persecuție care demonstrează o *varietas* în discordanță cu tradiția, s-a simțit necesitatea imediată de a reglementa o astfel de materie, chiar înaintea unor alte teme, poate la fel de importante”⁴³. Importanța unei astfel de acțiuni constă și în intenția Sinodului Episcopilor de a înființa, alături de alte Comisii Sinodale, o Comisie Sinodală Liturgică⁴⁴, a cărei primordială misiune este aceea de a

⁴³ CRISTESCU M. I., Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romena... op. cit., 294.

⁴⁴ În ordine cronologică este cea de a patra Comisie Sinodală înființată, după cea de Redactarea a Dreptului Particular, cea de Patrimoniu, și cea referitoare la Educația Catolică. Vezi supra n. 27, 4. 1. 2. Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore. Comisia a fost înființată prin decretul SE 45/24.10.2006, *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 25.

sprijini Sinodul Episcopilor studiind, pregătind și raportând Sinodului prin referat scris rezultatul cercetărilor cu privire la revizuirea, traducerea și reeditarea unor texte liturgice sau a unei părți a lor, care sunt destinate uzului liturgic (cf. CCEO can. 657 §§ 2-3). La solicitarea Sinodului Episcopilor Comisia Sinodală Liturgică se va ocupa și de alte teme (cultul liturgic, arta sacră)⁴⁵.

Îndeplinindu-și prerogativele stabilite statutar această comisie a furnizat Sinodului Episcopilor, ca urmare a diferitelor întâlniri de studiu, unele păreri, sugestii și studii argumentate, care ulterior s-au concretizat în publicarea următoarelor decrete, sau scrisori circulare cu caracter liturgic:

4.1.1.5.1. Scrisoare circulară referitoare la formulele de pomenire a Sfântului Părinte și a Arhiepiscopului Major

Scrisoarea circulară a Arhiepiscopului Major nr. 723/9.05.2006, – prima cu caracter liturgic a noului Arhiepiscop Major –, se inserează în preocupările ierarhiei de a preciza, cu scopul evident al unei uniformități liturgice, formula canonică de pomenire liturgică a Romanului Pontif și a Arhiepiscopului Major.

În ceea ce privește pomenirea Arhiepiscopului Major la oficiile liturgice, conform can. 91 CCEO și conform noului statut al Bisericii noastre, începând din data de 30 aprilie 2006, data întronizării noului Arhiepiscop Major, în vederea uniformizării celebrărilor liturgice formula canonică de pomenire va fi următoarea: *Pentru Sfântul nostru Părinte Papa Benedict, pentru Preafericit Părintele nostru Arhiepiscop Lucian, pentru Preasfințit Episcopul nostru...*, respectiv: *Pe Sfântul nostru Părinte Papa Benedict, pe Preafericit Părintele nostru Arhiepiscop Lucian, pe Preasfințit Episcopul nostru...*

Această formulă corespunde deplin noului statut al Bisericii noastre și va oferi posibilitatea unei mai mari coerențe în desfășurarea actelor de cult..."⁴⁶.

Ulterior, ca urmare a consistoriului de creare a noilor Cardinali desfășurat la Roma la data de 18 februarie 2012, și a ridicării Arhiepiscopului

⁴⁵ Art. 126. „Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore”, în *Acte Sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 32.

⁴⁶ „Scrisoare circulară referitoare la formulele de pomenire a Sfântului Părinte și a Arhiepiscopului Major”, în *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 13. Această dispoziție, așa cum este clar specificat în textul scrisorii intră în vigoare la data de 30 aprilie 2006, data întronizării noului Arhiepiscop Major, și moment în care prerogativele acestuia sunt deplin canonice.

Major la demnitatea de Cardinal al Sfintei Romane Biserici, Episcopul Curiei îi informează oficial, prin scrisoarea nr. 4/20.02.2012, pe Episcopii membri ai Sinodului Episcopilor asupra deciziei luate în cadrul lucrărilor Sinodului Permanent reunit la Roma la data de 20 februarie 2012; decizia modifică vechea formulă de pomenire prin inserarea în aceasta a termenului „Cardinal”⁴⁷.

4.1.1.5.2. Scrisoarea Circulară referitoare la aprobarea bisericească a textelor teologice și liturgice

Scrisoarea circulară a Arhiepiscopului Major nr. 51/23.07.2007 referitoare la aprobarea bisericească acordată unor texte liturgice și teologice reprezintă una dintre temele centrale discutate în cadrul sesiunii sinodale din perioada 14-15 mai 2007⁴⁸. Preambulul acestei scrisori circulare „adresată tuturor Episcopilor, protopopilor, clerului, persoanelor consacrate, credincioșilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică”, justifică necesitatea „tutelării integrității credinței și a moravurilor credincioșilor noștri, precum și unitatea de acțiune a tuturor fiilor Bisericii noastre pentru păstrarea coerenței credinței și a moravurilor, în vederea păstrării doctrinei sănătoase” și stabilește în patru paragrafe distincte următoarele:

⁴⁷ Așadar formula, circumstanțială, datorită funcției de Cardinal a Arhiepiscopului Major este conform acestei dispoziții „Pentru Sfântul Părinte Papa Benedict, pentru Preafericitul Părinte Cardinal Lucian, pentru Preasfințit Episcopul nostru....., respectiv, Pe Sfântul Părinte Papa Benedict, pe Preafericitul Părinte Cardinal Lucian, pe Preasfințit Episcopul nostru...”. Ultima ediție a Liturghierului a inserat în textul liturgic aceeași formulă; *Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintre Sfinți Părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul precum și rânduiala Vecerniei, Utreniei ca și altele de trebuință la Sfintele Slujbe, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Cardinal Lucian Mureșan, Arhiepiscop Major de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 2014, 80, 104; <http://www.e-communio.ro/stire2877-scrisoare-circulara-referitoare-la-noua-editie-oficiala-a-liturghierului>, (consultat 11 iunie 2015).*

⁴⁸ Comunicatul remis presei subliniază că „o temă importantă, dezbătută pe mai multe capitole a fost aceea a uniformizării celebrării liturgice prin acțiunea comună de aprobare și tipărire a cărților de cult, prin uniformizarea conținutului calendarului: s-a decis desemnarea unei singure edituri care este abilitată să tipărească versiunile oficiale ale cărților de cult, conform normelor canonice în vigoare.” <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/> (consultat 21.05.2015).

orice publicație teologică care tratează teme de credință și morală trebuie să fie prevăzută cu aprobarea bisericească, în conformitate cu normele canonice conținute în Codul Canoanelor Bisericii Orientale, și în deplin respect al articolelor 152-154 ale Statului Curiei Arhiepiscopale Majore;

unica variantă oficială a Calendarului liturgic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, este aceea pregătită în cadrul Comisiei Sinodale Liturgice, și ulterior aprobată de Sinodul Episcopilor; de aceea interzicem publicarea oricărui alt calendar liturgic care diferă de această variantă oficială;

aprobarea textelor liturgice destinate cultului public intră în competența exclusivă a Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică; unica editură acreditată pentru publicarea și republicarea acestor texte este Editura „Buna-Vestire”, Blaj; de aceea interzicem publicarea oricărui text liturgic destinat cultului public în afara acestei Edituri;

prezentele dispoziții nu scutesc de la observarea, respectarea și aplicarea normelor canonice referitoare la Mijloacele de comunicare socială și în special despre cărți din Titlul XV Despre magisteriul bisericesc, ale CCEO, cann. 651-666⁴⁹.

Dispozițiile scrisorii circulare se aplică odată cu publicarea acesteia și au efecte canonice asupra tuturor acelor care nu se conformează ei.

4.1.1.5.3. Scrisoarea Circulară: introducerea sărbătorii Sfântului Sfințit Martir Iosafat († 1623), în mineiul lunii noiembrie, ziua 12

Considerând posibilitatea oferită de normativa canonică prevăzută de canoanele 657, 668, și 880 § 2, Sinodul Episcopilor, a discutat începând cu anul 2007⁵⁰ despre oportunitatea introducerii în calendarul liturgic al

⁴⁹ Scrisoarea Circulară referitoare la aprobarea bisericească a textelor teologice și liturgice, în *Acte Sinodale*, an II, nr. 2, 2007, 47-48.

⁵⁰ Comunicatul Sinodului Episcopilor desfășurat în perioada 14-15 mai 2007 și remis presei subliniază că „tot în tema liturgică a fost propusă introducerea în calendar și în mineiul lunii octombrie a imnografiei dedicate primului martir greco-catolic, Sf. Martir ucrainean Iosafat Kunțevici (1850-1623), beatificat de papa Urban al-VIII-lea la 16 mai 1343, precum și propunerea de revizuire a unor texte liturgice care nu mai corespund din punct de vedere al conținutului la contextul cultural prezent: aceste două teme urmează să fie comunicate spre studiu Comisiei Sinodale Liturgice, pentru a fi mai apoi asumate de Sinod”. <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/> (consultat 21.05.2015).

Bisericii Greco-Catolice din România a unei date de sărbătorire a Sfântului Iosafat. În urma dezbaterilor sinodale din cadrul lucrărilor Sinodului Episcopilor din perioada 17-18 octombrie 2007⁵¹, acesta a decis introducerea Sărbătorii Sfântului Iosafat și în propriul calendar. Acest demers juridic acordă, odată cu publicarea decretului Arhiepiscopului Major nr. 136/1.11.2007⁵², posibilitatea inserării în calendarul liturgic a sărbătoririi acestui Sfânt și a celebrării cultului său public conform dispozițiilor liturgice prevăzute de cărțile de cult pentru luna noiembrie, ziua 12.

Adresată „tuturor Episcopilor, protopopilor, clerului, persoanelor consacrate, întregului popor binecredincios al Bisericii noastre”, scrisoarea circulară subliniază „necesitatea tutelării integrității credinței și a moravurilor credincioșilor noștri, precum și unitatea de acțiune liturgică a tuturor fiilor Bisericii” și stabilește în patru articole că:

Art. 1. Se introduce în calendarul liturgic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, pomenirea Sfântului Sfințitului Cuvios Iosafat, Arhiepiscopul Poloțkului, martir pentru unitatea Bisericii.

Art. 2. Pomenirea Sfântului Iosafat se va face pe data de 12 noiembrie.

Art. 3. Aceste dispoziții, ca legi liturgice, sunt în vigoare pretutindeni conform normelor de drept.

Art. 4. Prezentul decret intră în vigoare odată cu publicarea lui, în ciuda oricărei alte dispoziții contrare⁵³.

Scrisoarea circulară, care face referință la câteva date istorice printre care și faptul că Sfântul Iosafat, ca prim martir al Bisericii Greco-Catolice pentru unitatea credinței, a fost ridicat la cinstea altarelor la data de 29

⁵¹ Comunicatul Sinodului Episcopilor desfășurat în perioada 17-18 octombrie 2007 și remis presei subliniază că „Printre temele discutate s-au regăsit; introducerea în calendar și în mineiul lunii noiembrie la ziua 12 a imnografiei dedicate primului martir greco-catolic, Sf. Martir ucrainean Iosafat Kunțevici (1580-1623), beatificat de papa Urban al VIII-lea la 16 mai 1643”, <http://www.bru.ro/blaj/intrunirea-sinodului-octombrie-2007/> (consultat 21.05.2015).

⁵² „Scrisoarea Circulară: introducerea sărbătorii Sfântului Sfințit Martir Iosafat († 1623), în mineiul lunii noiembrie, ziua 12”, în *Acte Sinodale*, an II, nr. 2, 2007, 84-85; <http://www.bru.ro/documente/decizie-sinodala-introducerea-unui-nou-sfant-in-calendarul-bru/> (consultat 21.05.2015).

⁵³ Ibidem.

iunie 1867 de către Papa Pius al IX-lea, se adresează episcopilor eparhiali cu rugămintea de a lua toate acele măsuri, considerate necesare, pentru ca aceste norme să fie aplicate coerent, cerând și clerului să evite orice abuz în celebrarea cultului public și să aplice corect normele liturgice proprii Bisericii.

4.1.1.5.4. Decret: Calendarul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică – reguli generale pentru uniformizare

O serie de trei decrete cuprinzând norme și decizii sinodale în materie liturgică au fost publicate în luna mai 2009⁵⁴; aceste trei decrete reprezintă încununarea unei îndelungate activități de analiză, studiere și discernământ asupra realităților referitoare la sfera liturgică cu care se confruntă Biserica în lumea contemporană. Lucrările Sinodului Episcopilor din perioada 4-6 mai 2009 s-au concretizat printre altele într-o serie de trei documente referitoare la calendarul liturgic, la post și ajun, și la veșmintele liturgice.

Sinodul a avut un profund caracter decizional, adoptând o serie de documente cu caracter liturgico-spiritual care au scopul de a uniformiza disciplina liturgică, aducând clarificări asupra unor chestiuni practice ce tind la evitarea și îndepărtarea abuzurilor: astfel au fost adoptate de către Sinod trei documente elaborate în cadrul Comisiei Sinodale Liturgice. Este vorba de documentele „Calendarul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică – Reguli generale pentru uniformizare”, „Postul și ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică” și „Veșmintele liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică”, care au fost adoptate de către Sinod și care urmează să fie publicate prin decret din partea Preafericirii Sale Lucian, Arhiepiscopul Major, urmând astfel să constituie parte integrantă din Dreptul Particular al Bisericii Greco-Catolice din România⁵⁵.

Decretele oglindesc normativa CCEO dar și directivele *Instrucțiunii pentru aplicarea normelor liturgice*, Instrucțiune publicată de Congregația pentru Bisericile Orientale cu referire la Cultul divin, celebrarea sacra-

⁵⁴ <http://www.bru.ro/blaj/publicarea-decretelor-arhiepiscopului-major-nr-19-20-21/> (consultat 23.05.2015).

⁵⁵ <http://www.bru.ro/blaj/comunicatul-sinodului-episcopilor/> (consultat 23.05.2015).

mentelor. Aceste trei decrete sunt însoțite de metodologia de aplicare, metodologie referitoare la corecta punere în practică a acestor dispoziții, subliniindu-se în același timp faptul că ele fac parte din dreptul particular.

Decretul Arhiepiscopului Major nr. 19/21.05.2009⁵⁶ este publicat ca urmare a dezbaterilor sinodale ordinare din data de perioada 4-6 mai 2009⁵⁷, și se adresează „tuturor Episcopilor, protopopilor, clerului, persoanelor consacrate, întregului popor binecredincios al Bisericii noastre”. Având în vedere necesitatea tutelării integrității credinței și a moravurilor credincioșilor precum și unitatea de acțiune liturgică a acestora, decretul stabilește în patru articole următoarele:

Art. 1. Se aprobă „Calendarul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică – Reguli generale pentru uniformizare”, document elaborat în cadrul Comisiei Sinodale Liturgice.

Art. 2. Aceste dispoziții, ca legi liturgice, sunt în vigoare pretutindeni conform normelor de drept.

Art. 3. Anexa acestui decret, conținând 18 pagini face parte integrantă din acesta.

Art. 4. Prezentul decret, intră în vigoare odată cu publicarea lui, și se va aplica integral în toată Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, în ciuda oricărei alte dispoziții contrare.

Decretul solicită Episcopilor eparhiali să ia toate acele măsuri considerate necesare pentru ca aceste norme să fie cunoscute în întreaga Biserică, și cere cu stăruință clerului să evite orice abuz în celebrarea cultului public aplicând corect și coerent dispozițiile acestui document ca patrimoniu al Bisericii. Decretul este însoțit de o anexă⁵⁸ în care sunt detaliate *Reguli generale pentru uniformizare. I. Sinaxarul, semnele tipiconale și calendarul pe toate cele 12 luni calendaristice, actualizat cu unele observații; II. Perioada Triodului*, cu indicarea sărbătorii Paștilor până în anul 2030, dar și a

⁵⁶ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 209, 8-9; <http://www.bru.ro/documente/decret-calendarul-bru/> (consultat 25.05.2015).

⁵⁷ <http://www.bru.ro/blaj/comunicatul-sinodului-episcopilor/> (consultat 25.05.2015).

⁵⁸ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 10-40; <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>; (consultat 26.05.2015).

duminicilor din această perioadă; *III. Perioada Penticostarului* cu indicarea celor opt duminici care compun acest timp liturgic; *IV. Regula citirii Evangheliilor din ultimele cinci Duminici și a Evangheliilor din perioada sărbătorii Nașterii Domnului*; *V. Precizări practice pentru redactarea calendarelor*.

Documentul se încheie cu precizarea referitoare la intrarea acestuia în vigoare odată cu publicarea lui, în același timp „abrogând orice prevedere anterioară contrară”.

4.1.1.5.5. Decret: Postul și ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică

Ca și în cazul temei egate de calendarul liturgic și chestiunea disciplinei postului și ajunului se concretizează într-o decizie a Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolic reunit în sesiune ordinară la Blaj în perioada 4-6 mai 2009. Decretul publicat pe marginea acestei teme este justificat de dorința Ierarhiei de a tutela acele aspecte legate de integritatea credinței și de unitatea de acțiune liturgică a credincioșilor Bisericii în practica unitară a postului⁵⁹. Decretul Arhiepiscopului Major nr. 20/21.05.2009⁶⁰ stabilește în patru articole următoarele:

Art. 1. Se aprobă documentul „Postul și Ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică”, document elaborat în cadrul Comisiei Sinodale Liturgice.

Art. 2. Aceste dispoziții, ca legi liturgice, sunt în vigoare pretutindeni conform normelor de drept.

Art. 3. Anexa acestui decret, conținând 2 pagini, face parte integrantă din acesta.

Art. 4. Prezentul decret intră în vigoare odată cu publicarea lui, în ciuda oricărei alte dispoziții contrare.

În mod similar Decretului referitor la Calendarul Liturgic, și acest Decret solicită Episcopilor eparhiali întreprinderea tuturor măsurilor necesare pentru ca normele referitoare la post să fie cunoscute în întreaga

⁵⁹ Can. 707 §1, 713 §2 și 882.

⁶⁰ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 41-42; <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>; (consultat 26.05.2015).

Biserică; în același timp se cere cu stăruință clerului să evite orice abuz în practicarea și trăirea acestuia aplicând corect și coerent dispozițiile acestui document ca patrimoniu al Bisericii. Decretul este însoțit de o anexă⁶¹ în care sunt detaliate în 5 puncte următoarele aspecte: I. *Definiție*, care accentuează dimensiunea religios-morală a postului; II. *Preliminarii*, cu trimitere la documente ale Bisericii, deopotrivă antice și moderne, și indicarea zilelor și a perioadelor de post, legate de anumite evenimente din viața Mântuitorului; *Tipuri de post*; 1. *Ajunul* cu indicarea particularităților acestuia; 2. *Postul aspru* (*xirofagia*); 3. *Postul comun* (*obișnuit*); 4. *Zilele de post*; 5. *Dezlegările de post*.

Documentul se încheie cu precizarea referitoare la intrarea acestuia în vigoare odată cu publicarea lui, în același timp „abrogând orice prevedere anterioară contrară”.

4.1.1.5.6. Decret: Veșmintele Liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică

Decretul Arhiepiscopului Major 21/21.05.2009⁶² este publicat ca urmare a deciziei sinodale luate în urma dezbaterilor din perioada 4-6 mai 2009, și se adresează „tuturor Episcopilor, protopopilor, clerului, persoanelor consacrate, întregului popor binecredincios al Bisericii noastre”. În mod asemănător anterioarelor decrete referitoare la calendar și post, și acest decret are ca scop uniformizarea vieții liturgice în ceea ce privește veșmintele liturgice⁶³ și stabilește în 4 articole următoarele:

Art. 1. Se aprobă documentul „Veșmintele Liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică”, document elaborat în cadrul Comisiei Sinodale Liturgice.

Art. 2. Aceste dispoziții, ca legi liturgice, sunt în vigoare pretutindeni conform normelor de drept.

Art. 3. Anexa acestui decret, conținând 4 pagini, face parte integrantă din acesta.

⁶¹ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 43-46; <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>; (consultat 26.05.2015).

⁶² *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 47-489; <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/> (consultat 26.05.2015).

⁶³ Can. 387 și 668;

Art. 4. Prezentul decret, intră în vigoare odată cu publicarea lui, și se va aplica integral în toată Biserică Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, în ciuda oricărei alte dispoziții contrare.

Ca și celelalte decrete cu caracter liturgic și acest Decret solicită Episcopilor eparhiali întreprinderea tuturor măsurilor necesare pentru ca normele referitoare la veșmintele liturgice, „deoarece completează semnificația fiecărui gest liturgic și ajută la înțelegerea participării la unica realitate a Liturghiei cerești ... au un caracter obligatoriu”, să fie cunoscute în întreaga Biserică, și cere cu stăruință clerului să evite orice abuz în materie. Decretul este însoțit de o anexă⁶⁴ în care sunt enumerate următoarele teme:

I. Preliminarii;

II. Veșmintele liturgice;

1. Hainele clericilor, prezentarea și detalierea acestora; Reverenda sau sutana; Rasonul sau suprareverenda; Potcapul; Brâul; Camilafca; Ornatele (veșmintele) care sunt diferențiate în funcție de hirotonire, astfel:
2. Veșmintele diaconului: cu enumerarea și scurta prezentare a acestor: Stiharul; Mânecutele; Orarul;
3. Veșmintele preotului: Stiharul; Epitrahilul; Brâul; Mânecutele; Epigonatul; Felonul.
4. Veșmintele arhiereului: Stiharul; Epitrahilul; Brâul; Mânecutele; Sacosul; Omoforul; Epigonatul; Mantia; Mitra.

III. Culorile liturgice:

- a) Ornate luminate; b) Ornate roșii; c) Ornatele de culoare neagră, cu indicații de utilizare a acestora; Utilizarea ornatelor.

Anexa care însoțește decretul oferă și indicații referitoare la concelebrările sacramentale, dar subliniază și unele norme de conduită care ar putea duce la abuzuri în materie:

Se interzice orice inovație în ceea ce privește modificarea formei ornatelor, utilizarea ornatelor care nu aparțin Ritului propriu, omiterea deliberată a unor veșminte (de exemplu neutilizarea mânecutelelor), iar

⁶⁴ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 49-56; <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/> (consultat 26.05.2015).

în cazul confecționării ornatelor noi se recomandă folosirea culorilor, a broderiilor, a modelelor și a materialelor care sunt conforme sau în continuitate cu tradiția Bisericii noastre⁶⁵.

Această decizie „a Sfântului Sinod al Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, publicată prin decretul nr. 21/21.05.2009 intră în vigoare odată cu publicarea ei, abrogând orice prevedere anterioară contrară”.

4.1.1.5.7. Scrisoare Circulară: indicarea edițiilor oficiale ale Liturghierelor aprobate pentru celebrarea Sfintei Liturghii

În măsura în care o serie de ediții ale cărților de rugăciuni au fost publicate, sporadic, fără a avea întotdeauna necesara aprobare ecleziastică Sinodul Episcopilor a decis în cadrul lucrărilor sesiunii sinodale din perioada 27-29 octombrie 2009⁶⁶ publicarea unei scrisori circulare prin care să fie indicate acele ediții ale Liturghierelor care se bucură de aprobare ecleziastică. Decizia Sinodului Episcopilor vine pe fondul reafirmării drepturilor și obligațiilor credincioșilor creștini de a observa oriunde și de a celebra activ propriul rit conform prescripțiilor cărților de cult aprobate de către autoritatea competentă.

Scrisoarea circulară nr. 68/21.11.2009⁶⁷ adresată de către Arhiepiscopul Major „tuturor Episcopilor, protopopilor, clerului, persoanelor consacrate și credincioșilor Bisericii Române Unite cu Roma,” justifică într-un preambul suficient de amplu motivația unui astfel de demers:

Ținând în mare respect drepturile și obligațiile credincioșilor creștini de a observa oriunde propriul rit, dar mai ales dreptul de a participa activ la celebrările liturgice ale Bisericii noastre conform prescrierilor cărților liturgice⁶⁸;

⁶⁵ Ibidem, 56.

⁶⁶ Comunicatul Sinodului Episcopilor desfășurat în perioada 27-28 octombrie 2009 și remis presei informează că: „Au fost analizate unele aspecte propuse din partea Comisiei Sinodale Liturgice; ca urmare a acestor propuneri, Sinodul Episcopilor stabilind norme liturgice asupra folosirii coerente a cărților liturgice, indicând care sunt variantele oficiale ale acestora pentru uz liturgic public, conform normelor de drept”. <http://www.bru.ro/sinod/comunicatul-sinodului-episcopilor-bru-blaj-27-29-10-2009/> (consultat 23.05.2015).

⁶⁷ „Scrisoare circulară - Liturghiere aprobate pentru celebrarea Sfintei Liturghii” *Acte Sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 59-60.

⁶⁸ Can. 403.

Îngrijindu-ne cu sârguință la păstrarea fidelă și respectarea exactă a propriului rit în scopul evitării introducerii în mod abuziv a unor modificări liturgice⁶⁹;

Preocupându-ne de a păstra în ritul Bisericii noastre uniformitatea firească dorită de înaintașii noștri și de a respecta cu fidelitate prescrierile cărților liturgice prin excluderea oricărei arbitrarități în celebrări⁷⁰.

Așadar este dispus:

Ca în celebrarea cultului divin public, să nu se folosească pentru celebrarea Sfintei Liturghii alte Liturghiere decât acelea care au, conform canoanelor în vigoare, aprobarea ecleziastică, și anume⁷¹:

Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintre Sfinți Părinții noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul, precum și rânduiala Vecerniei, Utreniei, ca și altele de trebuință la Sfintele Slujbe, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Lucian Mureșan, Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Roma-Blaj, 1996, Tipografia Trullo, Roma; și

Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintru Sfinți Părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Domn Dr. Vasile Suciu Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, 1931, Tipografia Seminarului Teologic.

Scrisoarea circulară nu indică numai edițiile oficiale pentru celebrarea Sfintelor Liturghii ci amintește Episcopilor obligațiile pe care le au, în calitate de moderatori, promotori și apărători ai întregii vieți liturgice în eparhia încredințată, de a se îngriji ca aceasta să fie sprijinită cât mai mult posibil și să fie organizată după prescrierile și obiceiurile legitime proprii Biserici *sui iuris*⁷², veghind atent să nu se strecoare abuzuri în disciplina bisericească⁷³; în mod asemănător protopopilor le este reamintită obligația specială pe care o au în coordonarea activităților pastorale comune și grija pentru ca Sfânta Liturghie și Laudele divine să fie celebrate după

⁶⁹ Can. 40.

⁷⁰ Can. 3.

⁷¹ Can. 656.

⁷² Can. 199.

⁷³ Can. 201.

prescrierile cărților liturgice⁷⁴. În ceea ce îi privește pe preoți, acestora le este pusă în vedere dispoziția Conciliului Întâi Provincial al Bisericii noastre, care recomandă observarea îngrijită a ceremoniilor și administrarea decoroasă cuvenită sfințeniei actelor liturgice; concomitent le este subliniată părintește obligația pe care o au ca în celebrarea sacramentelor să respecte întocmai prescripțiile liturgice ale Bisericii noastre⁷⁵, acordând mereu o grijă deosebită în îmbrăcarea tuturor ornatelor prescrise pentru celebrarea respectivă. Scrisoarea circulară se aplică începând cu data publicării ei și are efecte canonice asupra tuturor acelor care nu se conformează ei.

Ulterior acestei dispoziții Sinodul Episcopilor a intervenit la finalul lucrărilor sesiunii sinodale desfășurate între 18 și 20 mai 2015 cu o nouă indicație referitoare la ediția oficială a Liturghierului⁷⁶; aceasta este o ediție necesară, datorită epuizării stocului anterioarei ediții din 1996, dar îndeosebi o ediție care

preia, ca și ediția din 1996, alegerile lingvistice ale limbii române după spiritul Liturghierului din 1931 publicat de mitropolitul de vrednică pomenire, Vasile Suciu (1873-1935), ... cu mici îndreptări de limbă necesare, propuse pentru prezenta ediție de Prof. Univ. Dr. Francisca Băltăceanu și Prof. Univ. Dr. Monica Broșteanu de la Universitatea din București⁷⁷. [...] Constatăm, de asemenea, cu bucurie și clarificarea

⁷⁴ Can. 278.

⁷⁵ Can. 377, 674.

⁷⁶ Scrisoare circulară referitoare la noua ediție oficială a Liturghierului (2014), <http://www.bru.ro/documente/scrisoare-circulara-referitoare-la-noua-editie-oficiala-a-liturghierului/> (consultat 23.05.2015).

⁷⁷ Asupra acestor „îndreptări de limbă” *Nota asupra ediției 2014 a Liturghierului de la Blaj*, semnată de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu prezentată în format electronic pe site-ul Arhiepiscopie Majore, fac câteva precizări: „Îndreptarea ediției prezente se limitează la ceea ce îi este dat filologului să facă, fără să impiezeze asupra stilului liturgic al limbii române. În urma confruntării textelor cu originalele grecești și ținând seama de exigențele menționate, se pot observa mai multe tipuri de modificări. Câteva exemple: Înlocuirea unor cuvinte și exprimări arhaice ieșite din uz sau care au căpătat alt sens, [...]; Depășirea literalității traducerii din greacă [...], sau, uneori, o mai mare exactitate, acolo unde e vorba de un concept teologic; [...] Reformulări pentru mai multă claritate, [...], Reorânduirea elementelor frazei, pentru claritate, [...], Evitarea unor ambiguități teologice, [...], Evitarea unor sonorități neplăcute”; <http://www.e-communio.ro/stire2882-nota-asupra-editiei-2014-a-liturghierului-de-la-blaj> (consultat 23.05.2015).

rubricilor de tipic, prin grija Comisiei sinodale liturgice, ceea ce oferă celebranților o mai multă detașare în acțiunea liturgică a săvârșirii Tainei Sfintei Euharistii.

Scrisoarea circulară din 20.05.2015, dispune simplu și concis ca „prezenta ediție 2014 a Liturghierului să fie textul oficial în uzul liturgic al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică”, dispoziție care intră în vigoare odată cu publicarea Scrisorii circulare.

4.1.1.5.8. Scrisoare Circulară: pentru beatificarea Episcopilor Greco-Catolici, morți în faimă de martiri sub regimul comunist

Procesul canonic eparhial de recunoaștere a martiriului episcopilor greco-catolici morți pentru credință în timpul prigoanei comuniste a început oficial la 16 ianuarie 1999 la Blaj și a durat până la 10 martie 2009. Odată începută etapa romană, Arhiepiscopul Major în baza prerogativelor canonice (can. 112), publică scrisoarea circulară nr. 157/8.11.2010 *Prin rugăciune și credință spre cinstirea altarelor. Să ne rugăm pentru beatificarea Episcopilor Greco-Catolici, morți în faimă de martiri sub regimul comunist!* prin care se adresează „confraților întru slujire Episcopală, Preaonoraților protopopi, clerului și persoanelor consacrate, tuturor bunilor noștri credincioși. Prin această scrisoare, conform art. 36 din Constituția Apostolică *Divinus perfectionis Magister* a Sfântului Părinte Papa Ioan Paul II, Arhiepiscopul Major dispune:

- ca în toate bisericile, capelele sau alte locuri de cult, la sfârșitul fiecărei Sfinte Liturghii, sau al altei celebrări liturgice, să fie înălțată către Bunul Dumnezeu Rugăciunea pentru beatificarea servilor lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suci, Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, Episcopi, morți în faimă de martiri sub regimul comunist între anii 1950-1970;
- această dispoziție, fiind de ordin liturgic, are aplicabilitate pretutindeni conform can. 150 § 2 CCEO;
- anexa, conținând formula oficială de Rugăciunea pentru beatificarea servilor lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suci, Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, Episcopi, morți în faimă de martiri sub regimul comunist între anii 1950-1970, face parte integrantă din prezenta scrisoare circulară;

- dispoziția prezentei circulare încetează în momentul în care cauza SS. D. Valeri Traiani Frențiu et VI Sociorum pentru beatificarea servilor lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suci, Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, Episcopi, morți în faimă de martiri sub regimul comunist între anii 1950-1970, se va concluziona.

Scrisoarea circulară este însoțită de o anexă care conține *Rugăciune pentru beatificarea servilor lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suci, Vasile Aftenie și Tit Liviu Chinezu, Episcopi, morți în faimă de martiri sub regimul comunist între anii 1950-1970.*

4.1.2. Norme de drept particular aprobate și promulgate de Episcopul eparhial

Alături de organisme centrale care funcționează la nivelul Arhiepiscopiei Majore și a căror înființare și aprobare statutară depind de Sinodul Episcopilor, există o seamă de alte instituții la nivel eparhial a căror prezență este obligatorie în sânul curiei Eparhiale⁷⁸. Nu doar organisme colegiale, ci chiar și funcțiile asumate individual de către clerici pot și trebuie să fie reglementate prin dreptul particular.

Dincolo de obligativitatea normei comune, care argumentează și motivează buna desfășurare a misiunii pe care o are episcopul în guvernarea propriei eparhii, organisme își justifică existența nu doar la nivel

⁷⁸ Can. 271 - § 1. (cf 502) Episcopul eparhial *trebuie* să constituie colegiul consilierilor eparhiali, căruia îi revin sarcinile determinate de drept.

Can. 264 - (cf 495) În eparhie *trebuie* constituit consiliul preoțesc, adică un grup de sacerdoți ce reprezintă preoțimea, care îl ajută pe Episcopul eparhial cu sfatul său, conform normei dreptului, în cele ce privesc necesitățile operelor pastorale și binele eparhiei.

Can. 262 - § 1. (= 494 § 1) Episcopul eparhial, după ce a consultat colegiul consilierilor eparhiali precum și consiliul pentru problemele economice, *va numi economul* eparhial...

Ținând cont de faptul că Arhiepiscopul Major deține concomitent și funcțiile de Mitropolit și Episcop eparhial, în această din urmă calitate, poate pentru propria eparhie să emită norme de drept particular la fel ca și oricare dintre ceilalți episcopi eparhiali. Trebuie subliniat însă un detaliu canonic ce pune în evidență cea mai înaltă funcție pe care titularul sediului de Blaj îl are în calitate de Arhiepiscop Major, deci de *pater et caput* al întregii Biserici Arhiepiscopale Majore:

Can. 263 - § 1. (cf 492 § 1) Episcopul eparhial *va înființa* consiliul pentru problemele economice...

funcțional; ele reprezintă în ultimă instanță un valid punct de referință pentru cristalizarea deciziilor pe care Episcopul eparhial trebuie să le ia. Existența acestor organisme este justificată în primul rând de efectele juridice pe care le cer acele acte colegiale a căror validitate sau liceitate este impusă de consultarea sau consfătuirea cu aceste organisme, conform can. 934. Aceste organisme colegiale pot funcționa conform propriului Statut doar la nivelul Eparhiei pentru care au fost aprobate de către Episcopul eparhial conform can. 176.

La nivelul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș avem statute pentru următoarele structuri colegiale, sau funcții ierarhice ocupate individual de către clerici:

4.1.2.1. Statutul Colegiului Consilierilor Eparhiali

Colegiul Consilierilor eparhiali pentru Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș a fost constituit prin decretul Arhiepiscopului Major nr. 373/23.02.2008⁷⁹ pe o durată de cinci ani și a fost format din 12 membri.

Nefiind înzestrat cu personalitate juridică Colegiului Consilierilor Eparhiali este un grup de preoți care reprezentând prezbiteriul, îl ajută pe Arhiepiscop în guvernarea Arhiepiscopiei, conform normelor de drept. Acest organism are un caracter colegial, în sine consultativ, ne-autonom, reprezentativ, alcătuit din preoți aparținând Consiliului Preoțesc, și are îndatorirea de a-l ajuta în mod eficient, prin sfatul și părerea acordată, pe Arhiepiscopul Major în promovarea în modul cel mai eficient a activității pastorale și economice din Arhiepiscopie. Datorită ordinului sacru al preoției

⁷⁹ Anterior acestei date, același colegiu funcționa în baza unor decrete publicate de către Mitropolitul Bisericii.

Ținând cont de faptul că Arhiepiscopul Major deține concomitent și funcțiile de Mitropolit și Episcop eparhial, în calitate de Episcop eparhial, poate, pentru propria eparhie, să emită norme de drept particular la fel ca și oricare dintre ceilalți episcopi eparhiali. Trebuie subliniat însă un detaliu canonic ce pune în evidență cea mai înaltă funcție pe care titularul sediului de Blaj o are în calitate de Arhiepiscop Major, deci de *pater et caput* al întregii Biserici Arhiepiscopale Majore: în anumite cazuri, chiar dacă este Episcop eparhial, autoritatea Arhiepiscopală Majoră o surclasează pe cea a episcopului eparhial. Astfel,

Can. 271 § 6. Ori de câte ori dreptul stabilește că Episcopul eparhial are nevoie de consimțământul colegiului consilierilor eparhiali, Patriarhului îi este suficient să consulte acest colegiu în problemele eparhiei pe care el însuși o conduce.

în care sunt constituiți membrii săi, acest Colegiu participă pe deplin, chiar dacă în mod subordonat, la întreita funcțiune de a sfinți, de a conduce și de a învăța în Biserică.

Colegiul funcționează în conformitate cu prevederile Codului Canoanelor Bisericii Orientale⁸⁰ și ale statutului propriu⁸¹. Statutul se prezintă sub forma a 32 de articole, tematic distribuite; acestea sunt însoțite de un regulament de funcționare format din 14 articole și de o anexă cu lista membrilor consiliului. Ultima variantă a statutului, care este de fapt o reeditare a decretului din 2008, nu aduce modificări de conținut, ci prezintă doar o listă a membrilor diferită față de cea anterioară.

Structura statutului este următoarea:

I. Introducere și definire, art. 1-5.

II. Înființare, componență, art. 6-10.

III. Drepturi, obligații, competențe și atribuții, art. 11-14.

Sede plena, art. 15-17.

Sede vacante, art. 18-25.

IV. Convocare și participare, art. 26-31.

V. Dispoziții finale, 32-35.

4.1.2.2. Statutul Consiliului Preoțesc

Statutul Consiliul preoțesc pentru Arhieparchia de Alba Iulia și Făgăraș a fost aprobat prin decretul mitropolitan al Arhiepiscopului Major 372/23.02.2008. Consiliul Preoțesc este format dintr-un număr neprecizat de membri, și se formează în mod concret în urma desfășurării procedurilor de vot, ținând cont de faptul că membrii Colegiului pot avea una dintre următoarele calități: membri aleși de către preoții înșiși, membri de drept, și membri aleși liber de către Episcopul eparhial, (cf. can. 266).

Nefiind înzestrat cu personalitate juridică Consiliul Preoțesc este un grup de preoți care reprezentând prezbiteriul, îl ajută pe Episcopul Eparhial în guvernarea Arhiepiscopiei⁸² conform normelor de drept;

⁸⁰ Cann. 270-271.

⁸¹ Cf. Statutul Colegiului Consilierilor Eparhiali, art. 2-4.

⁸² Ori de câte ori va fi folosită sintagma Episcop Eparhial, aceasta se referă în special la Arhiepiscopul Major, care pe lângă această titulatură, alături de faptul că este Mitropolit mai are și funcția canonică de Episcop Eparhial pentru Arhieparchia de Alba-Iulia și Făgăraș.

organism colegial, în sine consultativ, ne-autonom, temporar, reprezentativ, alcătuit din preoți aparținând presbiteratului arhieparchial, are îndatorirea de a-l ajuta în mod eficient, prin sfatul său, pe Episcopul Eparhial în promovarea cât mai eficientă a activității pastorale din Arhieparchie. Sunt considerați ca aparținând presbiteratului eparhial, deci având calitatea de a alege și de a putea fi aleși în acest Consiliu, și preoții din Arhieparchie care fac parte din Institutele Călugărești care își desfășoară activități destinate îngrijirii sufletelor sau alte opere de apostolat sub jurisdicția Episcopul Eparhial. De asemenea pot avea aceeași calitate și acei preoți care aparțin unei alte Eparhii sau Dieceze și care în baza unui acord între Episcopi exercită o funcțiune oarecare pentru binele Arhieparchiei de Alba-Iulia și Făgăraș⁸³. Acest consiliu funcționează în conformitate cu prevederile Codului Canoanelor Bisericii Orientale⁸⁴ și ale statutului propriu⁸⁵. Statutul se prezintă sub forma a 31 de articole tematic distribuite; acestea sunt însoțite de un regulament de funcționare format din 11 articole și de o anexă cu lista membrilor consiliului.

La fel ca și în cazul statutului Colegiului Consilierilor eparhiali ultima variantă a statutului Consiliului Preoțesc, este o reeditare a decretului din 2008, publicată prin decizia nr. 372/23.02.2008. Față de varianta anterioară se modifică, așa cum este de fapt firesc pentru un grup reprezentativ de preoți, doar lista membrilor.

Structura statutului este următoarea:

- I. Introducere și definire, art. 1-5.
- II. Înființare, componență, dizolvare, art. 6-13.
- III. Drepturi, obligații, competențe și atribuții, art. 14-21.
- IV. Convocare și participare, art. 22-27.
- V. Dispoziții finale, 28-31.

4.1.2.3. Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri Economice

Ca parte integrantă a curiei episcopale *Consiliul arhieparchial pentru afaceri economice al Arhieparchiei de Alba Iulia și Făgăraș* a fost înzestrat și el cu un propriu statut. Importanța unui astfel de organism este evidentă și în

⁸³ Cf. Statutul Consiliului Preoțesc, art. 2-4.

⁸⁴ Cann. 270-271.

⁸⁵ Cf. Statutul Colegiului Consilierilor Eparhiali, art. 2-4.

principal justificată de faptul că în cadrul curiei eparhiale acesta este unicul organism de coresponsabilitate „chiar dacă funcționarea sa se bucură de o independență normativă și operativă în raport cu curia”⁸⁶. Activând într-o realitate cu sfere de acțiune delicate cum sunt cele ale administrării financiare, existența acestui organism este obligatorie: președinte este întotdeauna episcopul eparhial.

Similar celorlalte Consilii care oferă sprijin Episcopului eparhial nici Consiliul pentru afaceri economice nu este înzestrat cu personalitate juridică chiar dacă în ultimă instanță există posibilitatea asumării unui astfel de statut, cu respectarea dispoziției canonice a can. 923, care impune prezența unui minim de trei persoane fizice. În general sarcina primordială a acestui consiliu este aceea de a-l asista prin propria părere sau consens pe Episcopul eparhial în chestiunile de importanță majoră care privesc administrarea bunurilor eparhiale. În particular, acest consiliu are următoarele sarcini: elaborează criteriile de administrare a bunurilor Arhiepiscopiei pentru economul eparhial și pentru alți administratori supuși autorității Arhiepiscopului. În general; promovează deciziile consiliului în parohii și în alte organisme ecleziastice; avizează bugetul întocmit de către economul eparhial și îl propune spre aprobare Arhiepiscopului; își exprimă consimțământul privind cuantumul contribuțiilor pe care trebuie să le facă persoanele juridice supuse Arhiepiscopului conform can. 1012; își exprimă părerea asupra actelor de administrare extraordinară a persoanelor juridice supuse autorității Arhiepiscopului conform can. 1024; la solicitarea episcopului eparhial își exprimă părerea asupra propunerii de numire, sau după caz, de destituire a economului eparhial conform ca. 626; își exprimă avizul asupra actelor de administrare ale Episcopului eparhial referitoare la Arhiepiscopie și la organismele centrale ale Arhiepiscopiei, fie că sunt acte de majoră importanță fie că sunt considerate de administrare extraordinară de către dreptul comun (Scaunul Apostolic sau Sinodul Episcopilor); exprimă părerea asupra actelor economice ale tuturor organismelor ecleziastice supuse autorității Episcopului Eparhial conform dreptului; examinează bilanțurile financiare în limitele de competență proprii, precum și rapoartele financiare pentru oportune observații.

⁸⁶ P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice... op. cit.*, 235.

Statutul a fost aprobat *ad experimentum* pentru o perioadă de 2 ani prin decretul 374/23.02.2008, și ulterior republicat prin decrete succesive. Structura lui actuală este următoarea:

- I. Introducere și definire, art. 1-2.
- II. Sarcini, art. 3-8.
- III. Componenta și durată, art. 9-13.
- IV. Președintele și secretarul, art. 14-16.
- V. Lucrări, art. 17-19.
- VI. Dispoziții finale, 20-31.

4.1.2.4. Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice

Înființată în perioada de persecuție a Bisericii Catolice din România, Congregația Sfintei Euharistii, Congregație de drept eparhial care are ca scop „adorarea lui Dumnezeu într-un spirit de permanentă unire cu Victima Divină din Euharistie”⁸⁷, își desfășoară activitățile religioase alături de alte institute de viață consacrată similare⁸⁸. Aprobata temporar, *ad experimentum et ad annum*⁸⁹, Congregației îi sunt recunoscute prin decret „noile Constituții coroborate cu îndrumările Conciliului Vatican II și cele ale Codului Canoanelor pentru Bisericile Orientale..., ca normă de viață pentru toate surorile din Congregația Inimii Neprihănite, pentru o perioadă de trei ani”⁹⁰, pentru ca ulterior acestea să fie aprobate pentru alți șapte ani⁹¹. Ultimul decret de aprobare a Statutelor, nr. 1940/25.12.20157, prin care „se recunosc și se aprobă pe o perioadă de șapte ani constituțiunile Congregației „Inimii Neprihănite” denumite „Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice” face referire la un statut care se prezintă în 179 de articole astfel:

⁸⁷ CONGREGAȚIA SFINTEI EUHARISTII, *Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice*, f.a., 3, art. 2.

⁸⁸ Pentru o privire de ansamblu asupra diferitelor Ordine, Congregații și Mănăstiri, precum și alte Institute de viață consacrată după modelul călugăresc active în Arhieparchia de Alba Iulia și Făgăraș sau în întreaga Biserică greco-catolică vezi http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/infos/viata_consacrata.html (consultat 10 iunie 2015). Toate acestea sunt înzestrate cu necesarele Statute, aprobate de autoritatea ecleziastică competentă, Statute care le reglementează funcționarea.

⁸⁹ Decret mitropolitan 518/18.4.1995.

⁹⁰ Decret mitropolitan 1078/28.6.1996.

⁹¹ Decret mitropolitan 888/26.10.2000.

Capitolul I. „Să-l adori pe Domnul Dumnezeu tău și lui singur să-I slujești”, art. 1-7.

Capitolul II. Urmarea lui Cristos, art. 8-10,

I. Consacrați adorării, Votul de adorație, art. 11-15,

II. Castitatea consacrată, art.16-22,

III. Sărăcia consacrată, art. 23-31,

IV. Ascultarea consacrată, art. 32-39,

Capitolul III. Contemplație și activitatea Apostolică, art. 40-41.

I. Case de adorație, art. 42-43,

II. Activitățile apostolice, art. 44-48

Capitolul IV. Autoritate și diaconie, art. 49-54,

Superiorul local, art. 55,

Consiliul local, art. 56,

Părintele general, art. 57-59,

Consiliul general, art.60-62,

Capitulul local, art. 63,

Capitulul general, art. 64-68

Capitolul V. Formarea călugărească, art. 69-79,

Promovarea vocațională, art. 80,

Admiterea în congregație, art. 81,

Postulatura art. 82-84,

Noviciatul, art. 85-94,

Formarea novicilor, art. 95-103,

Profesiunea călugărească, art. 104-105,

Profesiunea temporară, art. 106-115,

Profesiune perpetuă, art. 116-117,

Formarea permanentă, art. 118-121,

Membrii asociați, art. 122.

Capitolul VI. Comunitate de viață religioasă adoratoare, art. 123-146.

Capitolul VII. Comunitate de rugăciune, art, 147-160.

Capitolul VIII. Administrarea bunurilor, art. 161-167.

Capitolul IX. Separarea de Congregație, art. 168-176.

Capitolul X. Obligativitatea constituțiilor, art. 177-178.

Capitolul XI. Raportul între congregație și membrii asociați sau opera de adorare euharistică, art. 179.

Abrevieri și sigle.

Acest Statut⁹², ca de altfel toate Statutele după care se coordonează în activitatea proprie Ordinele, Mănăstirile și Congregațiile, precum și celelalte Institute de viață consacrată după modelul călugăresc active în Biserica Greco-Catolică, reprezintă normă de drept propriu⁹³.

4.1.2.5. Statutul Asociației Generale a Românilor Uniți, Greco-Catolici (AGRU)

Asociația Generală a Românilor Uniți, Greco-Catolici, (AGRU)⁹⁴ „este o Asociație de tip acțiune catolică (cf. AA 20) cu caracter religios, cultural, sportiv și umanitar a credincioșilor laici greco-catolici din România. Este persoană juridică de drept privat, fără scop patrimonial, apolitică, funcționând în conformitate cu prevederile legislației în vigoare civile și canonice”⁹⁵.

În urma constituirii și necesității de a funcționa canonic, AGRU a fost înzestrată cu un statut aprobat *ad experimentum* pe o perioadă de 3 ani prin decretul Arhiepiscopului Major nr. 62/15.08.2007, iar prin decretul succesiv nr. 63/15.08.2007 a fost aprobată tot *ad experimentum*, pe o perioadă de 3 ani, componența Consiliului Director al Asociației. Ulterior, aceste decrete sunt

⁹² Nu este lipsită de importanță sublinierea faptului că Statutul se bucură de un foarte util aparat critic: fiind prezentat grafic pe două coloane inegale, textul fiecărui articol este dublat de un scurt rezumat prezentativ, precum și de o frecventă trimitere la canoane, texte scripturistice, sau documente magisteriale de referință, ceea ce face ca documentul să poată fi ușor consultat.

⁹³ Dincolo de trimiterea directă pe care canoanele Titlului XVII *Despre Monahi și ceilalți Călugări și membri ai altor institute de viață consacrată* o fac la dreptul particular, referitor la redactarea acestor Statute, se vor aplica și celelalte canoane care se găsesc la Titlul XIX *persoanele juridice* (920-930), dar și cele referitoare al Ordine și Congregații (414 § 1 nn 1°-2° et § 3, 420 § 1, 421, 422 § 1, 423, 424, 426, 430, 431 § 2 n 2°, 432, 500 §§ 1-3, 508 §§ 2-3, 511, 512, 513 § 1, 514, 515 §§ 1-2, 516 § 3, 518-520, 523 § 2, 524 §§ 1 et 3, 526, 527 nn 2° et 4°, 528, 534 n 3°, 535 § 1, 536, 537 § 1, 538 §§ 1-2, 539 § 2, 540, 541, 543, 545 § 2, 550, 552 §§ 1-2, 578 § 3, 662 § 2, 724 § 2, 1036 § 1 n 3°, 1069 § 1).

⁹⁴ <http://www.agru.ro/> (consultat 10.06.2015)

⁹⁵ Art. 1 Statutul AGRU, cf. <http://www.agru.ro/statut/> (consultat 10.06.2015)

reînnoite prin decretele mitropolitane nr. 151/8.11.2010 pentru Statut, și nr. 174/15.12.2010 pentru componența Consiliului Director.

Statutul, ca normă de drept particular ce reglementează funcționarea canonică a Asociației are în componența sa 39 de articole organizate astfel:

I. Dispoziții generale, art. 1-5.

II. Scopul, obiectivele și mijloacele Asociației, art. 6-8.

III. Membrii AGRU, art. 9-14.

IV. Drepturi și obligații ale membrilor AGRU, art. 15-16.

V. Organizarea, conducerea și administrarea asociației, art. 17-26.

VI. Departamente, art. 27.

VII. Patrimoniul și resursele Asociației, art. 28-31.

VIII. Gestiunea și bilanțul, art. 32.

IX. Dizolvarea și lichidarea, art. 33-35.

X. Litigii, art. 36

XI. Dispoziții finale, art. 37-39.

4.1.2.6. Decrete de numire a diferiților Vicari

Decretele de numire a unor vicari, ca formă directă de intervenție a Ierarhului în sfera de activitate a unor instanțe administrative și de conducere ale Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș, se constituie în veritabile norme de drept particular pentru eparhie.

Ținând cont de prevederile cann. 245-251, precum și de prevederile dreptului particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, Ierarhul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș a făcut, printr-o serie de decrete separate, diverse numiri de vicari. Aceste decrete, dincolo de caracterul lor pur administrativ, prezintă din perspectiva studiului nostru o noutate: alături de textul concret al decretului o anexă alăturată acestuia se constituie efectiv într-o normă de drept particular prin care sunt precizate în detaliu limitele de competență și atribuțiile acestor vicari. Publicarea acestor decrete reprezintă de fapt momentul în care sunt acordate acestor vicari facultățile, drepturile și obligațiile prevăzute de normativă canonică a dreptului comun⁹⁶ și a celui particular. Decretele acordă deopotrivă puterea

⁹⁶ Can. 247, 215.

executivă de guvern⁹⁷ și puterea ordinară vicară⁹⁸ prevăzută de către drept în sprijinirea Arhiepiscopului în guvernarea Arhiepiscopiei⁹⁹. În mod evident aceste numiri trebuie să se acordeze între ele, astfel încât prerogativele acordate acestor vicari să fie clar precizate, să favorizeze și să garanteze guvernarea unitară a Eparhiei, și să nu creeze nedorite conflicte de autoritate.

4.1.2.6.1. Decretul de numire a Protosinzelului

Constituirea unui Protosinzel¹⁰⁰ pentru întreaga episcopie este obligatorie. Funcțiile pe care acesta trebuie să le îndeplinească sunt explicitate de can. 245. Din însăși formularea canonului rezultă care este puterea ordinară de care se bucură Protosinzelul prin însăși deținerea funcției, și care este puterea vicarială în guvernarea întregii Eparhii. Protosinzelul ține locul Episcopului eparhial, îl reprezintă; îl înlocuiește chiar și atunci când acesta este prezent în Eparhie; îi acordă întregul ajutor pentru întreg teritoriul eparhial, în toate materiile și asupra tuturor persoanelor încredințate grijii pastorale a Episcopului. Se bucură de putere ordinară, adică acționează în virtutea acelei puteri care nu îi este acordată de către episcopul Eparhial, nici de acesta limitată, ci o are în virtutea dreptului însuși: ca și titular al funcției acordate prin decret această putere ordinară este diferită de cea vicarială pe care Episcopul eparhial o poate acorda sau circumscrie¹⁰¹.

În cazul concret¹⁰² al numiri Protosinzelului pentru Eparhia Arhiepiscopului Major, ținând cont de faptul că această funcție este rezervată prin

⁹⁷ Can. 248 §1

⁹⁸ Can. 245, 248 §1

⁹⁹ Can. 249.

¹⁰⁰ Oficiul Protosinzelului „... corespunde vicarului general ... în CIC (can. 475-481)...”; G. NEDUNGATT, „Glossario dei termini principali usati nel CCEO”, în *Enchiridion Vaticanum* vol. 12, quinta edizione, Roma, 1999, 904-914, 912-913.

¹⁰¹ P. V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice... op. cit.*, 220-221.

¹⁰² Trebuie subliniat faptul că anexa însoțește decretul de numire a Protosinzelului care este și Episcop auxiliar. Spațiul în care dreptul particular poate acționa în astfel de cazuri ține cont în primul rând de eficiența pastorală pe care o poate oferi un astfel de drept particular creat în funcție de titular. Dacă titularul acestor facultăți nu ar fi fost un Episcop, cu siguranță că și conținutul anexei ar fi fost diferit.

dreptul comun unuia dintre Episcopii Auxiliari, dacă aceștia există, sau Episcopului auxiliar dacă există doar unul¹⁰³, anexa decretului Arhiepiscopului Major nr. 1944 din 25 Decembrie 2007, ca normă de drept particular acordă Protosincelului următoarele facultăți:

1. Să reprezinte Arhiepiscopul prin putere executivă delegată¹⁰⁴ și să-l înlocuiască în caz de absență, în atribuțiile prevăzute de normativa canonică;
2. Să urmărească derularea vieții Arhiepiscopiei în toate articulațiile sale teritoriale (zone, protopopiate parohii, alte unități de cult), coordonând, conform indicațiilor Arhiepiscopului, activitatea celorlalți Sinceli;
3. Să urmărească personal – în strânsă legătură cu Arhiepiscopul și cu ceilalți Sinceli, precum și cu Rectorul Seminarului și cu ceilalți oficiali ai curiei – tot ceea ce se referă la sarcinile pastorale încredințate preoților și diaconilor, transferul acestora precum și încetarea funcțiilor lor;
4. Să nutrească alături de Arhiepiscop și ceilalți Sinceli o deosebită atenție față de toți preoții și diaconii din Arhieparchie, promovând și susținând o profundă și efectivă comuniune între preoți. În acest scop:
 - va fi constant la dispoziția preoților și diaconilor pentru un real contact și dialog, căutând cunoașterea personală a tuturor clericilor, cultivând relații și raporturi interpersonale și favorizând o reală comuniune între toți clerici;
 - va avea o deosebită grijă față de promovarea vieții spirituale și a formării permanente a clerului, precum și o atenție sporită față de problemele materiale și economice ale clericilor, cu o deosebită preocupare față de preoți și diaconii bolnavi, în vârstă sau în dificultate;
5. Să coordoneze desfășurarea lucrărilor diferitelor adunări, cu sarcina de a le prezida canonic în cazul absenței Arhiepiscopului.

¹⁰³ Can. 215 §2.

¹⁰⁴ Can. 191, 2.

6. Să exercite în calitate de Episcop Auxiliar toate prerogativele canonice ale Protosinzelului atunci când scaunul Arhiepiscopal este împiedicat (can. 233) sau vacant (can. 251);

În mod cu totul particular îi încredințăm Protosinzelului, prin mandat special, conform dispoziției canonului 987 și decretului sinodal 143/2007 următoarele facultăți aplicabile îndeosebi în cadrul parohiilor din Vechiul Regat:

- să numească Administratorul sau Vicarul parohial, în parohiile vacante sau împiedicate (cf. can. 298);
- să numească Rectorul unei bisericii (cf. can. 305);
- să numească membrul unui Institut de viață consacrată în funcție ecleziastică, exceptând numirea în oficiu de paroh (cf. can. 284 §2);
- să acorde, pentru cazurile de pericol de moarte sau necesitate urgentă, facultatea miniștrilor catolici de a administra licit sacramentele Penitenței, Preasfintei Euharistii și Ungerii bolnavilor acelor creștinilor care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica Catolică (cf. can. 671 §4);
- să acorde însănătoșirea în rădăcină în cazuri singulare dacă se opune validității căsătoriei defectul de la forma de celebrare prescrisă de drept, sau pentru impedimentele de la care poate dispensa cf. can. 795 (cf. can. 852);
- să acorde licența necesară înstrăinării bunurilor ecleziastice și pentru acele acte care prejudiciază patrimoniul (cann. 1036 §1, 2°, §2, 2° și 1042)”¹⁰⁵.

Odată cu înființarea Episcopiei de București, funcția de Vicar general al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș devine vacantă. Anexa decretului de numire constituie însă normă de drept particular ce poate fi ulterior adaptată noii numiri, ținând cont de faptul ca titularul funcției este sau nu înzestrat cu caracterul episcopal.

¹⁰⁵ Anexa decretului 1944/25 Decembrie 2007.

4.1.2.6.2. Decretul de numire a Vicarului Episcopal administrativ (Sincel)

În mod diferit de numirea Protosincelului numirea unor Sinceli „pentru corecta conducere a Eparhiei” nu este obligatorie. Ca și în cazul Protosincelului diferiții Sinceli (Vicari episcopali) au desemnat atribuții concrete care se armonizează atât cu dreptul comun, cât și cu cel particular. Anexa decretului Arhiepiscopului Major nr. 920/15.06.2008, ca normă de drept particular acordă acestei funcții vicariale următoarele facultăți: „Să reprezinte Arhiepiscopul prin putere executivă delegată¹⁰⁶ și să-l înlocuiască în caz de absență, să coordoneze și să conducă, în deplină colaborare cu vicarul general (Protosincelul) și cu ceilalți Vicari Episcopali (Sinceli), precum și cu alți responsabili sau structuri ale Curiei Arhiepiscopale diferitele activități administrative;

1. Să acționeze mereu în deplină colaborare cu Arhiepiscopul sau cu Vicarul General (Protosincelul) și să raporteze asupra sarcinilor îndeplinite (249);
 2. Să urmărească derularea vieții administrative a Arhiepiscopiei în toate articulațiile sale teritoriale (zone, protopopiate, parohii, alte unități de cult), coordonând, conform indicațiilor Arhiepiscopului și ale Vicarului General, toate aceste activități;
 3. Să urmărească personal – în strânsă legătură cu Arhiepiscopul și cu Vicarul General (Protosincelul), precum și cu Economul Eparhial și cu Consiliul economic – tot ceea ce se referă la sarcinile administrative încredințate preoților sau altor responsabili;
 4. Să nutrească alături de Arhiepiscop și de Vicarul general (Protosincelul) o deosebită atenție față de activitățile administrative ale preoților sau ale altor organisme din Arhieparchie, promovând și susținând o efectivă administrare favorabilă a bunurilor materiale
- În acest scop:
- va fi dăruit în sprijinirea preoților și diaconilor, dispus dialogului frățesc și sincer, căutând cunoașterea personală a tuturor clericilor, cultivând relații și raporturi interpersonale și favorizând o reală comuniune între toți clericii;

¹⁰⁶ Can. 191, 2.

- va avea o deosebită grijă față de promovarea unei reale și transparente activități administrative a tuturor clericilor;
- 5. Să coordoneze desfășurarea lucrărilor diferitelor adunări cu caracter administrativ, cu sarcina de a le prezida canonic în cazul absenței Arhiepiscopului sau a Vicarului General (Protosincelul).
- 6. Să exercite în calitate de Vicar Episcopal (Sincel) cu atribuții administrative toate prerogativele canonice proprii astfel:
 - să participe la adunarea eparhială (238 §1);
 - să beneficieze de privilegiile și însemnele primei demnități după cea episcopală (250);
 - să viziteze canonic parohii, protopopiate sau alte locuri sacre ale Arhiepiscopiei la solicitarea Arhiepiscopului sau a Vicarului General (Protosincelului) (205 §1);”¹⁰⁷.

4.1.2.6.3. Decretul de numire al Vicarului Episcopal cu pastorală (Sincel)

O a treia figură vicarială prezintă în cadrul Curiei Episcopale a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș este cea a Vicarului Episcopal responsabil cu pastorală. Ca și în cazul Vicarului administrativ, decretul de numire nr. 919/15.06.2008, este însoțit de anexa care stabilește prin drept particular prerogativele și atribuțiile pe care le are acest Vicar:

1. Să reprezinte Arhiepiscopul prin putere executivă delegată¹⁰⁸ și să-l înlocuiască în caz de absență, să coordoneze și să conducă, în deplină colaborare cu vicarul general (Protosincelul) și cu ceilalți Vicari Episcopali (Sinceli), precum și cu alți responsabili sau structuri ale Curiei Arhiepiscopale activitățile pastorale și cele ale preoților;
2. Să acționeze mereu în deplină colaborare cu Arhiepiscopul sau Vicarul General (Protosincelului) și să raporteze asupra sarcinilor îndeplinite (249);
3. Să urmărească derularea vieții pastorale a Arhiepiscopiei în toate articulațiile sale teritoriale (zone, protopopiate, parohii, alte unități de cult), coordonând, conform indicațiilor Arhiepiscopului și ale Vicarului General, activitățile pastorale sau cele preoțești;

¹⁰⁷ Anexa decretului 920/15.06.2008.

¹⁰⁸ Can. 191, 2.

4. Să urmărească personal – în strânsă legătură cu Arhiepiscopul și cu Vicarul General (Protosincelul), precum și cu Rectorul Seminarului și cu ceilalți oficiali ai Curiei – tot ceea ce se referă la sarcinile pastorale încredințate preoților și diaconilor, transferul acestora precum și încetarea funcțiilor lor;
5. Să nutrească alături de Arhiepiscop și de Vicarul General (Protosincelul) o deosebită atenție față de toți preoții și diaconii din Arhieparchie, promovând și susținând o profundă și efectivă comuniune între preoți. În acest scop:
 - va fi dăruit în slujirea preoților și a diaconilor, dispus dialogului frățesc și sincer, căutând cunoașterea personală a tuturor clericilor, cultivând relații și raporturi interpersonale și favorizând o reală comuniune între toți clericii;
 - va avea o deosebită grijă față de promovarea vieții pastorale, spirituale și a formării permanente a clerului, precum și o atenție sporită față de activitatea pastorală și sacramentală a tuturor clericilor;
6. Să coordoneze desfășurarea lucrărilor diferitelor adunări cu caracter pastoral sau preoțesc, cu sarcina de a le prezida canonic în cazul absenței Arhiepiscopului sau a Vicarului General (Protosincelul).
7. Să exercite în calitate de Vicar Episcopal (Sincel) cu atribuții pastorale toate prerogativele canonice proprii astfel:
 - să participe la adunarea eparhială (238 §1);
 - să beneficieze de privilegiile și însemnele primei demnități după cea episcopală (250);
 - să viziteze canonic parohii, protopopiate sau alte locuri sacre ale Arhieparchiei la solicitarea Arhiepiscopului sau a Vicarului General (Protosincelului) (205 §1)¹⁰⁹.

4.1.2.6.4. Decretul de numire a Vicarului judecătoresc

Alături de aceste trei funcții vicariale există și funcția Vicarului judecătoresc care este în schimb reglementată în cadrul Statutului

¹⁰⁹ Anexa decretului 919/15.06.2008

Tribunalului Ordinar. În ciuda faptului că decretul de numire a acestuia, nr. 1312/1.11.2010 nu este însoțit, ca și în cazul celorlalți Vicari, de o anexă care să îi precizeze atribuțiile și competențele proprii, acestea se regăsesc detaliate în cadrul aceluiași Statut într-o serie de 5 articole, astfel:

„Art. 17. Vicarul Judecătoresc este cel care administrează justiția cu putere ordinară vicarială și este Președintele Tribunalului.

Art. 18. Vicarul Judecătoresc este numit pe o perioadă de 5 ani¹¹⁰ de către Arhiepiscopul Major ca președinte al Tribunalului, și trebuie să fie altul decât Protosinclul¹¹¹ vreunei Eparhii.

Art. 19. Atribuțiile sale sunt:

- a. organizează, conduce și verifică întreaga activitate a Tribunalului;
- b. are în vedere ca principiile juridice canonice să fie aplicate în spirit creștinesc;
- c. programează și convoacă reuniuni periodice cu întreg personalul Tribunalului;
- d. se îngrijește de adoptarea de criterii comune pentru administrarea justiției;
- e. promovează eventuale întâlniri de studiu pentru operatorii din cadrul Tribunalului;
- f. supraveghează punerea în aplicare a hotărârilor judecătorești și respectarea normelor procedurale pentru exercitarea căilor de atac;
- g. organizează inaugurarea anului judecătoresc la data stabilită în acord cu Moderatorul;
- h. dispune constituirea Completelor de judecată pe baza unui criteriu care să-i implice pe toți judecătorii în mod egal și just¹¹² asigurând ca repartizarea cazurilor să se facă efectiv în ordinea în care acestea au fost înregistrate la intrare;
- i. asigură ordinea, bunăcuviința și spiritul creștinesc la locul și în timpul desfășurării dezbaterilor;

¹¹⁰ Cf. can 1088.

¹¹¹ Cf. can.1086 § 1.

¹¹² Cf. can. 1090 § 1.

- j. ia măsurile ce se impun pentru ca participanții la dezbateri să respecte această instituție;
- k. ia măsurile necesare pentru secretul și securitatea lucrărilor și documentelor instanței;
- l. plătește pe cei în drept din fondurile alocate Tribunalului;
- m. veghează în mod special, prin mijloacele cele mai potrivite, ca aspectele economice și administrative ale cauzelor să fie tratate de președintele completului fără părtinire;
- n. îi numește pe componenții întregului Tribunal pentru fiecare cauză, având în vedere numirea unui Apărător al legăturii și eventual a unor Apărători ai legăturii adjuncți precum și a unui notar și eventual a unor notari adjuncți;
- o. dispune în cazurile prevăzute de drept judecata cu judecător unic. Judecătorul unic poate fi asistat de doi asesori pe care și-i poate alege conform can. 1089;
- p. ia orice alte măsuri care se impun pentru realizarea în cele mai bune condiții a actului de justiție ecleziastică în spiritul legii creștine;
- q. prezintă Moderatorului raport cu privire la activitatea Tribunalului și la gestiunea sa economică și pregătește Raportul anual asupra activității Tribunalului.

Art. 20. De regulă judecata este colegială în complet de trei judecători¹¹³ desemnați de Președintele Tribunalului. Prezidarea oricărei cauze, pe cât posibil, este încredințată Vicarului judecătoresc, altfel Vicarului judecătoresc adjunct¹¹⁴. În general Președintele are și rolul de Judecător de instrucție (de serviciu)¹¹⁵. În orice caz, Președintele poate constitui Președinți de cauză și alți Judecători ai Tribunalului, în funcție de necesități. Îl numește de asemenea pe Judecătorul redactor¹¹⁶ și poate numi, atât în cadrul, cât și în afara ternei de judecată, un Judecător de instrucție.

¹¹³ Cf. can. 1084.

¹¹⁴ Cf. can. 1091§ 1.

¹¹⁵ Judecător sub a cărui conducere se desfășoară faza procesuală prin care se adună la actele dosarului toate elementele necesare pentru luarea deciziei.

¹¹⁶ Acesta este necesar întrucât la camera de consiliu pentru luarea deciziei în cauză pot participa numai judecătorii cauzei, nefiind admiși așadar nici Notarul, nici Apărătorul legăturii și nici Avocatul, Cf. C. GULLO, A. GULLO, *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001, 253.

Art. 21. Președintele Tribunalului poate fi revocat din funcție doar de către Moderator, pentru un motiv foarte grav care trebuie expus în hotărârea de revocare”¹¹⁷.

4.1.3. Proiect de documente pentru Conciliul Provincial IV

Desfășurat pe durata a trei ani (1997-2000) într-o serie de cinci sesiuni de lucru, la care au participat alături de Episcopi și preoți și o serie de laici angrenați în diferitele sfere de activitate ecleziastică și socială, Conciliul Provincial al IV-lea, s-a constituit într-o perioadă de reflecție și discernământ asupra existenței Bisericii Greco-Catolice din România. Biserica era chemată să aniverseze 300 de ani de la Unirea cu Roma, și după 50 de ani de grea suferință, a încercat o analiză a propriei existențe în perspectiva celebrării Marelui Jubileu al Anului 2000 de la nașterea Mântuitorului.

Scopul declarat al Conciliului, – înțeles și receptat nu ca un adevărat Conciliul Provincial în sensul celor trei deja celebrate în Biserică Greco-Catolică¹¹⁸, ci mai degrabă ca Adunare a Bisericii Mitropolitane *sui iuris* –, a fost acela „de a urmări să deschidă perspective noi, acum la întâmpinarea mileniului ... în căutarea Împărăției lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletelor noastre, folosind toate mijloacele pe care Maica Biserică cea veșnică și Sfântă ni le oferă nouă, celor trecători”¹¹⁹.

În cele cinci sesiuni desfășurate la Blaj și Oradea¹²⁰, Conciliul a abordat o serie de tematici care prin varietatea lor acoperă o paletă foarte largă de preocupări, și care se pot constitui – în măsura realizării unui studiu

¹¹⁷ Statutul Tribunalului Ordinar, art. 17-21, în *Acte Sinodale*, an II, nr. 2, 2007, 53-55.

¹¹⁸ *Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Blasiu, 1882; *Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882*, Blaj, 1885; *Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.

¹¹⁹ http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/provincial_council/index.html (consultat 26.05.2015).

¹²⁰ Sesiunea a I-a, 17-21 martie 1997; Sesiunea a II-a, 28 septembrie - 10 octombrie 1998, Sesiunea a III-a, 15-20 martie 1999, Sesiunea a IV-a (27 septembrie - 2 octombrie 1999). Sursa de inspirație pentru aceste informații nu amintește nimic despre desfășurarea celei de a V-a sesiunii, cf. http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/provincial_council/index.html (consultat 26.05.2015). Dacă primele patru sesiuni s-au desfășurat la Blaj, cea de a cincea, între 19-22 septembrie 2000, s-a desfășurat la Mănăstirea Sf. Maria din Oradea.

aprofundat asupra actelor sale –, într-un veritabil *fons iuris* pe cât de necesar pe atât de important în efortul de redactare ulterioară a dreptului particular. O analiză comparată a informațiilor deja publice¹²¹ și a celor care se găsesc încă în manuscris, denotă faptul că multe din temele abordate de-a lungul sesiunilor se găsesc sintetizate și sistematizate în documentul final manuscris¹²².

Din analiza documentelor acestui al IV-lea Conciliu Provincial, ale cărui acte nu au fost niciodată publicate, și care „va avea mult până să le egaleze pe cele precedente”¹²³, rezultă că propria valoare a acestuia constă în capacitatea de a debloca „inertă” canonică a perioadei de persecuție, de a favoriza o întâlnire constructivă între diferitele generații net diferite ca formare și viziune, și de a oferi o analiză și un discernământ asupra semnelor timpului¹²⁴. Tocmai de aceea, marele merit al acestui Sinod este acela de a fi provocat o reflecție temeinică și o analiză aprofundată asupra identității și situației concrete în care se găsea Biserica Greco-Catolică din România la început de mileniu trei, după o perioadă de persecuție care a pus-o în dificultate. Sinodul s-a demonstrat a fi un nou deschizător de

¹²¹ *Prima sesiune*: Secțiunea I-a: Decrete (de deschidere a Conciliului și altele); Secțiunea a II-a: Doctrină Fundamentală: 1. Identitatea Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolice; 2. Despre *Orientalium Ecclesiarum*; 3. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică - Biserica *sui iuris*;

A doua sesiune: Sfânta Scriptură, ediție pastoral-liturgică; Cărțile de cult; Anul liturgic; Liturgia BRU; Sfânta liturghie; Sacramente; Sacramentalii și cultul morților; Laudele dumnezeiești; Cântarea bisericească; Arta sacră; Cultul Sfintei Fecioare Maria în Biserică; Tradiții locale și devoțiuni; Sărbători patronale și pelerinaje; Disciplina posturilor; Pregătirea spirituală și catehetică a laicilor; Formarea integrală și permanentă a clerului; Viața consacrată;

A treia sesiune: I. Formarea permanentă și integrală; 1. Pastorală Vocațională; II. Învățământul Teologic; Cateheza; 1. Formarea cateheților; 2. Învățământul catehetic; 3. Organizarea și coordonarea Învățământului Teologic; III. Organizarea internă; 1. Organizarea internă la diverse niveluri; 2. Provincia Mitropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș – Arhiepiscopia Majoră; IV. Relațiile Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică cu Biserica Romano-Catolică.

¹²² Proiect de documente pentru Conciliul Provincial al IV-lea, f.a., 77 + 14.

¹²³ <https://remusmirceabirtz.wordpress.com/category/sinoade-bru/> (consultat 26.05.2015).

¹²⁴ M. I. CRISTESCU, Chiesa Arcivescovile Maggiore *sui iuris* greco-cattolica Romana ...op. cit., 302.

perspective pentru îndeplinirea a ceea ce de fapt a fost confirmat ulterior: ridicarea la rang de Arhiepiscopie Majoră a Bisericii Române Unite cu Roma, și posibilitatea de constituire a Sinodului Episcopilor ca for superior legislativ și administrativ pentru Biserica Greco-Catolică, oferind ocazia ca prin redactarea diferitelor părți ale dreptului particular multe din chestiunile abordate la Sinod să fie stabilite prin legi clare.

Până în momentul actual Sinodul Episcopilor a publicat o serie de documente de drept particular. Această activitate trebuie însă continuată prin redactarea și publicarea acelor părți ale dreptului particular la care fac trimitere directă canoanele codului. În mod concret ar trebuie urmărite toate cele aproximativ 180 de cazuri prezente în canoanele dreptului comun și care fac directă referire, într-o formă sau alta, la *dreptul particular al Bisericilor sui iuris*. Propunerea unei variante de text pentru dreptul particular care să fie inspirat din izvoarele istorice și juridice ale respectivei realități juridice, și ulterioara lui promulgare poate acoperi astfel o lacună, și poate oferi credincioșilor posibilitatea de a trăi propria credință în conformitate cu o normă stabilită de propria ierarhie. Pe de altă parte, în măsura în care se consideră oportun, toate textele de drept particular publicate până acum pot fi ordonate într-o colecție care să poată fi ușor accesată și consultată.

Capitolul V

Dreptul particular între prezent și viitor

Motivația acestui studiu așa cum s-a prefigurat el inițial, și scopul său principal constau primordial în prezentarea unui text, care încadrându-se în limitele canonice ale unei propuneri și respectând exigențele impuse de redactarea unui text cu caracter juridic, să poată constitui un posibil punct de plecare în stabilirea aceluși drept particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică (BRU), la care face referință (cca. 180 de cazuri) norma dreptului comun stabilit de *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Nu sunt luate spre analiză acele realități oferite de *dreptul mai particular*, care poate fi reglementat în funcție de necesitățile concrete ale fiecărei eparhii în parte, dar mereu respectând principiul ierarhizării normelor, de către cel care se constituie în autoritate legislativă, în limitele proprii de competență; Episcopul Eparhial.

În mod concret scopul urmărit tinde să fie realizat ca urmare a analizării acelor canoane ale dreptului comun care fac directă referire, într-o formă sau alta, la *dreptul particular al Bisericii sui iuris*, și propunerii unei variante de text, care să fie inspirat din izvoarele istorice și juridice ale respectivei realități juridice. Acest text final, ca instrument de lucru, poate reprezenta un punct de plecare pentru elaborarea viitorului text legislativ al dreptului particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. În același timp, propunerea nu are nici pe departe pretenția de a fi exhaustivă, sau definitivă, atât timp cât ea are intenția de a se constitui ca o părere, opinie sau sugestie pusă la îndemâna acelor care sunt chemați să analizeze și să elaboreze formule pentru dreptul particular, care în ultimă instanță poate fi aprobat și promulgat de Sinodul Episcopilor.

Propunerile care urmează se referă aşadar la toate acele canoane din CCEO care trimit la dreptul particular ce trebuie stabilit de către Bisericile Patriarhale *sui iuris*. Unele propuneri fac referinţă la autoritatea legislativă sau administrativă a Bisericii, respectiv Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, altele la autoritatea Episcopilor Eparhiali care trebuie în acest caz să realizeze şi să publice unele norme mai detaliate şi aplicabile doar în interiorul limitelor teritoriale ale respectivei Eparhii.

În semnalarea acelor cazuri care fac referinţă la dreptul particular vom urma desfăşurarea cronologică a canoanelor aşa cum se regăseşte ea în CCEO, prezentând canonul urmat de propunerea pe care o facem ținând cont de conţinutul principiilor deja analizate în prezenta lucrare, dar făcând în acelaşi timp şi o posibilă comparaţie cu alte texte asemănătoare publicate deja de unele Biserici *sui iuris*¹, cu unele lucrări de referinţă² dar şi cu o seamă de lucrări istorice ale unor autori greco-catolici³.

¹ SYNODAL NEWS BULLETIN OF THE SYRO-MALABAR MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *Particular Laws of the Syro-Malabar Church*, vol. 11, no. 1, May 2003, Kochi, 2003; THE SYRO-MALANKARA CATHOLIC MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *The Code of Particular Canons of the Syro-Malankara Catholic Major*, Trivandrum, Kerala, 2012; *Il Sinodo Intereparchiale delle Eparchie di Lungro di Piana degli Albanesi e Monastero di Grottaferata: Communion e annuncio dell'Evangelo. Orientamenti Pastoral e norme canoniche*, Castrovilari, 2010; F. J. MARINI, B. MERHEB (ed. unofficial english translation), *The Particular Law of the Maronite Church according to the „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium” enacted by the synod of bishops of the Maronite Patriarchal Church*, Bkerké, June, 1996; P. LUNIW, (unofficial english translation by), *The particular law of the ukrainian greek catholic church according to the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk*, (ad experimentum for three years) april 7, 2015. (format electronic la <http://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/04/Particular-Law-of-the-UGCC.pdf>).

² D. SALACHAS, „Liturgical norms in the Code of canon of the eastern Church” în PALATH P., *Church and hid most ellement*, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1995, 179-202; SALACHAS D., „Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali sui iuris”, în *Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, 679-735; 80 (2007) 1-2, 381-537; K. BHARANIKULANGARA, *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, op. cit., 47-146; W. BLEIZIFFER, *Alcune considerazioni riguardanti il diritto canonico particolare stabilito o da stabilire dai sinodi delle Chiese “sui iuris” o con l'intervento della Santa Sede*. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVII, nr. 3, Oradea, 2002, 5-54.

³ A. GRAMA, *Instituţiunile calvinesci în biserica românească din Ardelu, fazele lor în trecut şi valoarea în prezente*, *Studiu isotico'canonicu*, Blaşiu, 1895; I. P. SZILAGYI, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae, pro usu auditorum theologiae, et eruditione cleri graeco-catolici*, ediţia a II-a,

5.1. Canoane referitoare la Dreptul Particular ale Bisericii Patriarhale „sui iuris”, în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO)

5.1.1. Titlul I, Despre credincioșii creștini și toate drepturile și obligațiile lor

Can. 17 – (= 214) Credincioșii creștini au dreptul de a practica cultul divin conform prescrierilor propriei Biserici *sui iuris* și de a urma o formă de viață spirituală proprie, care să fie însă în concordanță cu doctrina Bisericii.

Propunere: Pentru a înflori și a-și îndeplini cu reînnoită vigoare apostolică misiunea ce îi revine, este esențială observarea cu fidelitate a patrimoniului liturgic al propriei tradiții. În acest scop se va prevedea la publicarea unui Directoriu Liturgic comun pentru toate Eparhiile, care să cuprindă un corp comun de norme liturgice, care, după revizuirea din partea Scaunului Apostolic să fie aplicat situației specifice propriei tradiții a Bisericii.

Can. 26 – § 2. Este de competența autorității bisericești, în vederea binelui comun, să reglementeze exercitarea drepturilor care sunt specifice credincioșilor creștini.

Propunere: Pentru a înflori și a-și îndeplini cu reînnoită vigoare apostolică misiunea ce îi revine, Biserica trebuie să observe cu fidelitate patrimoniul liturgic ce aparține propriei tradiții. În acest scop se va prevedea publicarea unui Directoriu Liturgic comun pentru toate Eparhiile, care să cuprindă un corp comun de norme liturgice, și care, după revizuirea din partea Scaunului Apostolic să fie aplicat situației specifice a Bisericii noastre.

Magno-Varadini, Typis Eugenii Hollósy, 1880; I. BĂLAN, *Sacra Congregazione "Pro Ecclesia Orientali"*, *Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma, 1932; I. BĂLAN, *Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933; I. MARCU, *Teologia pastorală, vol. II, Liturgica*, Tipografia Seminarului arhidiecezan, Blaj, 1906; N. BRÎNZEU, *Teologia Pastorală, vol. I Păstorul și Turma*, Editura Autorului, Lugoj, 1930; V. CHIRVARIU, *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea 1932; F. BRAN, *Drept canonic Oriental, vol. I, Prologomene*, Lugoj, 1929; Rațiu J., *Instituțiunile dreptului Bisericescu*, Blaj 1877; I. GENȚ, *Administrație Bisericească*, Oradea Mare, 1912; P. MAIOR, *Protopapadichia*, Cluj-Napoca, 1997.

5.1.2. Titlul II, Despre Bisericile *sui iuris* și despre rituri

Can. 29 – § 1. (cf 112) Fiul, care încă nu a împlinit vârsta de paisprezece ani, prin botez este înscris în Biserica *sui iuris* în care este înscris tatăl catolic; dacă însă numai mama este catolică, sau dacă ambii părinți o cer de comun acord, atunci este înscris în Biserica *sui iuris* de care aparține mama, excepând cazul în care *dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic* prevede altfel.

Fiind vorba de o materie care trebuie reglementată de *dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic*, propunerea trebuie să vină, ținând cont de circumstanțele particulare ale Bisericii noastre, din partea Scaunului Apostolic.

Can. 30 – (= 111 § 2) Orice nebotezat care a împlinit vârsta de paisprezece ani poate alege în mod liber oricare Biserică *sui iuris* în care să fie înscris primind în ea botezul, excepând cazul în care *dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic* prevede altfel.

Fiind vorba de o materie care trebuie reglementată de *dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic*, propunerea trebuie să vină, ținând cont de circumstanțele particulare ale Bisericii noastre, din partea Scaunului Apostolic.

5.1.3. Titlul IV, Despre Bisericile patriarhale

Can. 64 – Vor fi indicate, separat de *dreptul particular*, cele ce se cer pentru ca cineva să fie considerat apt pentru demnitatea patriarhală, rămânând neschimbate cele prescrise de can. 180.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 175. Calitățile care se cer pentru ca un candidat să fie considerat apt pentru demnitatea de Arhiepiscop Major sunt cele prescrise de can. 180.

Can. 65 – § 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie să se întrunească în reședința patriarhală sau în alt loc desemnat de către Administratorul Bisericii patriarhale cu consimțământul Sinodului permanent.

§ 2. Întrunirea Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie să fie făcută în decurs de o lună de când Scaunul patriarhal a devenit vacant, rămânând neschimbat *dreptul particular* care poate prevedea un termen mai lung, însă nu mai mult de două luni.

Normă stabilită prin Statutul Seminarilor Majore:

Art. 178. Întrunirea Sinodului Episcopilor trebuie să fie făcută în decurs de 40 (patruzeci) de zile de când Scaunul Arhiepiscopal Major a devenit vacant (can. 65).

Can. 70 – Exceptând cazul în care *dreptul particular* stabilește altfel, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale pentru alegerea Patriarhului este prezidat, între cei prezenți, de cel care a fost ales în prima sesiune; între timp, prezidarea este rezervată Administratorului Bisericii patriarhale.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 187. Sinodul Episcopilor pentru alegerea Arhiepiscopului Major este prezidat, între cei prezenți, de cel mai vârstă Episcop în hirotonire episcopală.

Can. 71 – § 1. Cercetătorii și intendentul pot fi luați și dintre preoți și diaconi, conform *dreptului particular*.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 188. Cu acordul majorității simple a membrilor Sinodului Episcopilor, pentru procesul electoral al alegerii Arhiepiscopului Major, pot fi aleși ca scrutători și intendent, alți preoți prudenți și capabili.

Can. 72 – § 1. Este ales acela care a întrunit două treimi din voturi, exceptând cazul în care *dreptul particular* stabilește ca, după un număr corespunzător de scrutine – cel puțin trei – să fie suficientă majoritatea absolută și conform normei can. 183, §§ 3 și 4 alegerea să fie încheiată.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 191. Este ales ca Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, cel care a întrunit două treimi din voturi; în cazul în care, după trei scrutine nimeni nu a obținut două treimi, va fi ales cel care are majoritatea absolută, și conform normei can. 183, §§ 3 și 4, alegerea se consideră încheiată.

Can. 76 – § 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale va înștiința cât mai repede Pontiful Roman, prin scrisorile sinodale, despre alegerea și înscăunarea canonică săvârșită, precum și mărturisirea de credință și promisiunea de a exercita cu fidelitate funcția sa, pronunțate de către noul Patriarh în fața Sinodului, *conform formulelor aprobate*; se vor trimite scrisori sinodale despre săvârșirea alegerii și Patriarhilor altor Biserici orientale.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 201. Sinodul Episcopilor va înștiința cât mai repede Pontiful Roman, prin scrisorile sinodale, despre alegerea și înscăunarea canonică săvârșită, precum și mărturisirea de credință și promisiunea de a exercita cu fidelitate funcția sa, pronunțate de către noul Arhiepiscop Major în fața Sinodului, conform formulelor aprobate.

propunere de completare:

... conform formulelor de profesie de credință și jurământ de fidelitate cu ocazia primirii unei funcții de exercitat în numele Bisericii, cuprinse în Scrisoarea Apostolică a Sf. Părinte Papa Ioan Paul II, *Ad tuendam fidem*, din 29 iunie 1998⁴.

Can. 78 – § 2. Puterea Patriarhului poate fi exercitată în mod valid numai în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, cu excepția cazului în care rezultă altfel din natura lucrurilor ori din dreptul comun sau *particular aprobat de Pontiful Roman*.

Propunere: Puterea Arhiepiscopului Major poate fi valid exercitată și în afara limitelor teritoriului Bisericii Arhiepiscopale Majore numai în urma unei cereri adresate Scaunului Apostolic, pentru fiecare caz în parte, având consimțământul Sinodului Episcopilor și numai după obținerea aprobării din partea Pontifului Roman.

Can. 83 – § 1. Neschimbat fiind dreptul și obligația Episcopului eparhial de a vizita canonic propria eparhie, Patriarhul are dreptul și obligația de a face vizita pastorală în aceeași eparhie la timpurile *stabilite de dreptul particular*.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 55: Arhiepiscopul Major poate vizita, pentru o cauză gravă și cu consensul Sinodului Permanent, orice biserică, localitate ori eparhie, personal sau printr-un alt Episcop și, în timpul acestei vizite, poate îndeplini tot ceea ce este de competența Episcopului eparhial în vizita canonică.

⁴ Conf. „Profesiunea de credință a Preafericitului Lucian cu ocazia asumării funcției SE 1/21.06.2006” în *Acte Sinodale*, an I, nr. 1, 2006, 16.

Can. 86 – § 1. Este de competența Patriarhului:

2° să hirotonească personal Mitropoliții sau, dacă este împiedicat, prin alți Episcopi, precum și, dacă dreptul particular prevede astfel, să hirotonească pe toți Episcopii;

§ 2. Prin dreptul însuși îi este dată Patriarhului facultatea de a-i hirotoni și înscăuna pe Mitropoliți și pe ceilalți Episcopi ai Bisericii pe care o prezidează, pe cei constituiți de Pontiful Roman în afara limitelor teritoriului aceleiași Biserici, exceptând cazul special în care este *stabilit altfel în mod expres*.

Propunere: §1. Este de competența Arhiepiscopul Major să hirotonească personal Mitropoliții sau, dacă este împiedicat, prin alți Episcopi, precum și pe toți Episcopii propriei Biserici Arhiepiscopale Majore, oriunde ar fi aceștia constituiți, exceptând cazul în care pentru episcopii constituiți de Pontiful Roman în afara limitelor teritoriului aceleiași Biserici, același Roman Pontif nu a stabilit în mod divers pentru fiecare caz în parte.

Can. 89 – § 2. Patriarhul poate încredința sarcina de a trata treburile care privesc întreaga Biserică patriarhală oricărui cleric, după ce l-a consultat pe Episcopul său eparhial sau, dacă este vorba de vreun membru al unui institut călugăresc sau al unei societăți de viață comună după model călugăresc, după consultarea Superiorului său major, exceptând cazul în care dreptul particular al Bisericii patriarhale nu cere consimțământul lor; pe durata sarcinii, clericul poate fi subordonat imediat sieși.

Propunere: Patriarhul poate încredința sarcina de a trata treburile care privesc întreaga Biserică patriarhală oricărui cleric, după ce a obținut consimțământul scris din partea Episcopului său eparhial sau, dacă este vorba de vreun membru al unui institut călugăresc sau al unei societăți de viață comună după model călugăresc, după obținerea consimțământului scris din partea Superiorului său major.

Can. 94 – Patriarhul trebuie să celebreze Divina Liturghie pentru poporul întregii Biserici pe care o prezidează în zilele de sărbătoare stabilite de dreptul particular.

Propunere: Patriarhul/Arhiepiscopul Major va celebra Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie pentru toți credincioșii creștini ai Bisericii pe care o prezidează, în toate zilele de sărbătoare comune tuturor Bisericilor Orientale Catolice, conform can. 880 §3 CCEO, precum și în sărbătoarea Sfântului Patron al Bisericii sale.

Can. 102 – § 2. În ceea ce-i privește pe Episcopii eparhiali, constituiți în afara limitelor Bisericii patriarhale, precum și pe Episcopii titulari, dreptul particular poate restrânge votul lor deliberativ, rămânând însă în vigoare canoanele referitoare la alegerea Patriarhului, a Episcopilor și a candidaților la funcții, despre care se tratează în can. 149.

§ 3. Patriarhul, pentru rezolvarea unor anumite treburi, poate invita, conform dreptului particular sau cu consimțământul Sinodului permanent, alte persoane, mai ales experți și Ierarhi care nu sunt Episcopi, și care își vor manifesta opiniile Episcopilor reuiniți în Sinod, rămânând neschimbat can. 66, § 2.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 142. Sinodul Episcopilor poate limita dreptul de vot deliberativ al Episcopilor eparhiali constituiți în afara limitelor teritoriului Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, sau al Episcopilor titulari. Această excepție nu se aplică în cadrul Sinoadelor electorale pentru alegerea Arhiepiscopului Major și al Episcopilor (can. 102, §2).

Art. 7. Pentru tratarea anumitor probleme, Arhiepiscopul Major, din proprie inițiativă, sau la cererea Episcopilor prezentată în scris, poate să invite la Sinod Ierarhi care nu sunt Episcopi, experți sau alte persoane cu scopul de a-și expune părerile în limitele propriilor competențe.

Can. 106 – § 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie convocat ori de câte ori:

1° ...

§ 2. În afară de aceasta Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale trebuie convocat, dacă dreptul particular o prevede, la intervale stabilite, chiar anual.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 16. Sinodul Episcopilor este convocat cu regularitate: în prima săptămână plină a lunii iunie și în ultima săptămână plină a lunii octombrie.

Can. 107 – § 1. Dacă dreptul particular nu cere o prezență mai mare, rămânând neschimbate cann. 69, 149 și 183, § 1, fiecare sesiune a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale este canonică și este valid un singur scrutin, dacă majoritatea Episcopilor care trebuie să participe la Sinod este prezentă.

§ 2. Rămânând neschimbate cann. 72, 149 și 183, §§ 3 și 4, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale are dreptul integru de a stabili, cu norme proprii, câte voturi și câte scrutine se cer pentru ca deciziile sinodale să aibă putere juridică; altfel trebuie respectat can. 924.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 11. Orice sesiune legitim convocată este validă și orice procedeu de votare valid, dacă sunt prezenți la Sinod 2/3 din membrii Sinodului, cu respectarea cann. 104-105.

B. Votări art. 33-42.

Art. 39. Dacă votarea se efectuează în secret, în caz de paritate se trece imediat la o a doua votare. În caz că și a doua votare este pară, Președintele declină prin votul său rezultatul votării.

Can. 111 – § 1. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale stabilește modul și timpul promulgării legilor și publicării deciziilor.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 143. Sinodul Episcopilor stabilește modul și timpul de promulgare al legilor și de publicare a deciziilor sinodale.

Propunere: Legile și deciziile emenate de Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore sunt promulgate de către Arhiepiscopul Major prin publicarea lor în gazeta oficială a Bisericii (Acta Ecclesiae Archiepiscopalis Majoris) și încep să oblige după o lună de la promulgarea acestora, mai puțin cazul când în lege nu există un termen diferit.

Can. 113 – Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale își va alcătui propriile statute, care vor prevedea despre secretariatul Sinodului, despre comisiile pregătitoare, despre ordinea lucrărilor și de asemenea, despre alte mijloace care contribuie eficient la atingerea scopului.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor.

Can. 115 – § 1. Sinodul permanent este compus din Patriarh și din patru Episcopi desemnați pe o perioadă de cinci ani.

§ 2. Trei dintre acești Episcopi sunt aleși de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale; cel puțin doi trebuie să fie Episcopi eparhiali, iar unul este numit de Patriarh.

§ 3. În același timp și în același mod vor fi desemnați, pe cât posibil, patru Episcopi care, în ordinea determinată de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale, să-i înlocuiască alternativ pe membrii Sinodului permanent care sunt împiedicați.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor. Titlul III, art. 44-60, și

Art. 145. Sinodul Episcopilor alege trei din cei patru membri ai Sinodului Permanent, dintre aceștia trei, doi fiind în mod necesar Episcopi eparhiali, sau în caz de necesitate doar doi, după ce s-a informat Scaunul Apostolic.

Art. 146. Sinodul Episcopilor desemnează împreună cu Arhiepiscopul Major alți patru episcopi care pot înlocui membrii Sinodului Permanent atunci când membrii acestuia sunt împiedicați.

Can. 120 – Sinodul permanent trebuie convocat la intervale stabilite, cel puțin de două ori pe an, și ori de câte ori Patriarhul consideră că acesta este oportun, și ori de câte ori este de rezolvat o problemă pentru care dreptul comun cere consimțământul sau sfatul aceluiași Sinod.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 48. Trebuie să fie convocat în timpuri determinate, cel puțin de două ori pe an, și ori de câte ori Arhiepiscopul Major consideră necesar.

Can. 122 – § 2. Economul patriarhal este numit pe o perioadă determinată de dreptul particular; pe durata sarcinii, Patriarhul nu îl poate înlătura decât cu consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau, dacă prezintă pericol pentru moravuri, cu al Sinodului permanent.

Normă stabilită prin Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore; III. 1. Economul Bisericii, art. 40-45:

Art. 41. Economul Bisericii Arhiepiscopale Majore este distinct de economul eparhiei Arhiepiscopului Major și este numit de către Arhiepiscopul Major cu consimțământul Sinodului permanent.

Art. 42. Economul Bisericii Arhiepiscopale Majore este numit pe o perioadă de cinci ani cu posibilitatea reînnoirii mandatului; pe durata sarcinii, Arhiepiscopul Major nu îl poate înlătura decât cu consimțământul Sinodului Episcopilor sau, dacă prezintă pericol pentru moravuri, cu a Sinodului permanent.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 103. Arhiepiscopul Major, cu consensul Sinodului Episcopilor poate destitui din funcție Economul Bisericii Arhiepiscopale Majore. Când există pericole în așteptarea consensului, Arhiepiscopul Major îl poate destitui și cu consensul Sinodului Permanent.

Can. 127 – Când Scaunul patriarhal este vacant, dacă dreptul particular nu stabilește altfel, Administratorul Bisericii patriarhale este Episcopul cel mai în vârstă în hirotonirea episcopală, dintre Episcopii curiei patriarhale sau, dacă aceștia lipsesc, dintre Episcopii care sunt membri ai Sinodului permanent.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 17. Dreptul de a convoca Sinodul electoral, când Scaunul Arhiepiscopal Major devine vacant, îi revine Administratorului Bisericii Arhiepiscopale Majore. Sinodul Electoral este reglementat canonic de Codul Canoanelor Bisericii Orientale, procedura canonică a acestuia constituind o anexă a prezentului Statut.

Can. 128 – Administratorul Bisericii patriarhale este cel care:

2° urmărește cu grijă sau caută ca și alții să îndeplinească normele speciale pe care le prescrie dreptul comun sau particular, sau dispoziția Pontifului Roman, dacă este dată, după diversele împrejurări în care a avut loc vacanța Scaunului patriarhal;

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 177. Administratorul Bisericii Arhiepiscopale Majore convoacă Episcopii la Sinodul Episcopilor pentru alegerea Arhiepiscopului Major și dispune toate celelalte lucruri necesare pentru același Sinod.

Art. 178. Sinodul Episcopilor trebuie să se întrunească în reședința Arhiepiscopiei Majore sau în alt loc desemnat de către Administratorul Bisericii Arhiepiscopale Majore cu consimțământul Sinodului Permanent.

Can. 133 – § 1. Mitropolitul, care prezidează o provincie în interiorul limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, în eparhiile acestei provincii, în afară de ceea ce dreptul comun îi atribuie, este cel care:

2° convoacă Sinodul mitropolitan la *timpul stabilit de Sinodul Episcopilor* Bisericii patriarhale, pregătește în mod corespunzător chestiunile de tratat

în acesta, prezidează Sinodul, îl transferă, îl prelungește, îl suspendă și îl dizolvă⁵;

Propunere: §1. Sinodul mitropolitan trebuie convocat ori de câte ori:

1° Mitropolitul consideră necesar;

2° cel puțin o treime din membrii Sinodului o cer pentru o determinată chestiune, rămânând păstrate întotdeauna drepturile Mitropolitului, ale Episcopilor și ale altor persoane stabilite de către dreptul comun.

§2. În plus, Sinodul Mitropolitan poate fi convocat odată pe an.

Can. 137 – Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale va determina clar drepturile și obligațiile Mitropoliților și ale Sinoadelor mitropolitane, conform obiceiurilor legitime ale propriei Biserici patriarhale și după circumstanțele timpurilor și locurilor.

Propunere: Pe lângă drepturile și obligațiile la care se referă can. 133 §1, nn. 1°-6° e §2 CCEO, Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore va defini mai detaliat drepturile și obligațiile Mitropoliților și ale Sinoadelor Mitropolitane în funcție de circumstanțele de timpuri și locuri.

Can. 138 – Drepturile și obligațiile Mitropolitului, constituit în afara limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, sunt cele prescrise de can. 133, § 1, nn. 2-6 și § 2, precum și de cann. 135, 136, 160 și 1084, § 3; în ceea ce privește celelalte drepturi și obligații, Mitropolitul va respecta *normele speciale propuse* de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale și *aprobate de Scaunul Apostolic sau stabilite de către același Scaun*.

Propunere: Pe lângă drepturile și obligațiile la care se referă can. 133 §1, nn. 1°-6° și §2 CCEO, precum și cann. 135, 136, 160 și 1084, § 3, Mitropolitul constituit în afara limitelor teritoriului Bisericii Arhiepiscopale Majore va trebui să observe normele speciale propuse de Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore și aprobate de Scaunul Apostolic sau stabilite de către același Scaun.

⁵ În mod similar Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale, și Sinodul Mitropolitan ar trebui înzestrat cu un Statut de funcționare în care să fie detaliate toate aspectele canonice. Structura actuală a Bisericii noastre nu prezintă însă o astfel de realitate, Arhiepiscopul Major fiind în același timp și Mitropolit al singurei Mitropolii din cadrul Bisericii. Ca atare, propunerea pe care o facem este pur ipotetică. În dreptul particular al Bisericii Maronite, Siro-malabareze și al celei Ucrainene o astfel de normă nu apare.

Can. 143 – § 1. La adunarea patriarhală sunt convocați:

1° ...

6° din fiecare eparhie, cel puțin unul dintre preoți, mai ales parohi, înscriși în aceeași eparhie, unul dintre călugări sau dintre membrii societăților de viață comunitară după model călugăresc, precum și doi laici, exceptând cazul în care *statutele prevăd* un număr mai mare; toți aceștia sunt desemnați în modul stabilit de Episcopul eparhial, și dacă este vorba de membrii unui institut călugăresc sau a unei societăți de viață comunitară după model călugăresc, cu consimțământul Superiorului competent.

Propunere: La adunarea patriarhală sunt convocați din fiecare Eparhie un număr de trei preoți care sunt membrii ai Consiliului Preoțesc și desemnați de același Consiliu, trei călugări sau membrii societăților de viață comunitară după model călugăresc desemnați de Superiorul Major, precum și trei laici distinși prin onestitate și prudență, aleși de către consiliul pastoral.

Can. 143 – § 3. La adunarea patriarhală pot fi invitate persoane ce aparțin unei alte Biserici *sui iuris*, și să participe la aceasta, *conform normei statutelor*.

§ 4. La adunarea patriarhală pot fi invitați câțiva observatori ai Bisericilor sau Comunităților acatolice.

Propunere: În vederea promovării cunoașterii comune și a unei mai bune cooperării pastorale la adunarea patriarhală pot fi invitate, fără drept de vot, persoane ce aparțin unei alte Biserici *sui iuris*; de asemenea, pentru promovarea relațiilor de bună cunoaștere și a ecumenismului, Arhiepiscopul Major poate invita ca și observatori persoane ce aparțin altor Biserici sau Comunități ecleziale acatolice.

Can. 145 – Adunarea patriarhală va avea propriile statute aprobate de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale, care să conțină normele necesare pentru atingerea scopului adunării.

Propunere: Adunarea patriarhală va funcționa după propriile statute, elaborate sub autoritatea Sinodului Episcopilor și de către acesta aprobate; statutele vor fi promulgate ca normă de drept particular de către Arhiepiscopul Major (can. 110 §1).

Can. 149 – Pentru a îndeplini funcția de Episcop eparhial, de Episcop coadjutor, sau de Episcop auxiliar în afara limitelor teritoriului Bisericii patriarhale, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale alege, conform normei canoanelor referitoare la alegerea Episcopilor, câțiva candidați, cel puțin trei, și îi propune spre numire Pontifului Roman, prin intermediul Patriarhului; toți cei care în oarecare mod au cunoscut rezultatul alegerii vor păstra secretul, chiar și față de candidați.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 229. Candidații la episcopat se aleg în Sinodul Episcopilor, conform normelor de drept.

Art. 230. Toți Episcopii Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, au drept de vot în alegerea acestor Episcopi.

Art. 231. Pentru a îndeplini funcția de Episcop eparhial, de Episcop coadjutor, sau de Episcop auxiliar în afara limitelor teritoriului Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, Sinodul Episcopilor alege, conform normei canoanelor referitoare la alegerea Episcopilor, câțiva candidați, cel puțin trei, și îi propune spre numire Pontifului Roman, prin intermediul Arhiepiscopului Major; toți cei care în oarecare mod au cunoscut rezultatul alegerii vor păstra secretul, chiar și față de candidați.

Propunere: După consultarea Scaunului Apostolic, Sinodul Episcopilor, conform canoanelor referitoare la alegerea episcopilor, poate alege un Episcop Eparhial, Coadjutor sau Auxiliar în afara limitelor teritoriului Bisericii Române Unite cu Roma, rămânând stabil dreptul Romanului Pontif de a interveni în fiecare caz⁶.

⁶ „Norma este taxativă, fără a prevedea un drept particular aprobat de romanul pontif. Ținând cont de ceea ce s-a spus la can. 78, §2 referitor la puterea Patriarhului în afara limitelor teritoriale ale Bisericii patriarhale, s-ar putea propune Romanului Pontif promulgarea acestei norme”; D. SALACHAS, „Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali sui iuris”, în *Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, 715.

5.1.4. Titlul VI, Despre Bisericile mitropolitane și celelalte Biserici *sui iuris*

can. 159; can. 164 § 2; can. 166 § 1; can. 167 § 1; can. 171; can. 174; can. 176;

Aceste canoane nu fac obiectul studiului nostru. Dreptul particular trebuie stabilit în cazul acestor canoane nu de către Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale ci de către organele legislative competente ale Bisericilor Mitropolitane *sui iuris*, sau de către Episcopi care conduc alte Biserici *sui iuris*, cu necesarul acord al Sfântului Scaun.

5.1.5. Titlul VII, Despre eparhii și episcopi

Can. 177 – § 2. La întemeierea, schimbarea și suprimarea eparhiilor, în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, se va respecta can. 85, § 1; în celelalte cazuri, întemeierea, schimbarea și suprimarea eparhiilor este doar de competența Scaunului Apostolic.

Propunere: Este de competența Sinodului Episcopilor, după consultarea Scaunului Apostolic și a Conferințelor Episcopale interesate, să constituie exarhate sau eparhii în afara limitelor teritoriului Bisericii Române Unite cu Roma, rămânând stabil dreptul Romanului Pontif de a interveni în fiecare caz⁷.

Can. 182 – § 1. Numai membrii Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale pot propune candidații apți pentru episcopat; acestora le revine de asemenea sarcina de a aduna, conform normei *dreptului particular*, informațiile și documentele care sunt necesare pentru a confirma aptitudinile candidaților, după ce au auzit, dacă consideră oportun acest lucru, în secret și individual, câțiva preoți sau chiar și alți credincioși creștini distinși prin înțelepciune și viață creștină deosebită.

§ 3. Exceptând cazul în care *dreptul particular aprobat de Pontiful Roman* prevede altfel, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale va examina numele candidaților și va alcătui prin vot secret lista candidaților, care va fi trimisă de Patriarh Scaunului Apostolic pentru a obține consensul Pontifului Roman.

⁷ „Ținând cont de ceea ce s-a spus la can. 78, §2 și 149 referitor la puterea Patriarhului în afara limitelor teritoriale ale Bisericii patriarhale, s-ar putea propune Romanului Pontif promulgarea acestei norme”; SALACHAS D., „Sussidio e proposte ... *op. cit.*”, în *Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, 729.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 210. Numai membrii Sinodului Episcopilor pot propune candidați apți pentru episcopat; acestora le revine de asemenea sarcina de a aduna, conform normei dreptului particular, informațiile și documentele care sunt necesare pentru a confirma aptitudinile candidaților, după ce au audiat, dacă consideră oportun acest lucru, în secret și individual, câțiva preoți sau chiar și alți credincioși creștini distinși prin înțelepciune și viață creștină deosebită.

Art. 211. Episcopii vor comunica Arhiepiscopului Major informațiile în timp util, înainte de convocarea Sinodului Episcopilor, iar Arhiepiscopului Major – adăugând, dacă este cazul, informații proprii – va trimite chestiunea tuturor membrilor Sinodului.

Art. 212. Exceptând cazul în care dreptul particular aprobat de Pontiful Roman prevede altfel, Sinodul Episcopilor va examina numele candidaților și va alcătui prin vot secret lista candidaților, care va fi trimisă de Arhiepiscopul Major Scaunului Apostolic pentru a obține consensul Pontifului Roman.

Can. 186 – § 1. Dacă Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale nu se poate reuni, Patriarhul, după consultarea Scaunului Apostolic, va cere voturile Episcopilor printr-o scrisoare; în acest caz, pentru validitatea actului, Patriarhul trebuie să se folosească de opera a doi Episcopi cercetători, care vor fi desemnați conform normei dreptului particular sau, dacă lipsește, de către Patriarh cu consimțământul Sinodului permanent.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor:

Art. 222. Dacă Sinodul Episcopilor nu se poate reuni, Arhiepiscopul Major, după consultarea Scaunului Apostolic, va cere voturile Episcopilor printr-o scrisoare; în acest caz, pentru validitatea actului, Arhiepiscopul Major trebuie să se folosească de colaborarea a doi Episcopi scrutați, care vor fi desemnați conform normei dreptului particular sau, dacă lipsește, de către Arhiepiscopul Major cu consimțământul Sinodului Permanent⁸.

⁸ Se poate observa o identitate între norma comună și cea particulară. Datorită acestui motiv ar fi potrivit ca expresia „vor fi desemnați conform normei dreptului particular” să fie eliminată sau înlocuită cu o expresie clară.

Propunere: Dacă Sinodul Episcopilor nu se poate reuni, Arhiepiscopul Major, după consultarea Scaunului Apostolic, va cere voturile Episcopilor printr-o scrisoare; în acest caz, pentru validitatea actului, Arhiepiscopul Major trebuie să se folosească de colaborarea a doi Episcopi scrutători, cei mai în vârstă în hirotonirea episcopală.

Can. 194 – (= 383 § 2) Episcopul eparhial poate acorda demnități clericilor supuși lui, excluși fiind toți ceilalți, însă oricum conform normelor dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Episcopul eparhial poate acorda demnități recunoscute de către Sinodul episcopilor clericilor supuși lui, după ce a consultat Colegiul Consilierilor Eparhiali.

Can. 198 – (cf 388) Episcopul eparhial va celebra frecvent Divina Liturghie pentru poporul eparhiei încredințate lui; de asemenea, trebuie să celebreze și în zilele prescrise de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Episcopul eparhial va celebra Divina Liturghie pentru poporul eparhiei încredințate lui în fiecare Duminică, în zilele de sărbătoare comune tuturor Bisericilor Orientale (cf. can. 880 §3), în zilele de sărbătoare ale propriei Biserici *sui iuris*, precum și la sărbătoarea hramului Catedralei și a patronului protector al Eparhiei.

Can. 199 – § 2. (cf 503) Episcopul eparhial se va îngriji ca în propria biserică catedrală să se celebreze cel puțin o parte a laudelor divine, chiar zilnic, conform obiceiurilor legitime ale propriei Biserici *sui iuris*; de asemenea, ca în fiecare parohie să se celebreze laudele divine, pe cât posibil în zilele de duminică și de sărbătoare, ca și la solemnitățile deosebite și în ajunul lor.

Propunere: În biserica catedrală a eparhiei, să se celebreze, Vecernia chiar și zilnic, iar Utrenia în toate duminicile și sărbătorile de poruncă. În bisericile parohiale, să se celebreze, pe cât posibil, Vecernia în fiecare sâmbătă seara și în ajunul sărbătorilor de poruncă, iar Utrenia în zilele de duminică și în sărbătorile de poruncă.

Can. 204 – § 3. În zilele solemnităților principale stabilite de *dreptul particular*, conform tradiției propriei Biserici *sui iuris*, Episcopul eparhial nu va lipsi din eparhia proprie decât pentru un motiv grav.

Propunere: La sărbătoarea Nașterii Domnului, a Botezului Domnului, a Bunei-Vestiri, în perioada săptămânii Mari, la sărbătoarea Învierii, a Înălțării Domnului, la Rusalii, la sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, a hramului Catedralei și a patronului protector al Eparhiei, Episcopul eparhial nu va lipsi din propria Eparhie decât pentru un motiv grav.

Can. 206 – § 1. (cf 399 § 1) Episcopul eparhial care își exercită puterea în limitele teritoriului Bisericii patriarhale are obligația de a prezenta Patriarhului la fiecare cinci ani o dare de seamă despre starea eparhiei încredințate lui, după *modul stabilit de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale*; Episcopul va trimite cât mai repede o copie a dării de seamă Scaunului Apostolic.

Propunere: Episcopul eparhial care își exercită puterea în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, are obligația de a prezenta Patriarhului la fiecare cinci ani o dare de seamă despre starea eparhiei încredințate lui, după modelul comunicat de Arhiepiscopul Major.

Can. 220 – Cu privire la scaunele eparhiale vacante, situate în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, pe lângă cann. 225-232, și rămânând neschimbate cann. 222 și 223, se vor respecta următoarele:

2° până la numirea Administratorului eparhial, puterea ordinară a Episcopului eparhial trece la Patriarh, exceptând cazul în care este prevăzut altfel prin *dreptul particular* al Bisericii patriarhale sau de către Pontiful Roman;

Propunere: În cazul scaunelor eparhiale vacante, puterea ordinară a Episcopului eparhial trece la Arhiepiscopul Major până la numirea Administratorului eparhial.

Can. 224 – § 3. (409 § 2) Episcopul auxiliar, odată cu vacanța scaunului eparhial, își păstrează puterile conferite de drept și de exercitat sub autoritatea Administratorului eparhiei, pe care le avea ca Protosincel sau Sincel în timpul scaunului eparhial ocupat, exceptând cazul în care este altfel stabilit de către Scaunul Apostolic sau de dreptul particular al propriei Biserici patriarhale.

Propunere: Pe durata vacanței scaunului eparhial Episcopul auxiliar își păstrează puterile conferite de drept și de exercitat sub autoritatea Administratorului eparhiei, pe care le avea ca Protosincel sau Sincel în timpul scaunului eparhial ocupat, cu excepția cazului în care Scaunul Apostolic nu a dispus în mod divers.

Can. 230 – Exceptând cazul în care a fost în mod legitim prevăzut altfel:

1° Administratorul eparhiei are dreptul la o justă remunerație, stabilită prin *legea dreptului particular* sau determinată de obiceiul legitim, pe care trebuie să și-o ia din bunurile eparhiei;

2° celelalte câștiguri care se cuvin Episcopului eparhial, în timp ce scaunul eparhial este vacant, vor fi rezervate viitorului Episcop eparhial pentru necesitățile eparhiei, respectând *prescrierile dreptului particular* care determină felul în care trebuie folosite câștigurile.

Propunere. 1⁰ Patriarhul, după consultarea economului eparhial, poate stabili o justă remunerație Administratorului eparhiei, remunerație care trebuie onorată din bunurile eparhiei.

2⁰ Administratorul eparhial decide, după consultarea economului eparhial, asupra modului în care trebuie să fie folosite câștigurile care se cuvin viitorului episcop eparhial pentru necesitățile eparhiei.

Can. 238 – (cf 463) § 1. La adunarea eparhială trebuie să fie convocați și trebuie să vină:

1°

6° cel puțin un paroh din fiecare protopopiat, ales de toți acei care în prezent au acolo grija sufletelor; alegerea este prezidată de protopop; va fi ales de asemenea un alt preot care să-l înlocuiască pe paroh în cazul în care ar fi împiedicat;

7° membrii consiliului preoțesc și, în plus, câțiva delegați ai consiliului pastoral, dacă există, aleși de același consiliu, conform modului și numărului prevăzute de *dreptul particular*;

8° câțiva diaconi, aleși conform normei *dreptului particular*;

9° Superiorii mănăstirilor *sui iuris* și câțiva dintre Superiorii tuturor celorlalte institute de viață consacrată care au o casă în eparhie, aleși conform modului și numărului prevăzute de *dreptul particular*;

Propunere: Episcopul eparhial, după consultarea colegiului consilierilor eparhiali, va fi cel care va desemna prin decret numărul membrilor consiliului pastoral eparhial, al diaconilor și al Superiorilor institutelor religioase, care trebuie să participe la adunarea eparhială.

Can. 242 – Episcopul eparhial va comunica autorității determinate de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* textul legilor, declarațiilor și decretelor care au fost emise în adunarea eparhială.

Propunere: Episcopul eparhial va comunica Arhiepiscopului Major textul legilor, declarațiilor și decretelor care au fost emise în adunarea eparhială.

Can. 244 – § 2. (= 471) Toți cei care sunt admiși la funcții în curia eparhială trebuie:

1° să facă promisiunea că își vor îndeplini cu fidelitate funcția, în modul determinat de drept sau de Episcopul eparhial;

2° să respecte secretul, în limitele și în modurile determinate de drept sau de Episcopul eparhial.

Propunere: Toți cei care sunt admiși la funcții în curia eparhială trebuie să facă promisiunea că își vor îndeplini cu fidelitate funcția și vor păstra secretul în modul determinat de către episcopul eparhial.

Can. 247 – § 2. (cf 478 § 1) Protosincelul și Sincelul vor fi sacerdoți celibatari, exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* stabilește altfel, pe cât posibil dintre clericii înscriși eparhiei, în vârstă de peste treizeci de ani, doctori sau licențiați, sau cel puțin competenți într-o știință sacră oarecare, recomandați de doctrina lor sănătoasă, integritatea morală, înțelepciunea și experiența în tratarea problemelor.

Propunere: Protosincelul și Sincelul vor fi preoți celibatari sau căsătoriți, pe cât posibil dintre clericii înscriși în eparhie, în vârstă de peste 30 de ani, titulari al unui doctorat sau al unui master, sau cel puțin experți într-o știință sacră oarecare, recomandați de doctrina lor sănătoasă, integritatea morală, înțelepciunea și experiența în tratarea problemelor.

Can. 252 – § 1. (= 482) În curia eparhială va fi constituit cancelarul, care va fi preot sau diacon, a cărui principală datorie este, *exceptând cazul în care este stabilit altfel de dreptul particular*, de a se îngriji ca actele curiei să fie redactate și puse în ordine și păstrate în arhiva curiei eparhiale.

Propunere: Alături de prerogativele pe care dreptul comun le stabilește cancelarului curiei episcopale, acestuia îi mai pot fi stabilite și altele prin statutul curiei episcopale.

Can. 261 – § 2. Pentru a examina sau a scoate actele și documentele care aparțin acestor arhive (biseriilor catedrale, parohiale și a celorlalte existente în limitele teritoriului eparhiei) se vor respecta *normele stabilite* de Episcopul eparhial.

Propunere: Pentru a examina sau a scoate actele și documentele care aparțin arhive lor biseriilor catedrale, parohiale și a celorlalte existente în limitele teritoriului eparhiei Episcopul eparhial, după consultarea arhivistului și a cancelarului va determina de la caz la caz norme.

Can. 262 – § 2. Economul eparhial este numit pentru o anumită perioadă de timp determinată de *dreptul particular*; pe durata funcției sale nu va fi înlăturat decât pentru un motiv grav, ce va fi evaluat de către Episcopul eparhial, după ce a consultat colegiul consilierilor eparhiali, precum și consiliul pentru problemele economice.

Propunere: Economul eparhial este numit pentru o perioadă de cinci ani, repetabilă de mai multe ori.

Can. 263 – § 1. (cf 492 § 1) Episcopul eparhial va înființa consiliul pentru problemele economice, care constă dintr-un președinte, care este însuși Episcopul eparhial și din câteva persoane competente, pe cât posibil experte și în dreptul civil, care vor fi numite de către Episcopul eparhial după ce a consultat colegiul consilierilor eparhiali, exceptând cazul în care a fost deja prevăzut de *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris* un alt mod echivalent, rămânând neschimbat întotdeauna [faptul] că cel care a fost ales sau numit de alții, are nevoie de confirmarea Episcopului eparhial.

Normă stabilită prin Statutul Consiliului arhiepiscopal pentru afaceri Economice:

Can. 265 – (= 496) Consiliul preoțesc va avea propriul *statut* aprobat de Episcopul eparhial, rămânând neschimbate normele dreptului comun și ale dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Can. 266 – (= 497) Pentru constituirea consiliului preoțesc se vor respecta acestea:

1° o parte corespunzătoare a membrilor va fi aleasă, *conform normei dreptului particular* al propriei Biserici *sui iuris*, de sacerdoții înșiși;

Can. 267 – § 2. Ori de câte ori se prevede în *statute*, vocea activă și pasivă poate fi conferită chiar și altor sacerdoți care au domiciliul sau cvasi-domiciliul în eparhie.

Can. 268 – (= 499) Modul de a-i alege pe membrii consiliului preoțesc va fi determinat în statute astfel încât, pe cât posibil, sacerdoții preoțimii să fie reprezentați mai ales în funcție de diferitele slujiri și de diferitele protopopiate ale eparhiei.

Can. 270 – § 1. (= 501) Membrii consiliului preoțesc vor fi desemnați pe o durată de timp determinată de *statute*, astfel încât, pe parcursul a cinci ani, să fie integral reînnoit consiliul sau o parte a acestuia.

Norme stabilite prin Statutul Consiliului preoțesc.

Can. 271 – § 1. (cf 502) Episcopul eparhial trebuie să constituie colegiul consilierilor eparhiali, căruia îi revin sarcinile determinate de drept.

Norme stabilite prin Statutul Consiliului preoțesc.

Can. 273 – § 1. (= 512) Consiliul pastoral, care este o grupare doar consultativă, este compus din clerici, călugări sau membri ai societăților de viață comună după model călugăresc și mai ales din laici, care sunt desemnați în *modul determinat de Episcopul eparhial*.

Can. 274 – § 1. (= 513) Consiliul pastoral va fi constituit pe timp determinat, conform *prescrierilor statutelor* date de Episcopul eparhial.

Propunere: Episcopul eparhial este cel care se va îngriji de redactarea statutului consiliului pastoral, de aprobarea și promulgarea acestora.

Can. 277 – § 1. (cf 554) Pentru funcția de protopop, [funcție] care, rămânând neschimbat dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, nu trebuie să fie unită în mod stabil cu funcția de paroh al unei determinate parohii, Episcopul eparhial, după ce a audiat, dacă consideră oportun acest lucru, parohii și vicarii parohiali ai protopopiatului în cauză, va numi un preot distins prin doctrină și activitate apostolică, mai ales dintre parohi.

§ 2. Protopopul este numit pe o anumită perioadă de timp determinată de dreptul particular.

Propunere: § 1. Episcopul eparhial, pentru funcția de protopop, [funcție] care, poate să fie unită în mod stabil cu funcția de paroh al unei determinate parohii, după ce a audiat, dacă consideră oportun acest lucru, parohii și vicarii parohiali ai protopopiatului în cauză, va numi un preot distins prin doctrină și activitate apostolică, mai ales dintre parohi.

§ 2. Protopopul este numit pe o perioadă de cinci ani, care poate fi reînnoită de mai multe ori.

Can. 278 – § 1. (= 555) Protopopul, pe lângă puterile și facultățile care îi sunt conferite de *dreptul particular*, are dreptul și obligația:

- 1° să promoveze și să coordoneze activitatea pastorală comună;
- 2° să

Propunere: Protopopul, pe lângă puterile și facultățile care îi sunt conferite de dreptul comun, mai are și următoarele drepturi și obligații:

1° să viziteze în fiecare an, toate parohiile din protopopiatul său, pentru a veghea asupra integrității credinței și a comportamentului moral al preoților încredințați lui.

2° să trimită episcopului eparhial în fiecare an o dare de seamă asupra situației pastorale, economice și a altora cerute de către acesta, din fiecare parohie și filie a protopopiatul său.

3° să inspecteze starea clădirilor parohiale și a bisericilor, a patrimoniului bisericesc și a cimitirelor din subordinea sa și să vegheze la buna administrare a acestora.

4° să inspecteze felul în care sunt păstrate matricolele, vasele liturgice, cărțile sfinte, veșmintele liturgice din toate bisericile parohiale ale protopopiatului său.

5° să comunice toate decretele și înștiințările trimise de către Episcopul eparhial preoților din subordinea sa, asigurându-se că s-au primit, s-au înțeles și aplicat.

6° să transmită Episcopului eparhial toate cererile și doleanțele preoților sau ale grupurilor de credincioși.

7° să se îngrijească pentru ca nicio parohie să nu rămână fără înlocuitor în caz de concediu, boală sau deces al preotului.

Can. 284 – § 2. (cf 682 § 1) Însă, pentru a încredința o parohie unui membru al unui institut călugăresc sau unei societăți de viață comună după model călugăresc, Superiorul major propune Episcopului eparhial pentru numire un preot corespunzător al institutului sau societății sale, rămânând neschimbate convențiile stipulate cu Episcopul eparhial sau cu o altă autoritate determinată de *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris*.

§ 3. (522) Parohul este stabil în funcția sa, de aceea nu va fi numit pe timp determinat decât dacă:

- 4° *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris* permite aceasta.

Propunere: Pentru a încredința o parohie unui membru al unui institut călugăresc sau unei societăți de viață comună după model călugăresc, Superiorul major propune Episcopului eparhial pentru numire un preot corespunzător al institutului sau societății sale, rămânând neschimbate convențiile stipulate cu Episcopul eparhial.

Rămânând neschimbat dreptul comun, parohul se bucură de stabilitatea funcției sale, fapt pentru care va fi numit în aceasta pe o perioadă de timp nedeterminată, exceptând cazul în care Episcopul eparhial stabilește altfel din motive întemeiate.

Can. 287 – § 2. (526 § 2) În aceeași parohie va fi un singur paroh; dacă însă dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* permite ca parohia să fie încredințată mai multor preoți, același drept particular va determina cu claritate care sunt drepturile și obligațiile coordonatorului, care are conducerea activității comune și care, în plus, răspunde de aceasta în fața Episcopului eparhial, și care sunt cele ale celorlalți preoți.

Propunere: În aceeași parohie va fi un singur paroh; pentru motive întemeiate, parohia poate fi încredințată mai multor preoți; în acest caz, Episcopul eparhial va determina prin decret care sunt drepturile și îndatoririle coordonatorului, cât și cele ale celorlalți preoți; coordonatorul este cel care are în grijă activitatea comună despre care va da socoteală Episcopului eparhial.

Can. 288 – (cf 527 § 1) Parohul obține grija sufletelor prin prevedere canonică, pe care, cu toate acestea, nu este licit să o exercite, decât după luarea în posesiune canonică a parohiei conform normei dreptului particular.

Propunere: Parohul obține grija sufletelor prin prevedere canonică și își exercită deplin prerogativele pe care le are doar după luarea în posesiune canonică a parohiei conform modalităților stabilite de episcopul eparhial.

Can. 291 – (cf 531) Toate ofrandele, cu excepția aceloră despre care este vorba în cann. 715-717, primite de paroh și de toți ceilalți clerici atașați parohiei cu ocazia împlinirii unei sarcini pastorale, trebuie să fie depuse în fondul parohial, exceptând cazul în care rezultă voința contrară a celui care oferă cu privire la ofrandele complet voluntare; *este de competența Episcopului eparhial, după consultarea consiliului preoțesc, să stabilească*

prescrieri prin care să fie prevăzută destinația acestor ofrande precum și o remunerare justă a parohului și a tuturor celorlalți clerici ai parohiei, conform normei can. 390.

Propunere: Episcopul eparhial, după consultarea consiliului economic și a parohului însuși, poate să stabilească, de la caz la caz, norme mai detaliate referitoare la remunerarea justă a parohului și la destinația ofrandelor rezultate din celebrările de cult, altele decât cele din care rezultă voința fermă a ofertantului.

Can. 292 – § 1. (= 533) Parohul are obligația să locuiască în casa parohială aproape de biserica parohială; cu toate acestea Ierarhul locului *poate permite*, pentru o cauză justă, să locuiască în alt loc, cu condiția ca prin aceasta serviciul parohial să nu sufere nicio daună.

§ 2. Exceptând cazul în care se opune un motiv grav, parohului îi este permis să lipsească în fiecare an din parohie, pentru concediu, continuu sau cu întreruperi, nu mai mult de o lună; nu sunt socotite în timpul de concediu zilele în care parohul se dedică anual exercițiilor spirituale; dacă, însă, parohul vrea să lipsească din parohie mai mult de o săptămână, are obligația de a-l înștiința despre aceasta pe propriul Ierarh al locului.

Propunere: Parohul trebuie să locuiască în parohie, sau în alt loc determinat de episcopul eparhial. Poate să lipsească din parohie doar pentru motive întemeiate: pentru absentarea din parohie pentru mai mult de trei zile va informa protopopul, iar pentru o perioadă mai îndelungată va informa propriul episcop eparhial, astfel încât din cauza absenței lui activitatea pastorală să nu aibă de suferit.

§ 3. Episcopul eparhial este cel care *stabilește norme* care să asigure pe durata absenței parohului cum să se prevadă pentru îngrijirea parohiei, prin intermediul unui sacerdot înzestrat cu puterile și facultățile necesare.

Propunere: Pe durata absenței parohului, episcopul eparhial, după consultarea protopopului, va numi un preot înlocuitor, înzestrat cu puterile și facultățile necesare.

Can. 294 – (cf 534) Parohul va celebra frecvent Divina Liturghie pentru poporul parohiei încredințate lui, iar în zilele prescrise de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* este chiar obligat să celebreze.

Propunere: Parohul sau Administratorul parohial va celebra frecvent Dumnezeiasca Liturghie pentru poporul parohiei încredințate lui, iar zilele de duminică și în sărbătorile de poruncă de peste an este obligat să celebreze.

Can. 295 – (cf 536-537) În parohie vor exista, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*, consilii potrivite pentru tratarea treburilor pastorale și economice.

Propunere: În fiecare parohie va exista consiliul pentru tratarea chestiunilor pastorale și economice; acestea vor funcționa conform statutelor aprobate de Episcopul eparhial.

Can. 296 – § 1. (= 535) În parohie vor exista registre parohiale, adică registrul botezaților, al căsătoriilor, al decedaților și alte registre, conform *normelor dreptului particular* al propriei Biserici *sui iuris* sau, dacă acestea lipsesc, cu cele stabilite de Episcopul eparhial însuși; parohul se va îngriji ca registrele parohiale, respectând aceleași norme, să fie completate și păstrate cum trebuie.

§ 5. Chiar și registrele parohiale mai vechi vor fi păstrate conform normei dreptului particular.

Propunere: § 1. În fiecare parohie vor exista registrele pentru: botezați, căsătoriți, decedați, celebrările liturgice, membrii parohiei, precum și toate celelalte registre cerute de legile civile în vigoare: acestea vor fi păstrate cu grijă și completate la zi conform rubricaturilor pe care le dețin.

§ 2. Registrele parohiale vechi vor fi păstrate cu multă grijă, într-un spațiu special destinat lor, conform dispozițiilor episcopului eparhial.

Can. 297 – § 2. La împlinirea vârstei de șaptezeci și cinci de ani, parohul este rugat să prezinte renunțarea la funcție Episcopului eparhial care, după luarea în considerare a tuturor circumstanțelor cu privire la persoană și loc, va decide dacă o acceptă sau o amână; Episcopul eparhial va prevedea întreținerea corespunzătoare și locuința celui ce renunță, fiind atent la normele dreptului particular ale propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Episcopul eparhial se va îngriji de asigurarea unei locuințe și de întreținerea adecvată a parohului care, la vârsta de 75 de ani, a renunțat la funcție, ținând cont de fiecare caz în parte. Parohul poate

renunța la funcție și înainte de vârsta prevăzută de dreptul canonic, conform legislației muncii în vigoare, cu acordul prealabil al propriului episcop eparhial.

Can. 302 – § 1. (= 548 § 1) Drepturile și obligațiile vicarului parohial se deduc din *dreptul comun și cel particular*, precum și din scrisoarea Episcopului eparhial și sunt exercitate sub autoritatea parohului; însă, dacă nu este prevăzut în mod expres altfel, și cu excepția obligației despre care este vorba în can. 294, vicarul parohial trebuie, în virtutea funcției, să-l ajute pe paroh în întreg serviciul parohial și, dacă situația o cere, să țină locul parohului.

Propunere: Drepturile și obligațiile vicarului parohial se deduc din norma canoanelor 301-303 și cel particular, precum și din decretul de numire.

5.1.6. Titlul VIII, Despre exarhate și despre exarhi

Can. 321 – § 1. Exarhul, care nu a fost hirotonit Episcop, pe durata sarcinii sale, are privilegiile și însemnele demnității imediat următoare celei episcopale.

§ 2. În ceea ce privește păstrarea sau pierderea privilegiilor și însemnelor, după îndeplinirea sarcinii, se va respecta dreptul particular.

Propunere: Exarhul, care nu a fost hirotonit Episcop, după îndeplinirea funcției sale își păstrează privilegiile și însemnele demnității imediat următoare celei episcopale.

5.1.7. Titlul IX, Despre adunările ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris*

Can. 322 – § 1. (cf 447-459) Acolo unde este oportun, după judecata Scaunului Apostolic, Patriarhii, Mitropoliții Bisericilor mitropolitane *sui iuris*, Episcopii eparhiali și, dacă *statutele* o prevăd, chiar și ceilalți Ierarhi ai locului ai mai multor Biserici *sui iuris*, chiar și ai Bisericii latine, care își exercită puterea lor asupra aceleiași națiuni sau regiuni, sunt convocați de Patriarh sau de o altă autoritate desemnată de Scaunul Apostolic, în adunări periodice, la perioade stabilite, astfel încât într-un schimb luminos de prudență și experiență și, împreunându-și părerile, să existe o înțelegere sfântă de forțe spre binele comun al Bisericilor, prin care să se favorizeze

unitatea acțiunii, ajutorarea operelor comune, promovarea mai expeditivă pentru binele religiei și în plus să se păstreze mai eficient disciplina bisericească.

§ 4. Fiecare adunare a Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris* își va întocmi *propriile statute* în care va fi favorizată, pe cât posibil, și participarea Ierarhilor Bisericilor care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica Catolică; statutele, pentru a avea valoare, trebuie aprobate de Scaunul Apostolic.

Propunere: Patriarhul sau Autoritatea desemnată de Sfântul Scaun va convoca la Adunările Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris* pe acei Ierarhi ai locului ai diferitelor Biserici care își exercită puterea asupra aceleiași națiuni sau regiuni.

Patriarhul sau Autoritatea desemnată de Sfântul Scaun poate invita să participe la aceste Adunări, în calitate de observatori, și Ierarhi ai Bisericilor care nu se găsesc în deplină comuniune cu Biserica Catolică.

5.1.8. Titlul X, Despre clerici

Can. 327 – Dacă pe lângă Episcopi, preoți sau diaconi, și alți miniștri, constituiți într-o hirotonire minoră și numiți în general clerici minori, sunt admiși sau instituți în serviciul poporului lui Dumnezeu sau pentru a exercita funcțiuni ale sacrei liturghii, aceștia sunt conduși numai de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Pe lângă episcopi, preoți și diaconi, sunt constituiți în grade clericale minore lectorii și subdiaconi; aceștia sunt admiși sau instituți în serviciul poporului lui Dumnezeu pentru a exercita funcțiunile liturgice prescrise de cărțile de cult.

Can. 329 – § 2. Dreptul particular va prevedea instituirea operelor fie regionale fie, pe cât posibil, eparhiale, în toate Bisericile, pentru promovarea vocațiilor, care trebuie să fie deschise necesităților întregii Biserici, în special cele misionare.

Propunere: În fiecare eparhie, episcopul eparhial are responsabilitatea de a constitui opere pentru promovarea diferitelor vocații, care să corespundă atât necesităților propriei eparhii, cât și Bisericii universale.

Can. 330 – § 1. (cf 242 § 1) Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor este cel care va elabora un plan pentru formarea clericilor, în care să fie explicat cât mai amănunțit dreptul comun pentru

seminarele situate în limitele teritoriului propriei Biserici; în celelalte cazuri, Episcopul eparhial este cel care va întocmi un plan asemănător pentru propria sa eparhie, rămânând neschimbat can. 150, § 3; acestor autorități le revine competența de a modifica acest plan.

Normă stabilită prin Statutul Seminarilor Majore ⁹

Can. 331 – § 1. (234) În seminarul minor sunt formați în primul rând cei care prezintă semne ale vocației la slujirile sacre, pentru ca să poată fi recunoscută cu mai multă ușurință și claritate și să poată fi cultivată cu mai multă dedicație; conform normei dreptului particular, pot fi formați și cei care, cu toate că nu prezintă semne ale chemării la starea clericală, pot fi formați să exercite unele slujiri sau opere de apostolat. Apoi, celelalte institute care, conform propriilor statute, servesc aceluiași scop, chiar dacă au nume diferit, sunt echivalate seminarului minor.

Propunere: În seminariile minore și instituțiile de învățământ echivalente acestora pot fi primiți chiar și cei care nu par să prezinte semne de chemare la starea clericală, dar care ar putea fi formați pentru a exercita unele slujiri sau opere de apostolat în cadrul Bisericii.

Can. 335 – § 2. În toate treburile juridice ale seminarului, rectorul aceluiași îl reprezintă, exceptând cazul în care dreptul particular sau statutele seminarului stabilesc altfel.

Normă stabilită prin Statutul Seminarilor Majore

Art. 3. În toate problemele juridice, în fața forurilor bisericești și civile, precum și în relațiile cu celelalte persoane fizice sau juridice, seminarul este reprezentat de rector.

Can. 337 – § 2. (cf 243) Seminarul va avea de asemenea propriul *regulament*, în care se vor aplica normele planului formării clericilor, adaptate împrejurărilor speciale și se vor defini într-un mod mai concret punctele cele mai importante ale disciplinei seminarului care privesc, în respectarea statutelor, formarea seminaristilor, viața cotidiană și ordinea întregului seminar.

⁹ *Acte sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 11-20.

Can. 342 – § 1. (= 241 § 1) Vor fi admiși în seminar numai elevii care dovedesc, prin documentele cerute conform normei statutului, că sunt corespunzători.

Propunere: Pe lângă Statut, Seminarul Major va avea și propriul regulament de funcționare, în care se va prevedea detaliat la stabilirea acelor norme care vor favoriza aplicarea statutului.

Can. 353 – (cf 258) Conform normei *dreptului particular*, se vor efectua exerciții și probe care să contribuie mai ales la întărirea formării pastorale, cum sunt serviciul social sau cel caritabil, formarea catehetică, și în special ucenicia pastorală în cursul formării filosofico-teologice și ucenicia diaconală înainte de hirotonirea preoțească.

Propunere: Pe lângă Statut, Seminarul Major va avea și propriul regulament de funcționare, în care se va prevedea detaliat la stabilirea acelor norme care vor favoriza aplicarea statutului.

Can. 357 – § 2. Ceea ce este stabilit referitor la înscrierea clericilor într-o eparhie sau demiterea din aceasta, este valabil, cu referințele de rigoare, și pentru alte persoane juridice amintite mai sus precum și, dacă *dreptul particular* o prevede, pentru însăși Biserica patriarhală, exceptând cazul în care este prevăzut în mod expres altfel.

Propunere: În vederea realizării unui bine comun superior și pentru a favoriza spiritul misionar în Biserică, anumiți clerici pot și înscriși în Curia Arhiepiscopală Majoră

Can. 358 – (cf 266 § 1) Prin hirotonirea diaconală cineva este înscris ca și cleric al eparhiei pentru al cărei serviciu a fost hirotonit, exceptând cazul în care, conform normei *dreptului particular* al propriei Biserici *sui iuris*, a fost deja înscris în aceeași eparhie.

Propunere: Prin hirotonirea diaconală, cineva este înscris ca și cleric în eparhia pentru al cărui serviciu a fost hirotonit.

Can. 365 – § 2. Dacă *dreptul particular* al unei Biserici *sui iuris* stabilește astfel, pentru trecerea legitimă în eparhia unei alte Biserici *sui iuris* se cere de asemenea ca Episcopul eparhial care îl demite pe cleric, să obțină consimțământul autorității determinate de același *drept particular*.

Propunere: Pentru trecerea legitimă a unui cleric în eparhia unei alte Biserici *sui iuris*, chiar și în Biserica latină, se cere ca episcopul eparhial care îl demite să obțină consimțământul Arhiepiscopului Major.

Can. 369 – § 2. Să dea o considerație deosebită direcției spirituale și la timpurile stabilite să facă, conform prescrierilor dreptului particular, retragerile spirituale.

Propunere: Clericii având un mare respect față de viața spirituală, sunt obligați să participe la exercițiile spirituale anuale, ținând cont de dispozițiile propriului episcop eparhial.

Can. 374 – (cf 277 § 3) Clericii celibatari și căsătoriți trebuie să strălucească prin frumusețea castității; dreptul particular este cel care stabilește mijloacele oportune pentru atingerea acestui scop.

Propunere: § 1. Clericii trebuie să strălucească prin frumusețea castității; de aceea vor acționa și se vor comporta cu prudența necesară față de persoanele a căror familiaritate poate pune în pericol castitatea sau poate suscita scandal în rândul credincioșilor.

§ 2. Clericii vor duce o viață exemplară prin deprinderea virtuților și integritatea morală.

§ 3. Silindu-se să îndeplinească cu strictețe datoriile statutului preoției, clericii trebuie să fie exemple credincioșilor prin deprinderea virtuților teologale și morale, cât și a milosteniei spirituale și umane.

§ 4. Clericii celibati care au primit de la Dumnezeu darul de a-l servi necăsătoriți, trebuie să caute perfecțiunea vieții prin continență și înfrânare.

§ 5. Clericii căsătoriți trebuie să caute perfecțiunea vieții prin fidelitatea conjugală, armonia și pietatea familiei.

Can. 377 – (276 § 2, 3°) Toți clericii trebuie să celebreze laudele divine, conform dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere. Clericii trebuie să celebreze zilnic cel puțin una dintre orele canonice, conform prescrierilor cărților liturgice.

Can. 378 – (276 § 2, 2°) Clericii vor celebra des Divina Liturghie, conform normei dreptului particular, mai ales în zilele de duminică și în sărbătorile de poruncă; este viu recomandată celebrarea zilnică.

Propunere: Pe cât posibil, clericii vor celebra zilnic Divina Liturghie conform prescrierilor cărților liturgice; în duminicile de peste an și sărbători celebrarea Divinei Liturghii este obligatorie.

Can. 382 – (cf 285 § 1) Clericii se vor abține absolut de la tot ceea ce, conform normelor determinate detaliat de dreptul particular, nu se cuvine propriului statut și de asemenea vor evita tot ceea ce este străin.

Propunere: Clericii ținând cont de importanța eclezială și demnitatea propriului statut se vor abține de la absolut tot ceea ce este nepotrivit sau poate periclita imaginea statutului lor; vor evita întotdeauna tot ceea ce este reprobabil și compromițător, sau chiar străin statutului clerical; vor oferi un exemplu luminos și demn de urmat, oferind chiar și prin viața privată exemplu de urmat, ducând o viață conform modelului evanghelic.

Can. 384 – § 2. (Clericii) Nu vor lua parte activă în partidele politice și nici în conducerea asociațiilor sindicale, decât dacă, după judecata Episcopului eparhial, sau dacă dreptul particular prevede astfel, a Patriarhului sau a altei autorități, o cere apărarea drepturilor Bisericii sau promovarea binelui comun.

Propunere: Clericii nu vor lua parte activă în partidele politice și nici în conducerea asociațiilor sindicale, nici nu vor asuma funcții de administrație publică incompatibile cu statutul clerical, cu excepția cazului în care Episcopul Eparhial, după consultarea Arhiepiscopului Major, decide să permită cuiva accesul la astfel de funcții cu scopul de a apăra drepturile Bisericii sau promovarea binelui comun.

Can. 385 – § 2. (286) Clericilor le este interzis să facă, prin ei sau prin alții, afaceri sau activități neguțătorești, în beneficiul lor sau al altora, exceptând cazul în care le este permis de autoritatea determinată de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* sau de către Scaunul Apostolic.

Propunere: Clericilor le este interzis să facă, personal sau prin alții, afaceri sau activități neguțătorești, în beneficiul lor sau al altora, exceptând cazul în care le este permis de către propriul episcop eparhial.

Can. 386 – § 1. (= 283 § 1) Deși nu au obligația reședinței oficiale, clericii nu vor părăsi eparhia lor pe un timp notabil, determinat de dreptul particular, fără permisiunea măcar presupusă a Ierarhului locului.

Propunere: Clericii care nu au obligația reședinței oficiale să nu lipsească din eparhie mai mult de o luna continuu sau întrerupt, fără acordul prealabil al propriului Ierarh.

Can. 387 – (cf 284) Referitor la îmbrăcămintea pe care trebuie să o poarte clericii, se va respecta dreptul particular.

Normă stabilită prin Decretul Veșmintele Liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică¹⁰.

Can. 390 – § 2. Tot astfel mai au dreptul să li se prevadă, lor și familiilor lor, dacă sunt căsătoriți, măsurile corespunzătoare de precauție și de siguranță socială precum și asistența sanitară; pentru ca acest drept să poată duce la rezultat, clericii sunt obligați să contribuie cu partea lor, conform *dreptului particular*, la instituția despre care vorbește can. 1021, § 2.

Propunere: În elaborarea statutului care reglementează funcționarea Institutului de siguranță socială și de asistență medicală în favoarea clericului, (can. 1021, § 2) Episcopul eparhial va ține cont de starea economică a propriei eparhii.

Can. 392 – (= 283 § 2) Clericii au dreptul la un concediu anual cuvenit, a cărui durată va fi determinată de dreptul particular.

Propunere: Clericii au dreptul la un concediu anual conform legislației muncii în vigoare.

5.1.9. Titlul XI, Despre laici

Can. 408 – § 2. (cf 228 § 2) Pe lângă sarcinile bisericesti la care laicii sunt admiși prin dreptul comun, ei pot fi însărcinați de către autoritatea competentă și cu alte sarcini, cu excepția celor care cer hirotonirea sacră sau care sunt în mod expres interzise laicilor de către dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Pe lângă însărcinările ecleziastice la care laicii sunt admiși prin dreptul comun, ei pot fi angajați de către autoritatea competentă și pentru alte însărcinări, cu excepția celor care cer hirotonirea sacră și a celor care vizează situația disciplinară a clericilor.

Can. 409 – § 2. Ei au dreptul la o remunerație justă, adaptată la condiția lor, cu care să poată întreține în mod decent, respectând și prevederile

¹⁰ *Acte sinodale*, an IV, nr. 4, 2009, 47-489; <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/> (consultat 5.06.2015).

dreptului civil, propriile necesități și cele ale familiilor lor, astfel încât să li se prevadă, lor și familiilor lor, măsurile corespunzătoare de precauție și de siguranță socială, precum și asistența sanitară.

Propunere: Episcopul eparhial, după consultarea consiliului pentru afaceri economice, și ținând cont de prescrierile dreptului civil în materie, va prevedea în mod corespunzător la asigurarea unei juste remunerări a laicilor încredințați permanent sau temporar unui serviciu al Bisericii; această remunerație trebuie să fie adaptată la condiția lor, astfel încât să-și poată îndeplini în mod decent propriile necesități și cele ale familiilor lor, și să li se prevadă, lor și familiilor lor, măsurile corespunzătoare de precauție și de siguranță socială, precum și asistența sanitară.

5.1.10. Titlul XII, Despre monahi și ceilalți călugări și membri ai altor institute de viață consacrată

Can. 422 – § 1. (627) Superiorii vor avea un consiliu permanent constituit conform normei tipicului sau statutelor, de a cărui operă se vor folosi în exercitarea funcțiilor lor; în cazurile prescrise de drept sunt obligați să ceară consimțământul sau sfatul lor, conform normei can. 934.

§ 2. Prin dreptul particular se va stabili dacă în casele în care trăiesc mai puțin de șase membri trebuie avut consiliul sau nu.

Propunere¹¹: Statutele vor stabili dacă în casele în care trăiesc mai puțin de șase membri, trebuie sau nu, să existe consiliul permanent.

Can. 423 – (634 § 1) Mănăstirea, confederația monastică, ordinul și congregația, provinciile lor și casele legitim înființate, sunt prin dreptul însuși persoane juridice; *tipicul sau statutele* pot însă exclude sau restrânge capacitatea lor de a dobândi, de a posedea, de a administra sau de a înstrăina bunurile temporare.

¹¹ Așa cum am subliniat deja, propunerile pentru dreptul particular, care în cazul persoanelor consacrate are valența unui drept propriu (vezi supra nota 93 din cap. 4.1.2.4. *Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice*) au doar un caracter strict orientativ. Acest lucru este cu atât mai evident în cazul persoanelor consacrate, ale căror structuri canonice constituite în Mănăstiri, Congregații, Ordine sau alte Institute de viață consacrată, pot funcționa valid doar dacă propriile Statute sunt aprobate de autoritatea ecleziastică competentă. În mod evident toate trimiterile pe care canoanele le fac la dreptul particular, trebuie, într-o formă sau alta, să se regăsească în conținutul Statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza în funcție de specificul mănăstirii, a confederației monastice, a ordinului sau a congregației, capacitatea acestora de a dobândi, de a poseda, de a administra sau de a înstrăina bunurile temporare, capacitate pe care o poate exclude sau respinge.

Can. 424 – (635 § 2) *În tipic sau în statute se vor stabili normele privitoare la folosirea și administrarea bunurilor, pentru a favoriza, exprima și ocroti propria sărăcie.*

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin suficiente norme referitoare folosirea și administrarea bunurilor, pentru a favoriza, exprima și ocroti spiritul votului de sărăcie, specific vieții consacrate.

Can. 430 – Nu este licit să se confere călugărilor titluri ale unor demnități sau funcții pur onorifice, exceptând cazul în care, dacă tipicul sau statutele o permit, este vorba de titlurile funcțiilor de Superiori majori pe care călugării le-au exercitat deja.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la posibilitatea de a conferi călugărilor titluri ale unor demnități sau funcții pur onorifice.

Can. 431 – § 2. (705) Călugărul care va fi Patriarh, Episcop sau Exarh:

1° rămâne legat de voturi și trebuie să respecte celelalte obligații ale profesiei, cu excepția celor pe care, după judecata sa prudentă, sunt incompatibile cu demnitatea sa; este lipsit de voce activă și pasivă în propria mănăstire, ordin sau congregație; este scos de sub autoritatea Superiorilor și în virtutea votului ascultării rămâne supus numai Pontifului Roman;

2° odată îndeplinită sarcina, cel ce se reîntoarce la mănăstire, ordin sau congregație, pentru restul celorlalte rămânând neschimbate cann. 62 și 211, poate avea voce activă și pasivă, dacă tipicul sau statutele o permit.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la posibilitatea ca un călugăr care devine Arhiepiscop Major, Episcop sau Exarh, după îndeplinirea sarcinii și revenirea în mănăstire poate avea voce activă și pasivă.

Can. 441 – § 1. (596 § 1) *În mănăstiri, Superiorii și Sinaxele au acea putere care este determinată de dreptul comun și de tipic.*

§ 2. În mănăstirile *sui iuris*, Superiorii au puterea de conducere ori de câte ori li s-a acordat în mod expres de drept sau de autoritatea căroră îi sunt supuși, rămânând neschimbat can. 979.

§ 3. Puterea Președintelui confederației monastice, pe lângă cele stabilite de dreptul comun, va fi determinată în statutele aceleiași confederații.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de exercitare a puterii Superiorilor și Sinaxelor mănăstirii.

Can. 442 – Rămânând neschimbat tipicul mănăstirii *sui iuris* care poate pretinde mai mult, pentru ca cineva să fie apt să-și asume funcția de Superior al unei mănăstiri *sui iuris* se cere să fi depus profesiunea perpetuă, să aibă cel puțin zece ani de la profesiune și să fi împlinit patruzeci de ani.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la condițiile pe care cineva trebuie să le îndeplinească pentru a putea fi considerat apt să-și asume funcția de Superior al unei mănăstiri *sui iuris*.

Can. 443 – § 1. (cf 625) Superiorul mănăstirii *sui iuris* este ales în Sinaxă, întrunită conform normelor tipicului și respectându-se cann. 947-960, rămânând neschimbat dreptul Episcopului eparhial de a prezida personal sau prin altcineva Sinaxa de alegere.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de alegere a Superiorului mănăstirii *sui iuris*.

Can. 444 – § 1. (cf 624 § 1) Funcția de superior al unei mănăstiri *sui iuris* se atribuie pe timp nedeterminat, dacă tipicul nu prevede altfel.

§ 2. Dacă tipicul nu prescrie altfel, Superiorii mănăstirilor dependente sunt constituiți, pe timp determinat în același tipic, de către Superiorul mănăstirii *sui iuris*, cu consimțământul consiliului său, dacă mănăstirea este filială, iar dacă mănăstirea este auxiliară, cu consultarea aceluiași consiliu.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la perioada de timp pentru numirea Superiorului mănăstirii *sui iuris* și a Superiorului mănăstirilor dependente.

Can. 446 – (629) Superiorul va locui în mănăstirea proprie și nu o va părăsi decât conform normei tipicului.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la locul unde va locui Superiorul și în ce condiții poate părăsi locuința.

Can. 447 – § 3. Economul este numit de către Superiorul mănăstirii *sui iuris*, cu consimțământul consiliului său, dacă tipicul nu dispune altfel.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la numirea economului mănăstirii.

Can. 449 – (cf 597 § 2) Înainte de a fi admis la noviciat, candidatul trebuie să petreacă în mănăstire un timp determinat de tipic, sub grija specială a unui membru experimentat.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la perioada de timp pe care candidatul trebuie să o petreacă în mănăstire înainte de a fi admis la noviciat.

Can. 450 – (cf 643 § 1) Rămânând neschimbate prescrierile tipicului care pretind și altele, nu pot fi admiși în mod valid la noviciat:

1° acatolicii;

2° cei care au fost pedepsiți cu pedeapsă canonică, cu excepția pedepselor din can. 1426, § 1;

3° cei care sunt amenințați de o gravă pedeapsă în urma unui delict, de care sunt acuzați în mod legitim;

4° cei care nu au împlinit încă vârsta de optsprezece ani, exceptând cazul în care este vorba de o mănăstire în care se face profesiunea temporară, caz în care este suficientă vârsta de șaptesprezece ani;

5° cei care intră în mănăstire introduși prin violență, frică gravă sau înșelăciune, sau cei pe care Superiorul îi primește, indus în același fel;

6° soții, pe perioada căsătoriei;

7° cei legați de legătura profesiunii călugărești sau de altă legătură sacră într-un institut de viață consacrată, exceptând cazul în care este vorba de o trecere legitimă.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la calitățile persoanelor care pot fi admise la noviciat.

Can. 453 – § 3. (cf 645 § 3) Referitor la documentele pe care candidații le vor prezenta sau la diferitele mărturii [certificate] ce vor fi adunate privitor la buna conduită și la aptitudinile lui, se vor observa prescrierile tipicului.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la documentele pe care candidații le vor prezenta pentru admiterea la noviciat.

Can. 454 – În tipic vor fi precizate numele referitoare la zestre, dacă e cerută, pe care candidații o vor pune la dispoziție și va fi administrată sub supravegherea specială a Ierarhului locului, precum și cele referitoare la restituirea integrală a zestrei, fără câștigurile realizate deja din aceasta, celui care, din orice motiv, părăsește mănăstirea.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la zestre, dacă e cerută, la administrarea și restituirea integrală a acesteia, fără câștigurile ulterior realizate, în cazul părăsirii mănăstirii.

Can. 455 – Noviciatul începe prin îmbrăcarea hainei monastice sau printr-un alt mod prescris de tipic.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modul de începere al noviciatului.

Can. 458 – § 1. (648 § 3) La formarea novicilor se va numi ca magistru, conform normei tipicului, un membru care se distinge prin prudență, caritate, pietate, știință și respectarea vieții monastice și are cel puțin zece ani de profesiune.

§ 2. Drepturile și obligațiile acestui magistru, mai ales în ceea ce privește modul de formare a novicilor și a relațiilor cu Sinaxa și cu Superiorul mănăstirii, vor fi determinate în tipic.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la magistrul în formarea novicilor, a drepturilor și obligațiilor acestuia, precum și la modul de raportare față de Sinaxă și Superiori.

Can. 461 – § 1. (653 § 1) Novicele poate părăsi în mod liber mănăstirea *sui iuris*, sau poate fi demis de către Superior sau de către Sinaxă dintr-o cauză justă, conform tipicului.

§ 2. Terminat noviciatul, dacă e judecat ca fiind apt, novicele va fi admis la profesiune, altfel va fi demis; dacă însă există dubiul privitor la aptitudinea lui, timpul noviciatului poate fi prelungit, conform normei tipicului, însă nu mai mult de un an.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la novice și la posibilitatea ca acesta să părăsească în mod liber mănăstirea, să fie admis la profesiune, să fie demis sau să prelungească noviciatul.

Can. 462 – § 2. În emiterea profesiunii se vor respecta prescrierile tipicului și ale cărților liturgice.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la emiterea profesiunii.

Can. 463 – În ceea ce privește diferitele grade ale profesiunii monastice, se va respecta tipicul mănăstirii, rămânând neschimbată valoarea juridică a profesiunii, conform dreptului comun.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la diferitele grade ale profesiunii monastice.

Can. 464 – (656) Pentru validitatea profesiunii monastice perpetue se cere ca:

4° să fie îndeplinite cele cerute de tipic, pentru validitatea profesiunii.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la cele ce trebuie îndeplinite pentru validitatea profesiunii monastice perpetue.

Can. 465 – Cele prescrise de dreptul comun cu privire la profesiunea temporară, sunt valabile și pentru mănăstirile în care, conform tipicului, această profesiune precede profesiunea perpetuă.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la profesiunea temporară, care precede profesiunea perpetuă.

Can. 471 – § 1. (cf 659 § 1) Modalitatea formării membrilor *va fi determinată în tipic* astfel încât aceștia să fie stimulați mereu să ajungă cât mai deplin la sfințenia vieții și să-și desăvârșească înzestrările naturale prin studierea doctrinei sfinte și prin dobândirea culturii umaniste după nevoile timpurilor și astfel să devină mai apti pentru practicarea artelor și a operelor asumate legitim de către mănăstire.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la formarea membrilor mănăstirii.

Can. 472 – (cf 1019 § 1) Superiorul mănăstirii *sui iuris* poate da membrilor săi cu voturi perpetue, *conform normei tipicului*, scrisorile de demitere pentru sacra hirotonire; aceste scrisori vor fi trimise Episcopului eparhial al locului unde este situată mănăstirea, chiar și dacă este dependentă, sau dacă este vorba de o mănăstire stavropighie, Episcopului desemnat de către Patriarh.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la posibilitatea ca superiorul mănăstirii să dea membrilor cu voturi perpetue scrisori de demitere pentru sacra hirotonire.

Can. 473 – § 1. (cf 663) În fiecare mănăstire se vor celebra zilnic laudele divine, conform tipicului și obiceiului legitim; de asemenea se va celebra în fiecare zi Divina Liturghie, cu excepția zilelor excluse de către prescrierile cărților liturgice.

§ 2. Superiorii mănăstirilor se vor îngriji ca toți membrii, conform normei tipicului:

1° să participe zilnic la laudele divine și la Divina Liturghie ori de câte ori se celebrează, dacă nu sunt împiedicați în mod legitim; le incumbă îndeletnicirea cu contemplarea realităților divine și dedicarea cu sârguință la alte exerciții de pietate;

2° să poată avea acces liber și frecvent la părinții spirituali și la confesori;

3° (663 § 5) în fiecare an să dedice câteva zile exercițiilor spirituale.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la celebrarea zilnică a laudelor divine, a altor exerciții de pietate, frecventarea confesoriilor și a exercițiilor spirituale.

Can. 474 – § 1. (664) Membrii mănăstirilor vor primi des, conform normei tipicului, sacramentul penitenței.

§ 2. (cf 630 § 1) Rămânând neschimbat tipicul care îndeamnă ca mărturisirea să fie făcută la anumiți confesori, toți membrii mănăstirii pot primi sacramentul penitenței de la oricare sacerdot înzestrat cu facultatea de a administra acest sacrament, rămânând neschimbată disciplina monastică.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la primirea sacramentului confesiunii.

Can. 476 – (669) Membrii mănăstirii, atât în mănăstire cât și în afara ei, vor purta haina monastică prescrisă de propriul tipic.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la hainele monastice de purtat în interiorul și în exteriorul mănăstirii.

Can. 477 – § 1. (667) În mănăstire se va respecta clauzura în modul prescris de tipic, rămânând neschimbat dreptul Superiorului de a admite, sub formă de act și dintr-o cauză gravă, în părțile supuse clauzurii persoane de alt sex, în afară de cele care pot intra în clauzură, conform tipicului.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la clauzură.

Can. 478 – (665 § 1) Superiorul mănăstirii poate permite membrilor să petreacă în afara mănăstirii un timp determinat de tipic; pentru absența ce depășește un an, dacă nu intervine din cauza studiilor sau a bolii, se cere permisiunea autorității căreia îi este supusă mănăstirea.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la posibilitatea ca membrii mănăstirii să poată petrece un timp mai îndelungat în afara mănăstirii.

Can. 488 – § 2. Cel care trece de la o mănăstire *sui iuris* la o altă mănăstire *sui iuris*, care nu aparține nici unei confederații sau face parte dintr-una diferită, va respecta prescrierile tipicului mănăstirii la care se face trecerea, în ceea ce privește obligația de a face noviciatul și de a emite

profesiunea; dacă însă în tipic nu se prevede acest lucru, nu va face noviciatul și nici nu va emite o nouă profesiune, ci efectul trecerii are loc din ziua în care s-a făcut trecerea, exceptând cazul în care Superiorul mănăstirii îi pretinde să petreacă în mănăstire câțva timp, nu mai mult de un an, ca experiment; după trecerea timpului de experimentare, ori va fi înscris în mod stabil în noua mănăstire de către Superior, cu consimțământul consiliului său sau a Sinaxei, conform normei tipicului, ori se va reîntoarce la mănăstirea precedentă.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la trecerea membrilor de la o mănăstire *sui iuris* la o altă mănăstire *sui iuris*.

Can. 496 – § 2. Superiorul va trimite această cerere, împreună cu votul său și al consiliului său, Episcopului eparhial care este, chiar dacă e vorba de o mănăstire de drept pontifical, cel care va acorda indultul de a părăsi mănăstirea și de a reveni la viața lumească, exceptând cazul în care dreptul particular rezervă aceasta Patriarhului pentru mănăstirile situate în limitele teritoriului Bisericii patriarhale.

Propunere: Pentru ca un membru cu voturi temporare să se separe și să revină la viața seculară, Superiorul va trimite cererea de separare, împreună cu votul său și al consiliului, Episcopului eparhial al locului care, chiar dacă este vorba de o mănăstire de drept pontifical, va acorda indultul.

Can. 499 – (cf 688 § 2) În timpul profesiunii temporare, membrul poate fi demis de către Superiorul mănăstirii *sui iuris*, cu consimțământul consiliului său, conform can. 552 §§ 2 și 3, însă pentru ca demiterea să fie validă, trebuie să fie confirmată de către Episcopul eparhial sau, dacă dreptul particular prescrie astfel pentru mănăstirile situate în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, de către Patriarh.

Propunere: În timpul profesiunii temporare, monahul poate fi demis de către Superiorul mănăstirii *sui iuris*, cu consimțământul consiliului său, conform can. 552 § 2 și 3, iar pentru ca demiterea să fie validă, trebuie să fie confirmată de către Episcopul eparhial al locului.

Can. 500 – § 1. (cf 699 § 1) Pentru demiterea unui membru cu voturi perpetue, rămânând neschimbat can. 497, este competent Președintele confederației monastice sau Superiorul mănăstirii *sui iuris* ce nu e confederată, având și unul și altul consimțământul propriului consiliu, care, în acest caz, pentru validitate, trebuie să fie compus, împreună cu Superiorul, din cel puțin cinci membri, astfel încât, dacă lipsesc sau sunt absenți consilierii ordinari, să fie chemați alții, conform normei tipicului sau statutelor confederației; votarea însă trebuie să fie secretă.

§ 2. (cf 697 2°) Pentru a hotărî validitatea demiterii, pe lângă alte condiții stabilite eventual în tipic, se cere ca:

1° cauzele demiterii să fie grave, culpabile și dovedite juridic, însoțite de lipsa îndreptării;

2° demiterea să fie precedată de două avertismente, cu o amenințare formală de demitere, care însă au rămas fără rezultat, exceptând cazul în care natura cauzei demiterii exclude aceasta;

3° cauzele demiterii vor fi comunicate în scris membrului, dându-i-se după fiecare avertisment, deplina posibilitate de a se apăra;

4° să fi trecut timpul util, stabilit de tipic, după ultimul avertisment.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la demiterea membrilor cu voturi perpetue, precum și condițiile de aplicare ale acestora.

Can. 508 – § 3. Stabilirea [destinației] bunurilor provinciei desființate, rămânând neschimbate dreptatea și voința donatorilor, îi revine Sinaxei generale, dacă statutele nu dispun altfel sau, dacă e vorba despre o necesitate urgentă, [îi revine] Superiorului general, cu consimțământul consiliului său.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la destinația bunurilor provinciei desființate.

Can. 511 – § 1. (cf 596 § 1) În ordine și congregații Superiorii și Sinaxele au acea putere care este determinată de dreptul comun și de statute.

§ 2. (596 § 2) În ordinele și congregațiile clericale de drept pontifical sau patriarhal, însă, Superiorii și Sinaxele mai au și puterea de conducere pentru forul extern și intern, conform normei statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la demiterea membrilor cu voturi perpetue, precum și condițiile de aplicare ale acestora.

Can. 512 – § 1. (631 § 1) Sinaxa generală, care este autoritatea superioară conform normei statutelor, va fi compusă astfel încât, reprezentând întregul ordin sau congregație, să fie un semn adevărat al unității în caritate.

§ 2. (631 § 2) Nu numai provinciile și casele, ci chiar fiecare membru poate trimite în mod liber dorințele sale Sinaxei generale, în modul determinat în statute.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la componența sinaxelor și la modalitatea de participare la acestea.

Can. 513 – § 1. (623) Pentru ca membrii să poată fi numiți sau aleși în mod valid în funcția de Superior, se cere un timp corespunzător după profesiunea perpetuă, ce trebuie să fie determinat în statute, care trebuie să fie de cel puțin zece ani socotiți de la prima profesiune, dacă este vorba de Superiorii majori.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de alegere a Superiorilor.

Can. 514 – § 1. (624 § 1) Superiorii vor fi constituiți pentru un timp determinat și pe un spațiu de timp convenabil, dacă statutele nu prevăd altceva pentru Superiorul general.

§ 2. (624 § 3) Totuși, înainte de trecerea timpului determinat, aceștia pot fi înlăturați din funcție sau transferați în alta, din cauzele și după modul determinat de statute.

§ 3. (624 § 2) În statute vor fi prevăzute norme potrivite, astfel încât membrii să nu fie Superiori pe timp mai îndelungat, fără întrerupere.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de alegere, exercitare, înlăturare sau transferare din funcția de Superior general.

Can. 515 – § 1. (625 § 1) Superiorul general va fi desemnat prin alegere, conform normei statutelor.

§ 2. (625 § 3) Ceilalți Superiori vor fi desemnați conform normei statutelor astfel încât, dacă sunt aleși, totuși să aibă nevoie de confirmarea Superiorului major competent; dacă, însă, sunt numiți, [numirea] va fi precedată de o consultare potrivită.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de alegere a Superiorilor generali.

Can. 516 – § 3. Dacă statutele nu prevăd nimic despre desemnarea economilor, aceștia vor fi numiți de către Superiorul major, cu consimțământul consiliului său.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de alegere a Superiorilor generali.

Can. 518 – Înainte de a fi admis la noviciat, candidatul trebuie să fie pregătit corespunzător, sub grija specială a unui membru experimentat, pentru un timp și după modul determinat de statute.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de admitere la noviciat.

Can. 519 – (641) Dreptul de a admite candidații la noviciat le revine Superiorilor majori, conform normei statutelor, respectând can. 453 §§ 2. și 3.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la autoritatea care are dreptul de a admite la noviciat respectând can. 453 §§ 2. și 3.

Can. 520 – Noviciatul începe în modul prescris de statute.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la începerea noviciatului.

Can. 523 – § 1. (cf 648) Pentru validitatea noviciatului se cere ca acesta să dureze un an integral și continuu; absența mai scurtă de trei luni, fie continuă, fie întreruptă, nu afectează validitatea, însă, dacă timpul lipsit depășește cincisprezece zile, trebuie suplinat, chiar dacă a fost dedicat completării formării novicilor prin exercitări apostolice.

§ 2. Dacă în statute se prescrie un timp mai lung de noviciat, acesta nu se cere pentru validitatea profesiei.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la validitatea noviciatului.

Can. 524 – § 1. (cf 651 § 1) La formarea novicilor va fi numit ca magistr, conform normei statutelor, un membru care se distinge prin prudență, caritate, pietate, știință și respectarea stării călugărești, având cel puțin zece ani de profesie și, dacă e vorba de un ordin sau o congregație clericală, să fie constituit în hirotonirea preoțească.

§ 3. (cf 650 § 2) Numai magistrul este cel care se va îngriji de formarea novicilor și numai lui îi revine conducerea noviciatului astfel încât nimănui nu îi este permis să se amestece în acestea, pentru niciun motiv, cu excepția acelor Superiori cărora statutele le permit, și a vizitatorilor; referitor la disciplina călugărească a întregii case, magistrul, în același fel ca novicii, sunt supuși Superiorului.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la numirea magistrului pentru formarea novicilor, și a raportului acestuia cu vizitatorii și Superiorii.

Can. 526 – § 1. (cf 655) Profesiunea temporară cu cele trei voturi de ascultare, de castitate și de sărăcie va fi emisă pe o perioadă de timp determinată de statute.

§ 2. Această profesie poate fi reînnoită de mai multe ori, conform normei statutelor, însă astfel încât în total să nu se extindă pe o perioadă de timp mai mică de trei ani sau mai lungă de șase ani.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la profesiunea temporară și la reînnoirea acesteia.

Can. 527 – (= 656) Pentru validitatea profesiei temporare se cere ca:

- 1° noviciatul să fie îndeplinit în mod valid;
- 2° novicele să fie admis la profesie de către Superiorul competent, conform statutelor, cu consimțământul consiliului său, iar profesiunea să fie primită de către același Superior, personal sau prin altcineva;

3° profesiunea să fie exprimată și să nu fie emisă sau primită prin forță, frică gravă sau înșelăciune;

4° celelalte cerute în statute pentru validitatea profesiei să fie îndeplinite.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la exprimarea validă a profesiei temporare.

Can. 528 – (cf 654) Membrul cu voturi temporare are aceeași obligație de a respecta statutele ca și membrul cu voturi perpetue; este lipsit de voce activă și pasivă, exceptând cazul în care statutele prevăd în mod expres altfel.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la respectarea Statutelor de către membrii cu voturi temporare și perpetue, precum și despre vocea acestora în congregație.

Can. 534 – În congregații:

3° (cf 668 § 4) Sinaxa generală este cea care introduce în statute, dacă crede de cuviință, renunțarea obligatorie la patrimoniul pe care membrul l-a dobândit sau îl va dobândi, însă aceasta nu poate fi făcută înaintea profesiei perpetue.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la renunțarea obligatorie la patrimoniul pe care membrul l-a dobândit sau îl va dobândi.

Can. 535 – § 1. Pentru emiterea oricărui fel de profesiune se vor respecta prescrierile statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la emiterea oricărui fel de profesiune.

Can. 536 – § 1. (659 § 1) Modalitatea formării membrilor este determinată în statute, respectând can. 471, § 1.

§ 2. (659 § 3) Formarea membrilor destinați pentru hirotonirile sacre trebuie făcută, pe lângă acestea, conform planului de formare al clericilor de care amintește can. 330, la sediul de studii al ordinului sau al

congregației, aprobată de către Sinaxa generală sau de către Superiorii majori, conform normei statutelor; dacă, însă, nu pot avea un sediu propriu de studii, conform normei can. 340, § 1, membrii trebuie formați sub conducerea unui îndrumător experimentat în alt seminar sau institut de studii superioare, aprobat de către autoritatea bisericească.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea formării membrilor la sediul de studii al ordinului sau congregației.

Can. 537 – § 1. (1019 § 1) Superiorii majori pot da, conform normei statutelor, scrisorile de demitere pentru sacra hirotonire membrilor cu voturi perpetue.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la scrisorile de demitere pe care superiorii majori le pot da pentru hirotonire membrilor cu voturi perpetue.

Can. 538 – § 1. (cf 663 § 3) În fiecare casă a ordinelor și a congregațiilor se vor celebra laudele divine conform normei statutelor și a obiceiurilor legitime.

§2. (cf 663) Superiorii se vor îngriji ca toți membrii să îndeplinească, conform normei statutelor, cele prescrise în can. 473, § 2.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de celebrare a laudelor divine, la contemplarea realităților divine și la alte exerciții de pietate.

Can. 539 – § 2. (630 § 3) În ordinele și congregațiile clericale de drept pontifical sau patriarhal, confesorii vor fi numiți de către Superiorul major, conform normei statutelor; în celelalte cazuri însă, de către Ierarhul locului, după ce l-a audiat pe Superior, care trebuie să se consulte în prealabil cu comunitatea interesată.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la numirea confesorilor.

Can. 540 – (669) În ceea ce privește îmbrăcămintea membrilor, se vor respecta prescrierile statutelor, iar în afara caselor proprii, și normele Episcopului eparhial.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la îmbrăcămintea membrilor. Episcopul eparhial, după consultarea Superiorilor, va emite norme detaliate referitoare la îmbrăcămintea membrilor în afara caselor proprii.

Can. 541 – (cf 667) Regulile privitoare la clauzură vor fi determinate în statutele fiecărui ordin sau congregație, conform caracterului propriu, rămânând neschimbat dreptul Superiorilor, chiar locali, de a permite altfel, pentru modalitatea de acțiune și pentru o cauză justă.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la clauzură.

Can. 545 – § 1. (≠ 684 § 4) Cel care face trecerea trebuie să parcurgă întreg noviciatul, exceptând cazul în care Superiorul general sau Superiorul mănăstirii *sui iuris*, ambii cu consimțământul propriului lor consiliu, reduc perioada de noviciat din cauza unor împrejurări speciale, însă nu mai puțin de șase luni; în timpul noviciatului, rămân valabile voturile, însă drepturile și îndatoririle particulare pe care membrul le-a avut în ordinul sau congregația anterioară se suspendă, și devine supus Superiorilor și magistrului de novici al noului institut călugăresc, chiar și în virtutea votului ascultării.

Propunere: Superiorul general sau Superiorul mănăstirii *sui iuris*, ambii cu consimțământul propriului lor consiliu, pot reduce perioada de noviciat a celui novice care trece de la o congregație sau mănăstire *sui iuris* la o altă congregație, însă nu mai puțin de șase luni.

Can. 550 – (cf 665 § 2) Membrul care, va fi cercetat cu grijă de aceiași Superiori; dacă, însă, nu revine în timpul prescris de statute, va fi pedepsit conform normei dreptului sau [va fi] chiar și demis.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la perioada de timp acordată pentru a reveni în casa propriului ordin sau congregație a membrului care se îndepărtează în mod ilegal cu intenția de a se sustrage de sub puterea Superiorilor.

Can. 552 – § 1. (696 § 2) Membrul cu voturi temporare poate fi demis de către Superiorul general, cu consimțământul consiliului său, exceptând cazul în care în statute demiterea este rezervată Episcopului eparhial sau altei autorități căreia îi este supus ordinul sau congregația.

§ 2. Pentru a decide despre demitere, pe lângă alte condiții prescrise eventual în statute, se vor respecta și următoarele:

1° motivele demiterii să fie grave și, din partea membrului, să fie externe și culpabile;

2° lipsa spiritului călugăresc, care poate fi scandalos pentru alții, este un motiv suficient pentru demitere dacă repetatele admonestări împreunate cu o penitență sănătoasă s-au dovedit zadarnice;

3° motivele demiterii trebuie cu certitudine aduse la cunoștința autorității care demite, chiar dacă nu e necesar ca acestea să fie dovedite în mod formal; întotdeauna, însă, trebuie aduse la cunoștința membrului dându-i-se deplina posibilitate de a se apăra, iar răspunsurile sale vor fi supuse cu fidelitate autorității care demite.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de demitere a membrilor cu voturi temporare.

Can. 554 – § 1. (cf 731) Institutul în care membrii se angajează la sfaturile evanghelice cu o oarecare legătură sacră, însă nu cu voturile călugărești, iar prin felul de viață imită starea călugărească sub conducerea Superiorilor, conform statutelor, este o societate de viață comună după model călugăresc.

§ 2. (732) Această societate este de drept pontifical, de drept patriarhal sau eparhial, conform normei can. 505, § 2; este în schimb clerical, conform normei can. 505, § 3; depinde de autoritatea bisericească ca și congregațiile, conform normei cann. 413 – 415, 419, 420, § 3 și a can. 418, § 2, rămânând neschimbat *dreptul particular stabilit de către Scaunul Apostolic*.

Propunere: Autoritatea ierarhică competentă va analiza și va aproba statutele Societăților de viață comună după model călugăresc; acestea depind de autoritatea bisericească ca și congregațiile.

În aprobarea statutelor, autoritatea ierarhică competentă va ține cont de dreptul particular stabilit de către Scaunul Apostolic.

Can. 557 – (734) Conducerea va fi stabilită de statutele societății, însă, în toate vor fi aplicate cele stabilite pentru congregații, în cann. 422 și 511 – 515, dacă natura lucrului nu se opune.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la conducerea Societăților de viață comună după model călugăresc.

Can. 558 – § 3. (741 § 2) Tot ceea ce parvine membrilor pentru societate, este dobândit de societate; membrii păstrează, dobândesc și administrează celelalte bunuri conform statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la dobândirea, păstrarea și administrarea bunurilor membrilor Societăților de viață comună după model călugăresc.

Can. 559 – § 1. (735 § 2) În admiterea candidaților în societate se vor respecta statutele, rămânând neschimbate cann. 450 și 451.

§ 2. (735 § 1) În ceea ce privește formarea membrilor se vor respecta de asemenea statutele; în ceea ce privește însă formarea celor care sunt destinați hirotonirilor sacre, se vor respecta pe lângă acestea și canoanele referitoare la formarea clericilor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la dobândirea, păstrarea și administrarea bunurilor membrilor Societăților de viață comună după model călugăresc.

Can. 560 – § 1. (1019 § 1) Superiorul major al societății, conform normei statutelor, poate da membrilor cooptați în societate pentru totdeauna scrisorile de demitere pentru sacra hirotonire; aceste scrisori vor fi trimise Episcopului de care amintește can. 537, § 2.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la scrisorile de demitere pentru sacra hirotonire a membrilor Societăților de viață comună după model călugăresc.

Can. 561 – (739) Membrii societății sunt supuși obligațiilor prescrise de dreptul comun clericilor, dacă nu se prevede altfel în drept sau dacă nu

rezultă altfel din natura lucrurilor, rămânând neschimbate drepturile și obligațiile determinate în statute.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la drepturile și obligațiile membrilor Societăților de viață comună după model călugăresc.

Can. 562 – § 2. (≠ 744) Membrul care trece la un institut călugăresc trebuie să parcurgă noviciatul integral și este echivalat celorlalți novici ai aceluiași institut; referitor la profesiune se vor respecta statutele noului institut.

§ 4. În statutele societății va fi determinată autoritatea căreia îi revine dezlegarea sacrei legături.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la noviciatul și profesiunea membrilor Societăților de viață comună după model călugăresc, și care este autoritatea căreia îi revine dezlegarea sacrei legături.

Can. 563 – § 1. (cf 710) Institutul secular este o societate în care membrii:

1° (cf 712) tind să se dedice întru totul lui Dumnezeu prin profesiunea celor trei sfaturi evanghelice, conform statutelor, confirmată printr-o oarecare legătură sacră, recunoscută de Biserică.

Propunere: Autoritatea ierarhică competentă va analiza și va aproba statutele Institutelor seculare.

Can. 568 – § 1. (729) Pentru admiterea candidaților se vor respecta statutele, rămânând neschimbat can. 450.

§ 2. Membrul cooptat pentru totdeauna într-un institut secular poate fi demis prin decret, dat conform normei statutelor, care însă nu poate fi trimis spre executare decât dacă este aprobat de către Episcopul eparhial sau de către autoritatea superioară competentă; aceluiași Episcop eparhial sau autorității îi revine dreptul de a dezlega legătura sacră.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la admiterea și demiterea candidaților Institutelor seculare.

Can. 569 – Dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* este cel care stabilește cu mai multă precizie despre institutele seculare.

Propunere: Autoritatea ierarhică competentă va analiza și va aproba statutele Institutelor seculare.

Can. 570 – (cf 603) Prin dreptul particular se pot constitui alte specii de asceți care imită viața de pustnic, fie că aparțin institutelor de viață consacrată (cf 604), fie că nu; tot astfel se pot constitui și fecioarele și văduvele consacrate care să profeseze în lume, fiecare pe cont propriu, castitatea printr-o profesiune publică.

Propunere: Autoritatea ierarhică competentă poate constitui și alte forme de viață care imită viața pustinicilor, fecioarelor și văduvelor consacrate care să profeseze în lume; aceste forme de viață vor fi urmărite cu atenție în desfășurarea misiunii lor și vor fi înzestrate cu necesarele statute.

Can. 572 – (cf 731 § 1) Societățile de viață apostolică, ai căror membri, fără să fi depus voturile călugărești, urmăresc un scop apostolic propriu societății și, ducând o viață fraternală în comun, conform unui propriu mod de viață, tind la perfecționarea carității prin respectarea constituțiilor, și care se apropie de institutele de viață consacrată, sunt reglementate numai de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* sau stabilit de Scaunului Apostolic.

Propunere: Scaunul Apostolic, precum și autoritatea ierarhică competentă locală pot reglementa prin statute funcționarea altor societăți de viață apostolică, ai căror membri, fără să fi depus voturile călugărești, urmăresc un scop apostolic propriu societății.

5.1.11. Titlul XIII, Despre asociațiile credincioșilor creștini

Can. 573 – § 1. (= 301 § 3) Asociațiile înființate de către autoritatea bisericească competentă sau aprobate de aceeași, prin decret, sunt persoane juridice în Biserică și se numesc asociații publice.

§ 2. (cf 299 § 2) Celelalte asociații, chiar dacă sunt elogiuate sau recomandate de către autoritatea bisericească, se numesc asociații particulare; aceste asociații nu sunt recunoscute de Biserică, dacă statutele lor nu sunt recunoscute de către autoritatea competentă; referitor la celelalte, sunt reglementate numai de dreptul particular, rămânând neschimbat can. 577.

Normă stabilită prin Statutul Seminarilor Majore¹²

Propunere: Autoritatea bisericească competentă va înființa sau aproba asociațiile particulare care sunt reglementate de statutele proprii aprobate de aceeași autoritate. Episcopul eparhial este cel care se va îngriji de toate asociațiile care își exercită activitatea în teritoriul său.

Can. 576 – § 1. (cf 304) Fiecare asociație trebuie să aibă propriile statute în care vor fi stabilite: numele asociației, scopul, sediul, conducerea precum și condițiile cerute pentru înscriere; pe lângă acestea, în statute vor fi determinate metodele de lucru, ținând cont de ritul propriei Biserici *sui iuris*, de necesitățile timpului și locului sau a utilității lor.

Propunere: Autoritatea bisericească competentă va aproba statutele asociațiilor particulare.

Can. 578 – § 1. (= 307) Primirea membrilor se va face conform normei de drept comun precum și a statutelor asociației.

§ 2. Aceeași persoană se poate înscrie în mai multe asociații.

§ 3. Membrii institutelor călugărești își pot da numele lor asociațiilor, conform normei tipicului sau a statutului, cu consimțământul Superiorului lor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor asociațiilor particulare va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la primirea membrilor.

Can. 581 – (= 308) Nici o persoană înscrisă în mod legitim într-o asociație nu va fi demisă decât dintr-o cauză justă, conform normei dreptului comun și a statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor asociațiilor particulare va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la demiterea persoanelor înscrise în acestea.

Can. 582 – (= 319 § 1) Asociația înființată sau aprobată în mod legitim își administrează bunurile temporare conform normei cann. 1007-1054 și a statutelor, sub supravegherea autorității care a înființat-o sau a aprobat-o, și căreia trebuie să-i dea, anual, socoteală despre administrație.

¹² Art. 1 Statutul AGRU, cf. <http://www.agru.ro/statut/> (consultat 10.06.2015)

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor asociațiilor particulare va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la administrarea bunurilor temporare și la modalitățile concrete de raportare a activităților administrative.

5.1.12. Titlul XIV, Despre evanghelizarea popoarelor

Can. 584 – § 2. (cf 787 § 1) Evanghelizarea popoarelor se va face astfel încât, respectând integritatea credinței și a moravurilor, Evanghelia să poată fi exprimată în cultura fiecărui popor, adică în cateheză, în propriile rituri liturgice, în arta sacră, în dreptul particular și în sfârșit în toată viața bisericească.

Normă stabilită prin Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore: Comisia Sinodală misionar-ecumenică¹³

Can. 585 – § 2. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor va fi ajutat de o comisie pentru promovarea colaborării mai eficiente între toate eparhiile în activitatea misionară a Bisericii.

Normă stabilită prin Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore: Comisia Sinodală misionar-ecumenică

Can. 587 – § 3. (788 § 3) Dreptul particular este cel care va emite norme prin care se va organiza catehumenatul, determinând ce au de prestat catehumenii și ce prerogative le sunt recunoscute.

Propunere: Episcopul eparhial va fi cel care, pe lângă normele dreptului comun și normele deja stabilite referitor la activitatea misionară, va publica norme mai detaliate pentru organizarea catehumenatului, determinând ce au de prestat catehumenii și ce prerogative le sunt recunoscute.

Can. 591 – Misionarii se vor îngriji în mod conștiincios ca:

1°.....

2° cateheții să fie formați astfel încât, ca și cooperatori adevărați ai miniștrilor sacri, să poată îndeplini cât mai bine sarcina lor în evanghelizare și în activitatea liturgică; prin dreptul particular se va prevedea ca acești cateheți să aibă o remunerație justă.

¹³ *Acte Sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 38-39.

Propunere: Cateheții vor beneficia de o solidă pregătire care să le garanteze exercitarea misiunii catehetice, și vor avea în calitate de colaboratori ai ministrilor sacri în activitatea de evanghelizare, precum și în cea liturgică, o justă remunerație stabilită de Episcopul eparhial.

5.1.13. Titlul XV, Despre magisterul bisericesc

Can. 610 – § 3. (764) Cu aceeași facultate de a predica sunt înzestrați și diaconii, dacă *dreptul particular* nu stabilește altfel.

Propunere: Diaconii nu sunt înzestrați cu facultatea de a predica; considerând fiecare caz în parte, Episcopul eparhial poate însă să acorde această facultate.

Can. 614 – § 4. Omilia este rezervată sacerdotului sau, conform *normei dreptului particular*, diaconului.

Propunere: Omilia, conform prescrierilor liturgice ale Bisericii noastre, este rezervată preoților.

Can. 621 – § 1. Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliului Ierarhilor, în limitele teritoriului proprii Biserici, este *competent să dea norme* despre formarea catehetică, care să fie reunite în mod ordonat într-un îndrumător catehetic, respectând ceea ce a fost stabilit de autoritatea supremă a Bisericii.

Propunere: Sinodul Episcopilor va înființa comisia pentru probleme catehetice, cu rolul și competența de a formula un îndrumător catehetic, care, ținând cont de specificul Bisericii, va respecta tot ceea ce a fost stabilit de autoritatea supremă a Bisericii.

Can. 622 – § 1. În fiecare Biserică *sui iuris* va exista o comisie pentru probleme catehetice, care poate fi constituită chiar și cu alte Biserici *sui iuris* pentru același teritoriu sau regiune socio-culturală.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor: Art. 99-102, Subcomisii de specialitate¹⁴.

¹⁴ În mod generic articolele 99-102 ale statutului *Comisiei Sinodale pentru educație catolică* tratează despre *subcomisiile de specialitate*, pe care le enumeră: a) Subcomisia de învățământ superior și formare a clerului; și b) subcomisia de învățământ preuniversitar. În mod cu totul interesant, lipsește din întreg Statutul Curiei Arhiepiscopale Majore termenul *catehet* sau

Propunere: Comisia pentru probleme catehetice se va îngriji de uniformizarea catehismelor astfel încât ele să fie adaptate diferitelor grupuri de credincioși, dar și de coordonarea unitară a tuturor inițiativelor catehetice.

Can. 653 – (cf 831 § 2) Este de datoria dreptului particular să stabilească norme mai precise asupra utilizării radiofoniei, cinematografeiei, televiziunii și a altora de acest fel, când tratează despre cele referitoare la doctrina catolică sau la moravuri.

Propunere: § 1. Instituțiile bisericești de comunicare socială:

1° vor fi înființate cu acordul în scris al Episcopului eparhial pentru cele eparhiale, acordul în scris al Episcopilor implicați pentru cele intereparhiale și acordul în scris al Arhiepiscopului Major pentru cele ale întregii Biserici.

2° vor funcționa conform propriilor statute, aprobate de autoritatea competentă menționată la numărul 1 și vor fi sub stricta supraveghere a aceleiași autorități.

3° vor avea personalul angajat de către autoritatea stabilită în respectivele statute.

4° vor avea personal calificat atât în folosirea instrumentelor de comunicare socială, cât și în materie de teologie.

5° Pentru o colaborare constantă cu aceste instituții, clerul, călugării și laicii au nevoie de permisiunea scrisă din partea autorității competente menționată la numărul 1.

§ 2. În ceea ce privește Instituțiile civile de comunicare socială:

1° Pentru difuzarea doctrinei catolice și a moralei prin intermediul acestora este nevoie de încheierea unui act de colaborare între autoritatea Bisericească și respectivele instituții.

2° Competența de a încheia acest act de colaborare o are Episcopul pentru eparhie sau Arhiepiscopul Major pentru întreaga Biserică.

derivate ale acestuia. Această lacună ar putea fi îndreptată prin înființarea unei Comisii pentru probleme catehetice, sau chiar a unei subcomisii din cadrul Comisiei de educație catolică, care în baza unui statut bine conturat, și ulterior aprobat de Sinodul Episcopilor ca parte a dreptului particular, să ducă al îndeplinire propriile atribuții în materie de redactare a catehismelor pentru grupuri de vârstă, sau de coordonare a acțiunilor catehetice comune.

3° Pentru a colabora cu instituțiile civile care prezintă doctrina catolică și morala, clericii, călugării și laici au nevoie de permisiunea în scris din partea propriului Episcop sau a Arhiepiscopului Major.

Can. 662 – § 2. (= 832) Membrii institutelor călugărești, pentru a putea publica scrieri privind chestiuni despre credința catolică și despre moravuri, au nevoie și de permisiunea Superiorului lor major, conform normei tipicelor sau statutelor.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la publicarea, de către membrii institutelor călugărești, a scrierilor privind chestiuni despre credința catolică și despre moravuri.

Can. 666 – § 3. În dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* vor fi emise norme determinate mai precis cu privire la acest argument (opera intelectuală a unui autor), respectând prescrierile dreptului civil privind drepturile de autor.

Propunere: În Biserică, referitor la tutelarea dreptului de autor, se va aplica dreptul civil.

5.1.14. Titlul XVI, Despre cultul divin și mai ales despre sacrameinte

Can. 670 – § 2. (cf 933) Dacă creștinilor necatolici le lipsesc lăcașurile în care să celebreze în mod demn cultul divin, Episcopul eparhial poate permite folosirea unui edificiu catolic sau a unui cimitir sau a unei biserici, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Acolo unde creștinii necatolici nu dispun de un edificiu adaptat cultului public, dacă o cer, Episcopul eparhial cu consultarea Consiliului prezbiteral poate să le acorde un edificiu care poate să servească acestui scop.

Can. 671 – § 1. (cf 844 § 1 a) Slujitorii catolici administrează în mod licit sacramentele numai credincioșilor creștini catolici, care de asemenea le primesc în mod licit numai de la slujitorii catolici.

§ 2. (844 § 2) Dacă, însă, necesitatea o cere sau o adevărată utilitate spirituală o recomandă, și cu condiția să se evite pericolul erorii și al indiferentismului, este licit credincioșilor creștini catolici, cărora le este imposibil din punct de vedere fizic sau moral să ajungă la slujitorul catolic,

să primească sacramentele penitenței, Euharistiei și ungerii bolnavilor de la slujitorii necatolici, în a căror Biserică sunt valide sacramentele enumerate mai sus.

§ 3. (= 844 § 3) De asemenea, slujitorii catolici administrează în mod licit sacramentele penitenței, Euharistiei și ungerii bolnavilor credincioșilor creștini ai Bisericilor orientale care nu sunt în comuniune deplină cu Biserica Catolică, dacă cer acest lucru în mod spontan și au convenita dispoziție; acestea sunt valabile și pentru credincioșii creștini ai altor Biserici care, după judecata Scaunului Apostolic se găsesc, în ce privesc sacramentele, în condiții similare, cu mai sus amintitele Biserici orientale.

§ 4. (= 844 § 4) Dacă, însă, se ivește pericolul morții sau o urgentă altă necesitate gravă, după judecata Episcopului eparhial sau a Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale sau a Consiliului Ierarhilor, slujitorii catolici administrează în mod licit aceleași sacramente și celorlalți creștini care nu sunt în deplină comuniune cu Biserica Catolică, care nu pot să ajungă la slujitorul propriei Comunități bisericești și care cer în mod spontan acest lucru, cu condiția să manifeste o credință, în ceea ce privesc aceleași sacramente, conformă cu credința catolică, și să aibă convenita dispoziție.

§ 5. Pentru cazurile despre care este vorba în §§ 2, 3 și 4 să nu se dea norme de drept particular decât după o consultare cu autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității bisericești necatolice interesate.

Propunere: În ceea ce privește „comunicarea în cele sacre” cu credincioșii acatolici, Episcopul Eparhial poate emana norme speciale doar după ce a consultat autoritatea competentă, cel puțin locală, a Bisericii sau a Comunității ecleziale acatolice interesate, și cu consensul consiliului pastoral, rămânând în vigoare cele stabilite de către Directoriul Ecumenic.

Can. 677 – § 1. (861) În mod obișnuit, botezul este administrat de sacerdot; însă, administrarea sa este de competența parohului propriu al celui ce urmează să fie botezat, sau a unui alt sacerdot, rămânând neschimbat dreptul particular, cu permisiunea aceluiași paroh sau a Ierarhului locului, [permisiune] care, pentru motiv grav, se presupune în mod legitim.

Propunere: Sacramentul botezului se administrează de către parohul viitorului botezat, sau de un alt preot delegat de către acesta sau de Ierarhul locului.

Can. 685 – § 2. Pentru a îndeplini cineva în mod licit funcția de naș se cere, în plus, să aibă vârsta cerută de dreptul particular și să ducă o viață corespunzătoare credinței și funcției pe care și-o asumă.

Propunere: Pentru ca cineva să poată îndeplini licit misiunea de naș de botez, trebuie să fie major și capabil să-și asume condițiile cerute de dreptul comun.

Can. 687 – § 2. În casele particulare însă, botezul poate fi administrat conform normei dreptului particular, sau cu permisiunea Ierarhului locului.

Propunere: Botezul trebuie celebrat în biserica parohială. Ierarhul locului, pentru juste motive, poate permite celebrarea acestuia în case private sau în alte locuri decente.

Can. 689 – § 3. (=) Dacă este vorba de fiu adoptiv, se va înscrie numele celor ce adoptă și, cel puțin dacă așa se face în actul civil al regiunii, și al părinților naturali, conform normei §§ 1 și 2, dat fiind dreptul particular.

Propunere: Parohul, odată celebrat botezul, are obligația de a completa cât mai urgent informațiile prevăzute de rubricatura registrului botezaților, conform celor stabilite de dreptul comun. Dacă este vorba de un fiu adoptiv, alături de numele părinților adoptivi, se vor trece și cele ale părinților naturali, dacă acest lucru este posibil.

Can. 693 – (880 § 2) Sfântul mir, care este compus din ulei de măsline sau din alte plante și din arome, este confecționat numai de Episcop, rămânând integru dreptul particular, conform căruia această putere este rezervată Patriarhului.

Propunere: Sfântul mir, care este compus din ulei de măsline sau din alte plante și din arome: confecționarea acestuia este rezervată Patriarhului.

Can. 697 – Inițierea sacramentală la misterul mântuirii se completează cu primirea Divinei Euharistii; de aceea Divina Euharistie va fi administrată credinciosului creștin cât mai repede, după botez și ungerea cu sfântul mir, potrivit normelor dreptului particular al propriei Biserici sui iuris.

Propunere: Inițierea la misterul mântuirii se completează cu primirea Divinei Euharistii care se administrează credinciosului imediat după primirea botezului și a ungerii cu sfântul mir.

Can. 699 – § 3. (–) Ceilalți credincioși creștini, în virtutea botezului și a ungerii cu sfântul mir, concurând la celebrarea Divinei Liturghii în felul determinat de cărțile liturgice sau de dreptul particular, participă în mod activ la Sacrificiul lui Hristos, și chiar mai deplin, dacă primesc de la același Sacrificiu Trupul și Sângele Domnului.

Propunere: Episcopul eparhial să nu introducă noutăți în ceea ce privește participarea credincioșilor creștini la celebrarea Divinei Liturghii, decât pentru motive întemeiate care au ca scop binele spiritual al comunității creștine, și numai cu un prealabil consens al Arhiepiscopului Major.

Can. 707 – § 1. (–) Cu privire la pregătirea pâinii euharistice, la rugăciunile care se rostesc de sacerdoți înainte de celebrarea Divinei Liturghii, la respectarea ajunului euharistic, la veșmintele liturgice, la timpul și locul celebrării și la altele asemenea, dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* trebuie să stabilească cu grijă norme.

Normă stabilită, în parte, prin Decretele 19/21.05.2009, 19/21.05.2009 și 19/21.05.2009, referitoare la Calendarul Liturgic, postul și ajunul, și vesmintele liturgice.

Propunere: În ceea ce privește pregătirea pâinii euharistice, a rugăciunilor care trebuie recitate înaintea celebrării Sfintei Euharistii, a ajunului euharistic, a ornatelor liturgice, a timpurilor și locurilor proprii celebrărilor liturgice, fiecare preot să respecte fidel normele conținute în cele Trei Concilii Provinciale, în prescrierile cărților de cult și în tipicul propriu.

Can. 708 (cf 922) Ierarhii locului și parohii se vor îngriji, cu toată sânguința, astfel încât credincioșii creștini să fie instruiți asupra obligației de a primi Divina Euharistie în pericolul morții (cf 920) și la timpul stabilit de o foarte lăudabilă tradiție sau de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, mai ales în timpul Pascal, în care Hristos Domnul ne-a încredințat misterele euharistice.

Propunere: Ierarhii locului și parohii se vor îngriji, cu toată sânguința, astfel încât credincioșii creștini să fie instruiți asupra beneficiilor spirituale câștigate prin primirea Divinei Euharistii în pericolul morții, și în afară de duminica, Ziua Învierii, să o primească de asemenea și în zilele de sărbătoare și îndeosebi în perioada pascală.

Can. 709 – § 1. (cf 910) Divina Euharistie o distribuie sacerdotul sau, dacă așa stabilește dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, chiar și diaconul.

§ 2. Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor are dreptul integral de a stabili norme potrivite, conform cărora chiar și alți credincioși creștini pot distribui Divina Euharistie.

Propunere: Distribuie Sfânta Euharistie preotul. Pentru o cauză justă și rațională, o poate distribui și diaconul, după ce a primit permisiunea din partea preotului.

Can. 713 – § 2. (cf 919) Referitor la pregătirea pentru participarea la Divina Euharistie prin ajun, prin rugăciuni și alte opere, credincioșii creștini vor respecta cu fidelitate normele Bisericii *sui iuris* în care sunt înscrși, nu numai în limitele teritoriului aceleiași Biserici și, pe cât posibil, oriunde pe pământ.

Propunere: Sfânta Euharistie se distribuie în cadrul celebrării Sfintei Liturghii, mai puțin cazul în care o cauză justă nu sugerează altcumva. În ceea ce privește pregătirea pentru participarea la Sfânta Euharistie, credincioșii creștini, atât în interiorul limitelor teritoriale al Bisericii, cât și în afara acestora, să respecte cu fidelitate normele propriei Biserici¹⁵.

Can. 715 – § 1. (945 § 1) Sacerdoților le este permis să primească ofertele pe care credincioșii creștini le oferă aceluiași [sacerdoți], conform uzului aprobat al Bisericii pentru celebrarea Divinei Liturghii la intențiile proprii.

§ 2. (–) Este permis, de asemenea, dacă un obicei legitim o permite, să primească oferte pentru Liturghia Înaintesfințitelor și pentru pomenirile la Divina Liturghie.

Propunere: Pentru primirea ofertelor liturgice acordate de către credincioșii creștini cu ocazia celebrării Sfintei Liturghii, preoți vor respecta întru totul disciplina fixată de primele Trei Concilii Provinciale, precum și normele pe care Episcopul Eparhial le poate stabili ținând cont de această disciplină și de unele situații particulare în materie.

¹⁵ Ideea este repetată și în ceea ce privește propunerea făcută pentru can. 883.

Can. 720 – § 3. (960 § 2) Este de competența Episcopului eparhial să stabilească dacă există această gravă necesitate (pentru forma extraordinară de celebrare a sacramentului spovezii), împreunându-și părerile cu Patriarhii și cu Episcopii eparhiali ai altor Biserici *sui iuris*, care își exercită puterea în același teritoriu, poate determina și cu prescrieri generale cazurile de asemenea necesitate.

Propunere: Episcopul eparhial va determina prin norme detaliate, după consultarea cu Patriarhii și cu Episcopii eparhiali ai altor Biserici *sui iuris*, care sunt cazurile considerată de extremă necesitate pentru administrarea sacramentului spovezii.

Can. 736 – § 1. (cf 964 § 1) Locul specific pentru celebrarea sacramentului penitenței este biserica, rămânând neschimbat dreptul particular.

Propunere: Locul propriu pentru celebrarea sacramentului penitenței este biserica: pentru o cauză justă și obiectivă, confesorul poate celebra sacramentul și în alte locuri adecvate.

Can. 741 – (999) Uleiul folosit în sacramentul ungerii bolnavilor trebuie, desigur, să fie binecuvântat de însuși sacerdotul care administrează sacramentul, exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* dispune altfel.

Propunere: Uleiul folosit la administrarea ungerii bolnavilor trebuie să fie binecuvântat de către preot, care administrează sacramentul conform prescripțiilor cărților liturgice.

Can. 749 – (cf 1017) Episcopului îi este interzis să celebreze sacra hirotonire în altă eparhie, fără permisiunea Episcopului eparhial, exceptând cazul în care dreptul particular al Bisericii patriarhale, referitor la Patriarh, stabilește altfel.

Propunere: Patriarhul, cu prealabila informare a Episcopului eparhial interesat, poate celebra sacrele hirotoniri în oricare dintre Eparhiile Bisericii Patriarhale.

Can. 758 – § 1. (1025) Pentru ca un oarecare să poată fi hirotonit în mod licit se cer:

5° (1034) să fi primit hirotonirile inferioare, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*;

6° (1035 § 2) respectarea intervalelor de timp prescrise de dreptul particular.

§ 3. (-) În ceea ce privește admiterea la hirotonirile sacre a celor căsătoriți, se va respecta dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* sau normele speciale stabilite de Scaunul Apostolic.

Propunere: Pentru ca un candidat să poată fi hirotonit în mod licit se cere să fi primit hirotonirile inferioare, conform prescripțiilor cărților liturgice, și să fi exercitat aceste ordine pentru o perioadă convenabilă de timp.

Între administrarea ordinelor inferioare și diaconat trebuie să existe un interval de timp de cel puțin șase luni; între diaconat și prezbiterat cel puțin un an, excepție făcând can. 759 §1. referitor la vârsta canonică. Episcopul eparhial, după o analiză atentă, pentru binele Bisericii, poate dispensa de la aceste norme.

În ceea ce privește admiterea la hirotonirile sacre a celor căsătoriți, rămânând stabil dreptul particular stabilit de Scaunul Apostolic, vor fi admiși doar candidații care, rămânând stabil can. 758 §1, au împlinit două zeci și șase de ani și au oferit credincioșilor creștini un exemplu luminos de trăire a vieții familiale.

Can. 759 – § 1. (1031 § 1) Vârsta prescrisă pentru diaconat este de douăzecișitrei de ani împliniți, pentru preoție este de douăzecișipatru de ani împliniți, rămânând neschimbat dreptul particular care ar pretinde o vârstă mai înaintată.

Propunere: Pentru ca un candidat să poată fi hirotonit diacon trebuie să aibă vârsta de douăzecișipatru de ani împliniți, iar pentru preoție douăzecișisase de ani împliniți. Episcopul eparhial, după analiză atentă, pentru binele Bisericii poate dispensa de la aceste norme.

Can. 760 – § 1. Hirotonirea unui diacon este licită numai după ce a fost trecut cu bine al patrulea an din curriculum de studii filosofico-teologice, exceptând cazul în care Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau Consiliul Ierarhilor a stabilit altfel.

Propunere: Hirotonirea unui diacon este licită numai după ce a fost trecut cu bine al patrulea an din curriculum de studii filosofico-teologice; În ceea ce privește candidații destinați diaconatului permanent, aceștia trebuie să treacă cu bine de cel de al treilea an de studii, și să completeze studiile necesare în cazul admiterii ulterioare la preoție.

Can. 764 – (cf 1040 c) Prin dreptul particular nu pot fi stabilite impedimente la primirea sau exercitarea hirotonirilor sacre; obiceiul care introduce, însă, un nou impediment sau care este contrar unui impediment stabilit prin dreptul comun, este respins.

Propunere: Impedimentele la primirea sau exercitarea ordinelor sacre sunt cele stabilite de dreptul comun.

Can. 771 – § 1. Numele candidaților care urmează să fie promovați la hirotonirile sacre, vor fi anunțate în mod public în biserica parohială a fiecărui candidat, conform normei dreptului particular.

Propunere: Înainte de administrarea sfintelor hirotoniri, numele candidaților vor fi făcute publice atât în Biserica parohiei de proveniență a candidatului, cât și în Biserica în care urmează să primească hirotonirea. Înainte de sacra hirotonire, toți credincioșii creștini au obligația de a dezvălui Episcopului eparhial sau parohului acele impedimente pe care le cunosc.

Can. 772 – (1039) Oricare candidat care urmează să fie promovat la sacra hirotonire, se va dedica exercițiilor spirituale în modul determinat de dreptul particular.

Propunere: Candidații care trebuie promovați la ordinele sacre, înainte de primirea acestora, sunt ținuti să participe la exercițiile spirituale pregătitoare; dacă candidații sunt căsătoriți, vor participa și soțiile acestora.

Can. 782 – § 1. (1062 § 1) Logodna, care după o foarte veche tradiție a Bisericilor Orientale precede căsătoria în mod lăudabil, este reglementată de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Păstorii sufletelor au obligația gravă de a-i pregăti pe viitorii miri la primirea sacramentului căsătoriei prin cursuri special create, prin conferințe sau instruiți, cu cel puțin șase luni înaintea celebrării sacramentului¹⁶.

¹⁶ Desigur că ar fi de dorit ca aceste cursuri să poată fi desfășurate după o schemă propusă din parte Biroului pastoral al Eparhiei: existența unui astfel de curs la nivel parohial, ar crea premisele unei acțiuni unitare și comune pentru toate parohiile, dar ar aduce în același timp și posibile completări din partea acelor care efectiv celebrează sacramentul.

Can. 784 - (cf 1067) Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris*, împreunându-și părerile cu Episcopii eparhiali ai celorlalte Biserici *sui iuris* care își exercită puterea în același teritoriu, să se stabilească norme privind examinarea viitorilor miri și celelalte mijloace de investigație, mai ales cu privire la botez și starea liberă, care trebuie făcute complet înainte de căsătorie, pe care respectându-le cu conștiinciozitate se poate purcede la celebrarea căsătoriei.

Propunere: Păstorii sufletelor, respectând normele comune stabilite împreună cu ceilalți Episcopi eparhiali ai altor Biserici *sui iuris* care își exercită autoritatea în același teritoriu, vor acorda o grijă deosebită pregătirii candidaților la căsătorie. Înaintea celebrării căsătoriei celebrantul se va asigura de starea liberă și de faptul că logodnicii sunt botezați, precum și de faptul că posedă necesarele cunoștințe referitoare la drepturile și obligațiile reciproce ale căsătoriei; aceste cunoștințe vor fi verificate printr-un examen prealabil.

Can. 792 – (1075 § 2) Prin dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* nu se vor stabili impedimente dărâmatoare decât pentru o cauză foarte gravă, împreunându-și părerile cu Episcopii eparhiali ai altor Biserici *sui iuris* interesate, și după consultarea Scaunului Apostolic; nicio autoritate inferioară, însă, nu poate stabili noi impedimente dărâmatoare.

Propunere: Pe lângă impedimentele matrimoniale dărâmatoare stabilite de către dreptul comun, Episcopii eparhiali ai diferitelor Biserici *sui iuris* pot stabili prin dreptul comun și alte impedimente, după s-au pus de comun acord cu Scaunul Apostolic.

Can. 800 – § 2. (cf 1083 § 2) Dreptul particular al Bisericii *sui iuris* are libertatea integrală de a stabili vârsta superioară pentru celebrarea licită a căsătoriei.

Propunere: Vârsta minimă pentru celebrarea căsătoriei religioase, este aceeași ca și pentru celebrarea validă în for civil.

Can. 815 – (= 1126) Prin dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* se va stabili modul în care se vor face aceste declarații și promisiuni, care sunt totdeauna cerute, și se va determina modul în care ele vor deveni cunoscute în forul extern și prin care partea necatolică va fi informată.

Propunere: Declarațiile părții catolice de a fi pregătită să înlăture orice pericol de abandonare a credinței și promisiunea sinceră de a face tot ce îi stă în putință pentru a-și boteza și educa copiii în religia catolică, respectând libertatea religioasă și de conștiință a soțului acatolic, vor fi comunicate acestuia chiar și oral, în prezența a doi martori.

Can. 831 – § 2. Căsătoria se va celebra în fața parohului mirelui, exceptând cazul în care dreptul particular stabilește altfel sau o cauză justă scuză de la aceasta.

Propunere: Căsătoria să fie celebrată în fața parohului viitorului soț, mai puțin dacă o justă cauză nu îndeamnă în mod divers.

Can. 837 – § 2. (1105) Căsătoria nu poate fi celebrată valid prin intermediul unui procurator, exceptând cazul în care este stabilit altfel prin dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, caz în care vor fi prevăzute și condițiile sub care o asemenea căsătorie poate fi celebrată.

Propunere: Căsătoria este celebrată valid doar în prezența simultană a ambilor soți. Căsătoria, pentru o cauză justă poate fi celebrată și prin procură, caz în care se cere licența Ierarhului locului care trebuie să stabilească și condițiile de îndeplinit pentru validitatea unei astfel de căsătorii.

Can. 838 – § 2. Referitor la timpul celebrării căsătoriei, se vor respecta normele stabilite de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Căsătoria nu va fi celebrată în timpul interzis de Biserică.

Can. 841 – § 1. (= 1121 §§ 1.3) Căsătoria fiind celebrată, parohul locului unde s-a celebrat sau acela care îi ține locul, chiar dacă nici unul din cei doi nu a binecuvântat căsătoria, va înregistra cât mai repede în registrul căsătoriilor numele soților, al sacerdotului care a dat binecuvântarea și ale martorilor, locul și ziua celebrării căsătoriei, dispensa, dacă este cazul, de la forma celebrării căsătoriei sau de la impedimente și cine a acordat-o, împreună cu impedimentul și gradul său, facultatea conferită pentru binecuvântarea căsătoriei, precum și celelalte lucruri, după modul prescris de propriul Episcop eparhial.

Propunere: Parohul, odată celebrat sacramentul căsătoriei, are obligația de a completa cât mai urgent informațiile prevăzute de rubricatura registrului căsătoriilor.

Can. 864 – § 2. Celelalte motive (pentru separarea soților) pot fi stabilite de dreptul particular al Bisericii *sui iuris* în funcție de obiceiurile popoarelor și circumstanțele locurilor.

Propunere: Este de competența Ierarhului locului, după ce a consultat Sinodul Episcopilor Bisericii, să emane un decret de separare pentru acea parte căreia în viața de căsătorie îi sunt violate de către cealaltă parte drepturile și obligațiile matrimoniale; sau când din însăși trăirea căsătoriei, pentru o parte sau pentru copii, viața este dificilă sau periculoasă. Terminată însă cauza separării, partea separată trebuie să se întoarcă să restabilească viața familială.

Can. 867 – § 2. Cu privire la sacramentale se vor respecta normele dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Sacramentaliile vor fi administrate conform prescrierilor cărților liturgice.

Can. 879 – (= 1182) Terminată fiind înmormântarea, se va face adnotarea în registrul defuncțiilor, conform normei dreptului particular.

Propunere: Terminat fiind oficiul înmormântării, preotul să nu întârzie să noteze în registrul pentru defuncții înmormântarea făcută, după normele stabilite de obiceiul locului.

Can. 880 – § 1. (1242 § 1) Instituirea, transferarea sau suprimarea zilelor de sărbătoare sau de penitență comune tuturor Bisericilor orientale, îi revine numai autorității supreme a Bisericii, rămânând neschimbat § 3.

§ 2. Instituirea, transferarea sau suprimarea zilelor de sărbătoare sau de penitență specifice fiecărei Biserici *sui iuris*, îi revine și acelei autorități căreia îi revine stabilirea dreptului particular al Bisericilor, însă ținând cont cum se cuvine de celelalte Biserici *sui iuris* și rămânând neschimbat can. 40, § 1.

Propunere: § 1. Sinodul Episcopilor, după ce a consultat pietatea și convingerea populară asupra introducerii altor zile de sărbătoare, diferite de cele care deja sunt observate, cu atenția necesară propriului patrimoniu, în vederea binelui sufletelor și după ce a consultat Sfântul Scaun și Ierarhii altor Biserici care au jurisdicție în același teritoriu, poate să introducă și alte zile de sărbătoare. Același lucru se aplică și în cazul mutării sau suspendării sărbătorilor.

§ 2. Zilele de sărbătoare de poruncă, în afară de duminică sunt: Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie), Înălțarea Sfintei Cruci (14 septembrie), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie), Nașterea cea după trup a Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Isus Hristos (25 decembrie), Tăierea împrejur a Domnului nostru Isus Hristos (1 ianuarie), Botezul Domnului (6 ianuarie), Întâmpinarea Domnului (2 februarie), Buna Vestire (25 martie), Învierea Domnului – Paștile (dată mobilă), Înălțarea Domnului (dată mobilă), Rusaliile – Coborârea Sfântului Spirit (dată mobilă) Schimbarea la față a Domnului și Dumnezeu nostru Isus Hristos (6 august), Adormirea Maicii Domnului (15 august). În afară de aceste sărbători numite „împărătești”, se sărbătoresc și sfinții: Sfântul M. Dumitru (26 octombrie), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril și celelalte puteri cerești (8 noiembrie), Sfântul Nicolae arhiepiscop în Mira Licie (6 decembrie), Sfântul Ioan Botezătorul (7 ianuarie), Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan (30 ianuarie), Sfinții Constantin și Elena (21 mai), Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie), Sfinții Petru și Pavel (29 iunie), Sfântul Profet Ilie Tesviteanul (20 iulie), Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august)¹⁷.

Can. 882 – (cf 1249) În zilele de penitență, credincioșii creștini au obligația de a respecta postul sau ajunul în modul stabilit de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Normă stabilită prin Decretul 20/21.05.2009, Postul și Ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică

Can. 886 – (cf 1188) Rămâne stabilită practica de a propune în biserici sacrele icoane sau imagini venerației credincioșilor creștini, în modul și în ordinea de stabilit prin dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Credincioșii creștini vor venera sacrele icoane în felul și ordinea stabilită în tradiția liturgică, în arta sacră și în cărțile de iconografie ale propriei Biserici.

¹⁷ Deși este marcată cu culoarea tipiconală roșu în calendarul actual, Duminica Intrării Domnului în Ierusalim – Floriile, nu se găsește în lista sărbătorilor prezentate de *Tipicul Bisericesc* de la Blaj, dar aceeași carte are în schimb prescrieri tipiconale pentru ceea ce privește celebrarea acestei duminici. Bojor Victor – Ștefan Roșianu, *Tipic Bisericesc*, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1931, 16-18, 290-291.

5.1.15. Titlul XVII, Despre botezații necatolici care vin la deplina comuniune cu Biserica Catolică

Can. 898 – § 2. Dreptul de a primi în Biserica catolică pe oricare altul (alții decât Episcopii ortodocși), îi revine Ierarhului locului sau, dacă așa prevede dreptul particular, chiar și Patriarhului.

§ 3. Dreptul de a-i primi individual pe laici în Biserica Catolică îi revine și parohului, dacă dreptul particular nu interzice.

Propunere: Cu observarea normei canonului 35 CCEO, dreptul de a primi în Biserica catolică pe oricare altul (alții decât Episcopii ortodocși), îi revine Patriarhului, Ierarhului locului, și parohului.

5.1.16. Titlul XVIII, Despre ecumenism, adică despre promovarea unității creștinilor

Can. 904 – § 1. Inițiativele mișcării ecumenice vor fi promovate cu sânguință în fiecare Biserică *sui iuris* prin normele speciale de drept particular, sub conducerea aceleiași mișcări de către Scaunul Apostolic Roman pentru Biserica universală.

Normă stabilită prin Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore: Comisia Sinodală misionar-ecumenică¹⁸.

Propunere: Inițiativele ecumenice vor fi asiduu promovate în fiecare eparhie în spiritul normelor Decretului conciliar referitor la ecumenism și al Directoriului ecumenic.

Can. 908 – Este de dorit ca credincioșii creștini catolici, respectând normele comunicării în cele sacre, să rezolve orice problemă în care pot coopera cu alți creștini, nu singuri ci împreună, cum sunt: operele de caritate și dreptate socială, apărarea demnității persoanei umane și a drepturilor sale fundamentale, promovarea păcii, comemorarea zilelor patriei și sărbătorile naționale.

Propunere: În colaborarea cu alți creștini în operele de caritate și dreptate socială, apărarea demnității persoanei umane și a drepturilor sale fundamentale, promovarea păcii, comemorarea zilelor patriei și sărbătorile naționale, credincioșii catolici vor respecta cu fidelitate și în întregime normele stabilite de Episcopul eparhial pentru comunicarea în cele sfinte.

¹⁸ *Acte Sinodale*, an VI, nr. 6, 2011, 38-39.

5.1.17. Titlul XIX, Despre persoane și despre actele juridice

Can. 910 – § 2. Persoana minoră este supusă, în exercițiul drepturilor sale, puterii părinților sau a tutorilor, exceptând cazul în care minorii, prin dreptul divin sau canonic, sunt scoși de sub puterea lor; în privința constituirii tutorilor, se vor respecta prescrierile dreptului civil, exceptând cazul în care dreptul comun sau *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris* prevede altfel, rămânând neschimbat și dreptul Episcopului eparhial, dacă este necesar, să îi constituie el însuși pe tutori.

Propunere: Persoana minoră este supusă, în exercițiul drepturilor sale, puterii părinților sau a tutorilor, exceptând cazul în care minorii, prin dreptul divin sau canonic, sunt scoși de sub puterea lor; în ceea ce privește constituirea tutorilor se vor observa prescrierile dreptului civil, exceptând cazul în care dreptul comun prevede altfel, și rămânând neschimbat și dreptul Episcopului eparhial, dacă este necesar, să îi constituie el însuși pe tutori.

Can. 934 – § 1. (cf 127 § 1) Dacă în lege este stabilit că, pentru a efectua un act juridic, autoritatea are nevoie de consimțământul sau de sfatul unui grup de persoane, grupul trebuie convocat conform normei can. 948, exceptând cazul în care *dreptul particular* prevede altfel pentru cazurile prevăzute de același drept în care este vorba doar de a cere sfatul¹⁹; însă, pentru ca actul juridic să aibă valoare, se cere să se obțină consimțământul părții în majoritate absolută a celor ce sunt prezenți sau să se ceară sfatul tuturor, rămânând neschimbat § 2, n. 3.

Propunere: Dacă în lege este stabilit că, pentru a efectua un act juridic, autoritatea are nevoie de consimțământul sau de sfatul unui grup de persoane, grupul trebuie convocat conform normei can. 948; însă, pentru ca actul juridic să aibă valoare, se cere să se obțină consimțământul părții în majoritate absolută a celor ce sunt prezenți sau să se ceară sfatul tuturor, rămânând neschimbat § 2, n. 3.

¹⁹ Can 271 §5.

5.1.18. Titlul XX, Despre funcții

Can. 937 – § 2. În dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* va fi determinat mai detaliat modul în care aceste prescripții (referitoare la înființarea unor oficii) își îndeplinesc efectele, exceptând cazul în care, pentru vreuna din acestea, s-a stabilit deja în dreptul comun.

Propunere: Episcopul eparhial este cel care va determina mai detaliat modul în care prescripțiile referitoare la înființarea unui oficiu sunt duse la îndeplinire, mai puțin cazul când nu a fost deja prevăzut prin însuși dreptul comun.

Can. 948 – § 1. (= 166) Rămânând neschimbat dreptul particular, președintele grupului îi va convoca pe alegători la locul și în timpul convenabil pentru aceștia; convocarea, dacă trebuie să fie personală, are valoare dacă este făcută ori la locul domiciliului sau a cvasi-domiciliului, ori la locul în care locuiește.

Propunere: Dacă nu este dispus în mod diferit în statute, președintele grupului îi va convoca pe alegători la locul și în timpul convenabil pentru aceștia; convocarea, dacă trebuie să fie personală, are valoare dacă este făcută ori la locul domiciliului sau cvasi-domiciliului, ori la locul în care locuiește.

5.1.19. Titlul XXII, Despre recursurile contra decretelor administrative

Can. 1002 – (§ 57) Autoritatea superioară trebuie să emită decretul prin care se decide recursul, în termen de șaiszeci de zile socotite de la primirea recursului, exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* stabilește alți termeni; dacă, însă, aceasta nu s-a făcut și recurentul cere în scris ca acest decret să fie emis în a treizecea zi socotită de la primirea acestei cereri; dacă nici atunci nu s-a făcut nimic, recursul se consideră respins, ca și cum ar fi fost respins prin decret în acea zi, astfel încât să se poată interpune un nou recurs împotriva lui.

Propunere – § 1. Ori de câte ori legea impune emiterea unui decret sau persoana interesată prezintă în mod legal o cerere sau un recurs pentru a obține un decret, autoritatea competentă trebuie să-l emită în termen de trei luni de la data primirii cererii sau a recursului.

§ 2. Expirând acest termen, dacă decretul nu a fost încă emis, răspunsul se presupune a fi negativ, iar cel interesat poate înainta un ulterior recurs²⁰.

Can. 1004 – (≠ 1739) Autoritatea superioară care se ocupă de recurs, poate nu numai să confirme sau să declare nul decretul, ci chiar să-l desființeze sau să-l revoce, însă nu să-l corecteze, exceptând cazul în care dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris* atribuie și această putere autorității superioare.

Propunere – Autoritatea superioară care se ocupă de recurs, poate, de la caz la caz, nu numai să confirme sau să declare nul decretul, ci îl poate desființa, revoca, sau dacă acest lucru este considerat oportun, îl poate corecta sau abroga.

Can. 1006 – Recursul împotriva decretului administrativ al Patriarhului, chiar dacă este vorba despre un decret care privește eparhia Patriarhului, sau despre un decret prin care Patriarhul decide recursul, se va face către un grup special de Episcopi, care va fi constituit conform normei *dreptului particular*, exceptând cazul în care chestiunea se deferă Scaunului Apostolic; împotriva deciziei acestei grupări nu se dă recurs ulterior, rămânând neschimbat apelul la însuși Pontiful Roman.

Propunere – Recursul împotriva decretului administrativ al Patriarhului, chiar dacă este vorba despre un decret care privește eparhia Patriarhului, sau despre un decret prin care Patriarhul decide recursul, se va face către Sinodul permanent, exceptând cazul în care chestiunea se deferă Scaunului Apostolic; împotriva deciziei Sinodului Permanent nu se dă recurs ulterior, rămânând neschimbat apelul la însuși Pontiful Roman.

²⁰ Propunerea este luată din CIC, can. 57 §1-2. Referitor la acest aspect, canonistul Salachas precizează: „Nu este necesar ca dreptul particular să prevadă altceva și în mod diferit de dreptul comun. Atunci când o Biserică *sui iuris* ar dori însă să stabilească altfel, ar putea emana o normă asemănătoare celei din Codul latin, can. 57”; SALACHAS D., „Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali *sui iuris*”, în *Apollinaris*, 80 (2007) 1-2, 502.

5.1.20. Titlul XXIII, Despre bunurile temporare ale Bisericii

Can. 1012 – § 2. (cf 1263 b) Persoanelor fizice li se pot impune contribuții numai conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere – Episcopul eparhial, pentru binele eparhiei și numai în cazuri grave, după ce a ascultat consiliul prezbiteral și după consultarea consiliului pentru afaceri economice, poate impune contribuții extraordinare și moderate persoanelor fizice supuse autorității lui²¹.

Can. 1013 – § 1. (≠ 1264) Episcopul eparhial este cel care va determina, în limitele stabilite de *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris*, taxele pentru diferitele acțiuni ale puterii de conducere și ofertele ce se fac cu ocazia celebrării Divinei Liturghii, a sacramentelor, a sacramentalelor, sau a oricăror altor celebrări liturgice, exceptând cazul în care dreptul comun prevede altfel.

§ 2. (cf 952) Patriarhii și Episcopii eparhiali ai diferitelor Biserici *sui iuris*, care își exercită puterea pe același teritoriu, se vor îngriji, împreunându-și părerile, să stabilească aceeași normă pentru taxe și oferte.

Propunere – Episcopul eparhial, în limitele stabilite de Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale, după consultarea consiliului preoțesc și a consiliului pentru afaceri economice, poate determina taxele pentru diferitele acțiuni ale puterii de conducere și ofertele ce se fac cu ocazia celebrării Divinei Liturghii, a sacramentelor, a sacramentalelor, sau a oricăror altor celebrări liturgice, exceptând cazul în care dreptul comun prevede altfel.

În stabilirea limitelor acestor taxe, Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale va consulta autoritățile competente a Bisericilor *sui iuris* care își exercită puterea în același teritoriu.

Can. 1021 – § 1. (= 1274 § 1) În fiecare eparhie va exista, conform normei dreptului particular al propriei Biserici *sui iuris*, o instituție specială care să adune laolaltă bunurile sau ofertele cu scopul de a prevedea în mod corespunzător la remunerația potrivită, fundamental egală, a tuturor clericilor care prestează serviciul spre binele eparhiei, dacă nu le este prevăzut altfel.

²¹ Vezi infra, can. 1024.

§ 2. Acolo unde nu sunt încă bine organizate măsurile de precauție și de siguranță socială, precum și de asistență medicală în favoarea clericului, dreptul particular al fiecărei Biserici *sui iuris* va prevedea întemeierea institutelor care, sub supravegherea Ierarhului locului, să pună acestea sub ocrotire.

§ 3. În fiecare eparhie, ori de câte ori este necesar, se va constitui, în modul determinat de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*, un fond comun din care Episcopii eparhiali să poată satisface obligațiile față de alte persoane, care deservesc Biserica, și să facă față diferitelor nevoi ale eparhiei, și din care, eparhiile mai bogate, să le poată ajuta pe cele mai sărace.

Normă stabilită parțial prin Statutul Consiliului arhiepiscopal pentru afaceri economice:²²

Propunere: § 1. În fiecare eparhie va exista, sub directa supraveghere și conform instrucțiunilor Episcopului eparhial, o instituție specială care să adune laolaltă bunurile sau ofertele cu scopul de a prevedea în mod corespunzător la remunerația potrivită, fundamental egală, a tuturor clericilor care prestează serviciul spre binele eparhiei, dacă nu le este prevăzut altfel.

§ 2. Acolo unde nu sunt încă bine organizate măsurile de precauție și de siguranță socială, precum și de asistență medicală în favoarea clericului, Episcopul eparhial va prevedea întemeierea institutelor care să pună acestea sub ocrotire, aprobând statutele.

§ 3. În fiecare eparhie, ori de câte ori este necesar, se va constitui, în modul determinat de Episcopul eparhial, un fond comun din care să poată fi satisfăcute obligațiile față de alte persoane care deservesc Biserica, și să se facă față diferitelor nevoi ale eparhiei și din care, eparhiile mai bogate, să le poată ajuta pe cele mai sărace.

Can. 1022 – § 2. Ierarhii, ținând seama de drepturi, de obiceiuri legitime și de împrejurări, se vor îngriji de organizarea oportună a întregii administrații a bunurilor bisericești, prin emiterea unor instrucțiuni potrivite, în limitele dreptului comun și ale *dreptului particular* al propriei Biserici *sui iuris*.

²² Vezi supra cap. 4.1.2.3. Statutul Consiliului arhiepiscopal pentru afaceri Economice.

Normă stabilită parțial prin Statutul Sinodului Episcopilor: Art. 46-59, Consiliul economic.

Normă stabilită parțial prin Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri economice.

Propunere: § 1. Ierarhii locului, ținând cont de legile civile, de obiceiurile legitime și de efectivă situație economică particulară, se vor îngriji de organizarea oportună a întregii administrații a bunurilor bisericești, prin emiterea unor instrucțiuni potrivite, în limitele dreptului comun.

Can. 1024 – § 2. În statute, vor fi determinate acțiunile care depășesc limitele și modul administrării obișnuite; dacă, însă, *statutele* tac în această privință, autoritatea căreia persoana juridică îi este imediat supusă are competența de a determina aceste acțiuni, după consultarea consiliului competent.

Normă stabilită parțial prin Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri economice²³.

Art. 3. Consiliul arhieparchial pentru afaceri economice exercită funcții orientative în administrarea economică a Arhieparchiei de Alba Iulia și Făgăraș, și în particular:

- elaborează criteriile de administrare a bunurilor Arhieparchiei pentru economul eparhial în particular, și altor administratori supuși autorității Arhiepiscopului, în general.
- promovează deciziile Consiliului arhieparchial pentru afaceri economice în parohii și în alte organisme ecleziastice;
- avizează bugetul întocmit de către economul eparhial și îl propune spre aprobare Arhiepiscopului;
- își exprimă consimțământul privind cuantumul contribuțiilor pe care trebuie să le facă persoanele juridice supuse Arhiepiscopului²⁴;
- exprimă părerea asupra actelor de administrare extraordinară a persoanelor juridice supuse autorității Arhiepiscopului²⁵;

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor diferitelor organisme administrative va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la acțiunile care depășesc limitele și modul administrării obișnuite.

²³ Vezi supra cap. 4.1.2.3. Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri Economice.

²⁴ can. 1012.

²⁵ can. 1024

Can. 1028 – § 3. Se recomandă cu stăruință ca administratorii bisericești să întocmească în fiecare an un plan de venituri și cheltuieli; *dreptul particular* poate să impună aceasta și să determine mai detaliat felul în care să fie prezentat.

Propunere: Administratorii bunurilor bisericești, în limitele propriilor competențe (administratori eparhiali, ai Bisericii Arhiepiscopale, ai Institutelor religioase etc.), au obligația de a întocmi anual planul de venituri și cheltuieli, în felul și modul detaliat de Autoritatea competentă (episcop eparhial, Arhiepiscop Major, Superior institut religios etc.). În stabilirea modului de întocmire a acestui plan, Autoritatea competentă va cere părerea propriului consiliu economic.

Can. 1031 – § 2. Administratorul bunurilor bisericești va da socoteală, în mod public, despre bunurile temporare care se oferă Bisericii, conform modului stabilit de *dreptul particular*, exceptând cazul în care Ierarhul locului, dintr-o cauză gravă, a stabilit altfel.

Propunere: Administratorii bunurilor bisericești trebuie să dea socoteală în mod public, despre bunurile temporare care se oferă Bisericii, conform modului stabilit de Autoritatea competentă, care anterior a cerut părerea propriului consiliu economic.

Can. 1036 – § 1. (cf 1292) Dacă valoarea bunurilor bisericești a căror înstrăinare se propune, este cuprinsă între suma minimă și suma maximă stabilită de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau de Scaunul Apostolic, se cere consimțământul:

1° consiliului pentru probleme economice și colegiului consilierilor eparhiali, dacă este vorba despre bunurile eparhiei;

2° Episcopului eparhial, care are nevoie în acest caz de consimțământul consiliului pentru probleme economice și al colegiului consilierilor eparhiali, dacă este vorba despre bunurile unei persoane juridice supuse aceluiași Episcop eparhial;

3° autorității determinate în tipic sau în statute, dacă este vorba despre bunurile unei persoane juridice, care nu este supusă Episcopului eparhial.

§ 2. În Bisericile patriarhale, dacă valoarea bunurilor depășește suma maximă stabilită de Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale, însă nu dublul, se cere consimțământul:

1° Patriarhului, dat cu consimțământul Sinodului permanent, dacă este vorba despre bunurile unei eparhii situate în limitele teritoriului Bisericii patriarhale, exceptând cazul în care dreptul particular al aceleiași Biserici prevede altfel;

2° Episcopului eparhial, și de asemenea al Patriarhului, dat cu consimțământul Sinodului permanent, dacă este vorba despre bunurile unei persoane juridice supuse Episcopului eparhial, care își exercită puterea în limitele teritoriului Bisericii patriarhale;

3° Patriarhului, dat cu consimțământul Sinodului permanent, dacă este vorba despre bunurile unei persoane juridice, care nu este supusă Episcopului eparhial, chiar de drept pontifical, care este situată în limitele teritoriului Bisericii patriarhale.

Normă stabilită prin Statutul Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore

Tabel²⁶ cu valorile limitelor minime-maxime în interiorul cărora diferite autorități ecleziastice pot înstrăina bunuri bisericești conf. can. 1036-1037 ²⁷.

Can. 1047 – § 1. (= 1303) De drept, fundațiile de pietate sunt:

1° fundațiile de pietate autonome, adică totalitatea bunurilor destinate operelor de pietate, apostolatului sau carității spirituale sau temporare și constituite ca persoană juridică de către autoritatea competentă;

2° fundațiile de pietate neautonome, adică bunurile materiale predate în orice fel unei persoane juridice cu îndatorire îndelungată, determinată de dreptul particular, vor realiza, din veniturile anuale, scopurile amintite la nr. 1.

Propunere: În drept, sunt fundații de pietate neautonome acele bunuri materiale predate în orice fel unei persoane juridice cu îndatorire îndelungată, determinată, după consultarea Colegiului consilierilor, de Episcopul eparhial, pentru a realiza din veniturile anuale propriile finalități.

²⁶ Decizie comunicată oficial Episcopilor Eparhiali prin adresa SE Nr. 21/4.06.2008

²⁷ *Acte Sinodale*, an V, nr. 5, 2010, 44.

Can. 1048 – § 3. Dreptul particular este cel care va determina celelalte condiții, fără de care fundațiile de pietate nu pot fi înființate sau acceptate.

Propunere: Episcopul eparhial, conform obiceiurilor locale, poate determina condițiile pentru înființarea și acceptarea fundațiilor de pietate.

5.1.21. Titlul XXIV, Despre judecăți în general

Can. 1063 – § 4. Acest tribunal (ordinar) are competența de a judeca, prin judecători care se schimbă între ei, în primul și în ulterioarele grade de judecată, cauzele:

- 1° Exarhilor și ale delegaților Patriarhului, care nu sunt Episcopi;
- 2° persoanelor fizice sau juridice, care sunt supuse imediat Patriarhului;
- 3° institutelor de viață consacrată de drept pontifical;
- 4° Superiorului institutului de viață consacrată de drept pontifical care nu are în același institut un Superior înzestrat cu puterea judecătorească;
- 5° rezervate acestui tribunal prin prescrierile *dreptului particular*.

Normă stabilită prin Statutul Tribunalului Ordinar²⁸

Propunere: Pe lângă cauzele prevăzute de dreptul comun, Tribunalului Ordinar îi pot fi rezervate și acele cauze care, după judecata prudentă a Arhiepiscopului Major și cu consensul Sinodului Permanent, prezintă mai mare dificultate sau importanță datorită chestiunilor implicate.

Can. 1069 – § 1. (cf 1427 §§ 1-2) Controversele dintre persoanele fizice sau juridice din același institut de viață consacrată, cu excepția institutelor seculare, în care Superiorii sunt înzestrați cu putere de conducere, vor fi definite în fața judecătorului sau a tribunalului determinat în tipic sau în statutele institutului.

Propunere: Autoritatea competentă în aprobarea Statutelor va analiza dacă acestea conțin norme referitoare la modalitatea de definire a controverselor dintre persoanele fizice sau juridice din același institut de viață consacrată, cu excepția institutelor seculare, în care Superiorii sunt înzestrați cu putere de conducere.

Can. 1070 – (= 1427 § 3) Autoritatea care înființează un tribunal oarecare, se va îngriji astfel ca tribunalul să aibă *statute proprii*, aprobate de

²⁸ Acte Sinodale, an II, nr. 2, 2007, 50-71.

aceeași autoritate, în care trebuie să fie determinate modul de numire a judecătorilor și a celorlalți slujitori, durata însărcinării, remunerația precum și celelalte lucruri cerute de drept.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță și Statutul Tribunalului Ordinar.

Can. 1084 – § 1. (cf 1425 § 1) Sunt rezervate tribunalelor colegiale cu trei judecători:

4° cauzele determinate de dreptul particular al propriei Biserici *sui iuris*.

Propunere: Pe lângă cauzele prevăzute de dreptul comun, tribunalului colegial cu trei judecători îi pot fi rezervate și acele cauze care, după judecata prudentă a Autorității care a înființat tribunalul sau a aprobat statutele acestuia, prezintă mai mare dificultate sau importanță datorită chestiunilor implicate.

Can. 1127 – (cf 1468) Sediul tribunalului va fi, pe cât posibil, stabil și deschis în orele stabilite, respectând normele stabilite, pentru acestea, de *dreptul particular*.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță.

Art. 121-125.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Ordinar²⁹

Art. 124. În fiecare an Președintele Tribunalului stabilește agenda audiențelor Tribunalului indicând și eventualele zile de Sărbătoare care vor fi concordate cu Moderatorul.

Art.125. Orarul de deschidere al Tribunalului va fi stabilit de Președintele Tribunalului în fiecare zi de lucru, inclusiv sâmbăta.

Art.126. Personalul va putea avea orar flexibil sau diferit în funcție de acordurile specifice cu Președintele Tribunalului.

Art.127. După amiaza se prevede că pot avea loc ședințe de interogatorii, dar Tribunalul rămâne totuși oficial închis.

Art.128. Ședințele de după amiază sunt considerate și din punct de vedere economic extraordinare.

²⁹ Acte Sinodale, an V, nr. 5, 2010, 67.

Can. 1129 – § 1. (= 1470) Dacă nu se prevede expres altfel de *dreptul particular* al Bisericii *sui iuris*, în timp ce se dezbat cauze în fața tribunalului, vor fi admiși în aulă numai cei pe care legea sau judecătorul îi stabilește ca fiind necesari pentru desfășurarea procesului.

Propunere: În timp ce se dezbat cauze în fața tribunalului, vor fi admiși în aulă numai cei pe care legea sau judecătorul îi stabilește ca fiind necesari pentru desfășurarea procesului.

Can. 1152 – § 2. (= 1362 § 1) Acțiunea penală se stinge prin prescriere după trei ani, dacă nu este vorba de:

3° delictе care nu sunt pedepsite de dreptul comun, dacă prin dreptul particular s-a stabilit alt termen de prescriere.

Propunere: Acțiunea penală se stinge prin prescriere după trei ani, pentru delictе care nu sunt pedepsite de dreptul comun.

5.1.22. Titlul XXV, Despre judecata contencioasă

Can. 1192 – § 1. (= 1509) Intimarea sau notificarea citațiilor, decretelor, sentințelor și a altor acte judiciare trebuie făcută prin poștă, cu confirmare de primire sau în alt fel, cel mai sigur posibil, respectând legile dreptului particular.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Intereparhial de primă instanță.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Ordinar.

Propunere: Intimarea sau notificarea citațiilor, a decretelor, a sentințelor și a altor acte judiciare trebuie făcută prin poștă, cu confirmare de primire sau în alt fel, cel mai sigur posibil, conform statutului Tribunalului.

Can. 1242 – (= 1561) Interogarea martorului se face de către judecător sau de către delegatul său, sau de către auditor, la care e oportun să asiste și notarul; pentru aceasta, părțile sau promotorul dreptății sau apărătorul legăturii sau avocații prezenți la interogatoriu, dacă au alte întrebări de pus martorului, le vor pune nu martorului, ci judecătorului sau celui care îl înlocuiește, pentru a le pune el însuși, dacă *dreptul particular* nu prevede altfel.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Ordinar³⁰.

Art. 97. În ceea ce privește martorii se va proceda astfel: părțile în cauză vor fi informate cu privire la calendarul interogării propriilor martori, fiindu-le amintită datoria de a depune mărturie și asigurându-se că se vor prezenta și pentru ca eventual să facă și schimburi între ei, în funcție de exigențele martorilor înșiși, și să informeze și Tribunalul dacă sunt probleme ori modificări.

Art. 98. Avocații sau Apărătorii pot lua notă de datele interogării părților și martorilor consultând agenda Tribunalului.

Art. 101. Este posibil să fie concordate cu părțile în cauză și eventuale deplasări ale Președintelui sau ale Judecătorului de instrucție într-un alt sediu pentru interogarea atât a părților, cât și a martorilor. Relativele cheltuieli sunt în sarcina Tribunalului.

Can. 1261 – (= 1580) Expertilor li se vor achita cheltuielile și onorariile determinate de echitate și dreptate de către judecător, respectând dreptul particular.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Ordinar³¹.

Art. 122. Personalul Tribunalului va fi remunerat în acord cu numărul, complexitatea și tipul cauzelor instrumentate.

Art. 123. Părțile vor trebui să deosebească se sumă este de achitat la Tribunal de ceea ce este de achitat Avocatului; în ceea ce privește Tribunalul, se vor îngriji pentru plată direct la același Tribunal sau prin intermediul contului poștal curent sau prin virament în timp ce onorariul Avocaților va fi achitat direct acestora.

Can. 1285 – § 3. Referitor la extinderea apărărilor, la numărul exemplarelor și la celelalte detalii de acest fel, se vor respecta statutele tribunalului.

Norme stabilite prin Statutul Tribunalului Ordinar³².

Art. 111. După cincisprezece zile de la publicarea actelor, dacă nu sunt noi cereri și argumente de instrumentare, se procedează la Concluzia în cauză; din acest moment Avocații și Apărătorii legăturii au treizeci de zile timp pentru apărare și observații. Acest timp se va considera

³⁰ Acte Sinodale, an V, nr. 5, 2010, 62-63.

³¹ Acte Sinodale, an V, nr. 5, 2010, 62-63.

³² Ibidem, 66.

peremptoriu, motiv pentru care, dacă nu este respectat după șaizeci de zile de la concluzia în cauză, este de competența Președintelui să supună la vot cauza chiar și în absența Avocaților apărării, notificând acest lucru părților.

Can. 1335 – (cf 1649 § 1) Statutele tribunalului trebuie să dea norme despre:

- 1° cheltuielile judiciare de plătit sau de compensat de către părți;
- 2° retribuția procuratorilor, avocaților și a interpreților precum și indemnitatea martorilor;
- 3° acordarea apărării gratuite sau a reducerii cheltuielilor;
- 4° repararea daunelor datorate de către cel care nu numai a pierdut cauza, ci a luptat în mod temerar;
- 5° depozitul de bani sau cauțiunea de prestat pentru plata cheltuielilor și repararea daunelor.

Normă stabilită prin Statutul Tribunalului Ordinar³³.

Art. 122. Personalul Tribunalului va fi remunerat în acord cu numărul, complexitatea și tipul cauzelor instrumentate.

Art. 123. Părțile vor trebui să deosebească cât este de achitat la Tribunal de ceea ce este de achitat Avocatului; în ceea ce privește Tribunalul se vor îngriji pentru plată direct la același Tribunal sau prin intermediul contului poștal curent sau prin virament în timp ce onorariul Avocaților va fi achitat direct acestora.

Can. 1340 – § 1. (= 1653) Exceptând cazul în care *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris* stabilește altfel, sentința trebuie trimisă spre executare, fie personal, fie prin altcineva, de către Episcopul eparhial al eparhiei în care sentința a fost dată în primul grad de judecată.

§3. În controversele despre care se vorbește în can. 1069, §1, executarea sentinței îi revine Superiorului determinat în tipic sau în statute.

Propunere³⁴: Sentința trebuie trimisă spre executare de către Tribunalul care a emis-o, prin corespondență cu confirmare de primire, fiecăreia dintre părți, personal. Sentința, care devine executorie, se comunică, spre știință Episcopilor eparhiali ai celor două părți.

³³ Ibidem.

³⁴ Această propunere este conformă modului concret de lucru adoptat în Tribunalul Ordinar.

5.1.23. Titlul XXVI, Despre unele procese speciale

Can. 1388 – În îndepărtarea sau transferul parohilor se vor respecta cann. 1389-1400, dacă dreptul particular aprobat de Scaunul Apostolic nu stabilește altfel.

Propunere: În îndepărtarea sau transferul parohilor se vor respecta cann. 1389-1400, rămânând stabil dreptul de a recurge la Scaunul Apostolic în cazuri speciale.

5.1.24. Titlul XXVII, Despre sancțiunile penale în biserică

Can. 1405 – § 2. La pedepsele stabilite prin dreptul comun împotriva unui delict oarecare pot fi adăugate alte pedepse prin *dreptul particular*; nu se va face, însă, astfel decât dintr-o cauză foarte gravă; dacă însă prin dreptul comun se stabilește o pedeapsă nedeterminată sau facultativă, prin dreptul particular se poate stabili o pedeapsă determinată sau obligatorie.

Propunere: Alături de pedepsele stabilite prin dreptul comun împotriva unui delict oarecare, pot fi adăugate, pentru o cauză foarte gravă, alte pedepse de către Episcopul eparhial, după consultarea Sinodului Episcopilor; dacă însă prin dreptul comun se stabilește o pedeapsă nedeterminată sau facultativă, Episcopul eparhial poate stabili o pedeapsă determinată sau obligatorie.

Can. 1420 – § 2. Aceste norme (Pedeapsa aplicată în puterea dreptului comun) sunt valabile și privitor la pedepsele aplicate în virtutea *dreptului particular* sau al preceptului penal, exceptând cazul în care este prevăzut altfel în *dreptul particular* al Bisericii *sui iuris*.

Propunere: Pedeapsa aplicată în puterea dreptului particular poate să o ierte Ierarhul care a promovat judecata penală sau care a aplicat pedeapsa prin decret; poate să o ierte, de asemenea, Ierarhul locului unde locuiește actualmente vinovatul, după consultarea Ierarhului care a promovat judecata penală sau care a aplicat pedeapsa prin decret.

Can. 1423 – § 1. Rămânând neschimbat dreptul Pontifului Roman de a-și rezerva sieși sau altora iertarea oricărei pedepse, Sinodul Episcopilor Bisericii patriarhale sau arhiepiscopale majore poate rezerva, printr-o *lege emisă* din cauza unor circumstanțe grave, Patriarhului sau Arhiepiscopului major iertarea pedepselor pentru supușii care au domiciliul sau cvasi-domiciliul în limitele teritoriului Bisericii pe care o prezidează; nimeni altul

nu își poate rezerva în mod valid sieși sau altora iertarea pedepselor stabilite de dreptul comun decât cu consimțământul Scaunului Apostolic.

Propunere: Rămânând neschimbat dreptul Pontifului Roman de a-și rezerva sieși sau altora iertarea oricărei pedepse, Arhiepiscopul major, ca urmare a legii emise din cauza unor circumstanțe grave de către Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore, poate ierta pedepsele stabilite de către dreptul comun pentru supușii care au domiciliul sau cvasi-domiciliul în limitele teritoriului Bisericii pe care o prezidează.

Can. 1427 – § 1. (cf 1339) Rămânând neschimbat *dreptul particular*, acuzarea publică se face în fața notarului sau a doi martori sau prin scrisoare, astfel încât primirea și conținutul scrisorii să rezulte dintr-un document oarecare.

Propunere: Acuzarea publică se face în fața notarului sau a doi martori, sau prin scrisoare, astfel încât primirea și conținutul scrisorii să rezulte dintr-un document oarecare.

5.1.25. Titlul XXIX, Despre lege, despre obiceiuri și despre actele administrative

Can. 1518 – (57) Autoritatea va emite decretul în decurs de șaizeci de zile de la primirea cererii în vederea obținerii decretului, exceptând cazul în care *dreptul particular* al propriei Biserici *sui iuris* stabilește alt termen; dacă, însă, aceasta nu s-a făcut și solicitantul cere din nou în scris un decret, în a treizecea zi, socotită de la primirea acestei cereri, chiar dacă atunci nu s-a făcut nimic, cererea se consideră respinsă, ca și cum respingerea s-ar fi făcut în ziua aceea prin decret, astfel încât să se poată interpune recurs împotriva sa.

Propunere: Autoritatea va emite decretul în decurs de treizeci de zile de la primirea cererii în vederea obținerii decretului; dacă, însă, aceasta nu s-a făcut și solicitantul cere din nou în scris un decret, în a treizecea zi, socotită de la primirea acestei cereri, chiar dacă atunci nu s-a făcut nimic, cererea se consideră respinsă, ca și cum respingerea s-ar fi făcut în ziua aceea prin decret, astfel încât să se poată interpune recurs împotriva sa.

Concluzii

Rolul Bisericilor Orientale Catolice în viața Bisericii Catolice a fost redescoperit și pus în evidență de o serie de evenimente petrecute în secolul XX: printre acestea cel mai important din perspectiva prezentei teze este fără îndoială publicarea Codului de Drept Canonic Oriental, un cod comun pentru toate Bisericile Orientale care se găsesc în deplină comuniune cu Scaunul Romei. Chemate să asume o nouă vigoare în cadrul Bisericii Catolice acestor Biserici le este recunoscut dreptul de a se conduce după propriile discipline și ca atare sunt invitate să redacteze propriul drept particular, drept care să reflecte mai bine originalitatea și identitatea acestora.

Dreptul particular își găsește importanța și eficacitatea în interiorul fiecărei Biserici *sui iuris* în măsura în care este cunoscut, apreciat și aplicat. După aprobarea de către autoritatea competentă, acest drept dobândește valoare deplină în Biserica pentru care a fost publicat și devine un instrument pentru trăirea caracteristicilor particulare ale acelei Biserici. Valoarea sa se manifestă doar în cadrul acelei determinate Biserici și pune în evidență identitatea și caracterul original al acesteia în unitatea în diversitate a Bisericii Catolice.

Reflecțiile canonistului maghiar Péter Szabó prezentate în metafora „scării lui Iacob”, pot fi exemplificatoare pentru concluziile acestei teze și sintetizarea raportului drept comun /drept particular:

„Gabriel le Bras, susținător entuziast al dreptului particular, a comparat rolul dreptului particular medieval cu scara lui Iacob pe care îngerii urcau și coborau între cer și pământ. Pe de o parte el «particularizează» normele abstract-universale. Contribuie la vigoarea acestora, în caz necesar le adaptează diferitelor circumstanțe, într-un cuvânt, se asigură că dreptul superior ajunge în manieră efectivă și eficace la comunitățile locale și la fiecare credincios. Pe de altă parte, dreptul particular aproape «universalizând» particularul, desfășoară un relevant rol de mediator în comparație cu

dreptul universal. În antichitate «principiul care reglementa raportul dintre Biserici era *communio*, care se exprima prin transmitere deciziilor Conciliilor diferitelor Biserici; acestea, în timp, le asimilau și le însușeau». Deoarece în raporturile interecleziale principiul lui *communio* în timpurile recente își recâștigă un rol dominant, poate că și funcția de mediator a dreptului particular «în sus», adică spre dreptul universal, va putea obține spații mai ample”¹.

La fel ca și alte Biserici Orientale Catolice, și Biserica Greco-Catolică din România, după publicarea CCEO, a fost încurajată să asimileze și să integreze disciplina noii normative canonice. În același timp a fost ajutată să iasă din clandestinitate, să se reorganizeze și să-și pregătească proprii canoniști în Instituții academice pontificale de prestigiu, să creeze în propriul țesut organizatoric acele structuri și organisme care să corespundă legii canonice. Dacă în urmă cu 10 ani, în 2005, anul ridicării Bisericii Greco-Catolice din România la demnitatea de Biserică Arhiepiscopală Majoră, starea dreptului particular era una discretă, în fază de studiu și cu prea puține norme publicate, astăzi situația este diferită. Un moment fundamental în reconsiderarea misiunii referitoare la analizarea și studierea izvoarelor dreptului particular sau la redactarea acestuia l-a constituit evoluția ierarhică a Bisericii și trecerea acesteia de la rangul de Biserică Mitropolitană *sui iuris*, la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră *sui iuris* (14 decembrie 2005). Acest eveniment a creat premisele conștientizării faptului că redactarea dreptului particular este o exigență absolută și urgentă, care trebuie tratată cu mare atenție. În același timp a reafirmat și obligația morală, atât de clar subliniată de Romanul Pontif, de a publica propriul dreptului particular cât mai curând posibil. Pentru ca acest deziderat să poată fi realizat în norme clare a trebuit să se facă apel la studiul izvoarelor canonice și al literaturii de specialitate, pentru ca mai apoi propunerile de texte legislative particulare să fie asumate și ulterior aprobate de către Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore.

Din anul 2005 Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore din România a publicat importante părți ale dreptului particular. Modificarea

¹ P. SZABÓ, *Autonomia disciplinare come carattere...* op. cit., 94-95.

structurii ierarhice și crearea unor instituții ecleziastice noi a reclamat o nouă abordare față de exigențele impuse de corecta aplicare a dreptului canonic. Pentru a funcționa canonic Biserica avea nevoie de un nou cadru legislativ, format din norme de drept particular capabile să coordoneze activitățile tuturor instituțiilor nou create: în primul rând trebuie subliniată instituirea Sinodului Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore ca for superior legislativ pentru Biserica Greco-Catolică. Apoi, organizarea tuturor celorlalte instituții capabile să ofere ajutor Sinodului Episcopilor sau Arhiepiscopului Major; Sinodul permanent; Curia arhiepiscopală majoră diferită de curia episcopală; econom al întregii Biserici diferit de economul eparhial; diferite comisii sinodale; aparat judiciar etc. Așadar, toate aceste noi instituții au fost înzestrate cu proprii statute, astfel încât funcționarea lor să fie conformă cu dispozițiile conținute în norma canonică.

Publicarea dreptului particular reprezintă rezultatul unei activități laborioase de studiu al izvoarelor, de evaluare și sintetizare a diferitelor formulări ale normelor. Activitatea desfășurată de Comisia Sinodală pentru redactarea dreptului particular, prima înființată dintr-o serie de 8 Comisii, a fost constantă: sub coordonarea Președintelui ei, Preasfinția Sa Alexandru Mesian, această comisie a propus Sinodului Episcopilor diferite părți ale dreptului particular (statute, legi liturgice, decrete de constituire și stabilire a unor oficii, scrisori circulare etc.) și care ulterior au fost publicate. Alături de propunerile făcute de Comisia Sinodală pentru redactarea dreptului particular, alte două Comisii sinodale și-au adus contribuția la formarea unor texte de drept particular: Comisia Sinodală Liturgică și Comisia pentru Educație Catolică.

Astfel Biserica Greco-Catolică din România a demonstrat că a știut să valorizeze și să evidențieze chiar și prin norme de drept propriul patrimoniu teologic, liturgic, spiritual, ecleziologic. În plus, a manifestat cu fidelitate ascultare față de solicitarea exprimată de Sfântul Papă Ioan Paul II, de a promulga cât mai repede posibil propriul drept particular, situându-se astăzi în rândul acelor Biserici care deja au publicat dreptul particular (Maronită, Melchită, Siră, Coptă, și mai nou Ucraineană). Nu în ultimul rând a subliniat rolul fundamental pe care îl are în cadrul comuniunii catolice în păstrarea și aprofundarea patrimoniului propriu.

Concluzionez fără a avea pretenția de a fi epuizat un argument atât de vast; dimpotrivă, nutresc speranța că am reușit într-o oarecare măsură să evidențiez complexitatea raportului dintre dreptul comun și dreptul particular, complexitate care provoacă la continuarea operei de elaborare a dreptului particular în Biserica Greco-Catolică din România. În același timp, cred că lucrarea propusă spre lecturare celor interesați, dar indeosebi specialiștilor în drept canonic oriental, poate să constituie un nou impuls în continuarea publicării acelor părți de drept particular care sunt necesare pentru o bună desfășurare a vieții Bisericii: în primul rând reglementarea prin norme a activităților consiliilor pastorale, dar și propunerea unor alte norme concrete pentru toate cele peste 180 de cazuri în care Codul comun face directă trimitere la dreptul particular. Și toate acestea pentru a răspunde exigențelor pastorale impuse de o organizare coerentă a comunității de credincioși.

Résumé

Le 18 octobre 1990, alors qu'il publiait *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO), le code commun à toutes les Églises Orientales Catholiques, le Saint-Père Jean-Paul II exprimait son désir que les différents organes législatifs des Églises *sui iuris* rédigent leur propre droit particulier.

Depuis le 1er novembre 1991, date à laquelle le Code est entré en vigueur, les 23 Églises *sui iuris* (telles qu'elles sont définies par le canon 27) disposent d'un instrument juridique apte à réglementer leur réalité canonique. La publication du code, en tant que moment unique dans l'histoire de l'Église a offert la possibilité d'observer la particularité et l'originalité de ces Églises, mais en même temps cela devait permettre "d'assurer la tutelle, d'assurer et de promouvoir la vitalité, la croissance et la vigueur dans l'accomplissement de la mission qui lui a été confiée [...], d'être considéré comme appartenant au patrimoine disciplinaire de l'Église universelle, tout comme le «Codex iuris canonici»"¹. Le code s'inspire largement du contenu des documents du Concile de Vatican II, et les canons du CCEO transposent sous forme de normes les prévisions et les enseignements de ce Concile. Le décret concernant les Églises Orientales Catholiques *Orientalium Ecclesiarum* (OE 5, 6), affirme, entre autres, que ces Églises, appelées à revenir aux vieilles traditions qui les déterminent, ont *le droit et le devoir de se conduire d'après leurs propres disciplines particulières*, alors que le contenu du canon 1493 définit le type de rapport qui existe entre le droit commun et celui particulier.

Notre intérêt pour un thème qui présente le rapport existant entre le droit commun des Églises Orientales Catholiques et le droit particulier

¹ IOAN PAUL II, „Discorso alla presentazione del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990”, in *Nuntia* 31 (1990), 10-23, ici 18.

comme forme de manifestation de l'identité propre des différentes Églises *sui iuris* est né en 1999 à Rome, à la Faculté de Droit Canon Oriental de L'Institut Pontifical Oriental, quand nous fréquentions, pendant notre dernière année de licence, le séminaire *Sur la rédaction du droit particulier (De iure particulare condendo)*. Le traitement plus approfondi et la mise en relief du droit particulier de l'Église Gréco-Catholique de Roumanie a constitué la principale raison de la thèse de doctorat que nous proposons dans ce qui suit: "*Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Le droit particulier de l'Église Roumaine Unie avec Rome, Gréco-Catholique: actualité et perspectives*".

Le grand nombre de renvois que le droit commun fait au droit particulier (environ 180 fois) relève le droit et le devoir qu'ont ces Églises de se conduire d'après leurs propres disciplines. C'est justement pourquoi chacune des 23 Églises *sui iuris* doit élaborer son propre droit particulier qui, à côté du droit commun, représente le cadre canonique selon lequel ces Églises se conduisent. Le droit particulier est une notion se référant à toute une série de droits qui diffèrent en fonction des destinataires, de l'autorité compétente dont il émane ou des thèmes qu'il comporte.

Par *droit particulier*, dans le CCEO, on comprend toutes les lois, coutumes légitimes, statuts et toutes les autres normes de droit qui définissent la particularité d'une certaine Église *sui iuris*. La même expression recouvre aussi une autre réalité beaucoup plus circonscrite: le droit particulier peut se résumer aux limites territoriales des Éparchies et a pour destinataires seulement les fidèles se trouvant dans les limites territoriales de l'Éparchie en question. Il y a ensuite ce droit *plus particulier* qui comprend les Typiques ou les Statuts, ainsi que les Règlements des Monastères ou des Instituts Religieux; l'expression peut renvoyer aussi aux lois spéciales que le Pontife Romain (canons 159, 178 § 2; 182 § 2), le Siège Apostolique (canons 29 § 1; 30; 554 § 2; 888 §3; 1389) ou l'Autorité Suprême de l'Église (canons 56; 58) approuvent ou établissent pour une certaine Église *sui iuris*; les normes liturgiques et les prescriptions des livres liturgiques de l'Église *sui iuris* en question. Enfin, *droit particulier* peut signifier aussi les conventions que les différentes Églises *sui iuris* peuvent stipuler.

La rude histoire de l'Église Gréco-Catholique de la Roumanie de la dernière moitié du siècle passé a provoqué bien des souffrances et a bloqué le développement institutionnel de l'Église. Après les événements de 1989, l'Église Gréco-Catholique a été encouragée à assimiler et à intégrer la discipline de la nouvelle discipline promue en principal par les documents du Concile de Vatican II et par le nouveau Code des Canons des Églises Orientales. En même temps, elle a été aidée à sortir de la clandestinité, à se reorganiser et à former ses propres spécialistes en droit canon dans des Institutions académiques pontificales prestigieuses, à créer dans sa propre trame organisationnelle les structures et les organismes qui correspondent à la loi canonique.

Un moment capital dans la reconsidération de la mission concernant l'analyse et l'étude des sources du droit particulier ou la rédaction de celui-ci a été représenté par l'évolution hiérarchique de l'Église Gréco-Catholique de Roumanie et par son passage du rang d'Église Métropolitaine *sui iuris* à celui d'Église Archiépiscope Majeure *sui iuris* (le 14 décembre 2005). Cet événement a créé les prémisses d'une prise de conscience du fait que la rédaction du droit particulier représente une exigence absolue pour le bon déroulement institutionnel des activités des différentes institutions de l'Église. En même temps, cela a réaffirmé aussi l'obligation morale, si clairement soulignée par le Pontife Romain, de rédiger son propre droit particulier le plus tôt possible.

Pour que ce desideratum puisse se concrétiser dans une série de normes bien définies il a fallu faire appel, par la suite de la constitution de *La Commission Synodale pour la rédaction du Droit Particulier de l'Église Roumaine Unie avec Rome, Gréco-Catholique*, à l'étude des sources canoniques et de la littérature de spécialité: on a créé ainsi la possibilité de proposer, en vue de l'approbation par le Synode des Évêques, de textes bien définis de droit particulier. Pour un fonctionnement canonique, l'Église avait besoin d'un nouveau cadre législatif, constitué de normes de droit particulier, apte à coordonner les activités de toutes les institutions nouvellement créées: tout d'abord du Synode des Évêques de l'Église Archiépiscope Majeure en tant que for législatif supérieur de l'Église Gréco-Catholique. En même temps, est devenue nécessaire l'organisation de toutes les autres institutions

capables d'offrir leur support au Synode ou à l'Archévêque Majeur: le Synode Permanent; la Curie archiépiscopale majeure distincte de la curie épiscopale; l'économe de toute l'Église distinct de l'économe de l'éparchie, différentes commissions synodales; un appareil judiciaire etc.

Étant donné que dans l'espace roumain il n'existait pas jusqu'à présent de travail qui traite du rapport entre le droit commun et le droit particulier, le traitement de ce sujet est devenu encore plus provocateur. C'est justement pourquoi la présente étude essaie de souligner ce rapport et d'accorder une attention particulière au droit particulier de l'Église Gréco-Catholique de Roumanie.

Dans la littérature de spécialité il existe une série de travaux d'auteurs gréco-catholiques présents dans la bibliographie de l'ouvrage qui ont abordé ce thème de différentes perspectives: sacramentale, historique, législative ou oecuménique. Ces ouvrages publiés dans des langues de circulation internationale ont constitué, à côté des travaux de quelques prestigieux spécialistes en droit canon, un point de départ pour notre entreprise d'approfondir l'étude du droit particulier roumain et de le rapporter tant au contenu des canons compris dans le CCEO qu'aux exigences pastorales et administratives concrètes de l'Église Gréco-Catholique de Roumanie.

Notre travail est structuré en cinq chapitres de telle sorte que la logique interne de ceux-ci assure un développement cohérent du thème, dans l'intention évidente d'offrir à la fin le résultat envisagé.

Dans le premier chapitre, nous présentons l'encadrement canonique du CCEO et la place que ce texte législatif occupe dans l'ensemble de la sphère canonique de l'Église Catholique. La particularité des Églises Orientales Catholiques est donnée par la variété des Églises *sui iuris* (*varietas Ecclesiae sui iuris*), lesquelles sont appelées à vivre de manière authentique leurs propres valeurs. Le droit et le devoir de ces Églises de se conduire d'après leurs propres disciplines particulières sont soulignés de manière pregnante par les documents du Concile de Vatican II, qui a beaucoup influencé la façon de rédiger les canons du CCEO. Cette partie du travail s'arrête sur la signification de certains termes que l'ecclésiologie du Concile de Vatican II propose surtout dans le décret concernant les

Églises Orientales Catholiques, *Orientalium Ecclesiarum*: autonomie, communion, *pari dignitas*, le concept d'*Ecclesia sui iuris*. La mise en relief de la hiérarchie des 23 Églises *sui iuris* auxquelles s'applique le CCEO, ainsi que l'analyse du terme d'*Ecclesia sui iuris* résultent de la nécessité même de comprendre quelles sont concrètement ces Églises. Une fois cet aspect compris, c'est facile de préciser qu'elles sont les organes législatifs qui, à l'intérieur de ces Églises, peuvent promouvoir des normes de droit particulier. C'est bien la raison pour laquelle nous avons considéré nécessaire de souligner les limites de la compétence du CCEO et de la sphère d'applicabilité de celui-ci. De cette façon, nous avons pu relever les limites dans lesquelles peut se manifester le droit particulier, établi par les organes compétents des différentes Églises *sui iuris*.

Le deuxième chapitre surprend le rapport qui s'établit entre les deux expressions: droit commun/ droit particulier. Après une analyse complète des canons du CCEO et l'identification de tous ces cas où apparaît l'expression droit particulier ou ses équivalents, nous présentons toutes les autorités compétentes en matière de rédaction et d'approbation du droit particulier, à savoir: le Synode des Évêques de l'Église Patriarcale, pour les Églises Patriarcales (canons 110 §1; 78 §2; 182 §3); le Synode de l'Église Archiépiscope Majeure, pour les Églises Archiépiscope Majeures (canons 152, 110 §1; 78 §2; 182 §3); le conseil des Hiérarques, pour les Églises Métropolitaines *sui iuris* (canon 167 §1); l'Évêque des autres Églises *sui iuris* (cf. le CCEO can. 176) avec l'intervention du Siège Apostolique. Cette vue d'ensemble sur les thèmes que le droit particulier peut réglementer, ainsi que sur l'autorité compétente à établir le droit particulier offre la possibilité d'une meilleure compréhension du rapport entre les deux formes de droit, commun et particulier.

Dans la perspective de la composition effective des textes de droit particulier, le troisième chapitre identifie et met en évidence des questions concernant certaines perspectives rédactionnelles et les possibles principes de production normative du droit particulier. Ces principes devraient établir en grandes lignes qui sont les personnes qui participent au recueil des sources et à la rédaction des normes de droit particulier, quelles sont leurs tâches, les phases d'élaboration, les buts et les priorités, et pas en

dernier lieu ils devraient établir et tirer au clair les questions plus importantes et plus urgentes, d'ordre tant théorique que pratique. Ces principes, inspirés sans doute des principes de rédaction du droit commun, peuvent offrir au rédacteur des normes de droit particulier certains repères clairs dans la perspective de la rédaction de certaines propositions: la cohérence avec l'objet de la loi; le respect de la légalité et de la hiérarchie des normes; l'autonomie législative et la juste interprétation du principe de la subsidiarité; le rapport correct aux sources du droit particulier et l'interprétation correcte du binôme *organica progressio* en parallèle avec le symétrique retour aux vieilles traditions; et pas en dernier lieu, la nécessaire cohérence du langage et de la terminologie rédactionnelle.

Dans le quatrième chapitre, nous nous concentrons sur le contenu intégral du droit particulier de l'Église Gréco-Catholique de Roumanie publié jusqu'en 2015. Il s'agit de ce droit particulier publié par le Synode des Évêques de cette Église à partir du moment où celle-ci a été élevée au rang d'Église Archevêpiscopale Majeure. Dans différentes étapes, le Synode de l'Église Archevêpiscopale Majeure a publié dans l'organe non-officiel du Synode, Actes Synodales 3, plusieurs parties du droit particulier. En classant ces textes dans la perspective de l'autorité qui les promulgue et du thème abordé, nous avons analysé le contenu des documents suivants:

- les normes de droit particulier établies et promulguées par le Synode des Évêques: le Statut du Synode des Évêques de l'Église Archevêpiscopale Majeure; le Statut de la Curie de l'Archevêché Majeur; le Statut du Tribunal Inter-éparchial de première instance; le Statut du Tribunal Ordinaire; le Statut des Séminaires Majeures;

- des documents à caractère liturgique, publiés par le Synode des Évêques; Lettre Circulaire concernant les formules de mention du Saint-Père et de l'archevêque Majeur; Lettre Circulaire concernant l'introduction de la fête du Saint Sanctifié Martyre Iosafat († 1623), dans le calendrier liturgique de novembre, jour 12; le Décret concernant le Calendrier de l'Église Roumaine Unie avec Rome, Gréco-Catholique; la Lettre Circulaire: indication des éditions officielles des Livres liturgiques approuvés pour la célébration de la Sainte Liturgie; Lettre Circulaire: pour la béatification des Évêques Gréco-Catholiques, morts en tant que martyres sous le régime communiste;

-des normes de droit particulier approuvées et promulguées par l'Évêque de l'Éparchie: le Statut du Collège des Conseillers Éparchiaux; le Statut du Conseil des Prêtres; le Statut du Conseil Archiéparchial pour les affaires économiques; Règles canoniques de notre vécu eucharistique (le Statut de la Congrégation du Sacré-Coeur); le Statut de l'Association Générale des Roumains Unis, Gréco-Catholiques (AGRU); Décrets de nomination des différents Vicaires (Protosyncl –Vicaire général; Syncl – Vicaire épiscopal administratif; Vicaire épiscopal responsable de la pastorale; Vicaire judiciaire).

Le dernier chapitre présente, sous forme de propositions, des textes qui pourraient se constituer en tant que normes de droit particulier ou au moins de possibles points de référence pour la rédaction de celui-ci dans tous les 180 cas (à peu près) où le CCEO renvoie à l'expression *droit particulier*.

La bibliographie et le support informatif utilisés pour la rédaction de ce travail ont offert un espace large d'utilisation des informations qui nous ont aidé à atteindre les buts de notre travail. La base documentaire pour la réalisation de l'étude, formée en principal de sources de l'Église universelle et de sources gréco-catholiques (actes et arrêtés du synode) est complétée par une riche bibliographie constituée d'articles et d'études de prestigieux spécialistes en droit canon. Dans le but d'offrir une vue d'ensemble sur la présence du terme droit particulier dans le Code et pour une identification plus facile des principaux travaux qui contiennent des sources de droit pour l'Église Gréco-Catholique de Roumanie, notre ouvrage comporte aussi quatre annexes. De même, pour une plus facile identification et consultation de certains termes de base, nous avons prévu un index de noms et de termes.

Abstract

On October 18th 1990, while publishing the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO), which is the common code for all the Eastern Catholic Churches, the Pope Saint John Paul II expressed his intention that the various legislative bodies of the *sui iuris* Churches should edit their own particular laws.

Starting with November 1st 1991, when the Code came into effect, the twenty-three *sui iuris* Churches (as they were defined in the 27th canon) have at their disposal a legal instrument capable of regulating their own canonical reality. The publication of the code, as a unique moment in the history of the Church, offered the possibility to observe the particularity and originality of these Churches, wishing at the same time “to tutelage, to insure and to promote the vitality, the development and the strength in the fulfillment of the task they were assigned [...] to be considered as belonging to the disciplinary patrimony of the universal Church along with the «*Codex iuris canonici*»”¹. The Code draws a lot of inspiration from the content of the documents of the Second Vatican Council and the CCEO canons translate into norm the directives and teachings of this Council. The *Orientalium Ecclesiarum* Decree (OE 5, 6) on the Eastern Catholic Churches states, *inter alia*, that these Churches, who were called to return to the old traditions that defined them, have *the right and duty to guide themselves according to their own particular disciplines*, and the content of the 1493th canon draws the type of relation that exists between the common law and the particular law.

¹ IOAN PAUL II, „Discorso alla presentazione del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990”, in *Nuntia* 31 (1990), 10-23, here 18.

My interest for a topic that presents the relation between the common law of the Eastern Catholic Churches and the particular law, as means of expression of the personal identity of the various Churches *sui iuris*, was born in 1999, while studying in Rome at the Faculty of Oriental Canon Law, within the Pontifical Oriental Institute. It all happened during my last year of undergraduate studies, while I was attending the *De iure particulare condendo* (*On the enacting of the particular law*) seminar. A thorough analysis of this relation and the highlighting of the particular law of the Greek-Catholic Church in Romania was the main reason behind the doctoral thesis I propose: „*Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. The particular law of the Romanian Greek-Catholic Church: contemporaneity and perspectives*”.

The great number of references that the common law makes to the particular law (about 180 times) highlights the right and duty these Churches have in guiding themselves according to their own disciplines. This is the reason why each of the twenty-three *sui iuris* Churches need to write their own particular law which, together with the common law, represent the canonical framework according to which these Churches guide themselves. The particular law is a notion that indicates a series of rights that differ according to its recipients, to the competent authority that emitted it or to the thematic it comprises. By “particular law” the CCEO understands all the laws, the legitimate customs, the statutes and all the other norms of right by which the particularity of a specific *sui iuris* Church is defined. The same phrase refers to yet another reality far more specific: the particular law can limit itself to the territorial boundaries of the Eparchies and has as recipients only the Christians within the boundaries of the said Eparchy. We also have that *more particular* law comprising the Typicon or Statutes, as well as the Regulations of the Monasteries or of the Religious Institutes; the expression can also refer to the special laws that the Roman Pontiff (canons 159; 178 § 2; 182 § 2), the Apostolic See (canons 29 § 1; 30; 554 § 2; 888 §3; 1389) or the Supreme Authority of the Church (canons 56; 58) approves or establishes for a certain *sui iuris* Church, the liturgical norms and the prescriptions of the liturgical books of the said *sui iuris*

Church. Finally, the term “particular law” can also refer to the conventions that the several *sui iuris* Churches can stipulate.

The troublesome history of the Greek-Catholic Church in Romania, during the last half of the past century, has caused a lot of suffering and has obstructed the institutional development of the Church. After the events of 1989, the Greek-Catholic Church has been encouraged to assimilate and integrate the discipline of the new discipline promoted primarily in the documents of the Second Vatican Council and in the new Code of Canons of Oriental Churches. It was, in the same time, helped to emerge from clandestinity, to reorganize and tutor its personal canonists in prestigious pontifical institutes, to create in its own organizational plan those structures and bodies which conform to the canon law.

A fundamental moment in the reassessment of the mission concerning the analysis and study of the sources of the particular law or its editing was represented by the hierarchical evolution of the Greek-Catholic Church in Romania and its transition from the statute of Metropolitan *sui iuris* Church to that of Major Archiepiscopal *sui iuris* Church (December 14th 2005). This event created the premises that helped raising awareness on the fact that the writing of the particular law represents an absolute requirement in order to assure a proper performance of the activities of the various institutions within the Church. It also reasserted the moral obligation that was distinctly emphasized by the Roman Pontiff, namely to write its own particular law as soon as possible.

In order to materialize this desideratum in a series of clear rules, a study of the canonical sources and of the scientific literature was necessary, all this due to the formation of *The Synodal Commission responsible with the enacting of the Particular Law for the Romanian Church United with Rome, Greek-Catholic*: thus, the proposition of some clear texts on particular law for the approval of the Synod of Bishops was made possible. In order to work according to canon law, the Church needed a new legal framework, consisting of particular law rules, capable of coordinating the activities of all the newly established institutions: chiefly, those of the Synod of Bishops of the Major Archiepiscopal Church as a superior legislative body for the Greek-Catholic Church. The organizing of all the other institutions capable

of providing help to the Synod or to the Major Archbishop was also required: the permanent Synod; the Major Archiepiscopal Curia, different from the Episcopal Curia; manicle of the entire Church, different from the eparchial manicle; various synodal commissions; judicial apparatus etc.

Given the fact that in the Romanian area there is not, thus far, a study on the relation between common law and particular law, working on this subject became more and more challenging. This is why in the present study I try to emphasize this relation and to pay special attention to the particular law of the Greek-Catholic Church in Romania.

In the bibliographical section of the present work we refer to a series of scientific works of some Greek-Catholic authors who had an approach on this topic from different perspectives: sacramental, historical, legislative or ecumenical. These works, published in international languages, represented, along with scholarly works belonging to internationally renowned canonists, a starting point in our attempt to study the roman particular law and to connect it to the content of the CCEO canons, as well as to the actual pastoral and administrative requirements of the Greek-Catholic Church in Romania.

The present study is divided into five chapters and their internal logic was conceived so as to ensure a coherent development of the topic, the obvious purpose being that of achieving the goal of this thesis.

In the first chapter of the study I present the canonical directions of the CCEO and the place that this legislative text is occupying within the whole canonical field of the Catholic Church. The specificity of the Eastern Catholic Churches is given by the variety of the *sui iuris* Churches (*varietas Ecclesiae sui iuris*) that are called upon to genuinely follow their own values. The right and duty of these Churches to guide themselves based on their own particular disciplines are highly emphasized in the documents of the Second Vatican Council, which strongly influenced the written form the CCEO canons received. This part of the study describes the meaning of some terms proposed by the ecclesiology of the Second Vatican Council, in particular in the decree concerning the Eastern Catholic Churches, namely *Orientalium Ecclesiarum*: autonomy, communion, *pari dignitas*, the concept of *Ecclesia sui iuris*. The stressing of the hierarchical statute of the twenty-three

sui iuris Churches to which the CCEO can be applied, as well as the analysis of the concept *Ecclesia sui iuris* arises from the necessity itself to understand which are in fact these Churches. Once we perceive the meaning of this aspect, it becomes easier to specify which ones are the legislative bodies that can promulgate the particular law norms within these Churches. This is why we have considered it necessary to underline the limits of competency of the CCEO and of the range of its applicability. This allows us to highlight the boundaries according to which the particular law, established by the competent bodies of the various Churches *sui iuris*, can manifest itself.

The second chapter marks the relation that builds up between the two expressions: common law / particular law. After a complete analysis of the CCEO canons and the identification of all those cases where the expression “particular law”, and its equivalents, appears, I present all those authorities that are capable of writing and approving the particular law: the Synod of Bishops of the Patriarchal Church for the Patriarchal Churches (canons 110 §1; 78 §2; 182 §3); the Synod of the Major Archiepiscopal Church for the Major Archiepiscopal Churches (canons 152, 110 §1; 78 §2; 182 §3); the Hierarchical Council for the Metropolitan Churches *sui iuris* (canon 167 §1); the Bishop of the other *sui iuris* Churches (cfr. CCEO canon 176) with the intervention of the Apostolic See. This overview regarding the topics that the particular law can regulate, and also regarding the competent authority that can establish it, offers us the possibility to better understand the relation between the two types of law, common and particular.

From the perspective of the actual structuring of the particular law texts, in the third chapter I identify and highlight questions referring to some editorial perspectives and possible principles of normative production of the particular law. These principles should establish, in broad lines, who participates to the gathering of sources and to the editing of the particular law norms, their tasks, the drafting stages, the aims and priorities, and last but not least, should establish and clarify the most important and urgent theoretical and practical questions.

These possible principles, inspired without a doubt by the principles behind the editing of the common law, can offer to the editor of the

particular law norms some clear landmarks concerning the perspective for the editing of some propositions: coherence with the subject of the law; law and norm hierarchy abidance; legislative autonomy and the correct interpretation of the subsidiarity principle; the correct reference to the sources of the particular law and the correct interpretation of the *organica progressio* binomial alongside the symmetric return to the old traditions; and last but not least the required coherence of language and terminology.

In the fourth chapter we focused our attention on the whole content of the particular law of the Greek-Catholic Church in Romania published up to 2015. We refer to that particular law published by the Synod of Bishops of this Church starting from the moment it was ranked Major Archiepiscopal Church. The Synod of the Major Archiepiscopal Church has published at different stages, in the unofficial organ of the Synod, Synodal Acts², several parts of the particular law. By drawing a classification of these texts from the perspective of the authority that promulgates them and of the topic it discusses, I analyzed the content of the following documents:

- Particular law norms established and promulgated by the Synod of Bishops: the statute of the Synod of Bishops of the Major Archiepiscopal Church; the statute of the Major Archiepiscopal Curia; the statute of the highest Tribunal within the territorial boundaries of the patriarchal Church; the statute of the ordinary Tribunal; the statute of the Major Seminaries

- Documents with liturgical character, published by the Synod of Bishops; a Circular letter referring to the memorial phrases used for the Holy Father and for the Major Archbishop; the Circular letter referring to the inclusion of the Saint Josaphat hieromartyr († 1623) holiday in the November Menaion, on the 12th; the decree regarding the Calendar of the Romanian Church united with Rome, Greek-Catholic – general rules for standardization; the decree regarding the Fasting and the Eve in the Romanian Church united with Rome, Greek-Catholic; the decree referring to the Liturgical Vestments in

² BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, n. 1-5, 2006-2011.

the Romanian Church united with Rome, Greek-Catholic; a Circular letter indicating the official editions of the Missal approved for the celebration of the Divine Liturgy; a Circular letter regarding the canonization of the Greek-Catholic Bishops that died as martyrs under the communist regime;

- Particular law norms approved and promulgated by the eparchial Bishop: the statute of the College of Eparchial Consultors; the statute of the College of Priests; the statute of the Arch-Eparchial Council for economic affairs; canon rules for our Eucharistic living (the statute of the "Inima Neprihănită" congregation); the statute of the "Asociația Generală a Românilor Uniți, Greco-Catolici" (AGRU); decrees regarding the naming of different Vicars (Protosyncellus – Vicar General; Syncellus – Episcopal Vicar of the Bishop; Episcopal Vicar entrusted with pastoral care; Judicial Vicar).

One last chapter presents, as a proposal, some texts that could become particular law norms or at least possible reference points in its editing in all those approximately 180 cases where CCEO makes reference to the "particular law" expression.

The bibliography and the informational support I used for this study offered a wide area of employment of this information, thus helping me in attaining the objectives of this thesis. The documentation I employed for the accomplishment of the study, containing mainly sources from the universal Church and Greek-Catholic sources (documents and synodal decisions) is consolidated by an important bibliographical list, predominantly international, including a series of articles and studies by renowned canonists. Aiming to offer an overview on the presence of the phrase "particular law" in the Code, and for a better identification of the primarily papers containing law sources for the Romanian Greek-Catholic Church, the present study offers, at the end, four appendices. Also, for an easier identification and reference of some terms I integrated at the end of the study an index nominum and an index rerum.

ANEXE

Anexa 1

Termenul Ius particulare Ecclesiae Metropolitanae sui iuris, Ius particulare Ecclesiae patriarchalis, Ius particulare Ecclesiae sui iuris, Ius particulare in "ceteris" Ecclesiis sui iuris¹

Ius particulare

- quid sit, 1493 § 2; quis eo teneatur, 1491; quoad derogationem, 1502 § 2; quae eius leges Codice abrogentur, 6 n 1°; in eo exprimi debet Evangelium, 584 § 2;

- *statuere non potest de*: certis casibus communicationis in sacris, 671 § 5; impedimentis suscipiendi vel exercendi ordines sacros, 764;

- *eo tantum reguntur*: clerici minores, 327; societates vitae apostolicae, 572; consociationes privatae, 573 § 2;

- eo attento fiat inscriptio baptismi filii adoptivi, 689 § 3;

- *statuat de*: iusta remuneratione Administratoris eparchiae, 230 n 1°; modo electionis delegatorum consilii presbyteralis ad conventum eparchialem, 238 § 1 n 7°; electione aliquot diaconorum ad conventum eparchialem, 238 § 1 n 8°; modo electionis et numero aliquot Superiorum institutorum vitae consecratae ad conventum eparchialem convocandorum, 238 § 1 n 9°; terminis temporis officii oeconomi eparchialis, 262 § 2; terminis temporis officii protopresbyteri, 277 § 2; potestatibus et facultatibus protopresbyteri, 278 § 1; captione canonica paroeciae, 288; asservatione librorum paroecialium antiquiorum, 296 § 5; iuribus et obligationibus vicarii paroecialis, 302 § 1; operibus ad vocationes provehendas, 329 § 2; admittendis in seminarium minus iis, qui ad statum clericalem vocati non

¹ I. ŽUŽEK, *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 167-171.

videntur, 331 § 1; quibusdam exercitationibus et probationibus in institutione clericorum, 353; recessibus spiritualibus clericorum, 369 § 2; mediis opportunis ad castitatis decorem clericorum assequendum, 374; frequenti celebratione Divinae Liturgiae ex parte clericorum, 378; eis, quae statum clericorum dedecent, 382; tempore absentiae clericorum a sua eparchia, 386 § 1; vestis habitu clericorum, 387; obligatione clericorum, ut conferant instituto de praecaventia, securitate sociali et assistentia sanitaria eorundem, 390 § 2; feriarum tempore clericorum, 392; normis, quibus catechumenatus ordinatur, 587 § 3; remuneratione catechistarum, 591 n 2°; usu quorundam mediorum communicationis socialis quoad doctrinam catholicam aut mores, 653; aetate ad munus patrini requisita, 685 § 2; recessu spirituali candidati ad sacram ordinationem, 772; adnotatione exsequiarum in libro defunctorum, 879; inceptis motus oecumenici, 904 § 1; modo publicae rationis reddendae de bonis temporalibus Ecclesiae oblati, 1031 § 2; tempore diuturno onerum in piis foundationibus, 1047 § 1 n 2°;

- *servetur quoad*: emolumenta ad Episcopum eparchialem spectantia sede eparchiali vacante, 230 n 2°; privilegia et insignia Exarchi, 321 § 2; consilium constituendum in domibus religiosorum, in quibus minus quam sex sodales degunt, 422 § 2; ministrum baptismi, 677 § 1; baptismum in domibus privatis, 687 § 2; modum, quo christifideles, qui clerici non sunt, in celebrationem Divinae Liturgiae concurrunt, 699 § 3; locum proprium sacramentum paenitentiae celebrandi, 736 § 1; susceptionem ordinum inferiorum ante sacram ordinationem, 758 n 6°; publicationem nominum candidatorum ad ordines sacros, 771 § 1; parochum, coram quo matrimonium celebrari debet, 831 § 2; ius parochi ad recipiendos laicos baptizatos acatholicos in Ecclesiam catholicam, 898 § 3; electiones, 948 § 1; sedem tribunalis, 1127; modum transmissionis actorum iudicialium, 1192 § 1; expensas et remunerationem periti, 1261; correptionem publicam, 1427 § 1;

- *statuere potest de*: obligationibus cancellarii curiae eparchialis, 252 § 1; eo, qui iuridicam personam seminarii gerere debeat, 335 § 2; speciebus ascetarum, 570; facultate praedicandi diaconorum, 610 § 3; obligatione et modo componendae praevisionis accepti et expensi, 1028 § 3; terminis praescriptionis in quibusdam delictis, 1152 § 1 n 3°; modo interrogandi testes, 1242; quibusdam relate ad poenas a iure communi statutas, 1405 § 2.

Ius particulare Ecclesiae Metropolitanae sui iuris

- a quo statuatur, 159, 167 § 1; de suffragio deliberativo quorundam Episcoporum in Consilio Hierarcharum, 164 § 2; de praesentia in Consilio Hierarcharum, 166 § 1; v. IUS PARTICULARE, IUS PARTICULARE ECCLESIAE SUI IURIS.

Ius particulare Ecclesiae patriarchalis

- statutur a Romano Pontifice vel a Synodo Episcoporum Ecclesiae Patriarchalis, 78 § 2, 110 § 1, 182 § 3;

- *statuat de*: requisitis ad patriarchalem dignitatem, 64; temporibus visitationis pastoralis eparchiarum a Patriarcha peragendae, 83 § 1; diebus festis, in quibus Divina Liturgia pro populo a Patriarcha celebranda est, 94; invitatione eorum, qui Episcopi non sunt, ad Synodum Episcoporum Ecclesiae patriarchalis, 102 § 3; coetu Episcoporum ad videndos recursus adversus decreta administrativa Patriarchae, 1006;

- *servandum quoad*: tempus convocationis Synodi Episcoporum Ecclesiae patriarchalis, 65 § 2; praesidentiam eiusdem Synodi, 70; ordinationem Episcoporum a Patriarcha peragendam, 86 § 1 n 2°; consensum Episcopi eparchialis vel Superioris maioris in quorundam negotiorum commissione clerico facta, 89 § 2; tempora Synodi Episcoporum Ecclesiae patriarchalis, 106 § 2; praesentiam membrorum in Synodo Episcoporum Ecclesiae patriarchalis, 107 § 1; terminos temporis officii oeconomi patriarchalis, 122 § 2; Administratorem Ecclesiae patriarchalis, 127, 128 n 2°, 220 n 2°; informationes et documenta de idoneitate candidatorum ad episcopatum, 182 § 1; designationem scrutatorum in casu electionis Episcoporum per litteras, 186 § 1; potestates Episcopi auxiliaris sede eparchiali vacante, 224 § 3; ascriptionem clericorum Ecclesiae patriarchali, 357 § 2; reservationem Patriarchae indulti discedendi a monasterio, 496 § 2; confirmationem Patriarchae ad dimittendum sodalem a monasterio, 499; reservationem Patriarchae facultatis sanctum myrum conficiendi, 693; facultatem Patriarchae, ut in aliena eparchia sacras ordinationes celebret, 749; ius recipiendi acatholicos in Ecclesiam catholicam, 898 § 2; quaedam alienationes bonorum temporalium eparchiae, 1036 § 2 n 1°;

- *statuere potest de*: presbyteris et diaconis in scrutatores vel actuarium Synodi electionis Patriarchae assumendis, 72 § 1; coartatione suffragii deliberativi Episcoporum titularium in Synodo Episcoporum Ecclesiae patriarchalis, 102 § 2; potestate Patriarchae quoad sedes eparchiales vacantes, 220 n 2°; necessitate iudicii Patriarchae de parte clericorum habenda in factionibus politicis vel in moderandis consociationibus syndicalibus, 384 § 2; causis tribunali ordinario Ecclesiae patriarchalis reservatis, 1063 § 4 n 5°;

- a Romano Pontifice statutum quoad: extensionem potestatis Patriarchae extra fines territorii Ecclesiae patriarchalis, 78 § 2; elenchum candidatorum ad episcopatum, 182 § 3;

v. ius particulare ecclesiae sui iuris, ius particulare.

Ius particulare Ecclesiae sui iuris

- *auctoritas id constituens vel approbans*: Ecclesiae sui iuris, 110 § 1, 167 § 1, 176, 880 § 2; Romanus Pontifex, 78 § 2, 159, 182 § 3; suprema Ecclesiae auctoritas, 56, 58; Sedes Apostolica, 29 § 1, 30, 554 § 2, 888 § 3, 1388;

- eo tantum reguntur clerici minores, 327; ad eius praescripta vita liturgica ordinanda est, 199 § 1; secundum eius legitimas consuetudines laudes divinae in Ecclesia cathedrali celebrantur, 199 § 2; eius praescripta liturgica servanda, 3, 674 § 2, 683, 704

- *statuat de*: sollemnitatibus, in quibus Episcopus ab eparchia abesse non debet, 204 § 3; cum quam auctoritate textus legum, declarationum et decretorum conventus eparchialis communicandi sunt, 242; congrua parte membrorum consilii presbyteralis a sacerdotibus electorum, 266 n 1°; opportunis consiliis in paroecia, 295; libris paroecialibus, 296 §§ 1 et 5; laudibus divinis a clericis celebrandis, 377; auctoritate, quae licentiam mercaturam exercendi clericis concedere potest, 385 § 2; pressius de institutis saecularibus, 569; tutela iuris operum intellectualium auctorum, 666 § 3; usu aedificii catholici, coemeterii vel ecclesiae acatholicis concedendo, 670 § 2; examine sponsorum aliisque, quae matrimonii celebrationi praemittenda sunt, 784; modo declarationum et promissionum in matrimonio mixto, 815; modo et ordine venerationis sacrarum iconum vel imaginum, 886; modo, quo quaedam praescripta de officiis ad effectum deducenda sunt, 937 § 2; limitibus circa taxas in eparchiis determinandas, 1013 § 1; normis circa instituta eparchiarum ad congruam sustentationem clericorum, 1021 § 1; institutis praecaventiae, securitatis socialis et assistentiae sanitariae clericorum, 1021 § 2; modo constituendae massae communis in eparchiis, 1021 § 3;

- *servari debet quoad*: dignitates conferendas, 194; dies, in quibus Episcopus eparchialis Divinam Liturgiam pro populo celebrare debet, 198; modum constitutionis consilii a rebus oeconomicis, 263 § 1; normas de consilio presbyterali, 265; dies, in quibus parochus Divinam Liturgiam pro populo celebrare tenetur, 294; providenda parochus renuntianti, 297 § 2; ascriptionem clerici alicui eparchiae ante ordinationem diaconalem, 358; consensum determinatae auctoritatis ad licitam transcriptionem clerici ad eparchiam alterius Ecclesiae sui iuris, 365 § 2; munera laicis vetita, 408 § 2; tempus ministrationis chrismationis sancti myri, 697; normas de Divina Liturgia et Eucharistia, 707 § 1, 708, 710, 713 § 2, 714 § 1; oblationes in

Divina Liturgia, 717; tempus ieiunii et paenitentiae, 719; coniugatos ad ordines sacros admittendos, 758 § 3; sponsalia, 782 § 1; tempus celebrationis matrimonii, 838 § 2; normas de sacramentalibus, 867 § 2; modum ieiunii vel abstinentiae, 882; constitutionem tutorum, 910 § 2; tributa personis physicis imponenda, 1012 § 2; ordinationem circa administrationem bonorum temporalium, 1022 § 2;

- *statuere potest de*: quibusdam requisitis Protosyncelli vel Syncelli, 247 § 2; officio protopresbyteri cum officio parochi certae paroeciae coniuncto, 277 § 1; auctoritate ad conventiones ineundas quoad paroecias sodalibus institutorum vitae consecratae concredendas, 284 § 2; parochus ad tempus determinatum nominando, 284 § 3 n 4°; permissione paroeciam pluribus presbyteris committendi, 287 § 2; societatibus vitae apostolicae, 572; eo, cuius est oleum in sacramento infirmorum adhibendum benedicere, 741; susceptione ordinum inferiorum ante sacram ordinationem, 758 § 1 n 5°; proveciore aetate ad sacram ordinationem, 759 § 1; aetatis anno superiore ad matrimonium licite celebrandum, 800 § 2; matrimonio per procuratorem, 837 § 2; causis de separatione coniugum, 864 § 2; diebus festis et paenitentiae propriae Ecclesiae sui iuris, 880 § 2; suppressione vel translatione quorundam dierum festorum omnibus Ecclesiis communium, si a Sede Apostolica approbatum est, 880 § 3; quibusdam terminis in recursibus adversus decreta administrativa, 1002; potestate decretum administrativum in recursibus emendandi, 1004; quibusdam condicionibus circa pias foundationis, 1048 § 2; causis tribunali collegiali reservatis, 1084 § 1 n 4°; admittendis in aulam tribunalis, 1129 § 1; eo, qui sententiam executioni mandare debeat, 1340 § 1; remissione quarundam poenarum, 1420 § 2; quibusdam terminis quoad proceduram in decretis extra iudicium ferendis, 1518;

- *statuere non potest de* impedimentis dirimentibus matrimonium, nisi quibusdam servatis, 792;

Ius particulare in "ceteris" Ecclesiis sui iuris

- *statuitur a Romano Pontifice vel a Hierarcha*, qui Ecclesiae sui iuris praeest de consensu Sedis Apostolicae, 174, 176; *v. IUS PARTICULARE, IUS PARTICULARE ECCLESIAE SUI IURIS.*

Anexa 2

Canoane referitoare la Dreptul Particular ale diferitelor

Biserici *sui iuris*, în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO)¹

CANOANE PRELIMINARE:

can. 6,

TITLUL I, DESPRE CREDINCIOȘII CREȘTINI ȘI TOATE DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE LOR

can. 17;

TITLUL II, DESPRE BISERICILE SUI IURIS ȘI DESPRE RITURI:

can. 29 § 1; can. 30;

TITLUL IV, DESPRE BISERICILE PATRIARHALE:

can. 64; can. 65 § 2; can. 70; can. 71 § 1; can. 72 § 1; can. (76 § 1); can. 78 § 2; can. (3 § 1; can. 86 aș 1, 2; can. 89 § 2; can. (94); can. 102 aș 2, 3; can. 106 § 2; can. 107 aș 1, (2), can. 111 aș 1, 2; can. 113; can. 115 § 3; can. 120); can. 122 § 2; can. 127; can. 128 § 2; can. 133 aș 1, 2; can. 137; can. 138; can. 143 § 1; can. 143 § 3; can. 145; 149.

TITLUL VI, DESPRE BISERICILE MITROPOLITANE ȘI CELELALTE BISERICI SUI IURIS:

can. 159; can. 164 § 2; can. 166 § 1; can. 167 § 1; can. 171; can. 174; can. 176;

TITLUL VII, DESPRE EPARHII ȘI EPISCOPI:

can. 177 § 1; can. 182 § 1, 3; can. 186 § 1; can. 194; can. 198; 199 § 2; can. (203 § 1); can. 204 § 3; can. 206 § 1; can. 220, can. 222 § 2; can. 224 § 3; can. 230, can. 238 aș 1, 7, 8, 9, (10); can. 242; can. (244 § 2); can. 247 § 2; can. 252 § 1; can. 261 § 2; can. 262 aș 2, (3); 263 aș 1, (4); can. 265; can. 266 aș 1, (2), (3); can. (267 § 2); can. (268); can. (270 § 1); can. 271 § 1; can. (273 § 1); can. (274 § 1); can. 277 aș 1, 2; can. 278 § 1, (4); can. 284; aș 2, 3, 4; can. 287 § 2; can. 288; can. (291); can. (292 § 3); can. 294; can. 295; can. 296 aș 1, 5; can. 297 § 2; can. (300 § 1); can. 302 aș 1; (4, 5);

¹ A. A. MINA, „Sviluppo del diritto particolare della Chiesa Copta Cattolica”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi. *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, Città del Vaticano, 165-171.

TITLUL VIII, DESPRE EXARHATE ȘI DESPRE EXARHI:

can. 321 § 2;

TITLUL IX, DESPRE ADUNĂRILE IERARHIILOR MAI MULTOR BISERICI SUI IURIS:

can. (322 § 4);

TITLUL X, DESPRE CLERICI:

can. 327; can. 329 § 2; can. 330 § 1; can. 331 § 1; can. 335 § 2; can. 337 aș 1, 2, 3; can. 342 § 1; can. 353; can. 357 § 2; can. 358; can. 365 § 2; can. 369 § 2; can. 374; can. 377; can. 378; can. 382; can. 384 § 2; can. 385 § 2; can. 386 § 1; can. 387; can. 390 § 2; can. 392;

TITLUL XI, DESPRE LAICI:

can. 401; can. 408 § 2; can. 409 § 2;

TITLUL XII, DESPRE MONAHI ȘI CEILALȚI CĂLUGĂRI ȘI MEMBRI AI ALTOR INSTITUTE DE VIAȚĂ CONSACRATĂ:

can. 410; can. 419; can. 422; can. 423; can. 424; can. 430; can. 431 § 2; can. 441 aș 1, 3; can. 442; can. 443 § 1; can. 444 aș 1, 2; can. 446; can. 447 § 3; can. 449; can. 450; can. 453 § 3; can. 454; can. 455; can. 458 aș 1, 4; can. 461 aș 1, 2; can. 462 § 2; can. 463; can. 464; can. 465; can. 471 § 1; can. 472; can. 473 aș 1, 3; can. 474 aș 1, 2; can. 476; can. 477 § 1; can. 478; can. 488 § 2; can. 496 § 2; can. 499; can. 500 aș 1, 2; can. 508 aș 2, 3; can. 511 aș 1, 2; can. 512 aș 1, 2; can. 513 aș 1; can. 514 aș 1, 3; can. 515 aș 1, 2; can. 516 § 3; can. 518; can. 519; can. 520; can. 523 § 3; can. 524 aș 1, 3; can. 526 aș 1, 2; can. 527; can. 528; can. 534; can. 535 § 1; can. 536 aș 1, 2; can. 537 § 1; can. 538 aș 1, 2; can. 539 § 2; can. 540; can. 541; can. 545 § 1; can. 550; can. 552 aș 1, 2; can. 554 aș 1, 2; can. 557; can. 558 § 3; can. 559 aș 1, 2; can. 560 § 1; can. 561; can. 562 § 4; can. 563 § 1; can. 568 aș 1, 2; can. 569; can. 570; can. 572;

TITLUL XIII, DESPRE ASOCIAȚIILE CREDINCIOȘILOR CREȘTINI:

can. 573 § 3; can. 576 § 1; can. 578 aș 1, 3; can. 581; can. 582;

TITLUL XIV, DESPRE EVANGHELIZAREA POPOARELOR:

can. 584 § 2; can. 585 § 2; can. 587 § 3; can. 591;

TITLUL XV, DESPRE MAGISTERUL BISERICESC:

can. 610 § 3; can. 614 § 4; can. 622; can. 653; can. 657 § 2; can. 662 § 2; can. 664 § 1; can. 666 § 3;

TITLUL XVI, DESPRE CULTUL DIVIN ȘI MAI ALES DESPRE SACRAMENTE:

can. 670 aș 1, 2; can. 671 aș 2, 3, 4, 5; can. 677 § 1; can. 685 § 2; can. 687 § 2; can. 689 § 3; can. 693; can. 697; can. 699 § 3; can. 703 § 2; can. 707 § 1; can. 708; can. 709 aș 1, (2); can. 713 § 2; can. 715 § 2; can. 720 § 3; can. 736 § 1; can. 741; can. 749; can. 758 aș 1, 5, 6; can. 759 § 1; can. 760 § 1; can. 764; can. 771 § 1; can. 772; can. 782 § 1; can. 784; can. 792; can. 800 § 2; can. 815; can. 831 § 2; can. 837 § 2; can. 838 § 2; can. 841 § 1; can. 864 § 2; can. 867 § 2; can. 879; can. 880 § 2; can. 882; can. 886;

TITLUL XVII, DESPRE BOTEZAȚII NECATOLICI CARE VIN LA DEPLINA COMUNIUNE CU BISERICA CATOLICĂ:

can. 898 § 2, 3;

TITLUL XVIII, DESPRE ECUMENISM, ADICĂ DESPRE PROMOVAREA UNITĂȚII CREȘTINILOR:

can. 904 § 1; can. 908;

TITLUL XIX, DESPRE PERSOANE ȘI DESPRE ACTELE JURIDICE:

can. 910 § 2; can. 934 § 1;

TITLUL XX, DESPRE FUNCȚII:

can. 937 § 2; can. 948 § 1;

TITLUL XXII, DESPRE RECUSURILE CONTRA DECRETTELOR ADMINISTRATIVE:

can. 1002; can. 1004; can. 1006;

TITLUL XXIII, DESPRE BUNURILE TEMPORARE ALE BISERICII:

can. 1012 § 2; can. 1013 a§ 1 (2); can. 1021 a§ 2, 3; can. 1022 § 2; can. 1024 § 2; can. 1028 § 3; can. 1031 § 2; can. 1036 § 1, 2; can. 1047 § 1; can. 1048 § 3;

TITLUL XXIV, DESPRE JUDECĂȚII ÎN GENERAL:

can. 1063 § 4; can. 1069 § 1; can. 1070; can. 1084 § 1; can. 1127; can. 1129 § 1; can. 1152 § 2;

TITLUL XXV, DESPRE JUDECATA CONTENCIOASĂ:

can. 1192 § 1; can. 1242; can. 1261; can. 1285 § 3; can. 1335; can. 1340 § 1;

TITLUL XXVI, DESPRE UNELE PROCESE SPECIALE:

can. 1388;

TITLUL XXVII, DESPRE SANȚIUNILE PENALE ÎN BISERICĂ:

can. 1405 a§ 1, 2; can. 1420 § 2; can. 1423 § 1; can. 1427 § 1;

TITLUL XXIX, DESPRE LEGE, DESPRE OBICEIURI ȘI DESPRE ACTELE ADMINISTRATIVE:

can. 1518.

Anexa 3

Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică¹

1. **1700 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, tomul II, Blaj 1872, 115-123;
DE CLERCQ C. (cura et studio), *Decreta viginti Synodoum eparchialium Orientalium Catholicorum*, Roma, 1971, 20-24;
MANSI J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961, 36 (1961), 857-868. (MANSI) * * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 38-52.
2. **1701 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
MANSI 36 TER (1961), coll. 871-872;
Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis, tomus sextus, Friburgi, 1882, (VI) 987-990. (*Collectio Lacensis*)
3. **1701 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
NILLES N., *Simbolae ad illustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, II, Oeniponte, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, 1885, 125-126, 326-328. (NILLES, *Simbolae*)
4. **1702 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
NILLES, *Simbolae*, 351-354;
MANSI 36 TER (1961), col. 882.
5. **1703 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
NILLES, *Simbolae*, 357-361.
6. **1711 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia**
NILLES, *Simbolae*, 386-387; *Collectio Lacensis* (VI) 989-999.

¹ W. BLEIZIFFER, *Disciplina dei sacramenti e culto divino - considerazioni canoniche*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2002.

7. **1713 – Sinodul electoral de la Alba Iulia**
Collectio Lacensis (VI) coll. 989-992.
8. **1714 – Sinodul electoral de la Alba Iulia**
Cf. PĂCLIȘANU Z., *Istoria Bisericii Române Unite. I. Perspective, I, Anul XVII*, Nr. 65-68, München, 185-189.
9. **1715 – Sinodul electoral de la Sibiu**
Cf. PĂCLIȘANU Z., *Istoria Bisericii Române Unite. I. Perspective, I, Anul XVII*, Nr. 65-68, München, 189-190.
10. **1725 – Sinodul eparhial de la Făgăraș**
MOLDOVANU J., *Acte sinodali*, tomul II, 108-114;
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum*, 25-29;
MANSI 37 (1961) coll. 253-264.
11. **1728 – Adunarea electorală de la Cluj**
MOLDOVANU J., *Acte sinodali*, tomul II, 101-107;
MANSI 37 (1961) coll. 945-952.
12. **1732 – Sinodul eparhial de la Făgăraș**
MOLDOVANU J., *Acte sinodali*, tomul II, 96-100;
MANSI 37 (1961) coll. 961-966.
13. **1738 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte sinodali*, tomul II, 93-95;
MANSI 38 (1961) coll. 455-456.
14. **1739 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte sinodali*, tomul II, 81-92;
MANSI 38 (1961) coll. 465-477.
15. **1742 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali*, tomul I, 146-157;
MANSI 38 (1961) coll. 491-500.
16. **1744 – Adunarea Eparhială de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique. Histoire des Conciles*, tome XI, I (1575-1849), II (1850-1949) Paris, 1949, 1952, 207-208.
17. **1752 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209.
18. **1754 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.

19. **1763 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.
20. **1756 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.
21. **1757 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.
22. **1758 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.
23. **1759 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 209-210.
24. **1765 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 210.
25. **1766 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome I, 210.
26. **1772 – Sinodul electoral de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali*, tomul II, 75-80.
27. **1773 – Sinodul intereparhial de la Viena**
Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum, documenti manoscritti nella SCPF, Fondo (SC) Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, 1642-1845, Miscellanea vol. 1, 44-78.
28. **1821 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali*, tomul II, 68-74;
Sionulu Romanescu, foia besericesca, leteraria și dogmatica, an. I, nr. 8-9/1865, 89-91.
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 70-75.
29. **1833 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali*, tomul II, 63-68;
Sionulu Romanescu, foia besericesca, leteraria și dogmatica, an. I, nr. 8-9/1865, 102-103.
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 76-80.
30. **1850 – Sinodul electoral de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali*, tomul I, 61-103.
31. **1858 – Conferința episcopilor Români de la Blaj**
Sacra congregazione de propaganda fide, Fondo CP 161, Protocollo delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba-Iulia di rito orientale, 20-51 (270-286).

32. **1868 – Sinodul electoral de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali, tomul I*, 1-60.
33. **1869 – Sinodul eparhial de la Blaj**
MOLDOVANU J., *Acte Sinodali, tomul II*, 1-62;
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 81-97;
Mansi 42 (1961), coll. 159-220.
34. **1872 – Primul Conciliu Provincial de la Blaj**
Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872, Blasiu, 1882.
35. **1882 – Al doilea conciliu Provincial de la Blaj**
Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882, Blaj, 1885.
36. **1882 – Sinodul eparhial de la Blaj**
* * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 144.
37. **1882 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare**
Actele și decretale sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținutu la anul 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883;
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 98-136;
MANI 45 (1961) 819-820.
38. **1882 – Sinodul eparhial de la Gherla**
Costitutiunile sinodului diecesanu de Gherla convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 ținuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883;
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 137-148.
39. **1882 – Sinodul eparhial de la Lugoj**
Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice, Lugoj, 1883;
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 149-178.
40. **1883 – Sinodul eparhial de la Lugoj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome II, 850.
41. **1889 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome II, 850.
42. **1896 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 179-194.
43. **1899 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 195-197.

44. **1900 – Al Treilea Conciliu Provincial de la Blaj**
Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.
45. **1904 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome II, 861-862.
BLEIZIFFER W., *Disciplina dei sacramenti e culto divino...* op. cit., 44.
46. **1906 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum...* op. cit., 209-214.
47. **1909 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum...* op. cit., 209-214.
48. **1918 – Sinodul electoral de la Blaj**
* * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 151.
49. **1919 – Sinodul eparhial de la Blaj**
Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopoească din Blaj la 11, 12 și 13 iunie, 1919, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919.
50. **1919 – Sinodul eparhial de la Gherla**
Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An I (1919) nr. 2, 1-12.
51. **1920 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome II, 867-869.
52. **1921 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare**
DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique...*, tome II, 867-869.
53. **1921 – Sinodul eparhial de la Gherla**
Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An III (1921) nr. 10-12, 49-60.
54. **1921 – Sinodul eparhial de la Lugoj**
Foaie oficială a Diecezei Lugojului «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15, 47-55.
55. **1921 – Sinodul eparhial de la Blaj**
DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum...* op. cit., 229-233.
56. **1923 – Sinodul eparhial de la Gherla**
Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An V (1923) nr. 9-10, 51-64.

- 57. **1926 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare**
De Clercq C., *Decreta viginti Synodorum... op. cit.*, 234-262.
- 58. **1927 – Sinodul eparhial de la Blaj**
Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.
- 59. **1935 – Sinodul electoral de la Blaj**
* * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 143, 152.
- 60. **1946 – Sinodul electoral de la Blaj**
* * *, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998, 152.

Anexa 4

Lista cronologică a sesiunilor de lucru ale Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică (2005-2015)

1. 20-21 iunie 2006, Blaj
2. 23-24 octombrie 2006, Blaj
3. 30 noiembrie 2006, Blaj (sesiune extraordinară)
4. 12 februarie 2007, Blaj, (sesiune extraordinară)
5. 14-16 mai 2007, Oradea
6. 20 iunie 2006, (sinod electoral) Blaj
7. 17-18 octombrie 2007, Blaj
8. 13-15 mai 2008, Blaj
9. 21-23 octombrie 2008, Blaj
10. 5-7 mai 2009, Blaj
11. 27-29 octombrie 2009, Blaj
12. 1-2 iunie 2010, Blaj
13. 26-28 octombrie 2010, Blaj
14. 8-10 iunie 2011, Blaj
15. 18-20 octombrie 2011, Blaj

16. 5-7 iunie 2012, Reghin – Blaj
17. 30 octombrie – 1 noiembrie 2012, Blaj
18. 29-30 mai 2013, Blaj
19. 14-15 octombrie 2013, Blaj
20. 7-9 mai 2014, Oradea
21. 27-29 octombrie 2014, Blaj
22. 18-20 mai 2015, Blaj

BIBLIOGRAFIE

1. Izvoare

1.1. Izvoare inedite

A. Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale

Ponenze della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, per gli affari di rito orientale, anno 1874, 1877, 1878, 1879, 1881, 1884, 1903, 1916.

Lettere e Decreti per gli AA. Orientali, vol. 14/1881.

B. Arhiva Congregației de Propaganda Fide

Scritture riferite nei congressi (SC), Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria 1642-1862, 2 voll., Miscellanea 2 voll.

Fondo Congregazioni Particolare (CP), voll. 31, 63, 100, 133, 161.

Fondo Congregatio super Correctione Librorum Ecclesiae Orientale (CLO), vol. 1-13, 1719-1862.

1.2. Izvoare editate

A. Izvoare universale

Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis, tomus sextus, Friburgi, 1882.

ALBERIGO G., *Decisioni dei Concili ecumenici*, editrice Torinese, Torino, 1978.

ALBERIGO G. – IOANNOU P.P. – LEONARDI C. – PRODI P. (a cura di), consulente P. Jedin, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1991.

Annuario Pontificio per l'anno 1998, Città del Vaticano, 1998.

Annuario Pontificio per l'anno 2013, Città del Vaticano, 2014.

Codex I-Uris Canonici, Pii X Pontificis Maximi, Iussu Digestus, Benedicti Papae XV, Auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione, et indice analytico-alphabetico ab E.mo Petro Card. Gasparri Auctus, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMLXXIV.

Codul de drept canonic, traducere românească *pro manuscripto*, Presa Bună, Iași, 1995.

Conciliorum Oecumenicorum Decreta, ed. Centro di Documentazione, a cura di G. Alberigo – G. Dossetti – P.P. Ioannou – C. Leonardi, P. Prodi, Consultante H. Jedin, Bologna 19914, 6-528.

- Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituții, decrete, declarații*, Ediție revizuită, Editura A.R.C.B., București 2000.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Communio notio, Lettera ai Vescovi della Chiesa Cattolica su alcuni aspetti della Chiesa intesa come comunione*, 28 maggio 1992, Documenti e Studi 15, Città del Vaticano, 1994.
- DE CLERCQ C., *Decreta viginti synodorum eparchialium orientalium catholicorum*, Officium Libri Catholici, Roma, 1971.
- Enchiridion Vaticanum*, 12 volumi, testo latino-italiano, Bologna 1976ss.
- GIOVANNI PAOLO II, *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae Leges*, 25 gennaio 1983: AAS 75 (1983) II, VII-XIV.
- GIOVANNI PAOLO II, Lettera Apostolica *Orientale Lumen* (2 magg. 1995), *Osservatore romano* 2-3 maggio 1995.
- GIOVANNI PAOLO II, Lettera enciclica *Ut unum sint* (25 magg. 1995), sull'impegno ecumenico, AAS 87 (1995), 921- 982; EV 14/2667-2884.
- GIOVANNI PAOLO II, Sommo Pontefice, Costituzione Apostolica *Pastor Bonus* sulla Curia Romana, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1998; Acta Apostolicae Sedis 80 (1988), 841-912; EV 11/788-1070.
- IOANNES PAULUS II, *Constitutio apostolica Sacri canones qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur*, 18 octobris 1990: AAS 82 (1990), 1033-1044; *Enchiridion Vaticanum* XII, 507-530.
- MANSI J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961.
- NILLES N., *Symbolae ad ilustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, II, Oeniponte, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, 1885.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici Fontium annotatione et Indice analytico-alphabetico auctus*, Città Del Vaticano, 1989.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELL'UNITÀ DEI CRISTIANI, *Direttorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo*, AAS 85 (1993) 1039-1119; EV 13/2169-2507.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELL'UNITÀ DEI CRISTIANI, *Direttorio Ecumenico „La recherche de l'unité”* (25 mar. 1993), per l'applicazione dei principi e delle norme sull'Ecumenismo, AAS 85 (1993) 1039-1119; EV 13/2169-2507.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontes annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Communicationes*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1969ss.

B. Izvoare particulare

- Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1919, în *Organ oficial al Diecezei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An I (1919) nr. 2, 1-12.
- Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1921, în *Organ oficial al Diecezei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An III (1921) nr. 10-12, 49-60.
- Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1923, în *Organ oficial al Diecezei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An V (1923) nr. 9-10, 51-64.
- Actele Sinodului eparhial de la Lugoj din 1921, în *Foaie oficială a Diecezei Lugojului* «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15, 47-55.
- Actele și decretul sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținut la anul 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883.
- ARHIEPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DE BUCUREȘTI, *Papa Ioan Paul al II-lea în România, Discursuri și omilii*, Biroul de Presă, 1999.
- BUJOREANU I. M., *Pravila Bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele Săntților Apostoli intitulată (îndreptarea lezei) tipărită la Târgoviște în anul 1652*, București, Tipografia Academiei Române, 1884.
- BĂLAN I., „*Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenae*”, în *SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932, 470-584.
- BĂLAN I., *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenae*, *Tipis Polyglotae Vaticanis*, 1932.
- BĂLAN I., *Sacra Congregazione "Pro Ecclesia Orientali"*, *Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma, 1932.
- BĂLAN I., *Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.
- BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, 2006-2011.
- BUJOREANU I. M., *Pravila Bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele Săntților Apostoli intitulată (îndreptarea lezei) tipărită la Târgoviște în anul 1652*, București, Tipografia Academiei Române, 1884.
- Canoanele facute în sinodul santei baserecei archidiececane gr.-cat. Rom de Alb'a Julia-Fagarasiu (șinut la Blasiu în 20-22 octobree 1869)*, Tipariul Seminarului Archidiececane, Blasiu, 1869.
- Codex Iuris Canonici*, AAS (1983); EV 8/637-1089.
- Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, traducere pro manuscripto realizată de I. Muntean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.
- Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus*, Vol. I (nn. 1-1299), Vol. II (nn. 1300-2317), Romae, ex Typographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907.

- Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872, Blasiu, 1882.*
- Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882, Blaj, 1885.*
- Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.*
- CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE RĂSĂRITENE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO, Libreria Editrice Vaticana, 1996.*
- CONGREGAȚIA SFINTEI EUHARISTII, *Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice, f.a., 64.*
- Costitutiunile sinodului diecesanu de Gherl'a convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883.*
- DE CLERCQ C., *Decreta viginti synodorum eparchialium orientalium catholicorum, Officium Libri Catholici, Roma, 1971.*
- Decisiunile sinodului Archidiecesei gr. Cat. De Alba-Iulia și Fagarasiu, (ținut la Blaj 10-12 maiu 1904, 22-23 novembre 1906), Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1908.*
- Decisiunile sinodului Archidiecesei gr.-cat. De Alba-Iulia și Fagarasiu, ținutu in resiedintia arhiepiscopesca din Blasiu in 22 – 24 Novembre 1899, Blasiu, 1900.*
- Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.*
- Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopescă din Blaj la 11, 12 și 13 iunie, 1919, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919.*
- Decretele Conciliului prim și al doilea ale Provinciei bisericești greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1927.*
- Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintru Sfinți Părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Domn Dr. Vasile Suciu Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Tipografia Seminarului Teologic, Blaj, 1931.*
- Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintre Sfinți Părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Casile cel Mare și Grigore Dialogul precum și rânduiala Vecerniei, Utreniei ca și altele de trebuință la Sfintele Slujbe, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Lucian Mureșan, Arhiepiscop și Mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, Roma - Blaj, 1996.*
- Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintre Sfinți Părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Casile cel Mare și Grigore Dialogul precum și rânduiala Vecerniei, Utreniei ca și altele de trebuință la Sfintele Slujbe, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Cardinal Lucian Mureșan, Arhiepiscop Major de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 2014.*
- Foaie oficială a Diecezei Lugojului «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15.*
- GAID I. L., *Sources of CCEO & CIC, Kanonika 17, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 2011.*

- Il Sinodo Intereparchiale delle Eparchie di Lungro di Piana degli Albanesi e Monastero di Grottaferata: Communion e annuncio dell'Evangelo. Orientamenti Pastoral e norme canoniche*, Castrovilari, 2010.
- IOAN PAUL II, „Discorso ai membri della Conferenza inter-rituale dei Vescovi della Romania, 7 dicembre 1996”, *L'Osservatore Romano*, 8 dicembre 1996, 5.
- IOANNOU P. P., *Fonti*, Fascicolo IX, t. I, 1: *Discipline generale antiques, Les canons des Conciles oecuméniques*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962.
- IOANNOU P. P., *Fonti*, Fascicolo IX, t. I, 2, *Discipline generale antiques, Les canons des Synodes Particuliers*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962.
- IOANNOU P. P., *Fonti*, Fascicolo IX, t. II, *Discipline generale antiques, Les canons des Pères Grecs*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1963.
- LUNIW P., (unofficial English translation by), *The Particular Law of the Ukrainian Greek Catholic Church according to the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk*, (ad experimentum for three years) april 7, 2015. (format electronic la <http://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/04/Particular-Law-of-the-UGCC.pdf>)
- MARINI F. J., MERHEB B., (ed. unofficial English translation), *The Particular Law of the Maronite Church according to the „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium” enacted by the Synod of Bishops of the Maronite Patriarchal Church*, Bkerké, june, 1996.
- MOJOLI G., *Attività della S. Congregazione “De Propaganda Fide” per gli Affari di rito Orientale nel periodo 1862-1892*, ESCA, Vicenza, 1977.
- MOJOLI G., *Attività della S. Congregazione “De Propaganda Fide” per gli Affari di rito Orientale nel periodo 1893-1917*, ESCA, Vicenza, 1979.
- MOLDOVANU M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, Tomu I, Blasiu, 1869.
- MOLDOVANU M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, Tomu II, Blasiu, 1872.
- NUNTIA, *Organo ufficiale della Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo*, voll. 31, 1975-1990.
- Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc»*, An I (1919), III (1921), V (1923).
- PAPP-SZILAGYI J., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 1882.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus, Libreria editrice Vaticana, 1995.
- SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale*, *Fonti*, Fascicolo VIII, *Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932.

SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione canonica orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, testi di diritto particolare romeno*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.

Scrisoarea apostolică Orientale lumen a Suveranului Pontif Ioan Paul II către Episcopat, cler și credincioși în amintirea centenarului enciclicii «Orientalium Dignitatis» a Papei Leon XIII, Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Blaj, 1995.

Sionulu Romanescu, foia besericesca, leteraria și dogmatica, an. I, nr. 8-9/1865, 89-91, 102-103.

Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice, Lugoș, 1883.

SYNODAL NEWS BULLETIN OF THE SYRO-MALABAR MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *Particular Laws of the Syro-Malabar Church*, vol. 11, no. 1, May 2003, Kochi, 2003.

THE SYRO-MALANKARA CATHOLIC MAJOR ARCHIEPISCOPAL CHURCH, *The Code of Particular Canons of the Syro-Malankara Catholic Major*, Trivandrum, Kerala, 2012;

2. Dicționare și comentarii

ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN”, *Dicționarul explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Univers enciclopedic, București 1998.

CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE ORIENTALE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale Codului Canoanelor Bisericilor Răsăritene*, Libreria Editrice Vaticana, 1996.

CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004.

D'OSTILIO F., *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Urbaniana, Roma, 2011.

DE FIORES S., GOFFI T. (a cura di), *Nuovo dizionario di spiritualità*, Edizione Paoline, Milano, 1985.

Dictionnaire de droit canonique, voll. 1-7, Letouzey et Ané, Paris, 1939

FARRUGIA E. G., (ed), *Dicționarul enciclopedic al Orientului Creștin*, Editura Galaxia Gutenberg, 2005.

FARRUGIA E. G., (ed.), *Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano*, Roma, 2000.

FECIORU D., (trad., note și indici), *Scrierile Părinților Apostolici*, colecția Părinți și Scriitori bisericești, nr. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979.

METZ R., *Le nouveau droit des Églises orientales catholiques*, Paris, 1997.

MOISIU A., *De officio divino in Ecclesia Orientali et praesertim in Ecclesia Romana*, Roma, 1943.

NEDUNGATT G. (ed.), *A Guide to the Eastern Code: A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches*, Rome 2002.

- NEDUNGATT G., *The Spirit of Eastern Code*, Dharmaram Publication, Rome-Bangalore 1993.
- PINTO P. V. (a cura di), *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, *Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- PINTO P. V. (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, *Studium Romanae Rotae Corpus Iuris Canonici I*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- PINTO P. V. (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Urbaniana, Roma, 1985.
- PINTO P. V. (a cura di), *Commento alla Cost. Ap. Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, Città del Vaticano, 2003.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994.
- POSPISHIL V. J., (by), *Orientalium Ecclesiarum. The Decree on the Eastern Catholic Churches of the II Council of Vatican. Canonical-Pastoral Commentary*, Bronx – New York, 1965.
- RAȚIU J., *Instituțiunile dreptului Bisericescu*, Blaj, 1877.
- SACRA CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Oriente Cattolico. Cenni storici e statistiche*, (quarta edizione), Città del Vaticano, 1974.
- SALACHAS D., - SABBARESE L., *Codificazione latina e orientale e canoni preliminari*, *Studia Canonica* 48, Urbaniana University Press, Roma 2003.
- SALVADOR C. C., DE PAOLIS V., GHIRLANDA G. (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993.
- SARTORE D. - TRIACCA A. M. - CIBIEN C. (ed.), *Liturgia*, Edizioni san Paolo, Milano, 2001.
- SZILAGYI I. P., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae, pro usu auditorum theologiae, et eruditione cleri graeco-catolici*, ediția a II-a, Magno-Varadini, Typis Eugenii Hollósy, 1880.
- TAMAȘ I., *Lecții de drept canonic*, Sapientia, Iași, 2013.
- THANCHAN G., *The Juridical Institution of Major Archbishop in Oriental Law: A Historical Juridical Study with Special Reference to Syro Malabar Major Archiepiscopal Church*, Romae, 1998.
- ŽUŽEK I., *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, *Kanonika* 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992.

3. Studii de specialitate

- ABBAS J., „A Codex Particularis for the Maronite Church”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice, 2007; *Iura Orientalia* III (2007), 14-36.
- ABBAS J., „CCEO Canon 1 and Absolving Eastern Catholics in the Latin Church”, în *Studia Canonica* 46/1, 2012, 75-96.
- ABBAS J., „CCEO e CIC a confronto”, în *Apollinaris* LXXIV, 2001, nr. 1-2, Roma, 207-256.
- ABBAS J., „Subsidiarity and the Eastern Code”, în OKULIK L. (ed.), *Le Chiese `sui iuris`: criteri di individuazione e delimitazione*, Venezia, Marcianum Press, 2005, 41-66.
- ALRACHID I., *I sacramenti dell'iniziazione cristiana nel C.I.C. e nel C.C.E.O. con riferimento al diritto particolare della Chiesa greco-melkita-cattolica*, Pontificia Università Lateranense, Roma, 2010.
- ALWAN H., „Rapporto fra il Codice dei Canoni per le Chiese Orientali e il Codice di Diritto Canonico per la Chiesa Latina”, în *Iura Orientalia* I (2005), 103-121.
- ANDRIJŠYN J., „Il diritto particolare della Chiesa "sui iuris": i problemi e le prospettive per la Chiesa greco-cattolica ucraina” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Simposio internazionale "Ius ecclesiarum vehiculum caritatis"* Città del Vaticano, 2001, 643-658.
- ARRIETA J. I., „Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche”, în *Ius Ecclesiae* 6, (1994), Pisa - Roma, 4-40.
- ARRIETA J. I., „La *salus animarum* quale guida applicativa del diritto da parte dei pastori”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 343-374.
- BADII C., „Intorno alla codificazione del diritto canonico orientale”, în *Il diritto ecclesiastico* 44 (1933), 3-15.
- BAKHOUM H. N., „Il diritto particolare delle Chiese patriarcali sui iuris” în *Apollinaris*, 82 (2009) 3-4, Roma, 723-741.
- BAURA E., „La posizione del diritto particolare in seguito alla nuova codificazione”, în CONN J. J. e SABBARESE L. (a cura di), *Iustitia in caritate. Miscellanea di studi in onore di Velasio de Paolis*, Città del Vaticano 2005, 161-177.
- BAURA E., „L'attività normativa dell'amministrazione ecclesiastica”, în *Folia Canonica* 5, (2002), Budapest, Marton Aron Publisher, 59-84.
- BAURA E., „Pastorale e diritto nella Chiesa”, în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI (a cura del), *Vent'anni di esperienza canonica: 1983-2003*, Città del Vaticano 2003, 159-180.
- BĂRBAT V., „Il «teologo»” del vescovo e della Chiesa romena unita nel 1701-1731”, în *Acta historica* 8 (1968), 213-245.
- BEJAN O., „Una singolare prerogativa deo protopop nell'antico diritto particolare della Chiesa romena: la facoltà di giudicare tutte le cause in prima istanza”, în *Revue de droit canonique* 10-11 (1960-1961) 3-4, Paris, 24-44.

- BERLINGÒ S., „La tipicità dell'ordinamento canonico”, în *Ius ecclesiae* 1/1, (1989), Pisa - Roma, 95-155.
- BEYER J., „Paroisse, Église locale, communion”, în *L'Année canonique* 25 (1981), Paris, 179-199.
- BHARANIKULANGARA K., „Le ius particulare dans l'Église syro-malabare” în AOUN M., TUFFERY-ANDRIEU J.- M. (sous la direction de), *Le "ius particulare" dans le droit canonique actuel: définitions, domaines d'application, enjeux*, Strasbourg, Artège, 2013, 123-153.
- BHARANIKULANGARA K., „Particular Law of the Oriental Catholic Churches: An Analysis based on the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO)” în *Journal of St. Thomas Christians*, v. 23, no. 2, 3, 4, April-December, 2012, AAA, 83-93.
- BLEIZIFFER W. – BARTA C., „Conceptul de sinodalitate în gândirea episcopului Iosif Papp Szilagyî”, în BOCȘAN N., SIMA A. V., CÂRJA I., (coord.), *Identități confesionale în Europa Central-Orientală (secolele XVII-XXI)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, 357-370.
- BLEIZIFFER W., „Il culto divino e la disciplina dei sacramenti nei Sinodi eparchiali della Chiesa Greco-cattolica romena”, în în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 659-678.
- BLEIZIFFER W., „Izvoarele de drept canonic oriental din primul mileniu”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, XLIX nr. 2, Cluj Napoca, 2004, 17-34.
- BLEIZIFFER W., *Alcune considerazioni riguardanti il diritto canonico particolare stabilito o da stabilire dai sinodi delle Chiese "sui iuris" o con l'intervento della Santa Sede*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVII, nr. 3, Oradea, 2002, 5-54.
- BLEIZIFFER W., *Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, *Studia Theologica* III, 3/2005, Cluj-Napoca, 148 – 159.
- BLEIZIFFER W., *Termenul ecleziastic de Biserică "sui iuris"*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, 63-72.
- BOCȘAN N. - SIMA A. V., „Înființarea și organizare Mitropoliei greco-catolice românești”, în *Acta Blasiensia* 2, Blaj, 2003, 361-375.
- BOROȘ I., „Anul 1848 și sinoadele protopopești și cel diecesan din Eparchia unită de Oradea-Mare” în *Cultura Creștină* 4 (1922) 11, 82-91; *ibidem*, 5 (1922) 11, 116-122; *ibidem*, 7-8 (1922) 11, 199-206; *ibidem*, 9-10 (1922) 11, 273-284.
- BROGI M., „Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium” în BHARANIKULANGARA K. (a cura di), *Il Diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale*, «Studi Giuridici» XXXIV, Città del Vaticano 1995, 49-75.
- BROGI M., „Il nuovo Codice Orientale e la Chiesa Latina”, în *Antonianum*, Annus LXVI, Iannuarius-Martius 1991, fasc. 1, Roma, 36-61.

- BROGI M., „La Congregazione per le Chiese Orientali e le due Commissioni Codificatrici rispettivamente del Codex Iuris Canonici Orientalis e del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO)”, în *Iura Orientalia* VI (2010), Roma, 48-70.
- BROGI M., „La novità del CCEO alla luce dei «Principi Direttivi»”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 117-136.
- BROGI M., „Particular Law in the Future Oriental Code of Canon Law” în PAYNGOT C. (ed), *Homage to Mar Cariatil*, Rome, 1987, 89-99.
- BROGI M., „Prospettive pratiche nell’applicare alle singole Chiese *sui iuris* il CCEO, în *Ius in vita et in missione Ecclesiae*. Acta symposii internationalis Iuris canonici occorrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati, Città del Vaticano 1994, 739-751.
- BROGI M., „Strutture delle Chiese Orientali *sui iuris* secondo il CCEO”, în *Apollinaris* LXV, 1992, 1-2, Roma, 299-311.
- BUCCI O., „Il codice di diritto canonico orientale nella storia della Chiesa”, în *Apollinaris* LV 1982, Roma, 370-448.
- BUCCI O., „La genesi della struttura del diritto della Chiesa Latina e del diritto delle Chiese Cristiane Orientali in rapporto allo svolgimento storico del diritto romano e del diritto bizantino”, în *Apollinaris* LXV, 1992, 1-2, Roma, 93-135.
- BUCCI O., „Storia e significato giuridico del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 61-136.
- BUNEA A., „Sinodalitatea după anul 1868”, în *Unirea* 51, Blaj, 1892.
- BURIGANA R., „In punta di piedi... La presenza greco-cattolica romana tra i padri conciliari del Vaticano II”, în *Colloquia Mediterranea*, 3/1 (2013), Firenze, 45-63.
- CATTANEO A., „La priorità della Chiesa universale sulla Chiesa particolare”, în *Antonianum* 77 (2002), Roma, 503-539.
- CATTANEO A., „Le diverse configurazioni della Chiesa particolare e le comunità complementari”, în *Ius Ecclesiae*, 15 (2003), 3-38.
- CECCARELLI MOROLLI D., „I Sacri Canones del primo millennio come fonti del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium: una breve ricognizione”, în *Iura Orientalia* IV (2008), Roma, 18-30.
- CHAHINIAN K., „Il diritto particolare della Chiesa armena cattolica” în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 195-222.
- CHINDRIȘ I., *Unirea cu Roma și Școala Ardeleană*, în *Școala Ardeleană*, II, volum coordonat de Ioan Chindriș, Oradea, 2007, 9-60.

- CHIRAMEL J., *La struttura gerarchica delle Chiese orientali*, în BHARANIKULANGARA K. (a cura di), *Il Diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale*, «Studi Giuridici» XXXIV, Città del Vaticano 1995, 134-141.
- CICOGNANI A. G., „De codificazione canonica orientali”, în *Apolinaris* 5 (1932), Roma, 86-95.
- COCCOPALMERIO F., „Gli obiettivi e le finalità del Convegno di Studio”, în Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Il codice delle Chiese Orientali, la storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011.
- COCCOPALMERIO F., „L'élaboration du droit particulier pour les Église particulières dans le context de la loi universelle de l' Église”, în Aoun M. - Tuffery-Andrieu J.-M (sous la direction de), *Le „Ius particulare” dans le droit canonique actuel, Definitions, domanines d'application, enjeux*, Artège, 2011, 15-27.
- COCCOPALMERIO F., „Presentazione”, în Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Il codice delle Chiese Orientali, la storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 5-7.
- COCO G., „Canoni e concili: L'idea e lo sviluppo della prima codificazione orientale tra il Vaticano I e il Vaticano II”, în *Iura Orientalia* IX (2013), 14-59.
- COLOMBO P., „La teologia della Chiesa locale”, în Tessarolo A. (a cura di), *La Chiesa locale*, Bologna 1970, 17-38;
- COMPOSTA D., „Finalità del Diritto nella Chiesa”, în *Apolinaris*, 48 (1975), Roma, 387-389.
- CONDORELI O., „Coesistenza di comunità di rito diverso nel medesimo territorio: principi canonici e frammenti di esperienze”, în OKULIK L., *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 7-22.
- CONDORELLI O., „Giurisdizione universale delle Chiese sui iuris? Tra passato e presente”, în GEFAELL P., (ed.), *Cristiani orientali e pastori latini*, Monografie giuridiche 42, Giuffrè Editore, Milano, 2012, 33-107.
- CONDORELLI O., „La dialettica tra diritto comune e diritti particolari nell'ordinamento della Chiesa, con particolare riferimento all'esperienza storica delle Chiese Orientali”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2)*, Košice, 2007, 263-322.
- CORECCO E., „Ius universale - Ius particolare”, în PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994, 553-574.
- CRISTESCU M. I., „Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romena. Ius particulare Ecclesiae sui iuris” în PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 273-304.

- CRISTESCU M. I., „Il sacramento della penitenza nei Sinodi Romeni, *fontes iuris* per il *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*”, în RUYSEN G. (a cura di), *La disciplina della penitenza nelle Chiese Orientali*, Kanonika 19, Roma 2013, 99-112.
- CRISTESCU M. I., „Il sacramento dell'Ordine nei sinodi romeni, *fontes iuris* per il CCEO” Kanonika 20, Edizioni Orientalia Christiana & Valore italiano "Lilamé", Roma, 2014, 25-50.
- CRISTESCU M. I., „L'autorità legislativa nelle varie Chiese *sui iuris* e l'intervento della Sede Apostolica sul loro *ius particulare*”, în *Iura Orientalia*, anno 6, vol. 6 (2010), Roma, 81-108.
- CRISTESCU M. I., „L'incidenza dello *ius particulare* nelle Chiese della diaspora” în OKULIK L. (ed.) *Nuove terre e nuove Chiese*, Venezia Marcianum Press, Venezia, 2008, 197-217.
- CRISTESCU M. I., „Rinnovarsi ricordando il passato: il "proprius vultus" della Chiesa greco-cattolica romana alla luce delle sue "fontes iuris" e del CCEO”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 145-176.
- CRISTESCU M. I., „The Romanian Particular Law: relevant "Fontes iuris" and evolution” în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 373-397.
- CRISTESCU M. I., „Unitas" and "varietas ecclesiarum" a Vital and Resplendent Force, Safeguarded in CCEO by the Relation "ius commune" - "ius particulare" în *Kanon XIX* (2006), Wien, 160-207.
- DE BERNARDIS L. M., „Possibilità e limiti dell'osmosi fra CIC e CCEO”, în PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994.
- DE BERNARDIS L. M., „Un caso di osmosi fra diritto canonico Latino e Orientale: il matrimonio segreto”, în *Ius Ecclesiae* 4 (1992), Pisa - Roma, 629-636.
- DE MATTEI R., *Il Concilio Vaticano II. Una storia mai scritta*, Torino 2010.
- DE PAOLIS V., „Il Vescovo e il servizio dell'autorità”, în *Periodica de re canonica* 91 (2002), Roma, 605-637.
- DE PAOLIS V., „Laws, Customs, Administrative acts (cc. 1488-1359)”, în NEDUNGATT G., (ed.) *A guide to the eastern code: a commentary on the code of canons of the eastern churches*, Rome, 2002, 809-843.
- DI CASTIGLIONCHIO F. Z., „Tra fede e Storia. Notazioni critiche in tema di ermeneutica canonistica”, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), Pisa - Roma, 269- 280.
- DICK I., „Vatican II et les Eglises orientales catholiques”, în *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965). Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome (Rome 28-30 mai 1986)*, Roma, 1989, 615-625.

- DORTEL-CLAUDOT M., „Codice complementare”, în SALVADOR C. C., DE PAOLIS V., GHIRLANDA G. (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993, 190.
- DORTEL-CLAUDOT M., „Codice fondamentale”, în SALVADOR C. C., DE PAOLIS V., GHIRLANDA G. (a cura di), *Nuovo dizionario di Diritto Canonico*, Edizioni San Paolo, Milano, 1993, 201-202.
- DUMITRAN A., „Instituția soborului mare în Biserica Românească din Transilvania până la Unirea cu Biserica Romei”, în *Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»*, series Historia, 1-2, Cluj Napoca, 1997, 39-49.
- EDELBY N. – DICK I., *Les Eglises orientales catholiques. Décret «Orientalium Ecclesiarum»* (Unam Sanctam 76), Paris, 1970, 316–327.
- EID E., „Conformation du Code des Canons des Église Orientales”, în AL-AHMAR A. - KHALIFÉ A. - LE TOURNEAU D. (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 69-91.
- EID E., „La costituzione Apostolica «Sacri Canones»”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 37-50.
- EID E., „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes”, în *L'année canonique* 33 (1990), Paris, 11-27.
- EID E., „Le droit latin et les droits orientaux” în *Actas de III Congreso internacional de derecho canonico, La norma en el derecho canonico*, Pamplona, 1979, 1-35.
- EID E., „Rite – Église de droit propre – Juridiction”, în *L'Année Canonique* 40, (1998), Paris, 7-18.
- ERDÖ P., „La partecipazione sinodale al governo della Chiesa. Problemi circa gli organi sinodale con potere di governo”, în *Ius Ecclesiae* 10 (1998), Pisa - Roma, 89-107.
- ERDÖ P., „La partecipazione sinodale al governo della Chiesa. Problemi circa gli organi sinodale con potere di governo”, în *Ius Ecclesiae* 10 (1998), Pisa - Roma, 89-107.
- ERDÖ P., „Questioni interrituali di diritto dei sacramenti (battesimo e cresima)”, în *Folia Canonica* 1 (1998), Budapest, Marton Aron Publisher, 9-35.
- ERRÁZURIZ M. C. J., „La *salus animarum* tra dimensione comunitaria ed esigenze individuali della persona”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 327-342.
- FARIS J., „The Codification and Revision of Eastern Law,” în *Studia Canonica* 17 (1983), 449-486.
- FARIS J., „La storia della Codificazione Orientale”, în AA. VV., *Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale* (Studi giuridici, n. 34), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, 255-268.

- FARIS J., „Metropolitan church and other Churches *sui iuris* (cc. 155-176)”, în NEDUNGATT G., (ed.) *A guide to the eastern code: a commentary on the code of canons of the eastern churches*, Rome, 2002, 207-226.
- FARRUGIA E. G., *Prestantia Riturs latini*, în Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano DEOC, 2000, 611-612.
- FELDHANS V., „*„Ecclesia sui iuris”* and The Local Church: An Investigation in Terminology”, în *The Jurist* 68 (2008), Washington, DC, 350-360.
- FELICIANI G., „Le conferenze episcopali come fonte di diritto particolare”, în *Folia canonica*, 2 (1999), Budapest, 21-29.
- FILIP I., „Vaticanul și Unirea de la 1700”, în *Buna Vestire* 1-2, 1967, 8-16.
- FÜRST C. G., „Interdipendenza del diritto canonico latino ed orientale” în AA. VV., *Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale* (Studi giuridici, n. 34), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, 13-33.
- GEFAELL P., „Determinazione dello Stato di Ecclesia Sui Iuris”, în *Iura Orientalia* VI (2010) Roma, 109-122.
- GEFAELL P., „Fondamenti e limiti dell'*oikonomia* nella tradizione orientale”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 419-436.
- GEFAELL P., „Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico. Approfondimento tecnico dell'interpretazione del CIC c. 135 § 2 e del CCEO c. 985 § 2”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2)*, Košice, 2007, 95-112.
- GEFAELL P., „Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico. Approfondimento tecnico dell'interpretazione del CIC c. 135 § 2 e del CCEO c. 985 § 2”, în *Folia canonica*, 10 (2007) Budapest, Marton Aron Publisher, 2007, 119-151.
- GEFAELL P., „Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore delle comunità orientali in diaspora”, în OKULIK L. (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 125-146.
- GEFAELL P., „La capacità legislativa delle Chiese Orientali in attuazione del CCEO”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi. *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 137-155.
- GEFAELL P., „L'ambito territoriale della giurisdizione dei patriarchi orientali. Riflessi sulla forma canonica del matrimonio”, în *Ius ecclesiae*, 5 (1993), Pisa - Roma, 245-268.
- GEFAELL P., „Le Chiese *sui iuris*: 'Ecclesiofania' o no?”, în OKULIK L. (ed.), *Le Chiese 'sui iuris': criteri di individuazione e delimitazione*, Venezia, Marcianum Press, 2005, 7-26.
- GEFAELL P., „Nota alla lettera della Segreteria di Stato al Presidente del Consiglio per l'interpretazione dei testi legislativi circa l'interpretazione del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali e delle leggi comuni alle Chiese Orientali”, în *Ius Ecclesiae* 4 (1992), Pisa - Roma, 340-344.

- GEFAELL P., „Relations entre les deux «Codes» de l'unique «Corpus iuris canonici»” în *Année canonique*, Letouzey et Ané, Paris 1999, 165-180.
- GHERARDINI B., *Il Vescovo, maestro e difensore della fede*, în *Episcopale Munus, recueil d'études sur le ministre épiscopal offertes en homage à Son Excellence Mgr. J. Gijzen*, Van Gorcum, Assen, MCMLXXXII, 32-62.
- GHERRI P., „Codificazione canonica tra tecnica e sistema”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyíregyháza, 2013, 19-130.
- GHERRO S., „Peculiarità del diritto canonico e scienza del diritto”, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), Pisa - Roma, 531-544.
- GHIRLANDA, G., „Autonomia delle Chiese particolari”, în CHIARELLI B., (a cura di), (estratto da *La Chiesa particolare nel Codice del post-Concilio*) *Quaderni della Rivista di Scienze Religiose*, n. 6 / 2005, Roma, 23-58.
- GHIRLANDA, G., „Chiesa universale, particolare e locale nel Vaticano II e nel nuovo Codice di diritto canonico”, în LATOURELLE R. (a cura di), *Vaticano II: bilancio e prospettive. Venticinque anni dopo (1962-1987)*, Cittadella Editrice, Assisi, 1987.
- GHIRLANDA, G., „De Definitione Ecclesiae universalis, particularis, localis, iuxta Concilium Vaticanum Secundum”, în *Periodica de re canonica* 71 (1982), Roma, 605-636.
- GHIRLANDA, G., „Diritto universale e diritto particolare: un rapporto di complementarietà”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 15 (2002), Milano, 11-20.
- GHIRLANDA, G., „Il m.p. Apostolos Suos sulle Conferenze dei Vescovi”, în *Periodica de re canonica* 88 (1999), Roma, 609-657.
- GHIRLANDA, G., „La chiesa particolare: natura e tipologia”, în *Monitor Ecclesiasticus* 115 (1990), PUL, Roma, 551-568.
- GHIRLANDA, G., „La dimensione universale della Chiesa particolare”, în *Quaderni di diritto ecclesiale* 15 (2002), Milano, 6-22.
- GHIRLANDA, G., «*Munus regendi et munus docendi* dei concili particolari e delle conferenze dei vescovi», în Aa.Vv., *La Synodalité - La participation au gouvernement dans l'Église* (Actes du VIIe Congrès international de Droit canonique - Paris, Unesco, 21-28 sept.1990), *L'Année Canonique* 1992 (hors de série) I, Paris, 349-388.
- GHIȘA C., „Cărțile de cult tipărite la Blaj în a doua jumătate a sec. XVIII, un mijloc de susținere a luptei de refacere a mitropoliei românești ardelenene?”, în *Acta Blasiensia* 2, Blaj, 2003, 255-261.
- GLINKA L., „Resoconto sulla pubblicazione delle fonti della codificazione orientale”, în *Nuntia* 10 (1980), 119-128.
- GLÜCK E., „Documente privind Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică) din Transilvania în secolele XVII-XIX”, în *Studia Universitatis Babeș - Bolyai* 1 (2000) 45, 75-87.
- GREEN T. J., «Reflections on the Eastern Code Revision Process», în *The Jurist* 51 (1991), Washington DC, 18-37.

- GULLO C., GULLO A., *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- GUTIÉRREZ J. L., „I raggruppamenti di chiese particolari”, în *Monitor ecclesiasticus* 116 (1991), PUL, Roma, 437-455.
- GUTIÉRREZ J. L., „La formazione dei principi per la riforma del *Codex Iuris Canonici*”, în CANOSA J., *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico: la ricerca giuridica del Conclio Vaticano II*, Giuffré Editore, Milano, 2000, 6-23.
- GUTIÉRREZ J. L., „La proclamazione della santità nella chiesa”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 493-532.
- GUȚIU G., „Scrisoare pastorală către toți fiii și fiicele Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică”, în *Cultura Creștină*, Serie nouă, anul V, Nr. 12-13 (106-107) Iunie-Iulie, Blaj 1994, 1.
- HERMAN E., „Appunti sul diritto metropolitico nella Chiesa bizantina”, în *Orientalia Christiana Periodica* 13 (1947), Roma, 522-550.
- HERMAN E., „De Ritu in iure canonico”, în *Orientalia Christiana* 32 (1993), Roma, 96-158.
- HERRANZ J., „Il principio di legalità nell'esercizio della potestà di governo”, în IDEM, *Studi sulla nuova legislazione della Chiesa*, Giuffré, Milano 1990, 113-139.
- HERRANZ J., „*Salus animarum*, principio dell'ordinamento canonico”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 291-306.
- JARAWAN E., „Revision des canones de normis generalibus”, în *Nuntia* 10 (1980), 87-118.
- KAPTIJN A., „Problématiques concernant les Église de droit propre et les rites”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 405-420.
- KAPTIJN A., „L'inscription à l'Église de droit propre», în *L'Année Canonique* 40 (1998), Paris, 49-70.
- KOCHUTHUNDIL J., „The code of Particular Canons of the Syro-Malankara Catholic Church, Codification and Jurudical Significance”, în *Eastern Canon Law*, 1/1-2, 2012, Nyíregyháza, 277-286.
- KOKKARAVAYIL S., „The Particular Law on the Sacrament of Initiation in the Syro-Malabar Church”, în *Iura Orientalia* IX (2013), 401-424.
- KOROLEVSKI C., „Introduzione agli studi storici delle fonti”, în SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932, 1-29.
- KUZHINAPURATH, T., «Metropolitan Church *sui iuris*: juridical Status and Power of Governance», în *Christian Orient* 21 (2000), Kottayam, Kerala, 41-48.
- LANNE E., „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes”, în *Canonique* 33 (1990), 11-27.
- LANNE E., „La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l'Orient”, în *Irènikon* 54 (1981), Chevetogne, 485-497.
- LO CASTRO G., „L'uomo e la norma”, *Ius Ecclesiae* 5 (1993), Pisa - Roma, 159-194.

- LODA N., „Delimitazione territoriale della Chiesa sui iuris: ragioni e questioni attuali”, în OKULIK L. (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 67-96.
- LODA N., „Il diritto particolare come strumento di inculturazione”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 13-37.
- LODA N., „La formula *sicut pater et caput* relativa al Patriarca nel canone 55 CCEO e le sue implicanze giuridiche”, în *Folia Canonica* 5 (2002), Budapest, Marton Aron Publisher, 107-124.
- LODA N., „Uguale dignità teologica e giuridica delle Chiese sui iuris”, în L. OKULIK (ed.) *Nuove terre e nuove Chiese, Le comunità dei fedeli orientali in diaspora*, Venezia 2008, 37-79.
- LORUSSO L., „Il diritto particolare dei monaci tra lo *ius praecedens* e lo *ius vigens*”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 39-93.
- LORUSSO L., „Estensione della potestà patriarcale e sinodale in diaspora. Designazione dei Vescovi, erezione di circoscrizioni ecclesiastiche, clero uxorato,” în *Angelicum* 83 (2006), Roma, 845-870.
- LORUSSO L., „Estensione della potestà patriarcale e sinodale in diaspora: designazione dei Vescovi, erezione di circoscrizioni ecclesiastiche, clero uxorato”, în OKULIK L. (ed), *Nuove terre e nuove Chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia 2008, 101-124.
- LORUSSO L., „Il riconoscimento della pari dignità nella comunione cattolica: il decreto “*Orientalium Ecclesiarum*” e il Codice dei canoni delle Chiese Orientali”, în *Angelicum*, 83 (2006), Roma, 451-473.
- LORUSSO L., „Interrelazione dei due Codici nella Chiesa” în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 277-330.
- LORUSSO L., „Lo status giuridico della Chiesa italo-albanese e il suo progetto di diritto particolare: affinità con la Chiesa slovacca”, în MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 413-427.
- MANDIYL J., „Diritti e doveri dei Vescovi latini verso i fedeli delle Chiese Orientali Cattoliche”, în *Iura Orientalia* Iura Orientalia IX (2013), 100-145.
- MANDIYL J., „Le competenze delle Conferenze Episcopali latine verso i fedeli delle Chiese cattoliche orientali e la necessità di lineamenti per la cura pastorale di tali fedeli”, în *Eastern Canon Law* 2/2, Nyiregyháza, 2013, 394-376.
- MARTI F., „La legislazione del Sinodo di Lelopoli (1891) è una «codificazione» particolare?”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyiregyháza, 2013, 131-160.

- MARTYNYUK T. T., „Problemi e prospettive della codificazione del diritto particolare della Chiesa Greco-Cattolica Ucraina”, in PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano, 2011, 249-271.
- METZ R., „Codification et oecuménisme”, in *L'Année Canonique* 40 (1998), Paris, 71-86.
- METZ R., „Le nouveau Code des Canons des Églises Orientales et le canoniste latine”, in *Revue de droit canonique* 47, (1997), Paris, 41-51.
- METZ R., „Les deux codes: le Code de droit canonique de 1983 et le Code des canons des Églises orientales: concordances et discordances », in *L'Année canonique* 39, 1997, Paris, 75-94.
- METZ R., *La désignation des évêques dans le droit actuel: étude comparative entre le Code latin de 1983 et le code oriental de 1990*, in *Studia canonica*, 27 (1993), Roma, 326-334.
- MINA A. A., „Sviluppo del diritto particolare della Chiesa Copta Cattolica”, in Pontificio Consiglio per i testi legislativi. *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, Città del Vaticano, 159-171.
- MINA A. A., „Sviluppo del diritto particolare nelle chiese "sui iuris"”, in CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis, atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, Libreria Editrice Vaticana 2004, 535-553.
- MIRAGOLI E., „La legislazione sul Sinodo Diocesano: il Vaticano II nella Chiesa particolare”, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 4 (1991), Milano, 12-42.
- MIRON G. M., „Unirea religioasă și conștiința de sine a românilor”, in *Altera*, 1996, nr. IV, 171-184.
- MONETTA P., „La *salus animarum* nel dibattito della scienza canonistica”, *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 307-326.
- MONTINI G. P., „Le Conferenze episcopali e i Sinodi delle Chiese Orientali”, in *Quaderni di diritto ecclesiale*, 9, (1996), Milano, 433-448.
- MUCCI G., „Concili particolari e conferenze episcopali”, in *La Civiltà Cattolica* 138 (1987), vol. II, 340-348.
- NEDUNGATT G., „Ancient Law in CCEO: The interpretation of can. 2”, in GAID Y. L. (edited by), *The Eastern Code Text and Sources*, Kanonika 13, Roma, 2007, 73-104.
- NEDUNGATT G., „Common Law, Common Code and Unity”, in IDEM, *The Spirit of Eastern Code*, Centre for Indian and Inter-religious Studies Rome, Dharmaran Publications, Bangalore, 1993, 182-199.
- NEDUNGATT G., „Glossario dei termini principali usati nel CCEO”, in *Enchiridion Vaticanum* vol. 12, quinta edizione, Edizioni Dehoniane Bologna, Roma, 1999, 904-914.

- NEDUNGATT G., „Particular Law, Particular Code and Catholicity”, în IDEM, *The spirit of Eastern Code*, Centre for Indian and Inter-religious Studies Rome, Dharmaran Publications, Bangalore, 1993, 200-217.
- NEDUNGATT G., „Particular Law, Particular Code and Catholicity”, în IBIDEM, 200-217.
- NEDUNGATT G., „Presentazione del CCEO”, în *Enchiridion Vaticanum* vol. 12, quinta edizione, Edizioni Dehoniane Bologna, Roma, 1999, 889-903.
- OCÁRIZ F., *Unità e diversità nella comunione ecclesiale*, în *Ius Ecclesiae* 5 (1993), Pisa - Roma, 392-395.
- O'GALLAGHAN P., „Il principio della «salus animarum» nelle altre confessioni cristiane”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 437-464.
- OKULIK L., „Tutela giuridica dell'identità ecclesiale dei fedeli orientali in situazione di diaspora”, în IDEM (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 219-242.
- OKULIK L., *Configurazione canonica delle chiese orientali senza gerarchia*, în IDEM (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 209-228.
- ORIOLE G., „La collazione del pallio”, în *Nuntia* 2 (1975-67), 88-96.
- OTADUY J., „La prevalencia y el respeto: principios de relación entre la norma universal y la particular” în PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994, 475-490.
- PAL M., *Mixed marriages in the Canonical Legislation. A brief survey*, în *Iura Orientalia* III (2007), Roma, 119-139.
- PALLATH P., „Sui Iuris, Chiesa”, în FARRUGIA E. F. (ed.), *Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano*, Roma 2000, 733-736.
- PÉREZ DE HEREIDA I., „I profili ecumenici della «salus animarum» nella codificazione della chiesa cattolica”, în *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 465-492.
- PETER E., „Salus animarum: suprema lex. La funzione dei riferimento alla salvezza delle anime nei due codici della Chiesa Cattolica”, în CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum - Vehiculum Charitatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 573-586.
- POP A., „Idea catolică și ritul – “inovațiile”, și îndeosebi “Binecuvântarea euharistică”, în *Cultura creștină*, Anul XXI, Ianuarie-Martie 1941, Nr. 1-3, Blaj 1941, 66-75.
- PREE H., „Il ruolo dell'interpretazione delo *ius commune* nell'identificare lo spazio a disposizione delle legislazioni particolari: un CCEO rigido o flessibile”, în *Eastern Canon Law*, 2/1, 2013, Nyiregyháza, 177-199.

- PREE H., „Le tecniche canoniche di flessibilizzazione del diritto: possibilità e limiti eccelsiali di impiego”, in *Ius Ecclesiae* 12 (2000), Pisa - Roma, 375-418.
- PROVOST J. H., „The promulgation of Universal and Particular Law in Ten Years Since the Code”, in PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Ius in vita et in missione Ecclesiae: acta symposii internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in civitate Vaticana celebrati*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1994, 625-635.
- PUZA R., „La hiérarchie des normes en droit canonique”, in *Revue de droit canonique* 47, (1997), Paris, 127-142.
- RAAD E., „L'élaboration du droit particulier dans L'Église maronite. Fondaments et domaines d'application”, in AOUN M. - TUFFERY-ANDRIEU J.-M (sous la direction de), *Le „Ius particulare” dans le droit canonique actuel, Définitions, domaines d'application, enjeux*, Artège, 2011, 103-122.
- RAQUEZ O., „La Congregation pour la Corection des Livres de l'Église Orientale (1719-1872)”, in J. METZLER (cura et studio), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum*, Vol. II, 1700-1815, 514-534.
- ROCHET J.-C., „Le droit particulier a-t-il retrouvé sa place? L'exemple de la France”, in *L'Année Canonique* 27 (1983), Paris, 165-169.
- RUS C., *Chestiunea liturgică în CCEO*, in *Cultura Creștină*, nr. 3-4, 2006, Blaj, 88-97
- RUYSSEN G., „Problematiche relative alla competenza della Rota Romana per le cause matrimoniali provenienti dai territori Patriarcali o Arcivescovili Maggiori”, in *Iura Orientalia* VII (2011), Roma, 93-120.
- SALACHAS D., „Aspetti ecumenici del Codex canonum Ecclesiarum Orientalium”, PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano, 2011, 347-371.
- SALACHAS D., „Identità e missione delle Chiese Orientali Cattoliche alla luce dei decreti conciliari *Orientalium Ecclesiarum* (OE) e *Unitatis Redintegratio* (UR)”, in Quaderni di Colloquia Mediterranea 4 (2014), Firenze, 33-62.
- SALACHAS D., „Implicanze ecumeniche del "Codice dei canoni delle Chiese orientali" alla luce del nuovo direttorio ecumenico”, in AA.VV. *Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Studi giuridici, n. 34, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, 76-105.
- SALACHAS D., „L'ecumenismo nello schema del Codice di diritto canonico orientale”, in *Apollinaris*, 61 (1988), Roma, 205-227.
- SALACHAS D., „"Ius oecumenicum" e sua attuazione nel codice dei canoni delle Chiese orientali”, in CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004, 145-186.

- SALACHAS D., „Ecclesia Universa et Ecclesia sui iuris nel Codice Latino e nel Codice dei Canoni delle Chiese Orientali”, în *Apollinaris* LXV, 1992, Roma, 65-76.
- SALACHAS D., „Église Catholique Orientales: leur autonomie dans la communion avec le Siège Apostolique de Rome”, în AL-AHMAR A. - KHALIFÉ A. - LE TOURNEAU D. (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 93-119.
- SALACHAS D., „L'appartenenza giuridica dei fedeli a una Chiesa orientale sui iuris o alla Chiesa latina”, în *Periodica de re Canonica*, 83 (1994), Roma, 19-55.
- SALACHAS D., „Le «status» ecclésiologique et canonique des Église catholique orientales «sui iuris» et des Église orthodoxe autocéphales”, în *L'année Canonique* 33 (1990), Paris, 29-56.
- SALACHAS D., „Le novità del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium a proposito del Primato romano: (il rapporto tra Romano Pontefice - Patriarca)”, în *Folia canonica*, Review of Eastern and Western Canon Law, 1 (1998), 105-127.
- SALACHAS D., „Le prescrizioni liturgiche del «Codice dei canoni delle Chiese orientali» alla luce dell'Istruzione della Congregazione per le Chiese Orientali (6 gennaio 1996)”, în *Ecclesia orans* 15 (1998/2), Roma, 239-273.
- SALACHAS D., „Liturgical Norms in the Code of Canon of the Eastern Church” în PALATH P., *Church and his most element*, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1995, 179-202.
- SALACHAS D., „Lo "status sui iuris" delle Chiese patriarcali nel diritto canonico orientale”, în *Periodica de re Canonica*, 83 (1994), Roma, 569-609.
- SALACHAS D., „Lo status giuridico-pastorale degli orientali cattolici in emigrazione”, în *Anuario Argentino de Derecho Canónico* (AADC) XVI (2009-2010), 161-183.
- SALACHAS D., „Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino”, în *Apollinaris* 67 (1994), 3-4, Roma, 635-690.
- SALACHAS D., „Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali sui iuris”, în *Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, 679-735; 80 (2007) 1-2, Roma, 381-537.
- SALACHAS D., „Teologia e nomotecnica del "Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium" în *Periodica de re canonica*, 82 (1993), I-II, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1993, 317-338; 511-528.
- SANDRI L., „Venti anni di esperienza applicativa del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 33-41.
- SIMA A. V., „Un emisar printre români. Vizita nuntului apostolic Antonio de Luca în Transilvania în 1858. Documente inedite”, în G. GORUN, H. POP (îngrijit de), *300 de ani de la Unirea Bisericii Românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Cluj-Napoca, 2000, 229-242.

- SIMA A. V., "Înființarea și organizarea Mitropoliei greco-catolice românești", în vol. *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică: Istorie și Spiritualitate. 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma, Acta Blasiensia II*, Blaj, 2003, pp. 361-375.
- SIMA A. V., „Preparativele primului conciliu provincial din provincia ecleziastică de Alba Iulia și Făgăraș”, în S. MITU, N. BOCȘAN și T. NICOARĂ (vol. îngrijit de), *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală* 3, Cluj Napoca, 2002, 104-113.
- SIMA A. V., „Preocupările Sfântului Scaun față de greco-catolicii din Imperiul Austriac la mijlocul secolului al XIX-lea”, în *Arhiva Someșană*, seria III, nr. 1, 2002, 97-106.
- SIMA A. V., „Percepția clerului românesc greco-catolic în relatările delegaților apostolici în Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea”, în *Coordonatele preoției greco-catolice. Istorie și actualitate, Acta Blasiensia I*, Blaj, 2002, 251-260.
- SLEMAN É., „De «Ritus» à «Ecclesia sui iuris» dans le Code des Canons des Églises Orientales”, în *L'année Canonique* 41, 1999, Paris, 253-276.
- SUTTNER E. C., „Înțelegerea noțiunii de unire bisericească de către promotorii și opozanții unirii românilor din Transilvania cu Biserica Romei”, în PAȚULEA C. D., RUS A. MĂRZA A., (coord) *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică: istorie și spiritualitate*, Blaj, 2003, 231-246;
- SUTTNER E. C., „Unirea Bisericească din Transilvania 1697-1761”, în *Teologia I* (1997), Arad, 46-56.
- SZABÓ P., “Convento dei Gerarchi ‘plurium Ecclesiarum sui iuris’ (CCEO can. 322). Figura canonica dello ‘ius commune’ e la sua adattabilità alla situazione dell’Europa Centro-orientale”, în H. ZAPP – A. WEISS – S. KORTA (eds.), *Ius canonicum in Oriente et in Occidente*, Hardcover, 2003, 587-612.
- SZABÓ P., „Ancora sulla sfera dell'autonomia disciplinare dell'Ecclesia sui iuris” în *Folia Canonica*, 6 (2003), Budapest, Marton Aron Publisher, 157-213.
- SZABÓ P., „Appunti teorici e pratici per l'elaborazione dello ius particolare superius nelle Ceteræ Ecclesia sui iuris”, în SZUROMI A., *Il quindicesimo anniversario dell'Istituto di diritto Canonico “Ad istar Facultatis” dell’Università Cattolica Pázmány Péter*, Budapest, 2011, 276-291,
- SZABÓ P., „Autonomia disciplinare come carattere del fenomeno dell'Ecclesia sui iuris: ambito e funzione”, în OKULIK L. (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 67-96.
- SZABÓ P., „Competenza governativa e fisionomia degli organi sinodali. L'integrità della postestà episcopale nel sistema degli organi sinodali di carattere permanente”, în *Ius Ecclesiae* XIX, 2007, Pisa - Roma, 445-456.
- SZABÓ P., „Diritto particolare e coordinazione interordinamentale: osservazioni alla luce di un caso concreto”, în *Folia canonica* 10 (2007), Budapest, Marton Aron Publisher, 2007, 167-178.

- SZABÓ P., „Elaboration of the *ius particulare sui iuris* in the Byzantine Catholic Church”, în AOUN M., TUFFERY-ANDRIEU J.- M. (sous la direction de), *Le "ius particulare" dans le droit canonique actuel: définitions, domaines d'application, enjeux*, Strasbourg, Artège, 2013, 157-171.
- SZABÓ P., „L'«antiqua traditio» fonte vigente di diritto? ermeneutica del canone 2/ CCEO sul-interpretazione”, în *Eastern Canon Law* 2/1, Nyíregyháza, 2013, 201-232.
- SZABÓ P., „La questione della competenza legislativa del Consiglio dei Gerarchi (Consilium Hierarcharum), Annotazioni all'interpretazione dei cc CCEO 167 § 1, 169 e 157 § 1”, în *Apollinaris* 69 (1996), Roma, 485-515.
- SZABÓ P., „L'attività legislativa delle Chiese *sui iuris* «minori» di tradizione bizantina”, în Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011, 303-344.
- SZABÓ P., „Le Chiese *sui iuris* in diaspora e nuove modalità di realizzazione della *communio Ecclesiarum*”, în OKULIK L. (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 81-100.
- SZABÓ P., „Libri liturgici orientali e la Sede Apostolica: sviluppo della prassi e stato attuale”, în *Folia Canonica*, 7 (2004), Budapest, Marton Aron Publisher, 261-278.
- SZABÓ P., La questione della competenza legislativa del Consiglio dei Gerarchi (Consilium Hierarcharum): annotazioni all'interpretazione dei cc. CCEO 167 § 1, 169 e 157 § 1, in: *Apollinaris* 69 (1996), 3-4, Roma, 485-51.
- SZABÓ P., *Opinioni sulla natura delle Chiese "sui iuris" nella canonistica odierna*, în *Folia Theologica* 7, (1996), Budapest, Marton Aron Publisher, 239-251.
- TĂUTU A., „Relazione sulla stampa della series III delle fonti della codificazione orientale”, în *Nuntia* 3 (1976), 96-100.
- TĂUTU A., „Unirea cu Roma în cursul istoriei românești”, în *Bună Vestire* 4 (1968) 7, 5-37.
- TESTACCI B., „Sinossi delle corrispondenze tra i canoni del CCEO e il CIC”, în *EV* 12, 915-937.
- VALDRINI P., „L'*aequalis dignitas* des Église d'Orient et d'Occident”, în AL-AHMAR A. - KHALIFÉ A. - LE TOURNEAU D. (ed.) *Acta Simposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kaslik, 24-29 Aprilis 1995, Kaslik - Liban, 1996, 51-68;
- VALDRINI P., „Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latine,” în *Ius ecclesiae*, IX, nr. 1, 1997, 3-17.
- VASIL' C., „La comunione eucaristica dei bambini prima dell'uso della ragione: differenze nella prassi sacramentale fra Chiese d'Oriente e d'Occidente: motivo di divisione oppure un'occasione di approfondimento di crescita ecclesiale?”, în ZAPP H., WEIß A., KORTA S., *Ius canonicum in Oriente et Occidente: Festschrift für Carl Gerold Fürst zum 70. Geburtstag*, Frankfurt, 2002, 759-789.

- VASIL' C., "Modificazioni nell'estensione della potestà dei Patriarchi: identificazione dei limiti della loro competenza amministrativa secondo il CCEO," in *Folia Canonica* 5 (2002), Budapest, Marton Aron Publisher, 293-304.
- VASIL' C., „Chiese orientali cattoliche nella ecclesiologia e nel diritto della Chiesa cattolica. Il cammino del CCEO”, in *Folia canonica*, 10 (2007), Budapest, Marton Aron Publisher, 119-151.
- VASIL' C., „Chiese orientali in diaspora dell'Europa orientale. cattolici russi di rito bizantino”, in OKULIK L. (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008, 147-160.
- VASIL' C., „CIC e CCEO - differenze e similitudini”, in GEROSA L. (a cura di.), *Giovanni Paolo II legislatore della Chiesa: atti del convegno di studio, Lugano, 22-23 marzo 2012*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2013, 146-159.
- VASIL' C., „Etnicità dell Chiese sui iuris e l'Annuario Pontificio”, in OKULIK L. (ed.), *Le Chiese sui iuris: criteri di individuazione e delimitazione*, Marcianum Press, Venezia, 2005, 97-108.
- VASIL' C., „Il diritto canonico Orientale quale materia di insegnamento”, in Gaid Y. L. (edited by), *The Eastern Code Text and Sources*, Kanonika 13, Roma, 2007, 19-30.
- VASIL' C., „Ivan Žužek S.J. (1924-2004) ed il suo contributo scientifico alla canonistica orientale”, in *Iura Orientalia* VIII (2012), 102-141
- VASIL' C., „Le principe de synodalité dans les Église Patriarcales selon le CCEO”, in *L'Année canonique* 40 (1998), Paris, 87-117.
- VASIL' C., „Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progressio, con speciale riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Munkačevo”, in MARINČÁK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 127-143.
- ZUANAZZI I., „Il principio di legalità nella funzione amministrativa canonica”, in *Ius Ecclesiae* 8 (1996), Pisa - Roma, 37-69.
- ŽUŽEK I., „Appunti sulla storia della Codificazione Orientale”, in GAID Y. L. (edited by), *The Eastern Code Text and Sources*, Kanonika 13, Roma, 2007, 31-72.
- ŽUŽEK I., „Canons concerning the Authority of Patriarchs over the Faithful of their own Rite who Live outside the Limits of Patriarchal Territory”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 29-69.
- ŽUŽEK I., „Common Canons and Ecclesial Experience in the Oriental Catholic Churches”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 203-238.
- ŽUŽEK I., „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa universale”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 266-327.
- ŽUŽEK I., „Origins of the Canons: Coincidences with CIC and Omissions in Titles I and II of CCEO”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 161-202.
- ŽUŽEK I., „Particular Law in the Code of canon of the Eastern Churches”, in Chiramel j., Bharanikulangara K. (editors), *The Code of Canons of the Eastern Churches*, Alwaye, 1992, 39-56.

- ŽUŽEK I., „Presentazione del “Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 110-135.
- ŽUŽEK I., „Qualche nota circa lo *ius particulare* nel *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 354-366.
- ŽUŽEK I., „The Ancient Oriental Sources of Canon law and the Modern Legislation for Oriental Catholics”, în *Kanon* 1 [1973], Wien, 147-159.
- ŽUŽEK I., „The Authority and Jurisdiction in the Oriental Catholic Tradition” IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 459-479.
- ŽUŽEK I., „The Omission of the Canons on Cardinals, The Roman Curia and Legates of the Roman Pontiff (CS cann. 175-215) from the *Codex canonum Ecclesiarum orientalium* and the Non-Inclusion in it of the Canons on the Synod of the Bishops: (CIC cann. 341-343)”, IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 193-202.
- ŽUŽEK I., „Un codice per «Varietas Ecclesiarum»” în IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 239-265.
- ŽUŽEK I., *Le “Ecclesiae sui iuris” nella Revisione del Diritto Canonico*, în IDEM, *Understanding the Eastern Code*, «Kanonika» 8, Roma 1997, 94-109.

4. Lucrări științifice

- ***, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1998.
- ALRACHID I., *I sacramenti dell’iniziazione cristiana nel C.I.C. e nel C.C.E.O. con riferimento al diritto particolare della Chiesa greco-melkita-cattolica*, Pontificia Università Lateranense, Roma, 2010.
- ARIEȘAN I., *Il Sinodo Provinciale I (1872) ed il suo ruolo nel dare una nuova impronta alla legislazione canonica Romena*, Excerpta ex Disertatione ad Doctoratum, Romae, 2008.
- BARBERINI G., *Elementi essenziali dell’ordinamento giuridico canonico*, Giappichelli, Torino, 2008.
- BARTA C., GHIȘA C., PETRU D. (ed.), *Învățămintul teologic greco-catolic din România interbelică, față în față cu standardele pontificale, Rezultatele inspecției apostolice realizate în seminariile și școlile diecezane duperioare de băieți, de rit bizantin, din România. 1938*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2010.
- BAURA E., *Parte generale del diritto canonico, diritto e sistema normativo*, Subsidia canonica 8, EDUSC Roma, 2013.
- BĂLAN I., *Limba Cărților Bisericești*, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1914.
- BĂRBAT V., *Instituirea funcției «Teologului» în Biserica Română Unită*, Institutul pontifical de studii orientale, Roma, 1963.

- BEJAN O., *De hierarchia ecclesiae romenorum unitorum secundum vigentem disciplinam*, (Excerpta ex dissertationem ad lauream), Officium Libri Catholici, Romae 1942.
- BHARANIKULANGARA K., *Particular Law of the Eastern Catholic Churches, MARONITE RITE SERIES 4*, Saint Maron Publication, New York, 1996.
- BIȘOC A., *Introdúcere Teologia Pastorală*, Sapientia, Iasi, 2002.
- BLEIZIFFER W., *Disciplina dei sacramenti e culto divino - considerazioni canoniche*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2002.
- BLEIZIFFER W., *Ius Ecclesiae – Bono Spirituali Hominum. Interferențe canonice*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010.
- BLEIZIFFER W., *Studii canonice: implicații intra și extra ecleziale*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010.
- BOCȘAN N. - CĂRĂ I., *Biserica română Unită la Conciliul Vatican I (1869-1860)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001.
- BOJOR V., *Episcopii Diecesei de Gherla acum Cluj-Gherla (1956-1939)*, Editura Viașă Creștină, Cluj Napoca, 2000².
- BOJOR V., ROȘIANU Ș., *Tipic Bisericesc*, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1931.
- BOTA I. M., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. Grinta, Cluj Napoca, 2014.
- BOTIZA I. V., *Elemente de liturgică creștină orientală*, Editura medicală Universitară "Iuliu Hațieganu", Cluj, 2005.
- BOUX D., *Du concile provincial, ou Traité des questions de théologie et de droit canon qui concernent les conciles provinciaux*, J. Lecoffre, Paris, 1850.
- BRAN F., *Drept canonic Oriental, vol. I, Prologomene*, Lugoj, 1929.
- BRÎNZEU N., *Teologia Pastorală, vol. I Păstorul și Turma*, Editura Autorului, Lugoj, 1930.
- BUNEA A., *Cestiuni din dreptul și istoria Bisericii Românesce Unite*, Blaj, 1893.
- BUNEA A., *Din Istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaș, 1900 (Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca, Asociația Culturală „Augustin Bunea” Blaj, *Din Istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Ediția a doua, realizată prin confruntarea cu manuscrisul original de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2012.
- BUNEA A., *Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse*, Tipografia Seminarului Arhidiecesan, Blaș, 1903.
- BUNEA A., *Istorie scurtă a Bisericii Române Unite cu Roma*, Blaj, 1900.
- BUZALIC A. (Ed.), *Studiu asupra tipicului Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2007
- CANOSA J., *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico: la ricerca giuridica del Conclio Vaticano II*, Giuffré Editore, Millano, 2000.
- CARCIONE F., *Le chiese d'Oriente, Identità e quadro storico generale*, Edizioni San Paolo, 1998.

- CATTANEO A., *La Chiesa locale. I fondamenti ecclesiologici e la sua missione nella teologia postconciliare*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2003.
- CATTANEO A., *Unità e varietà nella comunione della Chiesa locale*, Marcianum Press, Venezia 2006.
- CÂMPEANU R., *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Presa Universitară Clujeană, 2002.
- CECCARELLI MOROLLI D. - MUDRY S., *Introduzione allo studio storico-giuridico delle fonti del diritto canonico orientale*, Pontificio Collegio Ucraino di San Giosafat, Roma, 1994.
- CHIRAMEL J., *The Patriarchal Churches in the Oriental Canon Law*, Roma, 1992.
- CHIRVARIU V., *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea 1932.
- CHUCRALLAH A. N., *Les Églises "sui iuris"*, Roma, 2004.
- CICOGNANI A. G., *Prefazione sull'opera della codificazione orientale*, Roma 1931.
- DAN I., *Pravila Magna eiusque auctoritas in Ecclesia Romena*, «Îndreptarea Legii», a. 1652, *Excerpta ex disertationem ad lauream in Facultate Theologica*, Roma, 1944.
- DE CLERCQ C., (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique. Histoire des Conciles*, tome XI, I (1575-1849), II (1850-1949) Paris, 1949, 1952.
- DE OLIVEIRA S. A., *L'autonomia ("status sui iuris") delle Chiese Orientali nella piena comunione con la Sede Apostolica secondo il Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Extr. Diss. PUG, Roma 2003.
- DEL VECCHIO G., *Lezioni di filosofia del diritto*, Milano 196513.
- DEL VECCHIO G., *Nozioni di diritto canonico*, Milano, Giuffrè, 197012.
- DELIMAN I., *De impedimentis matrimoniorum dirimentibus apud romenos quum dissidentes tum catholicos a saeculo XVII ad nostra usque tempora*, Tip. Don Luigi Guanella, 1941.
- D'OSTILIO F., *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Studi giuridici XXXVII, Libreria Editrice Vaticana, 1996.
- DUMITRU-SNAGOV I., *Românii ă n Arhivele Romei (secolul XVIII)*, Clusium, 1999.
- EDELBY N., DICK I (Texte latin et traduction français. Commentaire par), *Les Églises Orientales catholiques. Décret «Orientalium Ecclesiarum»* Paris, 1970.
- ELUVATHINGAL F. (ed.), *an Evaluation and future Prospects: Particular laws, statutes, Decrees, Bibliograpy*, Mar Thoma Yogam, Rome 2002.
- FARIS, J.D., *Eastern Catholic Churches: Constitution and Governance*, Saint Maron Publications, New York, 1992.
- FILIP I., *De concilio Provinciali Alba-Julienensis et Fagarasisnsi Primo A.D. 1872 celebrato*, *Excerpta ex Disertatione ad Lauream in Facultate Theologica, Romae*, 1954
- FLOCA I. N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1992.
- FLOCA I. N., *Drept Canonic Ortodox*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.

- FLUERAȘ N., *Tratat moral-pastoral despre uzul sacramentelor*, Chiriașii Tipografiei românești, Oradea, 1932.
- FORNES J., *La noción de "status" en derecho canonico*, Pamplona, 1975.
- FRANZEN A., - BÄUMER R., *Storia dei papi*, Editrice Queriniana, 1987.
- FÜRST, C. G., *Canones Synopse: zum Codex Iuris Canonici und CCEO*, Freiburg-Basel-Wien, 1992.
- GEFAELL P., (ed.), *Cristiani orientali e pastori latini*, Monografie giuridiche 42, Giuffrè Editore, Milano, 2012.
- GENȚ I., *Administrație Bisericească*, Oradea Mare, 1912.
- GEROSA L., *Teologia del diritto canonico: fondamenti storici e sviluppi sistematici*, Lugano, 2005.
- Ghidul pelerinului pentru Marele Jubileu al anului 2000, Editat de ASTRU, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1999.
- GHIRLANDA G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione: compendio di diritto ecclesiale*, Edizioni San Paolo Milano, 2006.
- GHITTA O., *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj, 2001.
- GOȚIA A., *Continuitate și modernizare, de la P. Pavel Aron la T. Cipariu -studiu lingvistic și istorico-liturgic -*, Ed. Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.
- GRAMA A., *Instituțiunile calvoinesci în biserica românească din Ardelu, fazele lor în trecut și valoarea în prezent*, Studiu isotico'canonică, Blași, 1895.
- GRIGORIȚĂ G., *Il concetto dell'«Ecclesia sui iuris». Un indagine storica, giuridica e canonica*, Roma 2007.
- GRIGORIȚĂ G., *L'autonomie ecclésiastique selon la législation canonique actuelle de l'Eglise orthodoxe et de l'Eglise Catholique, étude canonique comparative*, Roma 2011.
- GUDEA N., *Biserica Română Unită. 300 de ani (1697-1997)*, Cluj-Napoca, 1996.
- GULLO C., GULLO A., *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
- KAS'KIV O., "Lo sviluppo storico-giuridico del diritto particolare della Chiesa Ucraina Cattolica di rito bizantino-ucraino alla luce del CCEO" în *Istoryčno-jurydyčnyj rozvytok partykuljarnoho prava Ukrajins'koji Hreko-Katolyc'koji Cerkvy u sviitli Kodeksu kanoniv dlja sxidnyx cerkov*, Rym, 2000.
- KIEREIN-KUENRING M. & BIRTZ M. R., (ed.) *Ioan Balan, Episcop al Lugojului – Sfaturi pentru urmașii în Hristos*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2009.
- KOKKARAVLAYIL S., *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, *Kanonika* 15, PIO, Roma 2009.
- KORHUNYK A., *Džerela ukrajinskoho partykuljarnoho prava v KKSC: Zamojsk'kyj 1720 r. ta L'vivs'kyj 1891 r. synody = Le fonti del diritto particolare ucraino nel CCEO: il sinodo di Zamošč (1720) e il sinodo di Leopoli (1891)* Rym, 2002.
- LODA N., *La collegialità nella Chiesa con particolare riguardo alle forme di collegialità episcopale*, Quaderni di Appolinaris 12, Roma, 1995.

- LORUSSO L., *Gli orientali cattolici e i pastori latini: problematiche e norme canoniche*, (Kanonika 11), PIO, Roma 2003.
- LORUSSO L., *Lo statuto giuridico e la cura pastorale dei „chrisitifideles orientales” nel CCEO e CIC: collaborazione e problematiche interecclesiali nei due Codici*, Excerpta ex Disertatione ad doctoratum, Bari, 1999.
- MAIOR P., *Protopapadichia*, (ediție îngrijită și studiu introductiv de Chindriș I.), Cluj-Napoca, 1997.
- MANGALATHIL J., *The Metropolitans of Patriarchal or Major Archiepiscopal Churches: A Historical-Juridical Study of cc. 133-139 of the CCEO in Comparision with the Canons on Metropolitans of the CIC (Excerpt, doct. dissert.)*, Pontificio Istituto Orientale, 1997.
- MARCIAL M., *Formarea integrala a preotului*, Sapientia, Iasi, 2001.
- MARCU I., *Teologia pastorală, vol. II, Liturgica*, Tipografia Seminarului arhidiecezan, Blaj, 1906.
- MARCU V., *Drama Bisericii Române Unite cu Roma. Documente și mărturii*, Editura Crater, 1997.
- MARINI, F.J., *The power of the patriarch: patriarchal jurisdiction on the verge of the Third Millennium*, New York, 1998.
- MARTIN J. G., *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Ediurcla, Roma, 1995.
- MĂRTINCĂ I., *Principii de drept roman și bizantin în pravilele românești din secolele XVI – XVIII*, lucrare de doctorat, la Roma, 1988.
- MĂRTINCĂ I., *Curs de introducere în Dreptul canonic* – Ed. ITRC, Iași 1995.
- MĂRTINCĂ I., *Cursuri de pregătire pastorală și jurisdicțională pentru candidații la preoție* – Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași, 1994.
- MĂRTINCĂ I., *Dreptul canonic. Comentariul Codicelui bisericesc 1983 pe înțelesul tuturor*, Ed. Gramar, București, 2001.
- MĂRTINCĂ I., *Sacramentele Bisericii Catolice în Teologie, în cărțile Sfinților Părinți și în Dreptul Canonic*, vol. I-II, Arhiepiscopia Romano-Catolică București, 2003.
- MĂRTINCĂ I., *Doctrina socială a Bisericii, vol I-II*, Ed. Universității din București, 2006.
- MEYENDORF J., *Teologia Bizantină*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1996.
- MICCOLI, G., *Chiesa gregoriana: ricerche sulla Riforma del secolo XI*, Roma, 1999.
- MILAS N., *Dreptul bisericesc oriental* (traducere de CORNILESCU D. I. și RADU V. S., revăzută de I. MIHĂLCESCU), București, 1915.
- MIRON G. M., *Biserica greco-catolică din Transilvania: cler și enoriași (1697-1782)*, Presa Universitară Clujeană, 2004.
- MONDESERT C., *Pour lire les Pères de l'Eglise*, Paris, 1988.
- MORI G. – SALACHAS D., *Ordinamenti giuridici delle Chiese cattoliche orientali*, Bologna, 2000.
- OCHOA X., *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Vol. I, Roma, 1966.

- OKULIK L. (ed.), *Nuove terre e nuove chiese: le comunità di fedeli orientali in diaspora*, Venezia, Marcianum Press, 2008.
- PAL M. (curante), *Plenitudo legis, amor veritatis, in memoriam Petri Tocănel*, Iași, 2002.
- PAL M., "Error iuris" ed "Error facti" nel momento giuridico negoziale fra fonti normative romano classiche e fonti bizantine, *theses ad doctoratum in utroque iure*, Roma, 2002.
- PAL M., *Rolul Bisericii si al societatii civile intr-o Europa unita*. (Atti del Convegno internazionale, Roman, 20-21 maggio 2005, (coord.), Ed. Serafica, Roman, 2006.
- PAL M., *Curs de Drept Canonic Oriental*, Ed. Serafica, Roman, 2007.
- PAL M., *Curs de drept canonic*, vol. I, Ed. Serafica, Roman, 2004.
- PALATH P., *The synod of Bishop Catholic Oriental Churches*, Rome, Mar Thoma Yogam, 1994.
- PALLATH, Paul, *The Synod of Bishops of Catholic Oriental Churches*, Roma, 1994.
- PARLATO V., „Le Chiese d’Oriente tra storia e diritto”, Giappichelli, Torino, 2003.
- PATELOS C. G., *Vatican I et les Eveques uniates. Une étape éclarante de la politique romaine à l’égard des Orientaux (1867-1870)*, Louvain 1981.
- PĂCLIȘANU Z., (ediție îngrijită de Ioan Tîmbuș) *Istoria Bisericii Unite Române*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lapuș, 2006.
- PĂCLIȘANU Z., *Istoria Bisericii Române Unite*. I. "Perspective", Anul XVII, Nr. 65-68, München; II. "Perspective", Anul XIV-XVI, Nr. 53-56, München.
- PĂCLIȘANU Z., „Alegerea și denumirea episcopului unit Ioan Patachi”, în *Cultura Creștină* 3 (1991), 1
- PERI V., *La grande Chiesa Bisantina*, Brescia, 1981.
- PERI V., *Orientalia Varietas: Roma e el Chiese d’Oriente: storia e diritto canonico*, Kanonika 4, Roma 1994.
- PERIȘ L., *Aloisie Tăutu - aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003.
- PINTOR S., *L’uomo, via della Chiesa. Elementi di teologia pastorale*, Bologna, 1992.
- PODAR A-V., *Iosif Papp-Szilágyi (1813-1873), un ierarh iluminist*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010.
- POPP V., *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva Mârza și Iacob Mârza, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
- POSPISHIL V. J., *Eastern Catholic Church Law. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, Brooklyn–New York, 1993.
- PRADER J., *La legislazione matrimoniale latina e orientale*, Edizione Dehoniane Roma, 1993.
- ROBU I., *50 de ani de la Conciliul Vatican II*, Editura ARCB, 2014.
- SABBARESE L., *La costituzione gerarchica della Chiesa Universale e Particolare. Commento al Codice di Diritto Canonico Libro II Parte II*, Urbaniana University Press, Città del Vaticano 2001.

- SALACHAS D., - NITKIEWICZ K., *Rapporti intereclesiastici tra cattolici orientali e latini, sussidio canonico-pastorale*, Roma, 2007.
- SALACHAS D., „La normativa del Concilio Trullano, commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos”, în *Oriente Cristiano*, An XXXI, nr. 2-3, 1991.
- SALACHAS D., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millennio, Confronto con il diritto canonico attuale delle Chiese orientali cattoliche*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1997.
- SALACHAS D., *Il magistero e l'evangelizzazione dei popoli nei codici latino e orientale: studio teologico-giuridico comparativo*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2001.
- SALACHAS D., *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese orientali cattoliche*, Edizioni Dehoniane Roma, 1993.
- SALACHAS D., *La funzione della Congregazione per le Chiese Orientali: dimensione ecumenica e missionaria*, Edizioni Orientalia Christiana, Roma, 2004.
- SALACHAS D., *L'iniziazione cristiana nei codici orientale e latino*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1992.
- SALACHAS D., *Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale, studio teologico-giuridico comparativo*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1996.
- SAMPAIO DE OLIVEIRA A., *L'autonomia ("status sui iuris") delle Chiese orientali nella piena comunione con la Sede Apostolica secondo il CCEO, Romae*, 2003.
- SĂSĂUJAN M., *Politica bisericească a curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2002.
- SIMA A. V., *Vizitele nunțiilor apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, vol. I; II, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2003.
- SOMEȘAN M., *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, 1999.
- ŠPIDLÍK T., Rupnik M. I., *Teologia pastorală, pornind de la frumusețe*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2007.
- SZMIGELSSKI V., *Fragmente Liturgice*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2008.
- Studii franciscane*, Revista institutului teologic romano-catolic franciscan, 14 (2014), Roman.
- ȘTIRBAN M., *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu Mare, 2000.
- TILLARD, J.-M. R., *L'Eglise locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Paris, 1995.
- TILLARD, J.-M. R., *Église d'Églises. L'ecclésiologie de communion*, Paris, 1987.
- TOKAR V., *I sinodi di Peremyśl', fonti per il diritto particolare della Chiesa Cattolica Ucraina di rito bizantino-ucraino: ricerca storico-giuridica*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 2006.
- VANIYAPURACKAL S. T., *The ecclesiological and canonical concepts of Church sui iuris and rite, implications on "Gens Suddistica"*, Diss. P.U.S.C., Roma 2005.
- VASILE C., *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Ed. Curtea Veche, București, 2004.
- VATTAPPALAM M., *The competence of the Congregation for the Eastern Churches with particular reference to the patriarchal Churches*, Roma, 1999.

VATTAPPALAM M., *The Congregation for the Eastern Churches. Origins and Competence*, Città del Vaticano, 1999.

VATTAPPALAM M., PORUMMEDOM J., KOCHUPURACKAL M., (ed. by) *Study on the Particular Laws of the Syro Malabar Major Archiepiscopal Church: essays in memory of late very Rev. Fr. Joseph Koikakudy, the first president of the Oriental Canon Law Society of India*, Oriental Canon Law Society of India, Bharananganam, Kerala, 2007.

ŽUŽEK I., *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, Roma, 1997.

5. Pagini web și bloguri

<http://www.kjpi.ppke.hu/kiadva/>

<http://baura.pusc.it/files/riflessioni%20sulle%20prelature.pdf>

http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/infos/viata_consacrata.html

<http://www.bru.ro>

<http://www.e-communio.ro>

http://abstracts.clsghi.org/html/cceo_1990.html

<http://abstracts.clsghi.org/html/periodicals.html>

<http://bibliotecadigital.uca.edu.ar/repositorio/revistas/status-giuridico-pastorale-degli-orientali.pdf>

http://it.cathopedia.org/wiki/Chiesa_sui_iuris

http://en.wikipedia.org/wiki/Eastern_Catholic_Churches#Numbers

<http://www.cnewa.org/source-images/Roberson-eastcath-statistics/eastcatholic-stat13.pdf>

http://www.fondazionegp2.org/?page_id=1251

http://it.wikipedia.org/wiki/Ermeneutica_del_Concilio_Vaticano_II

<http://www.iuscanonicum.it/>

<http://www.iuraorientalia.net/>

<http://www.orientecristiano.it/>

http://www.kjpi.ppke.hu/kiadva/fc_01_07.htm

<http://www.studiocecci.com/documenti/RELAZIONE%20-%20MARTI.pdf>

<http://www.vatican.va/>

<http://www.osservatoreromano.va/>

http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/provincial_council/index.html

<https://remusmirceabirtz.wordpress.com/>

<http://www.magisteriu.ro/>

<http://www.fondazionegp2.org/wp-content/uploads/2013/11/ColMed3-1>

<http://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/04/Particular-Law-of-the-UGCC.pdf>

Lista abrevierilor

1. Coduri de drept canonic

CICO – Codex Iuris Canonici Orientalis

CIC – Codex Iuris Canonici

CCEO – Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium

2. Sigle și prescurtări

AAS – Acta Apostolicae Sedis

AGRU – Asociația Generală a Românilor Uniți, Greco-Catolici

AM – Arhiepiscopia Majoră

BRU – Biserica Română Unită

COD – Conciliorum Oecumenicorum Decreta

Communicationes – Organul de publicare a textelor PCTL

CSDP – Comisia Sinodală pentru redactarea dreptului particular

CV II – Conciliul Vatican II

DEX – Dicționarul Explicativ al Limbii Române

DOE – Directoriul ecumenic

DS – Denzinger Heinrich, Enchiridion Symbolorum, definitiorum et declarationum de rebus fidei et morum

EV – Enchiridion Vaticanum, 12 volumi, text latin-italian, Bologna 1976 ss.

Nuntia – Organul de publicare a lucrărilor PCCICOR

PCCICOR – Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo

PCTL – Consiliul Pontifical pentru interpretarea textelor legislative

SE – Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale (Arhiepiscopale Majore)

3. Documentele Conciliului al II-lea Vatican

AA – Decretul despre apostolatul laicilor *Apostolicam actuositatem*

AG – Decretul despre activitatea misionară a Bisericii *Ad gentes*

CD – Decretul despre misiunea pastorală a episcopilor *Christus Dominus*

DH – Declarația despre libertatea religioasă *Dignitatis humanae*

DV – Constituția dogmatică despre Revelația divină *Dei Verbum*

- GE – Declarația despre educația creștină *Gravissimum educationis*
- GS – Constituția pastorală despre Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes*
- IM – Decretul despre mijloacele de comunicare socială *Inter mirifica*
- LG – Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen gentium*
- NA – Declarația despre relațiile Bisericii cu religiile necreștine *Nostra aetate*
- OE – Decretul despre Bisericile orientale catolice *Orientalium Ecclesiarum*
- OT – Decretul despre formarea preoțească *Optatam totius*
- PC – Decretul despre reînnoirea vieții călugărești *Perfectae caritatis*
- PO – Decretul despre slujirea și viața preoțească *Presbyterorum ordinis*
- SC – Constituția despre liturgie *Sacrosanctum Concilium*
- UR – Decretul despre ecumenism *Unitatis redintegratio*

INDICI

Indici de nume

A

Acta Apostolicae Sedis, 107, 158, 204, 415
Ad Apostolicam Sedem, 210
Ad Petri Cathedram, 97
Ad totius Dominici gregis, 211
AGRU, 17, 247, 248, 314, 357, 365, 415
Alba Iulia, 73, 181, 210, 211, 218, 228, 241,
242, 243, 245, 248, 253, 336, 375, 376,
379, 380
Alexandru Mesian, 216, 349
Alexandru Rusu, 239, 240
Allatae sunt, 24
Aloisie Tăutu, 34, 41, 177
Amleto Giovanni Cicognani, 32, 39
Annuario Pontificio, 65, 66, 67, 68, 73
Antonio Aziz Mina, 212
Apostolicum ministerium, 210

B

Baia Mare, 210
Benedict XVI, 211
Benția Ștefan, 41
Blaj, 5, 16, 28, 33, 63, 177, 210, 211, 214,
215, 216, 217, 228, 229, 233, 237, 238,
239, 240, 241, 257, 263, 329, 364, 375,
376, 377, 378, 379, 380, 381, 382
București, 73, 123, 209, 210, 238, 251

C

Calcedonia, 20
Canada, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 211
Canton – Ohio, 73, 216

Christus Dominus, 25, 46, 49, 415
Cleri sanctitati, 35, 36, 149, 202
Crebrae allatae sunt, 35, 36, 202

D

Divinus perfectionis Magister, 239

E

Ecclesiam Christi ex omnia lingua, 210
Efes, 20
Eritrea, 64, 68
Esztergom, 210
Etiopia, 64, 68, 212
Etsi pastoralis, 24

F

Făgăraș, 73, 181, 210, 211, 228, 237, 241,
245, 248, 253
Francisca Băltăceanu, 238

G

George Nedungatt, 100
Gherla, 70, 73, 210, 378, 379

I

Ignace Moussa Daoud, 214
In universalis Ecclesiae, 149
Indefessum, 210
Ioan Bălan, 33, 183, 184, 239, 240
Ioan Suciu, 239, 240
Ioannis Lahzi Gaid, 34
Iosafat, 16, 229, 230, 356
Iuliu Hossu, 239, 240

Ivan Žužek, 36, 66, 67, 82, 85, 156

K

Kerala, 164, 212, 262

Križevci, 66, 67, 71

L

Lucian (Arhiepiscop Major), 5, 73, 227, 228, 231, 237, 266

M

Magna cum animi affectionem, 211

Maramureș, 73, 210

Mihai Frățilă, 73

Monica Broșteanu, 238

Montreal, 211

O

Occident, 20, 21, 24, 27, 30, 44, 50, 76, 78, 89, 95, 96, 143, 192

Omnium in mentem, 141

Oradea, 34, 73, 93, 120, 210, 257, 262, 263, 378, 379, 380

Orient, 20, 24, 27, 30, 42, 44, 47, 50, 55, 78, 89, 95, 96, 110, 140, 143, 154, 189

P

Papa Benedict XIV, 24

Papa Benedict XVI, 141, 211

Papa Clement VII, 149

Papa Inocențiu XIII, 210

Papa Ioan Paul II, 11, 19, 27, 28, 66, 75, 78, 86, 120, 181, 211, 239, 266, 349

Papa Ioan XXIII, 32, 35, 38, 39

Papa Paul VI, 36, 45, 110, 201

Papa Pius II, 110

Papa Pius IX, 210, 231

Papa Pius VI, 210

Papa Pius VII, 149

Papa Pius XI, 34, 110

Papa Pius XII, 35, 58, 60, 149

Papa Urban VIII, 229, 230

Péter Szabó, 66

Petru Tocănel, 41

Postquam Apostolicis Litteris, 35, 36, 58, 60, 202

Presbiterorum ordinis, 49, 225

Q

Quadragesimo anno, 110

R

Ratio Fundamentalis Institutionis

Sacerdotalis, 225

Roma, 237

S

Sacræ Disciplinæ Leges, 92, 105

Sacri canones, 11, 19, 65, 77, 78, 79, 82, 84, 86, 88, 91, 92, 95, 98, 105, 108, 112, 119, 120, 181, 186, 197

Sapientia Christiana, 87

Solemni Conventione, 210

Sollecitudinem nostram, 35, 36, 202

T

Tit Liviu Chinezu, 239, 240

Toronto, 71, 73, 74, 211

Trento, 21

Trullan, 120, 182

U

Ungaria, 74, 210

Unitatis Redintegratio, 20, 22, 31, 60

Universi Dominici gregis, 125

Ut unum sint, 191

V

Valeriu Traian Freñțiu, 239, 240

Vasile Aftenie, 239, 240

Vasile Mărginean, 63

Vechiul Regat, 251

Indici de termeni

A

absență, 301, 305, 343
abuz, 194, 195, 231, 232, 234, 235, 237
acord, 73, 155, 265, 287, 292, 317
ad experimentum, 118, 165, 207, 216, 219,
223, 224, 225, 245, 247, 262
ad norma iuris, 108, 110, 144, 160, 164
Ad tuendam fidem, 266
administrare, 149, 160, 214, 244, 251, 283,
294, 295, 301, 315, 336
administrare bunuri, 244, 295, 311, 315
administrare extraordinară, 244, 336
administrator apostolic, 152
administrator bisericesc, 264, 271, 337
administrator parohial, 286
adunare eparhială, 253, 254, 279, 280
adunare patriarhală, 148, 273
aequalitas, 83
ajun, 16, 231, 232, 233, 234, 277, 321, 329
alegeri, 60, 73, 113, 145, 149, 150, 198, 199,
211, 265, 266, 268, 271, 274, 279
Alexandrină, 61, 64, 67, 68
analogia iuris, 92, 105
analogia legis, 92, 105
ani, 33, 41, 86, 101, 106, 116, 118, 124, 209,
212, 219, 223, 224, 225, 241, 245, 247,
255, 257, 264, 269, 270, 278, 280, 281,
282, 286, 296, 297, 298, 304, 306, 324,
341, 375, 378, 379, 380
Antiohenă, 64, 67, 68
anuale, 291, 338
apărători, 222, 223, 342
apostoli, 50, 89, 96, 137, 278
aprobare, 41, 43, 45, 50, 53, 55, 123, 138,
146, 155, 157, 158, 159, 160, 187, 224,
228, 229, 237, 295, 296, 297, 298, 299,
300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307,

308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 318,
336, 339

Arhiepiscop Major, 60, 67, 71, 81, 139,
148, 149, 150, 153, 173, 204, 211, 213,
214, 217, 218, 219, 227, 228, 230, 231,
232, 233, 234, 236, 239, 240, 241, 242,
247, 249, 250, 252, 255, 264, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274,
276, 277, 278, 280, 290, 292, 295, 317,
318, 321, 337, 339
arhive, 161, 209, 281
ascultare, 52, 306
asistență sanitară, 293, 294
asociații, 292, 313, 314
autonomie, 25, 27, 57, 60, 81, 94, 121, 138,
141, 142, 143, 144, 147, 149, 150, 154,
155, 157, 160, 174, 175, 181, 211, 213
autoritate competentă, 132, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314,
315, 318, 336, 337, 339
autoritate legislativă, 140, 156, 160, 165,
193, 261
autoritate superioară, 27, 104, 131
autoritate supremă, 27, 49, 58, 60, 61, 84,
94, 108, 113, 125, 128, 133, 147, 157,
164, 165, 166, 167, 316
avertisment, 303
avocați, 222, 223, 342

B

Biserica Albaneză, 64, 71
Biserica Arhiepiscopală Majoră, 67, 80,
107, 149, 150
Biserica Bielorusă, 65, 71
Biserica Bizantină a Croației, Serbiei și
Muntenegrului, 65
Biserica Bizantină Catolică din Italia, 65,
72

Biserica Bulgară, 65, 72
Biserica Caldee, 70
Biserica Catolică, 21, 25, 26, 30, 31, 37, 75,
80, 84, 85, 91, 93, 96, 99, 103, 106, 108,
124, 140, 165, 191, 192, 251, 288, 330
Biserica Coptă, 68
Biserica din Eritrea, 64, 68, 212
Biserica Etiopiană, 64, 68, 212
Biserica Greacă, 65, 72
Biserica Greco-Melkită, 72
Biserica Latină, 26, 95, 96, 98, 101, 102,
103
Biserica Macedoniană, 65, 72
Biserica Macedoniană (ex-Iugoslavia), 65
Biserica Maronită, 69
Biserica Mitropolitană, 68, 139, 151, 153,
257
Biserica Ortodoxă, 21, 85
Biserica Română, 72, 209, 210, 231
Biserica Rusă, 65, 73
Biserica Ruteană, 64, 73, 118
Biserica Siro-Malabareză, 64, 71, 204
Biserica Siro-Malankareză, 64, 69, 164
Biserica Slovacă, 64, 73
Biserica Ucraineană, 73
Biserica Ungurească, 64, 74
Biserici Arhiepiscopale Majore, 60, 64,
240, 241
Biserici locale, 23
Biserici Mitropolitane *sui iuris*, 61, 68
Biserici orientale, 20, 21, 27, 63, 66, 75, 81,
95, 120, 121, 181, 265, 319
Biserici orientale catolice, 19, 20, 21, 22,
23, 29, 30, 33, 37, 48, 54, 58, 59, 65, 68,
81, 82, 84, 89, 93, 95, 109, 138, 186, 190,
196, 197, 267
Biserici particulare, 22, 23, 24, 25, 26, 28,
29, 49, 50, 57, 58, 60, 62, 88, 89, 96, 138,
149, 175, 177
Biserici patriarhale, 57, 60, 61, 63, 68, 80,
81, 103, 107, 118, 138, 139, 141, 143,
146, 147, 150, 151, 153, 262, 264, 337
botez, 35, 264, 319, 320, 329
buget, 244, 336
bunuri, 35, 244, 246, 251, 252, 279, 294,
295, 303, 314, 334, 335, 336, 337, 338

bunuri ecleziastice, 251
bunuri temporare, 294, 295, 314, 334, 337

C

Calendarul, 16, 222, 223, 229, 230, 231,
232, 233, 321, 329, 342
călugăr, 295
candidați, 101, 145, 264, 268, 275, 276, 297,
305, 311, 312, 324, 325
cărți liturgice, 13, 115, 236, 237, 238, 291,
321, 323, 324
căsătorie, 52, 99, 136, 168, 192, 195, 196,
251, 297, 325, 326, 327, 328
castitate, 306
catehetice, 316, 317
catehisme, 317
catehumenat, 315
catehumenii, 315
catolicitate, 21, 23, 62, 91
cauțiune, 343
cauză gravă, 133, 266, 301, 337
cauză justă, 285, 299, 309, 314, 322, 323,
327
cauze, 53, 54, 111, 303, 304, 339, 340
CCEO, 15, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33,
34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 48, 50, 52,
54, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115,
116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124,
127, 134, 135, 136, 137, 140, 142, 143,
144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154,
155, 158, 160, 163, 164, 165, 172, 173,
175, 176, 177, 179, 181, 182, 183, 184,
187, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 206,
211, 212, 227, 229, 231, 239, 249, 262,
263, 267, 272, 330, 372
celebrant, 326
celebrare, 17, 231, 232, 236, 237, 238, 291,
300, 320, 321, 322, 323, 326, 329
celebrare liturgică, 24, 236, 239, 286, 334
cellerime, 11, 112
cereri, 332, 345

- CIC, 26, 27, 29, 32, 34, 37, 52, 54, 56, 57, 63, 75, 77, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 112, 116, 120, 123, 124, 126, 140, 149, 150, 151, 154, 155, 163, 173, 175, 176, 249, 333
- CICO, 67, 109, 119, 120, 180, 202
- civil, 135, 205, 206, 281, 294, 318, 320, 326, 331
- clauzura, 301
- cleric, 252, 254, 267, 280, 290, 291, 292, 293, 318, 370
- clerici, 51, 52, 54, 60, 113, 225, 235, 240, 241, 250, 252, 253, 254, 277, 282, 284, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 307, 311, 334, 335, 367, 368, 370
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, 11, 19, 24, 33, 35, 41, 58, 65, 67, 77, 78, 82, 83, 86, 87, 107, 120, 138, 142, 158, 165, 178, 181, 213, 261, 262
- Codex Iuris Canonici*, 11, 19, 20, 37, 38, 40, 42, 87, 93, 102, 103, 158, 178
- codificare canonică, 32, 163
- Colegiului Consilierilor Eparhiali, 241, 277, 337, 338
- comisie, 34, 36, 39, 41, 85, 146, 161, 206, 215, 216, 227, 315, 316
- communicatio in sacris*, 195
- competență, 68, 74, 78, 96, 104, 112, 119, 145, 146, 152, 154, 156, 157, 160, 170, 171, 174, 176, 204, 206, 221, 224, 244, 248, 261
- comunicarea în cele sfinte, 330
- comuniune, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 38, 45, 46, 58, 62, 63, 67, 74, 75, 77, 80, 84, 90, 91, 95, 103, 144, 172, 173, 174, 175, 176, 191, 192, 193, 195, 250, 251, 252, 254, 288, 319, 330
- concediu, 283, 285, 293
- Conciliu Ecumenic, 20, 21, 22, 61, 140
- Conciliul Vatican II, 11, 24, 25, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 42, 50, 55, 57, 75, 76, 88, 91, 94, 96, 105, 106, 109, 112, 141, 163, 177, 178, 186, 190, 191, 192, 212, 245, 247
- confederație, 131, 295, 296, 303
- Conferință episcopală, 81, 275
- confesori, 300, 308
- confirmată, 158, 302, 312
- conflict de lege, 168
- congregație, 308
- consens, 116, 139, 156, 157, 266, 271, 275, 276, 319, 339
- consiliu, 38, 152, 156, 240, 243, 244, 256, 273, 279, 281, 282, 286, 294, 296, 303, 309, 334, 337
- consiliu economic, 219, 252, 285, 336
- consiliu pastoral, 273, 282
- consiliu pentru problemele economice, 240, 281
- consiliu preoțesc, 38, 240, 279, 281, 282, 284, 334
- Consiliul Ierarhilor, 81, 129, 131, 132, 139, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 213, 288, 315, 316, 319, 322, 324
- consimțământ, 51, 131, 244, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 273, 276, 290, 294, 296, 297, 302, 303, 305, 306, 309, 310, 314, 331, 336, 337, 338, 345
- consimțământul, 51, 139, 145, 241, 276, 302
- consultare, 25, 27, 37, 52, 63, 69, 73, 148, 160, 200, 207, 211, 214, 219, 221, 224, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 240, 241, 245, 247, 257, 258, 267, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 284, 285, 292, 293, 294, 296, 309, 314, 318, 319, 323, 326, 328, 334, 336, 338, 344
- convenții, 127, 128, 132, 283, 284
- coordonator, 284
- Cristos, 20, 21, 22, 26, 30, 47, 49, 50, 51, 60, 84, 89, 95, 112, 113, 147, 156, 173, 175, 191, 246
- cult divin, 263, 318
- Curia Arhiepiscopală, 229, 253, 316
- Curia Romană, 19, 123
- curie, 218, 240, 243, 250, 271, 280

D

decizie sinodală, 137, 211, 219, 231

decret, 20, 22, 25, 29, 31, 34, 43, 44, 45, 46,
49, 84, 138, 144, 147, 181, 214, 215, 216,
219, 221, 223, 224, 225, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 236, 241, 242, 243, 245,
247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254,
255, 279, 284, 287, 293, 312, 313, 328,
332, 333, 344, 345
delict, 48, 297, 344
demitere, 290, 302, 303, 304, 310, 312, 314
demnitate, 24, 27, 28, 83, 86, 91, 96, 200,
287, 330
desființare, 153, 303, 333
diacon, 235, 250, 252, 254, 265, 279, 288,
316, 322
diaspora, 30, 100, 102, 145, 148, 159, 186,
212
Dicaster, 157
Dieceză, 26, 29, 99, 123, 142, 175
disciplină bisericească, 24
disciplină comună, 44, 48, 172
disciplină particulară, 12, 24, 25, 43, 44,
76, 94, 108, 109, 138
diversitate, 23, 43, 62, 63, 75, 78, 81, 88, 89,
90, 91, 93, 100, 108, 121, 134, 140, 174
Divina Euharistie, 320, 321, 322
Divina Liturghie, 267, 277, 285, 291, 300,
321, 322, 334
document, 276
domiciliu, 332
două treimi, 265
drept comun, 20, 60, 66, 67, 75, 89, 94, 103,
105, 106, 111, 113, 114, 115, 118, 122,
123, 127, 128, 130, 135, 136, 138, 139,
145, 147, 152, 153, 154, 156, 157, 158,
159, 160, 164, 165, 166, 167, 168, 170,
172, 173, 174, 178, 180, 204, 205, 206,
220, 244, 248, 250, 252, 259, 261, 266,
270, 271, 272, 280, 281, 283, 284, 287,
288, 293, 295, 296, 299, 303, 311, 314,
315, 320, 325, 326, 331, 332, 333, 334,
335, 336, 339, 340, 341, 344, 345
drept particular, 12, 13, 15, 16, 17, 28, 41,
56, 66, 68, 75, 76, 77, 81, 92, 94, 99, 106,
110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 127,
128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135,

136, 137, 138, 139, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166,
167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 177,
178, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187,
188, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 212, 213, 214, 215, 219,
226, 232, 240, 241, 247, 248, 250, 251,
252, 253, 258, 259, 261, 262, 264, 265,
266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274,
275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282,
283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290,
291, 292, 293, 294, 302, 310, 313, 315,
316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,
324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331,
332, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 340,
341, 342, 343, 344, 345, 348
drept supletiv, 92, 104, 105
dreptate socială, 193, 330

E

econom, 244, 279, 297
econom eparhial, 14, 214, 240, 244, 252,
279, 336, 349
economul bisericii, 270, 271
ecumenice, 32, 40, 84, 89, 121, 143, 144,
180, 182, 183, 188, 193, 194, 195, 197,
330
ecumenism, 191, 194, 273
educație catolică, 316
eparhială, 148, 280
eparhie, 26, 49, 52, 67, 68, 71, 73, 74, 76,
82, 99, 111, 117, 125, 137, 142, 143, 144,
146, 148, 152, 156, 174, 211, 216, 240,
241, 249, 261, 266, 270, 273, 275, 277,
278, 279, 280, 281, 282, 288, 289, 290,
292, 293, 317, 323, 330, 334, 335, 337,
338, 343
eparhiilor, 26, 111, 275
episcop, 35, 39, 49, 61, 73, 101, 112, 143,
144, 148, 149, 157, 164, 174, 183, 194,
211, 216, 240, 241, 242, 251, 265, 266,
268, 270, 271, 274, 276, 277, 279, 285,
287, 291, 292, 295, 312, 318, 320, 327,
337

episcop auxiliar, 250, 274
 episcop coadjutor, 274
 episcop eparhial, 26, 101, 129, 130, 131,
 132, 134, 152, 156, 173, 174, 240, 241,
 242, 244, 249, 266, 268, 270, 273, 274,
 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284,
 285, 286, 287, 289, 290, 292, 293, 294,
 296, 300, 302, 309, 310, 312, 314, 315,
 316, 317, 318, 319, 321, 323, 324, 325,
 330, 331, 332, 334, 335, 337, 338, 339,
 343, 344
 episcop titular, 268
 episcopi, 80, 82, 97, 99, 100, 111, 144, 152,
 218, 224, 239, 240, 243, 257, 267, 268,
 269, 270, 276, 288, 326, 333, 339, 369
 ermeneutica continuității, 40, 41
 ermeneutica discontinuității, 40
 Euharistie, 47, 251, 319, 320
 Evanghelie, 24, 30, 51, 89, 191
 Exarhart, 211
 Exarhul, 152, 287
 exercițiile spirituale, 291, 325
extra fines, 145, 148, 370

F

fidelitate, 30, 61, 86, 165, 191, 193, 215,
 225, 237, 263, 265, 266, 280, 291, 310,
 322, 330
 formare, 20, 87, 225, 288, 289, 290, 298,
 300, 306, 311, 316
 forul extern, 196, 303, 326
 forul intern, 303
 funcție, 48, 51, 92, 235, 250, 251, 254, 256,
 257, 271, 282, 286, 294, 295, 304, 328,
 340, 342
 fundații, 339
 fundații de pietate, 338

H

hainele monastice, 301
 hirotonire, 235, 265, 288, 307, 308, 323,
 324, 325
 hirotonirea diaconală, 290
 hirotonirea episcopală, 52, 61, 152, 271,
 277
 hirotonirea preoțească, 290, 306

hirotonirea sacră, 293, 311, 325
 hirotonit, 61, 287, 290, 323, 324
 Hristos, 52, 89, 137, 183, 321, 329

I

Ierarhi, 31, 33, 34, 61, 74, 81, 98, 99, 108,
 143, 152, 155, 156, 160, 214, 268, 285,
 287, 288, 292, 321, 328, 329, 335, 336
 ierarhie, 23, 29, 50, 51, 58, 60, 65, 121, 171,
 172, 181
 impedimente, 251, 325, 326, 327
 îndrumător catehetic, 316
 institute călugărești, 284, 314, 318
 institute seculare, 312, 313
ius commune, 75, 135, 147, 163, 164, 166
ius particulare, 75, 102, 114, 115, 117, 118,
 119, 127, 147, 155, 157, 163, 164, 369,
 370, 371
ius speciale, 154, 160

J

judecată, 47, 222, 223, 255, 256, 339, 343
 judecător, 256
 judecători, 256, 339, 340, 341
 jurământ de fidelitate, 266

L

lacuna legii, 104, 121
lacuna legis, 92, 105, 157, 160
 laic, 50
 laici, 49, 50, 51, 60, 247, 257, 273, 282, 293,
 317, 318, 330
latae sententiae, 54, 55
 laude divine, 277, 300, 308
 lege universală, 124, 126, 127
leges particulares, 109, 126
leges universales, 126
 legi particulare, 126, 135, 140, 142, 159,
 165
 legi personale, 125
 legii civile, 206
 legislator inferior, 166
 legislator suprem, 19, 39, 75, 97, 140, 146,
 172, 203
 legitime obiceiuri, 12, 106, 114, 180
 Leon XIII, 24, 28, 32, 91

LG, 21, 22, 23, 24, 25, 49, 50, 51, 55, 62, 63,
64, 75, 90, 94, 96, 113, 156, 173, 174,
191
limitele teritoriului, 76, 82, 131, 132, 137,
144, 147, 218, 221, 225, 266, 267, 271,
272, 274, 275, 278, 281, 289, 302, 316,
322, 338, 344, 345
liturghie, 24
Liturghier, 237
loc, 50, 78, 143, 167, 168, 249, 255, 287,
297, 321, 327, 332
Lugoj, 73, 183, 210, 216, 263, 378, 379
Lumen Gentium, 21, 26, 49, 60, 62, 111
luni, 204, 232, 264, 305, 309, 324, 325, 332

M

majoritate absolută, 265
mănăstire, 295, 296, 297, 298, 299, 300,
301, 302, 309
martori, 327, 341, 342, 343, 345
matrimoniale, 98, 195, 326, 328
mens iuris, 104, 208
miniștri sacri, 315
miri, 325, 326
misiune, 11, 13, 20, 45, 47, 50, 51, 175, 191,
193, 201, 213, 214, 217, 218, 226, 240,
313, 316, 348
mitropolit, 61, 67, 81, 139, 151, 154, 237,
240, 241, 242, 272
moderator, 221, 224, 257
monah, 302
monitio canonica, 54, 55
moravuri, 45, 270, 317, 318
Motu Proprio, 34, 35, 36, 40, 43, 58, 109,
120, 202

N

naș, 320
nomazi, 167
normă particulară, 169
norme, 13, 27, 28, 44, 46, 47, 63, 79, 94,
101, 102, 108, 111, 113, 115, 117, 118,
119, 121, 126, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 144, 147, 149,
172, 180, 190, 193, 194, 195, 197, 208,
212, 229, 231, 233, 235, 271, 272, 273,

281, 286, 289, 295, 309, 315, 321, 322,
324, 326, 327, 328, 330, 340
norme comune, 148
norme liturgice, 28, 185, 186, 231
norme speciale, 133
notar, 214, 341, 345
novici, 246, 298, 305, 306
noviciat, 297, 298, 299, 301, 305, 306, 309,
312
numire, 17, 211, 244, 248, 249, 251, 252,
253, 254, 255, 274, 283, 284, 287, 340

O

obicei, 24, 44, 106, 113, 114, 115, 116, 121,
128, 129, 130, 131, 133, 134, 166, 168,
172, 178, 179, 182, 188, 237, 272, 277,
279, 308, 325, 328, 339
obiceiuri legitime, 104, 131, 300, 335, 336
observatori, 273, 288
OE, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 43, 44, 45, 57, 64,
76, 81, 82, 83, 84, 85, 89, 94, 96, 109,
122, 138, 141, 142, 144, 149, 151, 173,
183, 191, 193
oferte, 322, 334, 335
oficiu, 251, 332
Omilia, 27, 316
Optatam totius, 225
organe legislative, 140, 145, 151, 152, 156,
157, 159, 204
Orientale Lumen, 191
Orientalium dignitatis, 24, 91
Orientalium Ecclesiarum, 22, 29, 30, 34, 50,
54, 60, 84, 98, 258
osmoză, 101

P

Papa, 23, 28, 88, 111, 123, 158, 159, 171,
211
pari dignitas, 24, 30
Părinte și Cap, 218
părinți, 320, 331
paroh, 251, 273, 279, 282, 283, 284, 285,
286, 287, 319, 320, 327, 344
parohie, 30, 113, 211, 244, 250, 252, 253,
254, 277, 282, 283, 284, 285, 286, 321,
336

- pars populorum Dei*, 26, 125
 participare, 153, 212, 253, 254, 268, 273, 279, 288, 291, 300, 325
Pastor Bonus, 19, 37, 83, 86, 87, 123, 158, 159, 170, 171
 păstori, 47, 52
Pater et Caput, 81
 Patriarh, 52, 60, 67, 76, 81, 82, 85, 111, 113, 128, 129, 131, 137, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 197, 207, 214, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 275, 276, 278, 279, 287, 288, 295, 300, 302, 323, 333, 334
 patrimoniu disciplinar, 11, 20, 21, 23, 29, 33, 38, 59, 61, 75, 91, 108, 146, 178
 patrimoniu ecleziastic, 140
 patrimoniu liturgic, 21, 23, 29, 51, 57, 58, 59, 61, 91, 118, 185, 186, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 235, 236, 238, 239, 258, 263
 patrimoniu spiritual, 21, 23, 24, 29, 30, 51, 58, 59, 61, 67, 77, 89, 91, 96, 231, 321
 patrimoniu teologic, 21, 23, 29, 45, 46, 47, 53, 58, 59, 61, 63, 91, 96, 186, 197, 203, 238
 PCCICOR, 36, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 84, 109, 112, 114, 117, 118, 126, 127, 151, 155, 179, 212
 pedeapsă, 48, 55, 88, 133, 297, 344
 penitență, 251, 319, 323
 pericole, 203, 251, 270, 271, 291, 327
 persoană minoră, 331
 persoane consacrate, 49, 60
 persoane fizice, 45, 334, 339
 persoane juridice, 104, 175, 244, 247, 290, 294, 313, 336, 337, 338
 președinte, 245, 255, 256, 257, 303, 340
 Pio XI, 210
 Pontiful Roman, 24, 60, 61, 76, 82, 89, 96, 122, 128, 129, 133, 134, 135, 144, 147, 152, 153, 154, 265, 266, 267, 271, 274, 275, 276, 278, 295, 333, 344, 345
 post, 16, 219, 231, 232, 233, 234, 258, 321, 329
potestas ordinis, 50, 142
 preot, 235, 250, 252, 253, 254, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 320, 321, 322, 323
 preoți, 241, 242, 250, 254, 265, 273, 275, 276, 284, 288
 preoție, 324
 prescrieri liturgice, 132, 238, 316
 președinte, 224, 269, 296, 342, 343
 prevedere canonică, 284
 principiul legalității, 174
 proces, 22, 41, 76, 84, 187, 202, 341
 profesiune, 31, 266, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 304, 306, 307, 312, 313
 profesiune de credință, 31, 266
 progres organic, 119
 promulgare, 35, 38, 82, 84, 85, 98, 117, 118, 120, 146, 150, 170, 181, 204, 269, 274, 275
 propriile tradiții, 150, 187, 263
 protopop, 279, 282, 283
 protopopiat, 125, 250, 252, 253, 254, 279, 282, 283
 Protosincol, 99, 152, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 278, 280
 putere de conducere, 80, 125, 152, 166, 296, 303
 putere executivă, 142, 148, 150, 154, 157, 159, 164, 249, 250, 252, 253
 putere judecătorească, 164, 224, 339
 putere legislativă, 11, 112, 129, 133, 137, 139, 140, 142, 148, 151, 153, 159, 164, 172, 174, 176
- R**
- ratio legis*, 92, 104
 Rectorul Seminarului, 250, 251, 254, 289
 recurs, 160, 332, 333, 345
 registre, 286
 registru, 286, 320, 327, 328
 regulament, 131, 289, 290
 remunerări, 294
 remunerație, 279, 293, 294, 315, 316, 334, 335, 340, 342, 343
 renunțare, 286, 307
 rescript, 128, 132
 revizuire, 22, 32, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 57, 76, 88, 96, 97,

109, 112, 119, 151, 186, 189, 212, 227,
229, 263
rituri, 11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 35, 49, 58, 59, 61, 63, 66, 67, 74, 80,
81, 88, 89, 90, 96, 101, 104, 112, 117,
126, 140, 144, 149, 235, 236, 237, 264,
315
Roma, 13, 16, 21, 24, 27, 28, 30, 32, 33, 34,
36, 37, 38, 41, 42, 52, 56, 66, 67, 87, 88,
93, 97, 98, 100, 110, 112, 115, 120, 134,
137, 147, 149, 158, 161, 163, 173, 177,
178, 181, 183, 184, 186, 201, 206, 209,
210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218,
221, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231,
232, 233, 234, 235, 236, 239, 248, 249,
257, 258, 259, 261, 262, 263, 265, 268,
274, 275, 293, 329, 367, 375, 381
Romanul Pontif, 12, 13, 19, 24, 25, 34, 53,
56, 57, 58, 61, 74, 75, 84, 85, 89, 90, 92,
94, 103, 105, 112, 114, 116, 123, 128,
137, 139, 140, 147, 148, 149, 150, 153,
154, 155, 156, 157, 158, 159, 166, 170,
173, 175, 196, 197, 227, 274, 275, 348

S

sacerdoți, 240, 280, 281, 321, 322
sacra hirotonire, 300, 308, 311, 323, 325
sacramente, 22, 23, 80, 99, 173, 258, 318,
319
sacramentul botezului, 50
sacramentul penitenței, 301
sacramentului spovezii, 323
sacrele canoane, 86
sacrele hirotoniri, 323
salus animarum, 47, 52, 101, 201, 202
sărăcie, 295, 306
Scaunul Apostolic, 12, 21, 61, 77, 81, 112,
114, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 136, 137, 139, 146, 147, 153,
154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 170,
178, 191, 197, 204, 212, 224, 263, 264,
266, 270, 272, 274, 275, 276, 277, 278,
287, 288, 292, 310, 313, 319, 324, 326,
330, 333, 337, 344, 345
Scaunul Roman, 77
Scaunul Romei, 31, 74, 174

scrisori sinodale, 265
scrisorile de demitere, 300, 308, 311
secret, 256, 274, 280
seminar, 289, 290, 380
sentința, 53, 222, 223, 343
sesiune, 269
Sfânta Euharistie, 239, 245, 321, 322
Sfânta Liturghie, 27, 237
Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, 267
Sfântul Părinte, 16, 27, 73, 227, 239
Sfântul Scaun, 48, 53, 117, 148, 155, 171,
186, 207, 210, 275
sfatul, 240, 241, 243, 270, 294, 331
sfaturile evanghelice, 310
sinaxă, 296, 298, 299, 304
Sincel, 152, 250, 252, 253, 280
Sinodul electoral, 145, 268, 271, 376, 377,
378, 379, 380
Sinodul episcopilor, 16, 19, 60, 61, 86, 112,
128, 129, 131, 132, 134, 137, 139, 143,
144, 145, 147, 148, 149, 150, 155, 156,
173, 204, 207, 211, 213, 214, 215, 216,
217, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231, 233, 236, 238,
240, 244, 259, 261, 262, 264, 265, 266,
268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 288, 315, 316, 319, 322,
324, 328, 334, 336, 337, 338, 344, 345
Sinodul Permanent, 131, 148, 217, 264,
266, 268, 270, 271, 276, 333, 338
Siriacă, 64, 69
societăți de viață comună, 310, 311, 312
solemnități, 277
Spiritul Sfânt, 31
statute, 12, 52, 106, 114, 129, 130, 131, 132,
133, 134, 140, 145, 153, 215, 218, 220,
241, 245, 269, 273, 281, 282, 286, 287,
288, 289, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307,
308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315,
317, 318, 332, 335, 336, 337, 339, 340,
342, 343
subiectul legii, 168
subzistă, 21, 25
sumă, 26, 337

Superior, 296, 299, 302, 304, 306, 308, 337, 339

Superior general, 304

Superiori, 101, 131, 152, 279, 294, 295, 296, 298, 300, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 339

superiori ecleziastici, 100, 105

superiorii institutelor, 101

superiorii majori, 308

suprema autoritate, 20, 77, 79, 84, 85, 108, 112, 151, 155, 160, 171

suprema lex, 47, 53

supreme, 61, 133, 142, 153, 328

supremul legislator, 83, 84, 86, 158

T

taxele, 334

temporară, 222, 246, 297, 299, 306

teritoriale, 12, 31, 114, 125, 143, 145, 150, 177, 186, 207, 211, 216, 250, 252, 253, 262, 274, 275, 322

teritoriu, 70, 71, 72, 74, 101, 106, 117, 123, 125, 137, 144, 153, 166, 167, 207, 224, 249, 268, 274, 275, 314, 316, 323, 326, 328, 334

termen, 116, 117, 118, 126, 151, 192, 199, 204, 264, 269, 332, 333, 341, 345

tipic, 131, 133, 134, 239, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 314, 318, 321, 337, 339, 343

tradiție, 21, 23, 43, 53, 62, 64, 67, 91, 143, 191, 321, 325

tradiție Alexandrină, 59

tradiție Antiohiană, 59, 61, 69

tradiție Armeană, 59, 61, 64, 67, 68, 70

tradiție Caldee, 59, 61, 64, 70

tradiție Constantinopolitană, 59, 61, 64, 67, 68, 71

tradiție liturgică, 24, 32, 74, 329

tranquillitas ordinem, 91

tranquillitas ordinis, 20, 75

tribunal, 16, 52, 219, 221, 222, 223, 224, 255, 256, 257, 339, 340, 341, 342, 343

tutori, 251, 331

U

ungerea bolnavilor, 319, 323

unitate, 20, 22, 30, 45, 54, 62, 63, 75, 80, 89, 90, 101, 111, 176, 191, 193, 197, 304, 330

Unitatis Redintegratio, 60

universal, 28, 53, 63, 89, 114, 124, 137, 170, 171, 175, 197, 226

Ut unum sint, 191, 197

utrenie, 277

V

vacant, 125, 251, 264, 265, 271, 279

văduve, 313

validitatea, 84, 276, 277, 299, 303, 305, 306, 307, 327

varietas, 14, 19, 58, 63, 75, 160, 205, 226, 354

varietas ecclesiarum, 75, 160, 205

varietate, 23, 63

vârstă, 124, 250, 264, 265, 271, 277, 280, 286, 297, 317, 320, 324, 326

vecernie, 277

veșminte, 235, 321

vicar administrativ, 253

vicar episcopal, 252, 253

vicar general, 99, 251

vicar judecătoresc, 221, 223, 255

vicar parohial, 251, 282, 287

voce activă, 295, 307

votare, 170, 269, 303

voturi, 110, 136, 145, 265, 268, 269, 274, 276, 277, 295, 300, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 313

Z

zi, 32, 203, 286, 300, 332, 340, 345

zile, 147, 181, 265, 285, 300, 305, 328, 332, 340, 342, 345

zile de ajun, 322

zile de post, 98, 103, 178, 234

zile de sărbătoare, 75, 193, 267, 277, 286, 291, 321, 328, 329, 330

Cuprins

Cuvânt de binecuvântare	5
Prefață	7
Introducere	11
Capitolul I. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium: un Cod comun pentru varietas Ecclesiae sui iuris	19
1.1. Bisericile Orientale în documentele Conciliului Vatican II	20
1.1.1. Referințe ecleziologice ale Conciliului Vatican II asupra Bisericilor Orientale Catolice	20
1.1.2. Clarificarea unor termeni conciliari referitori la Bisericile <i>sui iuris</i>	25
1.1.3. Sinteză asupra conținutului documentului <i>Orientalium Ecclesiarum</i>	29
1.2. Conciliul Vatican II și etapele de publicare a CCEO	32
1.2.1. Publicarea CCEO: un proces întrerupt	32
1.2.2. Influența Conciliului Vatican II asupra dreptului canonic oriental	37
1.3. Principiile directe de revizuire a codului	41
1.3.1. Cod unic pentru toate Bisericile Orientale Catolice	43
1.3.2. Cod autentic oriental	44
1.3.3. Cod autentic ecumenic	44
1.3.4. Cod de natură juridică	45
1.3.5. Cod cu caracter pastoral	46
1.3.6. Cod bazat pe principiul subsidiarității	48
1.3.7. Riturile și Bisericile particulare	49
1.3.8. Laici	50
1.3.9. Canoanele <i>De processibus</i>	52

1.3.10. Canoanele <i>De delictis</i>	54
1.3.11. Notă concluzivă asupra principiilor	56
1.4. Conceptul de Biserică <i>sui iuris</i> în CCEO	57
1.4.1. Care sunt Bisericile <i>sui iuris</i>	62
1.4.2. Viziune de ansamblu asupra ierarhiei Bisericilor Orientale Catolice	68
1.5. Caracteristici, sferă de aplicabilitate și limite de competență ale CCEO	74
1.5.1. Can. 1 CCEO și can. 1 CIC: particularități, interdependență și limite de competență.....	78
1.5.2. Interrelaționarea dintre CCEO și CIC.....	86
1.5.3. Can. 1 CCEO <i>versus</i> can. 1 CIC	93
1.5.4. Limitele de competență ale CCEO	104
Capitolul II. Diversitatea disciplinelor și Codul Oriental.....	109
2.1. Drept particular și drept comun.....	109
2.1.1. Distincția dintre drept particular și drept comun.....	113
2.1.2. Expresii ale dreptului particular, clasificarea și distribuția dreptului particular	123
2.1.3. Clasificări ale dreptului particular și domeniile de aplicare a acestuia	134
2.2. Autorități competente în redactarea și aprobarea dreptului particular.....	138
2.2.1. Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale (cfr. CCEO cann. 110 §1; 78 §2; 182 §3)	143
2.2.2. Sinodul Episcopilor Bisericii Arhiepiscopale Majore (cfr. CCEO can. 152)	149
2.2.3. Consiliul Ierarhilor Bisericii Mitropolitane <i>sui iuris</i> (cfr. CCEO can. 167 §1)	151
2.2.4. Episcopul celorlalte Biserici <i>sui iuris</i> (cfr. CCEO can. 176); intervenția Scaunului Apostolic.....	154

Capitolul III. Criterii de redactare a dreptului particular	163
3.1. Perspective redacționale și principii	
ale activității normative privind dreptul particular	163
3.1.1. Principiul coerenței obiectului legii	166
3.1.2. Principiul legalității și al respectării ierarhiei normelor.....	169
3.1.3. Principiul autonomiei legislative și al subsidiarității	174
3.1.4. Principiul justei considerări a izvoarelor canonice proprii....	176
3.1.5. Principiul ecumenic	190
3.1.6. Principiul coerenței limbajului	
și a terminologiei redacționale:	
elaborarea lingvistică a textului normativ	197
3.1.7. Alte posibile principii.....	200
Capitolul IV. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective	209
4.1. Dreptul particular între trecut și prezent.....	213
4.1.1. Norme de drept particular stabilite și promulgate	
de către Sinodul Episcopilor	215
4.1.1.1. Statutul Sinodului Episcopilor	
Bisericii Arhiepiscopale Majore	215
4.1.1.2. Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore.....	218
4.1.1.3. Statutul Tribunalului	220
4.1.1.3.1. Statutul Tribunalului Intereparhial	
de primă instanță	221
4.1.1.3.2. Statutul Tribunalului Ordinar.....	222
4.1.1.3.3. Statutul Tribunalului Sinodului	224
4.1.1.4. Statutul Seminariilor Majore	225
4.1.1.5. Documente cu caracter liturgic.....	226
4.1.1.5.1. Scrisoare circulară referitoare la formulele	
de pomenire a Sfântului Părinte	
și a Arhiepiscopului Major.....	227
4.1.1.5.2. Scrisoarea Circulară	
referitoare la aprobarea bisericească	
a textelor teologice și liturgice	228
4.1.1.5.3. Scrisoarea Circulară: introducerea sărbătorii	
Sfântului Sfințit Martir Iosafat († 1623),	
în mineiul lunii noiembrie, ziua 12	229

4.1.1.5.4. Decret: Calendarul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică – reguli generale pentru uniformizare	231
4.1.1.5.5. Decret: Postul și ajunul în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică.....	233
4.1.1.5.6. Decret: Veșmintele Liturgice în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică.....	234
4.1.1.5.7. Scrisoare Circulară: indicarea edițiilor oficiale ale Liturghierelor aprobate pentru celebrarea Sfintei Liturghii.....	236
4.1.1.5.8. Scrisoare Circulară: pentru beatificarea Episcopilor Greco-Catolici, morți în faimă de martiri sub regimul comunist.....	239
4.1.2. Norme de drept particular aprobate și promulgate de Episcopul eparhial	240
4.1.2.1. Statutul Colegiului Consilierilor Eparhiali	241
4.1.2.2. Statutul Consiliului Preoțesc.....	242
4.1.2.3. Statutul Consiliului arhieparchial pentru afaceri Economice.....	243
4.1.2.4. Reguli canonice ale trăirii noastre euharistice	245
4.1.2.5. Statutul Asociației Generale a Românilor Uniți, Greco-Catolici (AGRU)	247
4.1.2.6. Decrete de numire a diferiților Vicari	248
4.1.2.6.1. Decretul de numire a Protosincelului.....	249
4.1.2.6.2. Decretul de numire a Vicarului Episcopal administrativ (Sincel).....	252
4.1.2.6.3. Decretul de numire a Vicarului Episcopal cu pastorală (Sincel)	253
4.1.2.6.4. Decretul de numire a Vicarului judecătoresc	254
4.1.3. Proiect de documente pentru Conciliul Provincial IV	257
Capitolul V. Dreptul particular între prezent și viitor	261
5.1. Canoane referitoare la Dreptul Particular ale Bisericii Patriarhale „sui iuris”, în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO)	263
5.1.1. Titlul I, Despre credincioșii creștini și toate drepturile și obligațiile lor.....	263

5.1.2. Titlul II, Despre Bisericile <i>sui iuris</i> și despre rituri	264
5.1.3. Titlul IV, Despre Bisericile patriarhale	264
5.1.4. Titlul VI, Despre Bisericile mitropolitane și celelalte Biserici <i>sui iuris</i>	275
5.1.5. Titlul VII, Despre eparhii și episcopi	275
5.1.6. Titlul VIII, Despre exarhate și despre exarhi	287
5.1.7. Titlul IX, Despre adunările ierarhilor mai multor Biserici <i>sui iuris</i>	287
5.1.8. Titlul X, Despre clerici	288
5.1.9. Titlul XI, Despre laici	293
5.1.10. Titlul XII, Despre monahi și ceilalți călugări și membri ai altor institute de viață consacrată	294
5.1.11. Titlul XIII, Despre asociațiile credincioșilor creștini	313
5.1.12. Titlul XIV, Despre evanghelizarea popoarelor	315
5.1.13. Titlul XV, Despre magisterul bisericesc	316
5.1.14. Titlul XVI, Despre cultul divin și mai ales despre sacramente	318
5.1.15. Titlul XVII, Despre botezații necatolici care vin la deplina comuniune cu Biserica Catolică	330
5.1.16. Titlul XVIII, Despre ecumenism, adică despre promovarea unității creștinilor	330
5.1.17. Titlul XIX, Despre persoane și despre actele juridice	331
5.1.18. Titlul XX, Despre funcții	332
5.1.19. Titlul XXII, Despre recursurile contra decretelor administrative	332
5.1.20. Titlul XXIII, Despre bunurile temporare ale Bisericii	334
5.1.21. Titlul XXIV, Despre judecăți în general	339
5.1.22. Titlul XXV, Despre judecata contencioasă	341
5.1.23. Titlul XXVI, Despre unele procese speciale	344
5.1.24. Titlul XXVII, Despre sancțiunile penale în biserică	344
5.1.25. Titlul XXIX, Despre lege, despre obiceiuri și despre actele administrative	345
Concluzii	347
Résumé	351

Abstract	359
Anexe.....	367
Anexa 1. Termenul <i>Ius particulare Ecclesiae Metropolitanae sui iuris</i> , <i>Ius particulare Ecclesiae patriarchalis</i> , <i>Ius particulare Ecclesiae</i> <i>sui iuris</i> , <i>Ius particulare in "ceteris" Ecclesiis sui iuris</i>	367
Anexa 2. Canoane referitoare la Dreptul Particular ale diferitelor Biserici <i>sui iuris</i> , în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO)	372
Anexa 3. Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică	375
Anexa 4. Lista cronologică a sesiunilor de lucru ale Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică (2005-2015).....	381
Bibliografie	383
1. Izvoare.....	383
1.1. Izvoare inedite	383
A. Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale	383
B. Arhiva Congregației de Propaganda Fide	383
1.2. Izvoare editate.....	383
A. Izvoare universale	383
B. Izvoare particulare	385
2. Dicționare și comentarii.....	388
3. Studii de specialitate	390
4. Lucrări științifice.....	407
5. Pagini web și bloguri	414
Lista abrevierilor	415
Indici.....	417
Indici de nume	417
Indici de termeni.....	419

Într-un moment în care se lucrează intens la redactarea Dreptului particular al Bisericii noastre, teza de doctorat a Părintelui dr. William Alexandru Bleiziffer, „*Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium* – Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică: actualitate și perspective”, nu poate decât să ne bucure. Binecuvântăm efortul Părintelui doctor și sperăm ca noutatea adusă prin această lucrare și modul de abordare a temelor să fie de un real folos tuturor celor care astăzi lucrează la redactarea Dreptului nostru particular.

† Cardinal Lucian
Arhiepiscop Major

ISBN: 978-973-595-944-9